

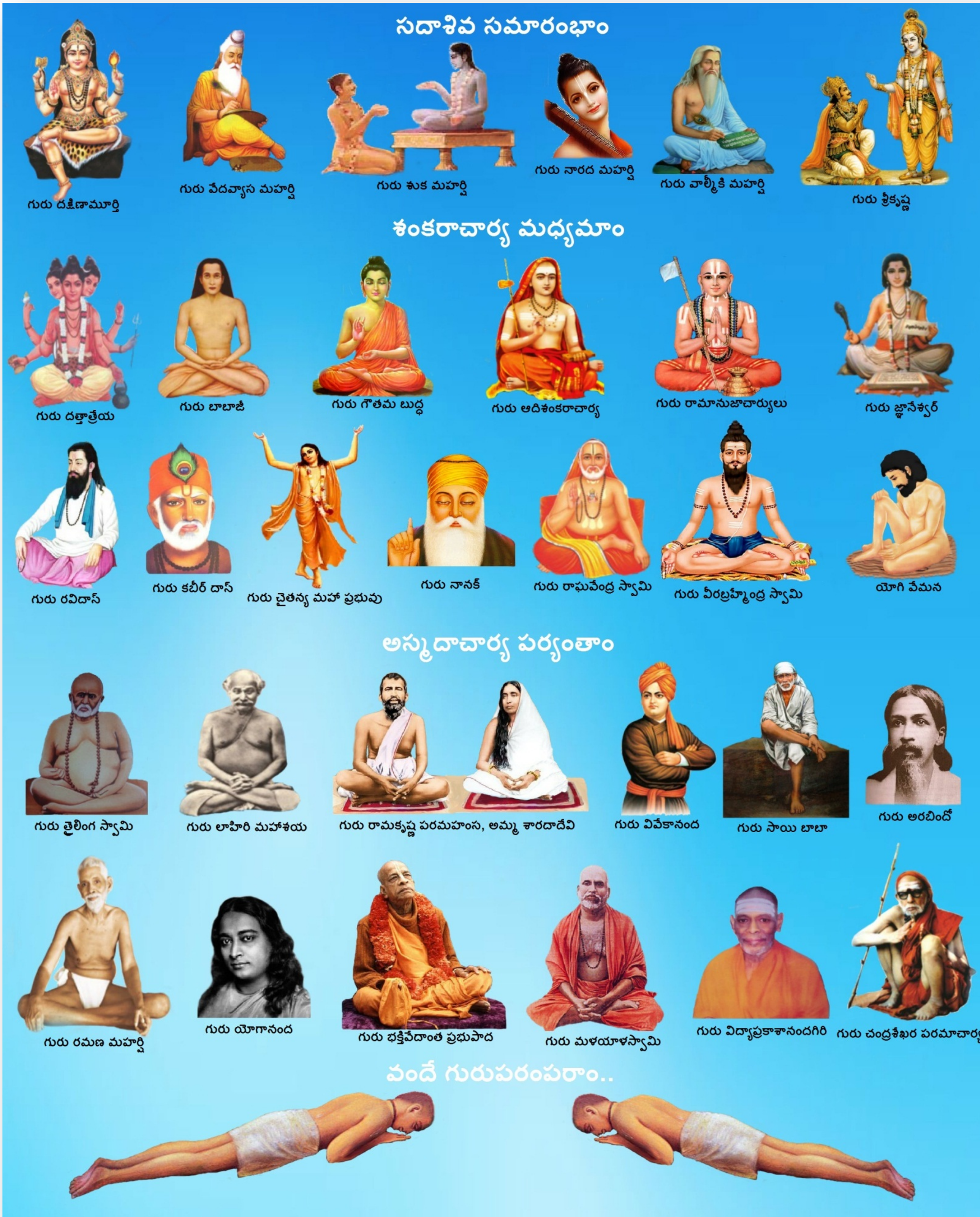

రామాయణం

విచారణ

మోక్షగుండ రామాయణము-యక్ష గానము

సదాశివ సమారంభాం
గురు దక్షిణామూర్తి
గురు వేదవ్యాస మహర్షి
గురు శుక మహర్షి
గురు నారద మహర్షి
గురు వాల్మీకి మహర్షి
గురు శ్రీకృష్ణ
శంకరాచార్య మధ్యమాం
గురు దత్తాత్రేయ
గురు బాబాజీ
గురు గౌతమ బుద్ధ
గురు ఆదిశంకరాచార్య
గురు రామానుజాచార్యులు
గురు జ్ఞానేశ్వర్
గురు రవిదాస్
గురు కబీర్ దాస్
గురు చైతన్య మహా ప్రభువు
గురు నానక్
గురు రాఘవేంద్ర స్వామి
గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి
యోగి వేమన
అస్మదాచార్య పర్యంతాం
గురు త్రైలింగ స్వామి
గురు లాహిరి మహాశయ
గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి
గురు వివేకానంద
గురు సాయి బాబా
గురు అరబిందో
గురు రమణ మహర్షి
గురు యోగానంద
గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద
గురు మళయాళస్వామి
గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి
గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య
వందే గురుపరంపరాం..

నన్ను "నేను" తెలుసుకోవటానికి

నన్ను "నేను" మార్చుకోవటానికి

నన్ను "నేను" చేరుకోవటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంధాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంధాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంధాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంధాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకి దాదాపు **5000** పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా http://www.new.dli.ernet.in), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(https://archive.org), గూగుల్ వెబ్ సైట్(https://www.google.co.in), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(http://www.microsoft.com) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంధాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటే, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంధాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంధాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: http://www.new.dli.ernet.in లేక http://www.dli.ernet.in
2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: http://www.sairealattitudemanagement.org
3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement
4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంద వీడియోలు: https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంధపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020120035855

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం **ఉచితంగా eBook** రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంధముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Sai**R**eal**A**ttitude**M**anagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

* సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు *

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

శ్రీరస్తు.

శ్రీరామచంద్రాయనమః

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

యక్షగానము.

(సవరణకూర్పు)

శ్రీ తాళ్ళూరి నారాయణ సత్కవి విరచితము.

ఎనిమిదవ కూర్పు.

రామా అండ్ కో.,

విద్యావిషయికప్రచారకులు,

ఏలూరు.

నేత్రాభిరామా ముద్రణాలయము.

1933

[కాలికో బైండు వెల రు 2-8-0

పోస్టు ఖర్చులు వేరు.

పీఠిక

ఆర్యులారా!

"పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామియుగేయుగే.."

అను శ్రీకృష్ణభగవానుని వాక్యముననుసరించి భగవదవతారంబు లనంతములుగా విరాజిల్లు చుండెను. అందిరువదియొక్క యవతారంబులు ప్రాముఖ్యతను వహించి యుండెను. అందును నత్యుత్తమంబై శ్రీరామావతారంబు విరాజిలుచుండె. ఈయవతార పురుషుండగు రాముండు చిరకాలము బహుజన సమ్మతమ్ముగ రాజ్యపాలనంబు చేసెను. అందుచే లోకంబున "రామరాజ్య"మను గౌరవనీయవాక్యము స్థిరముగా నెలకొని యుండెను. ఈతని మించిన యవతారమూర్తి మఱియొకండు లేడు. ఆ మహాత్ముని చిత్రచారిత్రంబును మున్ను వాల్మీకి రచియించె. దాని నాధారంబుగఁ జేసికొని మహర్షులు కొంతమంది తమతమ నామములతో రామాయణంబులను పలువిధములుగ వ్రాసి యుండిరి. అన్ని దేశముల నన్నిభాషల యందు నీయుత్తమ చారిత్రము పవిత్రవంతమయినదిగా పద్యగద్యాత్మక ప్రబంధములుగాను, పదములుగాను వ్రాయఁబడి యాబాలవృద్ధముగాఁ పఠింపఁబడు చుండెను. ఆంధ్రదేశమున నీమోక్షగుండ రామాయణము, సంగీతమునకుం బ్రాణమ్మొసగు స్వారస్యములగు నసమాన సంకీర్తనంబుల తోడను, తోఁహారలు, తేనెలొలుకు పలుకులనిండిన పద్యములతోడను, హరికథారూపంబున వ్రాయఁబడినది. ఈగ్రంథమింత స్వల్పకాలములో నెనిమిదికూర్పులు వేలకొలఁది పడుటయే దీని ప్రాశస్త్యమునకు నిదర్శనము. రసవంతమగు గ్రంథమగుటంబట్టియే మిగుల వాడుకలోనున్నదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇట్టి యుత్తమ గ్రంథమును బఠించి యెల్లరు భక్తిముక్తుల రెంటం గడవులేని యశంబున నొప్పుదురనుటకు సందియము లేదు.

1915 సంవత్సరములో సర్వహక్కులును మేము పొంది ముద్రించుచున్నాము.

ఇట్లు విధేయుఁడు,

ఏలూరు,
24—9—29.

ఈదర వెంకయ్య పంతులు,
ప్రొప్రైటరు.
రామా అండ్ కో, ఏలూరు.

ఓం.

శ్రీ గురుభ్యోనమః.

విషయసూచిక.

బాలకాండము 1—95 పేజి

ప్రార్థన.

- కవి వంశావళి.

—♦ కథారంభము ♦—

...యణకథ దెల్పుమని శివుని ప్రార్థించుట.

...సంతానము లేదను సంతాపమును సభాసదులతో వివరించుట.

...యముతో నశ్వమేధముచేసిన, బుత్రులు గలుగుదురని సూతుఁడు

మేధ యాగ మొనర్చుట.

...సంతుష్టుండై దశరథునకుఁ బాయసమిచ్చుట.

...బున శ్రీరామాది జననము.

...విద్యావంతుల జేయుమని దశరథుఁడు వసిష్ఠుని బ్రార్థించుట.

...రక్షణమునకు రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రుని వెంట బోవుట.

...న ...మెచ్చి గాధేయుడు రాముని మిథిలకుఁ గొనిపోవుట.

...చనము.

... జనకుండు స్వాగతమిచ్చుట.

...పి తత్ప్రభావంబు జనకుండు తెలుపుట.

...వణుఁడు పరాభవంబునొందుట.

...చుట.

... జనకుండు దశరథమహారాజును బిలిపించుట.

...లగురు కొడుకులకు జనక కన్యకల నిమ్మని యడుగుట.

...ంతము శతానందుఁడు దెలుపుట.

అయోధ్యాకాండము 96_148 పేజి.

అరణ్యకాండము 149—186 పే.

కిష్కింధాకాండము 187—231 పేజీ.

సుందరకాండము 232—284 పేజీ.

యుద్ధకాండము 285—507 పేజి.

అవతారిక.

కృతిపతివంశానుక్రమణిక.

గీ. కోవిదులు మెచ్చ 'రామాంకుశో' రచించె,
ప్రాభవ మ్మందె 'పట్టాభిరామ ప్రెస్సు'
తెనుఁగుదేశాన నింటింటఁ దేజరిల్లె,
అంతయును గల్గె రామకటాక్షమహిమ.

క. శ్రీలలితాంధ్రధరిత్రీ
ఫాలస్థలతిలకముగఁ దపఃపరతంత్ర
ప్రాలంబశీల మగు నా
ర్వేలనియోగాఖ్యశాఖ వెలయు ధరిత్రిన్. ౧

క. వారలలో మంత్రకళా
ధౌరంధర్యాభిరామ తత్వజ్ఞనిధుల్
భారద్వాజసగోత్రులు
పేరొందిరి రాజనీతివిభవాంచితు లై. ౨

క. భూదేవుల దీవనలన్,
భూదారుల మన్ననలఁ బ్రమోదితమై, సం
పాదితనీతివిభవ మగు
"ఈదర" కులదుగ్ధవార్ధి యెసఁగు సరసతన్. 3

శా. ఆ వంశంబునఁ బోలమంత్రి జననంబై సత్కళావైభవ
ప్రావీణ్యాం డయి దొడ్డిచింతలపురీపర్యంతసీమాళులన్
దేవబ్రాహ్మణవృత్తులన్ బెనిచి భూదేవౌఘసంస్తుత్యుఁ డై
శ్రీవిభ్రాజితుఁ డై తనర్చె నృపతుల్ స్నేహం బపేక్షింపఁగా. ౪

ఉ. ఆతనిపుత్రుఁ డుజ్జ్వలదయానిధి రామయమంత్రి సద్ద్విజ
వ్రాతమునం దభిజ్ఞుఁ డయి భవ్యకవిత్వపటుత్వచాతురీ
రీతుల నగ్రగణ్యుఁ డయి శ్రీరఘురామపదారవిందసం
జాతమరందపానరుచిసక్తత నొప్పె రసజ్ఞు లౌ ననన్. ౫

సీ. సప్తసంతానముల్ సంతరించి యశంబు
నాచంద్రతారార్క మలరఁ జేసె;
ఏడువారంబుల కేకైకవిధముగా,
భజనప్రబంధముల్ ప్రచురపఱిచె;
గరిమమై వైకుంఠపురమును నిర్మించి,
శిలలతోఁ బెన్కోట వెలయఁ జేసె;
వర్తకవృత్తి ప్రవర్తిల్లఁగా బిడా
ర్లనుగూర్చి ధనసమార్జన మొనర్చె;
గీ. తనదు వంశాభిధేయాంకితంబుగాఁగ
నలర నీదరవారితటాక మొండు
రాజిలఁగఁ జేసె నీదర రామమంత్రి;
ఆతనికి సాటికలరె ఈత్మ్సాతలమున ! ౬

ఉ. రామయమంత్రిదేవి యభిరామగుణాకర మంగమాంబ ని
స్సీమయశోభిరామయయి చెల్వలలోఁ దలమానికంబునై
కామునితల్లికంటె సిరిగల్గి నిరంతరభర్తృసేవనో
ద్దామదయార్ద్రచిత్తయయి దన్పెను బేదల నాదరంబునన్. ౭

గీ. మంగమా- రామమంత్రి దంపతుల కనుఁగు
సుతులు నల్వురు, మఱియును సుతలు నల్వ,
రమలగుణధన్యు లుదయించి; రందు జివర
మహితపట్టాభిరామయమంత్రి పొడమె. ౮

క. ఆ నీతి ప్రవణుఁడు ల
క్ష్మీనరసాంబికను సాధ్విఁ జేపట్టి, కనేక
సూనుల ముప్పుర సజ్జన
మానితులన్ సాధుగుణసమంచితమతులన్. ౯

గీ. రామసచివుఁడు, వేంకటరాయమంత్రి,
వేంకయామాత్యుఁ డను పేర్ల వృద్ధిఁ గనిరి;
ప్రబలయోగమ్ముచేత వర్తకముచేత
దీక్షఁ గొనిరి సరస్వతీదేవిఁ గొలువ. ౧౦

సీ. తన చిన్నతనమున దైవమ్ముప్రేరణ
ఏలూరుగడ్డపై గాలు వెట్టె;
పెట్టె మువ్వురలోనఁ జిఱుతయయ్యును నేగు
పలరార నేర్చె విద్యాప్రశస్తి;
నేర్చి బుద్ధిస్థైర్యనిపుడై వ్యాపార
కలనలోఁ గన్గొనెఁ గౌశలంబు;
ముద్రణశాలయుఁ బుస్తకక్రయశాల,
నెలకొల్పి వర్ధిల్లె నేర్పుమీఱ;
గీ. దాన వచ్చెడి ధనము సాధనముగాఁగఁ
దమిని బంధుల రావించి తత్తదుచిత
విధులయందు నియోగించె వినుత వినయ
మూర్తి వేంకయామాత్యుండు పూజ్యయశుఁడు. ౧౧

ఉ. రాముఁడు సర్వసంపదభిరాముఁడు భక్తజనైకరక్షణో
ద్దాముఁడు తత్కులంబునకు దైవతమై తనరారుచుండ నా
రామునిపేరఁ గంపెనియుఁ బ్రస్తుతిగాంచిన ప్రెస్సుఁ గూర్చి శ్రీ
రామపదంబు వ్యాప్తి పొనరం బచరించె ననేకరీతులన్. ౧౨

సీ. ధన మిచ్చి మంచిపాత్రములు వ్రాయించెఁ బం
డితులచేఁ బఠితృసంతతులు బొగడ;
పాఠశాలలలోని బాలుర కను వగు
సరణిఁ బుస్తకముల సమయ మెఱిఁగి;

ఊరూరఁ బ్రకటించి యుత్సాహముం గూర్చి
విద్యార్థులను జదివించి మించె;
విద్యాధికారులు విరచించు నూత్నపు
స్తకముల నాంధ్రదేశమునఁ బఱపె;
గీ. దేశభాషకుఁ గ్రొంగ్రొత్తతెన్ను లరసి
ప్రబలతరదీక్ష నూరూరఁ బర్యటించి
గ్రంథరాజమ్ములం బ్రచురణ మొనర్చె;
మాన్యచరితుండు వేంకయామాత్యఘనుఁడు. ౧౩

సీ. భర్తృశుశ్రూషణపరతంత్రచిత్త యా
పార్వతి వామపార్శ్వంబు గాఁగ;
బిలిబిలిపలుకులు గులికించు పట్టాభి
రాముఁ డాత్మీయపుత్రకుఁడు గాఁగ;
చిన్నారి పొన్నారి చిట్టి లక్ష్మీనర
సమ పట్టి ముద్దుముచ్చటలు గాఁగ;
సంతతం బమృతహస్తమున దీవన లిచ్చి
వెలయు లక్ష్మమ తల్లి వేల్పు గాఁగ
గీ. వేంకయాఖ్యుండు సద్గుణవిశ్రుతుండు,
సముచితోదారశీలుండు శాంతమూర్తి
యలరఁ జేయుచు నుండు రామాంకితముగ
దశదిశలు మ్రోవఁగా శారదాసపర్య. ౧౪

ఆ. తల్లి పుట్టినిల్లు, తన యత్తగారిల్లు
సంతరించె రామచంద్రు కరుణ;
పుట్టినాఁడు తనకుఁ బట్టాభిరాముఁడే;
తనకు రామభక్తి తారకమ్ము;

ప్రకటవృత్తి తనకు 'రామాఁడుకో'యయ్యె;
నసదె సిరులు వేంకయార్యమణికి! ౧౫

గీ. సుందరీ- రామ దంపతుల్ సుకృతిరతులు
అవ్వ- తాతలు తన్నుఁ గాపాడినారు;
వారియాశీఃప్రభావ మేపారుచుండ
నభ్యుదయ మొందు ఈ వేంకయప్రధాని. ౧౬

గీ. మేనకా- హిమవంతులు మృడునకు బలె
నిజసుతం దన ధర్మపత్నిగ నొనర్చి
నట్టి శ్రీలక్ష్మియును రామయప్రెగడయు
నత్తమామలుగా వేంకయార్యుఁ డెసగె. ౧౭

—♦ అంకితము. ♦—

గీ. ఒకటితక్కువ యైదు వేలు కలివత్స
రములు గడవ విళంబివర్షమునఁ జైత్ర
మాసమున "మోక్షగుండ రామాయణమ్ము"
వ్రాసితిని రామునకు సమర్పణముగాఁగ. ౧౮

తే. గీ. అట్టి కథ జనమంచి శేషాద్రిశర్మ
కోవిదుఁడు సంస్కరించె నాకోరి కలర;
శిష్యతతు లద్ది పఠియించి చెల్వమీఱ
హరికథలఁ జెప్పి రందందు నంధ్రభూమి. ౧౯

తే. గీ. ప్రబలెఁ బ్రఖ్యాతి దానఁ, గరంబుఁ బ్రీతిఁ
బ్రజలు బఠియింప నుత్సాహభరితు లగుచు
నచ్చుఁ గూర్పించి మత్పుత్త్రు లధికభక్తి
నంధ్రభూమిని బ్రచురించి రాదరమున. ౨౦

తే గీ. ప్రథమముద్రణపుం బ్రతుల్ వ్యయము జెంద,
శక్తికిని మించి యున్న బ్రసక్తియగుట

వృద్ధదశ గల్గుటయు నింక నెట్లటంచుఁ
జింత యోజించుచుండ నా శ్రీశు కృపను- ౨౦

ఉ. శ్రీయుతుఁడార్య సన్నుతుఁడు శ్రీరఘురామపదారవిందసే
వాయతచిత్తుఁ డీదరకులాంబుధిచంద్రుఁడు వేంకమంత్రి నా
రాయణసత్కవిన్ నను నయంబునఁ బిల్చియు మోక్షగుండ రా
మాయణనామసత్కృతి తదంకితమున్ బొనరింపఁ గోరుచున్- ౨౨

తే. గీ. దివ్యతాంబూల మొసఁగె నెంతే ముదమున;
రాముకథ కృతి; తత్పదారాధకుండు
భక్తుఁ డీవేంకయామాత్యవరుఁడు మత్కృ
తీశ్వరుఁడు; ధన్యతముఁడ నాకే మటంచు- ౨౩

క. నెమ్మది సంతోషించియు
సమ్మతి సూచించినంత శాలువజోడుం
గ్రమ్మలు భూషణములు ద్ర
వ్యమ్మును తాంబూలమొసఁగినంత నె ప్రీతిన్- ౨౪

క. శ్రీరఘునాయకపదయుగ
సారసమకరందసక్తషట్పదమునకున్
సారాచారవిశేషవి
హారావేశునకు వేంకయామాత్యునకున్. ౨౫

గీ. పుత్రపౌత్రప్రపౌత్రవిస్ఫూర్తి లలర
నఖిలవిధభోగభాగ్య విన్యాస మొనర
ఆయురారోగ్య విభవ సౌఖ్యంబు లోలయ
భవ్యయశ మొందఁ బ్రీతి దీవనలొనర్తు. ౨౬

వ. నా యొనర్చిన రామాయణహరికథాకాలక్షేపంబునకుఁ గృతిపతిగా
నొనర్చి, కథాక్రమం బుపక్రమించెద. ౨౭

శ్రీరామచంద్రగురుపరబ్రహ్మణేనమః.

అవిఘ్నమస్తు.

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హరికథ.

బాలకాండము.

శా. శ్రీమద్భూమిజ వామభాగమునఁ, బ్రాచిన్ గేసరీ పుత్రుడున్,
సామోదంబునఁ బార్శ్వయుగ్మమున నాశత్రుఘ్నకైకాత్మజుల్,
ప్రేమన్ బశ్చిమమందు లక్ష్మణుఁడు నావేష్టింపఁ, జెల్వొందు శ్రీ
రామబ్రహ్మపదారవిందముల నారాధింతు నశ్రాంతమున్.

మ. మఖముంగాచి, విరాధముఖ్యరిపులన్ మర్దించి, సుగ్రీవునిన్
సఖుఁగా నేలి, దశాస్య ద్రుంచి, యవనీజం గూడి సాకేతమున్
సుఖమైచేరి స్వరాజ్యభోగములచే శోభిల్లు శ్రీరాఘవుం
డఖిలాఘంబుల ద్రుంచి భక్తులకు నిత్యానందమున్ గూర్చుతన్.

బేహాగ్: ఆదితాళము.

రామా మహీజావరా! పరం ధామా! సుగుణాకరా॥

రామా! త్రిలోకాభి రామా! దనుజవి రామా! వినుతసు త్రామా! దశరథ॥ రా॥ సంగరశూరా! విహంగతురంగ! ఘనాంగ! కలుష విభంగ! జనకజ॥ రా॥ ఖండేందుమౌళి కోదండవిఖండన! పండిత నుత! మోక్షగుండపురరఘు॥ రా॥ వారణదుఃఖనివారణ! త్రిలోక కారణ! తాళ్యూరినారాయణార్చిత॥ రా॥

మలయమారుతము: అటతాళము.

శ్రీగురుప్రభో చిదఖండరూపభో॥ శ్రీగు॥ బాగుగ నీపాదభజన ముచే భవసాగరముదాటఁగా గల్గె ధన్యుఁడ॥ శ్రీగు॥ చతుర్గ్రమున

సత్యరూపమున। మోక్షగుండమందు-సాక్షిగ నెలకొన్న। యక్షయతేజ నారాయణశర్మహృల్లక్షిత ! పూర్ణవిలాస ! వేంకటశివ॥ శ్రీగు॥

ఆదితాళము. (రవికులతిలక-వలె)

నను దయగనవే పరమేష్ఠిరాణి॥ నను॥ నన్నుగైకొనవే ఘనపావనివే॥ నను దయ॥ ఆపదల్మాపగన్ - బాపముల్బాపగన్-నీపాటివారలు రూపింపగా లేరు; నీపదయుగళము ప్రాపగు॥ నను॥ భావంబునన్ సేవించెదన్ - నావాక్కునన్ నీవెప్పుడున్- ఠీవిగ నిలిచి శుభావహ మగు నటు, గావింపు జగత్పావని॥ నను దయ॥ మోక్షగుండము దనయము నీవు రంజిల్లి-యీక్షితి నారాయణకవి సేలెడుతల్లీ యక్షయకటాక్షమునన్ దీక్షనిటు వీక్షింపుచు॥ నను।

శంకరాభరణము: రూపకతాళము.

శ్రీయుమాకుమారా ! పాహిశ్రీదాయరాదా ! యఘాళిద్రోయబాళి॥ శ్రీ॥ పాయక నీ పదాబ్జములు సదా గొలుతు॥ శ్రీయు। కామేంద్రియపరిహారా ! కాయజారిసుకుమారా ! తోయజాతభవ వందిత ! శ్రేయము లిడరాదా ! శ్రీయుత నారాయణ కవిరాయవినుత ! మోక్షగుండనాయక ! నిర్విఘ్నంబుగ నాయభీష్టమౌనగూర్పుము॥ శ్రీయుమా॥

ఆ. వె. ప్రస్తుతమున నాకు వాసార్హమై యొప్పు
మోక్షగుండనామపురమునందు
భవ్యరాఘవోత్సవమును విళంబి వ
త్సరమునందుఁ దనరుచైత్రమందు.

వ. యథావిధిగ నాచరింప సమకట్టి ప్రవాళ రజత నీల స్ఫటిక తేజోరాజితంబగు నొక్క దివ్యమందిరంబున నష్టదళవిరాజిత భద్రపీఠంబుపయి భరత శత్రుఘ్న లక్ష్మణ సీతాసమేతంబుగఁ గోటిసూర్యప్రభాభాసమానుండయి వేంచేసియున్న శ్రీరామచంద్రమహాప్రభు

కొలువు సేయం గోరి సర్వేంద్రియవ్యాపారంబుతోం గలియకుండ మనంబును మారుతముతో జతపఱిచి పంచాంగ నవి రెం డేకీభవించి, పెద్ద మార్గంబులు రెండింటిని విడిచి, నడిమి సన్న బాటను జని తన్మందిరంబునకుం గల ద్వారపాలకుల నాశ్రయించి మొదటి వానికి నాలునూఱులు, రెండవవానికి నాలువేలు, మూండవవానికి నాలువేలు, నాలవవానికి నాలువేలు, నైదవవాని కొకవేయి, యాఱవవాని కొక్క వేయి, కడపటివాని కొక్క వేయిగ నీశ్వరకారము లంచ మిచ్చి వచ్చుచుం బోవుచుండుటకు నిరాతంకముగా స్వతంత్ర మేర్పఱుచుకొని చేరి యర్ఘ్య పాద్యస్నానంబులు గంగాదినదీజలంబులుగ, షట్కమలంబులు పూజాద్రవ్యంబుగా, సూర్యచంద్రులే హారతులుగ, నిజానందంబే నైవేద్యంబుగ భావించి యాత్మారాముని సేవించుచుం దన్మయత నున్న సమయంబున,

ఉ. తంబురం గాలిగజ్జెలును దాళమృదంగముఖాదిభవ్యనా
దంబులు పొల్పుమీఱ హరిదాసచయంబు బదుదెంచి నృత్తగీ
తంబుల రామమూర్తిచరితంబును బాడుచు నుత్సవంబు సాం
తంబగు నంతదాంక భజనంబు లొనర్చిరి సంతసంబునన్.

వ. ఇట్టి సత్కాలక్షేపంబు సర్వజననేత్ర శ్రోత్ర మానసానంద కరంబుగనున్న కాలంబున,

సీ. శ్రీరమణీయ వేమూరిసదన్వయ క్షీరాంబునిధిపూర్ణశీతకరుండు,
మహనీయసత్సభామండలరంజిత సంగీతవిద్యావిశారదుండు,
దేవ మహీదేవ దేశికసజ్జనానుల యెడ సద్భక్తి నిలుపువాండు,
పాపార్యవర్యుండు పరగ శేషాంబిక యందు గన్నట్టి నెయ్యంపు కొడుకు,

గీ. సుబ్బయామాత్యునకు నిరవు సోదరుండు,
నలరు నరసింహశర్మకు నగ్రజుండు,
శ్రేష్ఠసుధ రామనామైక చింతనుండు,
యజ్ఞనారాయణుండు సత్యవ్రతుండు.

వ. ఉత్సవారంభదివససాయంతనంబునఁ బూజాసమయంబునకు వచ్చి యందు వేంచేసియున్న సాకారరామమూ_ర్తిని వీక్షించి,

ఏకతాళము: దిలంగాహ.

కలిగె నాకు శ్రీరాఘవునిగొలువ॥కలి॥ ఘల్లుఘల్లున జిరుగజ్జెలు మెఱయ। నలినాక్షునికడ నాట్యము జేయ॥ కలి॥ తాళ మృదంగ ఫిడేలు తంబుఱలు। బాళినిమ్రోయ భజనఁజేయ॥ కలి॥ భూమిజయుతుఁడై పొదలెడురాముని। వేమరుగన్నుల వీక్షింపఁగను॥కలి॥ అక్షరుఁడంబు నా, రాయణు నేలెడు। మోక్షగుండపతి మ్రోల నిలువ॥కలిగె॥

వ. ఇట్లత్యానందంబు నొందుచు హరిదాసబృందంబులం గలిసి భజన మొనర్చి యవభృథానంతరము మదంతికంబున నిలిచి సప్రేమ భావంబున,

సీ. శ్రీవత్ససంజ్ఞరాజితగోత్రభవుఁడ వార్వేలకులాంబుధి ద్విజవిభుఁడవు;
తాళ్లూరికృష్ణప్రధాని జ్ఞానాంబయం దాదరంబున గన్నయాత్మజుఁడవు;
ఘనమైలవరపు వేంకటశివాచార్య కృపాలబ్ధవిజ్ఞానభాసితుఁడవు;
మూ_ర్తిత్రయాతీతముఖ్య సచ్చిత్సుఖ మయవస్తుతత్త్వవిమర్శకుడవు;

గీ. కేవలాఖండమోక్షలక్ష్మీయుతుడవు;
భ_క్తి శ్రీరామచంద్రోత్సవవ్రతుఁడవు;
సరసపదపద్యనిర్మాణస_క్తమతివి
హతదురితకర్మ నారాయణాఖ్యశర్మ.

అని సంబోధనచేసి యిట్లనియె:

క. రామాయణంబు హరికథ
గా నీవు రచించియుంచు కారుణ్యమునన్;
నేమమున నేఁ బఠించెద;
భూమిని నాకొదవు భు_క్తి ము_క్తులు రెంటున్.

వ. ఈమహోపకారంబుఁ గట్టుకొం డని ప్రార్థించిన సమ్మతించి వారిని సమర్యాదముగాఁ బంపి పిమ్మట నొక్కనాఁడు నామనంబున,

సీ. ఛందోవిచారంబు సలుపఁగా నైతిని; వ్యాకరణంబు నేర్వంగ లేదు;
కావ్యంబులనుమాట గలలో నెఱుంగను; నైఘంటికంబులనంగ వినను;
నవరసాలంకార నైపుణి లేదయ్యె; భరతశాస్త్రంబు చొప్పరయ లేదు;
రాగతాళములమార్గము గోచరముగాదు; స్వరవిభేదంబులజాడ లెఱుఁగ

గీ. నీమహాకావ్యరత్న మిం కేవిధమున
హరికథ నొనర్తు శక్తి లే దనక నేను
సమ్మతించితి; నిది యెట్లు చక్కఁబడునొ!
యొండు శరణంబు లేదు రాముండు దక్క.

వ. అని యోజించి రాముని బ్రార్థించి యారాత్రి నిద్రించుసమయంబున నాపాలి ప్రత్యక్షదైవం బగు శ్రీరామమూర్తి మదీయకారణాచార్యులగు వేంకటశివార్యవర్యరూపంబున స్వప్నంబునఁ గనఁబడి దయారసం బొలుక నిట్లనియె:

తే. గీ. వత్స! వాల్మీకిముఖమునివరులు, నితర
నరులు, మును సంస్కృతాది నానావిధస్వ
భాషలను శక్తికొలఁదిని భక్తిచేత
నెన్ని రీతులనో రచియింప లేదె!

క. అందఱిలో నీ వొకఁడవు;
సందేహము నీ కిఁ కేల! సద్గురుకరుణా
నందంబున రామాయణ
ముం దగ హరికథ రచింపు ముదము దలిర్పన్.

ఉ. చొక్కపుహేమ మెవ్వరెటు సొమ్ములు సేసిన వన్నెవచ్చు న
ట్లెక్కువ రామమూర్తికథ నెవ్వరు సెప్పిన నొప్పిదంబగున్;

జక్కఁగఁ దత్కథారచన సాంగముగా నెఱవేర్చి భక్తితో
గ్రక్కున మోక్షగుండపుర రాముని కర్పణ సేయు పుత్రకా!

వ. దీనికి మోక్షగుండ రామాయణమను నామం బొసంగుము. నీకు మేలయ్యెడు మని సెల విచ్చి వారు కను మొఱఁగిన నేను మేలు గాంచి శ్రీమద్వేమూరి యజ్ఞనారాయణాఖ్యహరిదాసస్తోత్రాపహంబున కనుగుణంబుగ సద్గురుకటాక్షంబు గలిగెఁగదా! యింక లోపం బేమి యని యానందించి యి ట్లనుకొంటి:

ఉ. ఈయవనిం గవీశ్వరు లనేకులు నేర్పరు లుండియుండ రా
మాయణముల్ రచింప నను మన్ననఁ బ్రేరణచేసె యజ్ఞనా
రాయణపాటి మిత్రులు ధరంగల రే! యిక నాదుభాగ్య మెం
తో యధికం బటంచు ధృతితోఁ దలపోసి యనంతరంబునన్.

వ. ఒక్క శుభదినంబున నుపక్రమించి యిష్టదేవతా సద్గురు సత్కవీశ్వరులఁ బ్రార్థించి,—

పద్యాంతములు: అటతాళము. (కలియుగవర్ణన)

1. రామునకు జితభృగు-రామునకు జగదభి-రామునకు దానవ వి।
రామునకు మోక్షగుండ ॥రా॥

2. ధీరునకు నిగమసం-చారునకు రణరంగ। శూరునకు శరధి గం।
భీరునకు మోక్షగుండ ॥రా॥

3. ఖండశశిమౌళి ఘనో-ద్దండ కోదండ వర । ఖండీకృత బాహు
బలా । ఖండునకు మోక్షగుండ ॥రా॥

4. దివ్యునకు సుజన సం। భావ్యునకు మరుత్సుత-సేవ్యునకు మాని
మం। తవ్యునకు మోక్షగుండ ॥రా॥

5. ప్రీతునకు భువన వి। ఖ్యాతునకు రవివంశ। జాతునకు సీతా స।
మేతునకు మోక్షగుండ ॥రా॥

. నారాయణశర్మ సప్తర్షి । హారునకు ననంతాన । తారునకు భక్త
మం । దారునకు మోక్షగుండ ॥ రా॥

వ. సముచితంబుగా నా సేవ్యకొలఁది సేయంబూనిన శ్రీమోక్షుం
ండరామాయణహరికథా విధానం బెట్టి లనిన,—

క. శ్రీమత్కైలాసాచల
ధామంబుననున్న చంద్రధరునిం గని త
ద్వామార్ధశరీరిణి యగు
హైమవతీరమణి మ్రొక్కి యడిగెఁ బ్రియమునన్.

క. మంత్రములలోన నుత్తమ
మంత్రం బన నెద్ది? దాని మహిమంబును ద
న్మంత్రాధిదైవమును, ద
న్మంత్రానుష్ఠానవిధము మహితోఁ దెలుపవే.

వ. అని మనోహరముంబుగఁ బ్రార్థించిన నానందభరితాంతః
కరణుఁడయి 'కాంతామణీ! 'యుత్తమ్యమైన సగోచరంబగుగూఢవిచా
రంబు నన్నడిగితివి నీయందలి దయచే సద్ధానివచించెద వినుము.

శివునికీర్తనము—ఏకతాళము.

రామమంత్రము, గను దివ్యమంత్రము। భూమిలోన లేదు దాని,
పోలుమంత్రము ॥ మంచిమంత్రము। విబుధు లెంచుమంత్రము, మించి
నర్థిని దా యెంచుమంత్రము॥ ౧॥ నిత్యమంత్రము। విమల సత్య
మంత్రము। ప్రత్యగాత్మ నాత్మతోన్ । హరిగను మంత్రము ॥ రా॥ దీక్షమంత్ర
కము దివ్యమంత్రము । మోక్షగుణముగాను వేలయు ముఖ్యమంత్ర
, రామ పరమమంత్రము, యిదే పరమమంత్రము, ధరను నారాయణ
నోత్ప్రస్ఫురితమంత్రము॥ ౧॥
రమణి ! విను మిది శ్రీరామ రామయను
యనుచు బ్రహ్మాదివిబుధులు మననములను

గని రమించుచు నుండిన కారణమున
రామునఁ డను పేరు వచ్చెఁ బరాత్పరునకు.

వ. కాబట్టి యమ్మంత్రరాజంబు నీ వనుష్ఠింపఁదగినది. దీని య నుసంధానంబునఁ బునరావృత్తిరహితశాశ్వతబ్రహ్మానందపదవి ననుభవింపవచ్చునట్టి రామమూర్తికిని నాకును భేదంబులేదు సుమీ యని యమ్మంత్రం బుపదేశించిన నానందించి, యోపరమేశ్వరా! రాముండు పరమాత్ముండయునను మాయతోఁగలసి యవతారంబు లెత్తినట్లు పురాణవచనంబుగలదు. అందువలన నతని కేమిప్రయోజనంబు సెల విమ్ము మహాత్మా! యని వేడిన నానందించి శంకరుం డిట్లనియె:

క. ప్రకృతి విలక్షణుఁడగు నా
త్మకు సృష్ట్యాదులు వికల్పితంబులు లేమా!
యొకటిని నంటక యాతఁడు
సకలంబును జేయుచుండు సర్వాధికుఁడై.

వ. ఇట్లు గావున జగత్సృష్టి స్థితి లయకారణకర్తయైనపరమాత్మ దుష్టనిగ్రహ శిష్టపరిపాలనంబుకొఱకును ధర్మసంస్థాపనంబుకొఱకును బ్రతియుగమునందు మాయాసహితుండై యనంతావతారంబు లెత్తుచుండు. అందొక్కటియగు రామావతారచరిత్రములోకత్రయ పవిత్రంబై శ్రోత్రానందకరంబయి యలరారునది దెలిపెద సావధానచిత్తవగుము.

పల్లవి. తోహర. రామరామయనవే! శ్రీ రామాయణకథవినవే! రామారఘుకుల రామా! సీతారామా! రామా! యనవే। రామామణిరో రమ్యంబగు శ్రీరామాయణకథ వినవే॥ రామా॥

వ. ఓపార్వతీ! ఈప్రపంచంబున నార్యావర్తంబునఁ గోసల దేశంబున మాంధాతృ సగర దిలీపేక్ష్వాకువులు మొదలగు సూర్యవంశ రాజులకు ముఖ్యపట్టణమయి యయోధ్యయను నొక్కనగరంబు వెలయు. అది నవరత్నస్థాపితమయిన దివ్యభవనంబులచేతను, విశాలములయిన

రాజవీథులచేతను, రమ్యంబులగు విపణిమార్గంబులచేతను, నగాధములగునగడ్తలచేతను, మోదప్రదంబులగు శశికాంతవేదులచేతను, బచ్చల తోరణములచేతను, ముత్యాల ముగ్గులచేతను, దనరారి వర్ణాశ్రమాచార నియతులయిన చాతుర్వర్ణ్యములవారికి నివాసయోగ్యంబయి యలకాపురంబుకన్న మిన్నయై వన్నెగన్న యన్నగరంబున,

తోహార. దశరథుం డనునొక ధరణీనాథుండు తరణివంశసంభవుండు। దశ
దిశలందును విశదంబుగం దన యశము నిండంగా నెగడు॥ రామా॥

వ. మున్నూటయేంబదిమంది భార్యలలో ముఖ్యులయిన కౌసల్య కైక సుమిత్ర లను ముగ్గురు భార్యలతోం గూడి సమస్తసుఖంబు లనుభవించుచుం బెద్దకాలంబు రాజ్యంబు చేయుచుండి తనకు సంతానంబు లేని కొఱంతచేం జింతించి సుమంతుండనగు నిజమంత్రి మిత్రులను రావించి సభ చేయించి వసిష్ఠాదిమునులను బిలిపించి పూజించి ముకుళితహస్తుండయి దశరథుం డిట్లనియె:

దశ-కీర్తన: ఆదితాళము.

మునులారా! నా మొఱ వినరే। యోగనిష్ఠులార హితులారా! ధారుణి బుత్రులు లేరింక నాకు నే తీరునం గోరక తీరునో సూరివరులారా॥ సంతతిలేకను సద్గతిలేదంట యెంతసేసినంతను చింతు సేవింతు బుధులారా॥ మోక్షగుండ కమలాక్షుని కృపాకటాక్షము గలుగున యక్షయముగ॥ బుధులారా॥

వ. "అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి" సుతులు లేని వారికి గతులు లేవని శ్రుతిస్మృతులు వలుకుచున్నవి. పెక్కు కాలంబయ్యె; నొక్కతనయుం డయినం గలుగండు. కాంబట్టి సంతానంబుగలుగు తెఱంగెఱింగింపుండు,

సంధి: తోహార.

అని యిటు దశరథుండాడిన పలుకులు। వినిరి మునులు మోదమున। దనరంగ సూతుండు దాను విన్నదంతయును దెలిప వేగమున ॥ రామా॥

సూతు- కీర్తన- కమాచ్, ఆది:

విను ధరణీనాయకా, వినుధర, సురుచిరతనుజిత సుమసాయక విను॥ ధర॥ సంతతి లేదని చింతయేల మీ। మంతనమున మనవి నిలిపి॥ విను ధరణీ॥ ఎలమిఁ బుత్రకామేష్టి జేసినను। వెలయగఁ దనయులు గలుగుదు రిల విను॥ ధర॥ అవని మోతుగుం డాధిపు కృపచే। వివిధ సుఖంబుల। పీఁగగలవు విను॥ ధర॥

వ. ఓ దశరథమహారాజా! పూర్వంబున అంగమహీపాలుం డగు రోమపాదుండను రాజు తన రాజ్యంబున ననావృష్టి దోషంబు ప్రాప్తించి జనక్షోభము గలిగిన నది నివారించుటకయి ప్రాజ్ఞుల వలన వర్షహోమాది క్రియలు చేయించియు వానలు లేకున్న జింతించుచుండఁగా నప్పుడు కొందఱు పెద్దలు విభాండకుని తనయుఁడు ఋశ్యశృంగుడను నతఁడు జన్మించినది మొదలు తపస్సంపన్నుడయి యున్నవాఁ డమ్మహానీయుండున్న దేశంబున దుర్భిక్షభయంబులు దొలఁగుగాన నతని నిందు రప్పింపు డని పలుకఁగ విని రోమపాదుండు చాతుర్యనిపుణలగు గణికాంగనలఁ బిలిపించి యమ్మునితపోవిఘ్నంబు సలిపి తోడి తెండని పంచిన మంచి దని,

రూపకము, రామల్ నలుగు-'వలె'.

వారల్ చనిరి మోదమున। నో యారమమీరఁగ॥ వారల్॥ సారెకు ఋశ్యశృంగుఁ ధీరుఁ వలపింపగఁ గోరి తదాశ్రమవనికిని జేరఁ॥ వారల్॥ మాటల్ చెఱకు రసము వలెఁ మాధుర్యము గారఁ। మాటికి సయ్యాటలతోఁ బాటలు పాడుచు గను గీటులఁ దగ చిఱునగవుల తోడఁ॥ వారల్॥ మారుఁ మఱపించి ధరాజాని పురముఁ జేర్పఁ। బూని సదా మోతుపుర శ్రీనాథుని పదములు। ధ్యానించెడు మునివర్యుని గానఁ॥ వారల్॥

సీ. విరహిణీమృగముల వేటాడ గమకించి మరుడు వైచినపుష్ప♦శరములనఁగ।
గడు వేడ్కతోఁ బాల♦కడలిని జన్మించి జగతికి వచ్చు న♦చ్చరలనంగ।

ధారాధర వినిర్గతంబులై దెసలకు బఱతెంచు క్రొక్కారుమెఱుపు లనఁగ
శృంగారరసములం జేరి క్రీడింపంగఁ గడగివచ్చెను రాజకన్యలనగ;

గీ. నించుకైనను మది సంశయించ కపుడు
మించుబోణులు మిగులఁ గా మించి సంత
సించి మునియాశ్రమముఁ బ్రవేశించి యతని
గాంచి వలపించికొని పోవ నెంచి రంత.

ఉ. వీనుల విందుఁ గొల్పఁదగు వీణెల మీటుచు నాట్యము క్రిస్సె
గానము సేయుచుక్ మఱియుఁ గాంతలు సూతయు భీతిలేక య
మ్మౌనిని దాఁకుచుక్ గడఁగి మాటలు నీటు చెలంగఁబల్కుచుక్
బూని విచిత్రమార్గముల మోహితుఁ జేయఁగఁ గోల్చిరాతనిక్.

వ. ఇట్లు గొన్ని దినంబు లతని నాశ్రయించి తమ స్వాభావిక
చేష్టల గనపఱచుచుండిన నతండు పూర్ణ సమాధిని జాలించి,

తోహర. కన్నులు విచ్చి య ఖండ తేజములఁ గనఁబడు
వారలఁ గాంచి। ఎన్నఁడు జూడని యీ నరరూపము లేమిటివో
యని యెంచి ॥రామ॥

వ. స్త్రీపురుష భేదాభేదంబు దెలియఁగని యతండు వారలఁ దన
వంటి ఋషులనుగా భావించి యిట్లనియె,

ఋశ్య, కీర్తన, పరకాళీము, కనలిపని-వరా:

ప్రమదమమరగ మిముఁ జూడగలిగెను। తమ యాశ్రమము
లెంత దవ్వవును దెల్పుఁడెంత సముచిత సంభాషణములాడెఁ గలరు॥
ప్రమ॥ మాకు గోచరమ్మగు నాశ్రితులనుండు। మీరు రమ్యనరోరుం॥
ప్రేమలైన కామస్థానులు దే। మాకె నేడు సమాసియు లేక దాఁకఁజను ॥ప్రమ॥
మీరెన్నఁడిటకు రారటివరకు సారెకు మిమాటుగూడ నేఁడు సత్కృప
తోడ। జేరిన కారణము జెప్పఁగఁ దగును॥ ప్రమద॥

ఉ. అక్షయమైన తళ్కు-లహహా దెసలన్ వెలిగించుచున్న రు
ద్రాక్షలు కంఠమందు వెలయన్ ధరియించితి రాఘ్యలార! యీ
వృక్షము లెచ్చటన్ గలవివెట్లు లభించెను మీకుఁ దెల్ప నే
నాక్షణ మేగి తెచ్చుకొనిహారముగూర్చి ధరింతుఁ గుత్తుకన్.

క. పరిమళము గల్గు భస్మము
ధరియించితి రంగములనుదగ నిది గనులన్
దొరికినదో! చేసినదో!
కరము గురుతుఁ దెలుపరయ్యకవివరులారా!

గీ. హంస దండంబు లెచ్చటసలవడె? నివి
చేతముట్టిన నాదంబుఁ జేయుచుండు?
నిట్టి చిత్రాసనంబు లేతట్టుకలవో
మావనంబున దొరకవు మానులార!

వ. ఇట్లు వారియందు బద్ధానురాగుండై తపస్సమాఁధి జాలించి వారిం గలసి యిచ్ఛావిహారంబుగాఁ జరించుచు గాలంబు బుచ్చుచుండ నొక్క-నాఁడు వారాంగన లిట్లనిరి:

క. మా యునికిపట్లు సేరఁగఁ
బోయెదమో మానివర్య! పొందుగ నెన్నా
ళ్ళాయె నిటువచ్చి యుఁకఁ సెల
వీయుము మాకన్న నాతఁడింతుల కనియెన్.

ఋషి, కీర్తన: ఏకతాళము, హంసధ్వని, రవికులకా.

విడువగ దగునా మహనీయులారా। తగునా। వగఁ దో్రి యుగఁ మే లగునా॥ విడువ॥ ఆడుగన్। జోడుగన్। దోడుగన్। గూడియున్। వేడుకతోడుత విహరించియు విడ నాడగదఁలఁ చుటు పాడియె॥ విడువఁగ దగునా॥ నే వచ్చెదన్। మీ వెంబడిన్। వేవేలుగన్। భావింపకన్। బావనులార। కృ పావహులైకొని। పోవుదునమ్మితిఁ।

గావున॥ విడువగ దగునా॥ ఒంటికి । ఈ వనమున నే నుంటిని । మిము వేడుకగాఁ గంటిని । గలసి మెలసి యుం దుంటిని । ఇఁక ననువిడువగఁ దగునా॥ మోక్షగుండ విభులదలచుచు మీ యాశ్రమముల్ । వీక్షింపగఁజ మా కిచ్చువాఁడమె నిదిమేలు ! ఈక్షితి మిమ్మెడబాయక - ఈక్షణమున రానీయుము॥ విడువంగ దగునా॥

వ. అని యిట్లు వెంబడించిన వారకాంతలు దమ యిష్టార్థంబు సిద్ధించెనని సంతసించుచు నా ఘనుని యంగదేశంబునకుం జేర్చిరి రంత నా దేశంబున వర్షంబు గురిసి కాలంబు సుభిక్షంబయ్యెను. రాజు తన సుతయగు శాంతను ఋశ్యశృంగునకిచ్చి పెండ్లిచేసిన నతండు గృహస్థుం డయి యా రాజునింట భార్యాయుక్తంబుగనున్న వాఁడమ్మునిని దోడి తెచ్చి ముందశ్వమేధ యాగంబుచేసి పిమ్మటఁ బుత్రకామేష్టి సేసిన సుకుమారులయిన నలుగురు కుమారులను బడసెదవు. నిశ్చయమ్ము నన త్కుమారునివలన నీ వార్తమును నే వినియున్న వాఁడఁ గానఁ జెప్పితి నాప్రకార మాచరింపుడు,

తోహర. అని సూతుడు తెల్పిన దశరథుఁడతి హర్షాంబుధిలోఁ బొదలి చనియె రోమపాదుని నగరమునకు మునినిఁ బిలుచుటకుఁ గదలి॥ దా॥ శాంతతోడ ఋష్యశృంగుని దా సాకేతమునకుఁ దెచ్చెన్, సంతానమునకు, జన్నము జేయించఁగఁదగ విధులిడెను దెచ్చెన్॥ దా॥ అతని సమ్మతిని, నశ్వమేధమున కపుడు ప్రయత్నము చేసెన్, అతివేగ వసిష్ఠాది, మునులఁ జన్యాన ఋత్విక్కులఁ జేసెన్॥ రామా॥

కీర్తన: జంఝూటి, రూపకము.

అశ్వమేధ మఖముసేసె నవనిపాలుఁడు శాశ్వతముగఁ గీర్తి వెలయ సత్యశీలుఁడు॥ అశ్వ॥ గురులు వసిష్ఠాదిమౌని వరులు జెల్వొగ। సరగ వేద మంత్రములను జదివి చెల్వగ॥ నశ్వ॥ స్పష్టముగ సర్వజనులు దుష్టినొందఁగ। నిష్టమయినభోజనంబు లిచ్చిపొందుగ॥ నశ్వ॥ కోరినట్లు

ధనచయంబు గోట్లుకొలఁదిని। ధారుణీ సురాదులకును దానమొసగుచు॥ అశ్వ॥ ఈక్షితి నారాయణ కవిరక్షకుండగు మోతుగుండ దేవుని కటాక్షమొందుచు॥ నశ్వ॥

సంధితోహర. ఇటుజన్నముసేసీ, యుంచి పుత్రకా, మేష్టిరొనర్పింపఁగను, దిటముగ యాగహా, విస్సులుపొందిన, దేవతలందఱుదగను॥ రా

వ. సత్యలోకంబున కరిగి బ్రహ్మకుఁ బ్రణమిల్లి తండ్రీ! మీ రిచ్చిన వరగర్వవశమున రావణాసురుండు విజృంభించి సాధువులకు బాధ చేయుచున్నవాఁడు. వాని ధాకకు లోకంబులు తేనుచెడి చీకాకుపడి యున్నవి. కావున నతని పొంగడంగు తెఱంగెఱింగింపవే! యని వేడిన దక్షణంబున,

సంధితోహర: వనజభవుడు దే, వతలను దోడ్కొని, వైకుంఠము నకుఁజేరి, యనువుగనారాయణమూర్తికి వందనములొసఁగి మదిగోరి॥ రా

కీర్తన: ఆదితాళము, (హరిచరణాస్మరణా) వలె.

పరమపురుషహరి। పాహిజనార్దన। సరసిజలోచన। సురవినుతా॥ 'రణార్థులమము, జల్లనిచూపుల, సరసిబ్రోవవే। హతదురితా॥ పరమ। నీ వఖలమునకు నేతవు దాతవు, నీ వెఱుంగనివి లేవు చూడు! దేవ మునుల బాధించుచు రావణుఁ డీవిశ్వమును జయించినాడు॥ పరమ॥ దురమున నాతని॥ దునిమి మాబాధలు సరగున బాపుము శశివదనా! ధరను నారాయణదాసవినుత! కరి వరద! మోతుగుండ పురసదనా॥ పరమ॥

వ. శ్రీమదఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయకా! మహానుభావా! విశ్రవసుబ్రహ్మకుమారుఁ డగురావణబ్రహ్మ లంకలోనివసించి లోకకంటకులగు పెక్కండ్రు రక్కసులం గూర్చుకొని భీకరంబుగ లోకంబులఁ బీడించుచున్నాఁడు. దేవతలు తనయునికి పట్టుల నిలుచుటకు వెరవు లేదు. కాఁబట్టి పుత్రులకొఱకయి యశ్వమేధయాగంబొనర్చి శుచియైయున్న

రథుని భార్యలయిన కౌసల్య కైక సుమిత్రలయందు మీరు
లుగు రూపంబుల నవతరించి దశకంఠునిరూపుమాపిమమ్మురక్షింపవే!

సంధిలోహరః అని వేడిన బ్రహ్మాదులపలుకులు, వినిహరిదయతో
యొక, జను డేక మీయిష్టానుసారముగ, నలిపెద నేననియనియె॥
వ॥ అంతట సురలకు నజుడు తెలిపె మీ, యంశంబుల వానరుల,
కమీఱు గల్పించి తోడుపడు, డెంతయు ద్రుంతు నసురుల॥ రామ॥

సంధి, వ. అని విరించి యెంచి వివరించిన మంచిదని దేవతలు
స్థానంబులకుఁ జని తమతమయంశంబుల డెబ్బది రెండు వేల్వవనచరుల
కించిరి. వార లతిబలశౌర్యధైర్య సాహసంబులు మెఱయ గొంద
ద్ర నందనుండగు వాలిని, గొందఱు సూర్యతనయుఁడగు సుగ్రీవుని,
ందఱు వాయుసుతుండగుహనుమంతుని, గొందఱువహ్న్యంశసంభవుం
ం నీలుని నిట్లొక్కొక్క మొనగాండ్రతోఁ గొంతకొంత బలగము
కొలుచుచు దుర్గమంబులగు విపినమార్గంబుల సంచరించుచుండిరి;
-డ నయోధ్యయందు,

కీర్తన, అటతాళము.

ఒకదివ్యపురుషుఁ డుదయించె నంతఁ। బ్రకటహోమాగ్నిలో పల
డి వింత॥యొక॥ హరినీలనీలాంగుఁ డరుణతేజుండు, నరుణాంబరుండు
ాసవిక్రముండు॥ నొక॥ పాయసపాత్రిను బాణితలమునఁ బాయక
ంచి పరమహర్షమున॥ నొక॥ గురుతరముగమోక్ష శ్రీహరిని, స్థిర
త్తో నుతి సేయుచు ధృతిని॥నొక॥

ఆ. వె. తనను జూచియద్భుతం బందుచును లేచి
వినుతుఁడైన విభుని వెలయఁ గాంచి
భూమినాథయజ్ఞపురుషుండ సుతుల నీ
యంగ వచ్చితిని బ్రియంబుమీఱ.

శ్లో. అనువుగ నీపర మాన్నమ్మును నీ యంగనలకుఁ బంచిమ్ము
ఇనకులవర ! నీ-యిష్టార్థంబును, ఇఁకను బొందెదవు సుమ్ము ॥రా॥

వ. అనియిట్లు యజ్ఞపురుషుండు పాయసమహిమంబు సెప్పి తత్పాత్రను దశరథున కిచ్చి యదృశ్యుండయిన ధరణీవిభుఁ డక్కలశంబులోని పరమాన్నంబును గౌసల్యకు సగము, కైకకు సగము నిచ్చిన వారిద్దఱుఁ దమ యంశంబులో సగము సుమిత్రకు నిచ్చిన నంతట వారదిపుచ్చుకొనిరి, పిమ్మట భూవిభుండు ఋశ్యశృంగాదిఋత్విక్కులస్వదేశంబులకు వీడ్కొలిపి తాను గాంతాయుతంబుగ స్వకీయసౌధంబు జేరి సుఖలీల నుండె. అప్పాయసమహిమ వలనఁ గౌసల్యాదికాంతలు గర్భవతులయిరి; అంత.

ఉ. మన్నురుచించె నెన్నడలు మందము లైతగె; మోముదమ్ములున్
గన్నులుఁ దెల్లవారెఁ బోనఁగన్ నలుపెక్కెను జూచుకంబులున్;
అన్న మసహ్యమయ్యె; బహుళాభరణాంబరపఙ్క్తి భారమ
య్యె; న్నెల లంత కంతకును హెచ్చఁగఁ గాంతల కబ్బురంబుగన్.

వ. ఇట్లు గ్రమక్రమంబున పండ్రెండు నెలలు నిండిన,

శ్రీరామాది పుత్రజననము.

కీర్తన- కమాసు; రూపకము.

పుత్రోదయమాయెనప్పుడు, మిత్రకులప విత్రుండగు, ధాత్రీపతి-చిత్రమొందఁ ॥బు॥ చైత్ర శుద్ధ నవమి పగలు సౌమ్యవాసరాదితి నక్షత్ర కటకలగ్నయుత పవిత్రంబగు వేళను శుభ గాత్రియైన కౌసల్యకు ॥బు॥ ప్రాకటముగఁ బుష్యతారఁ, బదిరెండవ లగ్నమందు, కేకయరాజ పుత్రియైన శ్రీకరకుచ జిత మంగళ కోకకు నా కైకకు నొక ॥ పు ॥ పాత్రంబగు కటకంబున, ఫణితారను గ్రహములు నతి, మైత్రిమెలఁగంగను శత పత్రయుత నేత్రకు శుభ, గాత్రకు సుమిత్రకు బహు॥ పుత్రో॥ రక్షకుఁడయి తాళ్లూరి నారాయణ కవి నేలు

చుండు, మీాతుగుండనిలయ కృపా వీక్షణమునఁ నా క్షణమున, నశుభ లక్షణులగు॥ పుత్రోదయ॥

క. తనయులు గలిగిన దశరథుఁ
డనుపమ సంతోషపులకితాంగుం డగుచున్
జనర వసిష్ఠుని బిలిపిం
చిన నాతం డరుగు దెంచిచిత్తా బలరన్.

సంధితోహార నామకరణ పుణ్యాహవాచనము లామునివర్యుఁ డొనర్చెన్ - రామ భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్న సునామములవు జేర్ప జెచెన్॥ రామ॥

వ. ఇట్లు వసిష్ఠమహామహర్షి స్వస్తివాచనమైన పిదప భార్యాత్రయ శిశుచతుష్కయుతంబుగా దశరథుని పీఠంబులపంబు నాసీనుఁ జేసి సభాసదుల సమక్షంబునఁ గౌసల్యాసుతునకు రాముండనియు, కైకేయిపుత్రునకు భరతుండనియు, సుమిత్రానందనులకు లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులని యు, పేరులు పెట్టి రాజువలన బహుమతులు వడసి చనియె. అంత సంకల్పసిద్ధియైనందునకు భూకాంతుండు సంతసించి కాంతలతోఁ గూడి సుఖంబుండె. పిమ్మట శ్రీరామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు తల్లులవలన దాదుల వలనను సాఁకఁబడుచు బాలసూర్యులవలె దినదిన ప్రవర్ధమానులయి చిన్న వయస్సునందే యాటలాడ నానతిచ్చె,

కీర్తన-ఏకతాళము. (తరంగంబు బాయి)- దరు.

వారలాటలాడి రీడు వారిఁ గూడుచున్; కోరి-సరి సేరుచున్ బాలుచున్ పౌరుషంబులున్, సారెకు నగడున్, బోరులు పోగడున్॥ వారలాట॥ నొవ్వక, నవ్వక, జివ్వకున్, గవ్వచున్, నవ్వడిగనినం। బువ్వుల చెండున్ - రువ్వచు మెండున్॥ వారలాట॥ నాగి - మూాగి, లోగకన్, వాగకన్, యోగిరంబులున్, బాగుగఁ దినరెన్, వేగము

చనకన్॥ వారలాట॥ దీక్షన్‌, గక్షన్, దక్షులై, తలఁగకన్, మోక్షపుర పతియక్షయ కరుణా వీక్షణ గలుగన్॥ వారలాట॥

వ. ఈలీల బాలక్రీడాలోలురై కాలంబు పుచ్చుచున్న సమయంబున,

సంధితోహర: కైక దాసి యొక్కతె మంధర వేళాకోళంబని యెంచి, చేకొని చేతులఁ-జెండుదట్టుటయు, శ్రీరాముఁడు గోపించి, కట్టె దీసికొని కొట్టెనంత నొక - కాలు విరగ నత్తరుని, యట్టెమదిని జెర గొట్టుచు గొణగుచు నవతల జ నెనత్తని॥ రామ॥

క. ఈలీల బాలురాటల
పాలయి క్రీడించుచుండఁ బరికించి మహీ
పాలుఁడు వసిష్ఠమౌనిని
మేలుగఁ బిలిపించి పలికె మృదువాక్ఫణితిన్.

దళ, కీర్తన, దర్బారు అటతాళము - (రమ్మని పిల -) వలె.

మ్రొక్కెద నార్య, మునికుల వర్యా, అక్కట బాలకులాటల మరిగిరి॥ మ్రొక్కెద॥ చదువులు సాములు, చదివించివీరల, ముదమున నీతి కో విదులను జేయవే॥ మ్రొక్కెద॥ మోక్షగుండాధిపు సాక్షిగ బిడ్డల, నక్షయ విద్యా దక్షుల జేయవే॥ మ్రొక్కెద॥

క. బాలురను బుద్ధికౌశల
శీలుర గావింపుడని వసిష్ఠునితో భూ
పాలుఁడు వలుఁగఁక విద్యా
శాలకుఁ గొనిపోయి చెప్పెఁ జదువులు సాముల్.

వ. ఇట్లుదశరథుని నియోగంబున రామలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నుల విద్యాశాలకుఁ గొనిపోయి వసిష్ఠమహాముని స్వల్పకాలంబుననే చౌషష్ఠి విద్యాపారంగతులఁజేసి తోడితెచ్చి యొప్పగించిన భూపాలుండు

సంతసించి వారివలననే యుపనయనంబులు సేయించి వివాహంబునకు యత్నింపుచున్న సమయంబున,

సంగ్రహశ్లోకార్థ. దండకమండల, ధారుడగుచు మో, దంబున గాధేయుండు, కుండలిశయనుని - గొల్చియాపుచు గ్రక్కునను వచ్చె ధీరుండు॥ రామ॥

కీర్తన: అటతాళము.

రామ కృపాకర! రఘుకులశేఖర! స్వామి, నిశాచరసంహార! శ్రీకర! ॥రామ॥ పటుతరఘనమ కూర్మ కిటి నరసింహ వటురూపక భృగువంశజ రాఘవ! ॥రామ॥ సాక్షి స్వరూపక! మోక్షగుణ పురాధ్యక్ష! నారాయణ దాసనుతా! జయ ॥రామ॥

తో॥ వచ్చిన మునివరు వార్త తెలిసి భూవల్లభుడెదురుగనరిగి, చెచ్చెరదోడ్కొని, వచ్చి సుఖాసన మిచ్చి పలికె దానెలగి ॥రామ॥ ఏమిపనికి మీ రిటకు వచ్చితిరో యానతీయంపుడు దయతోను; స్వామి, నేడు నిశ్చయముగ నా పని ఫలించెనని పలికెను.

విశ్వా: కీర్తన-నాదనామక్రియ-చాపుతాళము.

ఓహోహో రాజా! నా మనవి విను ॥మోహో॥ ఆహాహా నే నొక యాగము చేయుదు । సుబాహు మారీచులు । బహువిఘ్నములు సేతు॥ రోహో॥ భూమిపతి యవి విని, బాలింపుటకు మన-రామ లక్ష్మణులను ప్రేమతోఁ బంపుము ॥మోహో॥ అక్షయముగను నారాయణ కవిసేవ్య మోక్షగుండేసుండు రక్షింపు మిమ్ము నో ॥హోహో॥

వ. నేను యాగంబు సేయుచు నమకట్టిన త్రిలోక కంటకుండగు దశకంఠునిచే సమాజ్ఞాపితులై మారీచ-సుబాహులు వచ్చి విఘ్నంబులు చేయుచున్నవారు. కావున వారిని జంపి యజ్ఞంబు పరిసమాప్తి నొందింప నీ కుమారులలో రామ-లక్ష్మణుల నా వెంట బంపుమని విశ్వామిత్రుం డడిగిన దశరథుండు,—

దశరథుని కీర్తన: దర్బారు, రూపకము.

వీరి నంపఁ జాల మౌని వీర నీను వెనువెంట రు । జనుడంచును। కూ్రర రాక్షసులతో బోర । నేరరు నా కుమారులు సుకుమారులు గద ॥వీరి॥ తల్లుల నెడబాయలేరు; విల్లమ్ములు పట్టనేరుఁగ; రల్ల యుద్ధభూములలో నుల్లంబుల నల్లన భీతిల్లరె! యిక ॥ వీరి నంప॥ మోతుకుండపురనివాసు సాక్షిగ విను డీరు యజ్ఞ దీక్షబూను డేను వచ్చి, యాక్షణమున రాక్షసులను శిక్షింతును ॥వీరినంప॥

సం॥తో॥ దశరథు డిటువలెఁ దనతోఁ బలికిన - తాత్పర్యము నాలించి, విశదంబుగనా విశ్వామిత్రుఁడు వినకయనియెఁ గోపించి॥రా॥

విశ్వా-కీర్తన-బేహాగ్: ఏకతాళము.

బలే, బాగునీమాటమహారాజా! బలే॥ బాగామెగా-యాగా శాబాస్‌బలే ॥బాగు॥ నే గావించెద నీపను లనుచును వేగముతో వాగితివి; మేలు శబాస్ బలే ॥బా॥ భానువంశజులు పలుక రబద్ధము; నీ నాడుగాన బడె; మేలు శబాస్ బలే ॥బా॥ మోతుకుండవిభు సాక్షిగ సభలో నీక్షణమే యే మంటి? మేలు శబాస్ బలే ॥బా॥

సం ॥తో॥ విశ్వామిత్రుఁడు వీరావేశము - వెల్లివిరియఁ బలుకఁగను; విశ్వంభరపతి వెఱచుచు గురునకువినతు డగుచు ని ట్లనెను ॥రా॥

దశ. కీర్తన: ఆదితాళము.

వినవే మునివర ! వినవే తెలిపెద; వినవే నా మొర వినవే! కడువడి ॥విన॥ విను వసిష్ఠవర మునిచంద్రమ ! మొర ॥వినవే॥ రామ లక్ష్మణుల వే మఖరక్షణ కై ముని బిల్వఁగఁ గదలి వచ్చె నిది ॥విన॥ తాపసవరుని వృథాగను బంపినఁ, గోపముతో డను శాపము వెట్టును॥ విన॥ లేక లేక కల్గిరి వీరలు నా కీకాలమునకు! నెటులబంపుదును!॥విన॥ మోతుకుండకమ లేక్షణుకృపతో! దీక్షగ నా సందియముఁబాపవే॥విన॥

క. అనితనతో నాలోచిం । చినభూపతి వాక్యములను జిత్తం బలరన్ వినియవ్వసిష్ఠమునిపతి । యనుపమమృదువాక్యసరణినవు డి ట్లనియెన్.

వసిష్ఠునికీర్తన-హిందూస్థాని-రాఘ: ఆటతాళము.

రాము నంపినభయ మేమీ తెల్పు భూమీపాల ! ॥ రా ॥ రాముఁ డన సామాన్యుఁడా శ్రీమహావిష్ణువగు॥ రాము॥ ఉరగపతిలక్ష్మణుఁడు; ధర-సుదర్శనములు భరత శత్రుఘ్నులల ప్రధాన-శక్తియె సీత॥ రాము॥ రాక్షసుల శిక్షింపఁగ, నీక్షితి నారాయణాఖ్య రక్షకుండు మోక్షగుండాధ్యక్షు డయి కలిగె నీకు॥ రాము॥

వ. ఈ గాధేయునకు మొదట కోరిన దాని నిచ్చెదనని చెప్పి యిప్పుడు బొంకవచ్చునా! సూర్యవంశరాజులు సత్యవంతులనియెన్నికఁ గన్నకీర్తి యేల పోనాడెదవు? రామలక్ష్మణులకు రాక్షసులవలన గీడు మూడునను సంశయము మానుము. దీనివలన నీకు దప్పక మేలు గలుగును. నీ కుమారులను యజ్ఞసంరక్షణకొఱకు గాధిపుత్రుని వెంట బంపుము.

సంధితోహార: అని వసిష్ఠుఁ డి ట్లనుటవలన నెమ్మనమున నానందించి, జననాథుఁడు రాముని సౌమిత్రిని దనచెంతకు రావించి ॥రా॥

దశ. కీర్తన-ఆటతాళం.

నాయన యీమునిం నాయకు వెంబడి నీయనుజునిగూడి పోయి రావోయి ॥నా॥ ఈయన యజ్ఞము చేయఁగ దానవు లాయెడఁ గొన సాగ నీయరట దాన ॥నా॥ యాగవిఘాతకు లగు మారీచాదుల వేగమె త్రుంపుము; సాగు నామీఁద ॥నా॥ సత్కీర్తిలోపల మోక్ష గుండేశ్వరుఁ డక్షయ శుభముల నాక్షణ మిచ్చును॥ నాయన॥

ఉ. మాటికి బుద్ధిదెల్పెదఁ గుమారకులార; పరస్థలంబునం
దాటలఁ బాటలన్ దిరిగి దారడి నొందక యాగ మేచు నా
తాటకలోనుగాఁ గలుగు దైత్యసమూహము ద్రుంచి నొంచి యి
మ్మాటికి బ్రీతి జేయుఁడట మీఁద యశం బలరారు మీ కిలన్.

వ. అని కుమారులకు బోధించి విశ్వామిత్రమునిని గాంచి దశరథుండు గరకమలంబులు ముకుళించి.

దశ-కీర్తన-అటతాళము-హిందూ, తోడి.

తల్లిదండ్రుల చాటువారలు తాపసోత్తమ వీరలు; మెల్లనను గొనిపోయి వేగమె యిల్లుచేర్చుడు మీరలు ॥ తల్లి ॥ ఆకటికి దప్పికిని నొక క్షణమైన నోర్వగజాలరు; నీ కృపారస మెట్లుజూపెదొ! నీకు దాసులు బాలురు॥తల్లి॥మోతుగుండపురీశు కృపతో ముదముతో సేతెంతురు; ఆక్షణంబున వచ్చి మఖసంరక్షణము గావింతురు॥ తల్లి॥

సంధితోహర : అని గాధేయున కప్పగించి తన తనయుల నటు దీవించి, చనుడని పంపించిన తలిదండ్రులంత మునివెంబడిమోదించి॥ రామ॥

వ. ఇట్లు శ్రీరామ లక్ష్మణులు మునివల్లభునితోఁగూడి యారాత్రికి అర్ధయోజనము నడిచి సరయూనది తీరమునకుఁ జేరి మహాశ్రమ నొందుచున్నఁ గరుణించి విశ్వామిత్రుండు దాను మున్ను బ్రహ్మవలనఁ దపోమహిమచే నార్జించిన బలాతిబలములను దివ్యమంత్రముల నుపదేసించిన నామంత్రయుగప్రభావమ్ముచే రాజపుత్రులు క్షుత్పిపాసలు మొదలగు బాధలనొందక దృఢగాత్రులయిరి. అంత నారాత్రి యక్కడ నివసించి మరుదినము ప్రయాణమై పోవుచు నా చెంగట నొక మహాధ్వని విని యిదియేమియని రాముడడిగిన మునీంద్రు డిట్లనియె:

విశ్వా-కీర్తన-ఖ్యాండు స్వరము: ఆదితాళము.

రామ రామ విను మది రాజితగంగానది; యీ మహానదిని మున్నీశునితలనుండి ప్రేమభగీరథుఁడీమహికిని దెచ్చె॥ రామ రామ॥ పట్టుగా నయోధ్యను జుట్టివచ్చి యిచటను దిట్టముగా నీ నదీసంగమం బగు నట్టులగాన మహాధ్వని గల్గెను॥ రామ॥ అక్షయఫల మిచ్చును, నఘములఁ బోకార్చును, మోతుగుండపురాధ్యక్ష, నారాయణ రక్ష, మీ పదముల రహిని బుట్టె మున్ను॥ రామ॥

వ. ఇట్లు గంగానదీప్రభావంబు గాధేయునివలన విని యానందించుచు నాస్థానంబు గడచి యంగాశ్రమము మొదలగు ప్రదేశములు చూచుచుఁ బోవుచున్నయెడ,

సంధి తోహార: కన్నుల నిప్పుల కణము లురుల దిక్కరులు మదిని బెదరఁగను, దన్ను గెలుచువారు ధరలే రనుచును దాటక వచ్చెను దగను॥ రా॥

వ. అప్పుడు శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునిఁ జూచి,

రాముఁడు. కీర్తన—ఆదితాళము. 'భజియింపవే మనసా' వలె.

కనుగొంటివా! లక్ష్మణా! కనుగొంటివా! దనుజవచ్చెడితీరుఁ ॥కనుగొం॥ మిడిగ్రుడ్లు కోఱలు దెఱచి, మిన్నునగులఁగఁ బెడబొబ్బలిడుచు బుడమి యదరఁగ॥ కను॥ మోక్షగుండవిభుని నిన్ను, ముట్టడించిన రాక్షసి పోవఁగ గలదె ప్రాణముతోన॥ కనుగొంటివా॥

వ. అని తెలుపుచుండ,

సంధితోహార: అంతట రక్కసి మిడిసిపైకిఁ దా గంతులు వైచుచు రాగా, మంతనమున దాని మర్దింపుఁడని మౌనివర్యుఁ డనె వేగ॥ రామ॥ మంచిదనుచు నొక మహితశరము సంధించి రాముఁ డటు వ్రేయ మించి యురముభేదించి ప్రాణము వధించిన నది పడిపోయె ॥రా॥

క. తాటక పడిసిన, రాముని। గాటముగాఁ గౌఁగిలించి, గాధిసుతుం డ
మ్మేటికిసమంత్రకంబుగ। సూటిగశస్త్రాస్త్రములనుసొంపుగనిచ్చెన్.

వ. ఇట్లొసంగి ప్రియంబున నారాజసుతులఁ దనయాగస్థానంబగు వామనాశ్రమభూమికిఁ గొనిపోయిన, రాముఁడు,

రాముని కీర్తన, బేగడరాగము: ఏకతాళము.

మఖము జేయుఁడు, మౌనితిలక మీరు॥ మఖము॥ అఖిల ఋషులఁగూడి, యమితమోదమున॥ మఖము॥ అసురపిసులు నే డదిచెరుపగను;

గుసుమశరారిని గూడిరా విడువ॥ మఖము॥ భూమి మోతుగుండ పుర మున వెలసిన స్వామి కృపచేత, సన్ముని చంద్రమ॥ మఖము॥

వ. ఇట్లు చెప్పిన,

ఉ. అంతట గాధిసూనుఁడు మహాముద మొందుచు రామునాజ్ఞచే
నెంతయు దీక్షఁబూని, సమునీశ్వరుడై మఖ మాచరింపఁగా
మంత్రము లుచ్చరించుచును మానులు హోమము చేయుచుండ భూ
కాంతుసుతుల్ ప్రియంబునను గాంచుచునుండిరి పంచరాత్రముల్.

సంధితోహర: వరమారీచ సుబాహులు గడపట వచ్చి మాయ లకు జొచ్చి, పోరి మలమూత్రంబులు హోమాగ్నుల గురిపింపగ గడు హెచ్చి॥ రా॥ రాము డొక్క శర రాజము వైచిన, నామారీచుని వడిగ, దామసించి తత్తరపడ వైచెను నామహాబ్ధిలో బడగ॥ రా॥ పదపడి మఱియొక బాణము వైవ సుబాహుడు నీలిగె నంత; ముదమున శ్రీరాముని దీవించుచు మునులు పొగడి రాచెంత॥ రామ॥

మునుల కీర్తనము-యదుకుల కాంభోజి: ఆదితాళము.

శ్రీరామరామ రామ, సునా శ్రీరాదివినుతనామా, సారెకునీ మాయ దాటనేరము భక్తకామా॥ శ్రీరామ॥ నీకంటె నొం డేమియు, లేక నిండియున్నావనియు బాగ్రికటముగ, శ్రుతులు పలుకు లోకేశ నిక్కమదియు॥ శ్రీరామ॥ యాగముగాచినావు; తాటకాదుల దునిమి నావు; రాగ రహిత యోగులకు బాగుగావించినావు॥ శ్రీరామ॥ సాక్షి స్వరూపుడవు; శ్రీ మోతుగుండేశుడవు; సాక్షాన్నారాయణ కవిని రక్షింతు వెపుడు నీవు॥ శ్రీరామ॥

వ. అని కొనియాడి మును లిట్లని యాలోచించిరి:

తోహర: జనకుడు శంకర చాపము సారించిన వరరాజసుతు నకు, దనకూతురు సీతను నిచ్చెద నేనని చాటించెను నటకు॥ రా॥ మన

ముని గొని చనిన శుభంబగు నని మును లాలోచించి, దినకరకుల
ని రాముని గనుగొని పలికిరి మోదించి॥ రా॥

మునుల కీర్తన - కమాస్: ఆదితాళము.

చోదమురా! రాఘవ॥ చో॥ సముచిత సంభాషణములతో
రము; అనిమిషాదులకు నలవిగాని యొక ధనువు గలదు జనకుని
లో। మనము దాని గను గొని వత్తము॥ చోదమురా॥ నయముగ
హ్వరి నారాయణకవి ప్రియమున గొలువంగ దయ గనుచు, రయ
మోక్షగుండ రమణ! రామ॥ చోదమురా॥

క. అని రామలక్ష్మణులం దో
డ్కొని గంగాతీరమునకుఁ గూరిమితోడం
జనునెడ నిర్జన మగు నొక
వన మగుపడఁ గాంచి మౌనివరునకు ననిరో.

రాముని కీర్తన - కమాచ్: ఆదితాళము.

ఈవన మెవరిది సుధీవర! తెల్పు॥ మీ॥ ఈవనమున పావనము
ము బావులు దీవులు తావులు గలిగిన॥ ఈవన॥ శ్రీకరమౌ శిఖ
ప్రాకటమౌ కేకులమూకల కేకలు గలిగిన దీవన జరు తెలుపు। గన
మును పిచట మునులుండిన తావని తోచెను మది॥ ఈవన॥
క్షగుండాధ్యక్షకృపాసితక్షణ చేలక్షణ వృక్షములక్షయముగ గల॥ ఈవన॥

సంధితోహార: రాముం డీలుపలె రయమున నా విశ్వామిత్రు
నడుగ, స్వామి, తెలిపెదను జక్కఁగ వినుము బ్రాహ్మలవిశేషమును
రా॥

విశ్వామిత్రుని కీర్తన: ఆదితాళము.

గౌతమువన మిది కనుగొను రాఘవ! యాతని భార్య యహల్య
, వాతరుణిని పురుహూతుఁడు గలియఁగఁ బ్రీతితో నంచ గామా
డై ॥గౌ॥ కుక్కుటరూపుఁ గైకొని నడిరేయినిఁ గొక్కురో

కోయని కూయగను। జక్కగ నమ్ముని స్నానార్థము జన నిక్కడ రతుల సుఖింపఁగను ॥గౌత॥ కాలముగా దని క్రమ్మర వచ్చియుఁ జాల వారిచేష్టలకలిగి యాలిసి గని శిలయటు లగు మని యా వేళను మౌని శపింపఁగను ॥గౌత॥ రక్షింపుము శాప మోక్షము దెలుపుము; కక్ష వద్దనగ, గరుణతోను మోక్షగుండరాముని పాదము సోక నాక్షణ మేతీరు నని యనెను॥ గౌతమ॥

వ. ఇట్లు శాపవిమోచనకాలంబు చెప్పి గౌతముండు హిమవంతంబునకుఁ జనియె అది మొదలీ వనంబు నిర్జనమైయున్నది. రామా! పరంధామా!

తో: కావునసో రాఘవ యీరాతిని గావింపుము వనితగను నావుడు రాముడు, నవ్వుచు నటులనే కావించెద నరి యనెను ॥ రామ॥ రాముండా మార్గంబుననేగియు రాతిమీద బద మిగడఁ గోమలియై గక్కనను లేచి శ్రీరాముని బొగడగ దొడగెఁ॥ రామ॥

అహల్య, కీర్తన-ఆదితాళము : (తంగమెట్టు) వలె.

వందనమో రఘువర్య, మందరధైర్య! సుందర పాదార విందయుగ్మమునకు॥ వంద॥ నా పాపమున శిలా రూపము నొందిన శాపము బాపిన నీపాదపద్మములకు ॥వంద॥ భువనత్రయంబును బవిమలముగ జేయు దివిషత్స్రవాహిని భవమైన పదములకు ॥వంద॥ మూడడుగులు భక్తితోడ నిచ్చిన బలి మాడు పైనుంచిన మంగళపాదములకు ॥వంద॥ భాసుర మోక్షగుండ వాస నారాయణ దాసమనోబ్జసం వాసిత పాదములకు ॥వంద॥

తోహర. అని యిటు వందన మాచరించి రాముని వీడ్కొని యా కాంత! ఘనివినియెను దన భర్త చెంతకును నినకుల సంభవుడంత ॥రా॥

వ. గంగానదినిఁజేరి యన్నదిని దాఁటుటకు నావ యెక్కఁబోవు రామునకు నావికుం డిట్లనియె:

ఆ. వె. రామ ! తను పదాబ్జరజముసోకంగనె
కఠినమయిన రాయి కాంతయయ్యె !
నావ దారుమయము; నాతిగాకుండునే !
యెటుల బ్రదుకువాఁడ నినకులేశ !

వ. కావునఁ, దమ పదంబులు గడిగికొనక నావయెక్కవలదన్న, నవి యటులనే కానిమ్మనినఁ, గణాధారుండు గంగానదీ జలంబులచే రాముపాదద్వయ ప్రక్షాళనంబుఁజేసి వస్త్రంబుచేఁ దుడిచి యారోహింపఁజేసి, నది దాటించిన, పిదప,—

తోహార: తాపసవర్యుఁడు రాముని వర మిథిలాపురి కేగ నెంచెఁ। ప్రాపుగ జనక ధరాపాలుడు దా బరుగున నెదురుగ నరిగి ॥రామ॥

వ. తోడుకొనిపోయి సభాస్థానంబునకుఁ జేర్చి రత్నసింహాసనాసీనులం జేసి,

క. రంగుగ గౌశికునకు సా
ష్టాంగ నమస్కార మొసగి యర్పించి యనఘ
గాంగులగు రామ లక్ష్మణు
లంగని సంతోషమునఁ జెలంగుచుఁ బలికెన్.

జనకుని కీర్తన—సురటరాగము ఆదితాళము.

మునీంద్రా! వీరెవరో తెలుపుము॥ మునీం॥ మనోజ సుందర మంగళరూపులు ॥మునీం॥ మరుసమానసుధీరులు నతిసుకుమారులు నవరికుమారకులో వీరిటు రాగను గారణమేమో॥ మునీం॥ వేడి వెలుగు తే వెలుగులవలెనే జోడుగూడి మీతోడుతను వేడుకతోడుత

నేడు వచ్చిరి ॥మునీం॥ మోక్షగుండపురమున వెలసి జగద్రక్షణచే పరాత్పరునిదీక్షమీఱ వినుతించుచు తెలుపుము॥మునీం॥

ఉల్లంబులు రంజిల్ల విల్లమ్ములు గరపల్లవమ్ముల నల్లనల్లన యుంచి మెల్లమెల్లన వచ్చిన యీ మారసమాకారులు సుకుమా లెవరి కుమారులో దెలుపవే! మహానుభావ! తపఃప్రభావ!

తో. అని యిటువలె వేడిన యాజనకుని వినయ వాక్కు లించి, వినుమని బాలుర వృత్తాంతము మునివిభుడు దెలిపెనో ॥రామా॥

విశ్వా- కీర్తన. జంఝూటి- అటతాళం.

మహారాజ! దశరథ తనయు లాదిన రాజకుల ఘనులు; రాజకులఘనులు। శ్రీరామ-లక్ష్మణులు॥మహా॥ చను దెంచి మారీ సుబాహుల జయించి యాగమ్ము, జయించి యాగమ్ము, సా గి దినమ్ము॥ మహారాజ॥ శిలరూపమైన యహల్యశాపము వాపిరి ! వెత బాపిరి వీరు; కృపతోప గనినారు ॥మహా॥ మీ యింటగల చాపమును గను గొంటకై కోరి, కనుగొంటకై కోరి, నా వచ్చిరి॥మహా॥ శ్రీ మోక్షగుండాధ్యక్షు కృప నిట లాక్షు విలు స నిట లాక్షు విలుసూపి, పరీక్షగనుడోపి ॥మహా॥

చ. మునివిభుఁ డిట్టు లాడగ, బ్రమోదకముతో జనకావనీశుఁ పిన పదివేలమంది భటవీరులు దోర్బలవంతు లేగి, య మ్మనసిజవైరి విల్లుగల మందస నీడిచి తెచ్చి తత్సభా ఘనముగ నిల్పఁగాంచి నృపకాంతుడు కౌశికుఁగాంచి యిట్లనె

జన - కీర్తన కాఫీరాగము-రూపకము.

విన్నపమయ్యా మన్నింపుము మౌనివర్య॥ విన్నప॥ మున్ను భూ దున్నగ నొక కన్నియ వేగమున దొరకె॥ విన్నప॥ కూతుగగా ఖ్యాతిగ నే సాకుచుంటి: చేత మలర సీత యనుచు బ్రీతిగ నే బిల

టి॥ విన్న॥ అక్షయపదవి సాక్షాన్నారాయణకవి కక్షయు మీ
నిడి రక్షించెడి మోక్షగుండ విభుసాక్షిగ॥ విన్నప॥

వ. ఇట్లు గారాబంబునఁ బెంచుచుండ నబ్బాలికారత్నంబు శుక్ల చంద్రునింబోలె దినదిన ప్రవర్ధమానయై యలరార,

గీ. పటికనార్చిన కనకంబుపదిగి, మృగమ
దంబుఁ గూర్చిన దివ్యచందనముభాతి,
సానబట్టిన వజ్రంబుచందమునను
యౌవనస్ఫూర్తిఁ వహియించి యలరె సీత.

ఇట్లు జవ్వనంబు నిండారి యున్నతఱి,—

జనక. తో: మాళవ ఘూర్జర మగధ నిషధపాంచాల సింధు
ర, చోళ వంగ నేపాళముఖ్య దేశాల నృపులు వేర్వేర ॥రా॥

వ. చతురంగబలంబుతోఁ గూడి వచ్చి మద్రాజధానిం జేరి క్రమంబున నిట్లని యడిగిరి:

రాజుల కీర్తన-కమాచ్: ఏకతాళము.

వినవయ్యా జనకభూవరా! వినవ॥ నెయ్యముతోడ మీ
ము గోరి, యియ్యెడకును మేమేతెంచితిమీ॥ యయ్యా॥ నిరు
త్రికి నీ వరపుత్రికి సరియగునాతని బరికింపుము ॥వినవ॥ మా
నెవరికి బోలునో వానికి, నా లలనామణి నర్పింపుము॥ విన
య్య॥ అండబాయక మోక్షగుండవిభుడు బ్రోచుచుండు సదా మిము
కృపతో ॥వినవయ్యా॥

వ. అని యడిగిన వారికి నే నిట్లంటి.

తోహార: ఈశునివిలు మాయింట గలదు దాని నెక్కిడు
మగనకు। నీ శుకవాణిని నిచ్చి పెండ్లిగావింతు నన్న విని
ప ॥రా॥ రాకుమారకు లనేకులు గుములై ప్రాకటబలులై
యా కోదండము నెత్తగ నోపకనిందుండిరి కను వారి॥రామరామ॥

క. ఈవింటఁ గూల్చెఁద్రిపురము;
లీవింటఁ గజాంధకాద్యనేక రిపుల ముం
దే వధియించెను; శంకరుఁ
డీవింటనె దక్షయాగ మేడ్తెర నడచెన్.

వ. అప్పుడు మా మూలపురుషుండగు నిమిచక్రవర్తికి నాఱవ తరంబువాఁడు దేవరాతుడు సాయపడి దేవతలఁ దోలిన మెచ్చి యతని కీశ్వరుఁ డీ విల్లు నిచ్చె.

తో: అది మొదలుగ మా యన్వయజాతులు హరదత్త శరాసనము, ముదమున మందసమున నిడి సంతత మును బూజింతురు నిజము॥ రామ॥

జనక—కీర్తనము—కాఫీ: ఏకతాళము.

ఈ శరాసనంబసాధ్య మేరికైనను । కౌశిక మునిచంద్ర! యీ మహీశు లరయను ॥ఈ॥ భీతిలేక రాముఁడెక్కు వెట్టి తిగిచిన, సీత నిచ్చి నేను బెండ్లి సేతు బ్రియమున ॥సీత॥ ఈ క్షితి నారాయణాఖ్య రక్షకుం డగు మోత్కుగుండనగర విభునిసాక్షిగవినుడు॥ ఈ॥

వ. అని జనకమహారాజు సెప్పుచుండ, సీతాదికాంత లంతఃపురంబునుండి యాలించి, తోరణగండ్లనుండి శ్రీరాముని వీక్షించి సీతకుం జూపుచుఁ జెలులిట్లనిరి:

క. రాకొమరు లనేకులు నేఁ
డీకార్ముక మెత్త వచ్చి యుందురుండి; రిదో
యీ కోమలి, వా రెవ్వరు
నీకమనీయాంగు బోల; రిది నిజముసుమీ!

ఉ. ఆ నగుమోము సుందరము, నాకరపల్లవ కోమలంబు, నా
జానువు లంటు బాహువులచందము, నాకనుదోయి యందమున్,

ానిని, కాంచుమా త్రిదివ మర్త్య రసాతలలోకవాసులం
వమోహనాంగునకు నీ డగు వా రొక రైన లే రహో !

చెలికీర్తన- శహానరాగము; రూపకతాళము.

నీకు దగిన మగడు గదవే! నీలవేణిరో । శ్రీకామరుని యాకా
జేకొనినాడో కోమలి ॥నీకుదగిన॥ మున్నునోచినట్టినోము లన్ని
ఏవు మున్ను ॥ కన్నారగం గన్నావటె! వన్నెలచేం జిన్నెలచే
పుండరీకనయనమోహ గుండవిభు డగు ॥పుండ॥ దండిగ
ంబుచు ఖండించును ఖండితముగ ॥నీకు దగిన॥

వ. అనిపలికిన సిగ్గువడి జానకీదేవి యవతలజని చెలికత్తియలు
స దమమనంబున.——

క. మాతండ్రి విల్లు విఱిచిన
యాతనికే నన్ను నిత్తునని తన ప్రతిన౯
భూతలి జాటింపించెను;
సీతనిచే నానా ! కాదా ! యెటుసేయం దగు౯?

తే. ఇదివఱకు గొంద ఱరుదెంచి యెత్తలేక
పాఱిపోయిరి; వారితోపాటు సీతం
డేగునో! లేకమోపెట్టి యెలమి నన్ను
గొనునో! నాప్రాప్త మెటు లౌనొకో! తలంప!

సీత-కీర్తన, అఠభిరాగము; ఆదితాళము.

మరునికోపు మాపు రూపు మరునితూపు మాపుజూపు ॥మరుని॥
ంకు నోపు నడకలు; గమలారికిదాపు వదనము; సరసిజ
స గరములు వాపు; కురు లళితతులను బఱవడిలేపు ॥మరుని॥
ంబు గలకంఠంబు; నంబరంబు ఆమధ్యంబు; భంబుల జేలువంబు
ఖంబుల పొంకంబు మోక్షపురంబులోన నారాయణకవికి
చ్చు శ్రీరమణుని సుతుడగు ॥మరు॥

వ. ఇట్లు సీతాదేవి రామసౌందర్యం బుపలక్షించి వర్ణించుచుఁ దండ్రి నుద్దేశించి మనంబున,

తే. కమఠ పృష్టకఠోర మీకార్ముకంబు
అమితసుకుమారమూర్తి యీయర్కకులుడు
దీని నెక్కిడునటుల విధించుటకట
తాత, మీ రిడు పణ మతిదారుణంబు.

వ. అంత,

క. ఈవార్తఁ జెప్పిపంపక
యేవేగులవలనఁ దెలిసి యెలమిని సీతా
దేవిని గొన మిథిలకుఁ దా
రావణు డరుదెంచి జనక రాజునకనియెన్.

రావణుని కీర్తన-జంఝూటి: ఆదితాళము. (వాసంతికా—వలె)

నీకన్యకామణి నీరా జనక ॥నీకన్య॥ నాకన్నను జగదేకవీరు లీలోకమునను గలరే! యొకలోపము లే దిక ॥నీకన్య॥ కులగోత్రంబులు, గుణమును రూపము బలిమియు గలిమియును, గలవరునకు నీ దగు ॥నీకన్య॥ మోతుగుండపతి ముద్దుకొమరుని కటాక్షము బొందితిని విను రాక్షస విభుఁడను ॥నీకన్యకా॥

వ. అనిపలికిన రావణాసురునిగాంచి,

జనక-తోహ: శంకరునిశరాసనము గలదు మాసదనంబున నది దాల్చి, కొంకక నీవును గుణము సారించినఁ గూతు నిత్తు నన లేచి॥రామ॥

రావణ, కీర్తన-ఆదితాళము : మంగళంహరి.

ఏదిరా యోరి! ధను వేదిరా యోరి ॥యే॥ ఏదిరా చాప మేదురింతు భూప! నాదుప్రతాపనైపుణీ దోప॥ నేదిరా॥ పట్టనేరన్నా! మోపెట్ట జాలనా! పట్టికి నిట్టిపందెము గట్టి పెట్టితోఁ జుట్టి పెట్టితివట్టి॥ దేదిరా॥ ఎల్ల రాజులవలె నెంచి తౌ బళా! ముల్లనజెల్లు మోపెట్ట బెల్లుపెల్లున

విల్లు గిల్లుచు డుల్లు॥ నేదిరా॥ చోకపురపతి గన, నోకమూపతి, అక్షీణబలుఁడు నతివిక్రముడు రాక్షసవరు ధూరకపోడు చూడు॥ మేది॥

వ. అని పరాక్రమంబున నాడిన, మంచి దని విల్లున్న మూదస దెటిచిన, నవ్వుచు రావణుండు—

తోహా: ఎడమకరంబుల నెత్తగ నాధను వేమియు లేవకయున్న।
గుడిహస్తంబులఁ గోరి యెత్త దలపడినను గదలకయున్న ॥రామ॥

వ. దశదిశలు కలయఁ జూచి దశవదనంబులఁ గోపంబు జేగురింప నవుడు గటచుచు—

క. ఇరువది కరముల నెత్తఁగ
దొరకొన బరువైన నతని దోర్బల మెల్లం
దఱిగి సరివారు నవ్వఁగ
వెఱచుచు ధరమీఁద వెల్ల వెలకిలఁ బడియెన్.

వ. ఇట్లు వెలకిలఁబడిన రావణుని యురంబున హారశరాసనంబు వడియె. నా భారంబు దుస్సహంబయిన లేవలే డయ్యె; నప్పుడు,

క. లాలా మూత్ర స్వేదము
లాలో నేఱు లయిపాఱె; నక్షులు దిరిగెన్;
నాలుకలు సాచె; నిలపయి
వ్రాలెఁ గిరీటములు; మేను వడకఁ దొడంగెన్.

వ. ఈ యవస్థ గనుంగొని యచ్చటనున్న రాజులు పక్కున నవ్విరి. అదిచూచి జనకధరారమణుఁ డురుకృపారస పరిపూరితహృదయుండై సభయం దున్న రాజన్యులతట్టు చేయిసాచి, యిట్లనియె.

జనకుని కీర్తనము—కమాచ్: ఆదితాళము.

లేరై రే శూరులు! రారై రే ధీరులు!॥ లేరై॥ వారక నీ సభవారెల్లను గన్నారఁగ గను చున్నార దేల?॥ లేరై॥ పింటి క్రిందబడి

పీడు తన్నుకొను చుటఁ గాంచి యూరకుంటి రేల?॥ లేరై॥ త్రాణ
లేదు వాస్తవముగ సీతని ప్రాణంబులు గాపాడువారు॥ లేరై రే॥
మోక్షగుండపతి సాక్షి జీవసంరక్షణజేయ నుపేక్ష యేల?॥ లేరై రే॥

వ. అని యిట్లు రావణుని విషయమై దయాపహాస్యంబులు గనుపట్ట జనకుండాడిన వాక్యంబులు విని,—

క. అక్కపయినున్న చాపముఁ
జక్కగఁ దొలఁగించి ప్రోచు శక్తి నృపులలో
నొక్కరికిని లే దయ్యెను;
గ్రక్కున రాముండు కాంచె గాధితనూజున్.

వ. అప్పుడు శ్రీరామభద్రుని యభీష్టం బెఱింగి విశ్వామిత్రుండు—

కీర్తన, బేహాగ్—ఆదితాళము.

ఇఁక లెమ్మా! శ్రీరామా! లేచి రమ్మా! నీవిమ్మహాధనువు చే కొమ్మా॥ ఇక లెమ్మా॥ లెమ్మా రమ్మా కొమ్మా కోదండ!॥ యిక లెమ్మా॥ ఆది వరాహమై మున్ను నీవు కోర వసుంధర మెత్తిన మేటి వవురా!॥ అరవు వెరవు మఱపు లేకయ॥ నిక లెమ్మా॥ ఈ కార్య మొంతది రఘురామా! జనవర్యులు జూడ గుణధామా! శౌర్య ధైర్య స్థైర్య ధుర్యుఁడ॥ యిక లెమ్మా॥ తఱగొండ మూపున నెత్తలేదా! మోక్ష గుండేశ! యెక్కుపెట్టరాదా! నిండియుండు; బెండు వంటిది॥ లేలెమ్మా॥

వ. అని యిట్లు గాధేయుం డుత్సాహంబు గల్పించిన రాముండు కట్టాయితుండై,—

క. కోదండపాణి తనవర
కోదండము లక్ష్మణునకుఁ గొమ్మని యిడి త
త్కోదండ మెత్త మునిపతి
కైదండయొసంగ నడచెఁ గడుచిత్రముగన్.

వ. ఇట్లు చని దశవదనుని మొదలు బొదలు నరసురాసురగరు నుల కసాధ్యంబగు ముక్కంటివింటిని రాముండు వామకరంబున నుగ నెత్తినం దద్భారంబు దొలంగుటచే మెల్లన బొరలి లేచి ను బోడిశలలతోం దిరిగి చూడక పోవుచు,—

రావణ—కీర్తన—కమాచ్—ఆదితాళము.

ఈకన్యయేల నా కనుకూల గాకుండు జాలం! గైకొనంజాల!
ఠల॥ కావలయునన్న నీవిల్లు దిన్నంగా వీరలెన్నగా నెత్తలేన॥
ముర మోక్షుకుండ ఘురు గొల్పుచుండం గని రోసి పుడ
డ్చినాడ ॥ఈకన్య॥

ని పదరుచు రావణుండు యుద్ధేచ్ఛం జనియె; నంత—

రాముండు శంకరధనువును
వామకరంబునను బెండువలె దాలిచి, సు
త్రామాదిసురలు వొగడంగ
భూమీశ్వరు లరయ, జనకభూపతి కనియెన్:

రాముని కీర్తన—కన్నడ: ఆదితాళము.

కోదండము నరపాల! చూడుము॥ ఇది ప్రాతది గద గుణశీల॥
ఇది కడుజులు కసగాదా! నా కిది యిది నిస్సారం భనరాదా!॥
మహాముని నే మని పొగడుదు నోమునికులవర్యా! నాము
- నాటికిం దీరెను; నీమోహానాంగున కిచ్చెద సీతను ॥ఈ॥
మోక్షుకుండ ధాముని మిత్రుని వరశరాసన మెత్తగ నర సురా
ధర కిన్నరులకైన దరముగా దీత డెత్తటి బట్టి విఱిచెను.

అని యీ ప్రకారంబున జనకచక్రవర్తి భూసుతయగు సీతా రామచంద్రమహాప్రభువున కిచ్చి వివాహంబు సేయ నిశ్చ రము సింగారింపుండని యాజ్ఞయిచ్చి, దశరథమహారాజును

కుటుంబపరివారయుతముగఁ బిలుచుకొని రావలసినదని బుద్ధిశాలురగు మంత్రుల బంపిన వారును బ్రయాణంబై మూఁడుదినంబులకు సాకేత పురికి జేరిరి. అంతలో నక్కడ దశరథుండు తనపుత్రులతో నిట్లను చున్నాఁడు:

దశ-కీర్తనము. హిందూస్థానితోడి-రూపకము (భుజ)వలె.

కొడుకు లరిగిరి చాల తడవు నిలిచిరి; గడియ యైన గాని నన్ను విడిచి యుండరు॥ కొడుకు॥ ఎన్నడు గందు! వార్త నెన్నడు విందు! గన్నులకును గట్టినటుల నున్నది యందు॥ కొడు॥ అడవిని జేయ జేశనై నదో లేదో! గురుతర మోతు గుండవిభుని కరుణ లేదేమో॥ కొడు॥

కీర్తన-కమాచ్: రూపకము.

విల్లు విఱిగెఁ బెల్లు పెల్లున॥ మెల్లన రిపు లుల్లంబులు జల్లన భీతిల్లగ శివు ॥విల్లు॥ అల్లన దశదిక్కు లదర, నల్ల దిగ్గజములు బెదరి తల్లడమున బాఱ, నల్ల కల్లోలము గా వార్నిధు లెల్లను ఘూర్ణిల్లగ శివు ॥విల్లు॥ ధరణిని శ్రీమోతుగుండ ధాముఁడు శ్రీరాముఁడు దీ వర మున దిగి యంగ, నురగవరులును భూచరులును ఖేచరులును గడు వెరగుపడఁగ ॥విల్లు॥

తో: జనకుఁడు గౌశికమునియు రామ-లక్ష్మణులు దప్ప నందఱును! మునుకొని యాధ్వని విని మూర్ఛలలో మునిగి పడిరి తొందరను ॥రామా॥

వ. ఈప్రకారంబున శ్రీరాముండు ఖండేందుధర కోదండఖండ నం బొనర్చినఁ గాంచి, డెందంబున నానందంబు నొందుచు గాధినందను నకు జనకవసుంధరాపురంధరుం డిట్లనియె:

జనక-కీర్తన-కాంభోజి: అటతాళము.

చూడ మి॥ పొగడితి నాకడయు దీని తెగగొన నిలువదు; విరిగిన జూడు॥ మోతుగుండభక్తిని నాకు లక్ష్యమౌ దీని నెత్తగలేనా॥ చూ॥

వ. అని నిర్లక్ష్యంబుగఁ బలుకుచు, —

ధీతనూజునికా మనోమాంచంబులోఁ గూడ నెత్తెను దొడరివిల్లు
నానావనీశ్వరాననసరోజములతోడ వంచెను త్రుటిఁ బురవైరి విల్లు;
కభూపాలసంశయ బుద్ధితోఁ గూడ గదలించె నపుడు శంకరునివిల్లు
కకన్యామనస్సంకల్పయుతముగా గనువడి లాగ ముక్కంటివిల్లు

కార్తవీర్యార్జునుని బలాఖర్వగర్వ
నిర్వహణశక్తియుక్త మానితభుజార
భరిత లసదంసతలుఁడైన పరశురాము
విపులదుర్మదయుతముగా విఱిచె విల్లు.

కాకుత్స్థుం డీలీలని
బాహ్యకటముగ శరము దొడిగి పటుముష్టిని దా
నాకర్ణాంతము దిగిచినఁ,
జీకుపుడకగతిని విల్లు చెచ్చెర విఱిగెన్.

వ. అక్షీణబలదర్పులగు రాక్షసులను శిక్షించి మునిమాగ; మొనరింపఁ దత్క్షణమున రామలక్ష్మణు లేగిరి. ముక్కలంపులచే జిక్కనడిరో! యెక్కడనున్నారో! యెక్కరివలననైనఁ దక్కటా!

తో హా: అని తనయులు రాసందుకు వగచెను నాదశరథ విభు నమనిమంత్రులు వినతు లగుచు నిట్లని పలికిరి శ్రీమూరి॥ రామ॥

మంత్రుల కీర్తన — ఆది తాళము.

రాజా దశరథ రాజ మహారాజ! ఆజనకానిను నాప్తమంత్రు |రాజా| నీ ముద్దుతనయులు, రామలక్ష్మణులు సామోదమున వనము గాచినారు ॥రా॥ ప్రాపుగ నహల్య శాపము బాపి పురి జేరి శివు చాపము విఱిచినారు ॥రా॥ తనపుత్త్రి సీతను కినిమ్య, జనకుండు తలంచి మున్మనిచెను మిమ్ముఁ బిలువ॥ రా॥

ప్రకటిత మోక్షగుండ పతిని దలంచుచు సకుటుంబ పరివార సన్నాహముగ రండు॥రా॥

సం.తోహ: అనిజనకుఁడు పంపిన వస్తువులను సర్పించిన, దశరథుడు, మనమున నలరుచు మంత్రుల నార్యులఁ గని పలికెను దానపుడు ॥రా॥

దశ-కీర్తన-ఆదితాళము: (రామమంత్రము) వలె.

మీరు వింటిరా! సభ వారు గంటిరా! వీరు జనక రాజసచివ వీరవరులట! ॥మీ॥ గాధిపుత్రునిఁ గూడి కరము మైత్రిని నాదు సుతులు మిథిలలో నున్నారట సుఖులై॥ మీ॥ లక్షణాంగుఁడై సర్వ సాక్షిరూపుఁడై మోక్షగుండ దేవుడు గటాక్షముంచెను॥ మీ॥

తోహ: అలసురాసురుల కలవిగాని హరు విలుపిలిచెను రాముండు; చెలఁగి యాతనికి సీతనిచ్చి పెండ్లి సేయఁదలచి జనకుఁడు॥రా॥ మమ్ము ర మ్మనుచు మంత్రుల బంపెను; నెమ్మది మనసుఁదలఁచుము, సమ్మోదంబునఁ జనుదము ప్రయాణమ్ములు సేయుఁడుస్థిరము ॥రా॥

వ. అని చెప్పి జనకునిమంత్రులకు బహుమతులిచ్చి పట్టణ మలంకరింపించి బాధువులకు శుభలేఖ లంపి వసిష్ఠాదిమునులును భరత శత్రుఘ్నులును దక్కిన పరిజనులును రాజబంధువులును దోడరాఁగనలి కరి రథతురంగంబులమీద సమస్తవస్తుసంభారంబులు సాగించుకొని ప్రయాణంబై నాలుగుదినములకు మిథిలాపురికిఁ జేరిన, సవార్త విని, జనకుం డెదురేగి వసిష్ఠాది మునులకు నమస్కరించి దశరథుని కుశలం బడిగి బంధువుల సన్మానించి తోడితెచ్చి విడిదికిఁ జేర్చి యిట్లనియె:

జనక- కీర్తన-ఆదితాళము (తంగమిట్టు) వలె.

సాకేతరాజ, నీకుమారునకు నాకూతు నియ్యగను బూనితి; మీకు వార్త నంపితి ॥సాకేత॥ ఈవసిష్ఠాదులు నీ తెంచుటచేత,

ంశము గేహము జన్మము పావన మాయెగదా॥ సాకేత ॥భూపాల
॥ రేపే ముహూర్తము రూపించియున్నారుగా విబుధులు! లోప
లేవుగా! ॥సాకేత॥ ధారుణి దాల్చ్యారి నారాయణాఖ్యా ధారుడె
గుండధాముడు శ్రీరాము డౌ నిజము॥ సాకేత।

క. జనకుడు పలికిన వాక్యము లనువిని
దశరథుఁడు గడుఁ జెలంగుచు, దన నె
మ్మనమున సంతోషించుచు
వినయముతో సభ్యులెల్ల వినఁగాననియెః

దశ. కీర్తన-బేహాగ్: అటతాళము

మిథిలాధినాథా, విను, నాదుపలుకులు॥ మి॥ పృథివిని నాకుఁ
మగు నీసరి వియ్య మెన్నటికిని జిక్కదు; నాదుపల్కులు॥ మి
సుమిత్రా నందనునకు నీయూర్మిళాదేవి నీయుము; నాదుపల్కులు
ంరుదుగ నీసోదరుని కుమార్తెల భరత శత్రుఘ్నుల కీయుము;
ల్కులు॥ మి॥ అక్షయశుభము లీక్షితి నిచ్చు మోక్షగుండే
మునకును నాదుపల్కులు॥ మి॥

వ. అనిన,

తోహ. మంచిది మీసమ్మతమే మాసమ్మత మని జనకుడు
నంచితముగ సభయందునున్న వారనిరి తథాస్తని కడక ॥రామ॥

వ. అంత జనకుండు సని పురాలంకారము మొదలుగాగల వివా
ప్తములోనుండె. అప్పుడు విశ్వామిత్రుండు రామ లక్ష్మణులఁ
ం దశరథుని బసకువచ్చినఁ నమ్మహీపతి యెదురుగఁజని పూజించి
చ్చి కనకపీఠంబుపై వసియింపంజేసిన, దీవించి మౌనియిట్లనియెః

విశ్వా-కీర్తన-రూపకము.

మంగళమగు మంగళమగు మంగళమగు రాజా! పొంగుచు
ప్రము బొందెద వినతేజ ॥ మంగళ॥ నీకొడుకులు నాకార్యము

నెఱవేర్చిరిరాజా ! యేకొఱతలు లేకుండిరి, నాకడ మహారాజా ! ॥మంగళ॥ కొడుకులగై కొని, శుభములు, వడయుము మహారాజా! కడువడి మోతుగుండేశుని కరుణను మహారాజా ॥మంగళ॥

సం-తో-హ: అని తెలిపెడు తఱిఁ దనతనయులు మొ(గ)క్కిన ముదమున దీవించి, ఘనముగ కౌఁగిటఁ జొనిపి దశరథుం డనియెను మానినిగాంచి ॥రామ॥

దశ-కీర్తన శంకరాభరణము, ఆదితాళము.

తాపసేంద్ర, దయారసము దోప మీరు చూడఁగ నాపుత్రుల కెన్నటికి లోపము లుండవుగా ! ॥తాప॥ మీసేవ చేయుట చేత మేటి గుణములందును భాసురముగ బ్రబలిరి పరగిరి వీ రెందును ॥తాప॥ దీక్ష నారాయణకవిని రక్షించు చుండెడు మోక్షగుండవిభునకును మ్రొక్కి- కొలుచుచుండెదను ॥తాప॥

వ. ఇట్లు ప్రశంసించుచున్న తఱి శతానందుండు దశరథమహారాజు దర్శనార్థమై వచ్చిన, వారికి దగిన మర్యాద నిలిపి పీఠంబొసంగి కూరుచుండఁజేసి పూజించి ప్రస్తావవశంబునదశరథుం డిట్లనియెడిగ:

క. జనకునకుఁ బురోహితుఁ డవు;
ఘనుడ; వహల్యాత్మజుఁడవు; గావున, సర్వం
బును వేద్యం బగు నీకును;
వినిపింపగ దగును సీత వృత్తాంతంబుల్.

వ. ఈసీత జనకక్ష్మాపతియౌరసపుత్రికయా? దత్తపుత్రికయా? అటులయిన నామెను గనిన తలిదండ్రు లెవరు? వివరింపవే, మునివరా, యని వేఁడిన, శతానందుండు:

శతా - కీర్తన - త్రిశ్రజాతి.

విన్నవించెద వినుము వీనులలర ॥విన్న॥ నన్ను దెలుపు మని, యన్న జనక సుతపూర్వచరిత ॥విన్న॥ మునుపద్మాక్షుఁడను జనపాలు

మనసునలేక దనరాజ్య మేలుచుండెదరు ॥విన్న॥ తనయుఁగ లక్ష్మిని, కనఁగోరి ఘనమైనతపమును గావించె నా రాజు ॥విన్న॥ ఆమ హిమ మహారాజవర్యుని కామిత మొసఁగఁ బ్రసన్నుఁడై, బలికెను నే నస్వతంత్రుఁడఁగాన, మోక్షగుండ శ్రీనాథు వేఁడుము భూనాథ ముఖ్యాగ ॥విన్న॥

వ. అంత నాభూకాంతుండు శ్రీకాంతుని బహుకాలం బారాధించఁ బ్రత్యక్షంబయి,

విష్ణు—తో॥ హార: ఏమిగోరి తప మింపు దొనరించెద విస్తారమ్ము విన హిమపాలక! ప్రేమ నిత్తునిఁక బానఁగ దపముఁ జాలింపు॥ హాను॥ అని నుడివిన సద్భక్తిపూర్వకంబుగా ప్రముఖ పద్మాక్షుండు—

పద్మాక్ష-కీర్తన ఏకతాళము; (కంబలోచనా) వలె.

'ఓన్నమోనారాయణాయ" యోగివిధేయ, సన్నుతింప నాత జనధ్యేయ ॥ఓన్నమో॥ కన్నెయుఁగ లక్ష్మిని నేఁగాంచి సాకంగ కోరిక యటు లానఁగవే వేగ ॥ఓ॥ సంతసింపు మోక్షగుండ యీనయ్య యింతకంటె నొండుకాంక్ష యేమి లేదయ్య ఓ॥

అని యడిగిన సంతుష్టుండై—

సీ. తో॥ శ్రీతరుణీపతి క్షితివిభునకు నొక మాతులుంగఫల మాతరుణంబున, సంతానార్థమైన ఫలము గొని తెచ్చి కాంచిన సంతోష కాంచనాంగి యగు, కన్నియయుండిన వలసి, నుండెడు బ్రీతి పద్మయని పేరిడి ముచ్చటలూరి ॥శ్రామా॥

వ. గారాబంబున బెంచుచు సంకతలంబునఁ గూర్చుండఁ బెట్టు కొనుచు నుండగాఁ, గొంతకాలంబునకు బాల్యంబు గడచిన ని—

పద్మాక్ష — కీర్తన — కన్నడ : అటతాళము.

కన్యకైన సుగుణకాంతు డెవ్వాడో! యీ॥క॥ ధన్యుడైనట్టి రాజన్యుం డెందున్నాడో! ॥క॥ రూపవయోగుణ సంపన్నతలను లోపములు లేక లోకములో మన ॥కన్యకైన॥ నరులలోపల విద్యాధరులలో బన్నగవరులలో మఱియు ఖేచరులలో గాంచిన ॥క॥ మోతుకుగుండప్రభు వత్తు యుక్కృపా కటాక్షముచే నిచ్చినట్టినా నెయ్యంపు ॥కన్యకైన॥

వ. అని యోజించి, యనంతరంబ స్వయంవరంబు చాటించె. అప్పుడు—

చ. నరులును ఖేచరుల్ సురలు నాగులు యక్షులు సిద్ధచారణుల్
గరుడులు రావణాద్యసురకాంతులు మానులు వాగ్ఘలున్ గిరుల్
దరువులు కామరూపములు దాల్చి మహావిభవంబుతో స్వయం
వరమును జూచుకోరికను వచ్చిరి తన్నగరంబుఁ జేరఁగన్.

వ. ఇట్లు వచ్చిన వా రందరు విన,

తే. రహిని నాకాశనీలవర్ణంబు రీతి
నెవనితనుకాంతి వెలయునో, యవని నతని
కీ శుభాంగిని నిచ్చెనే నిపుడు పెండ్లి
చేయ బూనితి నని పల్కె క్షితివిభుండు.

వ. పద్మాక్షుని వాక్యంబున కందఱు కుపితులై యిట్లనుకొనిరి:

రాజులకీర్తన—కన్నడ: రూపకము.

బలుమోసకాడుగాడె యీతడు! బలు॥ కడు నాసగొల్పి మనలను రాఁ జేసి యిటుల భాషించెడు! ॥బలుమోస॥ ఈ కన్నె చక్కదనము ఏ కన్నెలందు గనము! చేకొన్న వాని భాగ్య మది యెన్న నలవిగాకుండును ॥బలుమో॥ ఆచంద్రమైన రూపు, మన యందు నెవరి కొద్దవు! భువియందు మోతుకుగుండ విభునందు నుండఁ గాఁ జెల్లును ॥బలుమోస॥

వ. స్వయంవరమని పిలిపించి వంచించి యెందునులేని యెడ్డ
బన్నియున్న వాఁడు. ఇన్నరాధమునిఁ గదనంబున వధియించి యీ
ంను గైకొందమని యెంచి యందరును, యుద్ధాభి ముఖులయిన
, పద్మాక్షుండు—

తోహర : వారల నెల్లను వాడి శరంబుల వైచుచు బోరాడ
సూరతఁ బోవిడి సురలు మానవులు స్రుక్కి యనలఁ జనగాను ॥ రా॥

వ. పద్మాక్షుండు విజృంభించి తఱుముచుండిన సహింపనోపక దాన
మాత్రము వెనుదీయక పోరాడి,

మ త్త కో కి ల .

అక్షయంబుగ బాణముల్ గొని యాతనిన్ వడివైచి, యా
క్షేక్షణంబులఁ జూచుచుఁ దగ నేపుమాపిన, స్రుక్కి ప
ద్మాక్షుఁ డాహవభూమిఁ గూలిన నందఱున్ జెలిఁ గైకొనన్
ఆక్షణంబున రాఁగ దాఁచెను నా మె దేహము వహ్నిలోన్.

వ. ఇట్లగ్నియందు దాఁగి కనబడకుండిన నా కన్నియను వెదకి
మా పురంబంతయు గాల్చి శ్మశాన తుల్యంబుఁ జేసి యందరు
ఘం జనిరి. లక్ష్మీకామతత్పరుండై పద్మాక్షుండిట్టి దశ ననుభవించె,

క. వరియింపరు లక్ష్మిని ధీ
వరు లెన్నఁడును నెమ్మనమున భయ శోకంబుల్
మరణముఁ జిత్తచలనమును
సిరిఁ బొందిన వారికెపుడుఁ జేకురు ననుచున్.

వ. అంత నతని పత్నులు వేయిమంది సహగమనం బొనర్చిరి.
బహుకాలంబునకు దశకంఠుండు విమానారూఢుండై దిగ్విజ
పరగువాఁడా మార్గంబునవచ్చిన—

త్రోహర: అనలకుండ బాహ్యప్రదేశమున నాపద్మ చరింపగను,
ఁణు డా, కన్యను దశకంఠున కటుజూపఁగఁ గనెను.

వ. ఇట్లు గాంచి యతఁడు మోహంబుచే విమానంబు గ్రిందికి బఱపుచు,

రాగ-కీర్తన. పూరికల్యాణి: అటతాళము.

ఉం డుండవె యోచెలి ॥యుం॥ దండిమగండ ప్రబలుండ దయ నిండారగ ॥నుం॥ లోకు లనేకులు నీకొఱకై గద యీకడ నీకొఱకుగ దాకి మును వేకూలిరి ॥యుండు॥ అప్పుడు దప్పిన, విప్పుడు దప్పని! యొప్పులకుప్ప ముదమొప్ప నను మెప్పు జేయు ॥నుం॥ రాక్షసరాజను రావణనాముడఁ నీక్షితి పోతుగుండాధ్యక్షువరసాక్షి యాగు ॥నుం॥

వ. అని పలుకుచు డాయం జనిన, నామె మరల నగ్నికుండం బునం బ్రవేశించినఁ, గోపించి,—

రా॥ తోహార: బహుజనమును బాధించెను దా దహనుని లోపలఁ జేరి, యహహా! యిప్పుడు నటులనె జేసెను నతివ కడు చమత్కారి ॥రామ॥

వ. అయిన నీరహస్యంబుఁ దెలిసితిగదా! ఇఁకను సాధించెద నని యెంచి,

సీ. అంతట రావణుం డాయగ్నికుండంబు
జల్లార్చి చూచిన, నరగ నందుఁ
బంచరత్నంబులేర్పడఁ గనుపట్టిన,
నవి పెట్టెలోఁ దాఁచి, యది విమాన
మున నుంచికొని పురమున కేగుదెంచి
తత్స్ఫటిక దేవమందిరమునందు
నునిచి, యారాత్రి మందోదరితో
ననె 'భామిని, నే రత్నపంచకంబు
తే. నీకునై తెచ్చి, దేవమందిరమునందు
బెట్టినా'నన, నామె యాపెట్టెకడకుఁ

జేరి మొత్తఁగం జాలక సిగ్గునొంది
భర్తతోఁ దెల్ప నద్భుతపడుచు; నతఁడు.

వ. ఆ మందిరంబునకుఁ జని,

సం-శ్లో: కదిలించిన నది కదలకయుండినఁ గడురోషము పెన గొన్న, నెద మెచ్చుచు నిరువదికరములతో నెత్తిన లేవక యున్న॥ రా॥

వ. అతండు మహాపరాక్రమంబున లాగి మూఁతదీసిన, నందుఁ గోటిసూర్య ప్రభావిరాజమానయై కన్నుల మిఱుమిట్లు గొలుపుచున్న కన్నియయున్నఁ, గన్నులారఁ గని మండోదరి-

మండో-కీర్తన-బిలహరి: రూపకము- (ఘూర్జరా) దరు.

ఏమి యీ విధము నా మనంబులో సంశయ మగు! ॥ఏమి॥ స్వామి, గన్నము లేవితే విట! యీమె యెవ్వా రగు! ॥ఏమి॥ మేలు మే లగు! భాళికామణి నేఁ దెచ్చి తీ వేళ నిచ్చట లీల గన్పడెఁ। జాల దెల్పుము బాలమేటికి! ॥ఏమి॥ కుంభము మాతుగుండ శ్రీహరి నారిగాంబోలు! నేను వాంగంత భార మూనగదే! తేరిచూడఁగ నేర రివ్వాగును॥ ఏమి...॥

వ. అని యడిగిన రావణుండు షట్ట్మాత్రభూపాల కులసంభూత యగు నీమెకొఱకుఁ బూర్వంబు తనుపడిన పాట్లన్నియు నగ్నికుండంబునఁ దాఁగిన నామును దాఁ దెచ్చిన విధంబును దెలిపినవిని, మండోదరి యదరిపడి, ...

మం-శ్లో: స్వకులధ్వంసమునకు నీమును లంకకుఁ దెచ్చితి నగు నేఁడు! అకటా! యిది బాలిక యని యెంచకు మాదిశక్తియగు జూడు! ॥రా॥ నీ వంశంబును నీరు జేయు నిక, గాపున, నిటునిల్పకుమ! రావణ, వనములలో విడిపించిన జోస్సు నచట నత్యమ్ము॥ రా॥

మం—కీర్తన—హిందూస్తాని కాఫి—రూపకము. (నను మారు) వలె.

మరు మాట తెలుపవలదు వినుము మానవాశనా! పేటికయం దీమె నుంచి పేర్మితోడను నొకచోట భూమి దవ్వి, యందు మాట దగును॥ మరు॥ వరగృహస్థు డయ్యు విషయవాంఛ దవులక, ధరబరగు రాజయోగియింట బెరుగు ముందిక ॥మరు॥ సర్వగుణు మోక్షగుండ స్వామి మయముగ గను నిర్వికారు గీమునందు నిలుచు నింపుగ ॥మరు మా॥

వ. ఎంతమాత్ర మీ సమయమందిచ్చట నుంపవలదని నొక్కి—వక్కాణించిన, భయకంపిత గాత్రుం డయి రావణుండు——

తో: మందసమందా సుందరి నుంచి విమానముపయి నుంచుకొని, యెంద్రైనను ధరయందు బూడ్చి రం డిప్పుడె యని చెప్ప విని॥ రా॥

వ. రాక్షసభటులు సిద్ధపడుచుండ నప్పుడు సర్వులు విన, నాకన్య యిట్లనియె:

సీ. ఈసారి లంకకు నేతెంచి రావణుఁ
బుత్రమిత్రులతోడ బొలియ గూల్తు;
మూడవసారి నేర్పున వచ్చి పౌండ్రకు
శతకంఠు రావణు సంహరింతు;
నాల్గవసారి మానక వచ్చి మూల
కాసురుఁ డను ఘటకర్ణసుతుని గూల్తు;
నని చెప్ప నాలించి యసురులెల్లనమృత
ప్రాయులైరంతట రావణుండు

గీ. భయము నొందియు, నదియు లోపల నడంచి,
దీని నిప్పుడె పట్టి వధింతు ననుచు,
కత్తి ఝుళిపించి పైకి శీఘ్రమున నుఱుక,
నడ్డమై నిల్చి మయ కన్య యనియె నిట్లు.

సురట-కీరవాణి-ఆదితాళము: (సీతతో) దశ.

చాలు నీ కింత మహాగ్రహము గలిగె రావణా! ॥చాలు॥ శూలికా [illegible] జంపంబోలు న! రామా రావణా॥ చాలు॥ ఎన్నడో వచ్చి [illegible] ప్రాంతమునను నన్ను మాటలను నులికి, యాబల ప్రాంతమునను చు నాడ! ఎంత వెఱ్ఱి యుక్తి గో[illegible]ద! నాయము ॥చాలునీ॥ ముందు వచ్చు [illegible] మిపుడు యేమనుచుఁ గోరెదవు మందబుద్ధి పెంపు చేసి నుంచి న గావున్ను! [illegible] శ్రీరామభద్రుని [illegible] నెఱుగవు! [illegible]నీ॥

వ. నీను మృత్యుప్రాయముగ యనహరించినది [illegible] నిన్నా డే న నేమి చేయఁగలవు? [illegible] గని రామా[illegible]ము. ఇంతే నీ [illegible] నని యన్న, నిని మిన్నకుండె. అంత రాక్షస లు,

మారీచుఁడును నేటికి విమానమునందిడి శీఘ్రముగ [illegible] మానమున గమించి, [illegible] పురి దేశమునందు [illegible] కానిని [illegible], దని దానవ నేతను [illegible],
[illegible] మందుఁడ గ్రమముగ [illegible] దాటె [illegible].

. ఒక మార్గ గ్రహముగ నాఁ
[illegible] నిదేశముఁ [illegible] దా
నాగ విప్రునకు సమ
గ్రతకముగ [illegible], [illegible].

వ. [illegible] మహా[illegible]రంబు
ం [illegible] నిను [illegible], [illegible],

సం. శ్లో: నాగరిచే మాన్యగను వాలా గ్రమునాటి మంద జేవ, వేగము [illegible] విప్రుని [illegible] చేరి [illegible], 'భూదేవ (నీవు వచించిన లగ్నము, మంచిది [illegible] యనిన, 'మించి ం గనుపించ నీది [illegible]' మంచు నొసగ [illegible]॥ రాము॥

వ. ఆపెట్టె నెత్తించుకొని జనకమహారాజు సభకుఁజేరఁబోయె, ద్విజుండు,

విప్ర—జనక సంవాదము కీర్తన—ఆదితాళము.

వి 'భూమిపాలవరా! ప్రేమను నా మనవిని వినదగు! భూ॥'
రా. 'భూమీదేవరా! ధీమతితోఁ దెలుపఁగ దగు నది॥భూ॥'
వి-'తా మొసంగిన భూమి దున్నఁగ నేమొ కాని యిది యొక టగపడె ॥భూ॥'
రా-'ఏమి యున్నను నేమి కర్తలు స్వామి తామే; సంశయ మేటికి॥భూ॥'
వి'-దాన మిడునది ధారుణియకద! యీనిధాన మిడి యుండితివే ॥భూ॥'
రా-'దాన మిచ్చిన ధరణినుండిన, దాని నేను దగఁ గైకొందునె ॥భూ॥'
వి' ఈక్షితికి రాజేంద్రులే యధ్యక్షులౌదు రంతటికిని నిను ॥భూ॥'
రా-'మోతుగుండాధ్యక్షుని పదసాక్షిగను సర్వము తమదే ॥భూ॥'

వ. అని విప్రరాజన్యులు వివాదపడుచుండ సభవారి ట్లనిరి:

తోహర: వలదు వలదు సంవాద మేమిటికి వాకిలి దీసియు గనిన నెలమి బెట్టెలో నేమియున్నదో తెలియుద మందఱమనిన ॥రా॥

వ. మంచి దని భటులచేత మూతఁ దీయింప నంత మేఘవినిర్గత విద్యుల్లతికయుంబోలె బాలికామణి వెడలి వచ్చిన నాశ్చర్యకలితులై సభాసదు లిట్లనిరి:

క. తన తండ్రియైన సాగరు
గనవచ్చిన లక్ష్మిఁబోలెఁ, గన్యామణి చ
య్యనఁ దమ గేహమునఁ జేరెను
మనుపం దగుఁ గూతుఁగాఁగ మనుజాధీశా.

వ. అని పలికిన సభ్యుల పలుకుల కలరి యిలాపతి యుందున కియ్యకొనియె. ద్విజుండును బాలామణిని జనకభూపాలున కర్పించి నిజ గృహంబునకు జనియె; అంత—

సం. తో: ఆడిరి కుముత్తె యచ్చరబోటులు, పాడిరి గంధర్వు
ను; కూడి దేవతలు కుసుమవర్షములు కురిపించిరి యప్పుడను॥రామ॥

వ. మాతులుంగఫల సముద్భూత గాపున మాతులుంగి యనియు,
క్షకుండంబున నవసించియుంచినది గాపున నగ్నిగర్భ యనియు, రత్నాకరసా
గుటవలన రత్నావళి యనియు, ధరణిను జనియించుటచే ధరణిజ యనియు,
జనకునిచే బెంపఁబడుటచే జానకి యనియు, సీతాగ్రమునను దొరుకొను
టచే సీత యనియుఁ, బద్మాక్షుఁడు పాలింపఁబడుటచే బద్మ
యనియు, ననంతసార్థక నామంబులచే నామె జనకుఁడు నుండ, జన
కుఁడు సుశీల యను భార్యతోఁ గూడి గారాబంబున సాకుచుండ,

క. బాలక్రీడ లొనర్పుచు,
తూలితశరాసనము నెత్తి చులకగ నీన్నోక్,
బాలికబలమును గని భూ
పాలుఁడు విస్మయము నొంది భావమునోకన్.

వ. ఈ కోదండము బెత్తుటకసాధ్యంబగు! నీమె మానుష్యరూపమ్మ
న నవతరించిన పరాశక్తియ యుండవచ్చు నహా! నా పాప్యంబు
ండిది. ఈహరశరాసనము బత్తి యెక్కుపెట్టిన వానికి గాని యీమె
ను జెట్టబట్ట నర్హుండు గాడని యెంచి శపథంబు బూని యుండ,

శతా కీర్తన—కల్యాణి: ఆదితాళము. (మునపని) ఖరె.

దశరథకుమారమణీ ! మహాప్రభో ! దశరథ, యాశమానంబులగ,
మును స్నుష్టము యులరాగను నీకు మహాప్రభో ॥దశ॥ ఘను
ము డాకాశ సిలనిభమును పిలిచె పిల్లు; మహాప్రభో ॥దశ॥
ప్మాక్షుధరాపాలుని సంకల్పము నేటికి నీకు మహాప్రభో ॥దశ॥ నా
రు కోదండమును గైకొంటివి; తెలసి ధనుస్సుక్కాయము; మహాప్రభో ॥దశ॥
వదగ్రసుతుండనని మోక్షపుర ధన్యుండగు రాముని మహాప్ర ॥దశ॥

శతా. తో: తమరడిగిన సీతాస్వయంవరము దాపున చదివితి నేను;
మలచిత్తమున వింటిరి; పండిలి సమయము గయ్య బోయుదను॥ రామ॥

వ. మీరు వివాహమందిరమునకు దయచేయుం డని చెప్పి, శతానందుండు వోయె. ఇక్కడ జనకుండు వివాహమునకు సమస్తము సిద్ధముచేయించి వధూవరులను గైసేయుండని యాజ్ఞాపించినఁ గాంతలు సని రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులను, సీత యూర్మిళ మాండవి శ్రుతకీర్తులను, వేఱువేఱ నలంకరింపఁ బ్రయత్నించిరి,

మధురగతి రగడ:

పల్లవి: సీతారాములనుఁ గైసేసిరి వేడుకను; పెండ్లికుమారుల బ్రియమున గొందఱు, పెండ్లికూతులను బ్రేమను గొందఱు ముత్తైదువులటు ముదమున బిల్వఁగఁ జిత్తరు చవికెనుఁ జేరిరి చెల్వఁగ; బీటల మీఁదను బెంపుగ నుంచియుఁ, బాటలు బాడుచుఁ, బరువము గాంచియు, సంపెఁగనూనెను సరగున బూయుచు, సొంపుగ నలుగుల శోభిలఁ జేయుచు, నను వొందఁగ స్నానము గావించిరి; చిన్నలుగఁ దడి యార్చిరి మోదించిరి; వన్నెగలుగు దువ్వలువలఁ గట్టిరి; కన్నుల సొగసుగఁ గాటుకఁ బెట్టిరి; ముద్దులమోముల ముదితలు గూర్మిని దిద్దిరి కస్తురితిలకముఁ బేర్మిని; బరిమళగంధము బాగుగ బూసిరి; పరు వడి వరధూపంబులు వేసిరి. సురుచిరసుమనసుల సరులు ఘటించిరి; వర కంచుకముల వాసి ధరించిరి; నవరత్నాభరణంబులు దాల్చిరి; నవనీరజసమనయనలు గొల్చిరి; మకరికలప్పుడు మమతను వ్రాసిరి; ప్రకట భూషలొప్పగ గైసేసిరి; అంతట జనకుం డందఱుఁ గూడను, సంతోషంబున సభ్యులతోడను, మంగళకరహిత మహిత నాదములు పొంగుచు మ్రోయఁగఁ బొలఁతి ముత్తములు, సేసలుచల్లఁగఁ జెలగు మనములను వాసిమీఱఁగను వరపూజనమును వారకచేసి, వివాహమందిరము వారలఁ దోడ్కొని వచ్చి, సుందరము మీఱగఁ జేర్చి యమేయవిభవముగఁ దీరుగ లగ్నముఁ దెలిసి విభవముగ॥

సీతాకల్యాణఘట్టము.

కీర్తన – కళ్యాణి: ఆదితాళము.

కళ్యాణ మొనరించఁ గన్యకామణులను; కళ్యాణరాగసం
పత్తైన నృపుఁడు బాల్యమును గాపాడు దేశమును సుగుణమును గని,
సత్యవ్రతయుతుఁడౌ పావన్యహృదయమును యెంచి, యుంచి సాకల్యముగ
రామునకు సీతను గరిమమీరంగ ధారవోసె॥ కళ్యాణ॥

ఊర్మిళాకన్యను యుల్లసములోన సౌమిత్రితోఁ జేసె నాలుగ్గురి
ను గూర్మితో మాండవిని భరతునకును సుశ్రుతకీర్తి నెంతో చెన్నుతో
శత్రుఘ్ను కీయనను ముదిమి, మెచ్చి, ఘన సంతోసము ఘన జనకనరపతి
యను వేడుకతో ధారవోసె॥ కళ్యాణ॥

ధరను నానాయానవాసనస్నుత్యుఁ ... మాంగళ్యగుణము సుమనసుఁ
చ్యుతుండు, సరగ దమ్ములు దాను ప్రీతిగను సీతాదికాంతల కును
మంగళసూత్రములు దగను గట్టి, పట్టి, సత్వరితముగఁ దండ్రులు
చేయఁగ, నగుసరా జనులెల్ల సరసముగ॥ కళ్యాణ॥

సంతసంతోషా: బంధువు లందఱు బరమానందము నొందఁగ
... చారములు, పింగళ ... నర్పము చేసుతతో గాపించెను కళ్యాణ
ములు॥ రా॥

తటమున విప్రశ్రేష్ఠములకుఁ గోరిన యీటులలిచ్చి బహుమతులు,
... పిన్నలుఁ గన్యానగులకుఁ దాసుగణ మిచ్చె సత్ప్రస్తులు ॥ రా॥

గాపించినవారు గదరి యుయోధ్యకుఁ బోన సిగ్గులతో మున
... వమధ్యమున ... ములుఁ గోరిన సంపద భవనమున॥ రా॥

వ. నడనడ వడంగును ... పాప్రశ
ద్భుండఱు యిట్లనియె.

దళ—కీర్తన—హిందూస్థాని కాఫి : ఆదితాళము. (శ్రీపతి యింతటి వలె)

ఈ విపరీతము లేల దోచెను । సామి ! ॥ఈ॥ భావుక కార్యము లు వడసి యుత్సాహమున బోవ నుత్పాతము లావహిల్లెను గదా ! ॥ఈ॥ గాలియత్యంతముగ గదిరివీవఁగఁబూనె! ధూళి సూర్యునికాంతి తొలఁగఁ గ్రమ్మెను గదా ! ॥ఈ॥ ధరణిని మోతుగుండవరుకృప రాదాయె! గరితురగాదులకు వెఱపు గలిగెఁ గదా! ॥ఈవిపరీతము॥

వ. అని యడలున నడిగిన దశరథునకు వసిష్ఠముని యిట్లనియె,

వసి. తోహార.

అదటుకు ముందు మహాభయ మొక్కటి యావహించి త్వర లోను, అది తొలఁగును; నాపిదప నయోధ్యకు నరుగవచ్చు మేల గును॥ రా॥

వ. అని చెప్పునంతలో—

సీ. తండ్రియానతిని సోదలమోచి తనతల్లి,
కంఠంబు దునిమెనే గణ్యసుతుఁడు
పితృవిరోధిని గార్తవీర్యార్జునుని బట్టి,
ప్రాణముల్ దీసెనే ప్రథితవీరుఁ
డిరువదియొకమాఱు దిరిగి నిర్బాహుజ
మొనరించె నుర్వి నే యుగ్రమూర్తి
కశ్యపునకునిచ్చి కాశ్యపి యనునామ
మొసఁగె నీధరకు నే యసమశూరుఁ,
గీ. డట్టి సిద్ధప్రతిజ్ఞుఁ డధ్యాత్మవిదుఁడు,
పరశురాముండు దివ్యచాపంబు కేలఁ
గ్రాల శ్రీరామచంద్రభూపాలవరుని
మ్రోల నిలఁబడె ముల్లోకములు వడంక.

వ. ఇట్లు కట్టెదుట నిలిచిన పరశురామునిం గని శ్రీరాముండు కరంబులు ముకుళించి నమస్కరించిన నతం డిట్లనియె:

పర. తోహార: మొక్కిన విడతునె! మును రాజన్యులఁ బెక్కం గ్రిను గూల్చితిని! జక్కతి పిక సనిసేయుము! నిన్నును జక్కాడెద ధృతిని ॥రా॥

వ. అనిన నవ్వుచు శ్రీరాముం డిట్లనియె:

రాముని మత్తకోకిల.

ధారుణీతలమెల్లఁ గశ్యపసూనుకొసంగిన కీర్తి వి
స్తార శాంతుఁడవై తపంబును సల్పుచుండుటచే నమ
స్కార పాత్రమువంచుఁ జేసితి గాని నీకు భయంబునన్
జేరి మ్రొక్కినవాఁడఁ గాను: హసింప నేటికి భూసురా!

వ. అనిన రోషించి పరశురాముం డిట్లనియె:

పర. కీర్తన — రాగము: రూపకము.

ఆహా నీ కౌసలుండ నెంత నేసుమా! శ్రీరామ! ॥యాహా॥ హైహయుల సహస్రబాహుండను ముఖ్యనృపులఁ బోనహరించి చంపినట్టి హానుండ నెందు గానిక॥ ॥యాహా॥ రాముండ నఁగ నే నిల రాజిల్లఁగ, విల్లొక రాముఁడనని వచ్చితివా! రాజువు నిను గొనిత్తునె ॥యాహా॥ త్రిలోకవిభుఁడు విష్ణుండు, మూర్తుగుండనెత నాకు విల్లువిద్ద గఱపె సత్యని గ్రహించి తెలు! యూస్తునే॥ యాహా॥

వ. అనిన విని శ్రీమద్రామభద్రుం డిట్లనుచున్నాఁడు:

రామ. కీర్తన — హిందుస్థాని కాఫీ: ఆదితాళము.

నమ్మదిక విను భార్గవా॥ నా॥ ఇమ్మహిని నా భుజాసత్వ మిట్టిదానని॥ నమ్మ॥ నేను వినోదముగ లాఁగ గానె విఱిగె; నాశర్ఙ్గాంతరాని తీయనంత కలదె. యుగ్రునికోదండము॥ నమ్మదిక॥ గోప్పల ఫలజంపఁ గోర దర్ప వానిఁ జాలు; నీ నగ్గు తెన్ని యాఁడిన నీకె చెల్లె

నిన్నొంప॥ నెమ్మి॥ సదయుఁడౌ మోక్షగుండేశు సాక్షి నాకుత్సుకంబది; యదియె నీ గొడ్డలి; యుచిత మైనరీతి జేయుము॥ నెమ్మినిన్॥

వ. అనువాక్యంబులకు నత్యంతకుపితస్వాంతుఁడయి జామదగ్ని యిట్లనియె,

గీ. నీవు క్షత్రియుఁడవు; నేను విప్రుఁడను;
గర్వ మున్నదటులఁ గాంచఁ బోకు;
నాపరాక్రమంబు నాభుజశక్తియు
నీకుఁ జూపువాఁడ నిశ్చయముగ,

వ. అని పలికి,

పర. కీర్తన. – ఆదితాళము : పోపొమ్మి.

పోనియ్యఁ బోనియ్య రాఘవ! నిను॥ బోని॥ పూనికతో నిన్నుఁ బట్టి పొంగడంగఁ జేయక నే॥ బోని॥ సారహీనమైన విల్లుఁ బూరిపుల్లక రీతి విఱిచి, వీరుఁడ నను మ విఱ్ఱవీగుదు నేతెంచదను! వైరులగు గాల మనవచ్చును నా విల్లు సూడు॥ బోని॥ బీమబలుఁడనయిన నెనక్క నెట్లుక దీని లేకయున్న శ్రీ మోక్షగుండ శ్రీరఘురాముఁ డని దనున్న నిన్ను; నాముందర నీ సామర్థ్య మేమి పనికి వచ్చు నింక॥ బోని॥

వ. జనకునియింట నీవు విఱిచిన విల్లును, నేధరించిన విల్లును విశ్వకర్మ యేకకాలమందు నిర్మించియున్నాఁడు. అందొకటి త్రిపురా పరహరణ కాలంబునందు హరునకు సురలచే నియ్యఁబడియె. దానిచేఁ త్రిపుర సంహరణంబొనర్చి తనశక్తిని యీశ్వరుండు వాగనుకొనుచున్న ష్ణుండు శరాకృతిచే సహాయపడ, శివుండు జయించె నని దేవతలాడిరి. త్రమథులవల్ల విని శివుండు కోపించి హరిని యుద్ధంబునకు రమ్మనె, డవ కాండాసనంబు హరికి నిచ్చి దేవతలు పురికొలుప హరిహరు ఁబోరు ఘోరంబయ్యె. అప్పుడు హరికరనిర్ముక్తశరంబు వాఁగుటచే రునివిల్లు నొచ్చి పేటెత్తిన శివునిబలంబు లోటువడియె. అది గని,

దేవేంద్రాదులుభయులను ప్రార్థించి యుద్ధంబు మాన్పిరి. శంకరుండు తనధనుస్సు దేవరాతున కిచ్చుటచే నది జనకునింట నిలిచె. విష్ణువు తన కోదండంబు ఋచికునకు నిచ్చిన నతండు జమదగ్నికొసంగె. అతండు నాకొసంగె మొదటఁ గైటభారి ప్రేటునకు నోటువడి పేర్మి స్రుక్కిన యంత మాటియున్న భూతపతిచాపంబుగాను సెంచ్చు నవిఱుచినను! నాచేత నున్నది వైష్ణవచాపంబు. దీనిబలంబు నీ వెఱుంగవు. మంచిది! దీని నల్లి గుణము సారించిన నీవు మొనగాఁడ వని యెంచెద. లేనిచో నసద వని తలంచెద; నిన్ను వధించెద ననిన,

సం. తో: ఇవ్విధమున నతఁడాడిన రాముఁ డవ్విలు దాఁ జేకొనియెఁ; నవ్వుచు నొకబాణము సంధించి, మనంబుల నలరుచు ననియెన్॥రాము॥

రాముని – కీర్తన – ఆదితాళము – (పోషిముఖ్య) వరు.

మంచిది మంచిది భార్గవా! పల్లవి ॥మంచిది॥ మంచి దీన నీపాదములు (ముంచి తు) శ్రేడంచెదను॥మంచిది॥ సామాన్యపురుషుఁ డని నన్నుఁ జమత్కృతి: గానినా ఉక్తులతో రామాయణగ, దీన్నిక నీ విడిపింతువా! మోక్షగుండాధ్యులుఁ డని పెక్కింప తే ప్రతి నిప్పు॥ మంచిది॥

వ. లీలఁ గాలాంతకునిఁబోలె బలాబలంబులు దెలియక ప్రేలుచు ముందర నిలువంబడియున్న పరశురాముని కేలనున్న విల్లుఁగొని యల్లెత్రాఁడు వెల్లున లాగి భల్లా ద్రోణకుటి ఖాఁడిగి ని ద్రాల్గు ముల్ల నే యుద నని,

తో: వచ్చిన దుడుకు నీలు పలికిన రాముని పలుకులు విని భార్గవుండు, పూర్వజ్ఞానము వచ్చెమి యాభవ్యుఁ డని పొగడఁ బాడఁగ దా వపుడు ॥రాము॥

పరజు. శ్రీరంగకమాచ్: రూపకము.

రామ! మేఘశ్యామ! శ్రీరామ! సకలలోకాభి ॥రామ॥
రామా! రణభీమా! ఘననామా! పరంధామా! రఘు ॥రామ॥

అజుఁడ వవ్యయుఁడవు పరుడవు నానందమయుఁడ వాదిమూలకారణుండవు
నిజమాయాగుణయుతముగ సృజియింతువు ప్రజలను; రఘు ॥రామ॥
సంగసహితులయిన వారలు నిను గాంచ లేరు; సంగరహితులయిన
ధీరులు రంగుగ దమమనములలోనం గని యానందింతురు ॥రామ॥
మోక్షగుండపురవిహారకా! నారాయణకవిరక్షక! షడ్భావదూరకా!
మోక్షప్రద! దేహాదుల వీక్షింతువు సాక్షి వగుచు ॥రామ॥

పర. తో: ఆదియందు నే హరిని గూర్చి తప మాచరింపఁగా నతఁడు, నాదరమున బ్రత్యక్షంబయి యిటు లనుచుఁ బలికెఁ దా నపుడు ॥రా॥

మచ్చిదంశమున మహిని గలిసి నీవు నిచ్చలు హైహయనృపుల, మెచ్చకత్రుంచి యమేయశమంబును మెఱయఁ దాల్పు మే నవల ॥రా॥

రాముఁ డనఁగ దశరథకౌసల్యల కీమహిలో నుదయించి, నీమము తోడుత నీకుదర్శనము నే నొసఁగుదు దయ యుంచి ॥రా॥

అని పలికిన నాహరివే నీవై యవతరించి తని వేడి, చనియె. మహేంద్రాచలమున కాతని యనుమతిఁ గొని కొనియాడి ॥రా॥

వ. ఇట్లు పలికి పరశురాముండు చనినపిదప రాముండు, భయభ్రాంతచిత్తుఁడై యున్న దశరథునకు నమస్కరించిన, నాతఁడు కొడుకును గౌగిలించుకొని దీవించి యిట్లనియె:

దశ-కీర్తన-పున్నాగవరాళి: ఏకతాళము.

నాపుత్రరత్నమా! నాపెన్నిధానమా! ముద్దులయ్యా! ॥నాపుత్ర॥
నానోముఫలమా! నాపాలిభాగ్యమా! చిన్నితండ్రి! ॥నాపుత్ర॥
నిను వేగ గంటిని; నేఁగీర్తిగొంటిని; లోప మేమి ॥నాపుత్ర॥
వరమోక్షగుండపుర మేలుపుండరీకనయన! ॥నాపుత్ర॥

సం. తో: అని యిటు పలుకుచు నందఱు గుమిగా నరిగి యోధ్యను దరిసి, ఘనముగ బౌరులు, గని ముదమొందగ జనిరిఁ 'ముల బొరసి ॥రామ॥

వ. తదనంతరంబున భానుమంతుండుఁ గోసలుఁడు లోనుగాఁగల రెనమండ్రు శ్రీరాముని మేనమామలు తమతమ స్వదేశంబులు ంచుచు రాముని పాణిగ్రహణమహోత్సవమునకు రానలసినదని ఘుండు శుభలేఖ లంపఁగా వారివారి మనంబులలో వారు వారి కొనిరి:

తో: రామార్పణముగ రయమున గాంచిన నాముద్దుల ను, బ్రేమ మీఱఁగ వరింపక సీతను బెండ్లి యగుట యెట్లిలను॥రా

వ. అయిన దీని విచారింపవలసిన దని ప్రతివారును యోజించి ంశా విమలజ్ఞాన క్రియాయోగాదినామంబులచే నలరారు తమ కూ ్రి నూటయిరువది యెనిమిదిమందిని దోడుకొని యయోధ్యకు దశరథాదులరాక వేచియుండి, వారు గృహప్రవేశమునకు వచ్చు యమున—

క. తనయాయుతముగ రామునిఁ
గన వచ్చిన మేనమామ గారికిఁ బ్రియవం
దనము లొనరించి యుచితా
సనములఁ గూర్చుండఁ జేయ సంతోషమునన్.

వ. ఆసీనులయి యి ట్లనుచున్నారు:

మేనమా—కళ్యాణి: రూపకము.

శ్రీకరముగ భానువంశ శేఖర! వినుమా! యీకస్యలఁ గైకొని రిపును భరియింపుము నీవు ॥శ్రీకరముగ॥

నీ కర్పితముగను గంటిమి కావున దగను, రాకొమరుల కిం రా దియ్యఁగ సత్యంబుగ ॥శ్రీకరముగ॥

రక్షోవరహరణా! నారాయణకవిశరణా! మోతుకుండ పుర వల్లభ, మోహించిరి ముదితలు నిను ॥శ్రీకరముగ॥

తోహ: వీరికోరికలు దీఱిచి బ్రోవుము; వీరికి భర్తవు నీవు; వీరు భార్యలిక వెలయఁగ నీకును వేఱుగఁ జూడక బ్రోవు ॥రా॥

వ. అని పలికిన మేనమామల వాక్యంబులు విశ్వసించి తండ్రి యుండిన సభకుఁ జని నమస్కరించి రాముం డిట్లనుచున్నాఁడు.

రాము-కీర్తన-రూపకము.

జనక, నామనవి వినుము! మేనమామ లెనమండుగురు వీరె యేతెంచినారు; ఘనముగ తాముగన్నకన్యల నూటయెనమన్ది నిచ్చె ముందిన్ వెనుకన్ గొనుచున్ గైకొను మనుచున్॥ జనక॥

ఆముద్దుబిడ్డల రామార్పణముగ, దాము గన్నారట! తలఁగి పోరట! ఆమోహనాంగుల నన్యుల కీరట! యీమాటలకున్ దలఁపన్ ఏమనియందున్ ముందున్॥ జనక నామనవి॥

ధరను మోక్షగుండ ధామునిసాక్షిగన్ వరియించి కన్యలు వచ్చిరినేడు; పరిణయ మగుదునో! మరలి పొమ్మందునో! పరమోపాయం బొందున్ సరగన్ దెలుపన్ వలయున్ జనక నామనవి॥

వ. అని రామచంద్రుం డడిగినఁ దండ్రి యిట్లనియె:

గీ. అగ్నిసాక్షిగ మొదట బెండ్లాడినట్టి
సీత నెమ్మది యొప్పినఁ జెట్టబట్టు;
లేనిచో మానియుండుము; మేనమామ
బిడ్డలైనను ధర్మంబు విడువఁ దగునె!

అని వచించిన తండ్రివాక్యంబున కలరి రాముండు సీతాదేవి యున్న దెస కభిముఖుండై యనయోక్తుల నిట్లనియె:

రాముని కీర్తన-ఆదితాళము (కనలిపని) వలె.

కలికి! చిలుకలకొలికి! యాలింపవే! పిలువక మేనమామ
ం నను బ్రోచను దలచిరి; నలచిరి గొలిచిరి; గదవే॥

ననుఁ బెండ్లియాడఁగను వేడ్కతోడ జనకులపనుపునజను దెంచి
గాన, నినుఁ గాంచి, వినిపించితిని మంచి తెలుపవే॥ కలికి॥

మునుమున్ను స్పష్టముగ నీ మదభీష్టమును, దెల్పుతరళాక్షి, మో
ంహేశుసాక్షి మనమున ననురాగమును బూన వలదే॥ కలికి॥

వ. ఇట్లు తనభర్త యడిగినంతను డెందంబున నందియుంబు నొం
దూనందంబున ముఖారవిందంబు వికసింప వసుంధరానందన దశ
ందనున కిట్లనియె:

సీత-కీర్తన-కన్నడ: అటతాళము.

వల్లభ! నీరు నావంటిదానిగే కద! యెల్ల నవక నవశ్యము గ్రక్కో
ల్లభ॥ జననము మొదలుగ నినుఁ బతిగాఁగను మనమున గోరి రట
ంలు పాడుము! ॥వల్లభ నీరు॥

ఇందెటుఁ గనుఁగొన, నీ యందునవదనల నందెటికి బెండ్లియాడు
హాటిగ మనో॥ వల్లభ నీరు॥

మోక్షగుణాధిప, మదమున నన్ను నీరిఁ బక్షపాతము లేక
ప్రనాప్రాణ॥ వల్లభ॥

భూమిజ పలికిన పలుకుల
కామోదము నొంది యటుల నీ సని సభ్యుల్
వేమఱుఁ బొగడఁగ నంతట
రాముఁడు తాఁ బెండ్లియాడె రమణుల నెల్లన్.

వ. ఇట్లు నూటయిరువదియెనిమిదిమంది కన్యకలనునొక్కలగ్నం
గాముదేవ వసిష్ఠాదిమునులు సముఖంబునఁ బాణిగ్రహణంబు సలిపి

సీతతోఁగూడ నూటయిరువది తొమ్మిదిమంది భార్యలతోఁగలసి యేక పత్నీవ్రతుం డను ప్రతీతితో రాముండు వెలసె అంత---

సం. తో: అగ్నిభార్య యగు నవనీజయుఁజెలు లందఱు వెంబడి రాఁగా, స్వగృహమునకును జని తల్లులకును సరగున మ్రొక్కెఁ-రి వేగ॥ రామ॥

సం - వ. వా రానందంబునొంది వారిని లేవఁదీసి అక్కునఁ జేర్చి యాశీర్వదించిరి. అంత---

సం - కం. శ్రీరాముఁడయోధ్యను సీ
తారామయుతంబుగా ముదంబున నత్య
శ్రీరంజిల వై భోగము
లారాఘిని బొందుచుండె నతివేడుకతోన్.

సీ. కన నెల్లెడల నల్లగను నల్లుకొనిన మ
బ్బులు డుల్లి దెసలెల్లఁ దెలుపునొంద,
జలజాకరతటాకములు వాక లెడలేక,
జలపూర్తినొంది ముచ్చటగ దోప,
ఘనపంకములు డొంకలను నింక నకలంక
గతి జంతుతతికి సంకటము వాయ,
జను లెంతయును సంతసము నొందఁ ఫలవంత
ముగ నంతటను సస్యములు సెలంగ

గీ. నవనిజయకాంక్షతో రాజు లలరుచుండ,
ధవళకిరణములను సుధాధాముఁ డొప్ప,
నరులు దైవోత్సవముల యత్నములు సేయఁ,
బొడమె శరదాగమంబు సంపూర్ణముగను.

సం-వ. అట్టిసమయంబున దీపావళ్యుత్సవంబు నెఱవేర్ప నుద్య మించి మిథిలాపురిలో జనకచక్రవర్తి తనమంత్రులఁగాంచి,

జనక.తో: రాముఁడు మొదలగు జామాతల సీతాముఖులగు
హితలను, భామాయుతముగ బరువడి దశరథ భూమీశుని మం
ంలను॥ రామ॥

వ. దీపావళిపండుగకు మననగరంబునకుఁ బిలువుకొని రావల
దని చెప్పిన వారు గదిలి యయోధ్యకుఁ గొన్ని దినంబులకుఁ జేరి దశ
సనిచే సమ్మానింప బడి,

మంత్రులు-కీర్తన-ఆదితాళము. (పోవె పోస్వలంకరింపఁగా) వలె.

ధారుణీశ, చిత్తగింపుమా! జనకుండు పంపెను॥ ధారు॥ మీరా
, గోరెఁ మారాజేంద్రుఁడు॥ ధారు॥ దారలు, గోడంద్రు, దన
లుఁ జెలికాండ్రు, పౌరులు బందుగులు, మీరు రాఁదగు॥ ధారు॥
క్షుపుర పతికృపను మిథిలకుఁ దగఁ బోవుదము ప్రయాణం
ండు॥ ధారు॥

సం-వ. ఇట్లు జనకుని సచివులు దెలిపిన, దశరథక్ష్మాపతి యా
నభరితుండయి భటులను గనుఁగొని,

దశ-సీ. దీపావళికి మిథిలా నగరమునకు మమ్ము
రమ్మని జనకధరావిభుండు
పుత్తెంచెఁ గాన మత్పుత్రులు స్నుషలును
కాంతలు హితులు ప్రధానులాత్మ
బంధువు లాశ్రితుల్ పౌరులు మఱిజాన
పదులును జతురంగబలము వారు,
దగ ప్రయాణంబులై తఱలి రావలెనని
చాటింపు మాతట సకలవాద్య,

గీ. నృత్తగీతము లలరార నేడు వార
కామినులు వందిమాగధ గణము లెల్ల

సిద్ధముగనుండు నట్లాజ్ఞ సేయుఁ డఖిల
యానము లలంకరింపుడు హర్ష మెసఁగ.

సం-వ. తదాజ్ఞాప్రకారము సర్వము సిద్ధమయిన సంతసించి.

కీర్తన-కాంభోజి: రూపకము-(శ్రీవణామృత)వలె.

మిథిలాపురమున కేగెను, మిత్రకులుఁడు రథముమీఁద నెక్కి-యధికవిభవ మలరారఁగ॥ మిథిలా॥ రామాదికుమారులెల్ల సామజముల బేరిమమీఁఱ నెక్కి- ప్రియమున దన వెనుక నడవ॥ మిథిలా॥ యుల్లస సీతాది యువతులెల్ల వెంబడి బల్లకీలలోన నుల్లము లలరఁగఁ వెడలఁగ ॥ మిథిలా॥ కౌసల్యాదులు బౌరులు డాసి, నడన వాసి పోతుకుంట వాసుని సన్నుతి సేయుచు॥ మిథిలాపుర॥

సం-వ. ఇటుల చటుల విభవంబున శుభంబున బయలుదేఱి కొన్నిదినంబులకు మిథిలఁ బ్రవేశించినఁ, దద్వార్త విని,—

చ. ఘనుఁడు విదేహరాజెదురుగాఁ జని యందఱ గౌరవించి పా
యని యనురక్తిఁ బౌరులు రయంబున సేసలు జల్ల, వారకా
మినులు నటింపఁ, గాయకులు మేలుగఁ బాడ, సువాద్యఘోషముల్
దనరఁగ, స్వీయధామము ముదంబున జేర్చెఁ బ్రసన్నచిత్తుఁడై.

వ. పిమ్మట వారిని మృష్టాన్నపానంబుల సంతుష్టి నొందించి దీపావళి దివసంబున—

తో: కూతుంద్రకు జామాతల కమితఖ్యాతిని దల లంటించి, ప్రీతిగ నలుగులు బెట్టించి శుభస్నాతుల నటుగావించి॥ రా॥ అతులాంబర దివ్యాభరణాలంకృతు లగునటు చేయించి, చతురంగంబుల సద్దాసీ దాసచయంబుల నర్పించి॥ రాము॥

సం-వ. దశరథుని దత్కాంతలను దక్కసబాంధవులను బహువిధ సత్కారంబుల దనిపి దీపావళ్యుత్సవంబు సేయించిన, సామోదభరితులై దశరథాదులు—

క. జనకుని వీడ్కొని తమపుర
మునకరుగగ మార్గమధ్యమున రామునితో
నని యొనరింపఁగ గొందఱు
జనపాలురు వచ్చి రసదృశం బగుబలిమిన్.

సం-వ. హరధనుర్భంగం బొనరించి సీతను గైకొనిన ప్రసంగంబు
రణంబుగ శ్రీరామునితోఁ బోరి జయింపను వచ్చిన మత్సరులగు నృపు
లఁ బరికించి దశరథుండు కంపితగాత్రుండై మంత్రుల నవలోకించి,

దశ. కీర్తన-ఆదితాళము, (ఆహ బాలా) వల.

ఈరాజు లనేకు లెంతో తీరుగ లక్కట! నీతితోఁ బోరఁగ నొక్కఁడ ॥సీ॥ పరిణయమ్మాయె ఫలమును నెప్పుడు పరశురాముఁడు వరగి పడఁగ, భంగపఱచె రాముఁడు ॥ని॥ ఇప్పుడు వీరలే పోరిరి యిటాను డను! అపజయము నపయశము సాధనాయెను ॥సీ॥ విశ్వామిత్రుఁడా కుని కటాక్షము న్నను, యింక జయింపవచ్చు; నేమి సను! ॥సీ॥

వ. ఇట్లు చింతింపుచున్న దశరథునిడగ్గఱి రాముఁడు వినయమ్ముతో,

రా-తో. క్షణమాత్రములో సమయఁ జేతు నీజనపాలుర యుద్ధ
వ! క్షణమాత్రము నీవాలోకింపక యనుమతి యిమ్మని యనిన ॥రా॥

దశ-తో: బాలుఁడ నీవు నృపాలు రనేకులు నాలములో రాఁడ జాలవు! నేజని చంపెద నుండుము-సైన్యము బోద్రియము ॥రా॥

వ. నాలోచింపఁజేసియున్న దశరథునిఁ గని రాముఁడు—

రాము - కీర్తన, ఆదితాళము: (జంగల) వల.

తండ్రి! నీనుపట్టుగ నైనల ముట్టెద, నిలఁబడఁ గొట్టెద నొట్టెదను; నీతట్టునిలువ నీయను; కాలయముపట్టణమును జేస్తను; ఈ

వాహినులఁ వెలదులను నేమరకు ॥పట్టుగ॥ మోక్షపురీశుసాక్షిగను దీక్షగను దెలిపెదను ॥పట్టుగ॥

వ. తండ్రికి బ్రణతుండయి యనుజ్ఞవడసి శస్త్రాస్త్రసన్నద్ధుండై యున్న తండ్రియరదం బెక్కి- లక్ష్మణయుతంబుగఁ గదలినఁ గని,

సం-కం. భరతుడు శత్రుఘ్నుండును
పరువడిఁ బదివేలరాజ భటులను వెంటన్
శరకోదండంబులుగొని
నరపాలురతోడఁ బోర నడచిరి బలిమిన్.

సం. వ. ఇట్లు శత్రురాజుల సభిముఖంబుగ నడచి దిగ్గజంబులు మ్రొగ్గ, ధనుష్టంకారం బొనర్చినఁ బగతురను వెనుదీయక యెదిరించి,-

రాజుల - కీర్తన - ఆదితాళము. (రామనీదయ) వలె.

నేడు మ మ్మెదిరించి పోరుము శ్రీరామచూతము॥ నేడు॥ మూఁడు జనకుని వీడునందల్లనాడు ద్విజరాజ చూడు! ధనువుఁ ద్రుంచి, యీడు రాజుల కెల్ల సిగ్గొనగూడఁ బెండ్లియాడి సీతఁ దోడుకొని చనితి నపుడు॥ నేడు॥ దానమాకవమాన మాయెను; గాన నాలము లోన గరకుటమ్ములూని కడునడిమేన నైతుము; మానసములోన సభిమాన సంయుతుఁడ వైన ॥నేడు॥ అండనై మోక్షగుండవేవుఁ డఖండ మగు దయ నిండఁ గనుచు నుండ, ఖండశశిధరచండకోదండఖండనోద్దండ సమర్థుండవై । యలరి తపుడు ॥నేడు॥

వ. అని తృణప్రాయంబునఁ బలికిన రామునిసైన్యంబులు మూఁగి, భటులు:—

ఉ. బుద్ధివిహీనులార ! బలముం దలపోయక రామమూర్తితో
యుద్ధముసేయవచ్చితి రహో శలభంబులు వహ్నిఁ జేరి న
ట్లద్దతి మేము సిద్ధముగ నుండఁగ రాఘవుఁడేల మిమ్ము దే !
యుద్ధరఁగూలనేతు మిపుడింటను గెల్చియు; బచ్చగెల్వఁడే!

సం-వ. పరశుకుంత భిండివాలాది సాధనంబులు వచ్చుచున్నవిం దప్పించుకొని పొండని వైచి భటు లార్భటించిన, వాని లక్ష్యంబు సక యక్షయమాక్షేక్షణంబుల వీక్షించి యక్షమాధ్వక్షులు.

భుజంగప్రయాతము.

ధనుర్జ్యానినాదం బుదగ్రంబుగా జే
సి, నారాచముల్ పూన్చి, చేబల్మిఁ బ్రేయం
గ. నాబంటు లందుండఁగా లేక దూరం
బున న్నిల్చి రామీఁదభూమీశు లెల్లన్—

వ. సింహనాదంబులు సేయుచు రాముని కభిముఖులైన భరత శత్రుఘ్న లక్ష్మణు లడ్డగించి,

భరతాదులు:—

సీ. తాటకాదుల నిరాఘాటంబుగాఁ దోలి
యాగంబుఁ గాచిన యది యెఱింగి,
పాషాణరూపమై పడిన యహల్యకు
శాపంబు వాపిన జాడ యెఱిగి,
మీ కసాధ్యంబైన శ్రీకంఠు చాపంబు
వేయెత్తి విఱిచిన విధ మెఱింగి,
పుడమి నరాజకముగ నొనర్చిన భృగు
రాము గెల్చిన పరాక్రమ మెఱింగి

గీ. రాము నెదిరింప వచ్చితి రా! యిదేమి!
యెదిరి బలమును స్వబలము నెఱుఁగలేని
మందమతులైన మిమ్ము నే మందు మింక!
మమ్ము గెలిచిన తదనంతర మ్ము పొందు

వ. మా బాణంబులు రాకముందు ప్రాణంబులు గాపాడుకొనుఁ మిక్కిలి యుక్కుగల పెక్కమ్ము లెక్కుపెట్టి చుక్కలు రాలినట్లు కుక్కన నక్కల దిక్కు లక్షించి వైచిన, వా రలిగి,

తో. బహువిధశరములు వఱపి తత్క్షణము భరతుని మూర్ఛిల జేసి, సహజన్ముల లక్ష్మణ శత్రుఘ్నుల సరకుఁ గొనక వెనుడాసి॥ రాము॥ అమితబాణ వర్షముల ముంప, వా రంత యోర్వగాలేక, విముఖులైనఁ గని విక్రమమున రఘువీరు జేరి వెనుదాక॥ రాము॥

రాము-కీర్తన-ఆదితాళము. (సరే సరే) వలె.

బలాబలంబులు దలంప కిటు నను గలంపవత్తువురా! రణకౌశలం బుఁ జూపెదరా! ॥ బల॥ అజాబు లాదిగ్గజంబులను గెల్వఁ జాలునే వినుడీ ! దీని నిజంబుగను గొనుడీ ॥బలా॥ దురంత మగు మీా పరాక్రమంబుల తెఱం గెఱిగియుంటి ! మిథిలాపురంబులోఁ గంటి ॥బలా॥ ప్రగల్భములు పల్కఁగా నేల మోతుకుండపతియాన నిలువఁగఁ దగు౯ రణములోన ॥బలా॥

వ. వర్షధారలంబోలి వెడలెడు మద్బాణపరంపరల కోర్చినఁ జాలు నని పలికి, కౌసల్యాది కాంతలు స్నుషాసహింతబుగఁ దనయుద్ధ నైపుణ్యంబు జాలరంధ్రంబుల నుపలక్షించుచుండ దశరథుం డచ్చెరు వందె,

శా. వాయవ్యాస్త్రము వింట నెక్కిడి కడు౯ వైళంబ బింకంబుగా
వ్రేయు౯ వార్థితటంబున౯ బడగ, వారి౯ గొందఱ౯ ద్రోసి; నా
చాయ న్నిల్చిన వారిగర్వముడుగ౯ సమ్మోహనాస్త్రంబుపై
డాయం జేయ, వితాకులైపడిరి చేష్టల్ దక్కి భూనాయకుల్.

వ. రాముండు ప్రియజనకుఁ జేరి నమస్కరించి సోదరుల యవస్థనుగుఱించి విచారింపఁ బోవునంతలో, కైక,—

ఆ. సమరతలమునందు సాయకములఁబడి
మూర్ఛ మునిఁగియున్న ముద్దుకొమరు
శిరము స్వాంకతలము జేర్చి యత్యంత దుః
ఖాబ్ధి లోన గూలి యడలుచుండె.

కైక-కీర్తన-ముఖారి: రూపకము (హా ప్రాణనాయక)వలె.

నాకూర్మినందనా! నను నిటు దేరి చూడరా! కైక నేర మేమి
! నీకరణిని శోకాబ్ధిని వేఁగూల్చిరి భూకాంతులు॥ నా॥ పలువురు
సూరు లుండి, కలనను నిడుములఁ బడుచోఁ దలగింపఁగఁ దలపరైరి
॥ మనుకులమున జనియించిన నిను బగతురు చెనకెడుచో, జన
ఘనుగను దుండెను ॥నా॥ జగతిని శ్రీమోక్షుగుండనగ శేషుఁడు
వడ్డుపడగ జాలక వగ ద్రోసెను ॥నా॥

వ. ఇట్లు దుఃఖింప దశరథ-కౌసల్యాదులు సేరి యూరార్పు
చిరి. అంతట, రాముఁడు లక్ష్మణునిజూచి,—

మ. అనుజా! ముద్గలమౌని యాశ్రమము దాపైయుండుని చోటి, కా
యన దివ్యౌషధవల్లికల్ పెనిచె; నీ వం దేగి నాయాజ్ఞఁ దె
ల్పిన సంజీవని నిచ్చు దాన సుఖియై లేచుఁ దగఁ గైకజుం;
డను మాసంపకపొమ్ము కార్యవిఫలం బౌ జాగు గావించినన్.

వ. రథారోహణంబుసేసి పొమ్మనఁ దత్క్షణంబ లక్ష్మణుండు
జ్ఞ శిరసావహించి ముద్గలాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించి తదీయశిష్యులం
—

సంవాద సీసము:

లక్ష్మ - వటులార యెందున్నవారు మీ గురువులు?
వటులు - యోగసమాధియం దున్నవారు.
లక్ష్మ - మా కార్యములు దీర్చు మాన్యు లిం దెవ్వరు?
వటు - కార్యంబు లెవ్వి చక్కఁగఁ దెలుపుము?
లక్ష్మ - సంజీవకరణికై చనుదెంచినారము;
వటు - దాని మీ కీ నుచితంబు గాదు;
లక్ష్మ - రామాజ్ఞ! లక్ష్మణ నాముఁడ వచ్చితి;
వటు - నెవ్వరైన నేమి? మే మియ్యగాదు.

గీ. లక్ష్మ - ఎప్పు డవి మాకు దొరకునో చెప్పరయ్య !
వటు - ముద్గలార్యుని నడిగి కొం పోగదయ్య!
లక్ష్మ - తడవు జరిగినఁ గార్యంబు చెడును గాదె !
వటు - యందఱకు నిచ్చుటకు గురునాజ్ఞ లేదు.

వ. అంతట నిష్ఫలుండై వేగంబున రాముని కడ కరిగి,—

మత్తకోకిల.

మౌనివర్యుఁడు నిర్వికల్పసమాధి నుండెను శిష్యులుం
తేని నన్ను నిరాకరించిరి దేశికాజ్ఞకు బద్ధులై;
నే నిజస్థితిఁ దెల్పి కార్యము నెమ్మి నైన నెఱవేటఁగా
నైనముఖ్ దెలియంగ వచ్చితి; భావిమార్గము జూపవే!

రా. వ. తడవు జరిగిన భరతున కపాయంబు వాటిల్లు.

లక్ష్మణ-దేవరవారి యాజ్ఞ ననుసరించి చేయ సిద్ధముగా నున్నాను.

రా-బ్రహ్మచారుల ధిక్కరించి యౌషధలతల దేనోపునా !

ల-ఋషివర్యునకలుక వొడమిన మనకు ముప్పు లభించునా.

రా-ఈకార్య మనుకూలముయిన పిదప వారికోపశాంతిఁ నేఁ జేయుదుఁగదా!

ల- చిత్తము వెళ్ళుచున్నాను.

చ. చటులజవంబుతో నరిగి సంయమి యోగసమాధినుంట సం
తటఁ బరికించి యౌషధలతల్ గొన నడ్డము వచ్చినట్టి యు
వ్వటుల నిరాకరించి బలవంతముగా నవి సంగ్రహించి, పి
మ్మట నరదంబునన్ జని ప్రగముంబున నర్పణచేసె (మొక్కి-నన్ .

వ రాముడు పరమానందభరితుఁడయి యవ్వానిని ప్రయోగించి నఁ దత్ప్రభావంబున భరతుండు సుప్తునింబోలి మేల్కని తనిదండ్రు లకు రామునకుఁ బ్రణమిల్లె. వారు దీవించిరి. కైక పరమసంతోషిత

తయయ్యె. అక్కడ బ్రహ్మచారులు హాహాకారంబులు సేయుచు
వును డగ్గఱి,-

పటుల—కీర్తన కన్నడ: అటతాళము-(చూడవేల)వలె.

మునినాథా! మాయానురోధ- మానసవే! తప మానసవే!
॥ము॥ భూనాథుఁ డెవ్వఁడో కాని నే దేశించి, తానామధవల్లి
కొని పోయె ॥ము॥ మే మంతవెల్పిన దానుసనమునఁ జూచి,
రా, బెదరించి చనియె నేమందుము! ॥ము॥ నూతుగుండేసు
గముఁ గొన్న మీ యత్తయాత పోశక్తి సత్యగా మాయెను॥ము॥

వ. మీరు శాంత బుద్ధి నున్నచో దహ ప్రభావము నిరర్థకంబు
అని పలువిధంబులఁ బలవింపుచున్న బాలకుల వాక్యంబు
చి కన్నులువిచ్చి చూచి,

—

బాలకులార! యేల యిటు పామరు లట్లు విచారమందరె? మీ
ల పితామునొందెద గాసుఁగాలేని భూపాళిబోలి యే
లికి బోక సత్పథముఁ జూచెదునాకుఁ గొఱంతయేమి యా
లవిపర్యయమున్న నిలుగిం దగు సత్వముఁ జెప్పుడీ యనన్.

పటుల-వ. మీరు చిన్నవాడ నున్నతఱి నొక్క- భూపాల
దుఁడు వచ్చి దివ్యాపథులతోడ మమ్ము దిరస్కరించి తిరస్కరించి
నము. మే మశక్తులమై యున్నవారము. అది విని మునీంద్రుండు-

—

వేకాలమందైన భూకాంతు లిటువలె
బుధులను నిగ్రహించి నారె!
పజోలి మొలఁగిను రాజాధములఁ జేరి
యున్నవస్త్రంబుల సడుగబోము;
అడవులలోఁ బడి యాకిలముల దిని
యుందుము మృగములవంటి మునను,

నిరపరాధులము మానిలయంబులకువచ్చి
గొట్టియుఁ దోషులు బొదివినట్లు,

గీ. రేఁపుచుండుదు రిదివిపరీత మనక
తపము సాత్త్వికవృత్తి వ్యర్థంబు గాదె!
మూలనుండిన వారిని ముంగిళులకు
దీయ న్యాయమె యీభూమినాయకులకు!

ముని-వాని నామధేయం బెఱుంగుదు గా?

వటు-ఇదివర కెఱుంగను. లక్ష్మణుం డని వచించె.

ముని- క్రోధతామ్రాక్షుండై ఎక్కడి లక్ష్మణుఁడు! మన వన మెక్కడ! వతం డెం దుండువాఁడు! అక్రమప్రవేశ మేలచేసె! మదీయ కోపానలజ్వాలలు ప్రజ్వరిల్లిన నతఁడు భరింపఁగలఁడే!

వటు-రామునిసోదరుండనని మాతోఁ బలికె. రాముఁడెవ్వఁడో!

ముని-ఏమీ! రామునిసోదరుఁడా? (అని యోజించి దివ్య దృష్టితోఁ గని,

చ. దశరథరాజనందనుఁ డుదారయశోనిధి రామచంద్రుఁ డా
కుశికతనూజతో మిథిలకుం జని తత్పురమందు నున్న యా
పశుపతివిల్లుఁ ద్రుంచి శుభంబుగ సీతనుగొన్న యట్టి నే
విశదముగాఁగ వింటి మును వీరవరుం డతఁడే యితండహా.

వ. అయిన మాన మతనిఁ దర్శించి రాఁ దగును-అని శాంతంబు వహించి ప్రయాణంబగుచుండ నిక్కడ దశరథుండు విషాదంబున సతీసుతాదుల నవలోకించి,

దరు. కీర్తన-ఆనందభైరవి: రూపకము (ఓ మహాత్మా) వలె.

ఏమిసేతు నేయుపాయము నాకేది తోఁప ॥ద॥

ఆమునీంద్రునాజ్ఞఁ గొనక నౌషధములు దెచ్చిరంట! తామసించి శాపమిడక సామాన్యముగాఁ గనునే! ॥ఏమి॥

మానులవిశ్వాసమునకు భూనాథులుపాత్రు లగుదు; రీనాఁ డది
ద వ్వాయెను; ఈ నేరం బెట్లు వాయు! నేమి॥ మోక్షగుండవిభుభక్తుల
క్షిక్షితి నపకారంబును బక్షపాతమునఁ జేయఁగ నాక్షేపింపరే లోకు!
॥లేమి॥

దశ-వ. ఇదిగాక యతనియనుమతంబు వడయక తెచ్చిరి. ఆఘనుఁడు సమాధిచాలింపక మున్నపోయి క్షమాపణ వేడుకొనియెద నని యందఱతోఁ గలసి మునియాశ్రమంబున కరిగె. ఆమునియు నెఱిఁగి యెదురుజని,

ముని—

కం. క్షితినాథ, సతీ-సుత-భట
హితయుతముగ వచ్చినారు హృత్తోషము స్వా
గతమొసఁగెద; నీదినమున
నతిథులరై నిలువవలయు నాశ్రమమందున్.

వ. ఇది మదీ యేప్సితం బని యసదృశకుసుమసమన్విత వృక్షలతాసముదయంబులపొంత నాసీను లగుటకు వసతులుగల్పింప, అందు వసించి దశరథుండు విన్నదనంబున—

దశ- మునీంద్రా! భవత్పాదారవిందంబుల కనేక వందనంబులు.

ము-దిగ్విజయోస్తు! పుత్రపౌత్రాద్యభివృద్ధిరస్తు!

సంవాద-సీసము.

ద-అపకారమొసరించి రయ్య! నా నందను;
లలుగక కృపఁజూడ వలయు నేఁడు;
ము- అపకార మేమి చేయఁగ లేదు భూనాథ
హితము చేసిరి యుపకృతియ తలఁచి
ద-ఔషధలతలు మీయాజ్ఞఁ గైకొనక స్వ
తంత్రించి తెచ్చుట తప్పుగాదె!

ము-రాముండు సుగుణాభిరాముండు సర్వలో
క స్వతంత్రుండగుఁ గాదె భూప

ద-తే. కోపగించితిరో యని తాప మంది
శాంతి పఱుపంగ వచ్చితి సంయమీంద్ర!

ము-మనుజరూపము దాల్చిన మాధవుండు;
రాముఁడాతని మాకోప మేమిసేయు.

సం - వ. అంతఁ గౌసల్యాదికాంతలు, సీతాదిస్నుషలు, రామాది కుమారులు వేర్వేఱ సుమతీ-ముద్గలులకుఁ బ్రణామసంక లాచరించి వారి దీవన లంది, పిమ్మట వారి యాతిథ్యం బంగీరించి యాదినమందుండిరి. అప్పుడు——

దశ-

కం. మునివర్య! యొక్క-విషయము
వినఁగోరితి మిమ్మునుండి విశ్రాంతినొందుఁడీ
అనవుఁడు, తులసీఖండం
బునకును గొనిపోయి వివరముగ నడుగుమనన్,

దశ-తో. తమ రెఱుఁగనివిషయము లుండవు; నా కొమరుఁడైన రామునకుఁ గ్రమమున రాఁగల కాలశుభాశుభగతు లెఱిఁగింపుడునాకు॥

సం - వ. ముద్గలుఁ డానందకందళితహృదయారవిందుండయి,-

ము - కీర్తన-హిం, కాఫి : ఆది (మొక్కు-దళ) వశ.

చెప్పెద న్వినుభూధవా! ఇప్పుడు చేసిన ప్రశ్న కొప్పు ప్రత్యుత్తరము॥ చెప్పెదన్॥ శ్రీరాముఁ డనఁగ నాదినారాయణుఁ డుద్భవించె ధారుణీశ! నీదుపుణ్యకారణమునకు॥నీకు॥జెప్పెనష్టమైనధర్మమునుసృష్టిపైఁగ్రిమ్మఱ నిలుపు, దుష్టులను శిక్షించుచు శిష్టులను రక్షించుఁ॥జె॥ శ్రీమానినియంశమైన సీతనుజాయఁగ గొని భూమిని శ్రీమోతు గుండ ధాముఁడై రంజిల్లును॥జెప్పెద॥

ముద్గలుఁడు-

కొలఁదికాలంబునకును నీవు దివి కేగ
గలవు వృందాశాపకారణమున;
రాముఁడు దండకారణ్యంబునకు జని
యవల నయోధ్యకు నరుగుదెంచి
రాజ్యంబుగైకొని పూజ్యంబుగా నేలు
లీల బదునొకండు వేలయేండ్లు
కొడుకు లిద్దఱు మఱి కోడండ్రు నల్వురు
మనుమ లిర్వదినాల్గుమంది మనుమ
రాండ్రు పండ్రెండుగురు ప్రపౌత్రాళి యగణి
తంబుగా నిట్లు సూర్యవంశంబు నెంచి
దీవులేడింటఁ దాన సాధించి యేలఁ
గలఁడు నీయగ్రసుతుఁ డొక కాలమందు.

వ. ఇదియ నీకొడుకు భావికాలవర్తమాన మనిన,

దశ-తో. వృంద యనఁగ నెవ రెందుండును నాసుందరి విభుఁడె వ్వఁడు? ముందు శాప మా యిందిరాపతికి నెందు కొసఁగె నది ॥రా॥

వ. ఆకథావిధానంబు కరుణారసపరిపూరిత హృదయుండవై వినిం పు డన ముద్గలుండు—

ము. నాట-రూపకము, (జనకా) వలె.

వినుము భూమిపా మునుపు శంకరుని ఘనకోపవహ్ని వన ధిఁబడిన జయించె నందులో జలంధరాసురుఁ, డనఁగఁ; వరుణుఁ డ తి అనురాగమునం బెనిచెఁ॥ విను॥ జాలంధర మనుపొల్లు లిచి చాలఁగ నందు లీలవసించి, కాలనేమిగన్న కన్యను వృంద బాలఁ సద్గుణజాలఁ ఆలింగాఁ దాఁ గైకొనె॥ విను॥ దండి

వీరుఁ డనఁ దనరి వేలుపుల దండించి తొలిదర్పముదూల, నుండ తావు లేక బెండువడి మోక్షగుండనగరవిభుని యండ జేరి తెల్పిరి॥ విను॥

వ. ఇటువలెఁ దనశరణుసొచ్చిన దేవతల నాదరించి విరించి జనకుఁడు:—

విష్ణు-క. పురహరుఁడు దక్క నొరు లె
వ్వరు వాని జయింపలేరు వాస్తవమాశం
కరు నారాధింపుండా!
తఱిగని నేఁ దోడుపడుదు; దైత్యుడు మడియున్.

వ. అంతదేవతలు:—

శివప్రార్థన—దేవిలావణి.

పురవైరీ! పురవైరీ! పురవైరీ! పురవైరి! విధృతవనజారి! వినుతఘనసూరినిచయ! కరివైరీ! కరివైరియానవర, శౌరి! మాత్రహార భూరిభయద నరకారీ! నరకారివినుత పద వారిజాత! స్మరవైరి! హర! గరుడారి! గరుడారితల్పశరధారి! వినుతపరిహారి! లోక హితకారీ! ॥1॥ శ్రీమోక్షగుండధామాక్షదామ! ప్రతిపక్షద్విరదహర్యక్షా! హర్యక్షవక్త్రబిభ్రాక్షశూరఘనరాక్షసప్రకరశిక్షా! కరశిక్షోపరి రక్షితరావణ యక్షరాజసంరక్షా సంరక్షిత మునినుత! దక్షాధ్వర సర్వక్షయదివ్యకటాక్ష॥ 2॥

వ॥ ఇక్కరణిఁ బెక్కుగతుల నగ్గించిన ముక్కంటి దేవతలదిక్కు వీక్షించి ప్రసన్నుం డయిన, మ్రొక్కులొసఁగి,—

దేవతలు,—

ఉ. దేవ, జలంధరాసురుఁ డుదీర్ణబలంబున మమ్మదిర్చి మా
తావులు దానగైకొనియెఁ; దాళఁగఁజాలము వాని ధాటికిన్!
యేవిధి నింక వానిసమయించి దయార్ద్రుల మమ్ముఁ బ్రోవఁగా
నీ వసమర్థుఁడౌ మన, నిం బరు లోపరు చంద్రశేఖరా॥

దే-వ. మాకు శరణ్యుండవుగావే యని యని ప్రార్థించిన, వారి కభయంబిచ్చి వాని యుద్వేగం బడంప నిశ్చయించి,

సం-తో. శూలము గైకొని జాలంధరు నిలఁ గూలుపఁ జనుచుండఁగను వేలుపులను దావెదకుచు నెనురుగ వేగ వచ్చె నాతండును॥రా॥

సం-వ. ఇట్లిరువు రొకచోఁ దారసిల్లి పో రొనర్చుచుండిరి. అప్పుడు——

సం-క. శీతాద్రిజాత ప్రేరణ
చేతరమానేతఁ దనదు చేతమునంద
త్యాతుర మొందుచు వృందా
పాతివ్రత్యంబు సెరుప బరువడి నరిగెన్.

సం-వ. జాలంధరపురోద్యాన వనంబున నొక శిష్యునితోఁ బ్రవేశించి యొకచో నాసీనుండై తపంబు సేయుచుండె.

తే॥ వృంద నిజభర్త్రు పాదారవిందములను
డెందమున గొల్చి యొకనిశియందుఁ దనదు
మందిరంబునఁ బూవాన్పునందు నిదుర
జెంది కలఁ గని లేచి లోఁగుంది కండి.

వృంద-పాట-ఆది (వలదచటికి) పలె.

కల గనినానే! చెలియ! వినుము తెలియఁగ ॥గల॥ చెలువుఁడ నూనె దలయంటుకొని, వలువ దాలుపకయ యున్నటులను ॥గల॥
ముండియై మహిషమును నెక్కి నిశిని దండధరునిదిశకు దరలినటుల॥గల॥
మోక్షగుండేశుని యక్షయకారుణ్యవీక్షణ కలదో! లేదో! తెలియ రాదు ॥కల॥

వృంద- సీ. పలువేలుపుల డీలు పఱిపాఱఁ గాదోలు
నలకాలుపస ప్రేలునటుల జేయు;

దగఁ బాసి దెసఁ డాసిఁ తనవాసిఁ గనఁజేసి
మఱి యక్షవరుశిక్ష పఱిచి పసఁపు
సిరిబిడ్డ గనబడ్డఁ జిఱుగడ్డమునులాఁగు
బలుమాఱు జడదారు లలయ దూరు
బనిమాలి వనమాలిఁ గని గేలిసేయును
గుఱిమీఱ హరుబోరఁ గోరుచుండు

గీ. నెంతదెల్పిన విన డిసుమంతయైన
నిపుడు త్రిపురారి పైకేగ నిపుణుఁ డగుచు
యుద్ధ మగుచున్న దచట మహోగ్రగతులఁ
జెడ్డకలఁగంటి నే నేమి సేయుదాన!

వ. ఈసంతాపంబు కొంత యుపశాంతించుటకు వనాంతరంబున విహరింత మని పలికి, తెల్లవారినపిదప నిరువురు చెలికత్తెలతోఁ గలసి యుద్యానవనంబు సేరి విహరింపుచు ప్రాణనాథుని దలంచి వగపు గలుగ:—

వృంద-కీర్తన-హిం-తోడి: రూపకము-(వరధాత్రీతనయా) వలె.

తరుణీ! నావిభుఁడు తడయుటకు గతంబదేమొ॥ తరు॥ పుర హరుతో బోరుసలుపఁ దర మగునటె తనబోఁటికి! తరు॥ అశుభసూచకములు దోఁచనాయె నేఁడుఁ నా కికఁ విశదంబుగ క్షేమవార్త విను పించెడువారు లేరు॥ తరు॥ ధరణిని శ్రీమోతుకుండధాముఁడయిన శ్రీహరి హరు లజేయు లనుచును బలుమఱుఁ దెలిపిన విన డాయెను ॥ తరుణీ॥

వ. ఇట్లు విలపించుచున్న:—

చెలులు- క. కలకేమి! కనులు మూసినఁ
బలువిధములఁ దోఁచు చుండుఁ బ్రతిదినమును నా;

ఫల మనుభవించితిమి! అయ్యో,
కలుగును భయమిపుడుగనలేను! కంజదళాక్షీ!

వృంద-వ. నామనంబునకు మిగుల దిగులును భయమును గలు
గుచున్నదమ్మా!

చెలి-వ. నేనుండ భయ మేల తల్లీ!

వృంద-వ. ప్రళయకాలాభీల జగత్కల్లోల దుర్వారజలమేఘగ
ర్జనం బనుం బోలిన ధ్వని యొక్కటి వినంబడుచున్నదిగదే!

చెలి-వ. ఇంతలోనే నీ కింత చిత్తచాంచల్యము గలిగినదమ్మా.

వృంద-వ. నాకు చిత్తచలనముగాదు. నీకు బధిరత్వము వచ్చి
. (అని కొంచె మాలోచించి.)

చెలి-వ. నీమాట నిశ్చయమయిన నిజ గుహాంతరమునుండి
గంబు మాతంగంబుపై లంఘించు గర్జయని తోఁచెడిని:

వృంద-వ. సింగమయిన మన మేమి సేయఁగలము గదా:—

చెలి-వ. శీఘ్రముగను నదృశ్యులము; తొలఁగిపోదము.

(ఉ. కొండలు వ్రాలుచుండెను దివిగుంభినులెట్లుసల్లలాడ, మా,
ర్తాండుడు చీఁకటిల్లె, జలయంబుల లోకములు దల్లడిల్లనా,
దండశిలాగ్రతాడనము నందముగా రాక్షసుడుగ్ర మప్పుడున్,
స్థాణుతపోవనంబుల గూడుచు దత్తయు ఫేలనగలంగి రంగనల్.

సం-వ. క్షేమదర్పదర్పాంధకారమహాభయంబులతో వినుకొనిన రాక్ష
సిగని భయవిహ్వలులై పెలుగుపాకుము నా చెంగట తపంబు
సేయుచున్న మునిపుంగవుని జేర యోజింగినంబుఁ జేసికొని,

వృంద-కీర్తన-బంగాళి; ఆదితాళము. (కామిద్దురి) వరె.

మునివర! సనుప్రోవవె! కరుణాకర! నిను గని ఘనుం
మననమునఁ దలఁసితి॥ మునివర॥ వినుకొని దనుజాలు నను దాఁకు

వ॥ భయవసతిని మునింగితి ! ఘనముగ శోకగతి॥
ముందాపదనొంది, వగంజెంది వనమందుం జేరి యుందు నాస
ద్దోడిం దోకకీడొంద నాయె॥ ము॥ తాపసేంద్ర ! నా
శ్రీపతిబోలి యిపుడీపాపుల కోపాగ్నిని రూపార్పుము!
॥ మునివర॥ [ఇంతలో]

తో. పటుభయంకరార్భటులతోడ నచ్చటికిరకసు
నటుంగని తటుకున నమ్మునీ హుమ్మన నవ్వల కేగిరి వేగా॥

వ. అమ్మహనీయుని ప్రభావంబునకు నాశ్చర్యసా
ష్టాంగనమస్కారం బొనర్చి వృందాదేవి—

వృంద. సీ. భవదీయహుంకార పటురవస్ఫూర్తిచే
మత్ప్రతిపక్షులు మాయమైరి;
మీదయారసము నామీఁద వర్షించిన,
సకలభయాగ్నులు సమసిపోయె,
మీ కెఱుంగని దెద్ది మేదినిలో లేదు
మహనీయులరు మీరు మౌనితిలక,
యడిగెద మి మ్మొకయంశంబుదానియ
ర్థాంబు దెల్పంగా నగును దేవ.

గీ. నాదుమగఁడు జలంధరనామ దనుజుఁ
డభవు నెదిరించి యనిసల్ప నరిగినాఁడు;
బహుదినంబులు జరిగె నిప్పటికి రాఁడు
వార్త దెలియక యీగతి వనరుదాన!

వృంద-వ. నాయభీష్టంబు దీర్పుఁడని ప్రార్థింప, ముని
యూర్ధ్వదృష్టితో నవలోకించె. రెండుకోఁతులు వియన్మార్గమున
క్రిందికి వచ్చె. నమస్కరించె. మౌనికనుసన్నతోఁ దెలిపిన—

క. గగనమున కెగసి రెండుగ
దెగియున్న జలంధరాఖ్యు దేహము గొని, వా
ర్మగుడ జనుదెంచి, వృందకు
నగపఱచిరి క్షణములోన నాశ్చర్యముగన్.

వ. భిన్నమైయున్న భర్తృకళేబరంబు గని వృంద మూర్ఛిల్లిన, మునీంద్రుండు కమండలోదకంబు ప్రోక్షింప, మూర్ఛదెలిసి,

వృంద. కీర్తన - నాదనామః (ఆదిఏంతదుర్తి) వలె.

దైవదుర్బలమో! నావాంఛితఫలమో! యీవేళ విగతజీవుం డాయెను పతి॥ దైవ॥ ఏకాలమున కేమే లగునో, యేకీ డగునో యెఱుంగలే మకట! ॥దైవ॥ విజయము నొంది వే వత్తు నని నిజముగ నమ్మి నే నుంటి నయ్యో! ॥దైవ॥ గురుతర మోక్షగుండేశుం గెల్వదర మగునే నీకు! దరి యెవ్వ రింక ॥దైవ॥

వ. అప్పుడు మునివర్యుండు సమీపించి,—

మునిః- క. చచ్చినవారలు గ్రమ్మఱ
వచ్చెదరే! శోక మొంద వలదు విబుధులీ,
వచ్చుట బోవుట సమ ముని
చెచ్చెర చెప్పుదురు కాదె శీతాంశుముఖీ!

వ. దుఃఖింపవలదు లె మ్మనదెలివినొందిజడదారిపదములంబడి—

భుజంగప్రయాతము.

వృంద-మునీంద్రా! భవత్పాదముల్ న మ్మితిన్నా
మనోనాయకుం గూర్చె మారారి యల్కన్,
బునర్జీవితుం జేయం బూజ్యుండ వీవే!
కన న్వేరొకం డోపంగా లేడు ధాత్రిన్.

పంచచామరము.

ముని- పురారిగొన్నవీనిప్రాణపటుల్ మరల్ప నేడు నా
తరంబె! మైన మత్కృపాసుధారసంబు నీపయిన్

గరంబు జిఖ్కఁ జూడు సీమగం డిదే సజీవుఁడై
కురంగటం జరింప జేతుఁ గూడు మంగనామణీ!

వ. అంతలో జలంధరుండు యథావిధిగ లేచి నిలిచిన వృంద యానందకందళితహృదయయై ముని నభినందించుచుఁ బ్రాణనాథుఁ నాలింగనంబుఁ జేసికొనియె. అది మొదలుగ—

సీ. ఖేలానుకూల విశాలలాలిత మాల
తీలతా నికురంబ కూలములను
సారసకల్హార వారిపూరితదివ్య
చారుసరోవర తీరములను
సంతతసుమఫలసంతాన శోభిత
సంతాపహారతరుప్రాంతములను
మలయా నిలాయాతసలలిత సుమరజో
కలితమా సైకత స్థలములందు.

గీ. అలజలంధరు రూపుగొన్నట్టిచక్రి
వృంద ముదమందముఖము చుంబించి మోవి
పానకముగ్రోలి చొసీతిబంధరతుల
గలసిమెలఁగెను దాఁజిరకాల మచట.

వ. ఒకనాఁటి సురతాంతంబున ప్రమాదంబుచే నిజరూపంబున నిదురించుచున్న యతనిం గని వెన్నుం డని గుర్తించి యా యన్నుల మిన్న కన్నుఁగవఁ గెంపు లొలుక—

రత్న-కన్నడ: ఆదితాళము (రాకేందు) వలె.

నీ మాయ దెలిసె! మనసు సొలసె! మాయఁజేయు నాయకుగునా ॥ నీమా॥ అపకారబుద్ధివచ్చినట్టి శౌరి వని కంటి! కపట తపము గావించితివి ॥నీ మా॥ పరదారనంటి వెంట నుంట గౌరవం

గా! మేర మీూరి తౌరా ధీరా। ॥నీ మా॥ గురుండు శిష్యుఁడాయె,
ఘగుండవర నీకు దండ నుండఁ దగదు తలఁగు ॥నీమా॥

. జయవిజయులను నీపారిషదులు నాకు
గీడొనర్చిరి రాక్షసాకృతులతోడఁ
బుణ్యశీల సుశీలు రిప్పుడు కపులయి
నీదు పను పాచరించిరి నిశ్చయంబ.

. ముం దీవు రాక్షసులచేఁ
బొందుగ నిజసతిని గోలుపోయి మనములోఁ
గుందిన కపులఁ దోడ్పడఁ జే
కొందువు కామినిని మగుడఁ గూరిమితోడన్.

వ. దండకాననవిహారంబు భార్యావియోగంబు కపిసహాయంబు
చనంబునం జేసి నిశ్చయంబుగ నీకు లభింపఁగల దని,

సం- తో: ఇందిరాపతికి నిటు శాపం బిడి వృంద విభుని స్మరి
పొందుగ ననలము గూర్చి తనువు నానందమ్మున నర్పించి॥రా॥

వ. పరలోక సుఖంబున కరిగె-

ముద్గ-పాట: అట-(ఓర్చియుండు మిక) వలె.

రాజ రాజ విను దశరథమహా ॥రాజ॥ ఆ జయవిజయులె
[illegible]నా రిపుడు ॥రాజ॥ రావణ కుంభకర్ణ నాములైరి మహా
[illegible]నము లంకయందు వసించిరి ॥రాజ॥ లోకకంటకులై య
[illegible]లించిరి ॥రాజ। మోక్షగుండేశుపైఁ బూనిరి వైరము ॥రాజ॥

సీ. మనుజేశ నీకొడుకురు గోడలు ను బంచ
వటియందు నుండ రావణుఁడు వచ్చి
రాముసే మరఁ జేసి భూమిజఁ గొనిపోయి
తల్లిరీతిని బ్రోచి తనరుచుండు;

వాలినివధియించి వానితమ్మునిఁ గూడి
కపిసేనచే వార్ధిఁ గట్టఁజేసి,
రావణాదులఁ గూల్చి రమణితోడ నయోధ్యఁ
జేరి తాఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డగును;
గీ. యజ్ఞము లొనర్చి మఱి తీర్థయాత్రలాచ
రించి ద్వీపంబు లేడు సాధించి యేలు;
నిదియు గోప్యంబు; నీకు నే నెఱుకపఱచి
తిని; మహీవర యొరులకుఁ దెలియనీకు.

శివుని- క. ఈరీతిని ముద్గలముని
శ్రీరాముని భావిచరిత చెప్పిన విని యో
గౌరీ! దశరథుఁడు నను
సాకారము లర్పించి పలికెఁ బ్రసన్నుఁడగు ముఖముతోన్.

కీర్తన. శంకరాభరణము: అట (పింగళాయ) తాళ.

సన్మునీంద్ర, సంతసమాయెను ॥సన్ము॥ మనస్సునోచ్చిష్టము మాను గఁ దీర్చితి ॥సన్ము॥ రాముఁడు హరియని భూమిజ రమ యని స్వామి తెలిపితిరి ॥స॥ జోడుగ గొడుకుఁ గోడలుగా నను గూడుఁగ నేనికి ॥స॥ శ్రీకరమోక్షపురీపతికృపతో నాకథఁ దెల్పితివె ॥సన్ము॥

వ. నాపూర్వవృత్తాంతము దయాంతఃకరణముతోఁ గొంత సెలవిండని ప్రార్థింప ముద్గలుం డానందభరితుండై.

మ. ధరణీనాయక, సహ్యపర్వతము చెంతన్ పింతగా నొక్క-పట్ట్రల
గరవీరం బన నొప్పు, నగమఁ గపులీలన్ ధర్మదత్తాఖ్యభూ,
సురుఁడొక్కండు గలండు: సద్గుణుఁడు సుశ్లోకుఁడు సద్ధర్మునుండున్,
హరిసేవాపరతంత్రుఁడై మెలఁగు నిత్యా త్మ సంతుష్టితోన్.

వ. ద్వాదశాక్షరవిద్యాపరాయణుండై భార్యాద్వయముతోఁ గూడి యతిథిపూజ యొనర్చుచునుండు, వాఁ డొకపరి—

తో. భాసుర కార్తికమాసంబున హరివాసరమున గుఱియుంచి
గఁ దా నుపవాసనియతిమై వాసుదేవు నర్చించి॥రామ॥

సం-వ. రాత్రి జాగరణకొఱకు హరిమందిరమునకు నరుగుచుండ
క్షమధ్యంబున—

సీ. వెడఁదశరీరంబు విన్ను మన్నునకంటి,
కాటుకకొండతో దీటుగాఁగ,
దీర్ఘనిశ్వాసంబు ఘుర్ఘురస్వనమును,
దెగువ భీమంబుగ దిశలఁ బర్వ,
రక్తలోచనముల రగులువహ్నికణంబు,
లలప్రళయజ్వాల ననుకరింప,
లంబజిహ్వాగ్రంబు జుంబించు వక్రదం
ష్ట్రిలు వరాహంబుఁబోలఁ జెలిమిసేయఁ
. గడుదిగంబరమై పైకి గవయు శుష్క-
దేహనాకరరక్కసిని గాంచి ద్విజవరుండు
దనువు గంపింప నొక్కొంత తడవు భీత
చిత్తుఁడైయందు నిలిచి యోజింపఁ దొడఁగె.

కీర్తన-కదంబరాగము, ఆది(ఇంతపాప మెన్నడైన)వలె

ఏమి యీవికారరూప మిటుల నెదుట దోప, స్వామికేమిలోప
లిపినానో। తలఁప॥ నేమి యీ॥ ఎన్నిసారు లిటు రాలేదు!
డిచటలేదు! చిన్నిరూపుగాదు! పై కొన్న దవలబోదు! ॥యేమి॥
గుండహరిని గొలువఁ బోవుచుండ తులువ రాక్షసిటుల నిలువ,
దిఁకేమి తోఁచెను!॥యేమి॥

వ. ఆపన్నివారణుండగు హరియుండ భయంపడనేలయని నిశ్చ
వాసుదేవద్వాదశాక్షరి జపించి తులసీదళయుక్తం బగు నుద
దాసిపైఁ జల్లిన,—

తో. భాసుర కార్తికమాసంబున హరివాసరమున గుణియుంచి
గఁ దానుపవాసనియతిమై వాసుదేవు నర్చించి॥రామ॥

సం-వ. రాత్రి జాగరణకొఱకు హరిమందిరమునకు నరుగుచుండ
గ్రమధ్యంబున——

సీ. వెడఁదశరీరంబు విన్నుముచ్చునకంటి,
కాటుకకొండతో దీటుగాఁగ,
దీర్ఘనిశ్వాసంబు ఘుర్ఘురస్వనమును,
దెగువ భీమంబుగ దిశలఁ బర్వ,
రక్తలోచనముల రగులువహ్నికణంబు,
లలప్రళయజ్వాల ననుకరింప,
లంబజిహ్వాగ్రంబు జుంబించు వక్రదం
ష్ట్రిలు వరాహంబులోఁ జెలిమిసేయఁ
. గడుదిగంబరమై పైకి గవయు శుష్క-
దేహనొకరక్కసిని గాంచి ద్విజవరుండు
దనువు గంపింప నొక కొంత తడవు భీత
చిత్తుఁడైయందు నిలిచి యోజింపఁ దొడఁగె.

కీర్తన-కదంబరాగము, ఆది(ఇంతపాప మెన్నడైన)వలె

ఏమి యీవికారరూప మిటుల నెదుట దోప, స్వామికేమిలోప
లిపినానొ। తలఁప॥ నేమి యీ॥ ఎన్నిసారు లిటు రాలేదు!
డిచటలేదు! చిన్నిరూపుగాదు! పై కొన్న దవలబోదు! ॥యేమి॥
గుండహరిని గొలువఁ బోవుచుండతుఁలువ రాక్ష సిటుల నిలువ,
దిఁకేమి తోఁచిన!॥యేమి॥

వ. ఆపన్నివారణుండగు హరియుండ భయంపడనేలయని నిశ్చ
) వాసుదేవద్వాదశాక్షరి జపించి తులసీదళయుక్తం బగు నుద
దాసిపైఁ జల్లిన,——

సంవా-సీ. భి-చెప్పినరీతిగ జేయ వే మదినీవు?
కల-చెప్పి చేయింప నీచేత నౌనె!
భి-ముందుగాఁ దిని పండుకొందు వటే కొమ్మ!
కల-నీయాజ్ఞ నా మీఁద నెఱపఁగలవె!
భి-దేవపూజయు వైశ్వదేవ మెట్లగునింక?
కల-వేఱుపాకంబుఁ గావించుకొనుము
భి-నే వండుకొను నెడ నీ వుండ ఫలమేమి?
కల-నాయింట నుండుట నాకుఁ దగదె!
భి-ఎంత తెగువరి వైతివే యిందువదన!
కల-నీకు లోఁబడుదాననే నిశ్చయముగ!
భి-మారువల్కిన శిక్షింతు మగువ నేఁడు.
కల-కూపమునఁ గూలి ప్రాణంబు గోలుపోనె!

కల-వ. నానామంబు సార్థకంబగునట్లు వితండము లాడుచుఁ బ్రవర్తించుచుండ నపకీర్తిలోఁబడి యతండు బహుకాలంబు గడపి విసిగి యొకనాఁడు తనప్రియ మిత్రునింజేరి, —

కీర్తన - ఆదితాళము: (రారాఘభాంగ) వలె.)

విన్నావె మిత్రా యీవేళ నాచరిత్ర ॥విన్నా॥ వినుటకుఁ జిత్ర మీవేళ నాచరిత్ర ॥విన్నా॥ ఇంటిలో పోరహో! యింతింత యఁ రాదు! కంటకమాయె! వేగమె! నాచరిత్ర ॥విన్నా॥ చెప్పినరీతిగఁ జేయదు పెండ్లాము! తిప్పలబెట్టు! నీ తీరు నాచరిత్ర ॥విన్నా॥ మోక్షగుండేశునిసాక్షి నాతోఁ బ్రతికక్షిగఁ జేయు వేగమె నాచరిత్ర ॥విన్నా॥

వ. ఇహపరసౌఖ్యంబులకు నాలవాలము దార యను కారణంబున నోరిచి యెంతబోధించినను భస్మహావ్యమువలెవ్యర్థమగుచున్నయది. దీని కేదైన యుక్తిచెప్పుము సఖా! అని వేడిన—

సఖుఁడు:-క. క్రమముగఁ బని చెప్పిన న
క్రమముగ! దా నాచరించుఁ గావుననీ వ
క్రమముగఁ జెప్పుము తా నది
క్రమముగఁ గావించునదియు గార్యమగు పొమ్మా.

వ. ఈయుపాయంబున కచ్చెరువొంది భిక్షుండు వెంటనే గేహము నకువచ్చి యువిద పరీక్షింపఁగోరి,—

దంపతుల వివాదము-మానినీవృత్తము.

భి. మానిని, నాప్రియమిత్రుఁడు ధూర్తుఁడు; మానుగ వీనికుఁ బిల్వకుమా! నేనును నాతనిఁ బిల్వను నావుఁడు—

కల. నేరవు జ్ఞానవిహీన, ధరణ్ వానిసమానుఁడు లేఁడు; కృతఘ్నుఁడ; వాపరమాప్తుని దూరెదవా! మానుగ నేఁ జనవిందుకుఁ బిల్తుసుమా నలదన్నను మానుదునా!

వ. ఇట్లుపలికి యతనిఁ దోడితెచ్చి మృష్టాన్నతృప్తుంజేసి పంపితి. అది మొదలు నిషేధోక్తు లాజ్ఞాపించుచు సంసారంబు నెఱవేర్చుకొను చుండి యొకనాఁడు—

సంవాద-కీర్తన-అటతాళము: (రాము నంపిన) వలె.

భి-ఇద్దినము నాతండ్రిది తద్దినము వినగదె! ముద్దుగుమ్మ, నెరవేర్పవద్దు మన మిద్దఱము ॥ఇది॥

కల-అద్దిరా! యిదేమి యబ్బతద్దినము మానుదుర! బుద్ధిలే దూరకుండు! పెద్ద లిది మెచ్చెదర ॥అద్ది॥

భి-మాటికి నే ఛీటఁ బెట్టనేటి కిది బోటి! విను, కూటికై పితరు లిచ్చోటి కరుదెంచెదరె ॥ఇద్ది॥

కల-ఏటి కొడుకవునీవు! చేటులకు మూల మిది! సాటివారు వెలివేయరె! టాటోటుమాటలు చాలు॥ అద్ది॥

భి-ఆక్షేపణలేకయుండ దీక్షగ నేనొక్కనికిఁ గుక్షి కింతకూడు బెట్టి యీక్షణమె పంపెదను॥ ఇద్ది॥

కల-మోక్షగుండ శౌరిపదసాక్షిగను శాస్త్రవిధి లక్షింపక యిచ్ఛాగతి నీక్షితిఁ జరించెదవె॥ అద్దిర॥

వ. ఇట్లు భర్తను ధిక్కరించి తత్క్షణమపోయి పదునెనిమిది మంది భోక్తలను నియమించి గృహాదులు శుద్ధిచేసి సమస్తశాక సూప భక్ష్యాన్నములు సిద్ధపఱిచి భోక్తలఁ దోడితెచ్చి శుద్ధాసనాసీనులఁ జేసి యర్చింపు మన.

భిక్షుండు-నాకుశరీరము జబ్బుపడినది. స్నానము మానుదునా ?
కల-ఇంతదురాచారుఁడవా! స్నానముమానిన వృథా శ్రాద్ధముకాదా?

భిక్షు-(స్నానముచేసి వచ్చి యథావిధి నర్చించి)

సంవాదము-ఉత్సాహవృత్తము.

భి- అందఱుఁ భుజించుదనుక నాగలేవు భామినీ
ముందు నారగించి, పిదప భోక్తలకుఁ బెట్టుమా !
కల- మందమతివి ధర్మశాస్త్రమతమునీకుఁ దెలియదా !
ఇందఱిఁ భుజింపఁజేసి యేను బిదప దినియెదన్.

వ. ఇట్లపసవ్యంబుగఁ జెప్పినపనులెల్ల సవ్యంబుగ నాచరించుచుంటి. అప్పుడు బిండప్రదానంబుతోఁ గూడ శ్రాద్ధంబు నెఱవేర్చి—

సంవాదము-మత్తకోకిల.

భి-ఈదినం బుపవాస ముండెద నింతి నే భుజియింపనా! మోద మంది భుజించు మిప్పుడు మూఁడుజాములు మీఱెనా !

కల-వాదమా ! యిది పైతృకం బుపవాసహేతువు గాదు మర్యాదగన్ దినుమంచుఁ బెట్టితి; నారగించెను నాతఁడున్.

వ. అటుపిమ్మటఁ బ్రిమాణంబున—.

తో. ఈపిండంబుల నిపుడుగంగలో నింతి వైచి రమ్మనఁగఁ,
బాప మనక మలకూపములో నవి పడవైచితి నావెనుక॥ రామ॥

వ. ఆ యకృత్యంబున నసూయనొందియు నది లోపల నడంచికొని,

క. మలకూపంబుననుంచుము;
జలములలో, వేయఁ దగదు సతియన, మలిన
స్థలమందు నుండనీయక
తలగించి జలంబులందుఁ దప్పక యిడితిన్.

వ. అట్టి విపరీతకృత్యంబునకు నోర్వ లేక యలుక రెట్టింప భిక్షుండు.

కీర్తన-కేదారగౌళ ఆదితాళము (ఇంతరంసం.) వలె.

ఎంతగయ్యాళివే నీవు! నా శాంతమున్ బోఁద్రోచినావు; కుంత
ముందూరిచి గొంతుసింపి గుంతలోఁద్రోతునా దోషకారీ! హాంతకారీ!
తంత్రకారీ! యంత మొందింతు మర్దింతు నొంతు నెంత॥ దీక్షతో నా
యిల్లు సేరి ప్రతికక్షఁ బూనితి నౌరా! మోతుకుండేశుని సాక్షిగాను
శిక్ష గావింతును జిక్కబట్టి, రక్షవెట్టి రాతఁగొట్టి భిక్షుకుఁ బంపింతు
నీక్షణమున॥ నెంత॥

వ. కఠోరంబుగాఁ బలికి నన్నుఁద్యజించి కులశీలసుగుణంబులుగల
యొకకన్నియను బెండ్లియాడిన నేను రోషించి విషపానంబున నసు
వులు విడిచితి; అప్పుడు:—

కల-తో. దండధరుని దూతలువచ్చిరి యుద్దండపరాక్రమ మొప్పఁ;
జండశాసనము సలుపుచుఁ గొనిచని శమనునిసన్నిధి నిలుప॥ రా॥

చ. శమనుఁడు చిత్రగుప్తుఁగని చక్కఁగ నీబిడ చేసినట్టి క
ర్మములు విమర్శచేసి వివరంబుగఁ దెల్పుము నాఁగ నాతఁ డా
క్రమము గణించి దేవర! నిరంతర మీచెలి పాపకృత్యముల్
బ్రమదముతో నొనర్చె; నిది బంధురశిక్షకుఁ బాత్రురాలగున్.

చిత్ర- సీ. ఇష్టాన్నమును భర్తకీయక తినె గాన,
వల్లు! నీజన్మంబు వడసి శ్వనుల
భక్షణ యగు నిజభర్తతో ద్వేషించి
కలహించె నిత్యంబుగాన, నడవి
పందియై శ్వానులము భక్షించుచుండును
బాక భాండమునుండి భర్త సూడ
కుండ ముందుగఁ దిని యుండెనుగావున
బిల్లియై తనుఁగన్న పిల్లలఁదినుఁ;
గీ. నధిపుసాధింప నాత్మహత్య యొనరించెఁ
గాన, బ్రేతశరీరంబు పూని ముందు
ననుభవించి యనంతర మవని మూఁడు
తనువు లెత్తఁగఁదగు భానుతనయ! యిపుడు.

చిత్ర-తో. ప్రేతశరీరోపేత యగుచు మరుభూతలమున నుండుటకుఁ, బ్రీతిగ నాజ్ఞాపించి పంపుఁ డిదె దూతలవెంబడి నటను ॥ రా॥

వ. ఇది క్రమమైన శిక్షయని చిత్రగుప్తుఁడు పలికిన విని యముండు నిజభటుల కాజ్ఞాపించిన—

కల- ఉ. దూతలు నన్నుఁ దెచ్చి పగతో మరుభూమిని జేర్చి యిచ్చటన్
బ్రేతశరీర మిచ్చి విడిపించిరి; పంచదశాబ్దముల్ సనెన్ !
జేతము క్షుత్పిపాసలఁ గృశింపఁగ దాళఁగలేక నేను గృ
ష్ణాతటమందుఁ జేరఁ గని సన్నట నుండఁగనీక క్రమ్మఱన్.—

వ. హరిహరదూతలు గొని తెచ్చి యీనిర్జలప్రదేశమున వీడిరి.

కీర్తన—తోడి: ఆదితాళము. (వినవే యొకమనవి) వలె.

ధరణీసురతిలక, తత్ప్రభృతి యిందునే తాళి యుందు॥ ధర॥ తరము గాదీకను భరియించుటకును! తఱిగె బలమంతఁ! దనరె బలు చింత ॥ధర॥ అలసితి గడు దాహమునన్! వ్యాకులము గలిగె నాకలి

కిఁ నిలువ వశముగాదు। నిజముగను నాదు కలుష మడంచితి; కరు
గాచితి॥ధరణీ॥ అయ్యో! ముందు త్రివిధ యోనులను బుట్టుయోగవ
ధరఁదుల్లఁగ మెల్లఁగ నల్లనఁజేయుము ॥ధరణి॥ క్షితిఁ బురాకృతను
తంబు హత మొనరించితివి; ధృతపుణ్యాయుతివి ॥ధర॥ వెలయఁ ,
బలముగల తను మహిమను దెలియ నెవరితరము ॥ధర॥ జగన్ను
డైన మోక్షగుండహరికరుణ వడసిన ॥ధర॥

వ. నే నెంతదురంత పాపములుసేసి యింతవంతపాలై భవద్దయాంతఃకరణమున నాకొంతలుదీరె తనుకసాధ్యం బేదియుతె నన్నుఁ గడఁదేర్పవలయును. దీనదయాపరా ! యని వేడిన విప్రుండ

సీ. నీవు సేసినపాపనికరంబులెల్లను
నిర్మూలమయ్యెను నేటితోడఁ;
బ్రేతత్వమును బాసి పిమ్మట గోనిత్ర
యంబు నొందఁగఁ జాలదని విచార,
పడెదవు నీకు నపాయంబులేని యు
పాయంబుఁ గంటిని భయపడకుము
జన్మాదిగా నేను సలిపిన కార్తీక
వ్రతఫలంబున నర్ధభాగ మిపుడు
గీ. ధారవోసితి గొనుమని ద్వాదశాక్ష
రమును జపియించి తులసియుతముగ జలము
పణియం దుంపఁ బ్రేతరూపం బడంగి,
విమలలావణ్య యగునొక వెలఁది యయ్యె.

వ. అంత నాయింతి తేజోభిరాముడైన ధర్మదత్తునకుఁ బ్రణమిల్లి

స్రగ్విణి.

నీప్రసాదంబునన్ నేను ధన్యాత్మనై,
సుప్రభాయుక్తమౌ సుందరాకారమున్,

విప్రచూడామణి, వేగఁ గైకొంటి నా
నాప్రకారంబులం నాకు మే లయ్యెడిన్.

వ. ఇట్లనుచుండునంతలో దేదీప్యమాన మగు నొకవిమానము గొని విష్ణుదూత లరుదెంచినఁ గని, ధర్మదత్తుండు వారికి సాష్టాంగనమస్కారంబులర్పించి,

ధర్మ-తో: ఈ విమానమును నెవరికొఱకు మీ రిచటికిఁదెచ్చితి రిపుడు ? ఆవైనము నా కాన తియ్యు డని యడిగినంత వా రపుడు ॥రామ॥

విష్ణుదూతల కీర్తన. కమాస్: జుల్వ- (నేరమేలజాల) వలె.

నేలవేలుపా వచింతు మాలకింపుమా ! మేలుగ భువన మేలెడు వనమాలిబహిర్ద్వార పాలురము మేము ॥నేల॥ ప్రేతరూపంబున నీతెరవున నున్న పాతకురాలిని దే నీతపోబలము నాతిని జేసితి; వాతరుణియు పునీతురా లయ్యెను॥ నేల॥ శ్రీ మోక్షగుంజేసెఁడా మాధవుండు దా వైమానికము బంపెను; భామలతో నీవు నీవానినీమణి యామేటిపుష్పక మెక్కెడు పోదము ॥నేల॥

ఉ. పిన్నటినుండి శ్రీహరికిఁ బ్రీతిగఁ గార్తికమాస సువ్రతం
బెన్నఁగఁ జేసినావు; జపియించితి వెప్పుడు ద్వాదశాక్షరిన్;
బన్నుగజాగరంబు నుపవాసములున్ జరిగించినావు; నీ
కన్న ఘనుం డెవండు! త్రిజగంబుల భూసురవంశ శేఖరా!

గీ. అట్టిపుణ్యంబునందు నర్ధాంశ మిపుడు
దాన మొసఁగితి నీమెకుఁ; దానఁ జేసి
ద్విగుణ మయ్యెను బుణ్యంబు; ద్విజవరేణ్య,
విష్ణుమూర్తికి నది మహాప్రీతి యయ్యె.

క. సుకృతార్ధంబును గొనుటను
సకలాఘంబులకుఁ బాసిసద్గుణఖనియై

యకలంకరూప తేజము,
లకు చూనక మయ్యె నీమె లావణ్యనిధీ!

వ. ఈకారణంబున మీకు విష్ణుసాయుజ్యంబు గలిగె; భక్తపరాధీనుండగు వైకుంఠుని దయారసం బపారంబు, వినుము:

సీ. హరిని నారాధింప నౌత్తానపాదికి
దారకామండలస్థాయిదొరకె;
గ్రాహగృహీతమై గజరాజు ప్రార్థింప
గ్రాహంబు దునిమినాగమును గాచె;
హరిచక్రమునఁ గూలినట్టి యాగ్రాహంబు
విజయుఁడై జనియించె; గజము జయుఁడు
నాఁ బుట్టి యిరువురు నారాయణునిపార్శ్వ
చరులైరిహారలవ్వ రుసనేమ

గీ. విష్ణుఁ గొల్చుచు నుండు మా విష్ణునాజ్ఞ
మిమ్ముఁ గొనిపోవ నీవిమానమ్ము వెంట
వచ్చినాము హరిప్రభావమునఁ గాదె
మాకుఁ జెడిపోనిపదవి సంభావ్య మగుట.

విదూ. కీర్తన-కాఫి: ఆది. (ఆనతిమ్మ) వలె.

ఆనందాబ్ధిలోన దోఁగుచు గదలుఁ డిపుడు॥ఆనం॥ మేనుప్పొంగగాను నీవిమానమున మఱి యెక్కుడు॥ ఆనం॥ నారాయణునిఁ జేరి చెదము; మీ రా ఘనుని కారుణ్యమునుగోరి నిర్విచారసుఖము లాకురూ ఢముగ ననుభవింపు॥ డానం॥ దీక్ష పుణ్యము క్షీణింప నాక్షణంబునను మోక్ష గుండ సంరక్షునిపనుపున నీక్షమాతలి కరుదెంతురు॥ఆనం॥

ఆ. ధర్మదత్త నీవు దశరథుఁ డనుపేరఁ
బొద్దుకాలమునందుఁ బుట్టఁగలవు;
నీ సతీమణులును గౌసల్యయు సుమిత్ర
యనఁగ బుట్టి భార్యలగుదు రపుడు.

క. జగతీసుర, నీ సుకృతము
నగమునం గొసినట్టి కలహా జనియించును వై
శిక; నేను నీకు ముందన
మగువ యగుదున్; భావి వర్తమాన మిది సుమీ!

గీ. దేవతాప్రార్థనమున శ్రీదేవవిభుఁడు
రాముఁ డను నీకు నుదయించి, రావణాది
దనుజులను గూల్చి, ధర్మసంస్థాపనంబు
సేసి, రాజ్యంబు పాలించుఁ జిత్త మలర.

సీ. మాధవప్రీత్యర్థమాఘమాసంబుల
నుదయంబునను స్నాన మొనరఁ జేసి;
ఏకాదశీవ్రతములనొనర్చితి,
బృందావనము వేసి పెంచి తరసి
బ్రాహ్మణులను మంచి వైష్ణవులను గొన్ని
లను భుజియించితి ననుదినంబు;
మదమాత్సర్యంబులు మానియుంటిని
జన్మవ్రతంబుగఁ జలిపినాను

గీ. గాన విష్ణుండు ప్రీతుండు గాక యున్నె?
నీకు సాయుజ్య మీకున్నె నిన్నుఁ గనుట
చేత మేమును ధన్యులమైతిమిహహా
హరిని దర్శింపఁ బోదము సరగ రమ్ము.

సం వ. అని పలికి జయవిజయులు నారిని విమానారూఢులఁ
జేసికొని దేవసుందరగానంబులు నిగిడి చెలంగఁ దక్షిణంబున వైకుంఠ
పురంబున విష్ణుసన్నిధిని జేర్చిరి.

ముద్ర. కీర్తన - భైరవి: ఆదితాళము, (దుర్యోధనా) వలె.

ధాత్రీశ్వరా! దశరథనామ॥ ధా॥ ధర్మదత్తుఁ డెంతయు వింత
గను॥ ధాత్రీ॥ గోత్రధరుని గురురూపము నేత్రములఁ గని నివ్వెఱగంది॥

ధాత్రీ॥ మిత్రకులజసుపవిత్రశౌరిపర చిత్రములను వీక్షించుచు, సుజన స్తోత్రములకుఁ దాఁ బాత్రుఁ డగుచుఁ, గడుమైత్రిని జిరకాలమువసించి నాఁడచట॥ ధాత్రీ॥ నిర్మలినంబగు నిజకృతిపుణ్యసుకర్మ ముడఁగినంతట నందుండక ధర్మదత్తుఁ డీపుడమిని దశరథవర్మయనఁగ నవతరించె; నెవరన నీవ సుమీ॥ ధాత్రీ॥ అతనిభార్య లిరువురు కౌసల్యాసతి సుమిత్రలై; రిపుడు గలహా యను సతివ కైక యన నలరెను మువ్వురు: క్షితివర సతులై చెలఁగిరి నీకును నిశ్చయము॥ ధాత్రీ॥ శ్రీమీఱఁగ శ్రీమోక్షగుండ హరిచాప శంఖచక్రములు గ్రముముగను: రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్న సునామములు నీకుఁ గుమారులైరి విను పేరెకను॥ ధాత్రీ॥

వ. జన్మాంతరసుకృతపరిపాకవిశేషంబున నిన్ను ధన్యునింజేయం గోరి యీ జన్మంబున భగవంతుండు నాల్గురూపంబుల నీయం దవతరించె. ఈతని కతంబున నీకు విష్ణుసాయుజ్యంబు గలుగు. నిశ్చయము.

క. నీ వడిగిన స్వచరిత్రము
నే వినిపించితిని; ధారుణీవర యింకన్
దేవులతోఁ బుత్రులతో
వేవేగ నయోధ్య సేరి విశ్రాంతిమెయిన్.

వ. నిజరాజ్యపాలనంబుసేయుచు సుఖంబున నుండు మని యాశీర్వదించిన, దశరథుండుఁ గళత్ర-పుత్రసహితంబుగ మునిసింహున కనేక ప్రణామంబు లాచరించి వారిని వీడ్కొని, యనంతరం బోపార్వతీ,—

శివుడు-తో: వందిమాగధులు బృందములై తను ముందఱఁ బొగడుచు నడువ, దుందుభిలోనగు తూర్యరావములు సందడి యలరఁగ మొఱయ॥ రామ॥

వ. నిజయానంబుల నారోహించి రెండు మూఁడు దినంబులకు నిజరాజధానియగు నయోధ్యకుఁ జేరి యానందవారిని నగరు ప్రవేశించిరి. అంత దశరథుండు గొలువుండి సభికులు విన భరతున కిట్లని యె:

కీర్తన—జంఝూటి—ఆదితాళము.

ప॥ మిక్కిలిఁ గేకయభూపతిపురికిని నెమ్మదిఁ బోదలఁగ భరతా॥ప॥
నెమ్మదిని నిన్నిపుడు రమ్మని మీమేనమామ సమ్మతమునఁ బిలువ
వచ్చె॥ప॥ తాతకు నవ్వకు నిరతము ప్రీతిని దండము పెట్టుముభరతా॥
ప॥ మాతులుని మది గోరుచు నీతోఁగూడ శత్రుఘ్నుని ఖ్యాతిగాను
బిలచుకొని॥ప॥ కోరినచదువులు నేరుచుకొను మచ్చట నీవు కొదవల
నుంపక ॥ప॥ పౌరులను భక్తిగను ధారుణిని మోతుకుండధాముని
నమ్ముచు వెడలి ॥ప॥

అంత— క. భరతుఁడు జనకుని యాజ్ఞను
సరగున శిరమున వహించి శత్రుఘ్నునితో
బరువడి గేకయ పట్టణరి
కరిగె నిజబంధు దర్శనార్థముగాఁగన్.

కాండాంతతోహార. అని తాళ్ళూరి నారాయణకవి రామాయ
ణమును హరికథను ఘనముగఁ జెప్పెను గద యాదిది బాలకాండము
చిలుకును సుధను॥ రా॥

ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు కొదవలేక చేకుఱును; ముద
మునఁ దుదకును ముక్తి లభించును మోతుకుండహరికృపను॥ రామా॥

క. నాచేత నయినకొలఁదిని
జూచి రచించితిని దీని; సుజనులు నెరసుల్
దోఁచినయెడ దిద్దుదు రని
నాచిత్తములోన నమ్మినా ననయంబున్.

శ్రీమోతుకుండ రామాయణమునందలి బాలకాండము.

సమాప్తము.

శ్రీరామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మణేనమః

అవిఘ్నమస్తు.

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హరికథ.

అయోధ్యాకాండము.

క. శ్రీరాముఁడు జానకితో
నారూఢిగఁ గలసి మెలసి యంతఃపురిలోఁ
గూరిమిని నున్న వేళను
నారదుఁ డరుదెంచె దర్శనము జేసికొనఁగ.

కీర్తన-కళ్యాణి-ఆదితాళము.

సీతాధిప కరుణాసాగరా॥ సీతా॥
ఆధారాది షడబ్జసమన్విత బోధరూప గుణభూషణా-గుణభూ॥సీతా॥
శుద్ధస్ఫటికవిశోభితచిన్మయ సిద్ధయోగి హృద్గోచరా ॥సీ॥
వ్యష్టిసమష్టిమయప్రపంచఘన సృష్టిస్థితిలయకారణా॥ సీ॥
రాక్షసహర నారాయణకవినుత మోక్షగుండపరిపాలకా॥ సీ॥

తో: అరుదెంచిన యాసురముని కెదురుగ; దరుణితోడఁ దానరగి, సరగున రఘుపతి సాష్టాంగనమస్కారము లిడియెను జెలఁగి ॥రామ॥

మునినాయక మాబోఁటిగృహస్థుల కనయంబును మీవంటి ఘనులదర్శనము గలుగుటదుర్లభ, మనఘుఁడ నైతిని మంటి॥ రామ॥

వ. అనిన నారదుఁ డిట్లనియె:

కీర్తన-ఫరజురాగము.

నీమాయను దాటఁగ నేర్తునా రామ॥నీ॥
ఏమాత్రము నీ యెరుక లేకయ సామాన్యముగను సర్వేశా హరి॥నీమా॥
నీవు హరివి, శ్రీదేవియ జానకి; దేవ, నీకృపచేఁ దెలిసితి రామ॥నీ॥
సకలపురుషరూపకుఁడవు నీవే! సకలయువతు లీజనకజ; రామ॥ నీ॥
భువిని మోక్షగుండధవ నారాయణకవినుత, సాధుల గావగదే రామ॥నీ॥

గీ. రాజ్యభారంబు దశరథరాజ నీకు
నీయఁ దలఁచెను దాని నీ వియ్యకొనిన
రావణాదినిశాటవర్గముల ద్రుంచి
మమ్ము రక్షించు టెన్నడు మదనజనక !

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుఁడు నారదున కిట్లనియె:

కీర్తన-ఆదితాళము.

దేవ మునీశ్వర దెల్పెదను నా వాక్యంబులు నమ్మవిను! రావణాది దుర్మార్గుల ద్రుంచి సురావళిఁ బ్రోచుట కరుదెంచెదనే ॥దేవ॥ దండకాటవిని దాపసవృత్తిని నుండెద బదునాల్గేండ్లచట; చెందుంగ సీతా మిషమున ఖలులను ఖండించెద మోక్షగుండేశుడనై ॥దే॥

వ. ఈ ప్రకారంబున శ్రీరామచంద్రుని రావణవధార్థము చను మని ప్రేరేపించి మున్మారులునమస్కరించి రాముని సెలవు పొంది నారదుండు యథేచ్ఛఁ జనియె. అంత దశరథమహారాజు రాజ్యపాలనంబు చేయుచు గొలువు కూటంబున బరివేష్టించియున్న సభ్యులఁ గని యిట్లనియె.

కీర్తన-అటతాళము-కాఫీరాగము.

విను డిది సభవారు విన్నప మొక్కటి ఘనముగ మదిసితి మనమున రోసితి పనిఁబూని రాజ్యముఁ బాలింప జాలను; గనుక రాముని కును గట్టుదు బట్టము ॥విను॥ మీ కిది సమ్మతమే కద దీనికి జేకొని

సర్వము సిద్ధము సేయుడు మాకులమున గల మర్యాద యగు నిది; యాకరుణాంబుధి యగ్రగజు డర్హుఁడు ॥విను॥ భరత శత్రుఘ్నులు పర గంగ లే రిట నరిగిరి మాతుల పురమును జేరఁగ ధరను నారాయణ దాసనుతుఁ డగు వరుని మోక్షగుండహరిని దలంచుచు ॥వినుఁడిది॥

తో. వదలక దశరథువాక్యంబులను సభవారలు దా నూలించి, సదమలనుతులయి సంతోషించుచు మఁ బిదప ననిరి యోజించి ॥రామ॥

కల్యాణి-ఆదితాళము.

ఇది ఘనకార్యము భూవరా! మా ॥కిది॥ ఎదలోపల నీ వెంచిన కార్యము ముదమున జేయుము చాలు ॥ఇది॥ మేలుగ ద్రిభువన మేలేడు నేతకు నీలోకము నేలు టెంత ॥ఇది॥ మోక్షగుండ రామమూర్తిని మా కధ్యక్షుని జేయుము రాజ ॥ఇది॥

వ. అనిన,

దశ-తోహర: అప్పుడు దశరథుఁ డావసిష్ఠుఁ గని 'యమర్యా, కులగురువర్యా! ఇప్పుడు రాముని కిది యెఱిగింపఁగ నేగుడు సద్గుణ ధుర్యా॥రామ॥

క. అనుడు, వసిష్ఠుఁడు రాముని
గన నేగినవారిరాకఁ గని రాముఁ డెదు
ర్కొని, కాళ్ళు గడిగి తజ్జల
మును శిరమునఁ జల్లుకొనియె ముదితయుఁ దానున్.

వ. ఇట్లు కులగురువునుదోడి తెచ్చి రత్నపీఠంబుపయిఁ గూర్చుండఁ జేసి పూజించి కరకమలంబులు ముకుళించి రాముండిట్లనియె.

అటతాళం (నమిలాం) వలె.

మాకు శుభంబు మీ రాక కేవలమును శ్రీకరమై యున్నది, ధీరవర॥మా॥ పాకటముగ గృహపావన మాయెను. మాకుల మిదె పాదలె ॥ధీర॥తమ పాదాంబువు చాల్చుటకతన సార్థకమాయె నా జన్మము

॥ధీర॥ అవిరళమోక్షకుండాధీశు గొల్చు మీా రనఘులు ధన్యా త్ములు ధీరవరా॥ మా॥

సం-తో. ఇనకుల వర్యుండీరీతిగ నన విని వసిష్ఠమునివరుండు మనమున నలరుచు మాబోంట్లను నీవు మాయలం బెట్టె ద వెపుడు॥ రామ॥

నీపదజలమును నెత్తిని దాల్చెను నీలగళుండు ప్రియమునను; నీపదజలమున నీరజభవుండు పునీతుండయ్యె గ్రమమునను ॥రామ॥

ఇటుల నుపదేశించుటగాదే యిలలోంగల జనులకును బటుతర సాక్షివి పరమాత్ముండ వను ప్రజ్ఞగలదు మీాదయను ॥రామ॥

వశి-జంఝూటి-అటతాళం.

దేవదేవుండవు నీవు పుట్టినావు! రావణవధకు శ్రీరామా! రామా! వేవేగ మీాసేవ గావింప నీదూవ్యజీవనముంచుంటి నీవఱకు ॥దేవ॥

అగుణుండ వగు నీవు సగుణుండవై యుందు భగవంతుండనంగను బ్రబలితివీ; తగ నిన్నుం గనుంగొంటి ధన్యుండ నయితిని జగదీశ మాయా లోం దగిలింపకే॥ దేవ॥

గురుగురుండవు నీవు, గురుం డని నన్ననుట కరమొప్పు నా భాగ్యగరిమగాదే! నరపాల, తాళ్ళూరి నారాయణార్చిత, వరద, మోక్షగుండవాస! రామ॥ దేవదేవుండవు॥

వ. అనిపలికిన సంతోషించి శ్రీరామచంద్రుం డిట్లనియె.

తోహర: మీా రరుదెంచిన కారణ మేమో కోరి తెలుపు మో స్వామీా! సారెకు నేశిరసావహింపని యది సలుపుదు సంశయ మేమీా!

వ. అనిన వసిష్ఠుండిట్లనియె.

కీర్తన-మధ్యమావతి-రూపకము.

రఘునందన! రఘునందన! రఘునందన! రామా! రామా!
అఘుసంహార, రాజ్యము నీ కర్పింపంగ నెంచె రాజు॥ రఘు॥

ముద్దియతోఁగూడ నొక్క ప్రొద్దుండుము నేఁడు; రేపు ప్రొద్దున మీతండ్రిగారి యొద్దకు నేతెంచినచో ముద్దుగ నన్నియుఁ దెలుపును ॥ రఘు॥ ఈక్షితిపరిపాలనమున కీవ యర్హుడగుదు వయ్యా! మోతుకుగుండ పురమందిర, సాక్షాన్నారాయణకవిరక్షక, నే వీడ్కొనియెద॥ రఘు॥

వ. అనిన,

తోహర: మంచిది మీ మనుమతమురీతి గావించెద బొం డని యనఁగ, మించినభక్తి నుతించి దశరథునిఁ గాంచ నేగి యి ట్లనెగా॥ రా॥

శ్రీమీ అఁగరఘురాముని కన్నియుఁ జెప్పి వచ్చితిని రాజా! క్షేమ ముగ నభిషేకద్రవ్యముఁ గూర్పుము రవితేజా॥ రామ॥

క. అనిన నృపాలకుఁడు సుమం
త్రుని గని యటుఁ జేయు మనిన, దోడ్తో భటులన్
గని యతఁ డాజ్ఞాపించుడుఁ
జని కూర్చిరి సకలవస్తు సంభారంబుల్.

రగడ:

అంతనృపాలకు నాజ్ఞను జారులు,
వింతఁగ దెల్పఁగ విని యాపౌరులు,
చెలువుగఁ బురి గైసేసిరి చెలఁగిరి;
నిలయంబులు పన్నీటను నలికిరి;
ముత్తెపుముగ్గులు ముదమునఁ బెట్టిరి;
చిత్తరు వలదిరి, చిలుకులుగొట్టిరి;
పలుతోరణములు బరువడి గూర్చిరి;
చలువపందిళులు చయ్యనఁ దీర్చిరి;
ఎచ్చటఁ గన వాయింతురు భేరులు;
ఎచ్చటఁ గన దీవింతురు పౌరులు;
తులగానని బహుతూర్యనాదములు

వెలసెను నంతట విపుల మోదములు;
కడువడి గాయకగణములు పాడఁగ,
గడనచేడియలు ఘనముగ నాడఁగ,
మంగళజలములు వడి తెప్పించిరి;
అంగుగ నభిషేకార్థమ్మూఁచిరి;
పురియెల్లెడలను బాలుపునఁ జూడఁగ,
మురియుచు జనములుసుచ్చటలాడఁగ,
నాకలకలరవ మటు మందర యను
కైకదాసి చక్కఁగఁ దా వినియును,
నొక్కమేడపై కొయ్యన నెక్కియు,
గ్రక్కున నాశ్చర్యంబునఁ బొక్కియు,
రామునిదాదిని రయమునఁ గనుగొని,
భామిని యిట్లని పలికెను ఘన మని:

జంఝూటి: ఆదితాళము.

ఏమది! చెలి! నామది! కెఱిఁగింప వమ్మ॥ యే మది॥
భామినిరో! పట్టణము నేమిటి కలంకరించి॥ రే మది॥
కానఁగను కౌసల్య దానముల నిచ్చుచున్న॥ దే మది॥
చేడియలు నేఁ డేమొ వేడుకలు సేయుచుండి॥ రే మది॥
భూమిని శ్రీమోక్షగుండస్వామి దయతోడఁ దెల్పు॥ మే మది॥

తోహార: త న్నడిగిన మందర కారాముని దాది యిటుల దా నిమెౘ: బన్నుగ రాముని పట్టాభిషేకం బెన్నఁగ రే పన వినిమెన్ రామ॥ తందర నొందుచు మందర కైకేయి మందిరమునకును జేరి, కిందటి కసి దీర్చికొన సమయ మని దండడిపడి యానారి॥ రామ॥

కేళీగృహమున డోలికమీఁదను బూలపాన్పుపై జాల లీలతోడ నవళించియున్న యా లేమ కనియె నవలీల॥ రామ॥

కళ్యాణి: ఆదితాళము.

సరోజసమానముఖీ! భరింపఁగ జాల సఖీ॥ సరోజ॥

నరేశ్వరుం డరే! యరే! ధరిత్రి నెల్ల రాముఁడే భరింపఁగ వరించెఁ బరోక్షంబునఁ॥ సరోజ॥

ననున్ గనుంగొనఁ బ్రియంబునన్ విభుం డనంగనేదినంబుఁ ఘనంబుఁ విసేయుండుచుఁ॥ సరోజ॥

క్షమాధిపత్య మెల్ల నీ కుమారుఁ డూన మోక్షగుండ మాన్యుండు మీకుఁ బ్రమోదం బిడుఁ॥ సరోజ॥

తోహర: నీమీఁదను గడుఁ బ్రేమగలిగినఁ నీకొడుకును, బోనాడి రామున కిచ్చునె రాజ్యము దశరథరాజు కపటి వగలాడి॥ రామ॥

వ. అనిన విని కైకాదేవి మందరను గసరివైచుచు నిట్లనియె:

దర్బారు: అటతాళము.

రామున కియ్యఁగ రా దటె! రాజ్యము, గోమలి! నీకింత క్రూరత యెటు గలిగె! ॥రామున॥

ఘనముగ గౌసల్య కన్నను మిన్నగ గనుచుండు నన్నును; గడు గుణవంతుఁ డగు ॥రామున॥

ఈ మేలువార్త నా కెఱింగించినందుకు బ్రేమతో ముత్యముల దామ మిచ్చెదఁ గొను ॥రామున॥

భరతున కైన నేమి! ధరమోక్షగుండ రఘువరునకు నైన నేమి! యిరువు రొక్కటె నాకు ॥రామున॥

వ. అనిన మందర గటకటపడుచు నిట్లనియె:

తోహర: నీసంతోషమునీటనుగలియును! నీసుతుఁ డెక్కువగాదా! ఈసు వహింపవు ఇంతమూర్ఖ మా! ఇఁక నయినను వినరాదా ॥రా॥

పీలు రాగము: ఆదితాళము.

తల్లితల్లి! భరతునితల్లి! ననుగన్నతల్లి! వినుమీ తల్లి! తెలిపెద॥ తొల్లి నన్నునీతోc గూడ మీ తల్లిదండ్రులే దాసిగ బంపిరి ॥త॥ తడయక రాముని, ధరణీజను నీకొడుకును గోడలుగొలువcగ వలదా! ॥త॥ సవతి యగుచున కౌసల్యకు లోcబడి తివిరి దాసివై తిరుగవలదే నీవు ॥త॥ ఆక్షణమే వారిపక్ష మగును పతి మోక్షగుండవిభు సాక్షిగc దెలిపెద ॥త॥

తోహార: భరతుని దేశప్రభుని జేయు మని పదునాల్గేం డ్లడవులకు బరువడి రాముని, బంపు మనుచు నీవరు నడుగుము! మేలు మనకు ॥రామ॥

వ. అని త్రివక్రవక్రోక్తులు విని కైక యర్ధాంగీకారంబున—

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఏ మని యడిగెద నామనోనాథుని రాముని గాననసీమ కంపుమని ॥ఏ॥ అడిగితిబో నన్నదలింమను గాని, చెడుకార్యంబును జేయునటే సఖి!॥ఏ॥ కైకమానస మంతకతినం బనుచునులోకులునన్నుకోకను బోదురా ॥ఏమ॥ సాక్షాన్నారాయణరక్షకుండయినట్టి మోక్షగుండే శుండె మోహాన రాముండు ॥మని॥

ద్వి: అని యిటు పలికిన నాకైకతోడ
ననియె నా మందర యతిహర్షమునను:
యువతి! దేవాసురయుద్ధంబునాడుc
దవిలి యేతెంచియు దమకుc దోడ్పడcగc
నింద్రుండుగోరిన, నేగెను దశర
థేంద్రుండు; నీ వప్డు డేగితి వెంట;
రథచీల యూడంగ రణమధ్యమునందు

రథచీలగా నీకరం బుంచి లబల !
నీకు ధైర్యమునకు నృపుఁ డలరారి,
నీదుకోరిక దెల్పు, నే నిత్తు రెండు
వరముల ననియె; నీ వలన నేవింటి;
మఱచితి వీవు నే మఱువంగ లేదు
ఒకదానికిని రాము నుగ్రాటవులకు
బ్రికటితంబుగఁ బంపఁ, బదునాలుగేండ్లు
మఱియొకదానికి మనభరతునకుఁ
గరుణతో బట్టంబుఁ గట్టునట్లుగను
గోరుము నీకోర్కె-కొనసాగువిభుఁడు
సేరవచ్చెడు వేళఁ జెచ్చెర వచ్చె.

వ. మఱియు——

బేగడ: ఏకతాళము.

జవదాటకే చానరో నామాట ॥జ॥ ధవళాక్షి నీకోపభవనము జేరుము ॥జ॥ అలి వేణి! సొమ్ము లలంకరింపకు; మలినాంబరము మానక గట్టుము ॥జ॥ క్రిందఁ బరుండుము; సుందరి! నాథుని జిందరవందర చేయుము; నామాట ॥జ। మోక్షగుండేశుని సాక్షిగ బల్కెద దీక్షతో నీకోర్కె- దీరును; నామాట ॥జ॥

తోహర: అపుడు కైకదాసి యగు మందర తన కుపదేశించిన కరణి, జపలతనొందక సలుప దలఁచి కోపసదనము జేరియు దరుణి॥రా॥

భూమిపయిఁబడి పొరలుచు నుండఁగ, భూమీశ్వరు డేతెంచి, కామిని బొమ్మునఁ గానక కావలికాని నడిగె వివరించి ॥రామ॥

'కైక యేదిరా! కనబడ లే' దనఁ, 'గారణ మెఱుఁగను రాజా! ప్రకటముగ గోపభవనము చేరెను బరికింపుడు మారాజ' ॥రామ॥

క. ద్వారకుఁడు తెలుపఁగా నా
నారీమణివార్తఁ దెలిసి నరపాలుం డే

కారణమో యని పొగులుచుఁ
జేరగఁ జని దేహమును స్పృశించుచుఁ బలికెన్.

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఇది యేమే! సుదతీలలామా! యిటు మళ్ళిచూడవే భామా! ॥ఇది॥
కోమలి, నీ కింత కోపము గల్గుట కేమిలోపము వచ్చె ॥ఇది॥
వెలలేనిచీరలు విడిచి యీరీతిగ మలినవస్త్రము గట్ట ॥ఇది॥
కొమ్మరో! రత్నపుసొమ్ముల నొల్లక నెమ్మది వగవగను ॥ఇది॥
మృదుసుమతల్పము వదలి యీ నేలను సుదతి పరుండగను ॥ఇది॥
శ్రీమోక్షగుండస్వామియె సాక్షిగ నీమాట మీఱ లేదే ॥ఇది॥

తోహార. ఎవ రయినను నిన్నొగ్గులు పలికిన వివరింపుము నాతోను। భువిఁ జెలు లయినను, బురుషు లైనను, బొరిగొందును వ్యధ మానుము॥రా॥

నినుమన్నించిన నిరుపేదల నైనను ధనికుల జేసెదను! నినుదూరినచో ధనికులయిన నిర్ధను లగునటుఁ జేసెదను ॥రా॥

రామునిసాక్షిగ రమణిరో నీతల పే మయినను నేదీర్తు; భామినిరో! నా ప్రాణము లిమ్మని పలికిన నవి యర్పింతు ॥రా॥

వ. అని దశరథుఁడు ప్రతిజ్ఞగాఁ బలికినవాక్యంబుల కలరిక న్నెత్తి చూచి తిన్నగా లేచి గద్గదస్వరంబున నిట్లనియె:

జంఝూటి-అటతాళము.

మాట దప్పకు రాజచంద్ర! కోటిసేయును నీకుగుణము భూమీంద్ర! ధాటిగ దేవ నిశాటులయుద్ధము నాటివరద్వయ మీనాడు నెరవేర్చు ॥మాట॥ ఒకటి-దానికి భరతునకు గ్రక్కున బట్టము గట్టుకొ దనకు తక్కక రెండవదానికి రాముని నిక్కడ నుంచక నిలువెళ్ళ నంపు ॥మాట॥

దండకాటవి కేఁగ మనుము; దండిగ బహునాలుగేండ్లుండు మనుము; ఖండితమిదియ నాకాంక్షిత మగు; మోక్షగుండ దేవునియాన రెండవది కోర ॥మాట॥

తోహర: పిడుగువంటి యీ నుడుగు కర్ణములఁ బడిన మాత్రము న నపుడు, గడగడ వడకుచుఁ గడువడి మూర్ఛిల్లి పడియె బుడమిపంబు నృపు ॥రామ॥ దుఃకొంతకాలమునకును దెప్పిరి తన చెంతనున్న కామినినీ, యెంతయు గని తనమంతన మెఱియగ జంతతో నసె నత్తెఱని ॥రా॥

ముఖారి—అటతాళము.

కలికీ! యిది యేమే! నాతో నిటు పలికి ఫలమేమే ॥కలికి॥

కలికి! రాముని దండకావనములకు బంపు మటంచు నాతో నలుకకయ, కఠినాత్మురాలా! పలుక నో రెట్లాడె నీకుఁ ॥కలికి॥

నిరతము బొగడుదువు రాముగుణనికర మెన్నుదువు; సరగనా కుపచారములు దా సలుపు నా కౌసల్యతోడను । సరిగ ననుచుండు దువు నీ వీపలుకు, నది యిపు డేల మఱచితి॥ కలికి॥

ధరలోఁ దాళ్ళూరినారాయణదాసు కడఁజేరి వరము లిడు శ్రీ మోక్షగుండ నివాసుఁ డెదలో మెచ్చ వలదా! భరతుఁ డిల నేలినను రఘుపతి పురములో నుండంగ దగదా॥ కలికీ యిది॥

తోహర: అని యిటు భూపతి యతినిష్ఠురములనాడిన విని యాకైక, మనమున గోపము మల్లడిగొనఁగా మగనిమాట గైకొనక ॥రామ॥

యదుకుల కాంభోజి—ఏకతాళము.

ననుఁ గారింపక చూచుచూ! నాథా! నాథా! ॥నను॥

మనమున నిసుమంత నిను నమ్మగా లేను ॥నను॥

వేళాకోళా లేలా! వేలా! మనుజాధిపాల! నను॥

పలుమాటలచే ఫలమా! యిల బొంకుల మారివి చాలు చాలు ॥నను॥

జలజాప్తాన్వయజాతుల్ దెలియ న్నవ్వుల కైనన్ గలలో బొంకరు నీ వాకులజాతుండ, జలమర్యాద దలపోయంగవలదే ॥నేఁడునను॥

'మన సొప్పింతు, బనిగావింతు, నిను మెప్పింతు, వినుమానింతు ననుచును మొదటన నవి తెలిపిన వెనుకను విన నైపక వెతజెందెదవు ॥నను॥

నాకన్న మిన్నయా కాంత లెన్న నీ కున్నవారు గా కేమి! యింక నీకా వరంబులో కైక యీను పో! కాదటంచు బోఁద్రోలరాదే! యాకపటము లిటు ఘటియించుచు ॥నను॥

నరగ మోక్షగుండేను సాక్షిగ శ్రీరామునకున్ ధర యిడి నీ దెవ్వులతో, జిరసౌఖ్యంబుల దేలు! భరతుఁడు నేనును మేనుల్ దొరగాద; మా తరువాతన్ నిరంతరము సరాసరిగ జరించినను భరించెదరె! సరెసరే! ధరారమణ! ॥నను॥

వ. ఇట్లు కైక మాట్లాడిన కఠోరవాక్యంబులకు బదులు చెప్పఁటకుఁ దోఁపక దశరథుండు మహాదుఃఖాంబుధి మునుంగుచు నా రాత్రి నాలుగుజాములు నాలుగు యుగంబులుంబోలెఁ గడపుచుండె. అంత నుదయమైన నక్కడ రామపట్టాభిషేకమందిరమున కందఱుఁ జేరిరి,

ఉ. అంతట జానకీసహితుఁ డైన రఘూద్వహుఁ డగ్నికార్య మ
త్యంతముదంబుతో సలుపునట్లుగఁ జేసి వసిష్ఠమౌని ధీ
మంతునిజూచి పల్కెను:'సుమంత్ర! ముహూర్తము వేళయయ్యెభూ
కాంతుఁడు రాఁడు! కారణము గన్గొని యాతనిఁ దెమ్ము వెంబడిన్.

తోహర: అంత వసిష్ఠుని, యానతిచేత సుమంత్రుఁడంతిపురి కరిగి, యింతి, 'విభుఁడు సభ కేటికి రాఁడన, నిట్లు కైక యనెఁ దిరిగి ॥రామ॥

బేహాగ్: ఆదితాళము.

వినుము మంత్రివర్యా! కనకాద్రిధైర్య! ఘనగుణధుర్య! మన రాజుచర్య ॥విను॥ రామునిమీది ప్రేమతో రాత్రి యేమియు నిద్రియెఱుఁగకయుండె॥ విను॥ ఈవరదనుక లేవఁగలేదు; కావున నీవు గడు వడిఁబొమ్ము॥ విను॥ భూమీశుఁ జూడ భువిమోతుగుండధాముని రాముఁ దగ రమ్మనుము॥ వినుు॥

తోహర: 'రా జదేమికారణమున బలుకడు రాజీవాక్షిరో!' యనఁగ, రాజు సెప్ప మన నేఁ జెప్పితి నిఁక రాముని ర మ్మను మనెగా॥ రా॥

కైక యిటుల బల్కఁగను సుమంత్రుఁడుగదిలిపోయిర ఘుపతిని, బాకటముగ గని పదముల కెఱగియుఁ బలికె నపుడు నెమ్మదిని॥ రా॥

కీర్తన: ఆదితాళము.

రామ! రమ్మిక రఘురామ! లె మ్మిక; భూమివిభుని జూడగాను బోద మింపుగ॥ రామ॥ నిన్ను బిలువగ రాజు నన్నుబంపెగా, బన్నుగ నాకైకయింట నున్నవాడుఁగా॥ రామ॥ తడవుసేయక! రాఁ దగుసుమీ యిక! బుడమి మోతుగుండదేవ, పోయి చూడఁగ॥ రా॥

వ. అని చెప్పిన,—

తోహర: అపుడు రాఘవుం డనుజ యుతంబుగ నరదము నారోహించి, విపులవేగమున బితృసన్నిధికి వింతగాను జనుదెంచి॥ రామా॥

తనపాదములకు దండము పెట్టిన తనయుని లేవగదీసి, కనికరమున నాగాఢాలింగన మొనరిచెఁ జేతుల గదిసి ॥రా॥

వ. అంతట,

క. హాహా! యని దుఃఖించుచు
మోహంబున దశరథుండు మూర్ఛ మునింగెన్!
ఆహా! యీ దుఃఖంబున
కే హేతువొ యనుచుఁ గైకఁ నినకులుఁ డడిగెన్.

వ. 'ఈ ప్రకారంబున నన్నుఁ బిలిపించి మహాత్తరమయిన దుఃఖాంబుధిలో దశరథుండు మునుంగుచున్నాఁ డదేమికారణము తల్లీ!' అనిన, రామునకుఁ గైకాదేవి యిట్లనుచున్నది,

కాఫిరాగము: ఆదితాళము.

రాజుదుఃకాఖరణంబు రామ తెలిపెద; దేజ మలర నీకె చెల్లు దీనిదీర్పఁగ॥ రాజు॥ నాకు రెండువరము లిచ్చినాడు; పిమ్మట శోక మొందుచున్నవాడుచూడు మిచ్చుట॥ రాజు॥ నరకములకు బాపి తండ్రి నరసి పోషించిన వరసుతుండె పుత్రుఁడనఁగ బరగు జూచిన॥ రాజు॥ ఆడి తప్పలేకయున్నవాఁడు జనకుడు; నేడు మోక్షగుండనగరనిలయ! పలుకడు॥ రాజు॥

వ. అనిన రాఘవుండిట్లనియె,

యదుకుల కాంభోజి: అటతాళము.

జనకుని కార్యము నలుపలేనట్టి యీజన్మ మేటికమ్మా॥ జన॥ జనయిత్రి; యిట్టిజీవనము కంటె విషమైన ద్రాగుట మేలు॥జన॥ రాజాజ్ఞ యైన నీరాజ్యము నైనను, భూజాతనైన విడుతు॥ జన॥ మోక్షగుండ విభుసాక్షిగ తత్క్షణమున వచింపుము తల్లీ॥ జన॥

తోహర: అనిన వాక్యముల కతిహర్షంబున కనియెఁ గైక రామునకు: దనయ! వరద్వయమున కోర్కెటికిని: నిను బాపగ వనమునకు॥ రామ॥ కడమదానికిని: పుడమికి భరతుని యొడయని జేయగ నడుగఁ దడయక ప్రత్యుత్తర మీయక దాబడియున్నాడని నుడువ ॥రామ॥

వ. నీకుఁ బట్టంబు గట్ట యత్నించుచున్న రాజును జూచి భరతునకు బట్టంబు గట్టు మనియు, రాముని జటావల్కలములు ధరించి దండకాటవులఁ బదునాలుగేం డ్లుండఁ బంపు మనియు నేను గోరితి. తొల్లి నాకిచ్చిన రెండువరంబులు లే దన జాలక నిన్నుఁబాసియుండ లేక దుఃఖించుచు నీతో మాటలాడుటకు లజ్జించియున్నాఁడు. కాబట్టి

పితృవాక్యపరిపాలనము చేసి కీర్తి వడయుము కుమారా! అనిన కైకమాటల కామోదించి రఘునందనుండు,--

అటతాళం (రామకృపా) వలె.

పోయెద బోయెద బోయెద నాతల్లీ! హాయిగ నే దండకాటవి జేరగ; భరతున కీరాజ్యభార మర్పించియు బరువడి బితృవాక్య పాలన జేయగ॥బోయెద॥ ధరణి మోక్షగుండధాముని సాక్షిగ నరమరలేక నన్నంపు మమ్మాటికి॥బోయెద॥

వ. అని రాముఁడు బలుకుచున్న సమయంబున దశరథుండు మూర్ఛదేరి కుమారునిం జూచి శోకావేశంబున-

తేవారము: హా! నా కుమారా! రామా! హా! త్రిలోకాభిరామా!॥ మానుగ రాజ్య మిచ్చి మరల గైకొంటి హెచ్చి నేను భ్రాంతాత్మకుండ నీచవర్తనుఁడ జడుఁడఁ। గానలకు నీవు సనినఁ బ్రాణముల నిలుపఁ గలనా!

వ. అని పలికినఁ దండ్రికి నమస్కరించి యుత్తరీయంబుచేఁ గన్నులఁ నీరు దుడిచి దుఃఖ మపనయించుచు రాముం డిట్లను చున్నాఁడు,

కీర్తన-ఏకతాళం.

వగపేటికి నాతండ్రి! వనసీమకుఁ బనుపండి! తగ బదునాల్గేండ్లుండి తడయక వచ్చెద జూండి। లెండి లెండి జగతీశ మాటమీఱజూడకండి ॥వగ॥ తమవాక్యముఁ బాలింపగ దల్లికి బ్రియమును గూర్పగ అమరుల కార్యము దీర్పగ అట మౌనుల సేవింపగ వేగగ బోఁగగ సమకూరె నాకు గాన భావింపగ ॥వగ॥

వర రాజ్యసుఖముకన్నగ వనవాస మధికమెన్నగ భరతుని ప్రభువుగ గొన్నగ బాలించును గనుగొన్నగ; వత్తుగ జొత్తుగ ధర మోక్షగుండదేవు కృపయున్నగ ॥వగ॥

వ. అని యిట్లు దండ్రినూరడఁ బలికి తత్క్షణంబున రామలక్ష్మణులు కౌసల్యామందిరంబున కరుదెంచినప్పుడు,—

తోహార: శ్రీరామునకును క్షేమము గలుగగ గోరి బ్రాహ్మణుల కెల్ల, భూరిదక్షిణాలు పొలుపుగ నిచ్చుచు బొదలుచుండె గౌసల్య ॥రా॥ ఆమెను గని సాష్టాంగము నర్చిన నాలింగన మొనరించి, ప్రేమ ముద్దుగొని ప్రియమున నన్నము వెట్టెద ర మ్మన గాంచి ॥రాము॥

వ. నాయనలారా! నన్నుఁ గన్నతండ్రిలారా! ఆఁకొనివచ్చినారు అన్నంబు వెట్టెదఁ గడుపారఁ దిందురుగాకరండు! బంగరుకొండా! ఖండిత ఖండేందుధరకోదండా! యనిన నమ్మకుఁ జిన్నికుమారుం డిట్లని యె:

శహాన: రూపకతాళము.

దండకాటవులకు బోదుఁ దండ్రియాజ్ఞను ॥నేదండ॥ దండమిదిగో! సెలవొసఁగుము, దండిగ భూమండలి కధిపుం డట భరతు డింకనే ॥దండ॥

కైకతల్లి గోరెనిట్లు కన్నతండ్రిని: పోకదప్ప దమ్మ నాకు వ్యాకులమున శోకింపగ నీకేటికి నూఱడుమా ॥దండ॥
ధారుణి శ్రీమోక్షగుండధాముని కృపను జేరుదు బదునాలుగేండ్లు; కారూఢిగ నీ రాజ్య మపారంబుగఁ బాలించెద ॥దండ॥

వ. తండ్రియానతిచే నిండిన వేడ్కతో దండకవనమున కేగి పదునాలుగేండ్లుండి పిమ్మట వచ్చెద నవార్య ధైర్యంబున నా రాక కెదురు చూచుచుండుము తల్లీ! యాశ్రితజనకల్పకవల్లీ!

తోహార: శ్రీరాముం డిటు చెప్పినపలుకులు చెచ్చెర కర్ణము లందు, నారసములవలె నాటిన మూర్ఛిల్లి నాతి తెప్పిరిలి కుందు॥రామ॥

హిందూస్తానితోడి-అటతాళము.

అయ్యయో! యెటువిందును! హావిధిని నేమందును! నిన్నెడ నెటు నుందును! యెటుల మఱచియుందును! ॥అయ్య॥

భరతుఁడు ప్రియుఁ డయినను బట్టము గట్టినను బురము విడిచి నిన్నటు బొ మ్మనగ నేటికి॥అయ్య॥

మోక్షగుండనివాసునిసాక్షిగ నిను బాసి నే నెట్లుండుదు నెటు లో
ర్తును! ఏది ది క్కని జూతును ॥అయ్యో॥

సీ. వన్నెలం దేలు నీచిన్నారి నెమ్మోము
నెన్నఁడు జూతురా! కన్నతండ్రి!
నాయన్న! నాకూన! నాపట్టి! యని యింక
నెన్నడు పిలుతురా! చిన్నితనయ!
సూపాన్నపాయసాపూపశాకాదు లిం
కెన్నఁడు నిడుదురా యుద్ధచరిత!
అమ్మా!యటంచు నెయ్యమ్మున నను బిల్వ
నెన్నడు విందురా నృపకుమార !

గీ. కంటకశిలాదిదుర్గమకాననముల
నిడుమలం బడ నెట్లు సహింతు వన్న!
కంటఁ బగవట్టి యీ కైకకారణమున
బాపురే! బ్రహ్మయిటులెడబాపె మనల.

కీర్తన. పీల్ రాగము: అటతాళము.

నినుఁ బాసి మే నెట్లు నిలుపుదు నకటా ! వనముల దిరుగ నే
వత్తు నీవెంట ॥నిను॥ ప్రియురాలిమాటకు బ్రియుఁ డొప్పి నేఁడు భయ
విపినముల వెంబడి బంపినాఁడు॥ నిను॥ నిను నదృష్టశాలి యని గురుఁ
డనియె జనన కాలమున; నిశ్చయము గాదాయె ॥నిను॥ నోము లె
న్నెన్ని యోనోచి కంటినిరా! యీ మేలు సవతి సహింపదాయెనురా !
॥నిను॥ మఱిమోక్షగుండేశుఁ డరగంట నరయు వెలుపులు గలిగా
యీవెతలాయెఁ దనయా ॥నిను॥

ద్వి॥ కైకకు వర మిచ్చు కారణంబునను
నాకూర్మితనయ, కాననసీమలకును,
బో వమ్మనుచున్నాఁడు, భూపతి నేఁడు;

నెమ్మది వల దని నేను జెప్పితిని;
నామాట వింటువా! నాయనమాట
యేమటి వింటువా! యెటిగింపవయ్య !
తల్లితో సరిగారు తండ్రియు గురువు,
నిల్లు విడిచి పోవ నేటికి వినుము:
వినవేని నేనింక విశ్వంబుమీద
మనియుండుటే కల్ల మటి మటి చూడు॥

ఉ. ఎక్కడఁ! గైక! యీవరము లెక్కడఁ! గానవలంజరింపని
న్నక్కట! పొమ్మటంచు నృపు డంపుట యెక్కడ ! నీవు పోవుటల్
ఎక్కడ! చాలు నాభరతుఁ డేలినరాజ్యము నేలుగాక, నీ
వెక్కడి కేగఁ బోకు; మనయింట నె నిల్వుము నిర్భయాంబుగన్.

సం-తో: అనునప్పుడు దన యనుజాతుఁడు విని, యతిశౌర్యంబున లేచి, ధనువును జేకొని తల్లియునన్నయు వినఁగ ననియెఁ జేఁజాచి॥ రామ॥

లక్ష్మ- బేహాగ్: ఆదితాళము.

నాసొంపు పెంపు దెంపు గను రామ ! నిలింపులైన నడ్డమే శ్రీ రామ! గుంపులైవచ్చిన గుణధామ! కనులఁ గెంపు లొల్క త్రుంతు మేఘశ్యామ॥ నా॥

భరతుని దశరథుఁగూడ బట్టి, వారిబందుఁగు లందఱతోడ బట్టి, పురము దాటిపోవ వెళ్ళఁగొట్టి, నే నరయుదుఁ బట్టము నీకు గట్టి ॥ నా॥

ఇల నీ కభిషేకము గాకుండ వేగ వల దన్న వారిఁబట్టి కండఁ లొలుతు;నీకీర్తి మోతుగుండపురనిలయ, సకలదిశల వెలయుచుండ॥ నా॥

వ. అని విపులోగ్ర మహోగ్రహ సముగ్రుండయి నిగ్రహంబున నగ్రజుని యగ్రభాగంబున నిలిచి పలికిన లక్ష్మణుని వాక్యంబుల కలరి కౌగిలించుకొని యుపశాంతికొఱకు రాఘవుం డిట్లనియె:

తో॥హర: తమ్ముడ, నీవంతటి శూరుడవే సుమ్మీ ! వేళగా దిపుడు; సమ్మతి నోర్పుము; క్షణభంగుర దేహమ్మును నమ్మకు మెపుడు॥ రామ॥

సారహీనసంసారములో బడి శాశ్వత మని నమ్మెదరు ! సారెకు బుట్టుచుఁ జచ్చుచు నుందురు జనులు భ్రమలఁ బడియెదరు.

బేహాగ్: రూపకతాళము.

ఏదియు నిజ మనుచు నమ్మరాదు వినుము సోదరా! వాదమేల నింద్రజాలవతు గాదా! సోదరా!॥ యేది॥ మనము బొందు స్రక్చందన వనితాది విషయభోగము లనయము మేఘస్థసౌదామనివిధముగ దెలియుము॥ యే॥

కాలినలోహమున జలకణముపడి నశించినపోలిక ప్రతిక్షణ మాయువు పోవు దటెఁగి కాంచిన॥ నేదియు॥

సత్య మయిన మోక్షగుండస్వామి యెఱుక లేకయు మృత్యుపాలై యమబాధ మిఱుకుచుందురేఁ గాద॥ యేదియు॥

గీ. పాము నోటఁ బట్టువడియుఁ, నీఁగను గప్ప
తినఁగఁ బూనినట్లు, దినముఁ గాల
మనెడు పాము మ్రింగు టరయక యస్థిర
భోగములను బొందఁ బూనుచుందు్రి.

క. కలవంటిది స్త్రీ భోగము;
కలిమియు మైనీడ సమముగద! యౌవనముల్
జలబుద్బుద తుల్యం బగుఁ!
దెలియక జీవులు భ్రమింతు్రి స్థిరమని యనుజా!

క. దేహాత్మబుద్ధి కతమున
మోహించిన జనుల కెట్లు ముక్తిలభించుల్!
దేహికిఁ గామక్రోధవి
మోహాది వివర్జనంబె మోక్షమనఁబడున్.

తోహార: క్రోధముచే నడగును మోక్షంబును; క్రోధముచే మది గలగు; క్రోధముచే హితగురు పితృభ్రాతృలఁ గూల్చుతలపు మదిమొలఁగు॥ రా॥ క్రోధముచే నొనఁగూడును సంసృతి; క్రోధమె ధర్మక్షయము; క్రోధము వదలిన గోరిక లెల్లను గొనసాగును నిది నయము॥ రామా॥ సంతోషంబే నందనవనముగు; శాంతి కామధేను వగు శాంతి వహించిన సజ్జనపాళికిశత్రువులెవ్వరొ యెఱుఁగుము॥ రామా॥

క. కావున దేహేంద్రియముల
కావల వెలుఁగొందు నాస్వయంజ్యోతిని సం
భావించుచు నారబ్ధము
వేవేగమె ప్రాజ్ఞుఁ డనుభవింపఁగవలయున్.

గీ. ఎంతకాలముతన్నుఁదా నెఱుఁగ లేఁడొ
యంతదాఁక భ్రమించు దేహాదులందుఁ;
గాన నయ్యాత్మ నెఱిఁగినవాని నెందు
ద్వేషరాగాదు లంటఁగ వెఱచువత్స!

తోహార: అనుజున కీరీతిని బోధించియు నాతల్లికి నిట్లనియెన్: ననుదీవనలన్ వనముల కనుపుము; మనమున వగవకుమనియెన్॥ రామ॥

వ. ఇట్లు పలికినఁ గౌసల్య సమ్మతించి యరణ్యవాసంబులందుఁ బ్రయాసమ్ము లేకుండునట్టుగఁ ద్రిమూర్తులు నిను రక్షింతురుగాక యని దీవించె. అపుడు లక్ష్మణుఁ డన్న కిట్లనియె:

ఆదితాళము: తంగంమెట్టు.

శ్రీరామచంద్ర! కారుణ్యసాంద్ర! ధీర! నాసంశయము రాఘవా తీఱెను నిశ్చయము॥ శ్రీరా॥ నీసేవమాని నే నుండలేను; నీవెంట నే వత్తును రాఘవా! నీవు వద్దనబోకుము॥ శ్రీరా॥ రావలదన్నను బ్రాణములొల్లను: వేవేగ మోక్షగుండ రాఘవా! దేవర! నీసాక్షిగ॥ శ్రీరా॥

వ. అనిన, రాముఁడు సమ్మతించి యీవార్త దెలుపుటకు సీత
దేవిగృహంబున కరిగె. ఆయమ్మ యర్ఘ్యపాద్యంబు లర్పించి యిట్లనిరె

తోహర: శ్వేతచ్ఛత్రము, వివిధవాద్యములు, వెలయఁ గిరీట
దులును, ఖ్యాతిగ వదలి యొకండ విటుల రా హేతువు వినవ
నెను॥ రా॥

రా-తోహర: దండకాటవికిఁ దరలవలెను మాతండ్రి యాజ్ఞ
నబల! దండిగ మీయత్తను సేవించుచు నుండుమింట బహువిధుల॥ రా

వ. అనిన,

క. 'ఏ కారణమున భూవిభుఁ
డాకానల కేగు మనుచు నాజ్ఞాపించెన్ ?
నాకును వివరింపు' మనన్,
గాకుత్స్థ కులుండు తెలిపెఁ గాంతామణితోన్.

చ. భరతునకున్ ధరాతలము బట్టముఁగట్టగ నన్నుఁగాననాం
తరములనుండఁ బంపఁగను దద్దయుఁగోరిన దమ్మ కైక భూ
వరుని వరద్వయమ్మతఁడు వందురి సూనృతధర్మమూఁదియా
వరములనిచ్చె; నేనరిగి వత్తు నిటన్ వగఁ దక్కి-యుండుమీ !

వ. అని సీత యిట్లనియె.

శంకరాభరణము: ఆదితాళము.

ఔ నౌను మీమాట యాశ్చర్య మయ్యెడి గాసల నీ వుఁ
నే నింట నుందునె॥ యౌనౌ॥ ఇద్దఱ మొకచోట, నొద్దిక నుందవ
వ ద్దన బోకుము! వచ్చెద నీవెంట॥ యౌనౌ॥ పతిసేవ కన్నను సతి
గతులేవింక? నీక్షితి నారాయణకవినుత, మోతుగుండేశ ॥యౌనౌ॥

వ. అనిన శ్రీరాముఁడు,

తోహర: కంటకంబులును గఠోరశిలలును, గలవు నడువ
లేవు! వంటక మబ్బదు ఫలములు దుంపలు భక్షింపఁగ లేవు నీవు॥ రా

ఘోరరాక్షసులు క్రూరమృగంబులు గునిసియాడునటవినుము
నారీమణి! కాననములకును రానేర వింటనె నిలుము॥ రా॥

వ. అనిన, సీతాదేవి విన్నదనంబున నిట్లనియె.

హిందూస్థాని తోడి; ఆదితాళము.

గడియయిన గాని మిము విడువఁగఁజాలఁ బ్రియా! అడవుల
మీతో నుంట యది యింద్రభోగ మగు॥ గడి॥ మీ రారగించినంత
మిగిలిన ఫలమూలాదు లారగించిన నవి యమృతోపమాన మగు
॥ గడి॥ తమతోడ సంచరింప దర్భలు కంటకములు శ్రమలేక మృదువృ
లయి రాజిల్లుఁగాదే యిక॥ గడి॥ నేరాక మాన నిక నారాయణాఖ్య
నుత ధారుణి మోక్షగుండధాను శ్రీరామరామ॥ గడి॥

క. మును జ్యోతిష్కులు పలికిరి:
'తనపతితో నడవికేగు ధరణిజ' యనుచున్;
నను రా నియ్యనిచో నా
ఘను లాడిన మాటలెల్లఁ గల్లలుగావే!

స్రగ్విణి. నన్నురా నీయకే, నాథ, మీ రేగినన్
బన్నుగా దేహమున్ బాయ కెట్లుందు! నా
పన్నసంరక్ష, నాప్రాణముల్ నిల్పవే!
తిన్నఁగా నాదు సందేహమున్ దీర్పవే!

సంధి-తో: ఈ మాడ్కిని సతి వేమఱు వేడిన రాముం డిట్టు
లనె: 'లలనా! నీమది గనుటకు నే నంటినిగా నిన్ను బాయఁ గలనా॥ రా॥

దండకాటవికిఁ దఱలి నావెంబడి, యండజాక్షి! నీవు రమ్మా!
దండిగ నాయరుంధతికి హారములు దగ నుపాయనను లిమ్మా॥ రా॥

వ. ఇట్లు సీత వచ్చుటకు సమ్మతించి వేదవిదులగు బ్రాహ్మణుల
కునుదక్షిణ సమస్తజనంబులకును దరిద్రతాహతంబగునట్లు షోడశమహా
దానంబు లవారిగ శ్రీరామ లక్ష్మణు లిచ్చిరి. సీతా కౌసల్యా సుమి

త్రులు నరుంధతి లోనగు సువాసినుల కభీష్టవస్తువులు దానంబుసేయు
చుండిరి, అప్పుడు—

సం-తో: త్రిజటాఖ్యుం డగు ద్విజుం డొకరుండు దరిద్రంబున బాధితుండై, నిజకుటుంబమ్మును నిర్వహించుకొన నేరక యన్నాతురుడై ॥ రా॥

గీ. హాలికవృత్తిని జీవన మాచరింపఁ
దలఁచి, గుద్దలి నాగలిఁ దలనుమోచి
కొనుచు నేగి, స్వయంకృషిఁ గోరి చేయ,
నతని యిల్లాలు తత్తణ మచటి కరిగి.

కీర్తన: త్రిశ్రజాతిఁ (సరతంబున)వలె.

ప్రాణనాయక ! ఫలమేమి నీ కిక॥ ప్రా॥
మేను సుడివడఁగ మిగుల శ్రమల నలయఁగ నేటికి॥ప్రా॥

అగ్రజాతిని బుట్టి యన్యవృత్తికిఁ జొచ్చి తీ గ్రహచారము నే మందు నయ్యయో! ॥ప్రా॥ శ్రీరామచంద్రుం డవారిగ దానము లీరాత్రి విప్రుల కిచ్చుచున్నాఁడట॥ ప్రా॥ నీపేరు వివరించి! నీ లేమి వచియించి, మాపేరు వివరించి మఱియు యాచింపుము! ॥ ప్రా॥ శ్రీ మోతుకుగుండేశుఁ డామహనీయుడు; నీమనోభీష్టము నెఱవేర్చుఁ బో పొమ్ము॥ ప్రా॥

సం-వ. అని పలికిన భార్యమాటల కియ్యకొని,

క. వ్యవసాయపుఁ బనిముట్లను
నవతలఁ బాఱంగవైచి యాతురమునరా
ఘవ లక్ష్మణు లుండినయెడ
కవనీసురవర్యుఁ డరిగి యతివినయమునన్.

కీర్తన: ఆదితాళము.

రామచంద్రమహాప్రభో! నా మొఱప్రేమతో వినుమా॥ రామా॥
నే మహీసురుఁడ నిత్యదరిద్రుఁడ స్వామి త్రిజటు డను నామమువా

డను। దారపుత్రులకుఁ నిరతము కోరినట్లుగను కూడును గుడ్డయుఁ గూరిచిపెట్టుట భారమయ్యెను॥ రాము॥ నాదరిద్రము దీరగ దయ రాదరించి యిష్టార్థపదార్థము లీఁ దగు మోక్షపురీశ వేఁడెదను॥ రాము॥

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుం డిట్లనియె:

తోహా: అన్నిపదార్థము లయిపోయిన విక, నావులమందలు గలవు; ఎన్నగ ఱాతిని ఱువ్వినంతవఱ కిచ్చెద గైకొనగలవు॥రా॥

వ. అనిన భూసురపుంగవుం డాశాపాశబద్ధుండై లేచి,

సీ. కుడిభుజమ్మున వ్రేలు కొల్లాయిగుడ్డను
బిఱబిఱ నడుముపై బిగియ గట్టి,
దోవతిపై కెగఁ దోఁసి జుట్టు విదిర్చి
కుఱుచగా శిఖ ముడి గుదురవైచి,
ప్రాణానిలములు నరమ్ముల బిగఁబట్టి
పాణియం దొక్క పాషాణ మూని,
కేక వేసియుఁ బిడికిలిబెట్టుగాఁ ద్రిప్పి
మొదమీఁద జందె మ ట్టెట్టుఁ దూలఁ,

గీ. నెమ్మదిని రామమూర్తిని నిలిపి పొగడి,
జూచువారలు రాముండుఁ జోద్య మందఁ,
బ్రదుకుజీవన మిది యని బ్రాహ్మణుండు
తనబలంబున సరయువు దాఁక వైచె.

వ. ఇట్లు త్రిజటుండు సరయువుదాఁక రాయి వేసియంతవఱకుండు నావులఁ గొనిన, రాముం డచ్చెరువొంది యిట్లనుచున్నాఁడు:

తోహార: పన్నుగ మొదవులఁ బదినూర్లిచ్చెద, బాపడ, కోరు మనంగన్, జన్నమునకు నతిశయ మగున ట్లిమ్మన్న, నిచ్చి పను పంగన్॥ రామా॥

వ. అవి యన్నియుఁ గొని సంతోషంబున దారాపుత్రులం గలిసి తన నెలవునకుఁ జని సుఖంబుండె. అనంతరంబున ధనుర్బాణధరులగుచు రామ-లక్ష్మణులు సీతతోఁగూడ కాంతారంబునకుఁ బోవ నిశ్చయించి యనుజ్ఞకొఱకుఁ దండ్రిగృహంబున కరుగుచుండఁ బురజనంబులు గటకట పడుచుఁ దమలోన—

హిందూస్థాని: రూపకతాళము.

కైక కోరిన వరములెంత శోకకరములు! వీక నెటుల దిరుగుదురు విపినపథములు॥ కై॥ సీత సుకుమారి నడవఁ జేత గాదుగా! ధాత వ్రాత వాప నెఱితరము గాదుగా॥ కై॥ ఈక్షితి దప్పింపరెరి యెవ్వరైనను ! మోక్షగుండవరనగరాధ్యక్షు డయినను॥ కై॥

వ. అని పరస్పరం బాడుకొనుచు వగచుపురజనుల దుఃఖ నివృత్తికొఱకు వామదేవుండను ముని యిట్లనియె:

తోహర: మునుపు దశరథుఁడు దనను గూర్చి తప మొనరింపగ హరి మెచ్చి, కనబడి సీ కేమికావలె నన నీవు దనయుడ వగు మన నిచ్చి॥ రా॥ రాజుకోర్కె దీరగ నుదయించెను; రావణాదులను గ్రుంచను దేజ మలర ముని దేవతలను నూరార్చి వేగ బాలించు॥ రా॥

ఆదితాళము: (పరమపురుష) వలె.

ఆదినారాయణుఁ డగు నీరాముడు; నాదిలక్ష్మి సీత యనికనుడు ఆదిశేషుడే యగు లక్ష్మణుఁడు ! మేదిని బుట్టియు మెలగుదురు ॥ఆ॥ కరుణతోడ మీన కమఠ వరాహ నరహరి శ్రీవామన పరశురామ వరరూపము లీవఱకు దాల్చి రఘువర తనువిప్పుడు వడసెను మా ॥ఆది॥ అక్షయప్రకృతివి: లక్షణు డీతడు; మోక్షగుండపురరక్షకుడు: రాక్షసగణముల శిక్ష యొనర్పగ నీక్షితి బహురూపు లెత్తుచుండు ॥నా॥

తోహర: ఇతనిగూర్చి మీ రేల వగచెదరు! ఇతడు పరాత్పరుడనుచు, సతతము దెలిసియు, సన్నుతి సేయుడు సద్గతి నిచ్చుచు మనుచు॥ రా॥

తోహర: అనవుడు, రాము మాహాత్మ్య మెఱిఁగి యాజను లగ్గించిరి యంత; జనకుని సెలవును గొన జనికైకను గని పలికెను నాకెంత ॥రా॥

క. సీతాలక్ష్మణయుతముగ
నాతల్లీ ఘోరమౌ వనంబులకును నే
నీతరి వెడలుదు; నీనుడి
నాతండ్రికిఁ జెప్పవచ్చి నాను గదమ్మా!

ద్వి. అని యిట్లు చెప్పిన నాకైక లేచి
ఘనముగా రామ లక్ష్మణసీతలకును
నారచీరలు దెచ్చి నాతి వేర్వేఱ
వారల కిచ్చిన వరుసతో నంది
రామ-లక్ష్మణులు వస్త్రములు వర్జించి
శ్రీమీఱ దాల్చి రాచీరలు సీత
గట్టంగ లేకున్నఁ గాంచి రాఘవుఁడు
గట్టంగఁ బూనె నక్కడ నున్న రాజ
వనితలు మొదలైనవారు దుఃఖింప
గని వసిష్ఠుఁడు వక్కైకతో గనలి_
తేవారము:ఏమిదుర్మార్గురాలా! ఇంతకాఠిన్యమేల!
రాము బాయంగలేక రమణి పోవంగఁగైక! భూమిజకు జీర లీడగఁ బోలునే నీకు వడిగ నీముఖం బరసినంత నిరయ మే తెంచుఁ గాంత॥

కన్నడరాగము; రూపకతాళము.

ఇది నాయ మానె నీకుఁ బాతకి॥ యిది నాయ। ఇటుఁ జేయ లోకదూష్య మని తలపోయ లేక కావించితి॥ విది నా॥మిడిమేల మేల యింత! నరపాలచంద్రునకును ననుకూలవతివి గాక। మది జాలినొంద

గావించితి॥విడి॥ రఘువీరు బాయ లేము; చను దేరగలము వెంట మనసార నందుమీద బాదూరిలోన నీ వుంసుము ॥ఇది॥ తనతండ్రితోడ గూడి, భరతుండు మోక్షగుండపతియుండఁ జేయుగాక! నీ వుండుచోట దా నుండునే ॥ ఇదినా॥

వ. అని వసిష్ఠుండు కఠినముగాఁ బలుకు మధరాపుత్రిదుకూలాం బరాభరణంబులు ధరించి పోవుసటులు నిరూపించె. అంత రాజు కైక దిక్కు-జూచి శోకకోపంబులు మల్లడిగొన నిట్లనియె:

హిందూస్థానితోడి : రూపకము.

అడిగియుంటివా? నన్నడిగి॥ పుడమిజాత లక్ష్మణుల నడవి కను పగ॥ నడిగి॥ హానివృద్ధులు గాన నైతి నయ్యయో! మానుషాకారమున నున్న దానవులారా ॥ అడిగి॥ చీర లియ్యగా నీకు ఁతు లాడగా నారి, మోక్షగుండపుర నాథు సాక్షిగ॥ నడిగి॥

తో: అని నిష్ఠురముల నాడి భూషణములును మఱి దువ్వలు వలును, జనకజ కిప్పించిన ధరియించెను దనపతియనుమతమునను ॥రా॥

వ. అంత సీతా-లక్ష్మణసహితంబుగా రాముండు మున్నూట యేఁబదిమంది తల్లులకుఁ బ్రదక్షిణనమస్కారము లాచరించి సుమిత్రం జేరి నిలిచిన, నామెదుఃఖ సంతప్తమానసయై ఊరడవలికికొని లక్ష్మణున కిట్లనియె:

క. రాముని దశరథునిగఁ గను;
భూమిజ ననుఁ గాఁగ గనుము; భూరివిపినముల్
శ్రీమ దయోధ్యగఁ గనుమా!
సౌమిత్రీ పోయిరమ్ము సౌఖ్యము గదురన్.

వ. అని పలికి శ్రీరామునిం గని,

సు- గీ. నీకు సోదరుండు, నీకు నమ్మినబంటు;
నీకు సేవకుండు; నీకు హితుఁడు;

నీకు మేలుఁగోరి నీ వెంటఁబర తెంచు;
నడవులందుఁ గాఁణ నరసి ప్రోవు.

వ. అని యప్పగించిన, మాఁచి దని రాముఁడు సీతాలక్ష్మణులం గలసి పోవుచుండె. అప్పుడు.

తో: మను జేశుండు సుమంత్రుని గనుగొని మన యరదముఁ దెమ్మనగా జని యాతఁడు దెచ్చినఁ, బితాజ్ఞను జనకజ నెక్కించెనుగా॥ రా ॥

గ్రక్కున దండ్రికి మ్రొక్కి రామ లక్ష్మణులు ధనుశ్శరములతో, నక్కజముగ రథ మెక్కియుఁ బోని మ్మనిరి సుమంత్రుని ధృతితో॥ రా॥

వ. ఇట్లతి వేగమున రథము విపినమార్గంబు వట్టిపోవఁ బౌరు లందఱొక్కమ్మడి రథంబుఁ జుట్టుకొని నడచు చుండిరి. అంత దశరథుండు దుఃఖాతిశయంబున నడవనోపక బహిర్ద్వారంబున నిలిచి చెయ్యెత్తి పిలుచుచు,

తేవారము:- నిలుపు నిలు పో సుమంత్ర, నీకు ద్వరయేల నింత! అలసితిని నింక నవల నడుగుబెట్టఁగ నోపఁ! చెలిమితో నాకుమారు చెలువమింకొక్క మాఱు బలుప్రియంబునను గాంచిపంపుదును సమ్మతించి.

గీ. రథము నిల్పు మటంచును రాజు వలుక,
రథముఁ బోని మ్మటంచును రాముఁ డనఁగ,
కొంచె కాతండు రథముఁ సాగించుచుండె;
నంత బలికె వసిష్ఠు డయ్యవనిపతికి.

తోహార: శోకించుచు నీసుతుని పంపఁగా నీకు దగదు వినవయ్యా! ఏకాలమునకు నేదిప్రాప్తమో యెవరి కెఱుక కనుమయ్యా॥ రా॥

తోహార: పదపద మని భూపతిని గాంతలను సదనంబులకును జేర్చెఁ, సదయతనల కౌసల్యాదులఁ దా విదితుఁడగుచు నూరార్చెఁ॥

వ. అంత నయోధ్యకుఁ గ్రోశమాత్రంబుననున్న తమసానదీతీరంబునకు నా రాత్రి శ్రీరాముఁడు సేరి, యక్కడ విశ్రమించి తనతో వచ్చిన పురజనులఁ గని యిట్లనియె:

తో॥ హర: భరతునిఁ గొల్వఁడు! పురిని జేరఁడు! బహుదూరము వచ్చితిరి! బరువడి బొం డని, పలికిన, రాముని బాయమి వారిట్లనిరి॥ రా

రూపక తాళము: (తాపమొందగ) వలె.

మిమ్ము బాయగజాలము మేము వత్తుము రామ ! నెమ్మదిలో వెంబడిరా నిమ్ము వేగము రామ॥ మిమ్ము॥ మీరు విహరించినచోటే యూరగు మాకు రామ ! మీరు లేనట్టిచోటే కారడవి మాకు రామ ॥మిమ్ము॥ భరతునితోఁ బని మా కేల ! బట్టణమేలా రామ ! తరుణీ సుత భ్రాతృ ధన ధాన్యము లేల! రామ!॥ మిమ్ము॥ కూడ రావద్దన్న, మోక్షగుండనాయకా, రామ! నేడు మాప్రాణములు మేన నిలుచు పోక రామ! ॥మిమ్ము॥

వ. అనిన, వారల నిశ్చయం బెఱింగి వారి నేమఱించి పో దలంచి యాకిటుకు సుమంత్రునికిఁ దెలిపి యందఱిని శయనింపుఁడని చెప్పి చొక్కి-జల్లిన ట్లందఱు నిద్రించుచుండ.

తో॥ హర: అర్ధమ రేయిని ననుజాదులతో నరదము నారోహించి, తద్దయు సాకేతమునకుఁ బోయెడు దారిఁ బట్టుకొని నడచి॥ రామ॥

ఇం కొకదారిని నేగిరి యడవికి నెవరి కెఱుక పడకుండ, శంకలేక దమసానది దాటిరి సరయువుదాటిరి యచట॥ రామ॥

వ. ప్రాతఃకాలంబున—

ఉ. పౌరులు మేలు కాంచి రఘువర్యుని గానక చింతనొంది తా
మారథనేమిమార్గమును నారసి చూడ, నయోధ్యదిక్కు-గా
బారినయట్లుతోఁచిన, శుభం బని యూరికిఁ బోయి, రాముఁడున్
జేరమి కై వగంబొగిలి చెచ్చెఱ నిండ్లకుఁ జేరిరందఱున్.

తో॥: అంతట నాసాయంత్రికి గంగాప్రాంతములకు వాసుజనుడు, సంతసమున నచ్చట నున్నట్టి నిషాదనాయకుఁడు గుహుఁడు ॥రామ॥

క. ఫలములుఁ బుష్పములుఁ దేనెలు
నెలమిని గానుకల గొనుచు నెదురుగఁ జని సా

గిలిపడి దండము లిడి కే
వలభయభక్తులొదవ రఘువర్యున కనియెన్.

ఉ. నేను నిషాదవర్యుఁడను; నిక్కము దెల్పెదఁ: శృంగిబేరసం
స్థానము నేలుచుందును సజ్జనవంద్య! గుహాభిధానుఁడన్;
గానలకేగ మీరటకు గ్రిక్కున వచ్చుటెఱింగి యుంటి గా
నా నిలయంబునన్ నిలిచి నన్నుఁ గృతార్థునిఁ జేయు దేవరా!

అటతాళము: (ఒకదివ్య) వలె.

స్వామి! నాజన్మము సార్థకమాయె! భూమిపై నాపాపములు గూలిపోయె॥స్వామి॥ ఈనిషాదరాజ్య మేలుదు దేవా! నేను సల్పుచు నుందు నీపాదసేవ ॥స్వామి॥ కందమూలాదులు గలవు మాయింట విందుగా గొనుము సేవింతు నీబంట స్వామి! మోక్షగుండధామ! ముని నుతనామ! సాక్షాన్నారాయణ రక్షశ్రీరామా! ॥స్వామి॥

వ. అనిపలికిన గుహుని వినయవాక్యముల కలరి రాఘవుం డిట్లనియె:

ఉత్సాహవృత్తము.

దండకాటవులకు నేగి, తాపసులను గూడి నీ
వుండు మనుచు దండ్రి వనుప నొప్పి వచ్చినాడ నే
నుండఁ దగదు గృహములందు, నూళ్ళయందు గావునన్,
ఖండితముగ నేటిరాత్రి గంగదరిని నుండెదన్.

వ. ఇట్లు తెలిపి సీతాసహితంబుగా జలప్రాశనంబుఁ జేసి గుహుని చే నిర్మింపఁబడిన కుశపర్ణాస్తరణంబున శయనించి నిద్రించుచుండ లక్ష్మణుండు ధనుర్బాణధరుఁడయి శ్రీసీతారామచంద్రగురువు నారాధించు చుఁ బదునాల్గేండ్లవఱకు నిద్రాహారములు వర్జించి యుండ నిశ్చయించి, నిద్రాదేవిని స్వాధీనము చేసికొని, తానుమఱల నయోధ్యకుఁ జేరు నంతకు నూర్మిళయందు రెట్టింపుగా నుండు మని యాజ్ఞాపించి రామునికి వచ్చినయిడుముల గుఱించి గుహునితో నిట్లనుచున్నాఁడు.

కాంభోజి: ఆదితాళము.

ఎంత చెల్పుదురా సఖా! వీరలకష్ట మెంతని కాంతును నిక యింతకు మూలముస్త్రైక; వంతలపాల్ సేసె గదరా॥ మెంత॥ కాంచన పర్యంకమున సుఖముగ శయనించు వీరి కింతలోన నెంచగ నీ నేలబవ ళించగవలసెనయ్యో! ॥ యెంత॥ పట్టుపీతాంబరములు శృంగారముగఁ గట్టుచుండెడి వీరలు, నెట్టఁ నారచీరలు గట్టవలసె నయయో! ॥యెం॥ ఎండగన్నెఱుగరుగా! శ్రీకరమోక్షగుండవాసుని సాక్షిగ దాడిగ గాఱ డవుల నుండవలసె నయ్యో॥ యెంత॥

వ. అనులక్ష్మణుని దీనాలాపంబులు విని గుహు డిట్లనుచు న్నాఁడు:

తోహర: పూర్వజన్మకృతపుణ్యపాపమునఁబొందలును సుఖదుఃఖ ములు; సర్వము గుడువగఁ జనుజీవులకును స్పష్టమివి యుస్వకృతములు.

అనుభవింపకయ యజునకునైనను నాముక్కంటికినైన, ననువుగ నారాయణమూర్తికి నైనను దప్పదె భువిలోన॥ రా॥

క. పగ లరుగ రాత్రి, నిశివో
వఁగఁ బగలును వచ్చునట్లు, వరసౌఖ్యము వో
వఁగ దుఃఖము, దుఃఖము వో
వఁగ సుఖమును జీవతతికి వచ్చుచునుండున్.

క. జలమును బంకము నొకటిగఁ
కలిసి యభిన్నముగ నున్నగతి సుఖ దుఃఖం
బులు రెండు గూడి యుండియుఁ
బొలుపుగ నే దయిన నొకటి పొందును దేహీ.

ఆ-తోహర. కావున సుఖదుఃఖములను సమముగ భావింతురు ధీవరులు; భావములోపల నీవు వీరికొఱకై వగవకు మిక జాలు॥ రామ॥

అని వా రిరువురు ననుకొనుచుండగ నంత దెల్లవాఱగను, జనక తనూజాసహితముగను రామచంద్రుడు మేల్కని తగను॥ రామ॥

ఉ. రాముఁడు మఱ్ఱిపాలు గొని ర మ్మని యాగుహు నంప, నాతఁడున్
ధీమతిఁ దెచ్చి యీయఁగను, దీవ్రముతో జడలున్ ధరించి, మ
మ్మామహానీయగంగఁ దరియింపఁగఁ జేయు మటన్న, నావఁ దే
గా ముగు రెక్కి; రాదరికి గ్రక్కునఁ జేర్చె నిషాదభర్తయున్.

వ. ఇ ట్లద్దరి జేరినపిదప నడవికి మీతో గూడివత్తు మనికోరిన, సుమంత్ర గుహుల నూరార్చి, సుమంత్రు నయోధ్యకుఁ బొ మ్మని సెలవిచ్చి, మే మీసారి వచ్చు నంతకు మా రాకఁ గోరుచు శృంగిబేరం బున నుండు మని గుహునివీడ్కొలిపి గంగాభవానికి సమస్కరించి శ్రీసీతా రామ లక్ష్మణులు గంగను బొగడి యనంతరంబ-

గీ. అచ్చటికి యోజనత్రయ మైన యట్టి
యాభరద్వాజముని ముఖ్యు నాశ్రమంబుఁ
జేరి రాఘవుఁ డనుజుఁడు సీతబలసి
యరుగుదేరఁగ నాటి సాయంత్రమునకు.

తోహర: రామునిరాక భరద్వాజుఁడు గని ప్రేమను నెదురుగ నేగెన్; శ్రీమహిళాపతిగా మది దెలిసియు వేమఱుబొగడగ సాగెన్॥ రా॥

దర్బారు: రూపకము.

శ్రీరామా! శ్రితకామ! శివశంకరిజపనామ! క్షీరాంబుధివరతల్పక! ఘోరాహితధారాధర మారుతసమ! శ్రీ॥ నీభక్తుల రక్షింపగ, భూభారము బరిమార్పగ, నీభువిలో నుదయించిన నీభోగము వేభం గుల నేఁబొగడెద ॥శ్రీ॥ నారాణకవిపాలిత శౌరి మోక్షగుండేశ్వర! నీరాకయు మేలాయెను, ధీరాత్మక కోరిక లీడేరెనుగద॥ శ్రీ॥

క. అనివేడి పర్ణశాలకుఁ గొని
దెచ్చియుఁ బూజసేసి గురుతరభక్తిన్
వినమితుఁడయి కొలువఁగ, నా
దిన మచ్చట నిలిచి బయలు దేఱెను బిదపన్.

వ. అంత రాముండు భరద్వాజుని వీడ్కొని యమునానది దాటి చిత్రకూటాద్రికిఁ జేరి యందుఁ దపంబు సేయుచున్న, —

తో: వాల్మీకుం డను వరమునిచంద్రుండు వారల గనుగొనె నంత; చెల్మిని లక్ష్మణసీతారాములు సెలగి మ్రొక్కిరి యని రంత ॥ రామ॥ తండ్రియాజ్ఞచేఁ దఱలి వచ్చితిమి దండకావనికి నరుగ; దండిగ గొన్నాళ్ళుండగ సుఖ మగు తావు దెలుపు డన సరిగ॥ రామ॥

వాల్మీ - ఆదితాళము (నీవను) వలె.

నీ వుండనితావు లేదే! యేదీ! నీవెఱుంగనితావు లేదే!యేదీ ॥ నీ॥ స్థావరజంగమస్థలములలోపల వేవేగంబున వెతకిన గానీ॥ నీవుం॥ అంతర్బాహ్యములందు నాదిమధ్యాంతరహితమై యలరుచుండి॥ నీవుండి॥ నానామానివితానహృదయ సంస్థానంబున విజ్ఞానరూపమై॥ నీవుం॥ మోక్షగుండపురరక్షణ ప్రకృతి విలక్షణ, యంతర్లక్ష్యవశ్యమై॥ నీవుం॥

క. ఏనామస్మరణంబున,
నే నమలుఁడ నైతినో! గణింపఁగ నదియే
నీనామసత్ప్రభావము
దానిని దెలియంగ నెవరి తరము మహాత్మా !

వ. తొల్లి నేను జాతిమాత్రంబున విప్రుండనయ్యుఁ గిరాత వృత్తిచే గిరాతకులం గలసి జీవహింస చోరకర్మాది వృత్తులచే బ్రవర్తించుచు బ్రహ్మర్షుల యనుగ్రహమువల్ల నీనామమును సంపాదించి నిష్ఠతోఁ జపించుచున్న నాపయిన పుట్టలు పెరిగెఁ; బిమ్మట నీయనుగ్రహమును బొంది వల్మీకమును భేదించుకొనిబయటవచ్చుటచే వాల్మీకి యనునామమువచ్చినది. అంత బ్రహ్మర్షినయియిక్కడ నిలిచి తమనామ స్మరణ మఱవక చేయుచున్న కారణంబున—

తోహర: నీయనుగ్రహము నేటికి గలిగియు నీదేవీసహితముగ, బాయగ నాకును బ్రత్యక్షంబయి తీరెడ నిష్టము లిడగ॥ రామ॥

ఇంకను నాతప మీడేరెను నే నెలమి గృతార్థుడనైతి; పంకజాక్ష । యీపర్వతాగ్రమునఁ బరగగ నుండుము ప్రీతి॥ రా॥

వ. అని రామునొడంబఱచి,—.

క. గిరిమధ్య నీటిదాపున
నరసియు నొకపర్ణశాల నత్యద్భుత సుం
దరముగ శిష్యులచేతను
విరచింపఁగ జేసె మౌనివీరుఁడు గడిమిన్.

వ. అంత సంతోషించి శ్రీరాముండు కాంతానుజ సహితంబుగ నాపర్ణశాలయందు వసించియుండె.

క. అంత నొకనాఁడు సీతా
కాంతాంకతలంబు దిండుగాఁ దల నిడియ
త్యంతసుఖాప్తిని రఘుకుల
కాంతుఁడు పవళించియున్న కాలమునందున్.

తోహర: కాకి యొకటి వేగంబున జనకసుత కాలిప్రేలు ముక్కునను, బీకి రక్తమును బీల్చు దోలినను బోక వచ్చు గ్రమ్మఱను॥ రాము॥

వ. ఇట్లే మఱలించి వచ్చి బాధించుచుండినఁ గొంతవడికి రాముండు నిద్రలేచి ప్రేలియందు రక్తస్రావముగుటఁ దిలకించి యిట్లనియె:

సీతారామసంవాదము.—పాట:అడి.

రా॥సరోరుహాక్షి, రక్త మట్లు గారగన్ గారణంబదేమొ తిన్నగా వచింపుమా ! క్రూరు లేరు లేరు సుమ్మిట॥ సరో॥

సీ॥సుధీర, మీరు నిద్రయందు దేరగన్, జేరియొక్క కాకిముక్కుచేత నిటువలెన్ గీరన్ గీరన్ గారె రుధిరము॥ సుధీ॥

రా॥సహోదరుండు లేఁడె దాని మోదగన్ బాద మిట్టు జీరినట్టి పాపికాకము ఏదీ యేదీ లేదు చూడఁగన్॥

సీ॥ ఫలాది సంగ్రహంబు జేయఁగా దగన్ నాదుమఱది మోక్షగుండ నాథ! పోయెను; బోదు మీదమీఁద వచ్చును॥ సుధీ॥

వ. అని వారు చెప్పికొనుచుండు నంతలో—

తోహర: క్రమ్మఱ నక్కాకము సీతాంగన కాలు చీరుటకు రాగ, నెమ్మది గని కోపమ్మున నొక్క తృణమ్మును వైచెను వేగ॥రా॥

వ. ఇట్లు రామకరనిర్ముక్తతృణంబు బ్రహ్మాస్త్రంబై వాయసంబుపైకి ఘోరంబుగా గవిసిన, నది కావు కావు మని వాపోవుచు,—

యదుకులకాంభోజి: అటతాళము.

దేవేంద్ర! యోశచీదేవీమనోనాథ! వేవేగఁ గావు! కావు! ఓవిష్ణునందన! యోవాణీవల్లభ! వేవేగఁ గావు! కావు! ॥దేవేం॥ అత్యుగ్రబ్రహ్మాస్త్ర మావరించె దిశాధ్యక్షులారా! కావరే! మోక్షగుండేశ్వర ముక్తేశ! నే నిక మ్రొక్కెదఁ గావు! కావు ॥దేవేం॥

వ. అని యిట్లు వాపోవుచు వేడుకొనుచున్న కాకికి కేకవాక్యంబుగా వా రంద ఱిట్లనిరి:

తోహార: రాముడు వైచిన బ్రహ్మాస్త్రంబును మేము నిలుపఁగా గలమా! ఆనుహామీయుని నాశ్రయించినను నత డసువును నిడఁ గనుమా! ॥ రామ॥

వ. అని వారిచేత నియమింపఁబడి త్రిలోకంబులు దిరిగియు నెందును శరణంబు లేక కాకంబు గ్రమ్మఱవచ్చి శ్రీరామమూర్తిపాదములఁగు జొచ్చి భయభక్తుల ని ట్లని వినుతించె:

కమాచ్—ఏకతాళము.

సీతాధిపా, శ్రీరామా, త్రిభువననుత! ॥సీతా॥ గౌతముని నాతి నపుడు పునీతను జేయవె ॥సీతా॥ కావు కావు కలుషాపహార ॥సీతా॥ కుజనహరణ, సుజనహృదయ, గురుజలజాతనిలయ ॥సీతా॥ నను గన్న జనకుఁడ వన్న కనుగొన్న నిను నమ్మియున్న నను బ్రోవుమన్న ॥సీతా॥ నీ కన్న వేఱు లోకాధ్యు లేరు! కాకుత్స్థ లేరు కాపాడువారు! చేకొని పాపము జిందరవందర జేసి శుభము లిడు ॥సీతా॥ రామ రామ నారాయణకవినుత నామ మోక్షపురిధామా! రాజలలామా! పాపవిరామా! సజ్జనకామా! రూపజితకామ! నీరదశ్యామ! శరణు॥ సీతా॥

వ. అని ఇట్లు పరిదేవనము సేయుచున్న కాకిని గరుణించి శ్రీరామదేవుం డిట్లు పలుకుచున్నాఁడు:

క. నా యస్త్రము వృథ గాదు గదా;
నీయంగం బొక్కటిమ్ము! నే నట, విని యా
వాయస మొక కన్నిడి తాఁ
బోయెను శ్రీరాము నాజ్ఞఁ బూని యథేచ్ఛన్.

వ. అది మొదలు గాకులకు నొంటికంటి చూపేర్పడె. ఆ పిమ్మట సీతా-రామ-లక్ష్మణులు ఫలాహారంబులు సేసి వాల్మీక్యాది మహర్షుల సాంగత్యంబుచే బ్రహ్మానందంబు నొందుచుండె నిక్కడ, —

తో: మంతన మాటిది సుమంత్రుఁడు రథమును మరలిచి నయోధ్యకుఁ జేర్చె; నంతఃపురి దలవాకిటను జని భూకాంతుని కెదురుగను నిలిచె॥ రామా॥

వ. ఇట్లు నిలిచినంగాంచి దశరథుండు సగము మూఁకన్ను మంత్రిం గాంచి,..

అ॰సారి: ఇనకులు లిరువురు గోపకులు గోటలు నచ్చట నున్నారోయి? యడవులయందు నున్నాని సీతయు నాడవోరి చెప్ప గదోయి॥రామ॥ అని యెలుగెత్తియు హా! యని యేడ్చుచు నడిగిన, నా దశరథుని, గనుగొని చింతాక్రాంతుఁ డగుచును సరియు మంత్రి సెప్పెదిని ॥రామ॥

ద్వి. రాజేంద్ర, శృంగిబేరము చేర్చినాము;
వేజనులు ఘటించి నెపలి, బాసి పిసి
దాటి, కాల్నడకలోఁ దద్దయు జిత్ర
కూటశైలమ్మునకును జేరినారు;
'తల్లిదండ్రులకు దండముల్ సెప్పు
మల్లన వగవ వద్దను' మనినారు,

సాకేతమునకన్న, సకల సౌఖ్యంబు
లాకానలం దెక్కువని యనినారు;
సీత యత్తలకును, జెప్పె దండములు
భూతలాధిప యిదే పోవార లనిన—

మ. విని కౌసల్య విలాప మొందుచు విభుఁ వీక్షించి 'హానాథ! నీ యనుకూలంబుఫలించెఁ! గైకకొడుకుఁ హర్షంబుతో నింక ర మ్మని పిల్పించి ప్రభుత్వ మిమ్ము! వల దీమూలస్య మింకేల? నా తనయుల్ నాకులఁ గూరలై బ్రతుకరా దైన్యంబునన్ గానలన్!'

వ. అను నుడువు లొడలిపైఁ యుడుకు జల్లి నట్లయిన వాపోవుచు.

సురట: ఆదితాళము.

ఎందుకుఁ బల్కవదవే సుందరి॥ ఎందు॥ నందను నెడఁబాసి డెంద ము గుందగ ముందే నే దుఃఖింప నిందటిలో, నందుకు దోడుగ నగ్ని జిలికిన రీతి॥ ఎందు॥ నే నింక బ్రాణాలు నిలుపఁగ జాలను! గానఁగ శాపము గలదు నాకు! మానిని, యింతలో మద్యాదబోనాడి ॥ఎందు॥ శ్రీమోక్షగుండపురీశుని సాక్షిగ గామిని, నాశాపకారణము వేమరు నే నీకు వినుపింతు నింతలో॥ నెందు॥

గీ. వేట తగులమ్మునం బిన్ననాట వనికి
నరిగి సరయూతటమ్మునఁ దరువుపొంతఁ
బొంచి యుంటిని; యట కొకముని సుతుండు
వచ్చి గుండిగ ముంచెఁ బ్రవాహమందు.

తోహ: బుడబుడ మని చప్పుడు గలిగిన నప్పుడు గజ మని నేఁ దలఁచి, జడిగొని పైచితి శబ్దవేది యను శరమును దరిపై నిలిచి ॥రాము
'హాతాతా! హామాతా! మిము నను నావిధి వాపెనె' యనుచు
భూతలివ్రాలిన ముని సుతుదరిసితి నాతురతంబడుచు॥ రా॥

వ. ఇటుల చెంతకుఁజేరి యిట్లంటి:

హిం. కాఫీ: ఆదితాళము.

నీ వెవరో తెల్పుము నాకు ॥నీవె॥ నే వనకుంజర మని, భావించి వేసితిని శరము॥ నీవె॥ వేటకు వచ్చితిని; యీ యేటిదరిని నుంటిని; ఖ్యాతిగ నయోధ్యనాది; దశరథావనీశుఁడను॥ నీవె॥ కానక చేసితిని; తప్పు గావుము మ్రొక్కితిని పూని నన్ను బ్రహ్మహత్య పొందెనేమి చేయువాఁడ॥ నీవె॥ ఏకుల మేస్థలము రా నేల నీవీయెడకు। ప్రాకటముగ మోక్షగుండపాలఁ దయ లేక పోవె॥ నీవె॥

వ. అనిన, నతండు —

క. నా పేరు యజ్ఞదత్తుఁడు;
భూపాలక, వైశ్యుఁడను; దపోమహితులు మా
తాపితరులు గల రంధకు:
లీపొంతను,నిదిగో కాంచు మీ దయ వెలయున్.

గీ. వారిదప్పిఁ దీర్ప వారికై వచ్చితి
నా పురాకృతంబు నన్నుఁబంప;
బ్రహ్మహత్య యనెడు భయము నీ కిఁక లేదు;
మిగిలినట్టి పనికి వగవ నేల !

ధన్యాసి: ఆదితాళము.

ఇఁక బ్రొమ్మా ధరణీవల్లభా॥ ఇ॥ అమ్మ యయ్య నబ్బుయు నతిదాహముచే నల్లాడుచు నున్నా రచటికి ॥నిక బ్రొ॥ ఆకులపడుదు రాచీకులు నాకై! యీ కలశంబును గైకొని నీ ॥నిక బ్రొమ్మ॥ నాపోబడిఁ గానక నే డయ్యో! వాపోవుదు రీవార్త దెలుప ॥నిక బ్రొ॥ దక్షతతో వారి దాహము దీర్పఁగ మోక్షగుండపతి సాక్షిగ నీ ॥నిక బ్రొ॥

తో: హా: శాపం బిత్తురు చను మిక దడయకు; శరవేదన బడ జాల! బ్రాపు జేరి యీ బాణముల గుము ప్రాణము విడుతు నీవేళ॥ రా॥

వ. అని పలికినఁ, జింతాక్రాంతుండ నగుచు దగ్గఱి యతని యొడల నాటియున్న శరంబు పెఱికిన యజ్ఞదత్తుండు దేహంబు బాసి దివంబున కరిగె. అంత నేను విధిని దూఱుచు నక్కలశంబును నెత్తిన బోచికొని మెల్లన నడుగు లిడుచు యజ్ఞదత్తుండు సెప్పిన గుఱుతు ప్రకారము ముదుసళ్ళున్న చోటికిం బోయినఁ, గాళ్ళచప్పుడు విని, ఆముదుసళ్లు-

తేవారము:- కొడుక, నీ వింతసేపు దడవుగా నేలఁ జెప్పుఁ! బడుగులము దప్పిచేత బడలి యున్నాము; ధాత యిమ్ములొందఁగఁ జేసె నిటుల దలమీఁద వ్రాసె! గడియయును నిన్ను మేము కానకయు నిలువలేము.

వ. అనిన భయభ్రాంతచిత్తుండయి దశరథుండు నీటికడవనచ్చట దించివారిపాదంబులపై వ్రాలి,——

తేవారము: నేను మీసుతుఁడ గాను, నిక్కము నేఁ దాపలేను; భానువంశోద్భవుండ బాహుజుండ దశరథుఁడ; నే నిచట వేటలాడ బూనిజను దెంచినాఁడ గాన కపకార మొకటి గరువముమై జేసినాఁడ.

వ. అని సవిషాదంబుగా-

చ. 'సరయువుఁ జేరి మీకొడుకు చప్పుడుఁ జేయుచు నీరుముంచఁగాఁ,
గరి యని శబ్దవేది యగు కాండము వైచితిఁ! గూలె బిడ్డ నా
ష్కరమగు గిల్బిషమ్ము నోడిఁ గట్టితిఁ గట్టిఁడి' సంచు మ్రొక్కినం
దురితిని: వారి దప్పికకుఁ దోయము లిచ్చి సమాశ్వసించితిన్.

తో: నేపాపాత్ముఁడ, నీచవర్తనుఁడ మీపుత్త్రుని జంపితిని! నాపయి మిక్కిలి గోపము సేయక, నను బాలింపుడు ధృతిని॥ రామ॥

మేకొని యుదకము దూకు దెచ్చితిని చేకొని త్రాగుడు నడిగ; నా కృత్యము మానసమున నుంపక నను గృప గనుగొను డనగ॥ రామా॥

వ. అంత వారు మూర్ఛపోయి కొంతవడికిం దెలిసి కొడుకుం గూర్చి-

జోగిరాగము: ఆదితాళము.

మా పుత్రరత్నమా, నీవు నన్ను బాసిపోతివా ! ॥ మా॥ నీవు మాపైనగలభక్తి మఱచిపోయితివా! భూపతి నెపమున భువి నింగటింపో బాపురే విధియెడ బాపెను మసలను॥ మా॥ మాకెవ్వరింక దిక్కు- మర్యాద చేయగా ! గోకులకొల్ల చేసి కదలి పోతివిగా ! యీ కానలలో నెటుల మెలగుదువు! చీకులు ! నెవ్వరు చెట్టబట్టుదురు? ॥ మా॥ భూమీశు చేత నేడు పోలియగ నాయెగా ! శ్రీమాతు గుండ శౌరి ప్రేమ లేదాయెగా ! శ్రీమీటి చిరంజీవివి గమ్మని మే మను మాటలు మిథ్య లాయె నుగా॥ మాపుత్ర॥

వ. ఇట్లు దుఃఖించి యొక్కకేలకు ధైర్యము బూని,-

తో: క్షితిపాలక నీవు జన్మించి తెచ్చియు జనిచెప్పుము త్వరలోన॥ నతులితగుణ మాసుతు డరిగిన యాగతికి బోనామె మనిస-

గీ. అటులఁ జనిఁ జేర్చి తనివితీఱ; నంత వార
లగ్నిలోఁ జొచ్చి 'మునిగా నూయటులు నీవుఁ
బుత్రశోకాగ్ని చేతనే పొలియుగల' న
టంచు శపించి యిదియు ధ్యజించి చనిరి.

తో: కావున నాశాపకాలమున నిప్పుడుఁ గాదది వ్యర్థము నిజము; వేవేగంబున బోవుచు ప్రాణము వెలుదిరో, నిల్వ నవశము ॥ రామ ॥

వ. అని కౌసల్యనుఁ జెప్పి తత్క్షణంబున—

శా. 'హా రామా ! సుగుణాకరా ! ప్రియసుతా ! హా సీత ! హా లక్ష్మణా ! ।
మీరలన్ గనుఁగొనఁ బోవుదునంచు మేను విసర్జింపఁ జే
కూరెన్ కైకను దూలఁగానె; విధి బల్ ప్రగూఢత్వమునం బూనెనా
చారాటమ్మున మైదొలంగి చని స్వర్గంబుల్ ప్రతాపింపఁగా.

ఆ॥ తో॥ హర: అంతట గౌసల్యాది మానినులు హాహాకారము తోడ, నెంతయు వగచుచు, నెదలు మోదుకొని వంతమునిఁగి గోడాడ॥ రా॥

కౌసల్య - జో॥గి: ఆదితాళము.

సుగుణాకరా! రణభీకరా! నృపలోకశేఖరా! యిహలోక భోగము సరిపోక వేగము నిరాకరించి పొందితే! పరలోకసౌఖ్యము॥సుగు॥ నిను దూలనాడితి! గడుజాలిబెట్టితి! సుశీలుడవని నీమది గనఁజాల కెన్నితి॥ సుగు॥ అల కైకకృత్యము బహు శోకమూలము। అనేక మైనకష్టము లెంచ లేక దోచెను॥ సుగు॥ ధర మోక్షగుండనాథుడు, కక్షగట్టినా సురక్షితంబుగల్గునా! తల వ్రాత దొలగునా!॥ సుగు॥

వ. ఇట్లు రాజకాంతలు దుఃఖించుచుండ—

తో॥హ: తెల్లవాఱగను దెలిసియు బురజను లెల్లరు గుములయి వచ్చి, గొల్లున నందఱుగూడి యేడువగ గొల్లురేగె; నది చూచి॥రామ॥

చ. గురుఁడు వసిష్ఠమౌని చని గొబ్బున నందఱ నూఱడించి, భూ
వరతిలకమ్ము దైలమునఁ బక్వముఁ జేయఁగ బంచి దూతనో
క్కరుని గిరివ్రజమ్మునకుఁ గైక సుతుంగొని తేఱఁబంచె; వాఁ
డరిగి వసిష్ఠునాజ్ఞ భరతాగులకుం దెలిపెఁ వినీతుఁడై.

తో॥హ: విని భరతుం డతి వికలచిత్తుడయి తనవారలు వీడ్కొలుప, గనుల నశ్రువులు గార్పుచుఁగాళులు గడగడలాడుచుఁ గలఁప ॥రామ॥

శంకరాభరణము-ఆదితాళము.

ఓహో బంధులార, నే నయోధ్య కేగుచుంగదా :! యాహా! నన్ను బిలువ భటుని నంపిరి యోజించెదా॥ ఓ॥ రాము డెందు బోయి నాడో! రాజుమాటదెలియదు! ఏమికారణమో! నా కేమి దోపగా లేదు॥ ఓ॥ దక్షుఁడగుచు వసిష్ఠుఁడు దాను బంపెనేమో! హా! మోక్షగుండశౌరి కెఱుక మోస మేమో వచ్చె హా!॥ ఓహో॥

వ. అప్పుడు శత్రుఘ్న సహితంబుగా భరతుండు శీఘ్రయానంబున సాకేతనగరంబుఁ జేరి కళాహీనముగానున్న యా నగరంబును గని ఖిన్నుండయి రథంబు దిగి మాతృగృహంబున కరిగి యొంటిగా నున్న తల్లికినమస్కరించిన లేవనెత్తి దీవించి యిట్లనియె:

తోహర: మాతులు డత్తయు మాతామహియును దాతయు జుట్టాలును; బ్రీతిగ గుశలం బేకద! యన విని మాతకు దా నిట్లనెను॥ రా॥

మధ్యమావతి: ఆదితాళము.

ఎందుబోయె నాతండ్రి నేఁడు॥ యెం॥ ఎందు బోయె! మది యందు దోప లేదు; ముందు నీదుగృహమందు నిలిచి తనడెందమునను నానందమొందు నిపు డిందు లేడాయె తండ్రి॥ ఎం॥ దుందుభిరవములు సందడు లలరగ వందిమాగధులు బృందములై తనముందర గొలువగ సుందరముగ జెలువొందు భూమీంద్రు డిపు॥ డెం॥ ఈక్షితి నారాయణకవి నేలెడు మోక్షగుండపురదక్షుకు దయతో నీక్షణమున బ్రతిపక్ష గణంబుల శిక్ష జేసెడిదక్షు॥ డెందు॥

వ. ఇట్లడిగి కించిన్మాత్రంబు దుఃఖితుండయిన, కైకయిట్లనియె-

తో: వగవ నేల సుత వాడి మేధముఖవర యాజకు లేగతికి దగ జనుదురో యాస్థానమునకు మీతండ్రి సేరె సద్గతికి॥ రాము॥

తో: అనగా నామాట వినగా మూర్ఛిలి, యవనిపైనిబడి పొరలి, గొనకొని శత్రుఘ్నునిసహితంబుగ గొంతవడికి దెప్పిరిలి॥ రాము॥

క. నాయన స్వర్గమునకుఁ దాఁ
బోయెడు సమయంబునందుఁ బోలుపుగ మాకుఁ
ఏయేబుద్ధులు గఱపెను?.
నాయెడదయయుంచి తెలుపు నను గన్నమ్మా!

వ. అనినఁ దల్లి యిట్లనియె:

తో: శ్రీరాముని నాసీతను లక్ష్మణు సాకెను దలపోయుచును, దోరపుదుఃఖముతోఁ బొగులుచు గడతేరె ననగ విని యనెను॥ రామ॥

వా రెచటికి నావలెనే పోయిరో వారక దెలుపఁ గదమ్మా చేరువ కోకరును జేరని హేతువు జెప్పు మనగ నాకొమ్మ॥ రామ॥

జంఝూటి-ఆదితాళము.

విను తనయా! తెలిపెద॥విను॥ నిను గురించి చేసిన నాకృషి ॥విను॥ నట్టడవికి రఘునాథు నంపగా, పట్టము నీకును గట్టగను గట్టిగ గోరితి గాంతునితో ॥విను॥ రెండువరము లిడి యుండె గాన మీతండ్రి యవియు లే దనలేక, దండిమనసుతో దయచేసెను విను ॥తన॥ దీక్షగ సీతా దేవి లక్ష్మణు లాక్షణమున రా నడవులకు, మోక్షగుండపతి సాక్షిగ జనె॥విను తన॥

గీ. వారి నంపి పిదప వారిపైఁ బ్రియమునఁ
బొగిలి పొగిలి చచ్చె పుడమిఱేడు!
కొదువ యేమి యింకఁ! కుతలంబు నేలుము
తనయ, యనిన, నతఁడు గనలి పలికె.

కీర్తన:ఆదితాళము.

పో పో గదే పో గదే పాపాత్మురాల! ॥పో॥ నీపట్టినై ధరనే బుట్టుటే రోత॥ పో॥ మాత వనుచు నిక బ్రీతిగ గన వచ్చునే తండ్రి జంపిన ఘాతుకురాలవు॥ పో॥ అన్నను వనముల కంపి యీ రాజ్యమున నేలు మనెదవు నాలుకెటు లాడె॥బోపో॥ శ్రీమోక్షగుండపురీశుని సాక్షిగ వేమాఱు నీమోము వీక్షింపఁగానొల్ల ॥పో॥

వ. అని యిట్లు కఠోరంబుగాఁ బలుకుచున్న యెడఁ జూడ వచ్చిన వారిలోఁ గొంద ఱీ మంథరవల్లనే యింతతొందర గలిగె నన, విని శత్రుఘ్నుండు క్షాత్రవంతంబున లేచి,—

ఘానిముండ నికఁ గూల్చివేతునని పూనికతో
హత్యకు మదిసంశయపడి మాని కొంత సైరించి
జంపగ దలచిన నిది మాతృద్రోహం బనుచు
పద కౌసల్యా,వరగృహముస కన వినుచు॥ రాము॥
ఇరువురుఁ గౌసల్యనగరంబునకుఁ జని భర్తృవి
ప్పించు నామెపదంబులతో బడి యేడ్చిన, నా

తండ్రి, సర్వము దల్లిచే నెమ్మది విని యుండుదువు;
నేలుము నీ విక నిష్ఠురంబులు నొదవు॥ రా॥ రామ
జయును నారలచీరెలు ధరియించి, ధీమతి నడవుల
నేవుడె ది క్కన గాంచి॥ రాము॥
రతుం డిట్లనియె,

హిం. తోడి–ఆదితాళము.

దామె తల్లీ! ఇక నేమిసేతునే! కుటిలాత్మురాలు
చు॥ యె॥
ల్లనిం చు కైకేఁగి యుంచునేని బాకట బ్రహ్మ
ంచును॥ ఈ॥ గురుని వసిష్ఠుని తరుణితో గూడను
ు బొందుదు॥ ఈ॥ నాతల్లి మోక్షగుండ నాథుని
జేసి యెఱుగను మన్నించు॥ మెుబుదోప॥
తుండు ప్రమాణపూర్వకముగాఁ బలికె. కౌసల్య
ు లేవ నెత్తి 'నాయనా! నీమనోభావంబుఁ గన
వించుచు నొకరి నొకరిగాగిలించుకొని యెలుఁగెత్తి
శిష్ఠుండు వచ్చి భరతునితో నిట్లనియె:
ర్వమును భావ్యము! చచ్చినవారు వత్తురే!
జ్ఞనుల సన్నుతిఁగాంచు కుమారులం గనే;

తగిలె సమస్త భోగములఁ; దద్జ్ఞత నొప్పి దివంబుఁ జేరె; నా
యగణిత ధర్మశీలునకు నైపలవించుట పామరత్వమా !

సీ. దేహ మెల్లప్పుడు దిరముగా నుండదు
మృత్యువు వెన్నంటి మెలఁగుచుండు;
సర్వసంపదలు నశాశ్వతంబులుకర్మ
ఫలితంబు గుదువక వాసి చనదు;
దారపుత్రాదులు దారు నూ వెన్వెంట
మాయాకృతంబు లీమమతలెల్ల;
బాల్యకౌమార యౌవన జరావస్థలు
సమత నెల్లపుడొక్క క్రమతఁ గనునె?

గీ. ఇట్టితనువుల నెన్నిటి నెత్తినాఁడొ!
పుట్టివచ్చుట సహజంబుభూతతతికి
నశ్వరం బగుదీనిని నమ్మరార్యు;
లింక దుఃఖించినను ఫల మేమి భరత!

క. చినిగినగుడ్డలు విడిచియు
మనుజులు క్రొత్తవి ధరించుమాడ్కిని తనువుల్
వెనుకటివి విడిచి నూతన
తనువుల్ గాలక్రమానఁ దాల్తురు జీవుల్.

క. కావున విజ్ఞతఁ గైకొని
చావులు బుట్టువులు రెండు సమ మని మదిలో
భావించియు, సంస్కారము
గావింపుము తండ్రి కిపుడుఁ గడుభక్తి మెయిన్.

వ. అని బోధించిన వసిష్ఠునివాక్యంబులవలనఁ దెలివినొంది తైలద్రోణంబుననున్న తండ్రి కళేబరంబు దీయించి విధ్యుక్తముగా నగ్నిసంస్కారంబుచేసి దశరాత్రంబులు కర్మ మాచరించి, వేదవిదులగు

విప్రులకు షోడశమహాదానంబు లిచ్చి, సభాస్థానంబునఁ బరిజనమంత్రి సహితంబుగాఁ గొలువు దీరియున్న భరతునకు వసిష్ఠముని యిట్లనియె:

క. మీతండ్రికి మాటుగ నీ
వీతఱి భూభరణముఁ గై వహింపుము; కౌస
ల్యాతనయుఁడు పిమ్మటఁ బృ
థ్వీతలము భరించుచుండు విబుధహితముగా.

ఝంఝూటి: రూపకము.

రాముని సేవింప బోదు- రాజ్య మేటికి? ఓమునీంద్ర, ఇహ సుఖము లొల్లను నే నుల్లంబున ॥రా॥ కాఱడవుల రాము డుండ నూరం నుందునా ! మాఱుమాట లేదు రేపు మనమందఱ మరుదెంతము ॥ రా॥ కైకదప్ప స్త్రీపురుషులు గడమవారలు ప్రాకటముగ మోక్షగుండ పతికృపతో రావచ్చును॥ రాము॥

తోహా: రాముని దోడ్కొ-ని-రయమున వచ్చియు రాజ్యము వే గట్టెదను; ఆమహానీయుఁడు రానియెడల నే నందే గడపెదను. ॥రా ॥

వ. అని నిశ్చయించియేగిన తరువాత వసిష్ఠాదిమునులును సుమంత్రాదులును దల్లులును జతురంగబలంబులును బౌరులును గూడి రా భరత శత్రుఘ్నులు గదలి గంగాతీరంబునకుఁ జనిన, గుహుండు సూచి,—

గీ 'కాననంబుల దిరిగి రాఘవుఁడు మరల
వచ్చునో! యంచుదండెత్తి వచ్చుచున్న
యటులఁ దోచును నీరాక ! యైన నేమి
నన్ను గెలిచియుఁ బొమ్ము నీ' వన్న ననియె:

గీ 'రాముఁ బ్రార్థించి తోడ్తెచ్చి రాజ్య మియ్యఁ
బోవుచున్నాడ' నన్న, నుప్పొంగి యతఁడు-

ఫండ్లు పాలును దేనియల్ బడవలందు
నుంచి యందఱు నదిని దాఁటించె నపుడు.

వ. భరతశత్రుఘ్నులు రామలక్ష్మణులవలెనే జటావల్కలములు ధరించి యానాఁడు భరద్వాజాశ్రమంబుఁ జేరిన, నతండు-

తో॰హర: పురి నీ కిచ్చియు బోయిన రామునిఁ బోనియ్యంగా లేవా ! భరతా! యిటువెంబడిఁ బడి వారల దఱుమగ జనుచున్నావా ! ॥రామ॥

తో॰హర: అనిన, భయపడి 'మునివర ! రామునిఁ గొని దెచ్చి ప్రభునిఁ జేయఁగ, జనుచున్నా' నన, సంతసించి యాయనయాతిథ్యం బీయఁగ ॥రామ॥

వ. అంనుండి మఱునాఁడు బయలుదేఱి చిత్రకూటాద్రిఁ జేర వచ్చినఁ గాంచి లక్ష్మణుండు మునిజనపరివృతుండయిన యగ్రజుఁ గాంచి,—

కీర్తన: ఆదితాళము.

వారెవరో! చూడుము॥ వా॥ వివిధసేనలతో వెడలివచ్చు ॥వారె॥ సమరథు లున్నారుగా! అతిరథు లున్నారుగా ! రథ హయ భట వారణ ములుగల॥ వారె॥ ఇనకులుల చిన్నియ నెసయఁగలిగి మన దెస కలరి వచ్చు॥ వారె॥ ప్రతిపక్షవీరులో! ప్రతిమోతుగుండపుర రక్షక యల॥ వారె॥

వ. అనిన, రాఘవుండు—

తో॰: భరతుఁడు మనలను బురికిఁ బిలువఁగా, వచ్చువాఁడు కాఁబోలు! సరగున నీమది సంశయముడుగుము సౌమిత్రీ యిఁక జాలు॥ రామ॥

తో॰: అనుకొనుచుండఁగ నంతలోన వా రరుదెంచిన ముదమంది, జననుల కంజలి సంఘటించి దీవనలఁ గ్రమంబున నంది॥ రామ॥

క. కులగురునకు దండము లిడి
యలరుచు 'ధన్యుండ నైతి, నయ్యా, మాత
ల్లెలఁ దమ్ములు వచ్చిరి యిట
నలవడి మాయయ్య యేడి? యగపడ' డనఁగన్,

వ. అనిన వసిష్ఠుం డిట్లనియె.

వ-ద్వి. మిమ్ము గానలఁ బంపి మేదినీవిభుఁడు
మిమ్ము దలంచుచు మృతుఁడయ్యె నంత
భరతునిఁ బిలిపించి, పరలోకవిధులు
బరువడిఁ జేయించి ప్రభువు గమ్మన్న
నొల్లక మిముఁ జూడ నొయ్యన వచ్చె
తల్లులతోఁ గూడ దశరథరామ!
అనుపల్కు లాలించి, యారామవిభుఁడు
జనకజా-లక్ష్మణసహితంబుగాఁగ
గనువడి మూర్ఛిల్లి గ్రక్కునఁ దెలిసి
సుడియుచు నిట్లని శోకింపఁ దొడఁగె.

కీం. తోడి: రూపకము.

తండ్రీ! పోతివా! కన్న ॥తం॥ తీవ్రమయిన శోకార్క-దీప్తి పోతివా ॥తం॥ కొడుకులఁ గొలిచిన వెనుకుడిచియుఁ గడకు బడలి చెంత నెవరు లేక పోతివా॥ తం॥ చాలకాలము నీచాటున మేము లీల మెలఁగు ప్రాప్తి మాకు లేకపోయెను॥ తండ్రీ॥ ఎంతదలచితో! మ మ్మెంత బిలచితో! సంతతంబు మాటుగుండెపొక్కు కెఱుకగు॥ తండ్రీ॥

వ. అప్పుడు వచ్చిన వారందఱు కన్నీరు మున్నీరుగాఁ బాఱ నేడ్వ, వసిష్ఠుండు శాంతవచనంబులఁ వారందఱ నూరార్చి రామునిఁ దగ్గఱి,—

క. లోకంబులు గల్పింపను,
బ్రాకటముగఁ బెంపఁ ద్రుంపఁ బతినయ్యు నిటుల్

బాలికృతిని రీతి నీకున్
శోకింపఁగ నేల సకల సురగణపాలా!

వ. నీయంతవాని కిది తగునే! దుఃఖించినఁ జచ్చినవారు వత్తురే! లె మ్మన్న, గురువాక్యంబువలన రాముండు దేఱి తమ్మునితోఁ గూడ గంగానదియందు స్నాతుండయి తండ్రికి వాసోదక పిండోదకములనిచ్చి యాదిన ముపవసించి, మఱుదినంబున స్నానంబుఁజేసి యథాస్థానంబు నకు వచ్చి మునిజనపరివృతుండై యు న్న య న్న కు భరతుండు సాష్టాంగనమస్కారము లర్పించిన, రాముం డిట్లనియె:

క. పితృవాక్యపాలనకు నే
ధృతితోఁగానలకుఁ నేగుదెంచితి; నీవున్
క్షితిభారముఁ దాల్చక యీ
గతి నడవికి రాఁగ నేమి కారణ మనుజా !

వ. అనినఁ భరతుండు దీనాననుం డగుచు నిట్లనియె:

ద్వ్యాండుస్వరము: ఆదితాళము.

రామచంద్ర, రమ్మిక! రాజ్యమును గొ మ్మిక! స్వామి, నిన్ను వీడి చనను నేను బురికిఁక! భూమిబాలింపగ బోల నేను; శ్రీ నిూఱ మిూఱపంపుజేసెదను॥ రామ॥ కపటచిత్తురాలగు కైకమాట దలపకు; తపనకులజ, నామెడ దప్పులేదు చొప్పడ; విపులాటవుల నేగు టిక మానుము; కృప యుంచు నామీఁద నేవలము॥ రామ॥ మోక్షగుండ దేవునిసాక్షిగ నీవు రా నని పక్షపాత ముంచిన బాదములు విడుతునా! లక్ష్మణ-సీతలు లలితాంగులు అక్షయ కష్టము లంద లేరు॥ రామ॥

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుం డిట్లనియె:

క. జనకునియాజ్ఞను దాటఁగఁ
జనునా ! రాజ్యంబు నీ కొసంగియు ననుఁ గా
ననములకు నరుగ మనియెను;
బనివడి నెఱవేర్చకున్నఁ బాపము గాదా ?

వ. అనిన భరతుండు శోకవ్యాకులచిత్తుండై యొక్కదర్భాస
నంబునఁ గూర్చుండి యిట్లనియె:

తో: ప్రాణాయామము బట్టియు నేనును బ్రాణంబులు బో
విడుతు; గాన మీరు రాక యయోధ్యకు నే బోను సత్య మని
యనెను॥ రా॥

వ. అంత భరతుని మనోనిశ్చయంబునకు నేమి చెప్పుటకు దోఁ
పక శ్రీరాముండు గన్ను గీటిన, వసిష్ఠుండు భరతున కభిముఖుం డయి
యిట్లనియె:

అటతాళము (నాయనా) వలె.

అగ్రజుశాసన మాలింపరాదా! వ్యగ్రతగా నీవు వర్తింపవలెనా!
॥అ॥ కారణ-కార్యము లారయవలదా ! తీరు మిక్కిలులు దెలియగవల
దా॥అ॥ రావణు గూల్చి సురావళి నెల్లను బ్రోవగ బుట్టిన దేవుడు
గాడా॥ అ॥ ఆపనిదీర్పగ నది కడుమే లగు; పాపాత్ము లెల్లరు బలిసిరి
భూమిని॥ అ॥ మోక్షగుండ పురాధ్యక్షునివల్లనే రాక్షసకులములు
శిక్షింప బడ నగు॥ అ॥

తో: తిరిగి రాముడరుదెంచిన నాపని దీర్చువార లిక నేరీ! చేరి
యొక కార్యము జేయుడు జనులకు క్షేమం బగు ననె సూరి॥ రామ॥

సం-వ. ఇట్లు భరతునకుఁ దెలిపి రామునింగాంచి,

వసి-తోహార: పదియు నాలుగబ్దంబులు నిండినపిదప నయోధ్య
కురండి ! సదమలముగ సజ్జను లౌ ననగా బృథివి నెల్ల నేలండి॥ రామ॥

వ. అని తెలిపిన,

క. ఇందుకురాముఁ డొడంబడె
నందుకు భరతుండు నొప్పి సటుపిమ్మటఁ దా
వందన మొనరిచి సభవా
రందఱువిన భరతుఁడనియె నగ్రజుతోడన్.

గీ. అయ్యతర్వాత ప్రభుతనీదగునుగాని,
నాకు దగదయ్య! సింహాసనంబు నెక్కఁ
బాదుకల నిమ్మువాని కే భక్తితోడఁ
జేసికొనియెద రాజ్యాభిషేక మింక.

గీ. పాదుకల నిమ్ము; నెమ్మి నీవచ్చుదాఁక
గొలిచి యేర్పడి నెట్టులో సలుపుచుందు
గడవులో రాక తడసిన గరమ్ముఁదీని
చత్తునీపాద మాన నిజమ్ము నమ్ము.

వ. అనిన రాముండిట్లనియె

తోహర: 'తమ్ముడ! నీయిష్టమ్మురీతిగా, దప్పక నే జేసెదను; బో మ్మిక బాదుక లిమ్మంటివి పైకొమ్మని యిచ్చెను దయుతు॥ రామ॥

వ. అంత భరతుం డానందమొంది పాదుకల శిరసావహించి రామునకుఁ బునఃపునః ప్రణామంబు లాచరించిన, దీవించి యిట్లనియె:

కీర్తన: అటతాళము.

ప్రజలను బాలింపుమీ తమ్ముడ! ॥ప్ర॥ సుజనుల గాంచి సారిది బూజించి వృజినపథంబుల నెఱిఁగి తొలంచుచు॥ ప్ర॥ నీతి మానక ఖ్యాతిఁ బోనీకఁ దాతతండ్రులబోలి ధర్మసుగుణముగా॥ ప్ర॥ పేదసాదలను బ్రీతితోఁగనుచు నాదరమున మితమంయిన పన్నుగొనుచు॥ ప్ర॥ రాక్షసనాశ మోక్షగుండేశు నక్షయఫలదుని నర్చనజేయుచు॥ ప్ర॥

వ. అని బోధించి శత్రుఘ్నుని భరతునికి సహాయంబుగా నుండుమని నియమించి తల్లులకుఁ మగుడ నమస్కరించిన, పైక రామున కిట్లనియె:

తో: నీవు దేవుడవు; నిర్వికారుడవు; కేవలపరిపూర్ణుడవు; పావనజనులకు సంయిన దెలియ దరమవునే! పరమాత్ముఁడవు॥ రామ॥

కపటినిపాపిని కష్టచిత్తను నృపహంతను గావునను, నపరాధము నీకాచరించితినిఁ నపనయించి కావు నను॥ రామ॥

వ. అనిన రాముండిట్లనియె:

తో: దైవకృతంబీసర్వంబని మది భావింపుము నాతల్లీ! వనవాసము గడపి సుఖముగా నిదె వత్తును నే మాతల్లీ ॥రా॥ అసురజీవనమువలద్రోచి పరమాత్మధ్యానము బూను; సుస్థిరపదవికిం జూపు మార్గమిది; శోకమేటికింక మాను॥ రా॥

వ. అని జనకసుతను విన్నపంబుగం గలిపి యుండవలె సిద్ధాంతపిన, గదలి వచ్చిన మార్గంబున శీఘ్రయానంబున సచివభటసహితుండుగా నయోధ్యం జేరి యుండలేక వారివారి సింహాసనంబున నిలిపి తా నుండ నొల్లక భరతుండు —

క. నందిగ్రామము జేరియు
నందుం సింహాసనమున నాపాదుకలం
బొందుగ నిలిపియు నిరతముం
జందనకుసుమములం బూజ సల్పుచు నుండియున్ —

తో. ఫలభోజనమును వసుధాశయనము బ్రహ్మచర్యమును గాగ, నలలితనియమములు సల్పుచు దమ్మునిసహితుండగుచు నిక॥ రా॥ పాదుకాజ్ఞచే బాలన జేయుచు బహునాళ్లను వర్ణములు గాదను కాలము గణనము జేయుచు గనుపుచు నుండె దినములు ॥ రాము॥

గీ. అక్కడ రాముండు మదిలో
నిక్కముగాం దలంచ నిచట నిలిచినబాగుల
ఇక్కడికి వచ్చుచుందురు
చక్కగ నక్కడికి బోయెదం జన దగు ననుచున్.

తో: అని తలపోసి నారాయణపథి రామాయణమును మాకథను - ఘనముగం జెప్పెను గనుమీ నయోధ్యకాండము వినుకను సుధను॥ రాము॥

ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు గొదువలేక చేకురును ముదమున దుదకును ముక్తి లభించును మోక్షగుండహరికృపను॥ రా॥ రామ! రామా! యనవే! శ్రీరామాయణకథ వినవే! గౌరీ!॥ రా॥

క. నాచేతనైన కొలందిని
జూచి రచించితిని. దీని; సుజనులు నెఱసుల్
దోఁచినయెడ దిద్దుదు రని
నా చిత్తములోన నమ్మినా ననయంబున్.

అయోధ్యాకాండము-హరికథ.

సంపూర్ణము.

శ్రీ రామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మణేనమః.

అవిఘ్నమస్తు.

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హరికథ.

ఆరణ్యకాండము.

క. శ్రీరామగుణ కథామృత
సారము జవులూరఁ జెవుల సక్తతఁ గ్రోలం
గోరెడు భాగవతాళికి
వారక కామ్యములు కొంగుబంగార మగున్.

వ. అంత శ్రీమద్రామమూర్తి కిఁ జిత్రకూటాద్రియందున్న ఋషి కాంతలు మంగళహారతులుపాడి రెట్లనిన—

సురటి: ఆటతాళము.

మా రఘుకులజాత! మహిజాసమేత! జయమంగళం-శుభమంగళం
మారకోటి సుకుమారశరీరా! జయమంగళం శుభమంగళం॥
మానివ్యాగ్గోచర! మహితతేజ నీకు మంగళం శుభమంగళం॥
మానితకామక్రోధాదిఖండన జయమంగళం శుభమంగళం॥
మండలోజ్వల మోక్షగుండరాఘవ! జయమంగళం, శుభమంగళం॥
మహినారాయణకవి మానసాధీన! జయమంగళం శుభమంగళం॥

వ. అనంతరము శ్రీరామలక్ష్మణులచటి మునుల వీడ్కొని కదలి యత్రిమహాముని యాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించిరి. అమ్మహర్షి యెదుర్కొని తోడితెచ్చి పూజించె. సంతసించి రాముండిట్లనియె:

తో: వనయాత్రకు రావలసిన నెపముననినుగనగలిగె మునీంద్రా!
అనయము నేను కృతార్థుడ నయితిని; ననుబ్రోవు కృపాసాంద్రా! రా॥

వ. అనిన, నత్రిమహాముని యిట్లనియె:

కీర్తన: ఆదితాళము.

కరివరద కామితఫలదా! ప్రోవవే కరివరదా!॥

ధరను నీమాయలో దగులక మెలగగ దరమే యజహరసురల కైన॥ కరివర॥ ననుబావనుని జేయగవచ్చిన నీ ననుమాటలు నా కద్భుతములు॥ కరివర॥ నారాయణకవినందిత! సంసారతారక! నే నికధన్యుడనో ॥కరివర॥ వసుధమోతుకుండవాస, దయానిధే, యసురుల బాధలు హరియింపుము॥ కరివర॥

వ. అంత ననసూయాదేవి సీతాదేవిని గని,—

తో: అన్నివిషయముల ననుసరింప దగు నధిపతిని బతివ్రతలు, గ్రన్నన నీ వటు గావించుటకయి కదలి వచ్చితివి మేలు॥రామ॥ చేడియ నీగతిఁ జెలగుచు చాఁ గొని యాడియు సన్మానించెఁ; వాడని పూలును, మాయని చీరెలు వరభూషలు నర్పించెఁ॥రా॥

వ. పిమ్మట రాముండు దండకావనమునకు మార్గముఁ జూప శిష్యులఁ బంపుమన నత్రియిట్లనియె:

క, లోకులకుఁ దోవఁ జూపెడు
నీ కెవ్వరు త్రోవ జూప నేర్తురు వేడ్కన్
లోకానుసరణిచే నీ
వీకరణిం గోరితివి పరేశ! యనంతా!

వ. అటులనే బంపెద నని తనశిష్యులలోఁ గొందఱిని బంపె. వారి వెంబడి గదిలి,

రగడనుబోలిన కీర్తన.

దండకాటవికిని వారు దగజొచ్చిరి ధృతిని,
బెబ్బులు లెలుగులుఁ బొబ్బమెకంబులు,
గస్తురిమృగములు ఖడ్గశరభములు,
గండకఖగమ్ములు గొండ్రయేనుగులు

సారంగంబులు గారెనుబోతులు,
సహవిహంగాలును, హాయమహిషంబులును,
నక్కలరణ్యపు నక్కలు దుప్పులు,
జెన్నులబోతులును జెలగుబోతులును,
కోతులగుమ్ములును గొండముచ్చులును,
దాసరిపాములు నూసరవెల్లులు,
పెనుసింగంబులును బెనుగుబ్బెల్లులును
నుడుములు కణుజులు ముసుతులు ముసుతులు
ఘోరాశీవిషంబులు గాకులమూకలుఁ
మందలగున్మృగములు పులుగులగుంపులు,
భూతగణంబులు బేతాళంబులు,
బ్రహ్మరాక్షసులు హై హై నార్చుచు,
బెగడుగు జనులను బెగడొందించుచు॥ దండకా॥

వ. ఇట్లు దండకారణ్యంబుఁ జొచ్చి సౌమిత్రిసీతల వెనుకకుఁ బంపియొంటిగా నరణ్యంబునఁ బోవుచుండ,

తో: శూలము భుజమున, సొంపుగదాల్చి కరాళవక్త్రమును దెఱచి, వాలాయముగా వచ్చె విరాధుఁడు వడి నార్చుచుఁ జేజఱచి ॥ రా॥

వ. ఘనులవలె సినాగిమాటీతోఁ గూడ గాఱడవిలో దూఱిదూఱి వచ్చెడు మిగుల రవమున కి చరాచరంబులుగూడి వచ్చెను దూరంబున హరింపగల విరాధుండును. బ్రతుకఁ దలఁచిన సీసతిని విడిచి మీ యిరవుల కరుగుఁడు. అనిన రామచంద్రుఁడు విరాధుని గనుంగొని,

చ. దశరథరాజసూనుఁడను, దానవ! నాది యయోధ్య; తండ్రిచే
విశదముగాఁగఁ బంపఁబడి వేగము వచ్చితిఁ గానకున్; భవా
దృశముగు రాక్షసాళిని వధించుటయే పని నాకు; పత్ని యిం
శశిముఖి సీత; యాతఁ డనుజాతుఁడు లక్ష్మణుఁ; డేను రాముఁడన్,

వ. అనిన నతండు బెబ్బులింబోలు నాబొబ్బకు మునులుబ్బు చెడి తబ్బిబ్బయి బాఱుదురు. మీ రన నెంత పంతంబుమీఱి యింతింతలుగా మీగొంతులు గోటికి రుధిరంబు గ్రోలుదురా ! నరాధమా!

కమాచ్: ఆదితాళము.

నిలునిలు మోభూవరా ॥నిలు॥ బలిమిని నిను నే బట్టి వధింతును ॥నిలు॥బలము గలిగినన్ దలగక నీవునిలు॥నిలు॥ముప్పరి నొకపరి గ్రొవ్వు సెడగ నే నవ్వుచు గైకొని నమలుదు నిక॥ నిలు॥ రాక్షసులకు నరభక్షణ మగు విధి; మోక్షగుండవిభుసాక్షిగ గదలక॥ నిలుమో॥

వ. అని ప్రగల్భంబు లాడుచు శూలంబుచే వైచి సీత నెత్తుకొని యాకాశంబున కెగిరిన,

తో: సరగున రాముఁడు శరములు వైచిన, సరకుగొనక పైకెగయ, బరువడి నొకఘనశరమున శూలము విఱుగగ రాముఁడు వ్రేయ॥రాము॥ అంతట సీతను నవని ద్రోయగను నాక్రందనమునరాగ, గాంతుకు రాముడు గరుడాస్త్రంబున గ్రక్కున దించెను బాగ॥ రా॥

వ. అప్పుడు,

గీ. ధరణిజంగొని, యర్ధచంద్రప్రయుక్తి
రాఘవుఁడుగూల్చె దైత్యు విరాధు వాని
ప్రాణతేజము దివ్యవిమాన మెక్కి
చనుచు నిటు లనె రెండుహస్తములుమోడ్చి.

తో: విను రఘువర! నే విద్యాధరుడను! దూర్వాసుడు నన్ను గనలిశపించిన దనుజాకృతమై గడపితి నీక్రియ నేను॥ రాము॥ నీచే జచ్చితి; నిన్ను నెఱింగితి; నీవు పరాత్పరు డగుదు; నీచకృత్యములు నేటికిబోయెను, నేను ముక్తి కిక జనుదు॥ రాము॥

వ. తదనంతరంబ శ్రీరామ-లక్ష్మణులు శరభంగముని యాశ్రమంబున కరిగిన నాతఁడెదు రేగి నమస్కరించి,—

బేహాగ్: అటతాళము.

స్వామి శ్రీరామ! రామచంద్ర నమో॥స్వామి శ్రీరామ॥రామ॥ నీసహితముగ నీమూర్తిని హృత్సమునఁ గాంచఁ దపమాచరింతును ॥స్వా॥ నే ధన్యుఁడ నయితి; నగడ తేరితి; నేటికి గోరికలు తీరెను॥ స్వామి॥ మోక్షగుండ పురాధ్యక్ష, నారాయణారక్ష, నీపదములు నమ్మితి॥ స్వామి శ్రీరామచం॥

వ. అని కొనియాడి గంధ కుసుమాక్షతలుఁ గొని తెచ్చి పూజనం బొనరిచి, గందమూలఫలముల నొయ్యన నిచ్చిన నారగించి; రా వెనుకను దత్సమీప మునిబృందము లెల్లను రామచంద్రుగాం చను శరభంగమౌనియుటజమ్మున దాసెంగుతూఁహాలమ్మునన్.

తో. రాముఁడు సీతా లక్ష్మణయుతముగ నామునులకు మొక్కగను, నామోదంబున నందఱు రాముని నర్చించిరి భక్తిగను॥ రామ॥

వ. అప్పుడు.

సింధుకాఫి. ఆదితాళము.

తావకదాసులము రామ రామ! భావములను గొల్తుము! నీవు వైకుంఠపతివి శ్రీదేవియె సీత యగు రామ॥ తావక॥

వరశంఖచక్రములు రామరామ! భరతశత్రుఘ్నులు; ధర లక్ష్మణుఁడే శేషుఁడు నగుచును లెసరఁ బుట్టినవారు రామరామ॥ తావ॥

రాక్షసులను గూల్చను రామ, రక్షింప సాధులను, సీక్షితి గలిగితివి రామ, మోక్షగుండేసుదత్ని! రామ॥ తావ॥

వ. ఇట్లు పొగడి,

తో: తిమతిమునాశ్రమములు చూడఁగ దనను రమ్మనుచు బిలువ, క్రమమదంబున జని కరికించను వారు పరమభక్తితో గొలువ॥ అచ్చటచ్చటను నస్థులు శిరములు నగపడ రాముం డనెను; 'నిచ్చ బెలుపు డివి యెక్కడివి' యనఁగా - నెలమిని వారి ట్లనిరి॥ రామ॥

గీ. రక్కసులు రావణునియాజ్ఞ నుక్కుమిగిలి
పరహితార్థుల నిరపాయకరుల మునుల
పలలముఁ మెక్కి పాలవైవంగఁ బడిన
ప్రోవు లియ్యవి: పుత్త్ర లెమ్ములు మహాత్మ!
తాపసులరక్ష నీకు వ్రతమ్ముగాదె!
వ. అనివేడిన,

తో. సాధువులను గడుబాధచేయు నసురాధములను బోకుండ నీధర గూల్తును నిక వారలభయ మేమి మీకు లేకుండ॥ రామ॥

వ. అని శపథంబుగా రాముఁడు పలికిన, మునులందఱు డెందంబుల నానందంబు నొందుచు,

ఆర్యావృత్తము.

జయజయ తులసీదామా! జయజయ రవికులసుధాంబునిధి సోమా! జయజయ తారకనామా! జయజయ త్రిజగద్విభో! పరంధామా!

వ. ఇట్లు వారు వొగడుచుండఁ గ్రమంబున వారి యాశ్రమంబులన్నియు జూచుచు సుతీక్ష్ణాశ్రమంబుఁ జేరె. అందు.

తో: రామదివ్య మంత్రంబు జపించెడు నా మునివర్యుడు లేచిఁ రామున కెదురుగ రయమున జని తా నేమముతోఁ దోడ్తెచ్చి॥ రా॥

ఆదితా: (గురుమహారాజ) వలె.

దశరథరామా! దశరథరామా! దైవలలామా!॥ దశరథ రామా॥ సరగున నీమంత్రజపమును సలుపగ దరమె! గౌరీతరుణికి నక్కగ॥ దశ॥ నీపదసేవయు నీసుదర్శనము నాప్రాప్తంబున నాకు లభించెను॥ దశ॥ అక్షయ సృష్టివిలక్షణ చిన్మయ! మోక్షగుండపురరక్ష పరాత్పర॥ దశ॥

వ. ఇటుల నుతించిన రామచంద్రుండు —

పంచచామరము.

సుతీక్ష్ణ నామమాత్రముల్ విశుద్ధితో జపించి హృ
ద్గతుండవైన నన్ను భక్తిఁ గాంచి గొల్చుచుండువా!
నతిప్రమోద మయ్యె నాకు సద్గి హోతు మిచ్చితీర్;
క్షితిన్ జనింప వింకమీఁద సిద్ధమో మునీశ్వరా!

వ. అని పలికి మఱియు,

తో: అరయఁగ మీగురు డగు నగస్త్యమునివరుని జూడ బోవ
లెను; బిఱబిఱ మామెరువెంబడి ర మ్మని పిలిచికొనుచటు వెడలెను
॥రామ॥

వ. ఇట్లు పోవుచు,

క. సీతారాము లగస్త్య
భ్రాతృగృహాంగణము జేరి భక్తిని నాతం
డాతిథ్య మీయఁగొని సం
ప్రీతునిగాఁ జేసి చనిరి ప్రియమున నవల్.

వ. ఇట్లు యగస్త్యాశ్రమంబు సమీపించి సుతీక్ష్ణునిం గాంచి-
తో: మీగురునకు మాయాగమ వార్త సమీహితముగ నెఱి
గింపన్, వేగము పొ మ్మన వెడలి సుతీక్ష్ణుఁడు దా గదిలెను రాముం
డంపన్॥

తో: ఆముహితా శ్రమముందు గురుఁడు శిష్యాళితన్నుఁ గూడన్
సామమునన్ శ్రీరామనుహిమమును శ్రావ్యముగాఁ బాడన్.

గీ. 'అనుఁగుఁదమ్ముఁడు సర్ధాంగి యనుగమింప
వచ్చె మిముఁ జూడనిదె రఘూద్వహుఁడుస్వామి'
యన్న నుపాంగి శిష్యసంపన్నుఁడగుచు
స్వాగత మిచ్చె సర్ఘ్యపాద్యముల గురుఁడు.

వ. ఇట్లు చని జానకీలక్ష్మణ యుతంబుగా రాముండు మ్రొక్కిన లేవ నెత్తి యాలింగనంబుఁ జేసికొని పర్ణశాలకు గొనివచ్చి పీఠం బిడి పూజించి ఫలహారంబులు పెట్టి అగస్త్యుడిట్లనియె:

బిలహరి: ఆదితాళము.

అత్యంతసంతోషము భవదాగమనంబు మా॥ కత్యంత॥ శ్రుత్యంతములచేత శోధించిచూచిన నిత్యానందమైననీదివ్యదర్శన॥ మత్యం॥ నీనామమంత్రానుష్ఠానతత్పరులకు మానుగ గోచర మా నీదుదర్శన। మత్యంత॥ మోతుకుండమందు మోహనరూపుతో సాక్షివై నిలిచిన సర్వజ్ఞ మీ రాక॥ యత్యంత॥

క. రాజస సాత్త్విక తామస
రాజితగుణములను గలిసి బ్రహ్మ హరి శివుల్
గాఁ జనియించియు జగముల
నోజను బుట్టించి పెంచి యుడుపుదు వనఘా.

తో: క్షీరాంభోనిధి జారంబున సురు జేరి యజాదులు వేడఁగ, ఘోరరాక్షసులఁ గూల్ప దలచి యవతార మొందితివి చూడన్॥ రామ॥

క. అప్పటినుండియు దర్శన
మెప్పటి కగునో యటంచు నెదురారయుచుఁ
దప్పక యీ స్థలమున నే
నొప్పుగఁ దప మాచరించుచుందు ననంతా!

వ. నేటికిఁ బ్రత్యక్షుం డైతివి నా మనోభీష్టంబు దీరె నేను కృతార్థుండ నైతి,

ఉత్సాహ వృత్తము.

గౌతమీతటంబునందుఁ గలుగు పంచవటికి నీ
సీతతోడ జేరు; మది వసింప మంచిదౌ నగుఁ
బ్రీతితో మునీంద్రు లందు పెక్కురుండ్రు రుచ్యవి
ఖ్యాతమౌ ఫలాదు లచట నలరెడుఁ సమృద్ధిగఁ.

వ. అని చెప్పి యక్షయతూణీర బాణంబులును ఖడ్గంబులును మహేంద్రచాపంబును నిచ్చి వీడ్కొలిపిన నగస్త్యునకుఁ బునర్వందనంబులు సమర్పించి పంచవటికిఁ బోవుచున్న, నప్పుడు.—

తో: దారిని జను కొండను బోలిన యాకారముతో గనబడిన।
శూరుజటాయువుఁ, జూచి। సమ్మదిని యోధ్యుఁ డని చెప్పెను॥ రా॥
తమ్ముఁడ! లక్ష్మణా! తెమ్మ ధనుర్బాణమ్ములు త్రుంచెద నీని
లెమ్మ, నపు డాలించి గృధ్రపతి, యమ్మాయిఁ బలికెను బూని॥ రామ॥

కాఫీ: ఏకతాళము.

రామనృప, జటాయు వనెడు నామముగలవాఁడ; నే భూమిపతికి దశరథునకుఁ బోలుపుగ సఖుఁడ॥ రామ॥ ఈ వనంబునందు నేను నిపుడు మెలఁగెద నో దేవ మీకు హితము నేను దెలుపఁ దొడఁగెద॥ రామ॥ పంచవటికి బోవుచున్నవారు మీరలు! మించిదనుజులప్పుడపుడు మెలఁగు చుందురు॥ రామ॥ మోసగుండు దేవ, నిన్ను మోసగొందును! యూతమా కుమారి సరసి నేలుచుందును॥ రామ॥

వ. కావున, నేను వధార్హుఁడఁ గాను, మీ హితంబుఁ గోరువాఁడ ననుఁడు, మన్నించి యనంతరంబున——

మధురగతిరగడ — పల్లవి సహితము.

పంచవటికిఁ జనిరి వారు పంచవటికి జనిరి, కుంద కురంటక కోవిదారములు, జంబీర తింత్రిణీక సాలవృక్షములు, మందారంబులు మామిడిపనసలుఁ, బొంగరుగఁ జెలఁగెడు పొగడలుఁ బొన్నలు, మాలూరంబులు మాకందంబులు, దాళంబులు హింతాలచయంబులు, దాడింబములు గదమ్బవృక్షములు, నాణెములగు ఘననారికేళములు, కరక లుసిరికలుఁ గంటకఫలములు, గురువకములు న్యగ్రోధవృక్షములు, శ్రీగంధంబులుఁ జిరుబిల్వంబులు, బాగుగ జంబూఫలభూరుహములు, నౌదుంబరములు నశ్వత్థంబులు, మోదుగ లనఁటులు మొదలగు తరు

పులు, ఫల కిసలయ సుమ భరితము లగుచును, వెలయుచు నుండఁగ, వేగమె కనుచును, శుక పికరవములు సొంపుగ వినుచును, ప్రకటిత సీతా రామలక్ష్మణులు పంచవటికిఁ జనిరి॥

గీ. ఇటుల బంచవటికి నేగి, నిర్మలమైన
తావుఁ జూచి యచట దాశరథులు
పర్ణశాలఁ గట్టి బాగుగఁ బూజించి
యొసర నందుఁ జేరి రుత్సవమున.

వ. ఇట్లు పర్ణశాలయందు నివసించి మునుల సద్గోష్ఠితోఁ గాల క్షేపము చేయుచున్నంత—

సీ. అంతట లక్ష్మణుం డన్నకు వదినెకు
నుపచరించుచు నుండి, యొక్క-నాఁడు
ఫలములుఁ దేఁ బోయి వనమున దిరుఁగుచో,
నురురుచుల్ దేలెడు నొక్క-ఖడ్గ
మభిముఖమైరాఁగ నదిగొని యచ్చటి
వెదురుజొంపంబును జిదురుపలుగ
నఱకె; నాచోటఁ దన్మయుఁడగు ముని చచ్చె;
సౌమిత్రి యామ్మని చావుఁ జూచి

గీ. వెఱచి, మూర్ఛిల్లి తెప్పిరి వెతఁగుడుచుచు
నన్నకడకేగి నే బ్రహ్మహత్యఁజేసి
నాఁడ! గతి యేమి యని చరణముల వ్రాలి
వగవ నూరార్చి శ్రీరఘువర్యు డనియె :

తో : అచటి మునులఁ గని, యయ్యా! యిది యెట్లని రాముఁడు ప్రశ్నింప। బ్రిమరంబుగ వారలు స్వామీ! భయపడకు డంచు వారింప॥ రామ॥

వ. శూర్పణఖయగని విద్యుజ్జిహ్వుడను వాని లంకకుఁ గాపుంచి రావణుఁడు దిగ్విజయార్థంబుగాఁ జనినవాఁడు—

గీ. అల్లలంకఁ దాన యపహరింపఁ దలఁచి
మాయ నేర్వ నెటకొ పోయె నతఁడు!
రావణుఁడు వచ్చి భావమఱఁది మోస
మెఱిఁగి కనలి వెనుకఁ దఱలె వడిగ.

వ. పాతాళంబున నున్న యతనిఁ జేరి యనక్రవిక్రముఁడై—

తో: తప్పక .యావనితల మునుమాడియు దనపురి జేరెను మఱల; జుప్పనాకతోఁ జెప్పె నీ యిష్టముచొప్పున బొమ్మని యవల ॥ రాము॥

వ. శూర్పణఖ తనయుండు జంబుఁడను వాఁడు దండ్రిపగదీర్పుట కయి సూర్యునిగూర్చి బహుకాలంబుఁ దపంబుఁ జేయుచున్న,—

గీ. తపమునకు మెచ్చి ఖడ్గమున్ దపనుఁ డంపె;
తాను రాకయ నినుఁబంపెఁగాన నొల్ల
నంచుఁ గోపించి పొదదూఱి దనుజుఁ డుండె;
నదియ సౌమిత్రిచేఁ బడినట్టి కత్తి.

వ. ఇట్లులవడిన ఖడ్గముఁ బూని మీతమ్ముఁడు—

తో. వెదురుజొంపమును జెదుముగ జంబుని మ, విగతవదనుఁడై యొఱగె; నది గని ముని యని యదరుచు వచ్చెను ఇది మంచిది వెఁ తిరిగె ॥రాము॥

తోహార: ఈవిధిగానే రావణానులజయించి బ్రోవు మమ్మనిరి; తావకచిత్తము దయ యుంచుం డని తాపసు లెల్లరు జనిరి॥ రాము॥

క. అంతట సీతారాముల
నెంతయుఁ బూజించి ఫలము లిచ్చు యథేచ్ఛన్;
సంతుష్టులఁ గావించుచు
సంతతమును గొల్చుచుండె సౌమిత్రితగన్.

వ. అప్పుడు చుప్పనాక యథాప్రకారము సుతునకు భోనపుటికఁ గొనివచ్చి ఖండితతనువుం డయియున్న కొడుకుం గాంచి దుఃఖించి

యగ్నిసంస్కారంబుఁ జేసి సమీపస్థులయియున్న మునులను గాంచి క్రోధతామ్రాక్షుయయి.

బేహాగ్: ఆదితాళము.

ఓహోపాపాత్ములారా! యుండు ద్రోహో మంచి దోహో॥ సాహసమున నింత ద్రోహము చేసినా రయో॥ మారు లేకయే నా కుమారు జంపినయట్టి వీరు డెవ్వఁడో వాని పేరు దెలుపుడు నాతో॥ నో॥ మోక్షగుండశౌరి యీక్షణమున వారిపక్షమైనను గాని శిక్ష జేయక మాన॥ నోహో॥

వ. అని కరాళించి పంక్తికి లఘించిన శూర్పణఖదెబ్బకుఁ దబ్బిబ్బు నొంది జడదారులు వడవడ వడంకుచు,

ద్విపద. అనబోకు మమ్ముల నతివరో యొక్క
ముని కుమారుఁడు వచ్చి ముదమున వెనరు
జొంపంబు నఱకెడుచో నీసుతుండు
జంపంగ బడియె నాజడదారి పిదప
నాపర్ణశాలకు నరిగెను; నీవు
పోపొమ్ము వానిజంపుట కని పంపె
దీనికృతంబున దెగును రావణుఁడు
మానక గలుగును మనకు సౌఖ్యంబు
లని యుబ్బుచుండిరి యచటితాపసులు;
జనుదెంచె నాపర్ణశాలదగ్గఱకుఁ
జయ్యన నడుగులజాడ వెంబడినిన
నయ్యసురాంగన నప్పుడుగాంచి,

క. నవ్వుచు రాముం డనియెను:
నివ్వనమున కేలవచ్చి? తెందుండువు నీ ?
వెవ్వరిదానవు? తెలుపుము
నివ్వెఱఁగగు మాకు నేఁడు నినుఁ గన్గొంతన్.

వ. అనినఁ జుప్పనాతి—

తో॥ హా: రాక్షసరాజగు లంకను నేలెడు రావణు చెలియలి నగుదు; నీక్షితి నాపేరు వినుము శూర్పణఖ; యెఱిఁగింపుము మీ రెవరు? రా॥

వ. అనియడిగిన రాముఁడు,—

కళ్యాణి: ఆదితాళము.

ఆకర్ణింపుము భామినీ॥ నిన్నా॥ రాజకుమారుఁడను రాముఁడను నాపేరు సాకేత నగరము మాది॥ మాకు॥ సీతయీమెను నాదుకులాంగన; నీతఁడు తమ్ముఁడు నాదు॥ నాక॥ ఖ్యాతి దశరథుఁడు వెలయు దండ్రి యగు మోక్షగుండవిభుసాక్షి ॥ ఆ॥

గీ. తండ్రియాజ్ఞఁ జేసి దండకవనములఁ
దిరుగ వచ్చినాము తెలియవమ్మ;
నీవు మాకడకును నేఁడు వచ్చుట కేమి
కతము పలుకవమ్మ గఱితయున్న!

వ. అని యడుగుటయు,

ఉ. రావణు నాజ్ఞఁ జేసియు నరణ్యమునన్ జరియింతు; మానులన్
నీ వనమందుఁ దాపసుల నేరిసిఁ జూచిన మోహితాత్మనై
నావలవంత దీర్చుము; మది నచ్చిన చానని నిచ్చ దీర్చఁగా
భావజకేళిలోఁ బలిమిఁ బట్టి రమింతువు; నెప్పుడున్న నే
వావిరి బట్టి ద్రుంగుదు భుజింతు; వినా కగు గండ రవ్వగున్.

పిం. కాఫీ—అటతాళము.

మాఁగు కేళి దేలింపుమా మారశరీరా నరు ॥మారు॥ మారు బారి ద్రోయఁదగు కోరి నిను మోహించితి ॥మారు॥ వేడుకగ నీకు నాకు నిపుడు జోడుగనుంటకు; నేడు మోక్షగుండపురాశియోడు నిను బాయ జాల॥ మారు॥

వ. అనిన శ్రీరాముం డిట్లనియె,—

తో: పరసతిం దల్లిగ భావింతును దుర్భరములు నీదుర్భావల్
సరగున నాయనుజుమ్మని లక్ష్మణు సరసకేఁగి గనుమాశల్! ॥రాము॥

అనవిని యా దనుజాంగన సౌమిత్రినిఁగని వలపుల దెలిపెన్
మనమున శ్రీరాముని భావమ్మునుగని యాతండిటు లనియెన్ ॥రాము॥

మత్తకోకిల- నేను వీరికి సేవకుండను నేఁడు నన్ను వరించినన్
జాన నీవును దాసి వౌదువు! చాల సిగ్గులుగల్గెడున్
గాన రాముఁడె నిన్ను నేలును గ్రక్కునన్ జను మన్న నా
దానవాంగన రాముఁ జేరి ముదమంబునన్ రతిగోరినన్.

క. ఇద్దఱితోఁ బడఁజాలను;
ముద్దియ లేనట్టివాఁడు ముదితరో యతఁడే
వద్దన్న నేమి! యాతని
యొద్దకె చను మన్నఁ గనలి యుగ్రరవమునన్.

తో: అచ్చటి కిచ్చటి కలయ త్రిప్పుచును హాస్యము లాడెద
రార చెచ్చెఱ నే నీ సీతను మ్రింగియు జెలగి నిన్ను దమితీఱ ॥రాము॥

తో: కూడుదు ననుచును గూయుచు గదిసిన కూళరక్కసిని
జూచి పోడిమిచెడి యాభూమిజ వడకగ బొసగ లక్ష్మణుడు లేచి॥ రాము॥

ఫరజు—ఆదితాళము.

కోరికను దీర్చెద - రారా వే చెలి॥ కో॥ నీరూపరేఖ నే గని
నంత సారెకు మోహము మీఱె నే నీకు॥ కో॥ మది నే గందామని
యంటిని గామిని విటవగ గల నటవే నీకు॥ కో॥ మోతుగుండహరి
సాక్షిగ నీపని దీక్షగ నిప్పుడె తీర్చెదనే చెలి॥ కో॥

వ. అనిన విని కోపంబు విడిచి యానందంబున సౌమిత్రిని డగ్గఱిన రామునానతిఁ గయికొని లక్ష్మణుండు—

తో: కరమున ఖడ్గము బిఱబిఱ దాలిచి కదియ జేరి కడు
నలుకన్, కటకట నాసా కర్ణంబులుదెగ్గనఱికెనురక్తమ్మొలుకన్ ॥రా॥

వ. ఇట్లు ముక్కు-చెవులుఁ దుదముట్ట గోసిన, రక్తంబేఱులై పాఱ, సిగ్గును దుఃఖంబును దనను ముంప శూర్పణఖ శీఘ్రయానంబున ఖరాసురుని యాస్థానంబునకుం జనిన, నవ్వికృతాకారంబుఁ జూచి, ఖరాసురుఁడు—

క. నీ కీయవస్థ వచ్చుట
కేకారణ మమ్మ నాకు నెఱిఁగింపఁ దగున్;
శోకింపకు నే నిప్పుడె
లోకేశుల నైన క్షణములోన జయింతున్.

వ. అనిన, శూర్పణఖ యన్నను గాంచి—

తో: రాముం డను నొక రాజకుమారుఁడు భీమబలుఁడు తమ్ము
నితోఁ భామామణితో వచ్చి గౌతమీసామీప్యంబున ధృతితో ॥రా॥
నెమ్మది నుండఁగ నే జని వలచిన సమ్మతి జూపక నేను తమ్మునిచే
కర్ణమ్ములు ముక్కు-ను దఱిగించెను నీవు చూడు॥ రాము।

వ. అనిన, ఖరాసురుం డదరిపడి లేచి దూషణ త్రిశిరులు వెంట రాఁ జతుర్దశ సహస్రపరిమిత రాక్షసబలంబులఁ గూడుకొని కదలె. ఆ చప్పుడు పుష్కరంబు నిండి మెండుకొని దిగంతంబులు ప్రతిధ్వను లియ్యనది విని రాఘవుం డనుజుని జూచి,—

ఉ. రాక్షసకాంత పంపున దురంతకదానవు లొక్క-పెట్టునన్
లక్షకొలంది వత్తురదె లక్ష్మణ, చూచితె! నేను వారలన్
శిక్ష యొనర్తు నంతకును సీతను నొక్క-గుహాంతరాళముం
దీక్షణ ముంచి పోవు మిఁక నేగు మటంచును బంపి పిమ్మటన్.

వ. కోదండరాముం డఖండ ప్రచండ మార్తాండ సదృశకాండంబులు తండోపతండంబులుగాఁ గోదండంబున నంకించి యెదురు చూచుచున్నంతఁ దక్షిణంబున రాక్షసదళంబులు చుట్టుముట్టె,—

తో: కొట్టుడు తిట్టుడు పట్టుడు ముట్టుడు కోయుడు త్రోయుం డనుచు, నట్టహాసమున నసురులు తరు-శిల లంబులు వైచిరి తఱచు ॥రామ॥

వ. అప్పుడు,

తో. బాణపరంపర, బఱపి రాఘవుండు పటుతర సేనల నెల్ల, ప్రాణంబుల కెడబాపి నిముసమునఁ బరమమునులు రంజిల్ల ॥ రా॥

వ. అంత ఖరాసురుని యానతిఁ జిత్తంబునఁ గొని దూషణుండు భీషణంబుగాఁ జని,

కమాను: ఆదితాళము.

నీ వన నెంతరా ! నరాధమా నాకు॥ నీ వన॥ కావరమా తీవ రమా చేవ చెడ బ్రేవులు ప్రోవులుగా విదలించెద॥ నీ వన॥ మానవులా దానవుల బూని రణక్షోణిఁ జయింపగ మానుము మానుము ॥ నీవన॥ కండలును గుండెలును జెండెదను దండిగ। శ్రీమోతుగుండ విభుని యాన॥ నీ వన।

వ. అని ప్రగల్భంబు లాడి కొన్ని శరంబుల ముంచి మహాట్టహాసంబుఁ జేసిన నవ్వి శ్రీరాముం డిట్లనియె:

తో: నీవారలగతి నీ వెఱఁగియు నిటు నీ వేటికి బ్రేలెదవు। చావు మూడి యిచ్చటికి వచ్చితివి గావున నిటు గూసెదవు॥ రామ॥

తో: మంచి మందు మని మహనీయాస్త్రము మించి యురంబును గాడ, నంచితముగ వేయంగ నవనిఁ బడి, యతఁడు నీల్గె నపుడాడ॥ రామ॥

క. పిమ్మటఁ ద్రిశిరుం డతి కో
పమ్మునఁ జనుదెంచి యోరి బలవంతుఁడ వే !
రమ్మా నాయెదుటికి బీ
ర మ్మెల్లను గాంతు నని శరమ్ములు వైచెన్.

వ. నిర్వక్రపరాక్రమంబుగల శక్రద్వేషులు పెక్కండ్రు లెక్కకు మిక్కుటంబుగాఁ బిక్కటిల్లుచు నాచక్కికి వచ్చిన నొక్కొక్కరిని ముక్కలు ముక్కలుగాఁ జెక్కి చిక్కువాపినాఁడ ఎక్కడనో డాగియుండి యిప్పు డొంగగుండ నిక్కడికి గ్రక్కున వచ్చితివి. తక్కక నీడొక్కఁజీల్చెద. నీకు దిక్కెవ్వఁడుండురా దానవా! ఇదివఱకు నా ప్రతాపముఁ గానవా!

తో: అని యొకసునిశితశరమును సంధించియు నతిభీకరమున వేసియు మనుకొని యాతనినమూఁజశిరంబులు, మునిసి పడియె నాచాయ॥ రామ॥

వ. అంత ఖరాసురుండు కోపోద్దీపితుండై యెదిరించి వచ్చినఁ గాంచి, రాముఁడు——

పూరికల్యాణి: ఏకతాళము.

ఓరి దానవా, ఘోరక మానవా! చేర వచ్చినావా! యూరక జనవా! ॥ఓ॥ మున్ను ఘోర, మున్నుగూరి మృతులై యున్నవారి గన్న భ్రాతిసోక యేవన్నదీరి చన్ను మోటికి మునికిని నన్ను జేరినన్ను జేరితివి॥ ఘోరి॥ దండి మోటుగుండరక్షకుండనై మిండను కక్ష జంచ రాక్షసుల నిలచెందు దీక్ష నొంచుదీక్ష నడుపుదు; నుంచు కూక్ష నిండ శిక్షయగు॥ఓరిదాన॥

వ. అనిన ఖరాసురుం డిట్లనియె: దిట్టతనంబున లోకాధికుండగు రావణు తోఁబుట్టువు బూరకట్టుమటికి వచ్చిన నట్టహాసంబున నట్టియుపకారం బుప్పట్టున గట్టిగ నొసగ్గితివి! కట్టా యిట్టి చెట్టవాని నెట్టుసహింపఁదగు. తెలుపఁగల మగవాఁడ నయిన బిగువుతప్పక జగడంబునకుఁ దగులుదుము. నే మగువను గాను. సిపాయి రిగురఁ జేసెదఁ దులువా! నాయెదుట నిలువగలవా! అని పలికి కఱకుటమ్ములు పెక్కులు వైచిన, నోలయక రాముండు——

పంచచామరము.

వృథాభిమానమైనపల్కు విజ్ఞవీఁగి పల్కఁగన్
బథంబుగాదు; నీవు మేటి బంటవైన నిల్వరా
మథింతు నీదుదుర్మదమ్ముల్! క్రమంబునన్ రణోర్వియం
వధింతు నీశిరంబు నేడు వ్రయ్యువ్రయ్యలై పడన్!

వ. ఇట్లు పలికి యొక్క యమోఘాస్త్రంబు ధనువున సంధించి,

తో: ఆకర్ణాంతము లాఁగి విడువగను నది చని యాతని శిరము, బ్రాకటముగ నిలపైన గూల్చె సురవరులు మే లనగఁ గరము ॥ రామ॥

వ. ఇట్లు ఖరాసురాది రాక్షసుల నిశ్శేషముగ వధించినపిమ్మట సీతాలక్ష్మణులు గుహాలోనుండి వచ్చి; నిహతులయిన రాక్షసుల గని యాశ్చర్యంబునొంది, రాముని కుపచరించి యిష్టగోష్ఠిగా నుండిరి.

తో: అంతశూర్పణఖ యాక్రందించుచు నపుడు లంకకును నటిగె; సంతోషంబున సభకు జేగి రాక్షసపతిపదముల కెఱఁగె॥ రామ॥

వ. అప్పుడు రావణుండు దాని వికృతాకారంబుఁ జూచి,

బేహాగ్ : ఆదితాళము

అపకార మెవ్వరు చేసిరమ్మ! వారిపేరు జెప్పుము విందు కొమ్మ! ఈతీరున దుఃఖపడకమ్మ! నారి వారిఁ బోరి చంపుదు॥ నప కార॥ ఆఖండలాదులు వచ్చినారా! మోతుగుండ హరి పంపినట్టి వారా! పౌలసుదింపు వేరడ్డపడరైరా! తుండెములుగ జెండి నేసెద॥ నపకార॥

వ. అనవుడు, చుప్పనాతి యిట్లనియె:

క. మునివేషధారి రాముం
డను రాజకుమారుఁ డొక్కఁ డటవయు దమ్ముం
డనుచరుడై తనుఁగొలువఁగ
జనుదెంచెను బంచవటికి సరభసలీలన్.

క. ఆతని యిల్లాలగు నా
సీతాసతి చక్కదనముఁ జెప్పం దరమే!

భూతలమున నాకంబునఁ
బాతాళమునందు నైనఁ బ్రతి లేరుసుమీ!

బేహాగ్: ఆదితాళము.

ఆ సుందరి యందమే యందమందు! జగమందు నెందుఁగాన నా పసందు॥ ఆ సుందరి॥ మాటలచే మరుని ఘోటి నేలు! నెఱసీటు గల్గు వాల్చూపులు మీలు! జిగి తేటలలయిన చెక్కు- లద్దములు! దాని తోటి పొందే చేయు వేనవేలు! మరుని ఘోటి నేలు; వాల్ చూపులు మీలు-, ఆచెక్కు-టద్దములు పొందే చేయు వేనవేలు॥ ఆసుందరి॥ కొండ లాసిబ్బెపుజనులతీరు! వేదండము తిన్ననినడకపోరు! మోక్షగుండ శ్రీనాథుని సతినిమీఱు! బ్రహ్మాండములో దానికి సరి లేరు! సిబ్బెపుజనులతీరు; తిన్ననినడకపోరు; శ్రీనాథుని సతి మీరు నలదానికి సరిలేరు॥ ఆ॥

తో: దాని నీకుఁ దేఁ బూని నేను జనఁగానే, తమ్మునిచేత నా నాసాకర్ణములఁ గోయించెను । నే నెటు లుందును భ్రాతా॥ రా॥

వ అంతఁ జింతాక్రాంతురాలనయి చని ఖరాసురుని యుద్ధం బునకుఁ బంపిన ఖరదూషణ త్రిశిరాది చతుర్దశ సహస్ర రాక్షసదళం బుల నొక్కండ విదళించె. వీర ననేల? జతుర్దశభువనములు లెత్తివచ్చిన నమ్మహానీయునకు లక్ష్యమా ! రావణా! లోకవిద్రావణా!

కేదారిగౌళ: ఆదితాళము.

నిశాటకులవర్యా ! విను మిక॥ నిశాట॥ విశేషముగ నే వివరిం చెద వినుः॥ నిశాట॥ సీత లోకవిఖ్యాత రూపవతి; భూతలమున నీకే తగును, బ్రీతిగ నది యబ్బిన జాలును వినుः॥ నిశా॥ మోక్షగుండ హరి పక్ష మేమొ కాని, రాక్షసవరులను శిక్షించె నీ క్షణమున నీ విద్ది ధ్యేయిుంగుము॥ నిశాట॥

వ. అనిన మంచిదని చెల్లెలి నూరార్చి యింటిలోని కనిపి రావణుం డారాత్రి కాలోచిత కృత్యంబులు దీర్చి శయనించి కంటం గూరుకు రామిం దన మనంబున.—

తో: రాము డెవ్వరో రాగ గారణం బేమి గాత మీాదరికి ? ఆ మానవు డీయసురుల జంపుట కేమికార్యమాతనికి॥ రామ॥ మానవు లకు నీ మహిమను గలుగ సామాన్యమె యోజింపగను దానవకుల విధ్వంసుడు హరి యవతార మెత్తె నేమోను॥ రామ॥

క. కావున నాతని చేతను
జావిక సిద్ధంబు నాకు: సరి యటు లయినన్
ఆ వైకుంఠుం బలవడు;
నే వెరవుననైన దీని నెరుగంగందగున్.

వ. అని నిశ్చయించి ప్రభాతంబున రథారోహణంబు సేసి మారీ చుని గృహంబున కరిగె. అప్పు డతండు మునిం బోలి సమాధినిష్ఠుం డయి పరాత్పరుని హృత్కమలంబునం గాంచుచు,

కీర్తన—రూపక తాళము.

పరమాత్మా ! పరమేశా ! పరమానందస్వరూపా॥ గురుతర సహస్రశిరస్థిత గురుసురయసురుచిరదీపా॥ పర॥ నీలాంతర్లీలా మునిజాల సుహృత్ఖేలాసురలోలా శ్రీమోక్షగుండపాలా రిపుఘాలావర ॥ పర॥

వ. ఇట్లు నిశ్చలతత్వంబున నీశ్వరారాధనంబుం జేయుచు మారీ చుండు గన్నులు దెఱచి రావణుంజూచి సత్కరించి యిట్లనియె:

తోహర: ఏమిపనికి నీ విచటికి వచ్చితి వెఱిగింపుము దను జేంద్రా! శ్రీమీాఱగ నేం జేయ గల్గినను జేయుదు గరుణాసాంద్రా॥

సీ అనవుడు రావణుం డనియె: 'నో మారీచ !
తరణివంశజుం డయోధ్యావిభుండు
నగు దశరథునకు నాత్మజుం డగు రాముం
డనుజుండు భార్యయు ననుసరించి

చనుదేరఁ దండ్రియాజ్ఞను వచ్చి యాపంచ
వటియందు నిలిచి తీవ్రింబుగాఁగ
ఖరముఖ్యులను జంపి కడువడి మనశూర్ప
ణఖ ముక్కు సెవులును నఱకివైచెఁ;

గీ. గాన నాతనిసతిని దేఁ బూనినాఁడ;
నీవు మాయామృగంబవై నేఁడు పోయి
రాముఁ గొనిపొమ్ము మిగులదూరమున కంత
సీతఁ గొనివచ్చి లంకకుఁ జేర్తు నేను.

వ. అనిన నప్పుడు మారీచుండు ద్రుళ్ళిపడి,—

శంకరాభరణము—ఆదితాళము.

అబ్బబ్బా! రామునిచేత దెబ్బ తిన్న వాడను! నిబ్బరము చాలదు మాయబ్బతోడు చాలును॥ అబ్బ॥ పిన్ననాడే వార్ధిబడ ద్రేసె బాణమునను! న న్నిప్పుడు బ్రతుకనిచ్చునా నామది మఱవను॥ అబ్బ॥ మోక్షగుండశౌరి యతడు మునిజన సమ్మతుడు! నీక్షితి నెగ్గాచరించి యెవరు బ్రతుక నేర్తురు॥ అబ్బ॥

తో: తర్వాతను నేదండకవనమున దగ నాతం డుండగను, బూర్వవైరమున బులిరూపంబునఁ బోయి తగిలితినినేను॥ రా॥ తీవరమున నొకదివ్యశరంబును వైవ దప్పిపోగాను, జావు దప్పి నే సరగవచ్చి యిచ్చట మునినై యున్నాను॥ రా॥

క. రాముం డన, రత్నం బన,
రామామణి యన్నరవము రా జని యన్నన్,
రా మొదలను గలిగిన యా
నామంబులు విన్నఁ గ్రన్ననన్ భయపడుదున్.

వ. అదియునుంగాక యొక్కవిశేషంబు వివరించెద.

క. రాక్షసకులంబు నెల్లను
శిక్షింపఁగఁ బూని యతఁడు చెలగు నయోధ్యా

సుక్షేత్రంబునఁ బొడమిన
సాక్షాన్నారాయణుండు సర్వజ్ఞుఁ డగున్.

తో: కావున నాతనితో వైరంబుఁ జూ వోదవును మనకెల్ల! దేవదేవు డని తెలిసి భక్తితో సేవించుట కడుమేల్ల॥ రా॥

వ. అని పలికిన మారీచుని యాధైర్యవచనంబులు విని రావణాసురుం డిట్లనియె:

బేగడరాగము: ఆదితాళము.

భయపడ నిదేటికి వేసుర॥ భయ॥ నమునుబి నీ వేళ నామాట మీఱకు॥ భయ॥ రాము డాపదంధామనుడు చానైన నేమి వానిచే జచ్చితే ముక్తికల్గును॥ భయ॥ నేను జయించితే వానియిల్లాలితో నానని సుఖములు మానుగ బొందును॥ భయ॥ మోక్షగుండఘనమూర్తి నేను రించి యీక్షణమున నేను నిలసూతఁ దెత్తును॥ భయపడ॥

తో: పొమ్ము శీఘ్రమున బో సని యంటి పోరిగొంపాను నిన్నగని, నెమ్మది హరిచే నీల్గుట మే లని సమ్మతించె దాఁ జనగని ॥రామ॥

వ. ఈపర్యాయము రామునిచేత నిశ్చయంబుగా మరణంబు గలుగునని తలంచి మారీచుండు రావణునిరథం బెక్కి యుభయులును మహావేగంబున బంచవటికి నరిగి రాముని పర్ణశాలను సమీపించిన నంత—

క. కాంచనవర్ణము, రజతిన
మంచితమగు పొడలు, నీల మగునేత్రంబుల్,
మించుగ రత్నపుఁగొమ్ములు,
గాంచనమణి ఖురము లమరఁగా మృగమయ్యెన్.

వ. ఇట్లు మారీచుండు విచిత్రమైన యొకమాయలేడి యాకారంబు ధరించి పర్ణశాలచేరువను రాఁగా గాంచి రాముండు సీ కిట్లనియె:

గీ. కైతవయతీశుఁడై దశకంఠుఁ డిటకు
వచ్చునిదె! నీవు నైజరూపమ్ము వహ్నిఁ
దాచి, కృత్రిమసీతవై తనరు మొక్క-
వత్సరము; వాఁడు సమయుఁ దానప్పు నీకు.

వ. అని బోధించిన నట్లె యని యగ్నిప్రాకారం బొనర్చి సమీపమున జరించు మాయామృగంబును జూచి మాయాసీత శ్రీరామున కిట్లనియె:

హిం॥ కాఫీ: ఆదితాళము.

రామ, యీ మృగమ్ము రయమున బట్టితెమ్ము॥ శ్రీరామ॥
హేమాభముఁ, జెల్లు పాదతీరు వింతగా నున్నది॥ శ్రీరామ॥ ఈశ దీని తోడఁగూడి యాడుకొన నేనెంచెద్దు; నీవు పట్టితెచ్చి దయతోడ నొసఁగ నాకు నిత్యమగు వనవాసము దీరినంత, నిను నయోధ్యఁ జేరినపుడు దాని మృగ మామత్తలకుఁ గనుబరచి యానందింతును; ఎన్నడిట్టి మృగముఁ గన్నామ యీవనమునందు! గన్నులకు బండువుగ నున్నదిది నా గుండ॥ శ్రీరామ॥

సం. ద్వి. అనుసీతవాక్యంబు లాలించి రాముఁ। డనుజుని జూచి యిట్లనియెఁ: 'దమ్ముఁగడ, । దాని నే దెచ్చునంతకును నీ విచట । జానకిఁ గాపాడు జాగ్రత్తగాను: । దానవమాయలఁ దగులకు' మనిన। 'మానుగా మృగమయి మారీచుఁ డలుక । తో వచ్చినటువలె దోఁచు చున్నయది । పోవల' దన్న నవ్వుచు రాముఁ డనియె । 'మారీచుఁడైన, లక్ష్మణా, వానిమాయ। దీనిఁ గూల్చి, యత్తు నే ఖండించి సీతకోరికను దీర్చెద నిక్క' మనుచుఁ । జేతి విల్లంబులు జేపట్టి బూని । పోయి యామను కమును బొందిపట్టఁగ। బోయిన నదియు నద్భుతముగా నపుడు——

తో: చిక్కినట్లుగా జిక్కనట్లుగాఁ జేరువకును దాఁ జేరు। మక్కువఁ బట్టఁగ వాలఁపోయిన దో జక్కఁ బట్టుచుఁ బోటు॥ రా॥

వ. ఇవ్విధంబున మోసంబు జేయుచుఁ జాలదూరంబు త్రిప్పిన నది రాక్షసమాయగా నిశ్చయించి రాముండు కోపోద్దీపితుండై—

తో: చాలఁగ బ్రహ్మాస్త్రంబున మాయలు దూలవేయ నసురుండు, 'హాలక్ష్మణ!' యను నార్తారవమునఁ గూలె నవనిపై నతఁడు॥ రామ॥

వ. ఇట్లు మారీచుండు గూలిన నతని తేజంబు పరాత్పరుండయిన రామునియందుఁ గలిసె. అంత నాధ్వని విని సీతాదేవి భయాకులిత చిత్తయై లక్ష్మణునిఁ జూచి,

హిం—తోడి: రూపకము.

పొమ్మ లక్ష్మణా! లే లెమ్మ లక్ష్మణా! నెమ్మది రాముండు పిలిచె విన్నలక్ష్మణా!॥ పొమ్మ॥ ఏల పిలిచెనో! చిక్కులేమి గలిగెనో! జాల మేల జేసెదవు చాలు లక్ష్మణా!॥ పొమ్మ॥ రాక్షసాళుల చేత రాపుకలిగెనో! పోతుగుండ శౌరి కయిన మొక్కు లక్ష్మణా ॥ పొమ్మ॥

వ. అను దీనాలాపంబులు విని లక్ష్మణుండు—

క. మారీచుఁడు మాయామృగ
ధారుండై వచ్చె నతని దఱుముచుఁ జని యా
శ్రీరాముఁడు చంపుటచేఁ
బేరెలుఁగున రాము నట్లు పిలిచెను నన్నున్.

తో: వాడు గాడు త్రిభువనములు పైఁబడి వచ్చిన భయమేమమ్మ! కూడమట్టియును గూల్చడె గడియలో। కొంగువ లుండునే యమ్మ॥ నన్నిచ్చట నుండ మనిచెప్పెఁ జనినను నాపయి గోపించు; నన్న యాజ్ఞ లేదు రాడ జాల నత డతివేగమె యేతెంచు॥ రామ॥

వ. అటువెనుక సీతాదేవి యత్యంతసంతాప కోపంబులు వ్యాపింప మఱఁదిని గాంచి,

స్రగ్వి. రాముఁ డాలీలఁ జేరంగ నాలింపకే
తామసంబేల ఖేదంబునుం జెందవా!
రాముఁ డిచ్చోటికిన్ రాకయున్నంత నన్
క్షేమముం జేవు దక్కించుకోఁ జూతువా!

వ. దండకారణ్యంబుననుండఁ గోదండరామునిబొమ్మని భూమండలంబుఁ దానొక్కండ నేల భరతుండు గాంక్షించె. రామునిక్షేమంబుఁ గామింపక నామీఁది ప్రేమాతిశయంబుచేత ఈమాడ్కి యుపేక్షించి నీవున్నవాఁడవు. అన్నమేలు గన్నులఁ గనలేని మీయుద్ధతి సుద్ది బుద్ధికిఁ దద్దయుం దోఁచె; నీకేల యింతదుర్బుద్ధి! నాప్రతిజ్ఞ వినుము!

త్రో: గోదావరిలోఁ గూలి ప్రాణములు గోల్పోవుదుగా నికను; నేదక్కనునే నీకు! భరతునకు నే దని యేడువగాను॥ రామ॥ చేతులతోఁ దన చెవులుమూసికొని, చింతాక్రాంతుం డగుచు; 'నోతల్లీ! నేఁ బోయెద రాముం డుండెడి చోటికి ననుచు॥ రాము॥

క. వనదేవతలారా! యీ
జనకజఁ గాపాడరయ్య! చనియెద నింకన్
నను దూలనాడె నీమెయుఁ!
గన నామెడఁ దప్పులేదు కంటిరిగాదే!

వ. అని యొప్పగించి సాక్షించు మెల్లమెల్లగా నడచుచు రామ సహాయార్థంబుగాఁ జనియె: అంత నది తరుణంబుగా నెంచి యాప్రాంతముల దాగియుండిన రావణుఁడు దండకమండలువులం ధరించి భిక్షుకవేషంబునఁ బర్ణశాలడగ్గరన నిలిచి యాత్మార్థమునిగా భావించి సీతాసతి పర్ణశాలదాఁటి వచ్చి మహావినయంబునఁ బూజించి,

త్రో: కందమూలఫలములు ఘనముగనిడి భక్షణజేయుడు మునివర్యా! అందముగా నాయధిపుడు వచ్చెడు నంతకుండు డోయార్యా॥ రా॥

వ. అనిన, భిక్షుకవేష ధారియిట్లనియె:

తో: ఎవ్వరు నీపతి యెఱిగింపుము సతి యిదిరాక్షస సంవృతము; ఇవ్వనవాసం బేటికి గలిగెను నెవరు పంపి రన వినుము॥ రాను॥

కాఫీ: అటతాళము.

జానకి నాపేరు; జనకునికూతుర; మానుగ నయోధ్య మావి; శ్రీరాముడు నానాథుఁ డగు విను; నామరది లక్ష్మణు డౌను; దశరథుడె యగును మామామ॥ జానకి॥ తండ్రి పంపగ నన్ను దమ్ముని తోడ్కొ-ని దండకమునకు నాథవ్రుఁ డరుదెంచెను దండిగ నొకపని। యుండి పోయిరివార; లుండు డందాక మోతుకుగుండేశు దలంచుచు॥జా

వ. అనిన నతండు,

రావ-తోహర: లంకాధిపు డను, రావణుడను పౌలస్త్యసుతుడ; శూరుడను; బొంకముగా గొని పోదు నిన్ను మాపురికి వలచి యున్నాను॥ రా॥

క. మునివేషధారియగు రా
ముని నీఁక విడనాడి నన్ను మోహింపుము; నీ
కనుకూలమైన సుఖములఁ
దనిపెద; వనవాసబాధ తలగును లలనా!

వ. అనువాక్యంబులు గర్ణశూలంబులయిన సీతయుల్లంబున భీతిల్లుచు.

కీర్తన: అటతాళము.

రణరంగశూరుడు రఘురాజకుల శేఖరుడు బ్రిణతార్తిభంజను డగు రాము నెఱుగవు నీవు॥ రణ॥న న్ననరాని మాట లన్న నిక ఫలమేమి! నిన్ను నొక్క-బాణమున నేడు ధరగూల్చు జూడు॥ రణ॥ ఉండు మిసుమంత మోతుగుండవిభు డే తెంచు వేదండమశకము లనఁ దగును నిన్ను నతని॥ రణ॥

వ. అంతట—

తో॥ హార: రాక్షసాధిపుఁ బక్షియు నుగురుహాత్వేక్షణములు
౦చె; నాత్మగామున నా ధాతిననుంగల నిజాకారముఁ గనఁబఱిచె॥ రా॥
ములు వింశతి, శిరములు పదియును, గాలమేఘసదృశంబు। గిరి
లిన యాకృతిలో భయంకరముగ బరగె గరంబు॥ రామ॥

వ. ఇట్లు దన నిజరూపంబు గనఁబఱిచి,

క. జనకజ మిట్టుగ భీకరుని
దనసఖమనుఁ ద్రిప్పి శౌర్యమునఁ జే గొని బ
ల్మిని నత్తి దక్షిణముగ నిడి
వినువీథిని బోవ నప్పు డెగసెను లోఁ జే.

వ. అంత సీత భయభ్రాంత స్వాంతయై చింతించుచు
నిట్లనె,

కాంభోజరాగము: ఆదితాళము.

రామా రామా! జగదభిరామా! శ్రీరఘురామా! వగిపి రామా!
రామా! ॥ రా॥ రామా! నే నపరాధమెఱుఁగను నాపాలఁబడి సనాథ
ముగఁ జనక॥ రా॥

పాపాత్ముఁడు పట్టుకొని నన్ను పొరి తెఱపు మాపి నను గాపాడుము
ము ॥ రా॥ రావణుడు వీఁడు పరాక్రమము చూపెను; శిక్షింపుము తగ
రాక్షసుండు రక్షకు ॥ రా॥

వ. ఇట్లు గోరుచు బాష్పములుఁ గారె...

గీ. అంతలో నా పిరాసంబు లాలకించి
పక్షిరాజు జటాయువు పరువుగఁ బిసి
సద్దుమిగ వచ్చి యోయమ్మ సాధ్వి సీత! భ
యంబు లేదను లేని సందేహంబు విడిచి.

తో॥ లోకపావనయగు సీతను లాంకినిఁ జేకొని పోవఁగఁదగునా!
పాకటముగఁ దత్ప్రతి యుండిన నీప్రాణము గూల్చక విడునా! ॥ రా॥

వ. ఐన నమ్మహానీయుని సేవకుండగు నే నుండ, నీపుండరీకాక్షి కేమిభయము! మదీయతుండాగ్రముననీకండలు తుంటెములుజేసి యెండ వేయుదు! గుండెగల దండిమ్మగండ వైన నుండుమురా! రండా నిలువగలవా! పాషండ నని రాక్షసుని నాక్షేపించి తత్క్షణంబునఁ దనపక్ష యుగ్మంబు విసరి పైకెగసి తుండంబునం బొడిచి,

తో: రథము దుల్చి, గుఱ్ఱములగూల్చి, చూర్ణము గావించెను ధనువు, పృథురోషంబున బిట్టుదాకి నొప్పించెను రావణుతనువు॥ రా॥

వ ఇట్లు విరథుండయి రావణుండు రోషానలంబు జాజ్వల్యమానంబుగా మండుచుండ,

తో: ఒక్కఖడ్గమున నొనర జటాయువు ఱెక్కలు గాళ్లను విఱుగ, గ్రుక్కిన గ్రక్కున బక్కిఱేడు దా స్రుక్కిధరణిపైనొఱగ॥ రా॥

క. మఱియొక రథమున సీతను
నురవడి నెక్కించుకొని మహోద్ధతి మింటం
బఱచుచు నుండగ మదిలోఁ
బురపురఁ బొక్కుచును వగచెఁ బొలఁతుక యంతన్.

సీత: హిందూస్తాని-రూపకతాళము.

ప్రాణనాథు డున్న పీ డీపాటు పడునా! ప్రాణములతో నీని నవలబాఱ నిచ్చునా!॥ ప్రాణ॥ జనకునిపుత్రినై దశరథుని కోడలనై యనయము కష్టము లొందనాయెఁ బుడమిపై॥ ప్రాణ॥ పతిని బాసి దనుజునకును పట్టుపడగను, బ్రతిలేక విధాత నుదుటవ్రాసెగాబోలును ॥ప్రాణ॥ శ్రీమోక్షగుండేశుడైన శ్రీరామునకు నామాట నెఱిగించెడి పుణ్యాత్ము లెవ్వరో! ॥ప్రాణనాథు॥

వ. శ్రీరామున కీపాటబడి సూచించువఱకు నీజటాయువు జీవితుండయి యుండుగాక యని మనోవీథి నుద్దేశించి, మఱియు;

సుమిత్రాకుమారా! హా మహావీరధీరా!
లలోకములలోనా దోస మన కట్టిమాట
సులో జూడకన్న! నికను మన్నింపుమన్న॥
లపించుచుండ రామలక్ష్మణులు వెంబడించి
చేత లంకాధిపుండు వాయువేగంబున వియ
ంచుచుం బోవుచుండె జానకి యథోముఖయై

ము గిరిప్రదేశమ్మునం
గురు కపీంద్రు;
యందు సొమ్ములు మూటం
ట నట్టివైచె.

వార్త శ్రీరాముని కెఱింగింపరా! యని సీతా
రి యెదుటం బడనైచె; నంత—
ంటి రయంబున లంకకు ననురేంద్రుండు చను
గడిమి నశోకవనంబులోపలను నుంచె॥ రా॥
జట లోనగు రాక్షసాంగనలం బెక్కండ్రం

సీతకు
చి యెటుల నైనను నన్నునే
సటు న
నుదు మాటిమాటికిం దెలిపె.

న నాజ్ఞాపించి రాక్షసుండు యథార్థరీతిగా
ుం జేయుచుండె. ఇక్కడ శ్రీరాముండు—
దును మాడి పర్ణశాలం జేర వచ్చుచుండగను,
చురపడం దమ్ముని గని యిట్లనెను॥ రామ॥

శంకరాభరణము: ఆదితాళము.

సుందరి నొంటిగ నచుంచి యిచటికి నెందుకు వచ్చితి వెటిగింపు లక్ష్మణ॥ సుం॥ మనమీాద గన రూపి దనుజులు సరుదెంచి వనితను నేమేమి వంత నొందింతురో॥ సుం॥ నీమోము వాడినదేమా చింతించెదవు శ్రీమోక్షగుండేశుఁ డేమికావించునో! ॥సుంద॥

వ. అనిన లక్ష్మణుండు విన్నఁబోయిన మొగంబుతో నన్నకు నమస్కరించి,

శా. మారీచుం డిలఁ గూలుకాలమున రామా నీవలెఁ నన్ను దా
జీరెఁ, నీవని యెంచి తోఁడుపడఁగా సీతమ్మహా న్మన్న నో
నారీ! రాక్షసమాయలంచుఁ దెలుపఁ నా మాట లాలింపకే
దూరెఁ మిక్కిలి; నెమ్మది న్విసుపునన్ దుఃఖించుచుఁ వచ్చితిఁ.

వ. అని తెలిపి యన్న పదంబులపయిం వ్రాలి,

క. 'నా వలన దప్పులే దిఁక
నా వనదేవతలె సాక్షి; యన్నయ్యా! నీ
సేవకుఁడఁ నన్ను దయతోఁ
గావు' మనుచు దుఃఖపడఁగఁ గరుణాన్వితుఁడై.

వ. లక్ష్మణు నూరార్చి లేవనెత్తి దేహంబు నిమిరి,

తో: తరుణిమాటలకుఁ తొందర నొందుచుఁ దమ్ముడ నీవు రానేల! సరగున బోదము చాన చెంత నెవ్వరు లే రొక్కతే బాల ॥రామ॥

వ అని యోజించుచుఁ దమ్ముని దోడ్కొని శీఘ్రయానమ్మున వచ్చిపర్ణశాలఁ జేరి యరసిన నందు సీత లేకుండినఁ దల్లడించుచు మూర్ఛపోయి కొంతవడికిఁ దెలిసి దిక్కులు పాఱఁ జూచి శోకావేశంబున—

తోడి: ఆదితాళము.

ఇక నేమి చేయుదు! నిక నెందు జూతును! అకట విధి నాదు ప్రియునను బాపెను॥ నిక॥ ఎవరు వచ్చినారో! యెవరు గొంపోయిరో!

వివరించునట్టివార లెవరును గనరాదు!॥ ఇక॥ భువి మోక్షగుండఁధవు
డనై యున్నను, నవిరళసుఖదుఃఖ మనుభవింపగ బోనా! ॥ఇక నేమి॥

సీ. నినుఁ గూడి విహరింప వనవాస మాయాస
ముగ, దోఁపదాయెనే! ముద్దుగుమ్మ!
నినుఁ గూడి భుజియింప వనిఁ గందమూలముల్
షడ్రసోపేతమే సారసాక్షి!
నినుఁగూడి శయనింపఁ గను కుశాస్తరణంబు
హంసతూలిక పాన్పు యబ్జపాణి!
నినుఁగూడి వసియింప దినములు గడియలై
వడిఁ బర్వులిడియెనే ధన్యవాణి!

గీ. కంటగింపుమ మాయామృగంబు రీతి
వచ్చి మారీచుఁ డెడఁబాపె వనిత మనల!
నాదుతలవ్రాత యింతహీనతకుఁ దెచ్చె!
నింక నొంటిగ నెటు చరియింతు నిచట!

వ. ఇట్లు దుఃఖించుచు సౌమిత్రిని గౌఁగిలించుకొని;

తేవారము: నమ్మి నావెంట వచ్చి నట్టడవిలోనఁ జొచ్చి
దమ్ముఁడా! యెచట లేను తరుణి గానంగరాదు! సౌమ్యమనసలె మేను చాల
శోకమార్పంగఁ జాలా! నెమ్మదిని దెలియనైతి నెలతుకను గోలుబడితి!

వ. రాముఁ డిటుల శోకించుచుండ లక్ష్మణుండును గొంతవడకుఁ
జింతించి పిమ్మట ధైర్యం బవలంబించి యిట్లనియె:

క. జగములు నీలో నుండును;
జగములలో నుండు దీవు; సర్వజ్ఞ! హరీ!
యగుణుండవయ్యుఁ బ్రకృతిని
దగులుటచే నొదవె శోకదైన్యాదు లొగిన్.

ల- తో: అజ్ఞానులవలె నడల నేల! మీమాయావాదపనిగాదు
యాజ్ఞోల్లంఘన మాచరించి యెవరాడు వారిలను లేరు॥ రాము॥

వ. ఇట్లు కొనియాడి యతండు పురంబునకుఁ జనియె. ఇక్కడ వీరు సీతాన్వేషణంబుఁ జేయుచు దక్షిణాభి ముఖులయి పోవుచు,

రాముడు-యదుకులకాంభోజి: అటతాళము.

శ్రీకంఠువిల్లు నే నీకొఱకై విఱిచి చేకొంటిగదె! జానకీ॥ జా॥
ననుఁబాయజాలక నావెంట వచ్చిన నిను గోల్పోయితి జానకీ!॥ జాన॥
గొప్పయింట బుట్టి గొప్పయింటజొచ్చి తిప్ప లొందవె నె! జానకీ ॥జా॥ ఆపద లనితోపవా యెఁగూడ నీ వున్నందుకు చేతను జానకీ॥ జాన॥
శ్రీమోక్షగుండశౌరిని నే నై యుండి ని న్నేమఱితిని జానకీ॥ జాన॥

వ. ఇట్లు మాటిమాటికిఁ దలఁచుకొని దుఃఖించుచు ధైర్యంబు నొందుచుఁ బోవునెడ నొక్కచో వికృతాకారంబున వచ్చి తననుఁ గూడుమని లక్ష్మణుని వేఁడిన, నయోముఖికి నసిధారచేతఁ జుప్పనాతి కంటె గొప్పసౌఖ్యంబు లిచ్చి చనుచున్న, నొక్కచోట—

సీ. ఉదరంబు నోరును నొకటిగా నొప్పియుఁ
బాదముల్ శిరము జూపడఁగ లేక,
యోజనాయత మగు నురుబాహువులు గల్గి
యేది చిక్కి నను బోనీక దినుచు
నున్నకబంధుని యురుభుజమ్ముల మధ్య
రామలక్ష్మణులు దిరముగఁజిక్క,
'యన్న, నే వీ నికి నాహార మయ్యెద;
నీవు సీతను జూడఁ నేఁగు' మనుచుఁ,

గీ. దమ్ముఁ డన, రాఘవుఁడు విచారమ్ము నొంది,
ఖడ్గమున వానిదక్షిణఘనభుజంబు
దెగ్రించె; వామభుజంబు ఖండించె ననుజుఁ;
డంత నాతండు మీ రెవ్వ రనుచు నడుగ.

వ. రాముని యాజ్ఞచే లక్ష్మణుడు దన వృత్తాంతముఁ జెప్పి నీ వెవ్వ రని యడిగిన,

కబం-తో: నే గంధర్వుడ; నఖిలము నీంద్రాల - నెటిగర్వంబున
క,। యోగియొకడు శపియించె నన్నునిటు నుగ్రకోపమున దనుక
॥ అసురుడనై నే నమరవిభునిపయి నరిగిన నాతడు వడిగ, వెస
వజ్రము వ్రేసె నాశిరము విపులోదరమున నడగ॥ రామ॥

వ. అప్పటినుండి శిరఃపాదవిహీనుండనై దీర్ఘ బాహుమధ్యంబున
చరించుజంతువుల బిగఁబట్టి మ్రింగుచుఁ గబంధుం డన నిక్కడ
న్నాఁడ. మీావలన శాపముక్తి యగునని మున్ను మును లనుగ్రహిం
. నావికారశరీరంబు దహించి ననుఁ గడ తేర్పుఁ డని వేడిన, వా
ంలజేసిరి. వాఁడు నిజప్రకృతిఁ బడసి గంధర్వుడయి పియన్మార్గంబున
చి యంజలి బద్ధుండయి,

తంగం మెట్టు: ఆదితాళము.

రామ ! రఘురామ! రవికులాంబుధిసోమ! నీమహిమను దెలి
నే నెంతవాడను!॥ రామా॥ పంచభూతములకుఁ - బంచకోశములకు
చవర్ణములకుఁ బరుఁడవు గురుడవు॥ రామా॥ విశదముగను జతు
భువనము లసదృశముగ నీదివ్యదేహమునందు నిలిచె॥ రామా॥
మోక్షగుండవాస ! శ్రీధర చిద్విలాస ! భూమి నారాయణదాస,
! శ్రీ శ్రీనివాస ! ॥ రామా॥

వ. ఇట్లు పొగడిన సంతోషించి శ్రీరాముం డిట్లనియె:

గీ. వినుము గంధర్వ, నీస్తోత్రమునకు నేను
సంతసించితి నీకలుషంబు దలఁగె;
దివ్యయోగంబు నొంది మదీయ దివ్య
ధామమును బొందు మిఁక శాశ్వతంబుగాను.

వ. అని యాజ్ఞాపించిన నానందించి రామునకు రావణుని
త్తాంతం బాద్యంతంబుఁ జెప్పి, శబరి యాశ్రమంబునకుఁ బో మ్మని
గ్రీవ సూపి యతండుఁ బరమపదంబున కరిగె; ననంతరంబ—

తో: శబరియాశ్రమస్థలమునకును రామసౌమిత్రులు వోవగను, ప్రబలమోదమునఁ బరికించియు వారిరాక కుబ్బి యెదురుగను॥ రామ॥

క. చనుదెంచి వారిపాదము
లను భక్తిని గడిగి తజ్జలంబు శిరమునం
దనువుగ నిడుకొని, యాశ్రమ
మునకుం దోడ్తెచ్చి పీఠముల నిచ్చి తగన్.

వ. మధురపక్వఫలంబులు సమర్పించిన భుజించిరి. పిమ్మట శబరికరంబులు ముకుళించి,

శబరి భు॥ప్ర॥ పరంధామ మీదివ్యపాదాబ్జసేవా
పరత్వంబునన్ నిన్నుఁ బ్రార్థింప గంటిన్;
నిరాలంబ మీరూపు నేఁ డిందుఁ గంటిన్;
దురంతంబులౌ నాదుదోషంబు లారెన్.

వ. శ్రీమన్నారాయణుండు సాకేతంబున రాముఁడై పుట్టి దశకంఠ కంఠలుంఠనంబుఁ జేయ బోవుచో నీయాశ్రమంబున కనుజయుక్తంబుగ వచ్చి నిన్నుఁ గృతార్థనుఁ జేయఁగలఁడని మద్గురువరుండగు మతంగ మహామునీంద్రుండు చెప్పియున్నందున,

శ్లో: ఇక్కడఁ దపమొనరించుచు మీరాక కెదురుఁజూచు చున్నాను; గ్రక్కునఁ జనె బహుకల్పంబులు నేటికి కక్కజముగఁ గన్నాను॥ రా॥ నాసంకల్పము సిద్ధిబొందినది; నా కిమ్మిక సద్గతిని, దాస కోటులకు దాసురాలనే దక్కువ జాతిని సతిని॥ రామ॥

వ. నిన్నుఁ గొనియాడు సమర్థత నాకుఁ గలదా, రామా! యని పలికిన విని దయారసం బొలుక రామచంద్రుం డిట్లనియె:

జంఝూటి: ఆదితాళము.

నాభక్తి యొక్కటి చాలు శబరి॥ నాభ॥ ఏభోగంబులు నీదుగా నేరని ప్రాభవమున్నదపు సులభంబుగఁ జేరఁగ॥ నాభ॥ జాతి నాష్టా

శ్రీమలింగాదుల రీతు లడుగ వలవ దేరికి నైనను సరి॥ నాభ॥ మోక్ష గుండమున ముదమున వెలిగే యక్షయతేజమును వెలయంగను గలయగ! ॥ నాభ॥

గీ. యజ్ఞ దానముఖంబులౌనట్టికర్మ
లెన్ని చేసిన నాయందు తిన్ననయిన
భక్తిగుదురక శాశ్వతబ్రహ్మపదము
గడఁగి సుఖయింప శక్యంబు గాదు శబరి.

గీ. 'నీ వనాదినుండి నెలఁత నాపయి భక్తి
గలిగియుంటి గానఁ గలుగు ముక్తి
సీతజాడ నాకుఁ జెప్పుము తెలిసిన
శబరి' యనుఁడు నామొ సరఁగఁ బలికె.

ద్వి. నావల్ల వినఁ గోరినారంతే కాని। దేవ మీరెఱుగనిస్థితియేది గలదు?। రావణాసురుఁడు మీరమణి గొంపోయి। లావుచేఁ జేర్చెను లంకాపురంబు। భూవర, యిటకు దాపునను బంపాసరోవరంబున్నది రూఢిగా, దానికడ ఋశ్యమూకాద్రిగలదు తద్గిరిని। గడిమిని వాలితో గలహించి వచ్చి। యున్నాఁడు సుగ్రీవుఁ డానర మీరటకు। జన్నమీ తోడను సఖ్యంబుజేయు,। నతనిచేఁ గార్యంబు లన్నియు దీరు,। వెదకు లాఁడగ నేల? వెడలు డచ్చటికి;। చనుడును నేహుతాశనులోన జొచ్చి। ఘనకాయమును బాసి కాంతు మీపదవి। నని పల్కి వహ్నిని నటు రవుల్ గొలిపి। తనమది రామమంత్రమును జపించి॥

కమాచ్: ఆదితాళము.

మానసమా! యటువలె! ॥మాన॥ అసదృశపరమానందమయుని॥ మానసమా॥ నిత్యనిరంజన నిర్వికార సత్ప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మంబును॥ మా॥ పిండాండబ్రహ్మాండంబులలో నిండి వెలుగు మోక్షగుండ

హరిని॥ మా॥ ధారుణిఁ దాళ్ళూరి నారాయణకవి చారుమనోబ్జ విహా
రుని నిఁక॥ మాన॥

వ. అని పరంధాముని దారకనాముని షడ్వర్గవిరాముని శ్రీరా
మునిఁ దనమానసంబున నిలిపికొని శబరి యగ్నిం బడి యవిద్యాకల్పిత
స్థూలకాయంబును దహింపఁజేసి—

క. శ్రీరాముని కృపచేతను
జారువిమానంబు నెక్కి శబరి మహాత్మ్మల్
నేరుపునఁ బొందుపదమును
నారూఢిని బొందె నిర్మలాంతఃకరణన్.

తో. అనితాళ్ళూరి నారాయణకవి రామాయణమును హరి
కథను, అనుపమరీతి నరణ్యకాండమున్ వినిచె నొల్ల—గాఁసుధను॥రామ॥

ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు గొదువలేక చేకురును; ముద
మునఁ దుదకును ముక్తి లభించును మోక్షగుండ హరికృపను ॥రామ॥
రామా యనవే శ్రీరామాయణకథ వినవే గౌరి॥ రామ॥

క. నా చేతనైన కొలఁదిని
జూచి రచించితిని దీని సుజనులు నెఱసుల్
దోఁచిన యెడ దిద్దుదు రని
నాచిత్తములోన నమ్మినాఁడ వినీతిన్.

శ్రీ మోతుగుండ రామాయణమునందలి అరణ్యకాండము

స ం పూ ర్ణ ము.

శ్రీ రామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మణేనమః.

అవిఘ్నమస్తు.

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హరికథ.

కిష్కింధాకాండము.

క. శ్రీరాముఁ డనుజయుతి వే
సారక పంపాసరస్సు సరగునఁ గనఁగాఁ
గోరి చనుదెంచి దాని యు
దారమనోహరతఁ గాంచి తమ్మునిఁ గనియెన్:

బేహాగ్: ఆదితాళము.

పంపాసరోవరము గనుమిదె నేరితరము! సొంపుగ దీని వీక్షింపఁగ, నింపుఁ గ్రీడింపఁ గోరగ నిలింప సుభాంగనలు॥ పం॥ ఇంపైన గాలిచే గుంపులై యుంసీటి తుంపురులెల్లఁ బరంపరలుగ లేచెఁ॥ పం॥ తమ్మిలు కలువ మొల్లమ్ములు జలగవాకమ్ములు గోయుష్టికమ్ములు నలరారు॥ పం॥ అంచితకుక్కుట హంస కారండవ క్రౌంచనాదముల మించి రహించు నీ॥ పం॥ మోక్షగుండపురాధ్యక్షుండ నా నాదు నక్షి పర్వముగ వీక్షింపఁ గల్గెను॥ పం॥

తో: మానససరమును గంగానదియును మఱి దీనికిసరి రావను ము; మానితముగఁ గ్రోత్రమాత్రావి స్మృతంబై నెగడెను గనుగొనుము॥

మత్తకోకిల. ఈసరోవర తీరవృక్షము లెంతయో! యందములై తగెన్;
ఆసతోఁ జిరుకొమ్మలందు సుకోమలెల్లఁ బ్రియంబుగాఁ
గూసెడున్; మధుమాసముం గనుగొండ దేఁటులు ఝంకృతుల్
భాసురంబుగఁ జేయు నెమ్మది పంపనై కనుఁ బట్టెడున్.

వ. మనోహరంబయిన యీ సరోవరప్రాంతంబుల నిట్టి వసంత సమయంబున విహరింపుచు సీతాసతితోఁగూడి క్రీడించు భాగ్యంబు నా కెన్నటికి లభించును ? లక్ష్మణా ! అంతఃకరణాలంకృతశిక్షణా !

కాంభోజి: ఆదితాళము.

తరుణి నెన్నఁడు జూతురా ! మరుబారికోర్వదరమగాదేమి చేతురా! విరహము మీఱె; మేను బరవశ మొందెను; గనుల॥ దరు॥ ఒంటిగ నుండగ లేనురా ! లక్ష్మణనాకుఁ గంటఁ గూరుకు రాదురా! తుంటవిల్తుఁడు దూపు లంట వేయఁగఁ బూనె॥ దరు॥ పాతకు డింత చేసెను! నానుదుటను విధాత యిటుల వ్రాసెను! ఖ్యాతిగ మోతుగుండనేత కెఱుక యగును ॥దరు॥

గీ. జానకిని బాసియొకక్షణమైన నింక
నేను బ్రాణంబులను నిల్ప లేను; నీవు
మరలియు నయోధ్యకేగు లక్ష్మణ కుటుంబుఁ
బలుకు నన్నకు ననుజుండు తెలిపెనిట్లు.

తో: ఇంతిని గొనిపోయిన వానిని వధియించి యాతనిసాధించి, యంతట సుఖముల నందవలెనుగాక యదియెల్లను విడిపించి॥ రా॥

వ. అవార్యశౌర్య ధుర్యులగు మీయంతవారికి సధైర్యంబు నొందగాదు. ముందు జరుగవలయుదానిని యోజింతము. మీకు దెలుపునంత వాఁడనా!యన్నా! యనిన, నలరి రాముండు తెలివొంది,

చ. పదపడి రామలక్ష్మణులు బాణధనుర్యుతపాణులై వియ
త్పదము స్పృశించు ఋశ్యగిరిపార్శ్వమునన్ ఘనశాంతి దాంతి సం
పదనలరారు యోగితతిభాతిఁ జరింపఁగ వేగఁ గాంచి నె
మ్మదిఁ గడుభీతినొంది హనుమంతునితో రవిసూనుఁ డిట్లనున్.

బేహాగ్: ఆదితాళము.

హనుమంత వారిసి బరికించు॥ హను॥ ఎంతవింత, యంతరంగమున॥ హ॥ ధీరులువశానికుమారులవలె నే పీరు జటాధారకులై తిరుగు

న్నారు॥ హనుమంతా॥ నన్ను జయింప మాయన్న వీరలను బన్ను
గ బంపినటు లున్న ...॥హను॥ మోక్షగుండవిభు సాక్షిగ
జల లక్షణము లీయుభయఘనుల నొప్పారు గలిగియున్నారు॥ హ॥

వ. ఈ నిక్కింపడ నెక్కుటకు వీలులేక ననుఁ గూలఁ జేయు
ని వాలిఁ బంపఁగా వచ్చిన కపటవేషధారులుగా నున్నవారు; కా
న్నఁ దాపసులకు ధనుర్బాణములు ధరింపనేల! నీవు వటురూపంబునఁ
) వారియభిప్రాయంబు విచారించి రమ్ము. అని సుగ్రీవుండు
)కిన మంచి దని తెలిసికొంబున—

తో. వటురూపంబున వాయుతనూజుఁడు వచ్చెను రాముని కడకు;
బవురగ వినయము పొడచూపి పొగడుచు ముచ్చటలాడుచు ననె నపుడు॥ రా॥

క. మీ రెవ్వరు మీయూరును
బేరును దెలుపంగవలయుఁ బ్రియమున మీ యా
కారంబులు నగు మొగములుఁ
గారుణ్యరసంబుఁ గన్నఁ గడు వెలిగన్యో.

తో. మీ రిటు దిరుగఁగఁ గారణ మేమో! మిముఁ గన
రాదము హర్షము । ధీరత నిభూభార మడఁప నవతార మెత్తినటు
లెంచెద ॥ రాము॥

వ. అనిన శ్రీరాముఁడు హనుమంతున కిట్లనియె:

౫౦. తో. అటతాళము.

అనఘ, మా దశరథుఁడు దలిదండ్రి నసధరింపు మా పిత్రియమున: ఇ
ంలాధీశులము దశరథుని తనయులము దలియు మనఘ॥ నన॥ అ
మ్మలము తలఁచు లక్ష్మణుఁడు దర ను నేనాఘు న్యుఁడను; గన్నతండ్రియనుజ్ఞ
ండకకానలకు నరిగెను॥ నన॥ కిమిగిని నాయింతి సీతను రాక్షసుఁడు
గొనిపోయెను! మోక్షగుండేను నక్కు నెఱుకగు మోనపుచ్చి పోయెను॥ అ॥

వ. అట్టి వానిని వెదకుచు నీప్రాంతములకు వచ్చినారము. నీసు శబ్దాన్వితవాగ్వైఖరి విన్న నీవు వ్యాకరణవేత్త వని తోఁచుచున్నది. నీవృత్తాంతముఁ గొంత ముచ్చటింపుము సచ్చరిత్రా! అనివలుకఁగా నాంజనేయుండు——

గీ. వాలి సుగ్రీవులనుపేరి వనచరేంద్రు
లన్నదమ్ములు కలహించి; రందు వాలి
దఱుము సుగ్రీవునకునిల్వ నిరవులేక
నలుగురాప్తులతోడ నీనగముఁ జేరె.

తో: అతనికి సఖుఁడను హనుమంతుఁడను ననిలనందనుఁడనేను ధృతివర, మాసుగ్రీవుఁ డంప మీస్థితిఁ దెలియ వచ్చినాను॥ రా॥ అవటికి మీ రిపు దరుదెంచిన మీ కనుకూలముఁ జేసెదను; సుచరిత మీసతిచొప్పు దెలియుటకు, శోధించియు, నెఱిగెదను॥ రామ॥

క. అనివేడిన శ్రీరాఘవుఁ
డనుకూలము నొంది యట్టుల నౌఁగాక యనన్,
దనరూపముఁ జూపియు మూ
పున వారిని మోచికొనుచుఁ బోయెను గిరికిన్.

వ. ఇట్లు వారిని నెత్తికొని కొండపయిఁ జేర్చి యొకవృక్షంబు నీడను గూర్చుండఁబెట్టి సుగ్రీవుని జేరఁబోయి,

బ్యాండుస్వరము. ఆదితాళము.

మిత్రకులపవిత్రులు; ధాత్రికెల్ల మిత్రులు; మిత్రజ, రామ సౌమిత్రులు పుణ్యచరిత్రులు దశరథపుత్రులు నగుదురు॥ మి॥ మీరు వారు కలసిన మేలుకలుగు దెలిసిన; వారికార్యములు మీరును మీపని వారును సమకూర్ప వచ్చును సత్యము॥ మి॥ దండకావనంబునఁ దరుణి బాసి రయమునఁ గొండలు వనములు గుహాలును వెదకుచునుండి వచ్చిరి: మోతుకుగుండేశు లనవచ్చు॥ మిత్రి॥

వ. వారిచేరువ నొక్క భూరుహచ్ఛాయ నున్నవారు. వారికిం బోదము. నిర్భయముగ బలుకరమ్మ. అని తోడి దెచ్చి హనుమంతుం డొక్క కొమ్మ విఱిచి దాని సుగ్రీవునకు పీఠంబుగా వైచి కూర్చుండ వైన,

తో. అన్నయయాజ్ఞఁగొని యల లక్ష్మణు డాద్యంతమునుఁ దమ గతిని విన్నవింప సుగ్రీవుఁడు వెన్నుని వికలంబొందెను గతిని॥ రామ॥

గీ. రక్కసుండొక్కఁ డంత రాఘవేంద్ర
రమణి నొక్కతెఁ గొనిచనుచుండ కనుగొనా
మూటదబ్బుఁగఁబడె ఋశ్యమూక శిఖర
విలువమిగిలిన నగలుగా విదువఁదోఁచె.

ముఖారి: అటతాళము.

గానంచేసె: ---

అనుజా! యేమందు! సీతమ్మేలు గనలే నెటుఁగింద ॥అ॥

వనిత సన్నుడఁ బాయఁజాలక వచ్చినానను గోలుపోయితి! వదనై రక్షింపనైతి నేటి బిందలఁ బొందితినో॥ యను॥ ఆమాయామృగము బంపెను మారీచుండుగద సుజనా! భూమిజా శ్రీరాముండస్వామి నైనబు రాక్షసాంబున కేమిసేయుదు! భాను నను దానేమి రాకేనా! యెంతేవసరనో!॥ యను॥

వ. అని యుత్కంఠితంబుగా జానకింగా సీతాకాంతునకు గార్తిల్లాకాంతుం డిట్లనియె:

క. ఇతనితో సఖ్యమొనరించి, యుయ్యెంచు మనసమునఁ
గలసి పగవాని సాధింప వలెనుగాని
యీవిధంబున శోకింప నేమి ఫలము!
మానవేశ్వర! ధైర్యంబుఁ బూను మింక.

వ. అనుమండ సుగ్రీవుండు రామచంద్రుని కిట్లనియె:

తో: శ్రీరామా నాచెలిమి జేసితే సీతను జెఱగొన్నట్టి యా రావణువధకై సహాయమునుగ నరుదెంతుచు జలపట్టి॥ రా॥

వ. అనిపలికిన నంగుకు రాముండు నియ్యకొనియె; నంత—

తో: హనుమంతుం డగ్నిని జ్వలింపఁ జేసిన, రాఘవుఁ డినఁ జుండు ననలుసాక్షి మైత్రిని మెలగుద మని యనుకొని రచ్చట మొందు॥ రా॥

వ. ఇట్లన్యోన్యంబు సఖులయియుండునటుల బాస చేసికొని యనంతరంబు సుఖోపవిష్టులయియున్నంతః సుగ్రీవుండు దన యుదంతంబు రామునకుఁ దెలుప నారంభించి,

క. మాయావి యనెడి దనుజుఁడు
మాయన్నను యుద్ధమునకు మార్కొ మ్మనుచున్
గూయుచు వచ్చినఁ, గదనముఁ
జేయఁగ ననుఁ గూడిపోయి చెలఁగుచుఁ దాకెన్.

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఉండు దానవా! పోకుండు దానవా! ॥ఉం॥ ఉండుము పోక! యోరి పరాకా! గుండెలుదాకఁ గ్రుద్దెద గాక॥ ఉం॥ వ్రేటుదగులును! నీ వీపు పగులును! సాటిగ బోరఁజాలుదు వేర! కాటికిఁ జేరఁగాఁ జేతు రార! ॥ఉం॥ ఉబ్బుమానవు! నా దెబ్బగానవు! మబ్బెల్లవీడు! మాయావి నేడు! గొబ్బున గోడు గుడిపింతు జూఁడు॥ ఉం॥ భీమబలుఁ డని విన వేమొ సుమ్మి నీవేమఱుగండ విదళింతునిండ శ్రీమోతుకుగుండ ధాముఁడు సూడ॥ ఉండు॥

వ. ఇట్లు బెదరించి యొకగ్రుద్దుగ్రుద్దిన నతఁడు బాఱిపోయి తన నివాసంబగు గుహఁజొచ్చె. అంత నాతని వెంటనంటి మాయన్నయు గుహలోఁ బ్రవేశించుచు మఱియొకరిని రాకుండఁ జేయునట్లు నన్ను గుహవాకిటఁ గావలియుంచి చనియె; ఆవెనుక.

చ. నెలయగునంత కేనచట నిల్చితి; బిమ్మట రక్తధార లే
ఱులగతిఁ బాఱ నంతట విరోధుల నార్పులు పిక్కటిల్లఁగా
నెలమిని వాలి యీల్గె నని యెంచి ధరాధర మొక్కటిన్ మహా
బలిమిని దెచ్చి యాగుహకు బైటను నడ్డము త్రోచి వచ్చితిన్.

వ. ఇట్లు వచ్చి కిష్కింధఁ జేరి,

గీ. వాలి చచ్చె ననెడు వార్తనేఁ దెలిపిన
బంధు లెల్లఁ జింత నొంది, పిదప
నన్ను రాజుఁ జేయఁ గ్రన్ననఁ గిష్కింధ
నేలుచుంటి నాటి గోలె నేను.

తో: అక్కడ వాలియు నామాయావిని నడిచియు గుహవాకి
టికి। దక్కక చేరియు దగ్గిరి నవ్వలఁ దన్నివచ్చె వెలుపటికి॥ రా॥

వ. ఇట్లు గుహవెడలివచ్చి నన్నెంత పిలిచినఁ బలుకకున్న మహాగ్రహంబున గిష్కింధకుఁ వచ్చి రాజ్యపాలనంబుఁ జేయుచున్న నన్ను రోషతామ్రాక్షుండయి కాంచి,

తో: ఓరి దురాత్మక యోరి నీ మఁడా క్రూరుఁడ వైతివి: నీవు!
కూరిమి నిచ్చట గూర్చున్నావా! కూడివచ్చెనీచావు॥ రామ॥ తమ్ముఁడ
వని నిను నమ్మి దానవునిఁ దఱుముచు గుహఁ జొరగా నే, నిమ్మక
టరాజ్య మేల వచ్చితివి! యిటులఁ జేయ మేలా నే॥ రామ॥

వ. అని పలికి పిడికిట నొక్కపెట్టునఁ బొడిచిన సహింపలేక నేఁ బాఱిన వెంటనంటి యెల్లలోకంబులు దిప్పె. అంత నేను మరల వచ్చి యీ కొండ నెక్కితి; ఇందు—

తో: వాలికి శాపము వచ్చియున్నదీ శైల మెక్క రాకుండ
బోలఁగ నందున బోయె మరల పాఁ బురికి తిరిగి రాకుండ॥ రామ॥

క. ఈ గతిని నగరుఁ జేరియు
బాగుగ నా సతిని రుమను బలిమిని గొని తా

భోగించుచు ధర నేలుచు
బాగుగ నున్నాఁడుఁ సుమ్ము బరవసముఁలరన్.

వ. ఇది మదీయ వృత్తాంతం బన, విని రాఘవుండు—

దర్బారు: అటతాళము.

వాలిని గూలిచి - వానరరాజ్యము మేలుగ నీచేత నేలింతుఁ జూడుము॥ వా॥ వెనువెంట ముట్టి నిను వెళ్ళగొట్టి వనితను బట్టి వలది యున్నట్టి॥ వా॥ మోక్షగుండపురాధ్యక్షుఁడ నానేను ద్రక్షుఁడు గూడిన-ఈక్షణమందున॥ వాలి॥

వ. ఇది నిశ్చయంబోయి సుగ్రీవా యనవుడు, వానరేంద్రుం డిట్లనియె:

తో: వాలిబలము దుర్వారము దేవావళికిని శక్యము గాదు। లీలగాను గెల్చెద మని యనెదరు; చాల నమ్మకము లేదు॥ రా॥

వ. అతనియొక్క బలవిస్తారమును దెలిపెద వినుండు:

క. ముందొకపరి మహిషాకృతి
దుందుభి యను రక్కసుఁడు దోర్బలమున సం
క్రందనజునిఁ జంపఁగ గి
ష్కింధకు జని పిలువ వాలి కినిసి వెలువడెన్.

వ. ఇట్లు చని కోపోద్దీపితుండయి వాలి వాని బిట్టుదాకిన నొం డొరులు—

తో: పదతాడనముల బాహుయుద్ధముల బలుపిడికిటిపోటులను। వదలక శతసంవత్సరములదాక వారు పోరి రావలను॥ రామ॥

గీ. అంత వాలి వాని నవలీలఁ బైకొని
క్రిందఁద్రోచి చంపి కేక లిడుచు
నతని శిరముఁ దన్ని నది యూడి రక్తంబుఁ
జిలుక యోజనంబు చేరి వడియె.

తో: అది మతంగమునియాశ్రమ మగుటను, నారక్తము పైఁబడఁగ, నెటలోఁ గనలుచు, నిది వేసినవాఁ డెవఁడో వాడిఁకవడిగ॥ రా॥ ఈ గిరిమీఁదికి నెక్కిన నీల్గును నిది నిశ్చయ మని యనుచు, వేగమె శాప మ్మిడెను గావున నిందఱజనకుఁ దెలియును సూ॥ రా॥

వ అది కారణంబున వాలి యిమ్మహానగం బెక్కఁడు గావున నే నిం దుండి కాలంబుఁ గడపుచున్నాఁడ.

క. దుందుభితలఁ జూపుదుఁ దా
నిందున్న దు రేనిమీఁద నిక్కముగా వా
లిం దునుమఁ గలరటంచును
సందేహము మానియుండు సారసనేత్రా!

వ. అనుచు రామునిఁ దోడ్కొని చని దుందుభికళేబరంబుఁ జూపించిన,

క. గిరిఁబోలిన శిరమును దన
చరణాంగుష్ఠమున రామచంద్రుఁడు చిమ్మెన్
వెఱగున సుగ్రీవుఁడు గనఁ
బరువడి నదివోయి వడియెఁ బదియోజనముల్.

వ. అది పరికించి సుగ్రీవుండు రామచంద్రున కిట్లనియె.

హంసధ్వని- ఆదితాళము.

దినాధీశవంశోదయా! ఖరహరణ దయామయ! ॥దినా॥ మీ ధైర్యమును బలము నెలమిని గనుగొంటిని॥ దినా॥ వాలిదన్నిన పుడోలి రక్తమాంసాళిమిళిత మగుచు బరువై యున్నది సుమి॥ దినా॥ పొలసటి శల్యా వశిష్టము గా నిపు డలతల యెండినది కడు జలకన యగు గద॥ దినా॥ ఇలలో మోక్షపురీశ్వర తగ నీ బల మెక్కువ యనుచు నెటునలె మదిఁ దలతు! ॥దినా॥

వ. ఐన నింకొక్క పరీక్షయున్నది చూపించెదనని,

తో: ఏడుతాళ్ళపై శెగసి యెక్కి మఱి యేకావర్తిగ వాలి| కూడి యాకులను గోయుచు నుండును జూడుఁడు నాభూజాళి|| రా||

క. ఇది యొక్కశరంబున మీ
రవలీలను ద్రెంచివైచి నటులైనను నె
క్కువబలశాలి వటంచును
దవిలి మనమునందుఁ దలతు దశరథ రామా!

వ. అన విని రాముండు చిరునవ్వొలయ నొక్క యమోఘాస్త్రంబు ధనువున సంధించి దృఢముష్టిని బిగించి గుఱిగా విడిచిన నబ్బాణంబుదాఁకి దశయోజనపర్యంతమున్న తాళంబులు చక్రాకృతిగా నలరినఁ గాంచి,

క. తన పాదాంగుష్ఠముచే
ననుజుని పాదములపైన నప్పుడు రుద్దం
గను తాళద్రుమములు పె
ల్లున విఱిగెను భానుజుడు విలోకింపంగన్.

వ. అని తెలిపిన విని తత్కారణంబే మని పార్వతీదేవి యడిగిన సర్వేశ్వరుం డిట్లనియె:

సురట: ఆదితాళము.

బాలికాతిలక! వివరించెద నీ వాలకింపుమా! నీ|| వాల|| చాలతాళఫల సప్తకమును-వాలిరాచె నొలి నొకగుహ! ||ఓబాలికా|| ఉరగ మొకటి యవి హరియింపఁగ గని సరగ గనలి తరువులుగ నుండు మని బరువడి నొక శాపము దానిడె సురవరునితనయుడు సుర|| నో బా|| అక్షయమున నాయహిపతి బలికెను మోక్షగుండరక్షకుని సాక్షి యావృక్షహంత యగు, వీరునిచే నీకు శిక్షయగు నని నీకు శిక్ష|| యో బా||

వ. కావున, నాశాపకారణంబునఁ దాళఫలంబు లేడును సర్పంబు పంబునఁ దరువు లయియుండె నది గుఱుతెఱింగి,

౩. ఆదిశేషునంశ నవనిఁ బుట్టుటఁజేసి
లక్ష్మణుని చరణతలంబుసోకఁ
దలఁగెనాగరాజు తాళద్రుమంబులు
నొఱగ నొక్కపెట్ట నుర్విమీఁద.

సుగ్రీవుఁడు: హిందు-కాఫీ;రూపకము.

విను, మనుకులాబ్ధిచంద్ర! యొక్కమనవి చేసేదా!॥ విను॥
ఁదపంబుచేయ మెచ్చుకొనుచు నప్పుడు కశ్యపునకు నొక్కమాల
ఁగెఁ బురవిదారుఁడు॥ విను॥ అది పురందరునకు నిచ్చె నామహా
డు; ముద మొదవ వాలికంఠమందునుంచె నాతఁడు॥ విను॥ వాలిని
వంగ నెంతవారివశ మగు గళమాలయున్న మోక్షగుండపాల
ఁగు॥ విను॥

వ. అని సుగ్రీవుండు నుడివిన రాముం డద్భుతమొంది సర్ప
ఁ గని,

సీ. వాలిశాపంబునఁ దాళభూరుహముల
నిటుమోచు చుంటివి యిన్నినాళ్ళు;
తాళద్రుమంబుల ధరఁ గూల్ప నాచేత
శాపమోచన మయ్యె; సర్పరాజ,
ప్రత్యుపకారంబుఁ బరువడిఁజేయుము
వాలిదాల్చినకంఠమాలఁ దెమ్ము
పొమ్మన, శేషుండు పోయి యానిశియందు
వాలిని గ్రుంచెడుకాలమందు

గీ. బాన్పుపైనున్న మాలిక పరగఁదెచ్చి
యినజునకు నిచ్చి రాముని కెఱుకపఱిచి
ఫణిపతి యథేచ్ఛముగఁ జనె; భానుజుఁడు
సంతసంబున రాముని సంస్తుతించె.

కళ్యాణి: ఆదితాళము.

మామ్ పాలయ భువనాధీశ్వరా॥ మామ్ పా॥

ఈలోకంబుల నేలుచునుండే। నీలీలలుఁ గన, నేర్తునా!॥మామ్॥ సుతహితదారాన్వితసంసృతిలో నతికింతువు జీవాళిని॥ మామ్॥ మాయా బద్ధుని జేయకు నను నారాయణకవిహృన్మందిరా! ॥మామ్॥ సాక్షి రూప! వరమోక్షగుండపురరక్షక సత్కరుణాకరా! ॥మామ్॥

గీ. మధురవాక్కులచేత రామాయటంచు
నిమిషమేనియుఁ దుదకు ధ్యానించువారు
బ్రహ్మహత్యాదిసర్వపాపములనుండి
ముక్తు లగుదురు రామ సంపూజ్యనామ!

వ. కాఁబట్టి ఇది మొదలు నన్ను నీపాదసేవకునిగాఁ జేర్చుకొని ధన్యునిఁ జేయవలయును మహాప్రభో! ఆపద్బాంధవా! యని బహుభంగులఁ బొగడిన మెచ్చి రామమూర్తి యిట్లనియె:

తో: కొట్టెద వాలిని! బట్టము నీ కిఁకఁ గట్టెద వానరవర్యా! యట్టహాసమున నరిగిన యుద్ధమున కతని బిలువు పటుశౌర్యా !॥ రా॥

వ. అని పలికిన సుగ్రీవుండు శీఘ్రంబున రామ-లక్ష్మణయుతంబుగాఁ గిష్కింధనగరోపవనంబునకు వచ్చి వారి నొక్కవృక్షంబు చాటున నిలిపి, తానుబురద్వారంబుఁ జేరఁబోయి యాకసంబు బ్రద్ద లగునటుల నుద్దండంబుగఁ బెద్దకేక పెట్టినఁ దద్దయు నాలించి తమ్ముని యెలుంగని తెలిసి, సింహనాదమ్ముఁ జేయుచు వెడలివచ్చె.

క. ఆక్షణమున సుగ్రీవుఁడు
వక్షస్థలమగులఁ బొడువ, వాలి యపుడు రూ
క్షేక్షణములఁ దనతమ్ముని
వీక్షించుచుఁ బొడిచె మరల వీరాంకుండై.

వ. ఇట్లన్యోన్యంబు సరాసరి బోరునెడ వృక్షంబు చాటున
యుండి రాముండు—

తో: ఒకటేవిధముగ నున్నారిద్దఱు నకటా! నాబాణంబు।
లకెవ్వని వధియించునో యని వెఱయక యుండెను దనయంబు॥ రా॥

వ. అంత సుగ్రీవుండు నిరాశుండయి యెటులనో తప్పించుకొని
శరీరమాద్యంతంబు గంపంబు నొంద మెల్ల మెల్లఁగా నడచుచు తిరిగి
తిరిగి చూచుచు రామభద్రునిఁ జేరఁ వచ్చి యిట్లనియె:

జంఝూటి: అటతాళము.

ఎంతవాఁడవు రఘురామా! యింతమోసము జేయనేటికిరామా!
ఇంతమా సద్గుణధామా! వంత నొందింతు వీ వంటివారికిఁ దగునా!
ఇంత వాలిని వధియింపవైతివి॥ యెంత॥ రక్షింతు నని పంపి ఇటుల
సాక్షిగుండేల యుపేక్షింప మేల? శిక్షింపఁ దలచితివేల? యక్షయముగ
వాలి కప్పగించుటకంటె సాక్షాత్తుగా నీవే చంపగ రాదా! ॥ యెంత॥

వ. అనిన సుగ్రీవుని నిష్ఠురోక్తులు విని గాఢాలింగనము చేసి
కన్నుల నీరునించి యాదరంబున నిట్లనియె:

సగ్విణి. ఆతఁడున్ నీవు నేకాకృతిం బోల్తు రా
రీతి భావించి గుర్తింపగా లేమిఁగం
జాతమిత్రాత్మజా సంశయగ్రస్తతన్
భీతిచే బాణమున్ వ్రేయఁగా మానితిన్.

వ. అంతియేకాని వేరుగాదు, భానునందనా,

తో: సుమమాలిక గంఠమున ధరించియు సమయ మెఱిఁగి నీ
వతని! సమరంబున కీసారిబిలిచి పోరుము చూతువు నాధృతిని॥ రా॥

వ. ఇట్లు స్వామి యాజ్ఞాపించిన నొక పూమాల గళంబునఁ
జిహ్నంబుగా ధరించి సుగ్రీవుండు గిష్కింధ సమీపించి మహాట్టహా
సంబుఁ జేసిన, వాలియు—

తో॥ మఱల వచ్చె నీ తటి నీతని నే మార్కొని తెలుసుకొ నుచుఁ । బరుగునబోయెడు వాలి కడ్డువడి పలికె తార వద్దనుచు॥ రా॥

హిందు. కాఫీరాగము: ఆదితాళము.

పోవద్దు ప్రాణేశ్వరా ! యనికి॥ పోవద్దు॥ ఈవఱకు నీతో నోడి, యితఁడు మరలి వచ్చినాఁడు॥ పోవద్దు॥ బలవంతు లెవ్వారలో దోడు పడియుందు రేధీరులో! యిలను కోతుగుండనగరేశునిసాక్షిగ నీవు॥ పోవద్దు॥

వ. అప్పు డింద్రనందనుం డిట్లనుచున్నాడు:

క. పగతుం డాజికిఁ బిలువఁగ
మగువా పోవ ద్దనంగ మది కొప్పునె ! విం
తగ నతనికి బాసటయే
జగతిని న న్నెదురు ధైర్యశాలియెవండో !

వ. అనినఁ దార యిట్లనియె:

తో. అంగదుండు తెలుపంగ వింటినా సంగతి వివరించెదను। రంగుగ రఘుకులపుంగవులకుశ్రీరామలక్ష్మణులుదగను॥ రామ॥ తరుణి తోడ నీదండకాటవికి నరుదెంచిన రావణుఁడు। చెఱగొనిబిఱబిఱ సీతను లంకకుఁ జేర్చగ నారాఘవుఁడు॥ రామ॥

ఉ. తమ్మునితోడఁగూడి వనితన్ బరికించుచు వచ్చిఋశ్యమూ
కమ్మున భానుజున్ గలిసి గ్రక్కునఁ బాసలుసేసె నిన్ను యు
ద్ధమ్మున గూల్చి రాజ్యము హితమ్ముగ నాతని కిచ్చునట్లుగా:
నెమ్మది వింటి: దీని నెద నిక్కడగాఁ దలపోయు మిమ్మెయిన్.

వ. ఇది యసత్యం బయిన నీచేతఁ దఱుముబడిన వాని కింత శౌర్యంబు తనంతట గల్గునా! యోజింపుము వాలీ! బలవద్విద్విషా రణ్యకేలీ! యనంతధైర్యశాలీ !

గీ. యౌవరాజ్యంబు నినజున కీవయిచ్చి
సఖ్య మొనరించి రామలక్ష్మణులఁ గొలువు!
శుభము గలుగును; కులమును; సుతుని, నన్నుఁ
బ్రోవు మని పాదముల వ్రాలి లేవకున్న.

వ. తిన్నగాఁ గరంబులఁ బట్టి లేవఁదీసి యాలింగనంబుఁ జేసి కొని తార నూరార్చుచు వాలి యిట్లనియె:

క. తెలియుదు రాముండై రవి
కులమున హరి బుట్టె నజుఁడు గోరిన కతనన్,
బలవంతుఁడైన రావణు
బొలియింప, నయోధ్యయందుఁ బొలతిరో నిజమే.

వ ఐననేమి! అమ్మహనీయుండు నిరపరాధిని నన్నేల దండించు తారా! నఖనిర్జితతారా!

సురట — అటతాళము.

రాము డనగ బరంధాముడు లోకాభిరాముడు భక్తకాముడు॥ రా॥ తప్పులేకయ నన్ను దండనజేయునె! చెప్పకు మిక రొప్పకు॥ రా॥ నావారు బెఱవార లనుభేద మతనికున్నాదటే! యిది వాదటే! ॥రా॥ మోక్షగుండ హరికి మ్రొక్కుచు సుగ్రీవు ముట్టెద జావ గొట్టెద॥ రా॥

వ. ఇంతియే! కాని యొంతమాత్రమును సుగ్రీవుని మన్నింపను,

తో హర. అని తారను నోదార్చి వాలి యొయ్యన యుద్ధమున కు నడచి। కనుగవ గెంపులు; గదురగ సుగ్రీవునివీక్షించుచు గదిసి॥ రా॥

శహాన — ఆదితాళము.

పోకురా పోకురా! సుగ్రీవా! యిక॥ పోకురా॥ భీకరముగని న్నుజంపి పీడ వదిలించెదను॥ పోకురా॥ లగ్గకెక్కినట్లు నిన్న డగ్గరి నీ వోడిపోయి సిగ్గులేక నేడువచ్చి తగ్గక నెదిరించెదవు! మొగ్గులేక నిన్నుబట్టి మోక్షగుండ శౌరిచూడ నుగ్గునూచ జేతునీదు। పెగ్గపెట్టఁ కులఁ జేర॥ పోకురా॥

తోహర. అంతట విని జుం డతిరోషమ్మున నార్భటించుచును బోడువ ! బంతను తో నావాలిముష్టిచే బలిమిని నెదపై నడవ॥ రామ॥

వ. ఇట్లిరువురు సమబలులయి నఖానఖి ముఖాముఖి బాహాబాహి బెనఁగునెడ శ్రీరామచంద్రుండు—

తో. ఐంద్రచాపమున నస్త్రము దొడగియు నాకర్ణాంతము దిగిచి, చంద్రయశుడు రామచంద్రుడు విడువగ సరగున వాలిని గదిసి॥ రా॥

క. ఉరమున గాఁడిన నాతఁడు
నురువడి నిలఁగూలి మూర్ఛ నొందిపిదపఁ దె
ప్పిరిలి రవితనయ లక్ష్మణ
పరివృతుఁడయి యున్న రామభద్రుని గనియెన్.

రూపకము-భైరవి.

ఇది మేరా! నానేర మే మున్నది రఘువీరా! ॥ యిది॥ యెదుటికి రాగను డాగియు నెద నాటఁగఁ గదుపౌక్కటి యిదే వ్రేయగ॥ నిది॥ భానుజుడు బంధువుడు నే నీకును బగవాడనె! వానరమాంసము గోరుటయే నీతియెయరా నా నిక భూనాథుల॥ కిది॥ నాదాపును మోక్షగుండనాథ, చేరి వివరించిన, నాదనుజుని బాదమ్ములతోఁ దన్నియు నీదే విని నేదేనా! ॥యిది॥

ద్విపద-అని వాలి యీరీతి నాడువాక్యములు । వినిరాఘవుడు నవ్వి వేగనిట్లనియె: । బ్రీతిగా వానరవీర యాలింపు । కూఁతురు మఱఁదలుఁ గోడలు భగిని । సరి యని యందురు శాస్త్రజ్ఞులదియు । గురి గాఁగ నీవు నైకొనక కామునుచఁ । దమ్ముని భార్యను దగగూడి నావు; తమ్ముని బురివెళ్ళఁ, దఱిమితివీవు? । ఇన్నియధర్మము లెనసినీయందు। నున్నవిగాన నే నుర్విఁ గూల్చితిని; ।నీ యధర్మమె నిన్ను నీరుగావించె;। భాయక మంచి సెబ్బరలు పాటించి । శిక్షించుననిగాదె క్షితిశ లేశులకు!

పక్షపాతముల నేల బంధితునాకు! చాలింపు మని రామచంద్రుఁడు పలుక
వాలి విజ్ఞానియై వైరంబు వదలి——

తో॥ హర: ఆపన్నత నే నాడినమాటకుఁ గోపింపకు మోరామ!
నీపదయుగ్మము నెఱనమ్మితి మన్నించి ప్రోవు గుణధామా॥ రామ॥

జంఝూటి - ఆటతాళము.

శ్రీ రామా, నీ వాదినారాయణుడవు॥ శ్రీ రామా మణివె.
యీ - సీతాదేవి యవు॥ శ్రీ రామ॥ అవతరించితి రావణాసురులఁ జంప।
దివిజుల మునుల మోదించి రక్షింప॥ శ్రీ॥ అవసానమందు నిన్నరయంగ
గలిగె! నవిసె నాదుమక్రూతములు; ప్రకృతి తలఁగె॥ శ్రీ॥ మోక్షగుండ
వాస మునిజనోల్లాస అక్షయనారాయణకవితోష॥ శ్రీ॥

క. అంగదుఁడు బాలుఁ డగుగా
నం, గరుణింపంగవలయు; నాయన యుఁక నా
యంగము స్పృశించి నిర్మలు
నింగా నొనరించి ముక్తి నేఁడొసఁగు హరీ!

క. శరవేదనఁ బడఁజాలను
సరగున నది యూడఁ దీయు సర్వజ్ఞ యనన్
గరమున హృదయము నంటెను
శర మూడఁగఁ బెఱికె రామచంద్రుఁడు కరుణన్.

తో॥: రాముకరస్పర్శమున బునీతుండై మహానీయులు గోరే।
ధామమునకు గపితనువు విడిచి యాతారాపతి దాఁ జేరె॥ రామ॥

ఉ. అంతట వానరుల్ చని రయంబునఁ దారను గాంచి 'యమ్మ! నీ
కాంతునిఁ జంపె రాఘవుఁడు గావున, నంగదు రాజుఁ జేయ నౌ
వింతగ, నాల్గువాకిళుల వ్రేయఁగఁ బంపుము! సూర్యనందనుం
డింతకు రాకనుండె' యని యేర్పడఁ బల్కిన నామె చింతతోన్.

వ. మూర్ఛిల్లి భూమిపైఁబడి కొంతవడికి లేచి హస్తంబులచే
శిరోవక్షంబులు మోదుకొనుచు వనచరులం గనుంగొని.

తో: నానాథుఁడు లేనప్పుడు రాజ్యము నందనుండా నాకేల? మానక యిపుడే మగఁడు వడిన కడఁకేను బోదు నీవేళా॥రామ॥

వ. అని తత్క్షణంబున లేచి రోదనంబు చేయుచు వాలిపడియున్న చోటికిఁ జేరి పదంబుల పయిఁబడి,—

తోడి: ఆదితాళము.

నాప్రాణనాథా! యిక నాకేది దిక్కు కటా! పాపిష్టివిధి మనల బాపె నే మందు నిల॥నాప్రా॥ నే నెంతఁ జెప్పినను నీయది కెక్కదాయె! హీనపునోము నోచినా నేమొ పూర్వమున ॥నాప్రా॥ శతమఖసుతుఁడ వయి ప్రతిలేనిశూరుఁడవై క్షితి మానవునిచేత జెడ నాయెఁ గడపట॥ నాప్రా॥ శ్రీమోక్షగుండపురధాముఁడేఁ రాముఁ డని నే ముందుఁజెప్ప లేదా! నామాట వినవైతి ॥నాప్రాణ॥

వ. ఇట్లు విలపించుచుఁ దలయెత్తిన ధనుర్ధరుండయిన రామునకు దృష్టిగోచరుండయిన నిష్ఠురంబుగా ననుచున్నది:

క. వాలినిఁ గూల్చిన కోలను
గూలిచి సురపురికి సతినిఁగూడఁగ నన్నుం
దోలుము: సుఖాంతు; వాలికి
నేలేని సుఖంబు సుఖమె నిక్కము రామా!

వ. పత్నీవియోగదుఃఖంబున వేగించుచున్న నీ విట్టి మేలు చేసితివి. తత్ఫలంబు శీఘ్రంబ పొందఁగలవు. నన్నును నొక్క బాణంబునఁ గూలిచి వాలిచెంతకుఁ జేర్పుము రామా! అని సుగ్రీవునిఁ జూచి,

తో: శ్రీరామునితోఁ జెప్పుము; నన్నును - శిక్షింపింపుము; వెనుక। నారుమతో సౌఖ్యము లొందుము; నాపోరు లేకుండును గనుక॥రామ॥

వ. అని యిట్లు దిక్కుందోపక విలపించు తారకు వివేకంబుఁ గలుగఁజేయఁ బూని శ్రీరాముఁడు—

క. నావిభుఁ డని విలపించెదు!
జీవుఁడొ ! దేహంబొ ! తెలుపు చెలి విభుఁ డనఁగా!
భావింప భూతధాతుమ
యావిర్భవమును జడమ్ము నగు దేహ మిలన్.

తో: జీవుఁ డాత్మమయుఁడై వినువిధమున నీవిశ్వము నంట కను|దా వెలయును శుద్ధంబుగ; దేనికి నీవు వగచెదవు తగను॥ రామ॥

వ. దేహంబు సప్తధాతుమయము; పంచభూతాత్మకము; జడస్వభావము; దుఃఖరూపము:-నశించుచున్నది. జీవుఁ డన్ననో ! నిరామయుఁడు; నాత్మరూపుఁడు; లింగవిహీనుఁడు; నంతఃప్రకాశకుండు,-దేనిని నంటువాఁడు కాఁడు. ఈదేహజీవుల రెంటిలో నీభర్తయెవఁడు ! నీవు చింతించుట దేనిని గూర్చి తెలుపుము కాంతా ! నిర్మలస్వాంతా! యనిన తార కొంత మెఱుక గలిగి,

క. జీవుఁడు చిన్మయుఁ డాయెను;
దేవర, జడసంవృతంబు దేహం బాయెన్;
గావున సుఖదుఃఖంబులు
గేవలముగ దేని బొందుఁ గృపఁ దెలుపఁ గదే !

గీ. నన్నుఁ దెలుపు మనుచు, నాతండ్రి యడిగితి;
నేనుఁ దెలుపునంత దాననే ! క
టాక్షముంచి నిశ్చయంబు నిరూపించి
నా కనుగ్రహించి నన్ను బ్రోవు.

వ. అనిన, దయార్ద్రచిత్తుండై రాముండు తారను వీక్షించి,

ఆరభి: ఆదితాళము.

తరుణి ! దెలిపెదను వినుమా ! నీప్రశ్నకు నే॥ తరుణీ॥ ధరణి జీవుఁ డేవలకు నహంకృతిఁ బొరయునో ! యంతకుఁ దఱుగదు సంసృతి ॥ తరుణి॥

తాత్పర్యము : జీవుం డెంతపర్యంతంబు నభిమానములోఁ గూడి యుండునో యంతపర్యంతమును సంసారము లేటిగిపోదు తారా.

కీర్తన. విషయాసక్తిని విడువ జాలకయు స్పృహ యగు సాస్కృతి మెలఁగును జీవుఁడు॥ తరుణి॥

తాత్పర్యము: జీవుం డనాదిసంబంధముచేత విషయంబుల యం దాసక్తి విడువ లేక యసారమగు సంసారమందు నిశ్చయత్వబుద్ధితో మెలఁగుచుండును.

కీర్తన: అఖిలేంద్రియములు నభిమానించుచు సుఖ-దుఃఖంబులఁ జొక్కుచు నుండును ॥ తరుణీ! తెలి॥

తాత్పర్యము: చతుర్ద (14) శేంద్రియములలోఁగలసి పరమార్థముగా భోగిం చుచు నావ్యాపారముచేత రాఁబడిన సుఖదుఃఖములచేఁ దాను బాధ్యుడయి జీవుండు సంతోష-సంతాపము లనుభవించుచుండును.

కీర్తన: మానుగ జగదభిమానము వదలిన, దానె మోక్ష గుండధవుఁడయి వెలయును॥ తరుణి॥

తాత్పర్యము: ఈ ప్రకారమున సంసారవ్యామోహితుండయి యుండు జీవుం డొకానొక కాలమునకు నీప్రపంచసుఖము లస్థిరములని సద్గురుకటాక్షమువలన దెలిసి, దేహేంద్రియములు దాఁ గాక మోక్షగుండ మను సుషుమ్నా నాడీ శిఖామధ్యమందుఁ గోటిసూర్యప్రభా భాసితుఁడయి ప్రకాశించు ముఖ్యబింబమైన పరమాత్మయం దైక్యం బు నొంది తానే పరమాత్ముఁడై ముక్తుఁ డగును.

సీ. తార! నాదెలిపినతత్త్వవిచారంబు
శుద్ధమనంబుతోఁ జూచికొనుము
దుఃఖంబులెల్లను దొలగును; సంసార
కర్మబంధము లెల్లఁ గ్రాగిపోవు;
నీపూర్వభవమున నిర్మలభక్తి నా
యందు నుంచితివి; నీ కందువలన
దర్శన మిచ్చి యథార్థంబుఁ గఱపితి;
నాస్వరూపంబు మానసమునందు

గీ. ధ్యాన మొనరింపుమా సంతతము మదుక్త
మానితజ్ఞాన బోధంబు మఱవకుండు!
బహుళభవబంధభయమును బాయఁజేసి
శాశ్వతబ్రహ్మపదవి నొసంగువాఁడ.

వ. అని రామునంకు బోధించిన తార శోకంబుమాని మహానంద భరితురాలయి శ్రీరాముని జగన్నాథునిఁగా భావించి కరంబులుమోడ్చి నుతింపఁ దొడంగె.

కమాచ్: రూపకము.

అంతు దెలియ నెంతదాననను భువనాధిప నీ॥ యంతు॥ అంతర్బాహ్యములందున నంతంబుగ నలరెదు॥ నీ॥ యంతు॥హరసురాదు లరయ జాలరు; సనకాదిమౌని వరులునైన నెఱుఁగ నేరరు; తరుణిని విద్యారహితను గుఱుతెరుగను గుణహీనను॥ అంతు॥ మానితనారాయణార్చిత శ్రీమోక్షగుండశ్రీనివాస లోకవందితా! మానవుఁ డని మది నెంచితిఁగాని నిజము గననైతిని॥ యంతు॥

వ. అని ఇట్లు స్తుతించిన సంతోషించి యాదరంబునఁ జూచె. అప్పుడు రామబోధితమయిన జ్ఞానవాక్యములను సుగ్రీవుండు విని నిర్మలాంతఃకరణుండయి రాముని సమీపించినం గాంచి,

తో: అంగదుచే మీయన్నకు సంస్కారాదులు విధివంతముగ సాంగం బగునటు సలిపింపుము వెలయంగ నీవు శీఘ్రముగ॥ రాము॥

వ. అని యిట్లు రాముం డాజ్ఞ యిచ్చిన మంచిదని సుగ్రీవుండు వాలి కళేబరంబు నలంకరించి విమానంబుపై నుంచుకొని వానరుల చేత మోయించుకొని యంగద తారాసహితంబుగఁ జని యగ్ని సంస్కారాది కర్మంబులు సాంగముగా నెరవేర్చి స్నానంబుజేసి మరల రామసన్నిధానంబునకు వచ్చి నమస్కరించి,

తో: పాదసేవకుఁడ భటుడను నే మీ. సోదరుబోలినవాడన్ । వదిచేయు మని యెదరో చేయుద నెఱిగింపుము దయతోడన్॥రా।

రాముడు:—

హుస్సేని రాగము: ఆదితాళము.

పోవోయీ యినజా! త్వరగ కిష్కింధను నేలఁగ॥ పోవోయీ॥ నీవిరోధిని జావ నేసితి నేవి లేవు। విఘ్నము లదరక॥ పోవో॥ వాలి సుతునకు మేలు గలుగఁగఁ జాల యువరాజ్యంబును గట్టుము॥ పో॥ ఘన లడగిన వానరులతో జానకిని గనఁగా నరు దెమ్మిఁక॥ పో॥ ఈమహాద్రిని ప్రేమ నుందుము; రాము మేము గ్రామంబులకు॥పో॥ వృక్షవర, సౌమిత్రి వచ్చును మోక్షగుండ రక్షకుఁ దలఁచుచు॥ పో॥

వ. అని పలికి సౌమిత్రిని గూడఁబంపిన వారిని కిష్కింధకుఁ జేర్చి యొక్కశుభలగ్నంబున సుగ్రీవునకు వానరరాజ్యాభిషేకం బొనర్చి, యంగదునకు యువరాజ్యంబుగట్టి వారిచే విశేషసత్కారంబులు వడసి లక్ష్మణుండు మరలి యన్నను జేరి నమస్కరించిన, రాముం డిట్లను చున్నాఁడు:

శహానరాగము: ఆదితాళము.

వానకాలము మునుకొనెను లక్ష్మణా, ఈనగమందు గుహాంత రవుగ నుందామా॥ వాన॥ ఎల్లెడలను వాన జల్లులు బిక్కటిల్లె మెల్లన గొండలపై మేఘము లావరించె॥ వాన॥ పగవారిపైనఁబోవు పనిగా దీరెండు నెలలు; దగనిందు మోక్షగుండధవు గనుచుండు దాము॥ వాన॥

వ. ఇట్లిరువురు నాలోచించి మంచి యుదకములు మంచిఫలము లుగల యొక్కచో గుహయొక్కటియుండ వర్షబాధా నివృత్తికొఱకు నాగుహను శుభ్రముఁ జేసికొని మునులబోలి యందు నివసించి తత్త్వ విచారంబుఁ జేయుచుండిరి. అక్కడ సుగ్రీవుండు రుమాకాంతా తారలతో గలసి కామోపభోగంబుల మైమఱచియుండె నదిగని యాంజనేయుండు—

క. రామునకుఁ జెప్పి వచ్చిన
దేమీ! యదిమఱచియుండు టేమీ! యిటునీ
వేమఱచియుండిన మనపను
లామహనీయునకు రాదె యాగ్రహ మినజా!

వ. వారికిఁ గోపంబువచ్చిన భరింపనా రెవ్వరో! చూడు మని పవనజుండు పలుకఁ దెలివొంది సుగ్రీవుండు—

తో: సకలదిశలకును జను దెంచిన తరుచరులను బిల్వఁగఁ బంపు; మిక రాముని పని కేగుద మన్నియు నేర్పాటులు గావింపు॥ రా॥

వ. అని యుత్తరు విచ్చిన హనుమంతుండు సమాచార మంపి డెబ్బదిరెండు వేల వానరసైన్యమును బోగుచేయుచుండె. ఇక్కడ రాముండు—

నాటకురంజి: రూపకము.

సీతజాడ ప్రీతితోడ నాతో జెప్పవా రేరిల! పాతకుని చేత నెంత! బాధనొంది బడలినదోర! ॥సీత॥ నాతిని రక్షించుకొనఁగ జేతగాక పోయెనుర! యే తెఱంగునను వలపు ద్రోతు నెటుల సైతునుర ॥సీత॥ మోక్షగుండాధ్యక్షుతనయుఁ డిక్షుధనువు నెత్తెనుర! యక్షయకుసు, మాస్త్రములు వక్షమందు నాట నేసెనుర॥సీత॥

వ. నాయంగనను దొంగిలించిన దనుజపుంగవుని మీఁదికి మనము మాతంగంబుపయికిసింగంబు జొగున లంఘించు భంగిఁ గదిసి పొంగడంగఁ జేయంగవలెనని క్రోధం బంతరంగంబున నుప్పొంగుచున్నది. రంగు మీఱ నాజాడ నెఱుంగఁజేయుసంగడికాఁడు లేఁడాయెఁ గదా! తమ్ముఁడా! సౌమిత్రి! కనుగొంటివిగదా! శతపత్రమిత్రపుత్రుని మైత్రి.

పంచచామరము.

స్వకార్యమైన మీఁద సూర్యసంభవుం డహంకృతిన్:
ఒకింత యైనఁ దొంగిచూడకున్న వాఁడు గంటివా!

యుఁకన్ సహింపరాను వానియేపు రూపుమాపి వా!
లికిం బ్రియం బొనర్తు నేఁడు లీలతోడ లక్ష్మణా!

వ అనిన, లక్ష్మణుండు —

పంచచామరము.

భటుండనైన నేను వెంటఁ బాయకుండ నుండ ను
ద్భటాధముల్ జయింప మీరు రాగ నేల? పం పిడం
తటన్ దటాన నేను బోయి తాఁకి వానిఁ గూల్చి మి
క్కుటంబు గాఁ బురంబు నెల్లఁ గొల్లఁబెట్టి వచ్చెదన్.

వ. అనిన రాముం డలరి లక్ష్మణునిఁ గాంచి,

కేదార: రూపకము.

సోదర ! పోగదరా! మోదముతో నాదని మర్యాదగ నీ వాదరముగ నాతని గను॥సో॥ సునుసుూదుగ నతనిన్ జనకసుతా మనమేలును మఱచినగతి గనబడినను దునుమాడుము॥సోద॥ అభయ మిడితి గానన్, ఉభయులకున్ శుభముగలుగ మోక్షపురప్రభుపు కరుణ బడయఁగవలె॥సోద॥

తో: పోలఁగ సుగ్రీవునిర మ్మనియెను! చాల నతఁడు రాకున్నన్ వాలినిఁ గూల్చిన బాణము గల దని వచియించియు ర మ్మనినన్ ॥రా॥

క. కాలాగ్నిరుద్రుఁడో యనఁ
గేల ధనుశ్శరము లూని గపికంధకు న
వ్వేళఁ జని పురము వెలుపటఁ
జాల నిలిచి చేసె నపుడు జ్యానినదంబున్.

వ. అమ్మహాధ్వనికి విభ్రాంతులై కపిసైన్యంబులు కిచ కిచ ధ్వనులతోఁ జని చూచి లక్ష్మణునిగా నెఱింగి పోయి యంగదున కెఱిఁగించిన, నతండు సత్వరంబుగాఁ జని పాదంబులకు నమస్కరించి సౌమిత్రి ఇట్లనియె :

తో: నీపినతండ్రికిఁ గోపఘూర్ణితుఁడ - నేను వచ్చుటను పలికి! ప్రాపుమీఱ నాపజ్జనుఁ దోడ్కొనిరమ్మన, నంగదుఁ డులికి॥ రాము॥

వ. వేగంబునఁజని సుగ్రీవునిం గని యత్యంతరోషతామ్రాక్షుండై లక్ష్మణస్వామి వచ్చి తన సమక్షంబున కీక్షణంబున నిన్నుఁ బిలుచుకొని రమ్మన్నాఁడు. వృక్షచరాధ్యక్షా! విపక్షకుంజరహర్యక్షా! యను పలుకులకు నులికిపడి సుగ్రీవుండు హనుమంతునిఁ గని.

తో: అంగదుండు నీవు గడువడి రఘుపుంగవభ్రాతన్నిఁ జేరి! పొంగుచు మ్రొక్కియుఁ బురములోకిఁ జేర్పంగవలయునుమదిఁగోరి॥ రా॥

వ. అని పంపిన వారు చని లక్ష్మణుఁ గని నమస్కరించి దేవా! రాజభవనంబునకు దయసేయవలయు రాజకాంతలు తమదర్శనము కొఱకు వేచియున్నారు. సుగ్రీవుని యిష్టం బిది' యనుచు, వల్లె యని వచ్చునప్పుడు మధ్యకక్ష్యాంతరంబునఁ దార యెదుర్కొని మ్రొక్కి.

శ్రీరాగము : రూపకము.

రామానుజ! రక్షింపుము! మీమిత్రుని మిత్రిసుతుని ॥రాము॥ మీమదిఁ గనిపించి యతఁడు క్షేమంబని చేయును గద! ॥రామా॥ వనచరులకు వార్త బంపె; వత్తురు రేపో! మాపో! పనులన్నియు మోక గుండ ఘనునాజ్ఞను సమకూరును॥ రామా॥

వ. ఇట్లు పొగడిన హర్షించుచు సుగ్రీవుని భవనద్వారము సమీపించె. అప్పటికి రుమాకాంత చెంతనుండి లేచి రాకున్నఁ గోపిం లక్ష్మణుండు.—

తో: చాలఁగ నినజుఁడు స్వామిద్రోహుఁడు, సంపన్నసుదాంధుండు, వాలిని గూల్చిన వరశర మెక్కడఁ బోలే దున్నది జుండు॥ రా॥

వ. అను లక్ష్మణుని ఘర్షణవాక్యంబులు విని కంపంబునొందుచు నర్ఘ్యపాద్యంబులుగొని సుగ్రీవుండు సౌమిత్రి కెదురేగి పూజించి నమస్కరించి తోడ్కొని పోయి సింహాసనాసీనుం జేసి కరంబులు ముకుళించి —

క. వనచరసేనల నెల్లను
నోసఁగూర్చుచు నున్నవాఁడ; నోగి రా నున్నా
రనఘా! రాముని దర్శన
మున కేగుద మింక మనము మోదముతోడన్.

వ. అని లక్ష్మణున కనురాగంబుగాఁ బలికి యంగద హనుమంత సుషేణ నల నీల జాంబవంతాదులు వెంటరా సుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణ సహితంబుగా రామదర్శనార్థమై మాల్యవంతంబున కరిగి రాముని పదంబులకు మ్రొక్కి.

కళ్యాణి—ఆదితాళము.

దండము రవికులచంద్రమా నీకు॥ దండ॥ కొండల వనముల నుండిన కోతులపిండును గూర్చుచు నుంటి॥ దండము॥ వానలు వెలిసిన వత్తుననుచును నే నుంటిని గరుణించు॥ దండము॥ తడసితి నని కోప పడకు మోక్షపురియొడఁ యడదాసుఁడ నోదు॥ దండము॥

వ. అను వినయోక్తులకు నలరి లేవ నెత్తి గాఢాలింగనంబుఁ జేసి గొని రాఘవుం డిట్లనియె:

గీ. నాకు దాసుఁడవును నాకార్యపరుఁడవు
ననుచు గాదె నిన్ను నెనసినాఁడ!
నిప్పటికిఁ బ్రయత్న మేమిచేసితివయ్యా!
తెలియఁ జెప్పు మనగఁ బలికె నతఁడు:

మధురగతిరగడ.

పల్లవి॥ వచ్చిరి మీ సేవకొఱకై । వనచరు లోదేవ! పవన సమీరుఁడు బనసుఁ డంగదుఁడు గవయుఁడు నీలుఁడు, గంధమాదనుఁడు। సుముఖుఁడు గేసరి జ్యోతిర్ముఖుఁడును విముఖుఁడు దారుఁడు వినతుఁడు గజుఁడును నలఘుఁడు ద్వివిదుఁడు నాగవాక్షుఁడును । నలుఁడును పావక నయనుఁడు హరుఁడును । నంబురాశిసుతుఁ డంబరసుషేణుఁడు।

జాంబవంతుఁడును శతబలి శరభుఁడు । మైందుఁడు, మొదలగు మర్కట వీరులు । సుందరవంతులు శూరులు యోధులు । తమతమ హితులును దమ్ములుఁ దనయులుఁ । దమబంధువులును దమతమ మనుమలుఁ । దగ వెంబడిరా ధరణి నిండఁగను । నగణిత సంఖ్యల నార్భటించుచును॥ వచ్చిరి॥

తొ. వీర లేమి గావింపఁగవలెనో వివరింపుము రఘువర్యా ! సారెకు మీ యాజ్ఞానుసారముగ సలిపెద మందరధైర్యా! ॥ రామ॥

వ. అనిన, రాఘవుండు—

క. సీతను వెదుకఁగ వీరిని
ప్రీతిగఁ బంపించు మోకపిప్రవర!యనఁ
జేతంబున ముద మొందుచు
ఖ్యాతిగ నాతండు పంపెఁ గపిసైన్యములన్.

క. ప్రాచిఁ ప్రతీచి నుదీచిని
జూచుటకై వినతు నబ్ధిసుతుని సుషేణున్
ధీచతురిని శతబలి నటు
వేచనుఁ డని లక్షలక్ష వీరులతోడన్.

తొ. గజుని గవాక్షుని గంధమాదనుని గవయు నంగదుని దారు।విజయుని భల్లూకవిభుని మైందు నలు ద్వివిదునిబవనకుమారు॥ రా॥ కని మీరలు దక్షిణమున కేగుడు జనకజపోఁబడిఁజూడ, బనివడి నెలలో పలను జూచి రావలయును తప్పిన నీడ॥ రా॥

వ. మిమ్ము మన్నించుట లేదు. రాముని సమక్షంబున శిక్షితును బొం డని సెలవిచ్చిన,సుగ్రీవుని శాసనంబుల వనచరులు ప్రయాణంబులయి రామునకు నమస్కరించి,

ఖ్యాండు—ఆదితాళము.

పోదుమా మేము!పోదుమా మేము! మీ దేవిని జూడనో రామ! ద్వీపములెల్లను దిరిగి చూచెదము! దేశములన్ని ద్రిమ్మరి కాంతుము శ్రీప మోక్షగుండపురీశ, భూపుత్రి జూడ నెప్పుడు నూరకరాము॥ పో॥

వ. అని ప్రయాణోన్ముఖు లగుచుండ నందఱిలో హనుమంతుని స్వకార్య నిర్వాహక ప్రసిద్ధునిఁగా బుద్ధినెంచి యొద్దకుఁ బిలిచి ముద్దుటుంగర మిచ్చి రాముం డిట్లనుచున్నాఁడు;

క. ఈయుంగరమును గొని చని,
వాయుజ, జనకజకు నిచ్చి, వచ్చును రాముం
డీయెడకు; యుద్ధయత్నము
జేయుచు నున్నాఁ డటంచుఁ జెప్పుము శుభముల్.

వ. నీకు మేలు గలుగుఁగాక! శీఘ్రంబున నడవుమన నాంజనేయుం డంజలిచేసి గంతులువైచుచు నంగుళ్యంబు శిరసావహించి యంగదాదులతోఁ గలసి దక్షిణదిశకుఁ బోవ నుద్యోగించి,

తో. భానుజునాజ్ఞను బటుతరవింధ్య ప్రాంతంబుల వెతకుచును వానరులుండఁగ వారియెదుట నొకదానవుఁ డగపడి యనెను॥ రామా॥

వ. మారీచుని కుమారుండ బౌరుషశాలిని. మీ రెవ్వరో కాని నావనంబున కేల దూఱివచ్చెదరు? మిమ్ము మ్రింగుదు నన, నంగదుం డాగ్రహించి పిడికిట నడిచిన నొక్కఁగుద్దునకే పెద్దనిద్దుర జెందె. అంతవారు వనంబునఁ దిరిగితిరిగి డస్సి దాహంబుఁగొని యెక్కడ నీరుగానక—

ఫీలురాగము. ఆదితాళము.

దాహ మాయె! నయ్యో! తాళగలమె యిఁక! దేహములు డస్నె! వైదేహి నెట్లుగాంచనగు॥ దాహ॥ నీరుఁ జూపు పుణ్యులేరు లేరుగా నిట! దారిదోపదాయెను! నోరు లెండిపో యెఁగటా!॥ దాహ॥ భూమి మోతుగుండ స్వామికార్యమునకుఁ బ్రేమ వచ్చినారము; విఘ్నములు గలుగ నేల॥ దాహ॥

వ. అని నీరువట్టుచేత మేనులు సుడివడ వచ్చుచు జని వింధ్యపర్వత తీరమం దొక బిలముఁ గని జలపక్షులు తిరుగుచున్నందున

నని మెంచి యథకారమ్ముగ నుండు నాగుహాలోనికి
కోయిరి. అందు నాచీకటి విరిసి ప్రకాశమైన యొక
బడిన, సంకుఁ జొచ్చి చిత్రంబుగాఁ గనుచు;
ాయం దీనగరం
రచియింపబడెనో! యిది యెవ్వరిదో!
తీనగరంబో!
గ నున్నయది దీనిపసితన మహాహా!
ని వర్ణించుచు నాపురంబులోఁ దిరుగుచుండ నొక్కచో
యుం బయున సౌధంబు గనఁబడిన నచ్చెరువండి—

కమాచ్: రూపకము.

మైన యీామేడ నిందుఁ గట్టిపట్టి ఘను లెవరో! యొకఁ
తేనమును! ముందెవరుకా బొందుగ నన వినము బలే!
కాంతివేసులు, గందనంపుగోడలకు నిలిపిన సుందరంపు
పసంపు గనకా విం దగు జూపులకు బలే!॥ యం॥
ఖర దివ్యమైనమాడువుల కీ డగు మోతుకుండ రతు
నీతిక్షితి నిం కెవ్వరి కెఱుగనగును బలే! ॥యంద॥
ల్లాశ్చర్యపడుచు నామేడలోఁ బ్రవేశించియందు దపంబు
యొక్కకన్నియం గని మ్రొక్కి వారిలో హనుమంతుం

ఎవరమ్మా! నీ విచ్చట నొంటిగ నేల దపముఁ జేసెదవు?
యీాభవనమెవ్వరిది? వివరింపుము సొంపొదవు॥ రాము॥
ఎన, నాతపస్విని యిట్లనియె.
మయుఁడను వా డీమందిరమును నిర్మాణము జేసియు
హేమున మాభిఖ్యతపణితో వెలయజేసికొనువిందు ॥ రా॥

వ. ఇట్లుండ దేవేంద్రుండు వచ్చి వానిం జంపి హేమను గొని పోయె యామె తండ్రియగు విశ్వకర్మకు నిచ్చె; వినుము—

క. హేమకుఁ జెలికత్తెను; నే
నేమంబున దపమొనర్తు నిరతం బిచటన్;
భూమండలిని స్వయంప్రభ
నామముగలదాన నిదియె నా తెఱఁ గరయన్.

వ. మీరెవ్వ రిం దేల వచ్చితిరి? నావల్ల గాఁ దగిన ప్రయోజనంబే మనిన, హనుమంతుం డామె కిట్లనియె:

క. దశరథతనయులుఁ బాండుర
యశులును నగు రామలక్ష్మ ణాఖ్యు లడవికిన్
విశదంబుగ వచ్చినచో
దశకంఠుఁడు రాముతరుణిఁ దా గొనిపోవన్.

వ. సుగ్రీవుం డను వానరరాజుతో సఖ్యంబుఁ జేసిన, నతండుఁ దనబంటుల మగు మమ్ము సీతను వెదకుటకయి పంపె. దాహంబు గొని నీరు గానక యీబిలంబులో నయిన నుదకంబు దొరకునేమో యని వచ్చినాము. మాదాహంబు దీర్చి వెలుపటికిఁ బోవు త్రోవఁ జూపుము తల్లీ !

గీ. అనిన ఫలము నిచ్చి యాకలిదప్పులుఁ
బాయఁ జేసి, కనులు మూయఁజేసి
బిలము బయటఁజేర్చి ప్రియమున రాముని
జూడఁ బోయె నామె వేడు కలర.

వ. ఇట్లు చని రాముని సందర్శించి నమస్కరించి యి ట్లని ప్రార్థించుచున్నది:

కీర్తన: ఆదితాళము.

రామ భూమిజామనః కామా ! సామజనుతనామ ! రా॥ రామ॥ జగదభిరామ ! దనుజవిరామ ! నుతసుత్రామ ! నిరతము ! నామనోజ్ఞ

సీమ నీదు తారకనామ మేమారక తపము వేమరుఁజేసితి ॥రామ॥ హృన్నభంబున నిన్నుఁ జిన్మయు నెన్నఁగఁ గనుగొనకున్న సద్గతి సున్న యనుచు నెన్నశ్రుతు లని బుధు లన్నవిన్నఁ, గన్నతండ్రి, న న్నికఁ బ్రోవవే॥ రామ॥ మోక్షగుండాధ్యక్ష సజ్జనపక్ష సురమునిరక్షణము నకు రాక్షసులను శిక్ష జేయుటకును నీ వీక్షితి మానుష దేహ మెత్తితి వోజయ॥ రామ॥

వ. అనిన,

క. మానిని, నీభక్తికి నే
మానసమున మెచ్చినాఁడ; మఱియేవరముల్
మానుగఁ గోరెదవో యను
మానము లేకుండ నడుగుమా! యని యుత్తుఁ.

వ. అనిన, నామె యి ట్లనుచున్నది:

తోహర: దాసురాలిపై దయఁగలిగి కృతార్థత జేయఁగ మది నెంచి, నీసుదర్శనము నేటికిచ్చితివి నిశ్చల తపము ఫలించె॥ రామ॥

కమాచ్ రాగము: ఆదితాళము.

ఏవరంబు లేలనో దేవ రాఘవ యీవరంబు జాలు! మోక్ష మీవె రాఘవా! కేవలాత్మమయుఁడ వైన నీవు నీతమ్మునితో దేవితో నశ్రాంతమును భావమందుఁ దోపవే ॥ఏవరంబు॥ ఈక్షితి నీమీఁద జన్మ మెత్తఁజాలవు గావునన్ మోక్షగుండమందు నీసమక్షమునఁ జేర్పవే! ॥ఏ॥

గీ. అనుచుఁ బ్రార్థింప సంతోషమంది రాముఁ
డనియె: 'యోగిని, బదరికావనమునందుఁ
జేరి నానామజపమును జేయుచుండు;
మంత్య మం దైక్య మగుదు నా యందు నిజము.'

వ. అని కటాక్షించి నంతఁ దత్క్షణంబున నామె బదరికావనంబున కరిగి యచట రామనామస్మరణంబు జేయుచుఁ గొంతకాలంబుండి

ప్రారబ్ధవిమోచనసమయంబున శరీరంబు దొఱఁగి స్వయంప్రభస్వయం ప్రభయం దైక్యం బయ్యె. ఇక్కడ నంగదుఁడు దక్కిన మర్కటులతో ననుచున్నాఁడు:

వసంతరాగము: అటతాళము.

ఎందుఁ బోవుదము సీతను గన॥ నెందు॥ ఎందుఁ బోయిన గార్య మేమిలేదు; మన మందఱ మిచట మృతిబొందిన మేలగు॥ నెందు॥ అటుఁగాక యూరక నటుఁబోవగాను మర్కటరాజు దండించుఁ గటకటా! యికమీఁద॥ నెందు॥ గురుతరముగ మోక్షగుండనివాసుని కరుణలేక గష్టకాలము వచ్చెను॥ ఎందు॥

వ. అనినఁ గొందఱు వానరు లిట్లనిరి:

క. సీత కనుపించలే దని
పోతిమయే యతఁడు చంపుఁ; బోవఁగ నేలా!
యాతరుణి యున్న బిలమున
ఖ్యాతిగ నివసింత మదియు నతిగోప్య మగున్.

వ. స్వయంప్రభ యుండిన యీబిలంబుఁ బ్రవేశింప హరిహరాదులకైన నగోచరంబు గాన, నందు దాఁగియుందము. రండని యత్నించుచున్న వనచరుల కాంజనేయుం డిట్లనియె:

తో: రాముం డనఁగా సామాన్యుండని మీ మనముల నెంచితిరో! కామజనకుఁ డగు;గమలజ జానకి; భూమిన యోధ్యాపురిలో॥ రా॥ అవతరించినా రమరులఁ బ్రోవను, నసురుల ద్రుంపను మనము భువి ద దాజ్ఞచేఁ బుట్టితి మమరుల పూర్ణాంశంబుల నిజము॥ రామ॥

వ. ఆయనకుఁ దోడుపడఁ బుట్టిన మన మిట్లు దాగవచ్చునా! అమ్మహనీయుని ప్రభావం బెఱుంగరా! మనకు వాలి మరణంబే సాక్షి.

కీర్తన—ఆదితాళము.

రామునివీరపరాక్రమ మెఱుక యీమాడ్కిని బలుకుట మేలా! యామేటికి భూమండలి నేమాత్ర మాటంక మేమున్నది॥ రాముని॥

కొండబిలములోన నుండుటకాదు; బ్రహ్మాండములో నెం దుండినను దండిగ నాతండు గన కుండునా! శ్రీమోక్షగుండేశు(డా॥ రాముని॥

వ. అనుహనీయుని కార్యంబు నెఱవేర్పకున్న మనకు నరకంబు దప్పదు. స్వామికార్యంబునందు మెలంగుచు దుర్ఘటమైనచో మరణించిన వైకుంఠ పదవి కలదు. ప్రాణములేల! దాపవలె రండని ధైర్యవచనంబు లాడిన, నందఱు లేచి క్రమముగా సీతపోబడి విచారించుకొనుచుఁ గొన్ని దినంబులకు దక్షిణసముద్రతీరంబున నున్న మహేంద్రాద్రికిఁ జేరి సముద్రంబును దిలకించి,

హిందూస్థానిభైరవి - అటతాళము.

ఇది దాటుటకు నిం దెవ్వరితర మగు నేమి తోపకయున్నది యంతులేదు॥ ముదమున మన మీ యుదధి దాటిగాదా చేకుదుము లంకను గనుడీ! యంతులేదు॥ ఇది॥ ఏమో సులభముగ నెంచి భాను జుఁడంప నేతెంచితి మిచటికి! శ్రీమోక్షగుండేశు భామిని సాధింప లేము! సాగర మరసిన నంతులేదు॥ యిది॥

వ. ఇట్లాలోచించి యధైర్యంబు నొంది నిర్విణ్ణులయియున్న వనచరులకు హనుమంతుం డిట్లనియె:

క. నెలదాఁటిన సుగ్రీవుఁడు
నెలకొని దండించు; మనము నెలలోపలనే
జలజాక్షి దొరకలే దని
మలయుచుఁ జని చెప్ప నతఁడు మన్నించుఁజుఁడీ!

వ. అనిన, నంగదుం డిట్లనియె:

గీ. తగినవారల నెల్లను దక్షిణమున
కంపియున్నాఁడు చేతగాదనుచు మనము
పలికి నంత నతడుగొట్టఁబంపు మనల
గాని మన్నింపఁ బోఁడు నిక్కంబు వినుఁడు.

వ. రాముని కార్యంబు నెఱవేర్తు నని పలికియున్నాఁడు. కాన మనమీఁదఁ గనికరము కలుగదు. వానిమనోధర్మంబుఁ జెప్పెదవినుఁడు.

తో. తనయన్నను జంపిన రామునకును దా సహాయపడునటుల| నని చని రాజ్యమదాంధత్వంబున నవియు మఱవడే యవల॥ రా॥

వ. లక్ష్మణుండు యుద్ధంబునకు వచ్చినప్పుడు గదా లేచి వచ్చినాడు ! ఎంత కృతఘ్నుఁడో ! చూడుము మారుతీ !

తో: వాలిని జంపియు వాని రాజ్యమును వనితను గూడను కొనియు| నేలుచు నున్నాడిట్టి దురాత్మున కేమికరుణ నుది వెలయు॥ రా॥

వ. కాబట్టి నానిశ్చయము మీ రగదఱు వినుఁడు.

బేహాగ్ - ఆదితాళము.

నేరాను నేరాను పొం డిఁక మీరు॥ నేరాను॥ నారీమణి జాడ గన నేరక యూరక నటకు॥ నేరాను॥ పోయి వానిచేత శిక్షఁబొందు దానికంటె నిచటఁ బ్రాయోపవేశముచేతఁ బ్రాణము బాసినమేలు ! శ్రీయుతముగ మోతుగుండనాయకుని పాద మాన॥ నేరాను॥

వ. అప్పుడు యువరాజు మనోనిశ్చయంబున కందఱు మంచిదని యొక్కచో దర్భశయనంబు లేర్పఱుచుకొని వాని యందుఁ జేరి ప్రాయోపవిష్టులు గాఁదలంచి యున్నంత మహేంద్రగిరిగుహానుండి ఱెక్కలు లేని యొక్కగ్రద్ధ వికృతాకారంబుగా వెడలి వచ్చి వారినిఁ జూచి,

సంపా: తో: నా కెర దొరకె యీనాఁటికి నిక గొన్నాళ్ళకు భీతిమెలేదు | చేకొని నే భక్షించెద ననియదిపైకిరాఁగనామీఁద॥ రా॥

వ. వానరులు భీతచిత్తులగుచు,

వా: ద్వి. అక్కటా! దీనికి నాహారముగను
జిక్కుడటంచువ్రాసెనో బ్రహ్మమనకు!

నిట్టి బలిష్ఠపుగ్రద్ద
ంద్దైన నెఱిఁగియున్నామె!
ము గోరెడు మనకోర్కెఁ దీర్ప
ద్బైమిత్తి వచ్చెఁగానోపు!
బలవంతు లను పేరుఁగాంచి
లోఁబడఁ గా నాయెఁ దుదకుఁ
కులమును గడపట మనలఁ
ం బిట్లు కాఁ బచున్నయది;
యిట్లు వగచెడు నావానరులకు
ధైర్యము నొంది యంగదుం డపుడు.

శంకరాభరణము: ఆదితాళము.

పు జెందఁగవలదు కపులార! యిఁక॥ వగ॥ తగజావఁగఁ
లు దని యాభగవంతుఁడె దీనిఁ బంపె మేలాయెనిక
కార్యార్థమై రావణుతోఁ బోరి; భూమి జటాయువు
యిక॥ వగపు॥ వినుఁడు మోక్షగుండ విభునికార్యములో
న మంచిదికాదే! యిక॥ వగ॥

ప్రస్తావముగా జటాయువును బ్రశంసించిన నాలించి వనచరులఁ డగ్గరి యిట్లనియె:

యువు తమ్ముఁ డగునాకు; నాతని
నెట్లెరుంగుదురు? మీ రెవ్వరయ్య?
లమునకు మద్భ్రాతృవార్తను వింటి;
ఘనసుదినంబు నిక్కంబు నేఁడు;
ర, తన్మృతిహేతువుఁ జెప్పు డ
నంగఁ, జెప్పఁ దొడంగె నంగదుండు
ద్ర దశరథవిభునిసూనులు రామ
లక్ష్మణు లనువారు లలనతోడ

గీ. దండకాటవులకు రాఁగ దశము ఖుండు
వారి వంచించి కొనిపోయె వనిత నంత
దారిలోన జటాయువు దాకి పోరి
డస్సి రావణుచేత నడంగె నతఁడు.

వ. తర్వాత నవార్త యెఱింగి రాముండు వచ్చి యతనిదహనంబుఁ జేసిన, నతఁడు కృతార్థుండయ్యె. పిమ్మట రాముండు సుగ్రీవునితో సఖ్యంబుఁజేసి వాలిని జంపి కపిరాజ్యంబు సుగ్రీవున కిచ్చిన నతండు రాముని భార్యయగు సీతాదేవిజాడఁ దీయుటకు వానరుల మయిన మమ్ముఁ బంపిన వచ్చితిమి.

తో. ఎక్కడఁజూచిన నింతిజాడమా కెఱుకపడదు గావునను, జక్కగఁ లంకకుఁ జనవలె ననిమే మిక్కడఁ జేరి యుండగను॥ రా॥

వ. లంకయెక్కడ నున్నదియు నెఱుంగక, సముద్రంబు దాఁటు నుపాయంబు దొరకక, మరలిపోంలు యధిపతిచే దండింపఁబడుట కంటె నిక్కడనే ప్రాయోపవిష్టులమై కాఁబోవుచున్నాము దయానిధీ మీరెఱిగియుండిన సీత పోలకున సెలవియ్యవలయు నన, జటాయువు మరణవార్తవిని సంపాతి నెమ్మనంబున—

హిం॥ కాఫీ: ఆదితాళము.

సోదర! ని న్నికమీద ఁజూడరా యకటా ॥సోదరా॥ సోదుగా బ్రహ్మ వ్రాత! పూర్వమందు మన మేకోదరులము కూడియుండి బాసితిమి హా!॥ సోదర॥ అక్కట స్వయంకృతమైన కర్మముచేత ఱెక్కలు గమిలి నే నిక్కడఁ జిక్కితి హా!॥ సోద॥ అహారహాము నిన్నను కొను చుంటి నీ మహానీ యులచే మరణవార్త వింటి॥ సోద॥ రాక్షసవిభునిచే రణమునఁ దెగితివి మోక్షగుండపతి ముఖ్యపదము గలిగె॥ సోదర॥

వ. ఇట్లు కొంతవడికు దుఃఖించి పిమ్మట ధైర్యంబు దెచ్చుకొని వానరులతో నిట్లనియె:

తో: అన్న దమ్ములము అరుణనందనుల మాజటాయువును నేను; నన్ను నీటి చెంతకు గొనిపోయిన స్నానము గావించెదను॥ రాము॥

వ. అనంతరము మీకోరిన సంగతులకుఁ బ్రత్యుత్తరముఁ జెప్పెద ననవుఁడు మంచిదని వారందఱతని మోసికొనిపోయి సముద్రములోనికిఁ జేర్చిరి. సంపాతిస్నానంబు జేసి జటాయువునకు జలంబు విడిచి తీరంబుఁ జేరి,—

గీ. నూరు యోజనముల దూరంబు వార్ధిలోఁ
బోవ లంక గలదు; రావణుండు
జనకసుత నశోక వనమందు నుంచి యు
న్నాఁడు; దూరదృష్టి నాకుఁ గలదు.

తో. కాన, నంతయును గనఁబడుచున్నది నేను బోవఁగా గలను। మానుగ రావణు మర్దించియు నే మానిని గొనిరా గలను॥ రా॥

వ. నాకు ఱెక్కలు లేనందునఁ గొంచెము చిక్కినాఁడ. మీరీ యుదధి దాఁటి సీతను వీక్షించి వచ్చుటకు సమర్థులరే కాని వ్యర్థులరు గారు. పోయి రండు. రామునిచే రావణుండు దునియఁగలడు— అనిన, నంగదుం డిట్లనియె:

క. చక్కఁగఁ బక్షుల కెల్లను
ఱెక్కలె యుండంగవలయు; ఱెక్కలు లేమిన్
జిక్కువడినట్టి కారణ
మక్కజముగఁ దెలుపవలయు నని యడుగుటయున్.

సంపాతి— కళ్యాణి-అటతాళము.

నాపూర్వవృత్తాంత మీపట్లఁదెలిపెద: నాపేరు సంపాతి నగచర వర్యా! యేపుచే నాతమ్ముఁడును నేను బౌరుషముచేఁ పైకెగసి, విను వీధికిని బారఁగను బోనుబోను రవిదాపుగలుగుటచేత ఱెక్కలు దగ్ధమై వింధ్యాద్రిఁ బడితి॥ నాపూర్వ॥ మోక్షగుండేశుని సాక్షిగ నేమూర్ఛ

మునిఁగి తెలివొందితి మూఁడునాళ్ళకును; బక్షములు లేనందువలనను నెగురంగఁజాలక నీక్షితిని దొర్లాడుకొనుచును బోయి వోయి కడుదీక్ష తోఁ జంద్రముఁడునా ముని దివ్యమగు నాశ్రమముఁ జేరితి॥ నాపూర్వ॥

వ. అప్పు డమ్ముని వల్లభుండు నన్నుఁజూచి యిట్లనియె:

తో. ఎందుకు నీ కీవికృతాకారం బేర్పడెనో ! సంపాతి! క్రిం దట ని న్నెటేఁగిన కతమున నడిగితేఁ దెలుప నరుణసూతి॥ రామ॥

వ. అని యడిగిన నమ్మునికి నాస్వయంకృతాపరాధం బంతయుఁ దెలిపి దుఃఖించుచు నిట్లంటి:

తో. అనఘా ! యీవికృతాకారముతో మనియుండఁగ నేఁజాల। మునివర, యిక నీతనువును గాలిచి నను గడతేర్పు మీవేళ॥ రామ॥

వ. అనిశోకింప దయామయుండైన యమ్మునివరుం డిట్లనియె:

బేహాగ్: రూపకము.

ఏల జాలి నొందెదవు కాలగతికి! మానుము: చాల దుఃఖ మునకు మేను మూల మగును దాళుము॥ యేల॥ కర్మము దేహంబు నకుఁ గారణమని యెఱుగుము ! కర్మ కహంకార మగును గారణము దెలియుము॥ ఏల॥ ఆయహంకారం బవిద్య; యందు వేగ గలిగెను బాయ కందు మోక్షగుండప్రభువు చాయ నిలిచెను॥ యేల॥

గీ. ఇట్లు తోఁచినట్టి యీశ్వరచ్ఛాయను
జీవుఁ డనుచు బుధులు సెప్పుచుంద్రు;
దినదినం బతండు దేహాత్మబుద్ధిచే
సకలకర్మములను సలుపుచుండు.

వ. తనమూలంబు గుర్తెఱుంగక విషయాసక్తుండై పుణ్యపాప కర్మంబు లనంతంబుగా నాచరించి, యూర్ధ్వాధోలోకంబులకు నెడ తెగక దిరుగుచు, నందుఁ బ్రాప్తించు సుఖదుఃఖంబులకు బద్ధుండయి యనుభ వించుచుండు, నెట్లనిన——

క. క్రతువులు మొదలగు సత్క్రియ
లతిభక్తిని నాచరించి యంతంబున స
ద్గతి కరిగి యచట సౌఖ్యము
లతులితముగఁ బొంది పుణ్యుఁడగిన మీఁదన్.

తో. ఇందుమండలమునందు జేరి హిమబిందువుతో జతగలిసి। క్రిందనుబడి యీక్షితిపిహ్యాదులయందుఁ జొచ్చికడు వెలసి॥ రామ॥

కీర్తన :ఆదితాళము.

అరుణసుతా తరువాతన్ అది యన్నముగా మాఱున్; బురుషుని గర్భము జేరున్; వరరేతంబై యలరున్; సతులున్ బతులున్ సురతంబునందుఁ గూడగా జారున్॥ అరు॥ ఋతురక్తముతో గలియన్ హితవుగ నొక దినమునకున్ క్షితి గలలగువలెఁ బొలుచున్, ధృతి బంచాహ్నంబులకున్ దిరుగన్ సరగన్ మితమయిన బుద్బుదాకృతిని నిలుచున్॥అరుణ॥ పదునైదవ దినమునకున్ మృదుమాంసపుఁబిండము గన్ ముదమునఁ బొదలుచు నిది యలరారున్; మోక్షపురీశునికరుణన్ దలఁపన్ బిదపన్ బదినాళ్ళ కంకురంబు బ్రభవించున్॥ అరుణ॥

సీ. మెడయును దలయును మెడవంపులును వెన్ను
నుదరంబుఁ గలుగును నొక్కనెలకు;
బాణిపాదంబులు పార్శ్వముల్ కటి జాను
వులు మాసయుగమున కెలమిఁ బొడము;
మూఁడవనెలయందు మొలచును దనుసంధు;
దలరు నాల్గవనెలయందు వేళ్ళు;
ముక్కు వీనులు నేత్రములు గల్గునైదవ
నెలను; జీవుం డందు నిలిచియుండు;

గీ. దంతపఙ్క్తి నఖంబులుఁ దగ జనించు;
నాభి గుదగుహ్యములకు రంధ్రంబు లాఱు

నెలల కేర్పడుఁ; దలవెండ్రుకలును రోమ
ములును నేడవనెలయందు మొలచు నవల.

వ. ఎనిమిదవమాసంబునకు సర్వావయవంబులు సంపూర్ణ మగును. పిమ్మట మాతృభుక్తాన్నసారంబు నాభిసూత్రాల్పరంధ్రంబునఁ బరిగ్రహించి యభివృద్ధినొందుచు గర్భస్థజీవుఁడు జఠరానలతప్తుండయి స్వకృతకర్మంబును గుఱించి యిట్లని చింతించుచుండు:

కమాచ్: ఆదితాళము.

కడతేరే దెన్నడో! దరిఁజేరే దెన్నడో!॥ కడ॥ ఘోరమయిన యీకూపములోపలఁ జేరితి! వెడలఁగ దారి దొరకని॥ కడతేరే॥స్వకృత కర్మమున సకలయోనులం దకటా! పుట్టుచు నడఁగుచుంటి;॥ గడతేరే॥ న్యాయముదప్పి ధనంబు గూర్చి నిజజాయాసుతుల కొసంగుచుంటి; ॥గడ తేరే॥ అస్థిరమగుదేహాదిప్రపంచము సుస్థిరముగ గని చొక్కుచుంటి॥ గడతేరే॥ మోతుకుండపతిముఖ్యచింతనాపేక్ష వదలి నే ద్రేలుచుంటి॥ గడతేరే॥

తో: కావున, నే నీగర్భనరకమున గడువడిఁ బడియున్నాను, దోవ దొరకి యింటుండి వెడలితే నావెనుక మఱవకయే॥ రామ॥

సర్వేశునిసంస్మరణఁజేయుచును సంసారాంబుధిఁ బడక, నిర్వాణంబున కుర్వడి జని నే నిలిచియుందు నికఁ జెడక॥ రామ॥

వ. అని చింతించుచుండునంతలో నవమాసంబులు నిండి ప్రసవ సమయంబు ప్రాప్తించిన—

గీ. భూరిదుర్గంధయుతమైన పుంటినుండి
క్రింద సరగునఁ బడునట్టి క్రిమివిధమున
యోనియంత్రప్రపీడితుఁ డైన దేహ
మావిధోఁ గూడి గ్రక్కున మహిని బడును.

వ. ఇట్లు జనించి మాయ గప్పుటచేఁ బూర్వజ్ఞానంబు మఱచి బాల్యాదిసుఖంబు సర్వంబు గుడుచుచు, దేహమే నేనను భ్రమచే

జిక్కి వ్యర్థంబుగాఁ గాలంబుఁ బుచ్చుచుఁ, బలుమాఱుఁ బుట్టిచచ్చుచు గర్భనరకాద్యవస్థలు సారెసారెకు ననుభవించుచు నుండు. ఇట్టి దుఃఖ భాజనం బగు దేహంబు రాకుండఁ జేసికొనవలయునది. ఎట్టులనిన :—

శహాన : ఆదితాళము. (పురము నలం) వలె.

పుట్టుక లేనట్టివిధం బిట్టిది యెఱుఁగ దగును; నే నీ పట్టునఁ దెలిపెద॥ పు॥ ఇట్టి దట్టిదింతిం తని యన రానట్టివాని బూర్ణముగను గాంచుటె॥ పు॥ శ్రీగురుని వేగ గని సాగిలి మ్రొక్కులిడి, యాగమ తత్వరహస్యార్థము విని, యాగయోగభోగాదులయందు విరాగచిత్తుఁడై యాత్మను దెలిసిన॥ బు॥ క్షీరంబున్ క్షీరమునన్, నీరము నీరమునన్, జేరుప, నొకటిగ జెలఁగిన విధమున వేరుగాక శ్రీమోక్షగుండ రఘువీరునితో దావెలయుఁ గలయుటే !॥ పుట్టుక॥

వ. ఈవిషయం బిట్లుండనిమ్ము. జరుగబోవు కార్యంబు వివరించెద.

క. వగవ బనిలేదు త్రేతా
యుగమున హరి రాముఁడై యయోధ్యను బుట్టున్
దగ నతఁ డడవులకును రాఁ
బగఁ గొని రావణుఁడు వానిపత్నిని గొనిపోన్.

గీ. అంత సుగ్రీవుతోఁ జేరి యతనిభటులఁ
గపులఁ బంపించు వెదుక నోఖగవరేణ్య!
తెరువువారికిఁ జూపించి తేని నీకుఁ
బక్షములు వచ్చు; నిజ మని పల్కుటయును.

వ. అమ్మహానుభావునికి మ్రొక్కి మెల్లఁగా నిమ్మహేంద్రగిరి గహ్వరంబుఁ జేరి బహుకాలముండి వాసముఁ జేయుచు సంప్రాప్త భోజనుండనై మీరాక గోరుచున్నాఁడ. ఇందులకు దృష్టాంతముగ—

తో. ఇవిగో నాకును నెఱకలు వచ్చెను నిక నే నెగిరెదన నుచు॥ దివికిని నెగిరి యు దివ్యవాక్యములు దెలిపిను వారినిగనుచు॥ రా॥

కీర్తన - ఆదితాళము.

విను డిక వానరవిభులారా! వినిపించెద నోఘనులారా! ఘనముగ వారిధి గడచి లంకకును జని రాలేమని సంశయపడకుడు॥ విను॥ శ్రీమహి ళాపతి నామము నిరతము బామరులైనను బఠియింప క్షేమంబుగ సం స్మృతిసాగరమును దాము దరించి కృతార్థులగుదురిల॥ విను॥ మోక్షగుండ పతిముఖ్యభక్తులై యీక్షితిలో జరియించెదు మీ కక్షయబలులకు నంబుధి దాటుట లక్ష్యమె యవలీలగ దాటెదరు॥ విను॥

వ. అని తెలిపి సంపాతి యథేచ్ఛం జనియె. అంతవానరు లధైర్యంబు వదలి శతయోజనవిస్తీర్ణమయిన సముద్రంబు దాటి లంకకుఁ బోవ నిశ్చయించి యున్నంత నంగదుండు వానరులతో నిట్లనియె:

తో. ఎంతదూరమెవ రెట్లు పఱతురో! యెఱిగింపుడు నాతో డ! వింతగ మీజవవిధమును విని సంతోషింతునుజూడ॥ రాము॥

వ. అనవిని గజ గవాక్ష గవయ శరభ గంధమాదన మైంద ద్వివిధ తారులు క్రమంబుగఁ బది యిరువది ముప్పది నలువది యేబది యఱువది డెబ్బది యెనుబదియామడల దూరముఁబోఁ గలమనితమగమన నవంబు గొలఁదులఁ బలికిరి. అంత జాంబవంతుండు.

హిం. కాఫి- రూపకము.

అంగద వినుమా! పొంగుచు నాబలము గనుమా!॥ యంగ॥ చెంగున సప్తాంబుధు లెగురంగల బూర్వంబున నే॥ నంగ॥ తిరిగితి నిట్టు త్రివిక్రము దేవుని చుట్టుదిరిగితి॥ఇరువదియొక మాఱు గిరులు విరిగి గ్రొచ్చె జరణంబులు॥ అంగ॥ అది మొదలుగను సలసితి ముదుసలిని నేను నదియయినను నిప్పటికి నోంబ। దామడ దాటంగ గలను॥ నంగద॥ ధారుణిలోన నారాయణకవిసుసమున॥ ధారుణి॥ గూరిమి విహ రించు మోక్షగుండవిభుని పాదమాన॥ యంగ॥

వ. అంత నలుండు తొంబదియోడామడదాట జవంబు దనకుగల దని పలికె. అప్పు డంగదుండు—

క. శతయోజన మెగురుసమ
ర్థత నాకును గలదు; మరల రాలే నేమో
యతిసంశయంబు గలిగెడు
గతియే మని పలుక భల్లుకప్రభు వనియెన్.

క. నీవు యువరాజ వగుదువు
కావున, సుగ్రీవసమముగా దే మాకున్
సేవకులము మే ముండఁగ
నీవేగఁగవలె నె! వలదు నిలువుమువత్సా!

వ. అని యిట్లువారు మథనచేయ నేమియుఁ జెప్పక యూరక గూరుచుండె. ఆంజనేయుని డగ్గరి జాంబవంతుం డిట్లనియె:

బేహాగ్: ఆదితాళము.

పవమాననందనుడవు నీవు; అసమానబలుడ వనఁ దగినావు: అనుమాన మేటికి లేచి రావు? మౌన మూన నేనా! లేలెమ్ము! చిన నాఁడే ఫల మని భ్రమఁజెంది కమలబాంధవు మ్రింగఁబోయి కందినిల నోడి యిలపైన బడి నుంది చూడఁ జూడ వాడి జెడవు॥ పవ॥ నీవం త్రిమోక్షగుండకాంతు కార్య మంత దీర్పగ నని వచింతు హానుమం నీ చెంత మాకుప్పిగంతు లెంత ! వింత ! సంతసమున॥ బవమాన॥

వ అనిన నుప్పొంగి బలివిధ్వంసనకాలంబున వామనమూ వలెఁ బర్వతాకారుండయి మహాట్టహాసంబున బ్రహ్మాండంబు భేదిల్ల సింహనాదంబుఁజేసి హనుమంతుండు శ్రీరామకార్య ధురంధరుఁడయి యిట్లనియె:

పంచచామరము.

హాహాహాళిన్ ధరాత్మజాత నట్టె చూచి; రావణున్
గళత్రపుత్రబాంధవాదిగా వధింతుఁ! గానిచో

గళంబులందుఁ ద్రాడుగట్టి గట్టిగాను నీడ్చుచుం
జెలంగి లంకతోడ వానిఁ జేర్తు రాము ముందటం.

తో: ఈలవణాంబుధి గాలువఁబోలియు- నే లంఘించెదఁ జూడు!
ఆలంకాపురి నాద్యంతంబును గాలిచి వేసెద నేఁడు॥ రామ॥

పంచ. సురాది దైత్యవీరు లొక్క చోట్ల నున్న నన్ శరించినన్
హరాజముఖ్యులెల్ల వచ్చి యాజ్ఞచేయఁబూనినన్
జరాచరప్రపంచ మొక్కసారివచ్చి తాఁకినన్
ధరాత్మజాత జాడఁబట్టెదన్ శుభంబు విన్నెదన్.

వ. అనిన, మ నందంబున జాంబవంతుం డనియె:

క. నీ వంతచేయువాఁడవు
గావా! నీ కడ్డమేది గలదు ధరిత్రిన్!
వేవేగమె భూపుత్రిని
భావించియుఁ గాంచిరమ్ము పవనతనూజా!

వ. అనంతరము శ్రీరామచంద్రమహాప్రభువే సమస్త కార్యం బులు దీర్పఁగలఁడు. నీకు శుభంబగుఁగాక. పోయిరమ్మని జాంబవం తాదులు దీవింపఁ గైకొని లంకాపురప్రయాణోన్ముఖుఁడై—

క. అంతట, హనుమంతుఁడుఁ గడు
సంతోషముతో మహేంద్రశైలాగ్రముపైఁ
బంతమున నెక్కి యుదియొక
గంతున దాఁటం గడంగెఁ గలశాంభోధిన్.

ఆశ్వాసాంత—తోహర.

అని తాళ్ళూరి నారాయణకవి రామాయణమును హరికథను, ఘనముగఁ జెప్పెను గద! గిష్కింధా కాండము జిలుకును సుధను॥ రా॥

ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు గొదవలేక చేకురును; ముదమున నుడకును ముక్తి లభించును మోతుకుగుండ హరికృపను॥ రామ॥

క. నాచేతనైన కొలఁదిని
జూచి రచించితిని దీని సుజనులు నెరసుల్
దోఁచినయెడ దిద్దుదు రని
నాచిత్తములోన నమ్మినా ననయంబున్.

మోతుకుగుండరామాయణమునందలి కిష్కింధాకాండము

సంపూర్ణము.

శ్రీ రామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మణేనమః.

అవిఘ్నమస్తు.

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హరికథ.

సుందరకాండము.

క. శ్రీరాముని కార్యార్థము
మారుతి చనునపుడు తనకు మంగళ మగు న
ట్లారూఢిఁ దలఁచి మంగళ
హారతులను వాడె వేడ్క నారామునకున్.

కమాచ్: రూపకము.

స్వామి! సీతారామ మంగళం! నిటలాక్షవినుతనామ! దివ్యధామ! మంగళం! నేమంబున నీనామము గామించితి నామనమున॥స్వా॥ భూతకోశాతీత! మంగళం! శ్రీమోక్షగుండ నేత! భక్తోపేత! మంగళం! ఖ్యాతిగ నారాయణకవిచేతోయుత! జ్యోతిర్మయ! ॥స్వామి॥

వ. ఇట్లు మంగళంబులుపాడి తనతండ్రికి నమస్కరించి, రాముని చరణారవిందంబులు హృదయారవిందంబున నిలిపికొని వానరులం గని యిట్లనియె:

ఉ. వానరులార, రాఘవుని బాణపరంపర సూటినేగు న
ట్లేను వియత్పథంబున యథేచ్ఛ సముద్రము దాఁటి పోయి, యా
జానకిఁ గాంచి మ్రొక్కి వడిస్వామిని జేరఁగవత్తు మీరలున్
బూనికతోడఁ జూడు డిఁకఁ బోయెద నేను కృతార్థుఁడఁ జూడీ!

గీ. ఏమహాత్ముని స్మరణసంస్మృతి మహాబ్ధి
దాఁటి భక్తులు పరమపదమ్ముఁ గాంతు,

రామహాత్ముని యాజ్ఞ నీయబ్ధిఁ బిల్ల
కాల్వవలెఁదాఁటి తత్కటాక్షమ్ముఁ గాంతు.

వ. అని పలికి తత్క్షణంబున హనుమంతుండు—

చ. అడుగులు నద్రిపై నిలిపి, యంగము గ్రుంగఁగఁజేసి, కన్బొమల్
గడువడి నెత్తి నిక్క నటు కర్ణయుగంబును లేపి, వార్ధినె
ల్లెడఁ గలయంగఁ జూచి. మెడఁ జెత్తియు, దోకఁ గదల్చి,
నెమ్మదిన్
వడి చెడ నీక మారుతి జవంబున దాఁటె సముద్రమత్తఱిన్.

వ. ఇట్లు వియన్మార్గంబున వాయువేగంబున సముద్రంబు మీఁదుగఁ జనుచుండ దేవత లందఱు—

గీ. ఆంజనేయుని ధైర్యంబు నరయువేడ్క
నురగులం గన్నతల్లియా సురసఁ గాంచి
పవనజున కడ్డపడి వానిబలముఁదెలిసి
రమ్మనీ వన్న, వికృత దేహమ్ముతోడ.

తో: అడ్డముగాఁ జని, యహాహా! నే నిపు డాకలిగొని యున్నాను। గ్రుడ్డురీతిగా నుటుకున మ్రింగుదుఁ గోరి నిను నే ననును॥ రా॥

హనుమంతుఁడు—

హిం. తో: రూపకము.

అమ్మ! నేను రాముని కార్యమ్మునకును, బోవుచుంటి। గమ్మర సీతమ్మ నరసి సమ్మకముగను నే తెంతు॥ నమ్మ॥ ధారుణి శ్రీ మోక్ష గుండధామున కీవార్త దెలిపి చేరవచ్చి నీకు నే నాహార మగుదుఁ దరలాక్షి॥ య॥

వ. అని వేడిఁకొనిన సురస వినక—

కమాచ్: ఆదితాళము.

నీ మాట వినను; మో మోట మేలను మాటికి నీవీ బూట
కములు నాతోఁటి పలికెదవు! పాటిగాదు॥ నీమాట॥ సామాన్యుల వలె
జౌకగ జూచితి వేమో! చిక్కితి వికను విడువ॥ నీమాట॥ ఆకలిగొం
టిని నారగించెదను గాక, వచ్చుసందాక నిలువ॥ నీమాట॥ మోతు
గుండపతిసాక్షిగ విను నిన్ని క్షణముననే భక్షించెద॥ నీమాట॥

వ. అని ఖండితంబుగఁ బలికిన,

సీ. వనితరో, నేను బోవలె వేగ నీనోరు
దెఱవుము తెఱవును పఱతుదూఱి
అని శరీరం బొక్క-యామడ పెంచిన,
నైదామడలు విప్పె నదియు నోరు;
పదియామడలు పెంచెఁ బవనుజుఁ డంగంబు;
నిరువదియామడల్ దెఱచెనదియు;
ముప్పదిరెట్లుగా మొనయు నాతఁడు పెంచె;
నేబదియామడ లింతి దెఱచె;

గీ. నంత నంగుష్ఠమాత్రుఁడై యందు దూఱి
వెలుపలికి వచ్చి నిలిచిన వెలఁది మెచ్చి,
వినుఁ బరీక్షింప దేవత లనుప వచ్చి
నాను నాపేరు సురస; మంగళము నీకు.

తో. రాముని దేవిని గయమున గనుఁగొని రాఁగల వికఁద్వర
గాను। ఓమారుతి! నేఁ బోయెద నని యాభామిని వేగమె
చనెను॥ రామ॥

వ. అంత హనుమంతుం డరుగుచున్నఁగని సముద్రుండు మైనా
కునితో నిట్లనియె:

కీ.

జంఝూటి-ఆదితాళము.

మారుతి లంకాపురమునకు జేరఁబోవుచు నుండెనుఁ; సారెకు నీవేగ కడువిశ్రాంతిఁ జేయుము లెమ్మనెన్॥ మారుతి॥ సాగరముచే వృద్ధినొందిరి సగరులెల్లను గ్రిందటన్; బాగుగ దత్కులజుఁ డగు రఘువరుని కార్యముఁ జేయఁగన్॥ మారుతి॥ మోక్షగుండపురీశుకరుణావీక్షణంబున జేకును; ఈ క్షణంబున నీవు జేయుము దీక్షతో సత్కారము॥ మారుతి॥

వ. అని యిట్లు సముద్రుండు చెప్పిన మైనాకుండు నరాకృతితో బయికిఁ బెరిగి యాంజనేయునిం గని,

తో. వారధిపనుపున వచ్చినాఁడ నాపే రిదె మైనాకుండు। మారుతి, కొంచెము మార్గాయాసము దీర్చివంతునిటనుండు॥ రాను॥

వ. సమస్తవస్తువులు ఫలములును దెచ్చినాఁడ. ఇవి గ్రహించి కొంచెము విశ్రమించి పోవలయు నని కోరిన, నతండు —

క. వారధి మధ్యను నిలువక
బారెద నని శపథమూని వచ్చితినట మా
వారలతోఁ; నటుగావునఁ
గూరిమితో విశ్రమింపఁ గూడునె నాకున్?

వ. నీయిష్టప్రకారము వచ్చి నా హస్తమునుమాత్రము శిఖరంబున నుంచెద. హస్తస్పర్శముచేత సంతోషింపుము అని యట్లుచేసి యవతలఁబోవ దశయోజనంబుల వెడల్పు సహస్రయోజనముల నిడుపుగల సింహిక యను ఛాయాగ్రహంబు వచ్చి యాంజనేయుని మ్రింగుచుండె.

క. జంతువులు పైనఁ బోవఁగఁ
బంతంబున ఛాయ పట్టి భక్షించియు దా
నంతట వారిని మ్రింగున
దంతయు దా నెఱిఁగి మారుతాత్మజు డలుకన్.

తో: అకటా ! యిదియొక టద్దము వచ్చెను నాశ్చర్యంబుగ ననుచు, బ్రకటితముగఁ గ్రిందికి జని దానిని బదమున దన్నెనుగనుచు.

చ. ఇటువలె దానిదన్ని మడియించి వియత్పథగామియై సను
త్కటబలుఁడౌచు దక్షిణపుదట్టుగ మళ్ళియు బోయి పోయి యం
తటను త్రికూటపర్వతము, దానిపయిన్ వెలుఁగొందు లంకయున్
దటుకునఁ గాంచె మారుతి ముదంబున నెందను పొంగుచుండగన్.

వ. ఇట్లు గాంచి పగటిపూట లంకాపురప్రవేశము జేయ గూడదని సువేలాద్రిపై నివసించి, రాత్రికాలంబున నుత్తరద్వారంబున సూక్ష్మరూపుండై ప్రవేశింపఁబోయిన లంకిణి యడ్డము వచ్చి—

పూరికల్యాణి: ఆదితాళము.

నీ వెవ్వడవురా! నీపేర దేరా! వేవేగఁ జేర నీవేళ రాఁ గనోర! ॥నీవె॥ ననుగెల్చి లంకఁగన బొమ్మ్మి బింకము నడంతు నింక బొలిసియుంతు గింక కుంక ॥నీవె॥ లంకిణి నేను; లంకగాచేను, బొంకముగా నిను జోసీను మానుమాను॥ నీవె॥ ధరమోతుగుండపురహరియండ జొరబో నీకుండ గోరుకుడు గండకండ॥నీవె॥

వ. అనిపలికి కాలితోఁ దన్ని పోనీక యాపినఁ బోడగునఁ బెటిగి గ్రుడ్లెఱ్ఱజేసి యాంజనేయుఁడు—

తో: వెడదవక్షమున నెడమపిడికిటను బొడిచిన రక్తము గ్రక్కి-పుడమిమీదఁ బడి పొరలి లేచి యాపడతి పలికె దానొక్కొ-॥ రా॥

వ. ఓమహానుభావా! జగదేకవీరా ! నీకుజయ మగుగాక ! నీవు లంకలోనికిఁ బోవలసినది. పూర్వ మొకపరి బ్రహ్మ నాకు జెప్పినదియేమనఁగా; నింక నిరువది యెనిమిదవపర్యాయము త్రేతాయుగము వచ్చినప్పుడు శ్రీమన్నారాయణుండు రాముఁ డన రఘుకులంబున బుట్టగలఁడు. అతనిభార్యయగు సీతను రావణుండు దెచ్చి లంకలో నుంచునప్పుడు రామునిప్రేరణమున వెదకుచు నొక్కవనచరుండు రాత్రికాలం

బునవచ్చి నీచేత నాపఁబడి నిన్ను దండింపగలండు. నీ వెప్పుడు పరిభవము బొందునాటితో లంకయు, నందున్న రక్కసులును జిక్కువడి నశింతు రనియె. అదినిజం బయ్యె, వినుము—

తో: రావణు డుండెడు రమ్యసౌధమున కావల గల దొకవనము; నావనమున ఘనమైన శింశుపం బనుచె ట్టున్నది కనుము ॥రా॥ అందు ఘోరదనుజాంగన లలజడి నొందింపగ దైన్యమున గుందుచు నాతరుమూలంబున సీత వందురు గనువేగమున॥రా॥

చ. జనకజవార్త రామునకుఁ జయ్యనఁ జెప్పి, దురం బొనర్ప నా
ఘను నిటుఁ దోడితెచ్చి దశకంఠుని గూలిచి లోకజాలముల్
మనుపుమటంచుఁ దెల్పు జనమాన్యనకుల్ రఘురామమూర్తికిన్
దనుజులు గ్రుంగి రంచుఁ గ్రమతల్ దలపోయుము వాయునందనా!

వ అని పలికి యతని వీడ్కొని రామధ్యానంబు సేయుచు లంకిణి యభేచ్ఛం జనియె. అంత హనుమంతుండు సూక్ష్మతనుండయి లంకఁబ్రవేశించి

కేదార: రూపకము.

దీనిసొంపు గానగను అనిలింపులైన భ్రమపడరే! మానసంబు లోన ముదమొదవెను! శ్రీనిధియై చెలగుచున్నది యపురా॥ దీని॥ మూడు లోకములయందు జూడ దీనిజోడు పురి కలదే! నాడెమైన మాడువులు జిత్రము! వేడుకతో వెలయుచు నున్నది యపురా॥ దీని ॥మోతుగుండా ధ్యక్షునితోఁ గక్షగట్టి గాన, నీనగరము రాక్షసుండు దీక్షగను నేలుచు నీక్షితిపై నిక సుఖపడగాఁ జాలఁడు॥దీని॥

వ. ఇటువలె బురం బభివర్ణించుచు గూఢచారుండయిచని,

మధురగతిరగడ.

వెదకెఁ బవనసుతుఁడు! లంకను క్షితికుమారి నపుడు! వరరథశాలలువైద్యశాలలును, హారికరిశాలలునస్త్రశాలలును, వీరభటులుగు

విపులగేహములు । శూరులు నిలిచిన సుందరగృహములు । వీథులు దిన్నెలు విపణిమార్గములు। సౌధంబులు రచ్చలు గోపురములు । దేవాలయములు చెలియనిగొందులు, నావడులును సుస్థిరమగు సందులు ॥చె॥ వందిమాగధుల వాసస్థలములు। నందము లగుగాయకుల గృహంబులు । వారకామినుల వరమందిరములు।బౌరాణికశుంభత్సుందిరములు।

మంత్రివరుల నిర్మలతరవసతులు । తంత్రజ్ఞుల సుందర సద్మంబులు। గడిసి సుమాలాకారులయిండ్లును । వదలక చని దైవజ్ఞులయిండ్లును॥ చె॥ కుంభశ్రవణునినొప్పు నెలవును । కుంభనికుంభుల గురువాసములును। అతికాయుని దివ్యంబగు సౌధమును । బ్రతిలేని యకంపనుని సౌధమును గంపనునగరును ఖరసుతుభవనము । దెంపునఁ జని యాత్రిశిరునిభవనము నక్షయు నలువగు హర్మ్యతలమ్మును । నక్షయ మగుధూమ్రాక్షు మందిరము । దూరి యింద్రజిత్తుని గేహంబును । దారుచు దేవాంతకు గేహంబును । నామహోదరుని యతులమందిరము । నామహాంగు డున్నట్టిమందిరము । సొరిది మహాపార్శ్వునివాసంబు తుఁదరుసను పార్శ్వుని వరనిలయంబును । గడమ పెక్కురాక్షసులసదనములు । అడరులేక దివ్యాంతః పురములు॥ వెదకె బవనసుతుఁడు॥

వ. ఇట్లు వెదకి యెక్కుడను గాఁనక గ్రమంబున రావణుని దివ్యసౌధంబుఁజేరి, యందలి వనితనంబునకు నచ్చారు వొందుచుఁ గావలి యున్న వారల బరిశీలించుచుఁ దిన్నసి నడకలతో నతఃపురంబుఁ జేరి యచ్చట;

తో. చెలగి రావణుఁడు-చెఱ దెచ్చినయాస్త్రీలు వానితో గలసి। పలువిధసుఖముల వడసియు నిద్రాపరవశు లగుచును॥ సొలసి॥

వ. కోకములు బిగించుకొనకయు, గంచుకంబులు మరల ధరింపకయు, విమానంబుమీఁదనే యొరిగి నిద్రించుచుండు వారలఁ గని యాశ్చర్యకలిత చిత్తుండయి హనుమంతుఁడు—

క. ఇట్టి నెఱజాణలుండియుఁ
గట్టా! దశకంధరుడు కాకుత్స్థునతిన్
నెట్టన జెఱవట్టెనుఁ దన
చెట్టతనంబునన తాన చెడిపోవుట కై.

వ. అని కొంత చింతించి,

తో. స్వామికార్యమును, సలుప వచ్చిజన్వనులవిలాసముగంటి రామునింతి పీరలలో వెదుగక రాదు కలుషమును గొంటి॥ రామ॥

వ. ఇట్లుండఁ దగదని యెంచి యవతలఁబోయియొక్కరత్నవేదికపై బువ్వపానుపునఁ బవ్వళించి నిద్రపోవుచున్న రావణునిఁ గనుంగొని యతని యుభయపార్శ్వంబుల—

తో. ఆడియు బాడియు నడపనుఁ గట్టియు నాలవట్టములు వట్టి। వేడుకతోడుత వింజామరములు వీచుచు నిద్రలుమట్టి॥ రామ॥

వ. దేవ గంధర్వ దైత్య కాంతలు వాండ్రు నిండ్రించిన పిమ్మటఁ దమచేతి సాధనంబులు గౌఁగిలించుకొని మయిమఱచి నిద్రింపుచుండఁ జూచి రావణుని విభవంబున కద్భుతపడి తలయూచి యింతలో—

తో. అతనిగౌఁగిటను నలరి రతులఁ బెల్లలసి సొలసి నిదురించు రతిఁ బోలిన మందోదరిఁ గనుఁగొని కుతుకమునందె పరికించు॥ రా॥

వ. సీతను గంటి నని యానందించి గంతులువైచి నాలాగ్రంబు జుంబించి కంబంబుల కెగబ్రాకి జాతివికారంబులం గొన్నింటి। నగ పఱచి యనంతరంబ,—

జంఝూటిః త్రిశ్రజాతి.

నే నెంతో మోసపోతి! నే నెంత వెఱ్ఱి నయితి! యీసిమ తరుణినిఁ జూచిఁ జానకి యని తోచి భ్రమసికాసక తలచితిని యూ పతివ్రతాతిలక మన్య గవయ గోరునే! మది తప్పఁదలచెను॥ నే నెం॥
కడుమోహగుండవిభుని విడనాడి యీరావణుని కొడబడి యీరీతిని

బుడగుజ మధు వాని చెడునా! తడబడి యెంచితిని, పరమమూఢుఁడ
బాపకర్మ మొడిఁగట్టితి! నేరమ్ము జేసితి॥ నేనెంత॥

వ. అనియిట్లు చింతించి యనంతరము మధుమాంసయుక్తఁ
బగు పానీయశాల లరయుచుండె నవి చెప్పిన విని శాంకరీదేవి శంకరుఁ
కిట్లనియె:

క. జానకి పతివ్రతగఁ దనమానసమున
నెఱిఁగి యుండి మందోదరినా
వానరుడు గాంచినప్పుడు దా
నేల భ్రమించె మదిని ధరణిజ యనుచున్.

వ. ఆ కారణంబేమో వివరంబుగ నాకు సెలవిమ్మని ప్రార్థిం
చిన, శర్వాణి కీశ్వరుం డిట్లనియె:

తో. సిరిరూపమువలె హరిచే నుందోదరిని నిర్మింపఁగబడియెన్।
సిరియంశంబున, సీత యవతరించినది కాన సరిపడియెన్॥ రామ॥

వ. అది యెటు లనిన రమాంశ సంభూత సీతగదా! మందోదరి
జన్మకథ వినుము.

గీ. ఘనగుణోపేత మాల్యవద్గర్భజాత,
ప్రణుతకాంతాసమేత రావణునిమాత
వీతపాతక దుఃఖంబు చేత జిత్త
మందుఁ బొగులుచుఁ దనయున కనియె నిట్లు:

కైకసి—

ధన్యాసి: ఆదితాళము.

ఓతనయా! విను మొకదుఃఖము నా కొనగూడెను నేడు!
ఆ తెఱఁగే మని యడిగెద వేమో! యీతరి నేవచించెద సర్వము॥ నో॥
శేషోచ్ఛ్వాసముచే నాలింగము చేరె రసాతలము, । శేషభూషణు భజిం
చుచు నుందును నేసతతం బటె నిలిచి పోయె నిక॥ నో॥ ఇమ్మహి

నుకు; యిట నుండను నే గనుక; నటుపయి నాగ్రహపడక; రమ్ము పొమ్ము త్రుటిలోన మోక్షగుండపతికృపను॥ కనువడిగను॥

వ. అని స్పష్టముగాఁ బలికిన సమ్మతించి లింగంబు విప్రుని చేతి కిచ్చి మూత్రనివృత్తికొఱకు రావణుం డావలఁ జని,

క. మూత్రము విడు నట మఱియుక
రాత్రించరుఁ డని యరీతి రాకుండిన నా
ధాత్రీసురుండు లింగము
ధాత్రి నిడెఁ బశ్చిమాబ్ధితటమున నపుడున్.

వ. ఇట్లుంచి నారాయణుండు స్వీయలోకంబునకుఁ జనియె.

సీ. రావణుఁ డంత యథావిధి మూత్రవి
సర్జన జేసి యచ్చటికి వచ్చి
విప్రుండు లేకున్న వెదకి లింగంబును
గదలింప నేమియు గదల కాన్న
చెవిబోలుగ ద్రుంబు శిరమున నేర్పడ
గోకర్ణ మను పేరు ప్రాకటముగ
గలిగె నాస్థలమున; కలఁత ఖిన్నమనస్కుఁ
డయి దశాననుఁడు నెయ్యమున బయలు

గీ. దేటి పాతాళలోకంబుఁ జేరి, యచట
యియగృహంబున నున్నట్టి మగువఁ గాంచి
డెందమందున మెచ్చి యానంద మొంది
యతనితో నిట్లు పల్కె స్నేహంబు గదుర.

ముఖారి- ఆది (వలదటికి) వరె.

మమ! తనయ నిను నేను దయజూతు నయ! ॥ మయ ॥ నయమైన సదన్వయజుఁడ రావణాహ్వయుఁడ లంకాధీశుఁడ, ప్రఖ్యాతయుతుడ॥ మయ॥ నాకు నీడగు వేలి నాక-మర్త్య-వరలోకములలో లేక

వ. కపటవిప్రుఁడు నవ్వుచు నిట్లు పలుకుచున్నాఁడు:

కీర్తన: రూపకతాళము. (ఎందుబోలివయ్యా)వలె.

మంచిచెడ్డ లించు నీవు గాంచవైతివి! రావణ॥ మంచి॥ వంచన గావించె నీను డెంచవైతివి యేమాత్రము॥ మంచిచెడ్డ॥ శైలసుతను దాచెను: రసాతలమునను మయునియింట; బోలఁగ గపటంపు సతిని హేల నొసఁగెను నిను నొను మని॥ మంచి॥ దేవమర్త్యలోకములు నీ వెఱుంగుట గాంచెద వని తావడి బాతాళమందు దాచె మఱుగుగ వంచనముగ॥ మంచి॥ ఈక్షణమున మయునియింటి కేగిజూడుము కనపడు సతి! మోక్షగుండ దేవుసాక్షి మోసపోకుము॥ దశకంధర॥

వ. అనిన నామాట నమ్మి రావణుడు దిరిగి కైలాసంబునకు వచ్చి,—

క. శంకరకపటంబున నీ
పంకజముఖినాకునిచ్చి పాతాళమునన్
శాంకరిని దాచితివి నే
గొంకకనటకేగి తెచ్చికొనెదను గనుమా!

వ. ఈకృత్రిమకాంతను నీవే కొను మని పార్వతీ! నిన్ను నా కర్పించి లింగముం గొని చనుచు ముందు వచ్చియున్న విప్రునితోఁ గలసి,

తో! అల్పశంక కే నరిగి వచ్చెదను నంతవఱకు లింగమును నిల్పుము నీకరనీరజమున నవనీసుర యని పలుకగను॥ రా॥

వ. బ్రాహ్మణుం డిట్లనియె:

కీర్తన. ఆదితాళము (వగపేటికి) వలె.

కడువడిగను రావలెను; గ్రక్కున నే జనవలెనుఁ దడ వయిన లింగమును ధరమీఁదను వైచెదను! వినుము చనుము; చెడిపోవుగాదె కార్య మావలను॥కడు॥ ఘటికాద్వయ మగునుక గనిపింతును నావె

నుక; సుట నుండను నే గనుక; నటుపయి నాగ్రహపడక; రమ్మ్మ పొమ్మ్మ త్రుటిలోన మోక్షగుండపతిక్రుపను॥ కనువడిగను॥

వ. అని స్పష్టముగాఁ బలికిన సమ్మతించి లింగంబు విప్రునిచేతి కిచ్చి మూత్రనివృత్తికొఱకు రావణుం డావలఁ జని,

క. మూత్రము విడుచుట మఱియక
రాత్రించరుఁ డని రీతి రాకుండిన నా
ధాత్రీసురుండు లింగము
ధాత్రి నిడెఁ బశ్చిమాబ్ధితటమున నపుడున్.

వ. ఇట్లుంచి నారాయణుండు స్వీయలోకంబునకుఁ జనియె.

సీ. రావణుఁ డంత యథావిధి మూత్రవి
సర్జన జేసి యచ్చటికి వచ్చి
విప్రుండు లేకున్న వెదకి లింగంబును
గదలింప నేమియు గదల కావు
చెవిబోలుగ ర్తంబు శిరమున నేర్పడ
గోకర్ణ మనుపేరు ప్రాకటముగ
గలిగె నాస్థలమున; కలఁతఖిన్నమనస్కుఁ
డయి దశాననుఁడు నెయ్యమున బయలు

గీ. దేఱి పాతాళలోకంబుఁ జేరి, యచట
మయగృహంబున నున్నట్టి మగువఁగాంచి
డెందమందున మెచ్చి యానంద మొంది
యతనితో నిట్లు పల్కె స్నేహంబు గదుర.

ముఖారి. ఆది (వలద చటికి) వలె.

మయ! తనయ నిడుము మా దనుజాంకుమయ! ॥ మయ ॥ నయమైన సదన్వయజుఁడ రావణాహ్వయుఁడ లంకాధీశుఁడ, ప్రఖ్యాతియుతుఁడ॥ మయ॥ నాకు నీడగు చెలి నాక-మర్త్య-వరలోకములో లేక

యె నిటువచ్చినాను॥ మయ॥ లక్షణమైన దీలగ్నమునందే మోతు
గుండేశుకృపను ముదిత నీఁ బగును॥ మయ॥

వ. అని ప్రార్థించిన హరివంశాన సర్వము ముందే యెఱింగియున్న
వాఁడు కావున, మయుండు మంచి దని కన్య నిచ్చి పెండ్లిచేసి,

తో. అరిభయంకరం బగు నొకశక్తిని వరణంబుగ నర్పించి। తరు
ణిని దశకంధరునివెంట దానరుగఁ బంపె మోదించి॥ రా॥

క. మందోదరమున నొప్పుట
మందోదరి యనుచు జనసమాజమునఁగ నా
సుందరి యొప్పెను రావణుఁ
డందంబుగఁ జేరె లంక కతిదయ దానుక్.

గీ. ఇట్లు లంకఁ జేరి యింటఁ బ్రవేశించి,
తల్లికడకుఁ బోయి, దండ మొసఁగి,
యెల్లసంగతులను దెల్లంబుగాఁ దెల్ప,
నాలకించి యామె యాగ్రహించి.

వ. అంగజ విభంగునడిగి లింగంబుఁ దె మ్మని యెఱుంగ జెప్పి
పంప నాసంగతి భంగపఱచి దొంగజాడలఁ జని యా యంగనను
దెచ్చి ప్రసంగంబుఁ జేయ వచ్చితివి! బంగారువంటివంగడమున వెంగలివి
పుట్టితివి. బేలా! నీ కీ యధైర్యంబేలా! అని తృణీకరించిన రావణుఁడు
లజ్జించి,

తో: గోకర్ణమ్మునకు నరిగి పద్మజు గూర్చి తపము జేయగను।
ఆకమలజు డత్యంతప్రేమఁ బ్రత్యక్షమైన మొ్రక్కుచును॥ రాము॥

పూరికళ్యాణిః అటతాళము.

కంజోద్భవా! కావవే ! ॥ కం ॥ అంజలిజేసి భక్తి రంజిల్లగఁ
మ్రొక్కెదను ॥కంజో॥ నాకుఁ త్రిలోకవశీకర హైక బలాకృతిఁ గైకొనక
లోకేశ్వర చేకూర్పుము ॥కంజో॥ పోలఁగ నేఁ జిర కాలము లంకను నేలగ
ఘాతుపురపాలసుత! వర మీయుము ॥కంజో॥

వ. అని వేఁడి వరంబులు వడసి వచ్చి దిగ్విజయంబుసేసి సర్వ సుఖంబు లనుభవించుచుండె; నదికారణంబున—

క. వైదేహి యనుచు నామం
దోదరిఁ గని భ్రమసి దైవ మొనరిచె నిది; యా
మీఁద హనుమంతు శోకపని
మోదంబున జేసి చనియె మోసవిధముగన్.

వ. అది యేమి యనిన మయునకు బంధువుఁడగు గయుఁడను రాక్షసుండు బ్రహ్మను దపంబున మెప్పించి వరంబువడసి పరాక్రమవంతుఁడయి వచ్చి.

క. రావణుననుమతమున లం
కావరనగరంబునందుఁ గాపుర ముండెన్;
గావున నాతనివస్త్రము
పావని రావణునిశయ్యపైఁ బడవైచెన్.

తోహార: దశవదనుని వస్త్రము విభీషణుని తల్పముపైఁ దా నుంచెన్। విశదంబుగ గపివీరుం డిది యొకవింతచేసి యరుదెంచెన్.

క. రావణునగళ్ళు మొదలుగ
దేవారులయిండ్లు గలయఁ దిరిగిన సీతా
దేవి కనఁబడమి నెనుకుచుఁ
బావని చని యయ్యశోకవనమున కపుడున్.

వ. లంకాపురి నంతటఁ దిరిగి యొంటను గానక లంకిణి చెప్పిన గుర్తుప్రకార మశోకవనంబున కరిగి,

శా. నానాపక్షిమృగాకులంబు నవరత్నస్థాపి తామూల్యసో
పానభ్రాజితవాపి యుక్త మనులప్రాసాదరమ్యంబు నా
నానూనద్రుమశోభితంబసురదైత్యస్త్రీసమాకర్ణము
ద్యానంబందున వాయుజుండు వెదకెన్ హర్షంబునన్ జానకిన్,

వ. ఇట్లు ప్రతివృక్షమూలంబున వెతకుచుం బోయి మణిమయ శతస్తంభసంభరితం బయిన భవ్యహర్మ్యంబును గని యాశ్చర్యంబు నొంది యచ్చటను సీతను గనక నెమ్మదిని నధైర్యంబు దోచి,

హిం. తోడి: చాపు తాళము.

సీతజాడ నాకు నెందుఁ జిక్కదాయెను! భూతలేంద్రుకు చెంత కెట్లు పోవువాడను॥ సీత॥ దానవేంద్రుమందిరంబులోన జూచితి; వాని పుత్రు లున్నయిండ్లు పూని చూచితి॥ సీత॥ సందుగొందులందు బోయి చాల జూచితి; బొందుగ వనంబునందుఁ బొంది చూచితి॥సీత॥ చక్కగ శ్రీమోక్షగుండస్వామిదేవిని ఎక్కడ గన్పింప దన్నిమొదల గంటిని॥ సీత॥

తో: వనచరావళిని వదలి నన్ను శూరునిగా రాముఁడు మెచ్చె! జనకజపోబడి గన జాలుదు వీవనుచు నానవా లిచ్చె॥ రామ॥ కాన వచ్చితిని కార్యము దీర్చెదు వానిరీతి నే డిచట మానినిపోబడి గాన రాదు వేమఱు వెదకితి నేఁ డకటా ! ॥రామ॥

వ. లంకిణి చెప్పినవిధంబున నీయశోకవనంబున నెంత వెదకినను సీత యుండుతావు దొరక దయ్యె దైవమా !

ఫీల్ రాగము: అటతాళము.

ఇఁక నేమిచేయుదు నెక్కడలేదు! ఇక నెందు వెదకుదు నింతికన రాదు॥ ఇ॥ విసివిప్రాణములు విడిచెనో కాక, యసురునిచే దప్పి యబ్ధి నిబడెనో॥ యి॥ తనమాట విన కున్న, దానవవిభుచే చునిమెనో ! దను జులు దినినారో కాక॥ ఇ॥ ఒరులకుఁ గాన రాకుండ రావణుఁడు బరదేశ ములనుంపఁబంపెనో వీడు॥ యి॥ భూమిజ జూడక శ్రీమోక్షగుండ ధాముని కడ కెట్లు దగఁ జేరువాఁడ॥ ఇ॥

వ. నేమ వృథాగ జని సీత దొరకలే దనిన భార్యావియోగ దుఃఖంబుచేఁ బొగిలి తత్క్షణంబున——

తో: చచ్చును రాముఁడు; జచ్చు లక్ష్మణుఁడు--సరగున నది విన్నంత జచ్చును భరతుఁడు శత్రుఘ్నుండును; జత్తురు బంధువు లంత॥ రామ॥ ఇనకుల మడఁగును; నిటువలె నది గని యినజుఁడు జచ్చును పిదప; వనచరు లందఱు వరుసగ జత్తురు వనితలే దనుచుఁ దెలుప॥ రా॥

వ. ఉభయకులంబులు వ్యర్థంబుగ నీరు జేయుటకయి నే నచటికిఁ బోవుట కన్నను,

క. వానప్రస్థుని విధమునఁ
గానలకుం జేరి తపముఁ గావింతును; గా
దేని జలనిధిని దుముకుదుఁ
గాని యెటన్ వహ్నిజొచ్చి కడువడిఁ జత్తున్.

వ. అంతేకాని ప్రాణంబుల పయి యాసపడి తిరిగి పోయి అంత మందిని జెరుపఁ దగ దని కొంతవఱకుఁ జింతించి పిమ్మటఁ దనంతటఁ దాను ధైర్యంబు దెచ్చుకొని,

కమాచ్: రూపకము.

నే మానుదునా కనక నేమానుదునా॥ రామునికగుణాసారసు నామిందను బ్రసరింపంగ, నీముల్లోకంబులలో నెందుండినఁ బరికింపక॥ నే॥ స్పష్టంబుగ భూజాతను దృష్టికి జూపింపుడనుచు నష్టదిశాపతులను నే నల్లాడించెదనుగాక॥ నేమా॥ కుమ్మరిసారెవిధంబున, నిమ్మహీ కుల గిరియుతముగ దిమ్మదిరుగ గిరగిర మని త్రిప్పియు దిప్పలు పెట్టక॥ నేమా॥ నాలాపము మోక్షగుండనాథుఁడు విని చన్యూసగను నీలంకా పురిసురులతో లవణాంబుధి ముంపక ॥నేమా॥

వ. ఏదోయొకవిధంబుగ సీతను గాంచి మఱిపోదునుగాని యుత్తింబోలె నూరక పోదునా! యని నిశ్చయించి యతిలాఘవంబున నామే డపై కెగిరి యవతల నిదానంబుగా నుపలక్షించిన నచ్చట.

తో॥ ఎండజొచ్చుటకు నెడములేక గడుమెండుగ నాకులు బలిసి దండిగ గుబురై యుండిన శింశుపతరుమూలంబును సోలసి॥ రా॥

క. దానవతరుణుల మధ్యను
దానును మలినాంబరంబు ధరియించి మదిన్
దీనత్వంబున రాము
ధ్యానము నొనరించుభూసుతన్ గనుఁగొనియెన్.

వ. ఇట్లు కనుఁగొని యావృక్షంబుపైకి నెగిరి యాకులనడుమ స్వల్పరూపంబునఁ గూర్చుండి చూచుచు,

కీర్తన. ఆదితాళము.

ఆనందం హృదయానందం! పరమానందం నిత్యానందం! జానకి గంటిని జన్మము చేకొంటిని నేనుకృతార్థుఁడ నిశ్చయముగను॥ఆనం॥సీత కుశలము ను శ్రీరామునితోఁ జెత మలరఁగను జెప్పుటకు ఖ్యాతిగనాభాగ్యంబున గలిగెను! నాతప మెల్ల నీ నాఁడే ఫలించెను॥ ఆనం॥ వృక్ష చరులు వే వేలుండఁగ వారి వీక్షింపకయ కటాక్షమున మోక్షగుండ పతిముద్రిక నాకును దక్షత నిచ్చెను ధన్యుఁడ నైతిని॥ ఆనం॥

వ. ఇట్లానందంబు నొంది జనకతనయతోఁ భాషించుటకుఁ దరుణంబు వేచియున్నంత; రావణుని యాజ్ఞచేత నొక్కవనచరుండు వచ్చి సూక్ష్మరూపంబున వృక్షాగ్రంబున నుండఁ జూచినట్లు రావణుఁడు గలఁ గని తత్క్షణంబున లేచి,

త్రో: కొన్ని కలలు నిక్కువ మగుచుండును; కొన్ని యబద్ధంబగును; విన్నిటికిని నిది యెటు లగునో కనియెద నని తీవ్రంబునను ॥రా॥ రాక్షసాంగనలు రయమున గొలువఁగ రావణుఁడవనిజఁ గనను, దక్షుఁ డగుచు రా దశవదనంబులు దగ నిరువది భుజములును॥ రా॥

క. కాటుకకొండను బోలు ని
శాటుని గని వాయుతనయుఁ డాశ్చర్యమునన్
జా టగునటు లాకులగుమి
నాటునఁగనుచుండె నసుర మాయాచేష్టల్.

వ. అంత రావణుండు సీతను డగ్గరి భయంకరవాక్యములతో బెదరించుచు,

ఫరజు: ఆదితాళము.

నామాటను మీరకు నలినాక్షి యింక ॥నామా॥ వేమఱు గాననసీమల దిరిగె । రాముఁడు లంకకు రాఁగలఁడా ! యింక॥ నామా॥ మూఁడు లోకముల నోడక నాకెదు రాఁకువారు లేరు చూఁడ నీవు ॥నా॥ దానవకులనేతను బలవంతుఁడనైన నన్నుఁబో నాడకుము యింక ॥నామా॥ రమణి, మోకుగుండరమణులపై నిశ్రభ్రమునొందిన దాన ఫల మేమి ? యింక॥ నామా॥

వ. నిరంతరము నితాంతానంతశ్రీమంతుఁడనై దిగంతంబుల వంతనొందించి సాధించిన బలవంతుని నన్ను నావంతయైన మంతనంబునఁ జింతింపక; యెంతయు డస్సిన యొక్కబక్కమానవుని పయి నింత భ్రాంతి నొందెదవు పంతమా ? ఇంతట నయిన నాయుదంతంబు విని కంతుకేళియందు నాయంతరంగంబును సంతసింపఁ జేయుము ! నీకేల యింతచింత !

తో: బాళిమీఱ దిక్పాలుర నెల్లను బంటులఁజేసెద నీకు; దాలిమితోఁ దత్కాంతలు బానిస తన మొనర్చెదరు నీకు॥ రామ॥ ఈ రాక్షసరాజ్య మిచ్చి నీకు నీయిష్టముచొప్పున నుంతు; దిరుగ బట్టపు దేవిగ నిన్నిడి మేరవిడుచు నేలింతు॥ రామ॥

వ. అని యానిర్భాగ్యుండు గర్భనిర్భేదనకరములగు దుర్భాషలాడిన దుర్భరం బనక నిర్భయంబున రత్నగర్భార్భకతృణంబు చేఁబూని వానిఁ దృణప్రాయంబుగ నెంచుచు నధోముఖియై ప్రత్యుత్తరం బిచ్చుచున్నది:

కళ్యాణి: అటతాళము.

ఓరి రావణ! యీఁడువారిముందర నిట్టిపొగడులు పలుక ఫల మేమి చూడు ! శూరుఁడవు నీ వయిన రామునితో నెదిరించి నన్ను

జేరితివా ! నీవు ధీరతతో ఘనము వినుము రఘువీరుఁ డేమఱియున్న దొంగిలి పాఱివచ్చుట బాటుతనమా॥ యోరి॥ సాగరశయనుని సాగి రాకుండ నీసాగర మేమాత్ర మాఁగును వినుమా! వేగశర వహ్నులను సింకించు; లేకున్న గడ్డముగాఁగ సేతువు బెరయఁ గట్టించు; వచ్చుఁజొచ్చు నీభోగములు నీపురము నిన్నును బుత్రమిత్రులతోడఁ గూలుచు॥ నోరి॥ ధారుణిఁ దాళ్వారి నారాయణాత్మ విహారుఁ డౌ మోక్షగుండాధీశ్వరుఁడు గోరితమ్మునితోడ నిను గదిసి దల లన్ని యిలపైఁ గూల జేయునాడుగా తెలిసి । మొగ్గు తగ్గు గనువారికే నెఱుకౌను నిరువుర తారతమ్యము చెప్పనలెనా! యోరి—

గీ. అనిన జానకి పరుషవాక్యముల కలిగి
కనుల నిప్పుకలొలుక రాకాసిఱేఁడు
ఉఱిమిచూచుచు నామెపై కురవడించె
వాలుజళిపించి తనసతి వలదనంగ.

వ. మఱియు మందోదరి యిట్లనియె:

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఇదేమిరా పరాక్రమము ! సిదానించి యోజింపుము॥ ఇదే॥ అదేమి యాడుదానిపైకి దూరిపోయె దౌ బళా! ఇదేమంచిదా నెమ్మదిఁ దెల్పేదఁ॥ ఇదేమి॥ సురాంగనాది రామలఁ వరించి పొందరాద యీనరేందీవరాక్షిఁ జెరఁ బెట్టగా॥ నిదేమిరా॥ కరంబు మోక్షగుండ సత్పురేశ్వరుండు రాముడౌ పరాకా చిరాకా పరం బెంచవా॥ ఇదేమిరా॥

తో: అల్పభోగమునకై చెడ నేటికి సతివలు నీ కిక లేరా ! తెల్పుము మఱియొక తెతో నీకోరిక తీరదే మొ! యిదిమేరా!॥ రామా॥

వ. నీయందు బ్రియంబులేక విముఖురా లయియున్న యాపతివ్రతను బలాత్కారముచేయుట మర్యాద కాదు. పరాంగనాసంగమంబు పాపంబుగ నీ వెఱుంగవా ! నిన్నుఁ గామించియున్న మావల్ల నెల్ల

సౌఖ్యంబులు వెల్లంబుగఁ బొందరాదా? చాలదా? ప్రాణనాయకా, మానుము. స్త్రీహత్య చేయక ఇంటికి రమ్ము; నామాటఁ ద్రోయక.

వ. అనిన మందోదరి వాక్యంబు విని సీతను జంపుటుడిగి యుదవది కన్నులనగ్నికణంబు లురుల నుఱిమి చూచి అయోముఖి హేమాస్యహారిజట త్రిజట మహోదర్యాది రాక్షసాంగనలఁ దక్షణంబున బిలిచి,

బేహాగ్: ఆదితాళము.

మీరు గంటిరా! వింటిరా! చెలులారా! కలకంఠిమాట యెంతకఠిన మారా! వెంటనంటి భయ నయములు మీఱ వాలుగంటిని దోడ్తెంచు నన్నుఁజేర॥ మీరు॥ ఇక రెండు నెలలు జెప్పినదుగాని విన కుండెనేని పిమ్మట దీనిఁ గోసి కండలు దినుడు పంచుకొని, మోక్షగుండహారి యడ్డుపడిన గాని॥ మీ॥

క. రావణుఁ డసురాంగనలకు
నీవిధమున నాజ్ఞ యిచ్చి యింటికి జనఁగా
నావెలఁదులు భీకరముగ
భూవరసుతఁ జేరి తెలుపఁ బూనిరి బుద్ధుల్.

మంచ:—అరణ్యమందు నిన్ను రావణాసురుండు వెమ్మచో
దిరంబుగా నెఱుంగకున్న దీనమానవుండు నీ
వరుండు వానిమీఁద నింక వాంఛ మాని, రాక్షసే
శ్వరుణ్ వరింపు మెల్లభోగశాలి వౌదు వంగనా!

వ. తమ్ముండు రాజ్యం బపహరింప ననదవై లె నీమగండు వనంబులఁ గృశించుచున్నాఁడు. మా రావణుని ప్రతాపంబు వినుము.

హిం. శాఁ: అటతాళము.

జగదేకవీరుఁడు పద్మజాతకులసంభవుఁడు నగజాపతి సేవకుఁడు; నవమన్మథసుందరుఁడు॥ జగదేక॥ మించి దిగ్విజయము గాంచి యన్ని

టిని సాధించి యీలంకను బాలించి కీర్తిఁ గాంచినట్టి॥ జగదేక॥ ఎందు॥ జావులేకుండగ ముందె బ్రహ్మచేత వరమందినాఁడు, వీనిగూడు సుందరిదె వైభోగము॥ జగదేక॥ భూమిలోనమోక్షగుండధాముఁడగు రాముపయిఁ బ్రేమమాని రావణునిఁ గామింపుము కాంతామణి॥ జగ॥

తో: మామాటలు వింటే మంచిది నీకు మేము సేవచేసెదము। కోపులి వినకుంటే మతినిలువునఁ గోయుచు భక్షించెదము॥ రా

వ. అని యిట్లు చుట్టుకొని బాధించుచున్న రాక్షసాంగనల నిర్లక్ష్యముగ వీక్షించి సీతాంగన దీనత్వంబున,—

హిం. కాఫీ; ఆదితాళము.

ఇంతపంత మేలనమ్మ యింతులార మానసరమ్మ! చింత ద్రోయమేలటమ్మ! చెలగి కరుణజూడరమ్మ॥ యింత॥ బలములేని మనుజుఁడైన బధిరుఁడైన నంధుఁడైన; తెలివి మాలినట్టిఁడయిన జెలువునివిడనాడనౌన ॥యింత॥ భూమిలోన మోక్షగుండధాముఁడయిన శ్రీకోదండరాముఁడే! విభుడనుచు నుండ; నామది వేరొకని బొండ ॥యింత॥

వ. అని వేడుకొనిన దీనాలాపంబు లాలింపక భీకరంబుగ గేకలు వేయుచు,—

తో: చెప్పిన విన దీచేడెను నఱికియు నిప్పుడే రక్తము బీల్చి। చప్పరింతమా! సరగున గండలు చవిచూచెదమా! నిల్చి॥ రా॥

ఇక గొన్నాళ్లోర్వక బోధించుచు నిటులనె బెదరింతామా! యొకట రెంట గని యోర్పు గలిగి మన మొప్పునటుల జేయుదమా॥ రామా॥

వ. ఈ ప్రకారంబున మనఃక్షోభంబు జేయుచుండఁ ద్రిజట మాత్ర మది సహింపక వేఱొక్కచో శయనించి నిద్రించి కల గని లేచి రాక్షసస్త్రీలను బిలిచి యనుచున్నది:

నవరోజు: ఆదితాళము.

కల గంటి నే నొక్క కలఁ గంటిని; కలలో ననేకములు గనుఁ
టిని॥ కల॥ రాముఁ డేనుగ నెక్కి రాఁ గఁటిని; సౌమిత్రి వచ్చిన
జాడఁ గంటిని॥ కల॥ లంకఁ జొచ్చి రావణుఁ గూల్పఁగ గంటిని;
రు విభీషణుఁ డేలఁగఁ గంటిని॥ కల॥ రావణునిపుత్రు లెల్లఁ జావఁ
ని; వేవేగ దక్షిణదిశకు నేగఁ గంటిని॥ కల॥ భూమిజ నయోధ్యకు
పోవఁ గంటిని; శ్రీమోక్షగుండేశ్వరునిఁ జెలఁగఁ గంటిని॥ కల॥

వ. అని తనస్వప్నవృత్తాంతంబుఁ జెప్పిన నాలించి భీతచిత్తలై
స్నను వదలి యొక్కచో నందఱుఁ బడి నిదురించుచుండిరి. సీతా
విలాపంబున—

వ. వీ రిట్లు క్రౌర్యంబు జూపుచున్నారు ! దైవమా ! దిక్కు
వాన నైతిని! ఈకష్టం బెటులభరింప నగును !

జంఝూటి: రూపకము.

అంత వానిభార్య నయ్యు నడలవలసెను! జంతతోడ వీరిచేతఁ
-వలసెను నే॥ నంత। తెల్లవార నన్నుబట్టి తింను రందఱుఁ బిల్లి
ంక చందమామ ! భీతి నొంతురు॥ అంత॥ మోక్షగుండరాఘవుఁ
ేక్షజేసెను! రాక్షసుల బోనులోన రాటుపెట్టెను॥ అంత॥

క. అని శోకావేశంబున
గనుగవలను నీరువరద గాఁ గాఱఁగ నా
వనజాక్షి శింశుపాతరు
ఘనశాఖను జేతనూతగాఁ గొని లేచెన్.

వ. ఇట్లు లేచి నిలువంబడి దిక్కులు పరికించి చూచుచు,

వసంత - అటతాళము.

వీరిసేతలకు బడజాలనే! వీరిబాధలకు క్రూరరాక్షసులచేఁ
ఁలుబడకన్నను, వీరవనితనై భువి వీడుటమే లగు॥ వీరి॥ వేవేగ

మెడకు నా వేణి యురి వెట్టి యీవేళ నిచ్చట జీవము విడిచెద॥ ధీర॥
భూమి మోక్షగుండధామమునకు గాని యీమేను నిలిచిన నేమి పోయిన నేమి॥ ధీర॥

వ. అని మరణంబునొంద నిశ్చయించి తనజడను కంఠంబునకు నురివెట్టుకొన నిశ్చయించి యుండిన, జానకి విపత్తును దీర్చుట కిదియ కదా తరుణం బని యోఁచి మరున్నందనుండు సీత వినునట్లు సూక్ష్మస్వరంబుతో ని ట్లనుచున్నాఁడు;

ద్వి॥ అవనీతిలక మయోధ్యాపురి నున్న। రవికులుం డగు దశరథరాజమణికి। వరరామలక్ష్మణ-భరత శత్రుఘ్న। సురుచిర నాములు సుతు లుదయించి;। రందు జ్యేష్ఠుండు రామాఖ్యుడు తమ్ము।డుం దరుణియును దోడుగ రాఁగఁ దండ్రి।పనుపున దండకావని కరుదేర । దనుజాధముం డగు దశవదనుండు । చని, రాము డట లేని సమయంబునందె। జనకజఁ గొనిపోవ జాడదీయుచును । అంజటాయువు సెప్ప ననుపు లెఱింగి । కలఁతల బుశ్యమూకమ్మున విడిసి । వాలి సుగ్రీవులు వడి గలహింప । వాలిని జంపి తీవ్రమున సుగ్రీవుఁ। గపిరాజ్యమున కధికారిగాఁ జేయఁ। గపిపతియాజ్ఞచేఁ గదలి మర్కటులు । దిక్కు-దిక్కులకు వైదేహిని జూడ । గ్రక్కునఁ బోయి దిక్కడికి నే నొకఁడ । శతయోజనమ్ములు సంద్రమ్ము దాఁటి। ప్రతిలేని లంకాపురంబును జొచ్చి। పురమెల్ల వెదకి గొబ్బున వనమందు। బరువడి నొకశింశుపామూలమునను । నురుదుఃఖకలితయై యున్న సీతమ్మ। నరసితి ధన్యుఁడనైతి నే ననిన.

వ. అవ్వాక్యంబులు శ్రవణానందంబులైనఁ దన యుద్యమంబు మాని చెట్టున కెగఁజూచి, యెవరుఁ గనబడనందున నెమ్మనంబున—

ఝంఝూటిః అటతాళము.

ఔరౌర యిదియెంతో వింత! కారణ మెఱుఁగను గానిసుమంత! లేరెవ్వ రితరు లీచెంత; వారక నాకాశవాణిపలికెను! లేక ఘోరరాక్ష

పలే! యి ట్లూరక యనిరో! నే॥ డా॥ రా॥ కలయేమో! చిత్తవిక లమో! కల యొక్కడిది! నిద్రగాన నిశ్చయమో! తెలివిలో భ్రమ రాది దేమో! యిల నారాయణకవి నేలు మోక్షగుండ నిలయుని కెఱుకగు నిశ్చయ మెఱుగ నే॥ డా॥

వ. అని యిట్లు డోలాయమాన మానసయై యిట్లనియె.

క. శ్రవణానందముగా రా
ఘవుకథ వాక్రుచ్చినట్టి ఘను లెవ్వారో!
ప్రవిమలముగ దర్శన మిడి
వివరింపఁగ రాదె యెల్ల వృత్తాంతంబుల్.

వ. అని మనోభావంబు వెల్లడిచేసిన నానందించి జిట్టెడు పొడుగుగల వానరాకృతితో హనుమంతుండు చెట్టు దిగి వచ్చి సీతా దేవియెదుట నంజలి బద్ధుండయి నిలిచిన జానకి భీతినొంది.

తో: వనచరరూపంబున దానవుఁ డెవ్వఁడో! రావణు డనుపఁ జనుదెంచెను రాక్షసమాయ లటం చున దలచియు గనుగొనక॥ రా॥

వ. అధోముఖియై యూరకుండిన నాంజనేయుం డి ట్లనియె:

కాఫి: అటతాళము.

వాయుతనూజుడ; వానరజన్ముండ; మాయాలుగా విని; మానుము శంక॥ వా॥ ఖ్యాతిగ సుగ్రీవుదూతను సచివుడ; మాతరో! నే హనుమంతా భిఖ్యుడ॥ వా॥ దండిగ శ్రీమోక్ష గుండేశుడై కోదండ రామునకును దాసుడ నమ్ముము॥ వా॥

వ. అనిన. సీతాదేవి యనుచున్నది:

తో: మీరు వానరులు; వారు మానవులు; మీకును వారికి నెటుల। చేరువదొరకెనో! స్నేహముగలిగెనో! చెప్పుము తెలిసెడు నటుల॥ రా॥

వ. అనిన, హనుమంతుం డిట్లనియె:

సీ. నినుఁ బాసి వెదకుచు నీభర్త ఋశ్యమూ
కాద్రిచెంతకు రాఁగ నర్కసుతుఁడు
సుగ్రీవుఁ డనువాఁడు చూచి యచ్చెరువంది
చేరవకరుదెంచి చెలిమిచేయ,
వానిభార్యను గొన్నవాలిని వధియించి
కిష్కింధ నిచ్చె సుగ్రీవునకును;
నతఁడు ప్రత్యుపకృతి నాచరింపఁగఁ బూని
నినుజూడ బంపించె వనచరులను;

గీ. వారిలో నన్నుఁ బిలిచి నీవల్లభుండు
గుఱుతుగానిచ్చె ముద్దుటుంగరముఁ దీని;
నీయునికి నారయుచు జడనిధిదరించి,
వచ్చి ని న్నిందుఁ గంటి మద్భాగ్యవశత.

వ. అని చెప్పి మఱియు,

కీర్తన. ఆదితాళము.

రాముముద్రిక గొనుము ! రామముద్రిక రామనామాక్షరము లున్న రమ్యముద్రిక॥ రాము॥ నిన్నెసంగెడునాడు నీదుజనకుడు పన్నగ నల్లునకు నిచ్చిన భద్రముద్రిక॥ రాము॥ భానుతనయుడు మము బంపు నప్పుడు నానవాలు రాము డిచ్చినట్టిముద్రిక॥ రా॥ అక్షయంబుగ గడు ననర్ఘమైతగ మోక్షగుండదేవు వేలి మురియు ముద్రిక॥ రాము ముద్రిక॥

వ. అని యర్పించిన, నయ్యంగుళీయకమును గైకొని కన్నుల నద్దికొని యానందబాష్పములు రాల ని ట్లనుచున్నది:

తో. ప్రాణదాన మొనరించితి వన్నాపవన నందనా! నాక దీనకైన నేనేయుపకారము బూనిసేతు నీకు?॥ రా॥

తో: బుద్ధిమంతుఁడవు, పుణ్యపురుషుడవు, శుద్ధమనస్కుఁడ వనఘా! యుద్ధచరిత! నాయుడుసు లెల్ల నీ విపుడు గంటిగద సరగ॥ రా॥

హిం. తోడి: ఆదితాళము.

మారుతీ! శ్రీరామునకు నామారుగా వచియింపుమా! చేరిదను జులు బాధచేయ గృశించె నని వచియింపుమా॥ మా॥ రెండు నెల లగు నంతకును మని యుండు నని యెఱిగింపుమా! మోడిరక్కసి మూకచే దినగండ మని వచియింపుమా! ॥మా॥ జాగువలదని పలుకుమా! వేవేగ ర మ్మని తెలుపుమా! బాగుగా నీరావణుని వైభోగ మును వినిపింపుమా॥ మా॥ రాక్షసేంద్రుని తలలు ధరఁ బడ రాల్చు మని వ్రాక్రుచ్చుమా! మోక్షగుండపురీశ నీకుచు మ్రొక్కె నని ప్రకటింపుమా॥ మారుతీ॥

గీ. నేర్చి నేరమి నెగ్గులునిన్ను బలికి
యనుభవించితి తత్ఫలం; బదియు మఱచి
యన్నతోఁ గూడి వచ్చిన న్నాదరింపు
మనుచు నాముద్దుమఱదితో ననుమువత్స!

వ అని కడువినయంబున నుడివిన బుడమికుమారి నుడువుల కలరి యాంజనేయుండు——

బేగడ: చాపు.

సంశయింపకు స్వాంతములో నీవు॥సంశ॥ వింశతిబాహుని విక్రమ మదియెంత॥ సంశ॥ ని న్నగ్గలాడుటఁ విన్నా నే నప్పుడె; తన్నఁబూని వెనుతగ్గితి; సైచితి॥ సంశ॥ ముల్లోకములకుఁ దల్లి వౌ నిన్ దెచ్చు టెల్లప్పు డీలంక యేలంగనుట కేన ॥సంశ॥ శ్రీమోక్షగుండ శ్రీరాముని లక్ష్మణు వామాక్షి, తోడ్తెచ్చి వానిఁ జంపించెద॥ సం॥

తో: పుత్రపౌత్రహితముఖ్యులతో దెగుమొఱకుడు రావణుఁడు। ధాత్రి నయోధ్యకు ధవుడును నీవును ద్వరగా జేరుదు రనుడు ॥ రా॥

సీత- తో°: మంచిది రాముడు మఱి లక్ష్మణుడును మర్కట సైన్యములెల్ల। నెంచక వారధి నెటుల దాటగల రెఱిగింపుము విలసిల్ల॥ రా॥

వ. అనిన,

హ-క. రాముని సైన్యయుతంబుగ
నామూపున మోసికొని ఘనంబుగ నంబుధిన్
భామిని, యవలీలగ నే
ధీమతి దాటింపం గలను దివిజులు మెచ్చన్.

వ. ఇంకను గార్యంబులెల్లను స్వల్పకాలంబున నెఱవేర్పం బడును. ముద్దుటుంగర మిచ్చితింగదా! మరల రామున కొసంగుట కొక్క-యానవాలిమ్ము తల్లీ! భక్తజన కల్పవల్లీ!

క. అని పలికిన ముదమందుచుం
దనజడలో నిమిడియున్న తలమానికముం
హనుమంతుని యంజలినిడి
జనకజ వెండియును బలికె శంకాన్వితయై.

వ. అనంతబలసంపన్నులగు రాక్షసుల నింత స్వల్పశరీరంబుగల మీ రెట్లు జయింతురు? అదియొకగొప్ప సంశయం బనిన, జనక నందనతోం బవమానానందనుం డిట్లనియె:

తో°. పూర్వరూపమున బొడగట్టెదనో! పొలతీ, కనుగొనుమను చు। బర్వతాకృతిగం బావని పెరిగిన బరికించి భయంపడుచు॥ రామ॥

వ. జానకమ్మ కనులుమూసికొనిన నతం డెప్పటివలె సూక్ష్మ రూపంబున నుండె. అప్పుడు కనులు దెఱచి.

కళ్యాణి: రూపకము.

పవనతనయ, రాము జేర బయనము గుమికవివరంబుగ నావార్తను వినిపింపుము దయతోడను॥ పవన॥ నీజవంబు వింటి; నేడు నీబలంబు గంటి; ఆజికి జాలిన మేటివి యవురా సరి యతివేగమె॥ పవన॥ మోత

గుండపతికి నీవు ముఖ్యభటుఁడవైతి; వీక్షణమున మాణిక్యము హృదయేశున కర్పింపుము॥ బవన॥

వ. ఇదిగాక యింకొక సమాచారంబు చెప్పెదవినుము.

సీ. శ్రీరాముఁడును నేను జిత్రకూటాద్రియం
దుండఁగ వంచించి యొక్కకాకి
నన్నంట, నలిగి తృణం బొండు వైచిన,
బ్రహ్మాస్త్రమై వెంటఁ బడి జగత్త్ర
యంబు ద్రిప్పిన, శరణం బెందుఁ గానక
కావుకావు మటంచుఁ గాకిసురల
వచ్చియుఁ దనపాప్రుఁ జొచ్చిన, దయగల్గి
యొకకన్ను నస్త్రంబునకు నొసంగు

గీ. మనుచు రక్షించె; నట్టి దయాంబురాశి
రావణుం డిట్టి క్రూరకార్యం బొనర్ప!
నూరకుండుట కిపుడు నానేర మేమొ!
చాలవినిపింపవయ్య వాతూలతనయ!

వ. అనిన హనుమంతుం డిట్లనియె:

క. అమ్మా యిఁక ద్వరలోఁ గా
ర్యమ్ములు సకలంబు దీర్తు నాకలిఁ గొంటిన్
నెమ్మది నీవనమందు ఫ
లమ్ములు దిని పోవఁగా సెలవు నా కిడుమా.

వ. అనిన మంచి దటులఁజేసి త్వరగఁ బొమ్మన వల్లె యని జానకికి వందనా బొనర్చి కదలి తాను వచ్చి పోవుట రావణున కెఱుక పఱుచువాఁడై —

తో: ఆయశోకవనమందు సీతయున్నట్టి చెట్టు దక్కఁగను। బాయక యన్నియు వాయుతనూజుఁడు. పడఁద్రోసెను చక్కఁగను॥ రామ॥

వ. ఇట్లు చుట్టుముట్టి వనం బంతయుఁ బెకలించి యార్చి పేర్చి యెదిరించిన వనపాలకుల నెనిమిదివేల మందిని యొక్కపెట్టునఁ గూల్చిన, రాక్షసస్త్రీలు నివ్వెరగంది సీతను గనుంగొని,

కమాచ్: ఆదితాళము.

అతఁ డెవరో! జానకీ! ॥యత॥ వివిధవృక్షముల, విఱచి వేయు॥ నత॥ వనచరునిరూపము! గేసరిప్రతాపము! ఉరుబలవీరుల నుక్కడంచె॥ నత॥ నినుఁ గాంచి పలికెను; ఇటనుండిపోయెను। యెంచ మోతుకుండేశుని చెలి॥యతఁడెవరో॥

వ. అనిన నామె యిట్లనియె:

తో. శోకముచేతను స్రుక్కుచుంటి నిట నా కెటు తెలియును నదియు। బాగ్రికటముగ మీరాక్షసమాయలు మీకే తెలియగ వలయు॥ రా॥

వ. అని పలికిన వారు భయంబును బొందుచుఁ ద్వరగాఁ జని రావణుఁ గని మ్రొక్కి యిట్లనుచున్నారు:

కీర్తన: ఆదితాళము.

మీరు గృహము జేరిన మీద నచట జరిగిన కారుబారు లిప్పుడు గరుణఁ జిత్తగింపుడు॥ మీరు॥ కోతి-యొకటి వచ్చెను; సీతతో భాషించెను; భీతి మేను బెంచెను; బిట్టువనము దునిమెను॥ మీరు॥ రాక్షసులను గూల్చెను; రమ్యహర్మ్య మెక్కెను; మోతుకుండహరికిని మ్రుక్కుడంచుఁ దోఁచెను॥ మీరు॥

వ. అని పలికిన రావణుండు మహాశ్చర్యకోపంబులు పెనఁగొన, నెనుబదివేల రాక్షసదళంబులబలవంతులఁ బంపె. వారు చనిరి. అంతలో సూర్యోదయం బగుటయు,

సీ. పంక్తికంఠుఁడు దనపర్యంకమున నున్న
కటిబంధనము గని, గయునిదిగను

గుర్తించి, తనపత్నిఁ గూడినాఁ డని యెంచి
ఖడ్గంబు గొని చంపఁ గవిసినంత
స్త్రీహత్యవల దనిచెలులు నివారింప
నుడిగి యాగయునింటి కుఱువడించి
ఫీనిచే మృతి విధి వానికి లిఖియించెఁ
గాన నిద్రితుని ఖడ్గమునఁ దునిమె;

గీ. నంతఁ దన పాన్పుపైనున్న యంబరంబుఁ
గని విభీషణుఁ డన్నదిగాఁ నెఱింగి
సరమను వధింపఁ జంద్రహాసంబుబూనె;
వలదు స్త్రీహత్య యని స్త్రీలు దెలుప మానె.

వ అది మొదలు రావణుని సాంగత్యంబువదలి యెట కేనియుఁ బోవ సంకల్పించుచుండె. ఇక్కడ రావణప్రేరితరాక్షసదళంబులు చను దెంచి.

తో: తోరణకంబము తుది గూర్చుండిన మారుతిపై బాణ ములు। సారెకు బఱపిన, సరకుగొనకదా సరగ జేసె శకలములు॥రా॥

వ. ఇట్లు శకలంబులు జేసి వారిపయికి గప్పించి దుమికి క్షణ మాత్రములో నాదఱను ముష్టిఘట్టనలచే బ్రమందించిన, హతశేషులచే నవ్వార్త తెలిసి యచ్చెరువొంది రావణుఁడు వక్రనాసుఁడు బింగళా క్షుఁడు దీర్ఘజిహ్వుఁడు నశ్మవక్షుఁడు, శార్దూలముఖుఁడు ననుపేరులు గల యైదుగురు సేనాధిపతులఁ బంపిన; వారు చని.

తో: కేకలువేయుచు మూకలుగట్టి శరాళిఁ దీవ్రగతి వ్రేయ। భీకరముగ కపివీరుఁడు బెదరక, తోకతోడఁ బొడిసేయ ॥రామ॥

వ. వారును బోక చుట్టుకొనినఁ దోరణస్తంభముచేత నొక్కొ క్కని మోది చక్కడిన, నది తెలిసి దశకంఠుఁడు రక్తరోమ శత జిహ్వ రుధిరలోచన స్తనితహస్త శూలదంష్ట్ర దుర్ముఖ వ్యాఘ్రముఖబళు లను నేడుగురు బలశాలురఁ బంపె. వారుం జని—

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఎక్కడికోతివి-యెటి గింపు నీడొక్క చించెదము నై
మిక్కిలి నీమెఱ-మెచ్చులుసూపక॥ యెక్కడి॥ తొక్కిన త్రొ
ముక్కున నోటఁగ్రక్కున నెత్తురు-గ్రక్కెదవు॥ యె॥ కండలు
గుండెలు చీలిచి వండి తిందుము, వచ్చిడిగ॥ యె॥ మోతుగ
రక్షించినను రాక్షసులను జేరఁగ దరమా॥ యెక్కడి॥

వ. ఇట్లు ప్రగల్భంబు లాడుచు బాణపరంపరల ముంచి
మంతుం డట్టహాసంబున.

తో: ఉరగంబులపై కురికెడు గరుడునికరణిని బైఁబడ ద
రథహయముల నురుముచేసియము పురి జేరఁగ వారి నూకి॥ రా

వ. భుజాస్ఫాలనంబు జేసి నిలిచిన, నదివిని ప్రహస్తు
డనంత ప్రతాపనిర్జితాంశుమాలి యగు జంబుమాలి రావణ
వెడలి వచ్చి "వేదండతుండనిభం బగు నుద్దండభుజాదండంబున
డంబుననుండిన కొండలనైనఁ బిండిపిండిగఁ జేయఁజాలిన దండి
నగు నాదండకుఁ బుండరీకాక్షుండైన రా నోపఁడు. నీకండ లొ
కయిన జాలవే! మంచి దుండుము! భండనంబున నీగుండెలు
దండధరుని యండకు బంపెద మొండీ! నామాట బహుళు
యనిన, విని యాంజనేయుండు- "ఖండేందుమౌళి కోదండంబుఁ
చేసిన కోదండపాణిభటుండ! చండాంశు సుతునిసచివుండ!
నేయుండ! భండనభీముండ! గుండెగల శూరుండ వయిన నిండు వే
రారా రండా! ఇప్పుడే! మోయింతు నీముండ! చేసెద మరల వ
కుండ!" ననిన,

తో: జంబుమాలి రోషంబున బటుబాణంబుల పైఁబ
కంబుజెడక సాలంబుచేత ఖండంబు జేసికడుజేవ॥ రామ॥

వ. పయి బడఁదుమికి రథరథ్యంబులఁ జూర్ణంబుజేసిన,

తో: అడిదముం బలకయు నతండుం బూని పైనడరిన నంతటి లోన। బిడికిటం బొడిచిన బీరము చెడి వడిం బడియె నాతం డిలపైన॥రా॥

వ. ఇట్లు జంబుమాలి యీలిగిన, నావార్త విని చింతించి రావణుండు విరూపాక్ష భాసకర్ణ దీర్ఘజిహ్వ ప్రఘునాదయులను పంచసేనాగ్ర నాయకుల ననికిం బంపిన, వారు ప్రతాపం బిసుమడింపం జని,

ఖ్యాండు: ఏకతాళము.

మావనంబు బీకవైవ నీ వెవండవు? పోవా! లేవా! యీవిధిఁ జావఁగఁ దేవుండు నుదుటఁ దిరముగ వ్రాసెఁ గావునం దెగువఁ॥మా॥ లేరారారా! చేరఁగఁ బోరఁగఁ శూరుఁడ వైనఁ। ఘోరశరములుఁ పారెకు విడలెఁ॥ మావనంబు॥ చుట్టుముట్టు పట్టఁగఁ గట్టిగన్ నెట్టి లాగఁగఁ, జుట్టము లెవరు తట్టున బాపఁ॥ మావనంబు॥ మోక్షగుండా ధ్యక్షుని పక్షమై రాక్షసులపంబు దక్షుడ వగుచుఁ దండు వెడలితో ॥ మావనంబు॥

వ. అనిన నాంజనేయుండు తగ్గుమొగ్గు తెలియక నెగ్గులాడుచు నాదగ్గరఁజేరిన రక్కసులు నుగ్గునూచముయిరి. మీరు సిగ్గులేక పెగ్గెలు దీయుచు నగ్గలంబుగఁ జుట్టుముట్టితిరి. ఇప్పట్టున మీపొట్టలు పగులఁ గొట్టి తట్టునఁ బొద్దుపట్టి పట్టణంబునకు నెట్టకున్న నేజెట్టినా! వట్టిదిగా దట్టెట్టుఁబోక దిట్టంబుగ నిలువుడు రాక్షసాధములారా! అని పలికి,

తో: వారిపైన గడువడిఁ బడ దుమికియు వారిబాణములు గొనక। దోరణకంబనుతో నొక్కొక్కనిఁ దునుమగడఁగె నటు వెనుక॥ రామ॥

వ. ఇంతయువిని రావణుం డక్షకుమారునింజూచి,

తో: వనచర మొక్కటి వచ్చి చొచ్చియున వనమెల్లను పెకలించి। దనుజుల జంపెను! దగఁ జని గూల్పుము తడవు సేయకు కెదిరించి॥ రామ॥

వ. అనిన మంచి దని యక్షకుమారుఁడు బహుసైన్యయుతుం బుగ రథారూఢుండయి నడచి తోరణ స్తంభంబుపయి బ్రళయారుక్కుని పగిదినున్న హనుమంతునిఁ గని,

పంచచా॥ దురంబునందు నెంతవానితోడనైన బోరి బల్ । పరాక్రమంబుఁ జూపునట్టి పంక్తికంఠు పుత్రుఁడఁ ! బరాకుమాని యుండు నిల్వు పాఱిపోకు! వచ్చె నా । శరంబు లక్ష్యంబుగా! వశంబు గాదు చూడుమా !

వ. అని పెక్కుమ్మాటలాడుచు ముందుకు వైచిన,

హ. పంచచామరము.

పరేశుఁడైన రాముదేవిఁ బట్టితెచ్చినట్టియా । దురాత్ము నట్టె తుంచు తెంపు తోడవచ్చినాడ నీ। శిరంబు దుంచి నేడు విందు సేతు భూతపాళికిఁ । దరంబుగాదు నన్నువీఁక దాఁకి మళ్ళి పోవఁగన్.

వ. అని పలికి పైకి లంఘించి యతండు వైచిన బాణంబులు చూర్ణంబు జేసి,

తో. హుంకరించి వానియురమున రాముని కింకరుండు పొడువగను । బింకము చెడి విలవిల దన్నుకొనుచు విడిచెను దనప్రాణమును॥ రా॥

వ పిమ్మటఁ గాఁడ జేత మట్టి యతనిసైన్యమును బీఁటుకు మార్చిన నక్కుమారుని మరణవార్త హతశేషులవలన విని రావణుండు నిర్విణ్ణుండయి.

పున్నాగవరాళి: ఆదితాళము.

ననుఁ బాసి పోయితే ! నిను గోలుపోయితిన్! అక్షతనయ! ॥నను॥వనచరు డెవ్వఁడో! చను దెంచె మృత్యువై । యక్షతనయ ! ॥నను॥ బలశాలి వనుచును, బరికించి చూతును అక్షతనయ ! ॥నను॥ శ్రీ మోతుకుండ శ్రీరాముఁడు పంపెనో యక్షతనయ ! ॥నను॥

వ. ఇట్లు విలపించు తండ్రికి నింద్రజిత్తు మ్రొక్కి యిట్లనియె:

క. సీతనయునిచావునకై
యీతీరున దుఃఖపడిన నిది మే లగునా!
నాతండ్రీ సెల విచ్చిన
నాతని నేఁబట్టి తెత్తు నరనిమసమునన్.

వ. అనిన ధైర్యంబునొంది,

తో: సురపతిఁ గెలిచిన-జోదువు నీ వతి శూరుఁడ వగుదువు కాన। సరగున నావనచరుని బట్టి నాసన్నిధి కిఁక దెమ్మనిన।। రాము।।

వ. ప్రళయకాలాభీలజాజ్వల్యమానమహానలంబు చందంబున మండిపడుచు దండిభటు లనేకులు గొలువ రథారూఢుండై చని తోరణస్తంభాగ్రంబున నుండిన మారుతిఁ గని కోపాటోపంబున—

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఉం డుండు ముండుము రా! కోతివాఁడ! ॥యుండు॥ ఉం డుండు బహురణపాండిత్య మున్నట్లు మెండుగ దిరిగేవు! తుండెములుగఁ జేతు।। నుం।। శ్రీమోక్షగుండేశుని సతతము సేవించువాఁడ వని నామదికిని దోఁచె! న న్నెదిరించుము! నే మేఘనాథుడ! నీజిడ్డు వదలింతు।। నుం డుండు।।

వ. అని పలికిన హనుమంతుండు—

తో. రామునిదూతను; రాక్షస వినరా-భూమిజ పొడగన వచ్చి! వేమఱు నిచ్చట విహరించితి నావిక్రమంబు గనఁబఱచి।। రా।।

వ. ఇదివఱకు వచ్చిన మీవారలలో నినుఁ గలిపెద రా రమ్మనుచు, మేఘనాథుం డతని శరీరంబుపై బాణవర్షంబు గురిపించిన, లక్ష్యపెట్టక దక్షిణంబునఁ గ్రిందికి వచ్చి తనలావు మెఱయ—

తో: అతనిరథంబును నవనిఁగూల్చి మఱి యశ్వములను మడియించి। ధృతితో భటుల వధించిన మఱియొక తేరు నెక్కి యెదిరించి।

బ్రహ్మాస్త్రంబును బరువడివైచియు బవనతనయు బంధించి । బ్రహ్మా
దులు విభ్రమపడ రావణబ్రహ్మచెంగటికి మించి॥ రా॥

వ. అనేక విధంబులఁ గొట్టుచుఁ దిట్టుచు బాధించుచు దోడ్కొని వచ్చి రావణుని యెదుట నిలిపిరి. బ్రహ్మచే మున్ను వరముఁ గొనియున్న హనుమంతుని బ్రహ్మాస్త్ర మేమియు బాధింప దయ్యె. అప్పుడు రావణుని యాజ్ఞచేఁ బ్రహస్తుం డిట్లనియె:

దర్బారు: అటతాళము.

ఎవ్వరివాడవుర! యెఱిగింపు రాజుతోడ! నివ్వేళ కేందు కొఱ
కేతెంచినావుర॥ యెవ్వరి॥ వన మెల్ల బెరుకగ దనుజుల దునుమఁగ
బనియేమి నిక్కముగ బలుకు నీవే రేమిర॥ యెవ్వరి॥ వెఱవక ఈ లంక
పురినిఁ జొచ్చుటకును హరిహరులకు నైన నలవిగా దంచెఱుఁగవ
యెవ్వరి॥ ధారుణి మోతుగుండధాముడో! శంకరుడో! సారసగర్భు
డేనో! సరగున బంపినది॥ యెవ్వరివాఁడవుర॥

వ. అని యడిగిన నాంజనేయుండు రావణుని దిక్కు నభిముఖుఁ
డయి యిట్లనియె:

క. ఓరీ రావణ! వినరా!
యీరేడు జగంబు లెల్ల నేలెడు శ్రీమ
న్నారాయణాంశభవుఁ డగు
శ్రీరఘురామునకు నేను భృత్యుఁడ సుమ్మా.

గీ. జనకనందన నెమకుచు వనుల వెంట
నలజడుల రామలక్ష్మణు లరుగు దెంచి
ఋశ్యమూకాద్రిఁ జేరి సుగ్రీవు జెలిమి
గనిరి; నన్నంపిరటకు జానకిని గాంచ.

తో: దశదిక్కులను ధరణిజందనుఁడు దఱి మొనుగపి సైన్యముల
విశదంబుగ నేవెడలి జానకిని వెదకుచు సత్వము మిగుల॥ రామ॥

వ. సముద్రంబునొక్క కాలునంబోలె దాఁటి నీనగరంబుఁ బ్రవేశించి వెదకుచు నశోకవనంబుఁజొచ్చి, శింశుపావృక్షంబుక్రిందఁ గూర్చుండిన—

తో: సీతను గని రాము క్షేమము జెప్పితిఁ బ్రీతిగ నుంగర మిచ్చి; । భీతినేగక యనాతెఱఁగంతయు వివరింపఁగలోఁదలచి॥ రామ॥

గీ. వనము గ్రుంచి, వేగ వనపాలకులఁ జంపి
నీదు సేననెల్ల నీరు చేసి
పరగనింద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రమునకును
జిక్కి నీదుకడకుఁ జేరినాఁడ.

తో: చావను బ్రహ్మాస్త్రంబుచేత నటుగావున జిక్కితినేను;। భావింతువో నను బాధపెట్టఁగా రావణ, వాయుసుతుండ॥ రామ॥

కాఫీరాగము: అటతాళము.

దానవ, రామప్రతాపము నీమది గానవు నీ వటు గావున ద్రుళ్ళెదు! నే నెఱిగించెద! నిన్నుజయించిన । వానిని వాలిని వధియించె జూడుము॥ దానవ॥ ఖండేందుధరుని కోదండము విఱచెను; దండిగ భృగురాముదర్ప మడంచెను; ఖండించెఁగఱకఱ ఖరముఖులను మోక్షగుండ విభుని పయిఁ గ్రూరము మానవు॥ దానవ॥

ఉ. ఉత్తమ భూసురుండవయి యుత్తరదిక్పతి సోదరుండవై
చిత్తజవైరిబంటవయి, చిత్తము సత్యము సత్వసద్గుణా
యత్తముఁ జేయలేక యనయంబునఁ దామసివై చరింతు వు
ద్వృత్తిని మించి; యింతయవివేక పరత్వమె పంక్తికంధరా!

కీర్తన: ఏకతాళము.

మాయాసర్జిత మగుసు గాయము నపాయం బగు ధాతుమయము హేయము॥ నిజ॥ వనితలున్ దనయులున్, దనువులున్, ధనములున్ దనవి యనుచు గనును జీవుఁడు॥ నిజ॥ జలమందుఁ గలుగు

బుగ్గలరీతిన్ బ్రీతిన్ దోచి యడగును॥ నిజ॥ ఎన్నెన్నితనువులు న్నెత్తి యుంటిమో! యిక నెన్నితనువు లిల నెన్నగ దిన్నగ బన నెత్తుదుమో!॥ నిజ॥ లేకుండు నుండు లేకుండు। బ్రాకటకౌను దిన గను॥ నిజ॥ కలలో ననేకదేహచయము గానుపించుచున్, ఆగోన్నదె బోనోయదృశ్యము లౌనటుగా నెంచుచు॥ నిజ॥ ధరమోక్షగుండవ రాధ్యక్షుం డీతనువులున్ సాక్షియైదీక్షతోడగనుగొనున్॥ నిజమా॥

తో: ఆకాశమువలె నంతట నిండిన యచలుండుపరమాత్మ బాకృతతనువుల బటుజీవుం డనం బరగి సూక్ష్మముగ నుండు॥ రామ

గీ. అట్టిజీవాత్ముండీ శరీరాభిమాన
మునను, దేహంబె! యాత్మగా బుద్ధి నెంచి
తనర సంసారవార్ధిలో మునిగియాత్మ
కర్మఫల భోక్తయై యైహికమునం గడపు.

వ. ఇట్లుండి కాలాంతరంబున—.

తో: తను విం కొకట్టి దాను ధరించును దృణజలూకవ బోలి। కనుంగొన నెన్నంటికిని నాద్యంతము గనంబడకుండును బాళి॥

వ. కాంబట్టి వివేకవంతుండు నిత్యానిత్యవస్తువుల విచార యనిత్యంబులయం దాసరోసి, నిత్యునుయిన యాత్మ నెఱింగి యా యందుం గలిసినగదా జన్మరాహిత్యంబు! రావణా! యట్టి యా స్వరూపుం డీరాముండని కనరాదా!

కీర్తన: ఆదితాళము.

పురాణపురుషుం డవ్యయుండు రాముండు,మానిమానసాబ్జసంగ ధాముండు, తానే తానై తనరునాతండు ॥పురా॥ అనంతనానురూప లు, నీయంతయై సంతతంబు జేసి తాను నంతర్యామియై, శాంతి దా వంతుం డయి తగు॥ పురా॥ అజాండకోట్లయందు దానఖండ చండకిరణురీతి మోక్షగుండనిలయుండై, దండి నిండి యుండు నచలు పురాణపురు॥

వ. అట్టిపురాణపురుషుఁడు దుష్టనిగ్రహ శిష్టపరిపాలన కొఱకుఁ బ్రతియుగంబున నేదేనొక రూపంబున నవతరించుఁ గాన, నట్టియవతారమూర్తి యీరాముం డని తెలియుము!

గీ. ఇంతటను నయిన యమ్మాల్యవంతమందు
రామలక్ష్మణు లున్నారు; రాక్షసేంద్ర,
సీతఁ గొనిపోయి యిచ్చి తత్సేవజేసి
కులము నెల్లను రక్షించుకొని తరింపు.

వ. అటు లొనర్పక గర్వించితేని వినుము—

హిం. కాఫీ: అటతాళము.

భండనభీముం డగుకోదండపాణి యేతెంచును! నిండుధైర్యముతోడ నీపురి ముట్టడించు॥ భండన॥ ధాటిగ నాకన్నను మేటు యగుకపిసేన కోటానకోటులు దను గొల్చుచు వెంటరాఁగ॥ భండన॥ ఖాడి తనుగను మోక్షగుండపతి సీతలలఁ జెం. లాడుగాదా నీకుఁ జెచ్చెఱను దెలిసెడిని॥ భండన॥

వ అని ఖండితంబుగఁ బలికిన వానరేంద్రుని వాక్యంబులు విని కోపోద్దీపిత మానసుండయి కన్నులయందు నిప్పు లుప్పతిల్ల బ్రహస్తాది మంత్రులఁ దిక్కు జూచి,

తో: వింటిరె మీరలు నీనిప్రతాపము పీనిప్రగల్భము లెల్ల !॥ నొంటిగ నుండియు నోడక నాకెదు రొడ్డి కూసెడిని చెల్ల! । దిక్కుల గెలిచితి; దిక్పాలురునను, దేఱిచూడ వెఱచెదరు; చక్కగ మనుజుని శరణుఁజొచ్చు మని సరిగా పీఁ డిటు వదరు ॥ రామ॥

వ కావట్టి పీనిని గట్టిగాఁ బట్టి పొట్టకొవ్వుఁ గరగించి దిట్టతనంబున పట్టివేర్చియుఁడు. మంత్రులారా! సమస్తకార్య స్వతంత్రులారా! అనిన వా రందునకు సన్నద్ధు లగుచుండ బుద్ధిశాలియగు విభీషణుం డన్నసన్నిధికి వచ్చి నమస్కరించి యిట్లనియె:

సవరోజు: ఆదితాళము.

సరిగా దీపని రావణా॥ నీకు సరిగా దీపని॥ సరగున దు
దరుణుల బాలుర ధరణీసురలను జంప॥ సరి॥ దూతలు దమ
నేతల యనుమతిఁదొడరి చేయుదురుగాదే॥ సరి॥ ఊరక విడు
కొప్పకున్న నొక తీరుగ దండనఁ జేయు॥సరి॥ గుండెగలుగు శూ
రైన మోతుకుగుండ విభునిపై కేగు॥ సరి॥

వ. ఇట్లు బోధించిన విభీషణుని వాక్యముల కామోదించి
మంతునిజఁపుమనిచెప్పిన తలంపును వదలి మంత్రులకు మరలనిట్లు

తో: వానరులకు లాంగూలమె మూలము గాన వీనితోఁక।
నూనెగుడ్డలను మానుగ జుట్టియుఁ బూని కాల్చి విడు డనెను ॥ రా

వ. ఇట్లు కఠినంబుగ నాజ్ఞ యిచ్చె. రావణుని శాసనంబున
సులు చెలరేగి యాంజనేయుని బాశబద్ధుని జేసి యింటింటఁగల గుడ్డ
యుం దెచ్చి నూనెతోఁ దడిపి తోఁకను జుట్టి నిప్పంటించి వాద
లతోఁగూడఁ నపహాస్యంబుఁ జేయును,

తో: దనుజులనదంటెఁ దఱిమియు గఱచిన వనచరకీటక మి
మనచే దొఱకెను మర్దింపుం డని మట్టుచుఁ గొట్టుచుఁబగతో॥

వ. పురవీధులెల్లఁ గలయఁ ద్రిప్పి పశ్చిమ ద్వారంబుక
జేర్చి, నింతలోఁ గొందఱు రాక్షసాంగన లావార్త యెఱింగి
సీతవగచుచు,

హిం. తోడి: అటతాళము.

ఎంతకష్టము వచ్చెను! నేమిచేయఁగ వచ్చును! ఎంత యని
పింతును! జంత యెటువలె దోఁతును॥ ఎం॥ మాయవాది దైవ
మాకునీవు సహాయము జేయ నోరువ డాయెను! జిక్కులే కలిగిం
॥ఎంత॥ సాక్షియైన నారాయణ శర్మను రక్షించిన మోతుకుగ
దేవుని ముఖ్యభక్తుఁడ వయిన నీ। కెంతకష్టము॥

వ. అని కొంత చింతించి యనంతరంబు ధైర్యంబున నగ్నిని గూర్చి నమస్కరించి,

క. అనిశము నిజనాథుని పద
వనజమ్ముల నాత్మఁ బూజ బఱుపుదు నేనిన్
అనలుఁడు శీతలతం బా
వని నంటక కనికరించి భద్రమొసఁగుతన్.

వ. అని నియతిమై యగ్నిని బ్రార్థింప, నమ్మహాపతివ్రత వాక్కుల కలరి జాతవేదసుండు శీతలభావమున నాంజనేయుని బాధింపకుండె. ఇక్కడ హనుమంతుండు——

తో: ఔరా న న్నీయగ్నిదహింపమి కారయఁ గారణమేమో।
శ్రీరఘూద్వహుఁడు నాయెడ జలికెను కారుణ్యామృతరసమో! ॥ రా॥

వ. పతివ్రతాశిరోమణి యగు సీతాదేవి యమోఘాశీస్సుగా నుండ వచ్చు. సీతారాములకు నమస్కరించి బ్రహ్మమంత్రంబు పఠించిన మాత్రంబున బ్రహ్మాస్త్రంబు వదలిపోయె. ఇంతలో నినుండ స్తమించుటయు,

గీ. పర్వతాకారము గవాయు పట్టి పెరిగి
చుట్టుముట్టిన దనుజుల నుక్కఁ జేసి
క్షణములోపల నాకాశమునకు నెగిరి
పక్షికంఠుని మేడపైఁ బరగ దుమికె.

తో: అతనిన గళ్ళను జతికిలద్రోయుచు, హనుమ అనలమంటించె;।
హుతవహుండు పురినెల్ల కడలఁ దనయుగ్రాకృతిఁ బఱపించె॥ రామ॥

వ. ఇట్లంజనాపుత్రుండు విజృంభించి వాలంబు పెంచి లంకానగరంబు, విభీషణగృహంబుదక్కఁ, నలుమూలలఁ గాల్చె. పలాయనమగుటకు శక్తి చాలని స్త్రీ బాల వృద్ధాదులు దేహంబులు గాలుచుండ నొకరి నొకరు కౌఁగిలించుకొని,

శంకరాభరణము: ఆదితాళము.

అయ్యయో! చూడరే! యెంతయన్యాయము గూడెనో! చయ్యన రావణునకు జావే మైన మూడెనో! ॥అయ్య॥ పరకాంతను బతివ్రతను జెఱఁబట్టి తా దెచ్చెను! బురముగాలె! దత్ఫలముఁ బొందు వేళవచ్చెను॥ అయ్య॥ సుతు లన్నదమ్ములు హితులు బతులు సతు ల నుచును వెతకికొనఁగ వ్యవధి లేదు! బ్రతుకు దూర మాయెను ॥అయ్య॥ మోతుగుండ రాఘవునిపైఁ గక్షకట్టుకుండిన, రాక్షసవరుల కాపురములకు జేటొదవునా! ॥ అయ్య॥

వ. ఇట్లు పురజనుల నెల్లఁ జీకాకుపడఁ జేసి సముద్రంబునందు వాలంబుఁ జల్లార్చుకొని హేమవర్ణంబుగ నలరారు లంకానగరభూమిని గని హనుమంతుం డాశ్చర్యంబు నొందె నని చెప్పిన శివునకు భవాని యిట్లని యె:

తో: హేమవర్ణముగ నేటికి లంకాభూమి యలరె విన నెనరు। స్వామి, తెలుపుమన హైమవతికి శశిశేఖరుఁ డనె నిటు లోలయ.

క. ఉరగుల కమృతముఁ దెచ్చుట
కరుగుచు గరుడుండుఁ గడు క్షుధాతురుఁడై శ్రీ
హరిని గని మ్రొక్కి యాఁకలి
దొరఁగు తెఱంగడుగ నాయధోక్షజుఁ డనియెన్.

శహన: ఆదితాళము. (వనమునుజూడఁగ) వలె.

విను వినతాపుత్ర! నీకు విస్తరించి తెల్పెదన్: మునుకరి మకరము లెనసి పోరఁగ రిననువేడగ మకరిని నేదునిమితి॥ విను॥ కరీంద్రుడపు డాశరీరమును వేదొరంగి శాపము దీరగన్ దిరంబుగాఁ జనె; ధరిత్రి నవి యొక సరోవరముకడ జాల నున్నయవి॥ విను॥ ఘనంబుగను దత్కళేబరంబులు దినంగ నాకలి దీఱును; చనంగ నగు మోత గుండపతియాజ్ఞ నచ్చటికి నీక్షణంబులో నిక॥ విను॥

వ. ఇట్లు తెలిపిన హరి యనుమతి వడసి తార్క్ష్యుండు తత్క్షణం
బున నాపుణ్య సరోవరంబుకడకుఁ జేరిన.

క. గజ- నక్రకళేబరముల
భుజియింపఁగ వచ్చియున్న భ్రూభంగుని ద
ద్గజనక్రంబులఁ గైకొని
భుజగారివియత్ప్రధానఁ బోయె యథేచ్ఛన్.

వ. భ్రూభంగనామగృధ్రపతి గరిమకరములను రెండుపాద
ములఁ దగిలించుకొని భక్షించుటకు విశాలస్థలం బరయుచుఁ జని
క్షీరసముద్రతీరంబున నున్న సహస్రయోజన పరిమితిగల జంబూ
వృక్ష శాఖమీఁదఁ గూర్చుండిన,

తో: గరుడుని భారము కడుదుస్సహమై తరుశాఖ తునుంగగను।
ధరఁ బడకుండఁగ దానిముక్కునను దగ గొని నెమ్మనమునను॥ రామ॥

హిం. తోడి. అటతాళము.

ఏమితోఁప దెందుబోయెద! నిది మెచ్చఁ బారవైచెద॥ నేమి॥
దీని భూమిపై నుంచిన భూతకోటులకు వేమరుఁ గీడౌదవు॥ యేమి॥
అందు మునీంద్రులు యెందఱోగలరు॥ యేమి॥ బొందుగ వారి తపోభంగ
మైన నేమందురో! శపియింతురో! ॥ యేమి॥ ఆకలినిల్వలేక హరి దెల్ప
వీనిఁజేకొనిపోయి భుజింపఁగ బోయిన నీకొమ్మ విఱిగె నయ్యో!
॥ యేమి॥ శ్రీమాతృగుండస్వామి నాయందు లేదేమొకో! యాపద
లేతెంచె! బాపఁగ నెవ్వరగపడరు॥ యేమి॥

వ. అని యిట్లు ఖేదపడుచుఁ బోయి యొక్కచోఁ దపంబు
చేయుచున్న కశ్యపమహర్షినిఁ గని వినయంబున నిట్లనియె:

మ. జనకా! యీతరుశాఖ యెందిడుదు? నీజంతుత్రియం బెచ్చటన్
దినినేఁబోదు ననంగసర్వముఁ దపోదృష్టిన్విలోకించి యా
యన 'వత్సా! విను, నూఱుయోజనము లీయంభోధి లంఘించినన్
గను పట్టు న్విజన ప్రదేశ మగు లంకాద్వీప మం దొప్పఁగన్.

వ. వీనిని భక్షించి యీ కొమ్మయం దుంచి పొమ్మని దీ
పంపిన వేగంబున నచ్చటి కేతెంచి.

ద్విపద॥ ఆజంతువుల దిని యస్థి చయంబు। రాజితముగ మూ
రాసులు చేసి। యామీఁదఁ దరుశాఖ నమరంగ నిలిపి। ధీమ
వైనతేయుండు చనియె,। నది త్రికూటాచల మున నలరారె; । బ
యందుఁ దపం బొనరించు, । వాలఖిల్యాదు లర్వ్వది వేలబుషు
పోలంగ దపములు పూర్ణమై ముక్తి। పొందిరి యంత జాబూఫల
మందు ఘనీభవమై పాచిపట్టి। యుండె నాపై బురంబొండు నిర్మి
యుండిరి రాక్షసు లొగి గాపురముగ; । హనుమంతుఁ డది కాల
రాళ్ళు కఱగి। కనఁబడె నాభూమి కనకమయముగ.

వ. అంతట హనుమంతుండు మరల సీతమ్మ సన్నిధి
యిట్లనియె:

తో: తల్లి నేను వనమెల్లను బెఱికితి; దగులబెట్టితిని పురి
అల్లాడించితి నసురుల; నెల విమ్మరిగెద నే నిత్తఱిని॥ రాము॥

వ. నీభర్తను సుగ్రీవాది వనచరయుతంబుగాఁ దోడి
నీ ఘనులను నివారింపఁ జేసెదయు. ధైర్యంబున నుండు మని చె
సీత యిట్లనియె:

తో: రాము వార్త కర్ణామృతముగ నీచే మారుతి! నే వి
మీదను। నే నిక్కడ వగపున నెటుల గడపుదును నొంటి॥ రాము

వ. అనిన హనుమంతుం డిట్లనియె:

తో. నిను నాభుజమున నెక్కజేసికొని వనధిదాటి శీఘ్రము
దినకరాన్వయుని రాముఁజేర్తు రమ్మనుచు పలికె నెయ్యమున॥ ర

బ్యాండుస్వరము : ఆదితాళము.

మారుతీ! యీరీతి ధీరతఁ జేయక శూరుఁడ వగుదువు సు
గ్రవు! నీ రావణు శ్రీరాముడు జేరి వధించు నిక నెన్నడు॥ మా॥ శ్రీమ

గుండ పురీశుని కీర్తి యీభూమిని స్థిరముగ బాదలగవలదా ఆమాన్యుని సౌమిత్రిని శ్రీమీాఱ దోడ్తెమ్ము శీఘ్రముగ॥ మారు॥

వ. రాముఁ డవతరించి రావణవధ చేసినాఁ డను యశస్సుభూమి యందు స్థిరముగ నుండవలయును గాన, నీవు ద్వరగాఁ జని వారధి దాఁటి రామలక్ష్మణు లిటకువచ్చు సన్నాహంబులు జేయుము.

తో: ఈముద్రిక శ్రీరామచంద్రునకుఁ బ్రేమ మలర నిమ్మనుచు భూమిజ యిడి యిక బొమ్మన మారుత పుత్రుడామె వీడ్కొనుచు॥ రామ॥

వ. వేగంబున వెడలి సువేలాద్రిపంఙ్క్తి కెక్కి యావలిదరికి నెగురఁబోవు నంత,

క. హనుమంతుఁడు లంకాపుర
ముున జరిపిననటన సర్వమును వ్రాసిముదం
బున రామున కిమ్మని పా
వనిచేతికి నిచ్చె బ్రహ్మ పరమప్రీతిన్.

వ. ఆకమ్మగైకొని యానందించి బ్రహ్మసెలవుఁ బొంది మారుతి కుప్పించి యెగసి యుదధి మీాఁద వచ్చుచుండ ముప్పదియామడల దూరంబుననుండి వినంబడెడు ధ్వని విని యీగట్టున నున్న యంగదాదు లుప్పొంగుచు,

తో: కృతకార్యుండై కేసరిపుత్రుడు క్షేమంబుగ వచ్చెడిని॥ ధృతితో నటుగా దేని యింతధ్వని దేనివలన గలిగెడిని॥ రామ॥

వ. అని నిశ్చయించుచుండిరి. అంతలో నాంజనేయుండు స్వకృత కార్యనిర్వాహకప్రభావంబున భావంబునఁ గించిద్గర్వసమావేశుండై వారిని లక్షింపక వేగంబునఁ గొంతదూర ముత్తరదిశకుఁ జని, యందుఁ దపంబొనర్చు మునివరేణ్యుని పురోభాగంబున ధరాతలంబదర దుమికి నమస్కరించి యనుచున్నాఁడు;

కేదార: రూపకతాళము.

మునివరేణ్య వినుమా, నను గృపార్ద్రదృష్టిని గనుమా॥ వ
జన కాత్మజయిక్కవజ'డను నే గని చనుదెంచితి॥ ముని॥ ఆహా దా
బాపగ జాలను॥ ముని॥ నీరంబుల్ గ్రోలంగ జారుజలాశయ
చేరువునుండిన జూపుము॥ ము॥ ఆలస్యము వలదు! చాలా శ్రమపడ
బాలింపగ దగుదు! నేలాగున జనుదు! యేలవే దయాలవాల॥
శ్రీమీాఆర్ మోక్షపురస్వామిని గన నే జనవలె॥ మునివరేణ్య॥

వ. అనివేడిన నమ్మౌని మౌన మూనినవాని వలె సర
మున్న దిక్కుతర్జనితో జూపిన నెఱింగి, యుంగరమును గమ్మయు
మణియు నచ్చటనుంచి దాహంబుదీర్చుకొని వచ్చులోపల—

గీ. ఒక్కకపివచ్చి రాముని యుంగరంబు
మునికమండలువందుంచి చనియె నంత
నాంజనేయుండు గ్రమ్మఱ నరుగుదెంచి
యంగుళీయక మెందున్న దనుచునడుగ.

వ. మునీందుర్రిండు భూ్రిసంజ్ఞచే గమండలువు జూపె.

తో: అందు గన్నరా మాంగుళీయకము అగణితముగగనబ
నిందలి ముద్రిక లెవరివి నాయది యం దున్నది యిమ్మనిన॥ రా॥

వ. మునీంద్రుడు చిఱునగవు గదుర నిట్లనియె:

బిలహరి:రూపకము. (ఘోరపా)వలె.

వినుము దెల్పెదను వనచరోత్తమ! సర్వంబును॥వినుము॥ ఇ
మును పెంతమంది యొ! వింతగ హనుమంతులు సీత నెంతయు
యే తెంచుచు నా చెంత జేరుదురు॥ వినుము॥ అచ్చట సీత యి
ముద్ర యిచ్చట నుంప, నిం కొకకపి మచ్చిక నీకమండలువున వే
తా వైచెను॥ వినుము॥ దీక్షతో నీవు దెచ్చియుంచిన మోక్షగుం
ముద్రిక యేద్ధో వీక్షించి దాని వేగ గైకొను వృక్షచరాగ్రణి॥ ॥విను

వ. అని తెలిపిన నాశ్చర్యంబుతో నాంజనేయుండు—

చ. 'మునివర, సీతనాకిడిన ముద్రికయిక్కడఁ బారవైచి రా
మునికడ కెట్లు బో నగును మోదముతో? వివరింపు' మన్న, నో
వనచర, యీకమండలు వవశ్యము శోధనజేసి నీవు దె
చ్చిన మొహారుంగరమ్ముఁ దగఁ జేకొని రాముని జేరఁ బోవుమా!

వ. అనిన మంచి దని హనుమంతుం డంజలితోఁ గమండలువు నందున్న యుంగరంబు వెలుపలికి తీయుట కారంభించిన నంతము లేకుండ వచ్చుచుండె; నప్పుడు—

తో; అన్నిటి నరసిన నందు రామనామాక్షరసహితము లగుచు। నున్న గనుంగొని యన్ని యందులో నుంచి యిట్లనుచు దలచు॥ రామ॥

కానడః చాపుతాళము.

ఎందఱో రాకొ! ముందు నావంటివా॥ రెంద॥ సందియమునుదీరె డెందమునకు॥ మున్నెందఱో॥ ఎందఱో హనుమంతు లేతెంచి యుండగ నిందులో నా దేటిగణన యగు॥ నెంద॥ నేనిదేదురభిమానముతో నుంటిఁ గాని స్వతంత్రాధికారము లేదార॥ యొ॥ మోక్షగుండేసుని ముద్రిక లెన్నగ నక్షయ మగుటయె సాక్షియౌ నీవర॥ కెంద॥

వ. అనియాలోచించి గర్వంబు సర్వంబు విడిచి మునికి నమస్కరించి వీడ్కొని శిరోరత్నలేఖనముల మాత్రము గొని.

గీ. తత్క్షణంబున నచటికి దక్షిణమునఁ
గలమహేంద్రగిరి ప్రాంతముల వసించి
ఆతురతఁబడ రాకను నరయుచున్న
యంగదాదుల కడకు నేయ్యమునఁ జనియె.

వ అట్లరుదెంచిన యాంజనేయున కెదురుగఁ జని యంగదాదులు గాఢాలింగనంబుఁ జేసికొని సుఖాసీనుం జేసి,

జంఝూటి: ఆదితాళము.

వాయుజా పోయినకార్యము కాయెూ! పండో! కడు దెల్పుము॥ వా॥ చేయుగ నీచేతగాని దీ యవని నేదికలదు! సాయక వంతుఁడవు॥ వా॥ ధారుణీతనయను గనుగొని జేరి మిగుల భాషి తివా? నీవు॥ వా॥ శూరతను జూపితివా? కోరికతో మోతుగుండ శ్రీ ముని జేరరమ్ము॥ వాయు॥

వ. అని యడుగుడు,

తో: కాంచితి సీతను; ద్రుంచితి వనము; భాషించితి రావణుతో మించితి లంక దహించితి నిట కరు దెంచితి రాముని జూడ॥ రా॥

వ. అని యాదటుఁ గలసి రామదర్శనార్థముఁ జనువాఁ యుత్సాహంబుతోఁ గదలిపోయి కొండొక దూరంబుననున్న సుగ్రీ మధువనంబునకుఁ జేరిన నప్పుడు,

తో: ఆఁకలిదప్పులు నఁడగ ఫలంబులు నారగించి తేనియ జేకొని పానము జేతుము సెల విచ్చి నని యువ్వనచరుఁలు॥ రా॥

క. అంగద హనుమంతుల నడు
గంగావారియ్యకొంచుచుఁ గానిమ్మనుడుఁన్
బొంగుచు వనమున వానర
పుంగవు లటుచొచ్చి కొల్లపుచ్చిరి కడిమిన్.

వ. ఇట్లు ఫలంబులు తిని తేనెలు దావి కొమ్మలువిఱిచి కులమునింగి యిచ్ఛావిహారంబుగ వానరులు వర్తింప వనపాలుఁడగు ముఖుండు కోపోద్దీపితుండయి,

తో. ఎవ్వరియాజ్ఞను నివ్వనవాటిక-నిపుడు జొచ్చితిరి మీ కొవ్వుసెడఁగ నేఁ గొట్టిన నడ్డం బెవ్వ రనుచు బలుమారు॥ రా

వ. వారిని మర్దించిన, వారు పోయి మనవిచేయ, హనుమ దాడులు దధిముఖుని గుండె లవియునట్లు నులిమిన, భయపడి వ వాపోవుచు సుగ్రీవునిఁ జేరి నమస్కరించి,

ఫీల్ రాగము: ఆదితాళము.

కపికులనాథా ! కపికులనాథా ! కృప జూడుము నను గపికుల నాథా॥ కపి॥ అంగదుండును హనుమంతుండును పొంగుచు గొల్ల పుచ్చిరివనము॥ కపి॥ వద్దని నేను వారిని నాగ, గ్రుద్దిరినన్ను గ్రుడ్డెల్ల గాను॥ కపి॥ శ్రీమోక్షుగుండ ధామునియాన నే మీకు దెలుప నే తెంచినాను॥ కపి॥

వ. అనిన, నతండు మహానందభరితుండయి శ్రీరామునిడగ్గఱి,

స్రగ్విణి: జానకిన్ గాంచియున్ సంతసం బందుచున్ । వాన రుల్ గ్రమ్మఱన్ వచ్చునట్లున్నదా!। కానిచో గెళ్లికాకాననం బందునె।తేని వర్తింతురే ధీరులై దేవరా !

వ. సీతజాడ దొరకకుండిన దీనులై వత్తురు గాని ధీరులై వత్తురా! మధువనం బంతయు నిర్మూలంబు చేయుదురా! దాశరథీ! సత్కృపాశరథీ! యనిన రాముండ ట్లైన వారినిఁ ద్వరగాఁ బిలుపింపు మనుడు, దధిముఖునిగాంచి సుగ్రీవుం డిట్లనియె:

తో. రాముని కార్యధురంధరులై చని శ్రమపడి వచ్చిరి కాన !। నే మన గూడదు. ఇక జని వారల నిటకు దోడి తెమ్మనిన॥ రామ॥

వ. అతివేగంబునం దధిముఖుం డరిగి హనుమదాదులకు మ్రొక్కి సుగ్రీవునాజ్ఞ దెలుప నందఱుఁ గదలి మహానందంబున బోయి సుగ్రీవ లక్ష్మణయుతంబుగ నున్న శ్రీరామప్రభువునకు సాష్టాంగ నమస్కారము చేసి వారియనుమతంబున నందఱు నాసీనులైరి. అప్పుడు రాఘవుండు వారలం గని,

క. మీ రేగినకార్యము నెఱ
వేరినదా! యనుచు రామవిభు డడుగుటయున్
ఊరకయుండిరి యందఱు;
మారుతి యిట్లనుచుఁ బలికె మన మలరంగన్:

కేదార: ఏకతాళము.

కాంచి వచ్చితిఁ గనులారా॥ గాంచి॥ మించి సంపాతి గించి పాప వార్ధి లంఘించి, లంకశోధించివివరించి భావించి సేసి కాంచి॥ భూరిమలినాంబరధారన్ మోతుకుగుండవిహారున్ బాగడెట శరీరన్ సువిచారన్ గతధీరన్ శ్రీమీఆర్న్॥ గాంచి।

వ. అని విన్నవించిన శ్రీరామమూర్తి యాదరంబునఁ 7 యిట్లనియె:

తో: ఎటువలె బోయితి! వెటుల గంటివి! యెటువలె భాసి తివి!। కుటిలాలక నీకెఱిఁగించిన ముచ్చటలు దెల్పు హితమతివి॥ ౭

వ. అని యడిగిన నాంజనేయమూర్తి యిట్లనియె:

గీ. స్వామి, మీయాజ్ఞ దలఁదాల్చి జనినమేము
ఘనుఁడు సంపాతి తెలుప మార్గంబుదెలిసి
వరుస నూరామడలుగల వార్ధి నీదు
దయను వనచరు లరయఁగ దాఁటినాఁడ.

వ. ఇటుల దాఁటి రాత్రికాలంబున లంకఁ బ్రవేశించి ర కుంభ కర్ణాదియోధుల గృహంబులెల్ల నరసి మీదేవిని గానక ం కారామంబులోనికిఁ జని పరిశీలించిన నొకశింశుపావృక్షంబు క్రింద-

తో: దీనాననయై దివ్యముగా రామ! ధ్యానం బొనరించు ద దానవకాంతలు దనజుట్టును జలమూని నిలువ నొప్పుచును॥ రామ

వ. ఉండగాఁ గాంచి సీతగా నెఱింగి తదీయవృక్షంబ సూక్ష్మరూపంబున నిలిచి తఱివేచి,

తో: తమకథ యాద్యంతము నుడివిన విని, ప్రమదంబున జేరి। క్రమమున నంతయు గర్ణానందముగా వచింపు మన జేరి॥ ర

వ. మీకును మాకును గలిగిన సాంగత్యవివరంబును మీవ బంపఁబడి నేఁ జనుటయు లోఁనుగా సర్వంబుఁ దెలిపి తమ ముద్దు గర మిచ్చిన,

క. కనులను బలుమఱు నద్దుచుఁ
దనతలమానికము నిచ్చి తగఁ బొమ్మనుచున్
నను బంపించెను మీతో
ననుమనె నొకకొన్నిమాట లాశ్రితవరదా!

జంఝూటి: అటతాళము.

పదినెల లాయెను బతిబాసి యనెను; మదిలోన నిక దనను మఱవ వద్దనెను॥ పది॥ రెండునెలలకు రాకుండిన నికను ఖండించు సీదశగళు డని యనెను॥ పది॥ క్రూరులపాల్ చేసి యూరకుండినను వీరధర్మముగాదు వినిపింపు మనెను॥ పది॥ రాక్షసులను జంపి రక్షింపు మనెను; మోక్షగుండేశ్వర, మ్రొక్కితిననెను॥ పది॥

తో: కడువడితో నను గాకము జీరినఁ గర మలిగెనుగద మునుపు। ఎడబాపెను నను నీరక్కసుపై నేల గినియ వని తెలుపు ॥రా॥ ఆలక్ష్మణుతో నను మనియెను బఱ్ఱ శాలచెంతఁ దా ననిన। బాలవాక్యములు భావింపక దనుఁ బాలింపగ వేగమున॥ రామ॥

వ. అన్నతోఁ గలిసి వచ్చి పుత్రమిత్రాదులతోఁ గూడ దశ కంఠుని నలిమ తనచెఱబాపు మన్నది. సుగ్రీవునితో దన కష్టంబు దెలిపి చాల యడిగితి నని చెప్పుమన్నది. యంత నామెచే దీవన లంది సెలవుఁ బొంది,

క. నే వచ్చి పోవుసంగతి
రావణునకుఁ దెలుపఁ గోరి రయమున వనమున్
వేవేగమె పెకలించియు
దేవారుల గొందఱను వధించితి నలుకన్.

వ. అంత రావణుం డింద్రజిత్తుచేత నన్నుఁ బట్టి తెప్పించి యడిగిన నాసంగతి యంతయు స్పష్టముగఁ జెప్పిన విని యలిగి నావాలంబు నకు నూనెగుడ్డలు జుట్టించి కాలిపించిన వాలంబుఁ బెంచి లంకాపుర మంతయుఁ గాల్చివేసి సముద్రములో ముంచి తోక చల్లార్చుకొని,

త్రో: వారిధి దాఁటియు వానరులను గూడివచ్చితి మీసన్నిధికి।
వారక యిదియే వార్త యనుచు నానవాలిచ్చిన గొని యులికి॥ రామ॥

వ. సుగ్రీవునిఁ గని రామచంద్రుం డిట్లనియె:

కాంభోజి: అటతాళము.

ఈమానికమ్మునే నెటులను వీక్షింతు? నేమిచేయుదు భానుజా!
కామించి మాపెండ్లి కాలంబునందు మామామకూతున కిచ్చె మం
గళప్రదముగ॥ ఈమానికము॥ అప్పటినుండి తనకొప్పులో ధరియించె;
నిప్పటి కిటుబంపెను! యెప్పుడో మోక్షగుండేశుడ నా నే నాయొప్పుల
కుప్పను దప్పకగాంతునో!॥ ఈమానికమ్ము॥

వ. అని వగచుచుండ,

క. వగవ బనిలేదు రాఘవ
మిగిలినకార్యమున కింక మేకొనియనిలోఁ
బగతురను జంపి చెఱవా
పగ దగు మీదేవికదియ ప్రకృతంబగుటన్.

వ. అని సుగ్రీవుండు దెలిపిన దుఃఖంబు విడిచి ధైర్యంబుఁ బూని యాంజనేయుని గాఢాలింగనంబు జేసికొని,

తో: శతయోజనవిస్తారం బగునాసాగర మెటు దాటితివి?। అతి
ధైర్యంబున నాలంకాపుర మరసి యెటుల వచ్చితివి॥ రా॥

వ. అనిన హనుమంతుండు—

గీ. శాఖపైనుండి మఱియొక శాఖపయికి
నెగురుశాఖామృగంబుల కెంతశక్తి!
తలప నిరుమారు లాసముద్రంబుదాఁటి
వచ్చుటెల్లను నీప్రభావంబగాదె!

వ. అనిన రాముండు—

తో: అంతమంది యోధానుయోధు లా యసురులు గనుగొన హెచ్చు। చింతింపక గాల్చితివి లంక యిది యెంతధైర్య మనవచ్చు॥ రా॥

వ. అనిన దానికి నాంజనేయుండు—

తో: జానకి నిశ్వాసంబున నీకోపానలమున నాలంక । కానగ ముందే కాలిపోయె; నేఁ గాల్ప గలనె యకలంక॥ రామ॥

వ. అను వాక్యంబులకు శ్రీరాముండు పరమానంద భరితాంతఃకరణుండై,

గీ. ఎంత కార్యంబు జేసితి విద్ధచరిత!
పరమబంధుఁడ వగుదువు పరఁగ మాకు!
నరయ మత్పద మిచ్చెద! నంతకంటె
నన్య మేమున్నదయ్య నీ కనుచుఁ బలికె.

వ. అంత హనుమంతుండు నయ వినయ భయంబులుఁ దోఁపఁ శ్రీరామచంద్రునకు సాష్టాంగనమస్కారంబు లొనరించి యంజలిబద్ధుండై యనుచున్నాఁడు—

శహానః ఆదితాళము.

రామా భానువంశజలనిధిసోమ! శుభామలకామా ॥ రా॥ హైమవతీజపితదివ్యనామ! నుతామరక్షేమదా! ॥ రా॥ నేమది దెలియగ నేరక దనుజవిరామ, యొక్క యపరాధ మొనర్చితి॥ రామా॥ జనకజ నీ కిమ్మని యిచ్చిన పావనముద్రిక యొకమునితా గైకొనె॥ రా॥ అమ్మని యెవ్వరో! క్రిమ్మఱియియ్యక పొమ్మని బంపెను బోసగ మోక్షపుర॥ రా॥

వ. అని పలికిన వాక్యంబులు విని రాఘవుండు నవ్వుచు నిట్లనియె,

తో: నే నేముని నై నిలిచితి నక్కడ నీగర్వం బుడుపఁగను వానరవర, యెవ్వరిపనిగా దది; మానుము సంశయ మికను॥ రా॥ ఇదిగో జానకి, యిచ్చిన యుంగర మిపుడు వ్రేల దాల్చితిని, ముదమున గనుమన ముద్రిక గనుగొని మదిలో గర్వము మాని॥ రామ॥

వ. శ్రీరాముండు సాక్షాన్నారాయణుం డని యాత్మ నెంచి హనుమంతుం డిట్లని పొగడుచున్నాడు:

కీరవాణి : రూపకము.

తపనకులజ! దాశరథీ యపరాధిని గావుము॥ తపన॥ అపరిమితానుపమవచోనిపుణ దీనపాలక॥ తపన॥ నిగమజాలమైనను నీ నిజము దెలియదనుచు విబుధు లగుణునిగా దలపోసి యఖిలమునను గాంతురు నే నగచరుండ మూఢుండ దెలియగ నేర్తునె! మోతుగుండనగరనిలయ నారాయణనామశర్మవినుత రామ॥ తపన కులజ॥

వ. అని యనేక విధంబులం బొగడిన శ్రీరామచంద్రమహాప్రభుడానందవార్ధి నోలలాడి హనుమంతునియందు పరిపూర్ణ వాత్సల్యమునుంచె.

ఆశ్వాసాంతము: తోడి.

అని తాళ్ళూరి నారాయణకవి రామాయణమను హరికథను। ఘనముగం జెప్పెను గద యిది సుందరకాండము చిలుకును సుధను॥ రా॥ ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు గొదవ లేక చేకురును। ముదమున దుదకును ముక్తి లభించును మోతుగుండహరికృపను॥ రామా॥ రామా॥

క. నాచేతనైనకొలందిని
జూచి రచించితిని దీని సుజనులు నెఱసుల్
దోంచినయెడ దిద్దు రని
నాచిత్తములోన నమ్మినా నన యుంబుల్.

మోతుగుండరామాయణహరికథ యందు సుందరకాండము

సంపూర్ణము.

శ్రీ రామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మణేనమః.

అవిఘ్నమస్తు.

మోక్షగుండరామాయణము

హరికథ.

యుద్ధకాండము.

రామమూర్తియటుల న
రకృపారసము చిలుకఁ బలికినపలుకుల్
యుండై వాయుకుఁ
రుఁడు వొగడంగఁ దొడఁగె మన మలరంగన్.

తోడి: రూపకము.

రి కోరి భజియింతు సారసాక్ష! సేవింతు! మారకోటిమంగళ
ర! తారహార! మేరుధీర!॥శౌరికోరి॥ మోక్షగుండఖేల! పృథు
చేల! ప్రతిపక్షమదవిఘాల! నిటలాక్షవినుతశీల! గుణజాలా!
! బుధరక్షక! నారాయణకవిపక్ష! వరకటాక్ష! సమదరాక్షస
క్షశిక్షదీక్ష మోక్షదక్ష ॥శౌరి॥

ని కొనియాడిన రాముఁడు
నమున నలరారి యపుడుమారుతి వినఁగా
జాని గనుఁగొని పలికెను
నఘా యింకఁ జేయనలయునది యెటు లోకో—!
వారిధి మన మెటువలెను దాటుదుము! క్రూరరాక్ష
రి నెటుల జంపుదుమో! మన మెటు భూసుత గం
॥ శ్రీరా॥

తో: తారకలను సికతంబును వర్షపుధారలనైన గణింపఁ గాని కపివీరులసేనల దీటనువా లెక్కింపు॥ రామ॥

క. పదులును నూర్లును వేలును
బదివేలును లక్ష కోటి పదికోటులు న
ర్బుదములు న్యర్బుదములుగా
గొదువలు లేకుండ వెడలెఁ గోతుల గుంపుల్.

తో: చెట్లలనుండియు గుట్టలనుండియు గట్టులనుండియుఁ బుట్టబగలి నట్లట్టహాసమునఁ బొదలుచుఁ జేరెను బ్రబలి॥ రామ॥

వ. ఇట్లు వానరసేనలు నేల నింగియు దిశలను బట్ట నసంఖ్యాకంబుగాఁ గిచకిచధ్వనులచే దిగంతరాళంబు భేదిల్లఁ జే వచ్చిన, సంతసించి యుద్ధయాత్రకు సాగఁ దోలు మని నీలున పించి, రాముండు హనుమంతుని, లక్ష్మణుం డంగదుని నెక్కి వుండు దోడరాఁ, బ్రవాహంబుపొంగి పాఱినట్లు గిరివనము ణంబుల వచ్చి సముద్రతీరంబున మహేంద్రాద్రికిఁ జేరి రాముఁ చున్నాఁడు:

కళ్యాణి: రూపకతాళము.

వనధి దాటి లంకఁ జేర వశమె మనకును! హనుమంతుం బోయెనో! మనమున కాశ్చర్యం బగు॥ వనధి॥ నింగి ముట్టి తరంగంబులు నురుగులు రంగుగ వెంబడి వెంబడిఁ బొంగుచు నేతె ॥పే వనధి॥ భీకర మకరములు, జలచర కచ్ఛపమీనములు ప్రాకటముగ డపుడు పైకిని బొడగట్టి మునుగు॥ వనధి॥ ఎంతదూర మరయ కంతు లేదు తెలియ! సంతతమును మోటుగుండ కాంతుండ యుండిన॥ వనధి॥

వ. అని శ్రీరాముండు డోలాయమానమానసుం డగు లక్ష్మణుండు—

క. శ్రీరామ, నీకు సేవా
పారీణులె దాఁటుచుంద్రు భవసాగరమున్;
ఊరక బలికెదుగా కీ
వారధి యన నెంత నీకు వశమగు టరుదే!

వ. అని పలుకుచుండ నింతలో సూర్యాస్తమయమైన సైన్యంబులెల్ల నియామకస్థలంబుల విడిసిరి. రామ లక్ష్మణ సుగ్రీవులు గాలోచిత కృత్యంబులు దీర్చి యొక్కచో శయనించి జానకిని దలంచుకొని, రాముఁడు—

తోడిరాగము: అటతాళము.

ఎన్నఁడు గాంతునో నిన్నిఁక జానకి! కన్నులకు బాష్పకట్టును వక్కట!॥ యె॥ ఒంటిగ నుండఁగ నోపనినీ కిటువంటి విపద్దశ వచ్చెనె భామినీ॥! యె॥ బాపురె! మనలను బాపినక్రూరుని నాపగ దీఱగ రూపడగింపనె!॥ నె॥ మోక్షగుండపు రాధ్యక్షుఁడనయ్యును రాక్షసమాయకు భ్రమపడిపోయితి॥ నెన్నఁడు॥

వ. ఇటుల విలపించుచున్న రామచంద్రున కుపచరించుచు లక్ష్మణ సుగ్రీవు లిటు లనుచున్నారు.

శా. నిత్యానందమయుండవై తనరు నీనేర్పుల్ విమర్శింపఁగా
సత్యాధీశునకైన దీఱ దనుచో, సర్వేశ, మే మెంత! నీ
వత్యంతంబును దుఃఖ మొందెదవు జాయాభ్రాంతి లీలార్థమె?
శ్రుత్యంతంబున వెల్గు నీచెయువులున్ జోద్యంబు లౌ నీశ్వరా!

వ. లోకవిడంబనార్థము అవతరించినాఁడవు గాన, లోకానుగుణముగ నటించుచున్నాఁడవు. నిదురింపు మన్నాఅని పలికి యందఱు నిదురించిరి. అంతనుదయం బయిన నిక్కడ లంకలో రావణాసురుండు గొలువుకూటంబు జేరి మంత్రుల నందఱ రావించి యిట్లనుచున్నాఁడు

గీ. మంత్రులార, వినుఁడు మర్కటం బొక్కటి
లంకిణిని జయించి, లంకఁ జొచ్చి,

వనము బెఱికికి వైచి, వైదేహి బొడగాంచి,
పురముఁ గాల్చి దనుజవరులఁ ద్రుంచె;
తో: మన చే జిక్కియు మతి వంచకుడై వనధి దాటి వేగము
జనియె: రామలక్ష్మణులఁ గపుల జయ్యనఁ దేఱఁగ మోదమున ॥౧

వ. చనుదెంచి సముద్రతీరంబున విడిసినట్లు చారులవలన వింటి నెట్టులనైన రాముండు వారధి దాటి రాకమానఁడు. దీని కేది సముపాయంబు యోజించి తెలుపుఁ డని పలికిన మంత్రు లుద్దండంబు బొబ్బ లిడుచు నిటు లనుచున్నారు.

కేదార: ఆదితాళము.

ఏల యిట్లు లడలుచుండెద వయ్య రాక్షసరాజ! ॥ యేల॥ చాల దిక్పాలుర నవలీల గెలిచి నట్టిబలశాలివి శాత్రవగణాసకోపివి నీవు! బే రీతిబలుక కింకరజాలము మమ్ము బంపిన నీ వేళబోయి పగతుర గీలాభీ మొనరింతుము॥ యేల॥ ఖండితముగను మోతుకుగుండ శ్రీకోదండపాణి దండఁజేరి దండికోతిపిండుతో గూడఁ జెండి పంచుకొని మేము వం కడుపునిండ దిని, నిండు వేడ్కతోడ నత్తు ముందుము నీ డెందము నేల॥

వ. అని మంత్రులు పలుకు నంతలో నింద్రజిత్తు ప్రహస్త శ మాయ మహాకాయ అతికాయ మకరాక్ష యూపాక్ష విరూపాక్ష ధు మ్రాక్ష శోణితాక్ష ఖడ్గరోమ వృశ్చికరోమ సర్పరోమ కంపనఅకంప కుంభ నికుంభ మహోదర అగ్ని కోపన దుర్ముఖ దేవాంతక విద్యు హ్వాదిరాక్షసవీరు లక్షయబలశౌర్యధైర్యంబు లపార్యంబు లగుచుం సింహనాదభుజాస్ఫాలనంబులు చేయుచు రావణబ్రహ్మ కనుచున్నార

బేహాగ! ఆదితాళము.

ఇక మానుము మానుము నీ పీచింత! యీ మానవులు వానర లన నెంత! మనము చూచి చూడకుండ విడువ నాఁడు వాఁడు లేచి

తప్పించుక పోయినాడు! మేము మేచి వెంబడిఁ బడినేఁడు వారిపీచ మడంచివచ్చెదము చూడు॥ మిక॥ పటుశౌర్యవిక్రమధారు లనుచు,నని వారశస్త్రాస్త్రనిపుణు లనుచు, గన కాహార్యసమధైర్యపరు లనుచు, నసుర వర్య, మాప్రతాపములు గనుము॥ నింక॥ పెద్దకొండలు బిండిచేయుదుము! ఆఖండలాదుల దోలెదము! కపితండముల నుగ్గుజేయుదుము! మోక్షగుండహారిని బట్టి కూల్చెదము॥ ఇకమా॥

వ. ఇంతలోఁ గుంభకర్ణుం డాదినంబున నిద్ర లేచియుండి యన్న దర్శనంబునకు విభీషణయుతంబుగా వచ్చిన. గారవించి వారికి దగిన పీఠంబుల నివసింప నసుజ్ఞ యిచ్చి, రావణుండు కుంభకర్ణున కిట్లనియె:

క. తమ్ముఁడ, నీ వెఱుగవు; చి
త్రమ్మగు నొక వార్త గలదు; రాము డనంగా
నిమ్మహిఁ గల డొకభూపతి
సమ్మదమున వానిభార్య జానకి యనఁ గన్.

వ. దండకావనంబున వా రిద్దఱుండఁగా నతని నేమఱఁజేసి యా సీతను దెచ్చి, కూడ యత్నించుచున్న నొప్పనందున రాక్షస స్త్రీలఁ గావలిపెట్టి,

తో: మనయశోకవనమున నుంచిన,రాముని ప్రేరణమున మొన్న। వనచరుఁ డొక్కఁడు వచ్చి చూచి పురమును దహించి తాజన్న॥ రా॥

వ. వాఁడు జాడఁ జూపింపగా ననేకవానరులఁ గూడి రామలక్ష్మణులు వచ్చి సముద్రంబున కవ్వల విడిసి యున్నారు. దీనికేది యోజన యున, నవ్వి కుంభకర్ణుండు——

జంఝూటి: అటతాళము.

రఘురాముని సామాన్యనరు డని రావణా యనకు ఓ రావణా యనకు! నిర్లక్ష్యముగ గనకు॥ రఘురాముని॥ గోపించకుఁడే యతడా యె; లక్ష్మిసుందరియే సీతా శ్రీసుందరియే సీతా వరసుగుణవిఖ్యాతా॥ రఘు

రాముని॥ ఆఘనునిసతి జెఱబట్టుటే రాక్షసులు చెడి రనుకో! రాక్షసులు చెడి రనుకో! ధరమనుటలే దనుకో॥ రఘు॥ శ్రీమోతుగుండప్రరీశ్వరునితోఁ గతు యేటికి! బ్రతికను యేటికి! సరిగాదు మాటికి॥ రఘురాముని॥

వ. అని కుంభకర్ణుం డనునంతలో మహాపార్శ్వుం డను రాక్షసుండు రావణునితో నిటు లనుచున్నాఁడు:

క. సీతను గూడుటకై నీ
వీతీరున భీతినొంద నేలా! బలిమిన్
బ్రీతిగఁ బట్టి రమించిన
నాతెఱవ మ తేమిచేయు నయ్యా! యనఁగన్.

వ. అమ్మాటకు మనంబున నానందంబునొంది మహాపార్శ్వుఁ జూచి యిసుమంత దీనత్వంబుదోఁత రావణుఁ డిట్లనుచున్నాఁడు.

జంఝూటి: అటతాళము.

వినరా మహాపార్శ్వ, విశదముగాను! మును బ్రహ్మసభ కేను బోవు చుండగను॥ వి॥ పుంజికస్థల యను పువ్వుబోణిని రంజింప బలిమిమై రమి యించితిని॥ వినర॥ అది విని మోతుగుండాగ్రీశసుతుడు నెదలో గినసి శపియించె నాయజుఁడు॥ విన॥

వ. ఇది మొదలగు మది నొప్పని మదవతుల గదిమి మదనకదనంబునఁ బొదలించితి వేని నీ పదితలలు పదిపదులతునియలై పుడమిం బడుగాక యని వనజభవుండు శపించె గాన, మునుపటివలె విచ్చలవిడి మచ్చకంటుల జోలికి బోజాలరా! యనునంతలో సుగుణభూషణుండగు విభీషణుండు మృదుభాషణంబుల నన్నరు సభిముఖుండై యిట్లనుచున్నాఁడు.

హిందూస్థాని తోడి: అటతాళము.

అన్న! నే నొనరించు విన్నప మాదరింపుము రావణా! తిన్నఁగా నీమంత్రివర్యులుఁ దెలుప నేరరు రావణా!॥ అన్న॥ సీతను దెచ్చుట

నాశనహేతు వనుకో రావణా! నీతిమాలి జరించుటే కడుపాతకంబగు రావణా!॥ అన్న॥ రాక్షసులను నమ్మి మది గర్వంబు నొందకు రావణా! మోక్షగుండాధీశు నెదిరి పోరాహరింతురె! రావణా!॥ యన్న॥

వ. అని నుడువు విభీషణుని దూషణ వాక్యంబులకు రోషించి భీషణంబుగా నవలోకించి యశనిపాతసదృశంబు లగు పరుషవాక్యులతో నింద్రజిత్తు గద్దించి కొలువుకూటంబు దద్దరిల్లునట్టుగా నిట్లనియె:

అఠాణ: ఆదితాళము.

నన్నుఁ జేలగ గంటివా! నన్ను - గన్నతండ్రిని యంటివా! నీవు ॥నన్ను॥ పిన్నబ్బ యని యూరకున్నను గాని లేకున్న నోరుతునే నీ వన్న మాటలకు॥ న॥ గీరి జగడము జేయఁ గోరి యేతెంచి సభవారిముందర యేమో దూరి తెలిపేవు నీవు॥ నన్ను॥ భీమబలమున సుత్రామాదులను గెలిచి యీమహి నింద్రజిత్తు నామము దాల్చినట్టి॥ నన్ను॥ మోక్షగండేశ్వరుని పక్షముగాను నిలిచి రాక్షసవీరుల నుపేక్షగా నాడెదవు॥ నన్ను॥

తో: వంచుదు నాదిక్పాలకులను! ద్రోల్లించుదునా కులగిరుల! దంచుదునా దిగ్దంతుల బట్టి కలంచుదునా యంబుధుల ॥రా॥ కొట్టుదునా యదుకోటులురాలఁగ! మట్టుదునా యురగులను! బట్టుదునా శశిభాను బింబముల ! నెట్టుదునా ప్రమథులను॥ రా॥

వ. ఈ రందఱు వినఁగ నాముందర రఘునందనుని వందిబృందంబులచదంబున నభినందించెదవుఁ : తొందరపడకు. కపి సందోహంబులఁ జిందరవందరఁ జేసి యమ్మనుజుల ద్రుంచి మాతండ్రి డెందంబు నానందంబు నొందింపకున్న నే నింద్రజిత్తునా ! విభీషణా ! అపృచ్ఛసంభాషణా ! యనిన పలుకులు ములుకులవలెఁ జెవిసోకిన నులికిపడి కనుగొలకులు గెంపులొలుక నలుకతో విభీషణుండు——

కల్యాణి: అటతాళము.

రణభీషణుఁడైనరాముని విక్రమ మణుమాత్రమును నెఱుఁగ కాడెద విటుల; ననిమిషేంద్రుని జయించునటుగాదు దహనాంతికాసుర వనప పవనుల గెల్చినటుగాదు! ధనదేశులను బైకొని సదా బెదరించినటుగాదు! నీకెఱుకలేదు! దనుజులను బోలియింపఁగా నావనజనాభుడు రఘుకులంబున జననమొందెను రాముఁ డనఁగా; మనుజమాత్రునిగా దలంతువా!॥ రణ॥ పుడమి నా రావణుకడుపు జెడ బుట్టితివి! కొడుకవు గా వీవు! కులనాశకుడవు! చెడుగుపనులకుఁ జెడ్డవయినావు! నీకూతలకు లోబడెను దశకంధరుఁడు జెడిపోవు! శ్రీ మోక్షగుండ మొదయఁ డెక్కువ యనుకొనగలేవు! మాకిక జావు తడవుజరుగదు! గపులగూడియు వెడలి రాముఁడు లంక జొచ్చియు గడియలోపల మృత్యువాతను బడగజేయక యూరకుండడు॥ రణ॥

వ. ఇట్లు పలుకుచున్నంత రావణుండు నితాంత కుపితస్వాంతుండయి దిగంతంబులు ఘూర్ణిల్ల నిట్లనియె:

క. మానవులను వానరులను
బూనికతోఁ బెద్దజేసి పొగడెద విచటన్!
మానవభోజను లగుసీ
దానవులను పరకుగొనవు తగునా నీకున్!

ఉ. రాముఁడు దైవ మంచును దిరంబుగఁ బల్కెదు! దైవమైన దా
భూమిజఁ గూడి కానలకుఁ బోకు—నువచ్చునె! నేను వేగమే
ధీమతి నేగి సీతగొనితే నెదిరించి జయింప కుండునే!
నీమదిఁ గానలేక మము నిందగొనర్తువుగా విభీషణా!

తో: దాక్షిణ్యంబున దమ్ముడవని యీతప్పును గాచితిగాని, కట్టుగట్టి పరపక్షము లాడిన శిక్షింతును దయ నూని ॥రామ॥

వ. అనిన విభీషణుండు —

తో: ఈరాక్షసకులము నొందుకు జెఱతువు? ఏలనీవు జెడియెదవు? శ్రీరామునకును సీత నిచ్చి రక్షింపు మనుము బ్రతికెదవు॥ రా॥

ఘరజూరాగము: ఆదితాళము.

రామామణి ని మ్మోల రామునకు సిరా॥ రామా॥ నా మాటలు వినినను బ్రతికెదవు! నీ మతమును మానిన మేలు సుమి॥ రామా॥ రాముడు నీదు శిరంబులు వడిగా భూమిని గూల్చక ముందుగను నీవు ॥ రామా॥ తరుచరు లంబుధి దాటి వచ్చి యీపురము జెఱపక ముందుగను నీవు॥ రామా॥ పుడమి మోక్షగుండ, యొడయునితమ్ముని కడుకోపాగ్నులు వెడలక ముందే ॥రామా॥

వ. ఇట్లు నొక్కి చెప్పిన రాక్షసరాజు కోపోద్దీపితుండై దిక్తటంబు లటునిటుఁ జలింపఁ, బెటబెటఁ బండ్లుదీటుచుఁ గుంభినీ తలం బద్రువఁ, గుంభీంద్రుండు మ్రొగ్గ నంభోనిధు లింకఁ, గుంభినీధరంబులు సెదర విజృంభించి యిది యొకవిలయకాలంబో! యని సభాసదులు భయభ్రాంతస్వాంతు లగుచుండ దిగ్గన గద్దియడిగ్గ నుఱికి వేగంబ కరవాలంబు జళిపించుచు భీషణంబుగా విభీషణువ్రేయఁ బోయి, మాని, వక్షస్థలంబు పయి నొక్కతన్ను దన్నిన వజ్రనిహతంబగు గిరింబోలె నేలంబడిలేచిన తమ్మునిఁ జూచి.

ఖీల్: ఆదితాళము.

పోరా! పోరా! యిక లేచి పోరా! చాలును పోరా! ఛీ యటు ॥పోరా॥ పోరా! యిక మాపురిలో నుండక, పోరుమాని కాపురము లేచి ॥పో॥ పట్టుగ రాముడు జట్టుమైన నీపట్టున జని మొఱవెట్టుకొనగ లేచి ॥పో॥ తమ్ముడ వని నిను నమ్మ దగదు చిత్తమ్మున దెలిసితి! దాయాదివి లేచి॥ పోరా॥ మోక్షగుండకమలాక్షుని నిన్నును శిక్షింపక నేనీక్షితి విడువను॥ పోరా॥

వ. అని ఖండితముగాఁ బలికినవిభీషణుండు రోషించియనలుం నలుఁడు, హరుఁడు, సంపాతి యనునలుగురు సచివులతోడఁ బ్రయ ణాంబయి కాకుత్స్థుని కొలువునకుఁ జనుఁ వాఁడయి,

తో: నీకు హితమ్మును నే నెఱిగించినఁ గైకొనవైతివి నేఁడు తాకి వచ్చినంతటనైనను జిత్తమున దలంతువునాఁడు॥ రాము॥ ఇదివర నిను విడువ దలచి నే నేమో నిలిచితి గాని । యిదిగో పోయె నినకులేశు సేవించుటకయి మది బూని॥ రామ॥

వ అని తత్క్షణంబు లేచి తను తల్లి మందిరంబునకుఁ జ నమస్కరించి యిట్లనుచున్నాఁడు:

క. అమ్మా రామునితో స
ఖ్యమ్మున మను మనుచుఁ బఙ్క్తికంఠునితో నే
నెమ్మది బోధించినఁగో
పమ్మున నా యెడదఁ దన్ని పరిభవపఱిచెన్!

వ. ఈసురాత్మునిఁ గనుచు నే నిం దుండజాల కరుణాశరధి యగు దాశరథిసుఖుగుఁ జేరెద. సెల విమ్మ మాతా! త్రైలోక్య విఖ్యాతా! యనిన గైకసి చింతాక్రాంతయయి కొంతవడికి వివేకంబు నొంది యిట్లనియె:

ఖ్యాండుస్వరము: ఆదితాళము.

పోయిరా విభీషణా! యిఁకఁ బొమ్ము సుగుణభూషణా! పాయక శ్రీరామభద్రుని కృపను దీర్ఘాయురారోగ్య మహైశ్వర్యములు గల్గు ॥పో॥ నిన్ను జేరదీయును; శరణన్నవారి గాచును; మున్ను నీతండ్రిచే విన్నా: నయోధ్యలో వెన్నుఁడు రాముఁడై వెలయు నటంచును ॥ పోయిరా॥ మోతుకుగుండవాసుఁడై మునిముఖ్యహృదయ భాసుఁడై రాక్షసులను గూల్చి, రావణు వధియించి, యీక్షితి లంక నిన్నేలించు నిజముగ॥ పోయి॥

వ. ఇట్లు దీవించి పంపిన నామె సెలవుగైకొని, మంత్రులు దానను బ్రయాణంబయి,

తో: రావణదనుజుని ప్రాణపంచకం బీవిధి జను నన్నటులు। వేవేగంబున నెగిరి వియత్తలవీధిని బోయిరి యటుల॥ రామ॥

క. అంబుధిని దాటి వారలు
నంబరపదమునను రాఁగ, నది గనిగపిసై
న్యంబులు భానుజునకు దెలు
పం బరికించియును రామ భద్రున కనియెన్.

కమాచ్: ఆదితాళము.

వచ్చే వారెవ్వరో! పరికింపుము రామా!॥ వచ్చే॥ హెచ్చుగను జెచ్చెరను నిచ్చటికి విచ్చలవిడిగా ముచ్చట లాడుచు॥ వచ్చే॥ దనుజపతి యనుమతిచే మనపయికిఁ జనుదెంచు నరాశనవరులేనో!॥ వచ్చే॥ మోక్షగుండాధ్యక్షు, మము నీక్షణమే దీక్షతో బాపిన శిక్షయొనర్తుము॥ వచ్చే॥

వ. ఇట్లు పీ రాలోచించుచుండ దివినుండి విభీషణుండు—

తో: రావణు ననుజుఁడ దావకభక్తుఁడ నేవిభీషణాఖ్యుఁడను। దేవరవారికి దేవి నియ్యుఁమని తెలిపిన విననుని దాను॥ రామ॥

గీ. నన్ను నుగ్రదృష్టి గ్రన్నన నారసి
తన్నెఁ గొలువులోన దానవేశు!
డంత నతని విడిచి యాప్తమంత్రులఁ గూడి
వచ్చినాఁడ నీదు ప్రాపుఁగోరి.

కేదార: రూపకతాళము.

దేవ దేవ! సేవకుండఁ గావు మింక నన్ను! గరుణాకర నీవు దప్పరక్షకులు లే రిక; భావములో భావింపకుమా వేఱుగ॥ దేవ॥ అక్షయనారాయణదా సాఖ్యమనః కంజవరసదనా! మోక్షగుండవాస! శశివదనా! రాక్షసు డని శిక్షింపకు రక్షింపుము॥ దేవ॥

వ. అని పలికిన వాక్యంబులకు రాముం డాలోచించుచు సుగ్రీవుండు గ్రమ్మఱ నిట్లనియె:

తో: అసురులమాయల కంతులేదు మీ రెరుగ వ చున్నాడు। పసమీఱగఁ గాపాడఁ దగున చంపగ దగునా! ర నపుడు॥ రా॥

క. శరణన్న పగతునయినన్
ఖరకరకుల సంభవులకుఁ గాచుటయ వ్రతం
బరయగ రావణు తమ్ముని
నరయుడు సౌమిత్రి బోలె ననుజ పేర్మిన్.

వ. అట్లయిన వీఁడు వంచించునని భయపడుము వేమ సుగ్రీవా!

తో: క్షణమాత్రంబున జగము సృజింపఁగ బెనుప నడప న తనరు కర్తనగు నను జెనకఁగ నెటుదనుజుల కగు రేపి?॥ రా॥

సం. వ. అనుచుండ, నాంజనేయుం డిట్లనియె:

ముఖారి: ఆదితాళము-(వలదచ.) వలె.

తగదు వీనిపై నలుగు శ్రీరామచంద్ర॥ తగదు॥ పగవానిగఁ పగ వ లు; దీతఁడు సుగుణాఢ్యుఁడు ఘనుడు దగునీతిపరుడు॥ తగదు॥ తను జూపిన దోష మనుచు జ్యేష్ఠభ్రాతకు దెలిపె నాడు;విడిపించినా ॥తగదు॥ మనపక్షము నగుమాటలు బోధించు మనుజాశనపతితో వక ధృతితో॥ తగదు॥ మోతుకుండేశ్వర, మోసము రా దిక దీక్ష నభయ మిడుము॥ తగదు॥

వ. అని తెలిపిన హనుమంతుని పలుకుల కలరి జలజా కులుఁడు జలజాప్తనందనున కిట్లనియె:

తో: అభయం బిచ్చెద నావిభీషణుని నరసితోడి తె మ్మనఘా సభయుల నెల్లను సమ్మానించుట ప్రభువులపని పో మ్మనగా॥ రా॥

వ. వల్లె యని సుగ్రీవుండు పయి కెగిరి విభీషణుని మంత్రియుక్తంబుగాఁ గొనివచ్చి రామునిం జేర్చి నంతఁ దత్పాదారవిందంబుల శిరంబు మోపి సాగిలిపడి,

బిలహరి: ఆదితాళము.

శరణు దివాకరకులజా! చరణవినిర్జిత వరజలజ! ॥శరణు॥ ఇతరము నే నెఱుఁగనయ! గతి నీ వనుచును గనినాను॥ శరణు॥ అక్షర, నాకభయ మిడి మోక్షగుండాధిప, బ్రోవు వడి॥ శరణు॥ శ్రీయుత నారాయణదాసా యతహృదయ విహార సదా॥ శర॥

భుజంగప్రయాతము: నమోనంతరూపా! కనచ్చక్రదీపా! నమో వేదపాదాసు నాబానుమోదా! ।నమోలోకనాథా! ఘనజ్ఞానబోధా!। నమోభూతరక్షా! సనందాదిపక్షా!

కీర్తన: ఆదితాళము.

నీమయ మంతయు రామా! రామా! యేమిలేను గద రామా! రామా!॥ నీ॥ సోమసూర్యులును, సురలు దిక్పతులు, భూమిముఖాఖిల భూతచయములు॥ నీ॥ మునులును బుధులు, దిగ్మూర్తులు గ్రహములు, దనుజ- మనుజ- మృగతరు విహగములు॥ నీ॥ నిగమాగమములు నిఖల విద్యలును నగములు వార్ధులు నదులును నిధులు॥ నీ॥ మోక్షగుండమున సాక్షిగ వెలసిన యక్షర, నారాయణకవివినుతా॥ నీ॥

వ. అని పొగడిన యానందించి శ్రీరామమూర్తి కృపారసం బొలుక నిట్లనియె:

తో: దానవ నీప్రార్థనను మెచ్చితి గాన, నీనుమదిలోను। దేని గోరి నను దాని నిచ్చెదను దెలుపు మనఁగ నతఁ డనెను॥రా!

క. నీవరరూపము గంటిని
గావున నావంటి శుచియు ఘనుఁడు ను ధన్యుం
డీవిశ్వంబునఁ గలడే!
యీవే నీధ్యానమును వివేకము ముక్తిన్.

కాంభోజి: అటతాళము (నిన్నునమ్మి.) వలె.

కోర నేర వేఱు కోరికలు మది; జేరి నీదు సేవ జేయుభ దప్ప॥ గోర॥ ఘోరదుర్వారని స్సారసంసారాబ్ధి దాటి మునింగెడు వారి సాంగత్యము॥ గోర॥ నారాయణశర్మాధారా, మోతుగుండ గార, నీదుకొల్వేకన్న నన్య మేమి॥ కోర॥

వ. అని వేఁడిన రాముండు సంతసించి,

ఉ. నన్నుభజించుభక్తుల మనంబులనే విహరింతు సీతతో,
నెన్నిక నీకు భక్తునకు నిచ్చితిఁ గొమ్మభయంబు నింక నీ
యన్నను బిల్కుమార్చి నిను నావృతి లంకకు రాజు జేయుదున్!
సన్నుతిఁగన్న భానుకులజన్ముల ఖ్యాతికి వన్నె వెట్టుదున్.

వ. అని తెలిపి హనుమంతునిచేత నిసుకతో లంకాపురిని నిర్మింపఁజేసి యందు విభీషణుని గూర్చుండఁబెట్టి లక్ష్మణునివలన సముద్రోదకంబులు దెప్పించి యతని కభిషేకంబుఁ జేసి,

కీర్తన: త్రిశ్రిజాతి. (సంతతంబున) వలె.

ఓవిభీషణా! యోవరభూషణా॥ యో॥ నీవు మనుము చిరంజీవగుచు నిక నావచనమ్మున॥ నో॥ ఎందాక రవితారకేందులు నుందురో యందాక లంకారాజ్యం బేలుచుండుదు॥ వో॥ ఎందాక నాకథ యియుర్వి నుండునో యందాక లంకారాజ్యం బేలుచుండుదు। వో॥ మోతుగుండేశుని ముఖ్యభక్తుడవగు చక్షయలంకారాజ్యం బేలుచుండుదు॥ వో

వ. ఇట్లు విభీషణునకుఁ బట్టంబుఁగట్టి దీవన లిచ్చిన పిమ్మట సుగ్రీవుండు విభీషణునితో—

తో: రాముడు నీకును రాజ్యమొసగె గద! రావణవధకును నీవు। స్వామిపనికి బాసటయయి నిలువగ వలె ననగను సుగ్రీవు॥ రా॥

వ. కనుంగొని విభీషణుం డిట్లనుచున్నాఁడు:

కీర్తన: రూపకము.

అందఱికిని దొడ్డగునానందము యీనకు నింపొందగ దొడ్డదగ శక్తియున్నదె మనకు!॥ నందఱి॥ మీ సమానముగను నేను మెలగ నేర్తును రామదాసుడనై, యెపుడుసేవ దవిలి సేతును॥ అందఱికి॥ ప్రీతిగను మోక్షగుండవిభునిపనులలో నేరు జేశనైన రీతి దిరిగి జేతు నవనిలో ॥ నంద॥

వ. అని యిట్లు చెప్పుకొనుచుండునంతలో రావణుని పనుపున శుకుండను చారుండు వచ్చి యాకాశవీథిని నిలిచి యందఱు వినుచుండ సుగ్రీవున కిట్లనియె:

తో: రావణు డెఱుకపఱుపు మను వాక్యము లీవిధముగు వినుమినజా ! వేవేగమె ! కపివీరుడవైనరుసేవింగ నేల యనుజా॥ రామ॥ నన్ను జేరుమా, యన్నివిధంబుల మన్నన జేసెద నేను; గ్రన్నన నీలంకకుఁ జనుదేఱుము కపిసైన్యంబులతోను॥ రామ॥

వ అని తనమాఱుగాఁ బలుకుచున్నాఁ డను నంతలో వన చరులు జుట్టుకొని యొక్కతన్ను తన్నిన, దూతను పరాభవించుట నీతిగా దని రాముం డుడిపె. అంత వాఁడు మరల సుగ్రీవునితో రాః ణున కేమి చెప్పుదు ననవుడు,

కీర్తన: ఆదితాళము.

అన్న వాలి నాకు; నతడు మున్నరాముచేఁ జచ్చె । నన్నః నే ననెడుమాట యధమ ! మానరా! ॥యన్న॥ లంకకు ర మ్మని య లంకముగఁ గోరినావు; లంక కేగుదెంచువిధము లలిని వినుమురా॥ మోక్షగుండవిభుని మోసపుచ్చినావు కాన నిన్ను శిక్ష జేయ రాః గూడి చేర వత్తురా॥ యన్న॥

వ. అని చెప్పుము పోరా! రాక్షసాధమా ! యని పలికిన, వాఁడు చావుతప్పించుకొని లంకకేగులోపల శార్దూలుం డను రక్కసు

వలనఁ గపిసైన్యంబుల బలంబును రాముని ప్రతాపంబును విని కొలుఁ
చాలించి రావణుం డంతిపురి కరిగె. ఇక్కడ రాముండు సముద్రుని
గదిసి,—

పూరికళ్యాణి:—రూపకము.

దారి యొసగరాదా! వారినాథ! నెనరులేద! ॥దారి॥ పా
జగత్కంటకుఁ డగు క్రూరుని దశకంఠుద్రుంచి ధారుణిభారంబు బా
గొరితి; లంకకు జేరగ॥ దారి॥ సకలపుణ్యవాహినులును బ్రకటంబు
నేలోపల నొకటిగ జేరగగ్గైకొని యకలంకుఁడ వగుదు! నాకు॥ దా
వెలయఁగ నారాయణకవివినుతుఁ డయిన మోతుగుండనిలయునకుఁ
గాంతు నిచ్చి చెలగిన శాంతాత్మ నాకు॥ దారి॥

వ. ఇటువలె రాముం డెంత ప్రార్థించినను సముద్రుండు మిన్న
కుండిన నాగ్రహించి,—

తో: విను, లక్ష్మణ, వీఁ డెంతదురాత్ముఁడో! విశ్వసింప డెం
యును! ఘనముగ నిప్పుడె గ్రాగించెద గనుగొను నాదు ప్రతాపముఁ
॥రా॥

వ. అని పలికి తమ్మునిచేనున్న విల్లమ్ములు చేకొని బ్రహ
స్త్రంబు సంధించి,—

పంచచామరము.

అహో సముద్ర! కొంచె మైన నాదరంబు లేక నీ
వహంకరించి యున్నవాఁడ! వైననేమి! యుండు నా
మహోగ్ర కాండవహ్ని చేత మారణంబు చేసెదన్!
సహింపు మంతె చాలు ధైర్య శాలి వైన నిచ్చటన్.

వ. అని యస్త్రంబు విడువ నుద్యోగించిన, నతనికోపాగ్ని
జగంబులు గడగడ వడంకె. హద్దుదాఁటి సాగరోదకంబులు యోజ
మాత్రంబింకె. తిమితిమింగిలములు జంకె. అయ్యవసరంబున,—

క. రత్నాకరుండు రవికుల
రత్నమునకు బహుమతులుగ రమణీయములౌ
రత్నంబులు గైకొనుచు బ్ర
యత్నంబున వచ్చె దివ్యమగు నాకృతితోన్.

వ. ఇట్లరుదెంచి యాశరథి దాశరథికి నమస్కరించి యుపాయనంబులు సమర్పించి,

హంసధ్వని: ఆదితాళము.

కళ్యాణగుణగణమ్ నమామి॥ కళ్యా। కమలదళాంచితఘనమృదుచరణమ్ కల్మషహరమ్ కరుణాభరణమ్॥ కళ్యా॥ కటితటరంజితకాంచనచేలమ్ । కుటిలమదాసురకోటి విఫాలమ్॥ కళ్యా॥ మోక్షగుండసత్పురవిభు మఖిలాధ్యక్షమ్ నారాయణకవిరక్షమ్॥ కళ్యా॥

వ. ఈపగిది బ్రార్థించిన శాంతుండయి సీతాకాంతుండు సరిత్కాంతున కిట్లనియె:

తో: నే దొడిగిన యీనిశితసాయకం బేదిక్కునకు వైచెదను । పోదు వృథా పాథోధినాథ! తెల్పుము నా, నత డిట్లనెను॥ రామ॥ ఉత్తరదిక్కున నున్నకిరాతుల నుక్కడంచు రఘువీరా । పొత్తుగలిగి యెప్పుడు నను బాధింపుచు నుందురు రణశూరా!॥ రామ॥

వ. అన, మంచి దని, సముద్రుని బాధింపుచున్న యాభీరుమండలంబుపయి నమ్మహనీయాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించిన, నది వారిని దునిమి పోదిఁ జేరె. పిమ్మట సముద్రుండు——

జంఝూటి: ఆదితాళము.

వారధిఁ గట్టగ నీకపివీరుల బంపవె యోరఘుకులవర ॥వారధి॥ ఓరుపుతో నేరుపుతో భూరుహభూధరములు జేరుతు రపారముగ ॥వారధి॥ దీనికి విశ్వకర్మవరసూను డయిన నలు డౌను సమర్థు దీనికి భూనుతమై మానితమై కానవచ్చు, మోక్షగుండశ్రీన వానితోఁ గలిసి॥

వ. ఈనలుండు చేతముట్టి వైచిన నెంతభారమగు వస్తువైన నీటిమీఁదఁ దేలును. చిన్ననాఁడు గణ్వమహాముని వలన నితఁడు వరంబువడసినాఁడు కాఁబట్టి యతని సేతువు గట్టుపనికినియమింపుఁడు తక్కిన కపు లందఱుఁ బర్వతాదులు దెచ్చియిత్తురు.

క. ఈ తెఱఁగున వినిపించిన
సీతాపతి యలరి నలునిచే నీటిపయిన్
సేతువుఁ గట్టింపఁగఁ దాఁ
జేతంబునఁ దలఁచి యిటులఁ జెప్పె నతనికిన్.

వ. ఇట్లు నియమించి నవపాషాణంబులన్ నవగ్రహములఁ బ్రజించి యచ్చటఁ దనపేర లింగస్థాపనంబుఁ జేయఁదలంచి హనుమంతె కిట్లనియె:

రాగము:ఆదితాళము. (నజరబిర) వలె.

పవనతనయ! యిక లెమ్మా! జవమున గాశికి జని రమా పవన॥ లింగద్వయమును దెమ్మా! శివలింగము మంగళకరముగ వ కిమ్మా నీవు॥ పవన॥ తడవులేదు లగ్నమ్ము! ఇక దడ వడిగా రావ సుమ్మా నీవు॥ పవన॥ చాలభక్తితోడ నుండు నీవు జాల నిన్నేలుమో గుండేశుండు నీవు॥ పవన॥

వ. అనిదెలిపిన రామాజ్ఞ శిరసావహించి వాతూలసుతుం ప్రయాణంబయి,

క. ఆకాశమార్గమునఁ దీ
వ్రాకారతఁబరువువాఱె వారాణసికిన్;
శ్రీకంఠుని విశ్వేశునిఁ
బ్రాకటముగనభినుతించెఁ బ్రవిమలభక్తిన్.

వ. ఇట్లు పొగడిన సంతసించి యాంజనేయునికిఁ బ్రత్యక్షంబై యతని యభిమతం బెఱింగి రెండులింగంబు లిచ్చి నే నిట్లంటి:

క. మును కుంభసంభవున కి
చ్చిన నావాక్యమును దీర్ప శ్రీరామునిద
ర్శనమున కిదె దక్షిణదిశ
కనిలసుతా, వత్తుఁ బదప్రియంబున నిఁకన్.

వ. అనిన, హనుమంతుం డిట్లనియె:

తో: మును పిచ్చితివే మని వాగ్దానము మునివర్యున కని యడుగన్, హనుమంతుని కిట్లని యాకథయాద్యంతము దెలిపితి వడిగన్ ॥రా॥

కీర్తన: ఆదితాళము. (వగ పేటికి) వలె.

విను, కడచిన వృత్తాంతమును దెలిపెద హనుమంత! మును, వింధ్యనగము చెంతకును నారదు డత్యంతవీణా గానమున మున్నడో మ జేరఁగానంత॥ విను॥ అమ్మునిచంద్రుని గాంచి, యద్రీశుఁడు మోహించి, సమ్మతి సమ్మానించి, సాష్టాంగము లర్పించి! యెంచి మించి నెమ్మో మునందు బాణి జోడించి ॥విను॥ మోక్షపురీశునికరుణన్, మునివర, నీవరుదేరన్ ఈక్షితి బాపము లారెన్; ఇదె శుభములు జేకూరెన్ మీ రీ దారి లక్షించి వచ్చు టేల ననుజేరన్? ॥విను॥

వ. అని వింధ్యాద్రి ప్రశంసించిన,

క. నిట్టూర్పు విడిచె నారదుఁ;
డట్టియెడన్ గారణం బహో యే మొకో?
గట్టులయెకిమీ దనఁ జూ
పట్టితి నే నవనియందుఁ బరికింపంగన్.

వింధ్యుండు

శహాన: ఏకతాళము. (కామిని సామినివలె.)

ఏధరణీధర మీకడగు నా కీధారుణి॥ నేధర॥ సాధువరా మీపద సాక్షిగ నే నాడెద॥ నేధర॥ అల్లశర్వాణీశతన యాత్మజయగుట శివుఁ డల్లుడై రంజిల్లుటను శీతాద్రి కొంచెము బేర్కొనంబడె॥ నేధర॥ మేరు

గిరి స్వర్ణమయమై రంజిలు నని దేవాగార మని ప్రఖ్యాతి నొందెను; గాని నాతో సాటి యగునే॥ ఏధర॥ కొండ లెన్నియొ లెక్కకుండె; నవి యేల! మోక్షగుండపతి కృప నిండ, నే నొక్కండ దండిమగండఁ జూడవే॥ యేధర॥

సీ. ఉదయధరాధర ముదయాశ్రితంబు; మం
దేహాద్రి దేహసందోహ మరయ;
నిషధాద్రి నోషధీ నిచయంబులే నయ్యె;
నస్తమితప్రభ లస్తగిరిని;
నీలకాంతులఁ బొల్చు నీలమహీధ్రంబు;
మందాకిసహితంబు మంధరంబు;
మలయాచలంబున వెలయుఁ బాములగుంపు;
రైవతకాద్రి నిర్ధనము గాదె!
గీ. కూటమాత్రంబు లగుచు త్రికూట హేమ
కూటములు భారమును మోయ నోటువడును
సహ్య కిష్కింధ; క్రౌంచాది శైలపతుల
కన్న నేబోల్తు మేటినై యార్యవినుత.

వ. ఇట్లు దుర్వారగర్వంబున నప్పర్వతంబు పలికిన సహింపమి నారదుండు మనంబున—

తో. శిఖరదర్శనముచే మోక్షంబిడు శ్రీశైలాఖ్యము వెలయ, నఖిలగిరుల నితఁ డవమానించుట యాశ్చర్యంబగు దలియ॥ రా॥

వ. అని యెంచి యతని గర్వంబు బాపువాఁడై—

కానడ: రూపకము.

ఏది నీసాటిశైల మీజగంబున! నేఁగాన॥ నేది॥ ఆదిత్య ముఖ గ్రహము లాశ్రయింత్రు దను నటంచు మోహంబుం దనరగను ముఖ్యంబుగ నిక్క గాన॥ యేది॥ విన్నా సిదె నను బోలను వింధ్య

శైల మని యెప్పుడు! ని న్నవమానించుచుండ నిట్టూ ర్పుందుకె విడి చితి॥ నేడి॥ మావంటివారికేల మదియందున నుండనిమ్ము! పోవలె శ్రీమోక్షగుండ దేవుని సేవింపగాను॥ నేదిసీ॥

వ. అని యిట్లుపలికి కలహాశనుండు యథేచ్ఛం జనియె. అంత వింధ్యధరాధరంబు——

శా. ఔరా! మేరుధరాధరంబు గడు గర్వాయత్త చిత్తంబుతో
నీరీతిన్ ననుఁ దూలనాడె నట! కాని మ్మెంతదో తప్పితా
పారాధింగని సంతసింతునెద! సూర్యాదిగ్రహాళుల్ తనన్
జేరన్ వచ్చు ట దెట్టు లోకు-యను చున్ జిత్రింబుగా నత్తఱిన్.

వ. అని నిశ్చయించి తనశరీరంబు రెండువేల యిన్నూట రెండు యోజనంబుల పొడవుఁ బెంచి సూర్యసంచార మార్గంబు నిరోధించిన నది యొక విలయకాలంబై,

తో. పూర్వోత్తరములఁ బొల్చువారికెప్పుడుసంతాపముగలిగె॥ పర్వనదిలఁ బండగ దక్షిణ- పశ్చిమస్థులకు గలిగె॥ రామా॥

వ. ఇట్లొప్పిన సమస్తయజ్ఞాది క్రియలభావం బయిన దేవేం ద్రాది దేవతలు బ్రహ్మసహితంబుగా వారాణసికి వచ్చి న న్నిట్లు ప్రార్థించిరి.

ఖీల్ రాగము: ఆదితాళము (కాముదని)వలె.

దేవదేవ రావె! నీవదిక్కు-కావవె! కేవలాంధకారమైయీవిధంబు దోచె నిదే॥ దేవ॥ కాల మెఱుంగలేని కారణంబుతో జనపాళి సర్వ కర్మలు నోలి మానియుండి రిల॥ దే॥ హవ్యములు లేక మే మకట! యెట్లు నిల్తుమో యవ్యయ! శ్రీమోక్షగుండాధినాథ మమ్మేలవే! ॥ దేవదేవ॥

వ. అని బహుభంగుల ప్రార్థించిన దయామయహృదయుండనై వింధ్యాద్రికి గురువగు నగస్త్యమహామునిని వీక్షించి యిట్లంటి.

క. లోకోపకారమునకై
యోకుంభజ! దక్షిణాశ కరుగవడి జని నీ
వాకుధరేంద్రుని గర్వముఁ
బోకార్పుము కాశి నుండఁ బోలదు నీకున్.

వ. అనిన వాక్యంబులు విని దుఃఖాక్రాంతు డగుచు నగస్త్యుం డిట్లనియె.

హిందు. కాఫీ: ఆదితాళము. (ఈ విపరీత)వలె.

కాశిని బాసి విశ్వేశా! పో వ్వన నగునా!॥ కాశిని॥ ఓశివా! నీదుకడ నుండక నాదక్షిణాశకు బోవ గాఢ్యాను నె నా కికఁ॥ గాశిని॥ ఇమ్మహాస్థలమున నెమ్మెను బాసిన గ్రమ్మట జన్మము గలుగ దాను గదా!॥కాశిని॥ ఖండితంబుగ బలుకఁ గారణ మేమిరా! మోతుగుండ నాయక చెంత నుండ దగనే శివా!॥ కాశిని॥।

వ. అని వగచుచుండిన నగస్త్యునకు నే నిట్లంటిని:

క. ఈవారాణసి, నీగం
గా వాహినితటము, ఢుంఠిగణపతిపదముల్
దేవివిశాలాక్షిని నను
బోవిడువం జాలకిటులఁ బొగులుదు వనఘా!

గీ. పొమ్ముపొమ్మల్ల వింధ్యాద్రిపొడ వడంచి
దక్షిణధ్రువమున సేతుతటమునందు
నిలుము! శ్రీరాము పూజమన్నింప వత్తు;
దర్శనమ్మిత్తునీ కగస్త్యా! మునీంద్ర.

వ. అని యొడంబఱిచిన, మంచి దని యగస్త్యముని లోపాముద్రాయుతంబుగాఁ గాశిం బాసి దక్షిణాభిముఖుండై వింధ్యగిరి సమీపించి వచ్చిన,

క. ఇనమండలపర్యంతం
బును బెరిఁగిన వింధ్యశిఖరి మునివర్యుని రా

కనిరీక్షించి యెదుర్కొని
మానసమున భయభక్తులొదవ నుతిఖిరువ్వండై.

వ. ఇట్లు క్రుంగినరూపంబుతో నమస్కరించి వింధ్యుం డిట్లనియె,

కల్యాణి:ఆదితాళము. (మనవినిచే) వలె.

శరణు కృపాజలధీ! గురువర! ॥శరణు॥ ధరణిని తమసందర్శనమున నే ధన్యుడనైనాను! గురువర ॥ శర॥ మావంశము జన్మము గేహంబును బావన మాయె నహా! గురు॥ శర॥ యేమికోరి మీ రేతెంచితిరో స్వామీ! వచియింపు! గురువర ! ॥శర॥ మోక్షగుండరాముని పదాబ్జముల సాక్షిగ నవరింతు ! గురువర ! ॥శర॥

వ. అనిన వింధ్యగిరికి మునివర్యుం డిట్లనియె:

క. ఈనాసతితో దక్షిణ
కోణమునకుఁ బయనమయితి; గురుతరభక్తిన్
మానితుఁడ వగుట, నుండుమ
ఆసతి మామరలివచ్చునంతకు వింధ్యా!

వ. అదిమొదలు గర్వంబు లేక వింధ్యుండు గుజురూపంబుననుండి పంద్రెండేండ్ల కొకపర్యాయము మునిరాకఁ గోరి నిక్కి చూచుచు, రాకుండిన యథాస్థితినుండుచుఁ, గాలంబు జరుపుచుండె,

తో: అప్పటినుండి నిరాటంకంబుగ నర్కుడు విహరింపగను। ఎప్పటివలె నైమిత్తికముల జనులెలమి కేళిలి వర్తింపగను॥ రాము॥

వ. అట్లు లోకోపద్రవంబుఁ బాపి కుంభసంభవుండు దండకావనంబున నిలిచి నారాక నిరీక్షించుచుఁ దపంబుఁ జేయుచుండె గావున,

హుసేని:ఆదితాళము (ఈరాజా) వలె.

నే నేతేరెదను, నీ వరిగిన వెనువెంబడిగను॥ నేనే॥ మావర్యుని మాటదీర్పగ జానకీశు మానకజూడగ॥ నేనే॥ లింగములు ౨

పుంగవునకు జెలంగ మంగళంబుగనొసంగుము॥ నే నే॥ మోతుగుండాధ్యక్షు నకు బ్రత్యక్షమై నిరీక్షింపగ నిక ! నేనే।

వ. అని చెప్పి వీడ్కొలిపిన, నాంజనేయుండు లింగంబులు గొని వాయువేగంబునం గించిద్దర్వ సమావృతుండయి వచ్చుచుండె. అది యెఱింగి రాఘవుండు సుగ్రీవునిం జూచి,

తో: వాయుసుతుడు రాడాయె ముహూర్తము వోయె నటుల గావునను। ఈయెడ దడయక నిసుకలింగమును నెలమిబ్రతిష్ఠించెదను.

వ. అని సర్వవానరులుం గనుచుండ మునులసమక్షంబున సైకత మయలింగంబును బ్రతిష్ఠంజేసి,

తో: తనకౌస్తుభమును దలచి వచ్చెను దపనకోటిభావమున; మనుకులుండు గని మన మలరగ నమ్మణిని దాల్చె గ్రీవమున॥ రామ॥

వ. ఇట్లు మణిని ధరించి తన్మహిమచేఁ గల్పింపఁబడిన ధేనుధన వస్త్రాభరణాన్నదానంబులచే సభ్యులఁ దృప్తులం జేసి పంపిన, వారు స్వాశ్రమంబులకుఁ బోవునెడ మార్గమధ్యంబున—

తో: మారుతి యెదురై వారిని గని యెవ్వారివలనబూజితులై। వారలు మీరన నపుడ తెలిపిరా పాటులు ముదమున మేదినీసురులు నతులై। ॥రామ॥

క. రామేశ్వరమ్మువినర రఘు
రాముఁడు లింగప్రతిష్ఠ రహిఁ జేయుచు ను
ద్దామమాడిక సత్కృతులచే
ధీనుతి వీడ్కొలుప వచ్చితిమి కపివర్యా!

వ. అనిన విని కోపావిష్టుండయి రాముని యెదుట భూమిపయి బదద్వయచిహ్నంబులేర్పడ దుమికి యాంజనేయుం డిట్లనుచున్నాఁడు.

కమాచ్: రూపకము. (చేటాదరువు)వలె.

నన్నెఱుఁగ వహో! రామ! ॥నన్నె॥ మొన్న లంకకేగి దనుజ ముఖ్యుల నేసరకుగొనక యెన్నగ సీతావార్త సమున్నతమతి నెఱి

గించిన ॥న॥ వ్యర్థంబుగఁ గాశి కేగి వచ్చితి లింగము గైకొని సార్థక మే మయ్యె వృథా శ్రమబడితిసిరఘునందన॥ న॥ ఒక్కటినీకై తెచ్చితి, నొక్కటి నాకొఱకు దెచ్చి; తెక్కడఁబడవైతు జెప్పు మివి మోక్షపురాధీశ్వర॥ న న్నెఱుగ॥

గీ. ఇంత త్వరపడువాడఁవి ట్లేల నన్ను
దిప్పితివి కష్టతమదూర దేశమునకుఁ!
జెలగి యీరీతిహాస్యంబుఁ జేయుటకునో!
దొరల మాటల కెదురు లేదో తలంప!

వ. అని నిష్ఠురంబుగా మాట్లాడిన పవనతనయునకు రవికులభవుం డిట్లనియె:

మత్తకోకిల.

నీవు పల్కినపల్కులెల్లను నిశ్చయంబగుఁ గావునన్
బావనీ! యిదిమత్ప్రతిష్ఠితభవ్యలింగము; దీని నీ
లావుమై దలఁగించి నీవు చెలంగి తెచ్చిన లింగమున్
ధీవరుల్ మదిలోనమెచ్చఁ బ్రతిష్ఠచేయుదు శ్రీఘ్రమౌన్.

వ. అని నయంబున వాక్రుచ్చిన సమ్మతించి యమ్మోటి లేచి పోయి,

తో: లింగంబును గదలింపగ బోయిన లేశము గదలక యున్నదె । లాంగూలము మెల్లగను జుట్టి తనలావున లాగుచు నున్నన్ ॥రా॥ వాలము మూలముపఱకు దునిగి సరివారుగనగ నాలోన । నేల బోరగిలఁదూలి మూర్ఛితుండై లేవక పడియున్న॥ రాను॥

వ. వానరులు హాహాకారంబులు చేయుచు మూఁగి సేదదీర్చి లేపిన, గొంతవడికి లేచి దురభిమానంబు వదలి శ్రీరామభద్రునిఁ బరబ్రహ్మంబుగా భావించి, సాష్టాంగనమస్కారంబు లనేకంబు లర్పించి కొనియాడు చున్నాడు:

పూరికల్యాణి: ఏకతాళము. (జానకీపతి)వలె.

మైథిలీవరా! మన్నింపుదేవర!॥ మై॥ సాధుజనాధార! సత్యవాక్యసార!॥ మైథిలి॥ మంద్రపోడ వంచు వేడలేక భ్రమించినాఁడ। నెంతోడకను నను గొంచెకాఁడటంచు వీడకిక గరుణించిజూడ మించజూడఁ దగు॥ మైథిలీ॥ పిన్నగొప్ప లన్న చో ప్పడచి నాయున్నత ష్టదెన్న జెప్పఁ బోలదు! నిన్నుదప్ప నన్య నెప్పటికి నేనన్న నెప్ప నన్నొప్పఁదగు॥ మైథిలీ॥ మోక్షగుండరక్షకుండ; వఖిలాధ్యక్షుకుండ; వతిరుండ వరుమను దీక్షమెండపేక్షయుండ, నిడితి బరీక్షనిండ! లక్షదండముల॥ మైథిలీవరా॥

వ. అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించిన, నానందించి దయాకలితహృదయుండై రాముండు——

గీ. 'వినుము నీ వేగి తెచ్చిన విశ్వనాథ
లింగమును నిల్పు రామేశ లింగమునకు
నుత్తరంబున' నన్న, నట్లొప్ప నిలుపఁ
గాంచి సంతసమందె రాఘవుఁడు వలికె.

హిందూ కాఫీ: ఆదితాళము. (వందనం చతు) వలె.

చెప్పెదన్ బవనాత్మజా! యిప్పటినుండియు జరుగు నిచ్చటి యేర్పాటులు॥ చె॥ ముందు నీలింగమునకు పూజింపక,నాలింగము నిందు బూజించినపూజలెల్ల నిష్ఫలంబులు॥ చెప్పెదన్॥ నాకు దెచ్చినట్టిలింగ మీకోవెల యందుండును గాక! కాలాంతరమున గావింతుఁ దత్ప్రతిష్ఠ॥ చెప్పెదన్॥ ఛిన్నపుచ్ఛగుప్తపాదచిహ్నమున నీవిగ్రహ మెన్నటికి జెడకయుండ నిమ్ము జనులు సూడగ॥ చెప్పెదన్॥

వ. అని యానతిచ్చిన నటులనే తెగినతోఁకయు గుప్తపాదంబులు గలిగిన హనుమద్విగ్రహమును నిజాంశచే నిర్మించి హనుమంతుం డందు నిలిపినఁ గాంచి,

పూరికల్యాణి: ఏకతాళము. (జానకీపతి)వలె.

మైథిలీవరా! మన్నింపుదేవర!॥ మై॥ సాధుజనాధార ! సత్యవాక్యసార!॥ మైథిలి॥ మందిప్రోడ వంచు వేడలేక భ్రమించినాఁడ। నెంతోడకను నను గొంచెకాఁడటంచు వీడక కిక గరుణించిజూడ మించఁజూడఁ దగు॥ మైథిలీ॥ పిన్నగొప్ప లన్న చొప్పడచి నాయున్నత ప్పదెన్న జెప్పఁ బోలదు! నిన్నుదప్ప నన్యు నెప్పటికి నేనన్న సెప్ప నన్నొప్పఁదగు॥ మైథిలీ॥ మోక్షగుండరక్షకుండ; వఖిలాధ్యక్షుకుండ; వతిరుండ వనుమను దీక్షమెండపేక్షయుండ, నిడితి బరీక్షనిండ! లక్షదండములు॥ మైథిలీవరా॥

వ. అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించిన, నానందించి దయాకలితహృదయుండై రాముండు——

గీ. 'వినుము నీ వేగి తెచ్చిన విశ్వనాథ
లింగమును నిల్పు రామేశ లింగమునకు
నుత్తరంబున' నన్న, నట్లొప్ప నిలుపఁ
గాంచిసంతసమందె రాఘవుఁడు వలికె.

హిందూ కాఫీ: ఆదితాళము. (వందనం చతు) వలె.

చెప్పెదన్ బవనాత్మజా! యిప్పటినుండియు జరుగు నిచ్చటియేర్పాటులు॥ చె॥ ముందు నీలింగమునకు పూజింపక,నాలింగము నిందు బూజించినపూజలెల్ల నిష్ఫలంబులు॥ చెప్పెదన్॥ నాకు దచ్చినట్టిలింగ మీకోవెల యందుండును గాక! కాలాంతరమున గావింతుఁ దత్ప్రతిష్ఠ॥ చెప్పెదన్॥ ఛిన్నపుచ్ఛగుప్తపాదచిహ్నమున నీవిగ్రహ మెన్నటికి జెడక యుండ నిమ్ము జనులు సూడగ॥ చెప్పెదన్॥

వ. అని యానతిచ్చిన నటులనే తెగినతోఁకయు గుప్తపాదంబులు గలిగిన హనుమద్విగ్రహమును నిజాంశచే నిర్మించి హనుమంతుం డందు నిలిపినఁ గాంచి,

క. లోకభయంకరముగ నిపు
డేకాకృతి లింగ మొకటి యేర్పడె నీనిన్
బోకార్చి శుభము జేయుము
శ్రీకంఠా యనఁగఁ గరుణఁజే నే నంతన్.

వ. త్రిశూలంబులచే నామహాలింగమును పండ్రెండుభాగములుగా ఖండించిననవి జ్యోతిర్మయంబులై ఓంకారేశ సోమనాథ త్ర్యంబక మల్లికార్జున నాగేశ వైద్యనాథ విశ్వనాథ కేదారేశ మహాకాళేశ భీమేశ ఘుసృణేశ గంధమాదన- నామంబుల లింగంబులైయొప్పె నంత-

కమాచ్: ఆదితాళము. (ఇటురమ్మా) వలె.

రఘువర్యా! వినుము తెల్పెద ఆర్యాప్రియు డని యంతట నమ్మునివర్యులు నాసిజవార్తఁ దెలిసి ॥రఘువర్యా॥ క్రమ్మఱలింగము గలుగు ననుచు శాపమ్మురు ద్రిప్పిరి భక్తిచేత॥ రఘువర్యా॥ అప్పుడు మోక్షపురాధిపలింగము నెప్పటివలెనే యేర్పడెనో॥ రఘువర్యా॥

సీ. గంధమాదన మను కడపటిలింగంబు
కనకాద్రికీశాన్యమున రహించి
ప్రళయానిలముచేతఁబడి ప్రవాహమువెంట
దక్షిణాంబుధిఁ జేరి దరిని నిలిచె;
రామ, నీగూర్చిన రామేశ్వరస్వామి
నీశాన్యమున గల దిదిగో చూడు
మింతపర్యంతంబు నెవ్వ రెఱుంగరు;
దీనియం దలరు; మత్తేజ మింక

గీ. రామలింగేశు నంచుగరంబు జేర్చి
యుందువసియుంచు జనులు రామేశ్వరము నే
పూజసేయుదు రిది మొదల్ పూజ్యమనుచుఁ;
బదియు రెండవ లింగమై పరఁగు నిదియె.

తో: కలశజునకు వాగ్దత్తము జేసితిఁ గావున, గాశిని విడిచి। యెలమిని వచ్చితి నిందునసించెద నీలింగంబున వెలసి॥ రామ॥

వ. ఈస్థల మునకు వచ్చి సున్నమయుం బగు నీ తేజో లింగంబు నర్చించు వాఁడు బ్రహ్మహత్యాది మహాపాప విముక్తుండు కాఁగలడు. రామా, నీవును నిమ్మహాస్థలమునకు వరంబు లియ్యవలసిన దని శివుండు దెలిపిన శ్రీరాముం డిట్లను చున్నాఁడు.

కీర్తన: రూపకము. (మంగళ మగు) వలె.

విను శంకర, విను శంకర, వినరించెద నెంచి! మనుజులు చయ్యన నిచ్చట మజ్జన మొనరించి ॥విను॥ సంకల్పము సలిపి యుచట సైకతమును గొనియు భాంకంబుగ బుద్ధిసిండఁ బూరించుక జనియు॥ వి॥ శ్రీయుత కాశీస్థలమును సేవించి ముందు నాయనుక బ్రయాగనుంచి యకటరండ మునను॥విను॥ గంగాంబువు గైకొని యీలింగముకడ జేరి, యంగంబున నభిషేకము నటుజేసియు వారి॥ విను॥ భారంబురు వారి ధిలోఁ బడవిడిచిన నంత వా రుందురు మోక్షగుండవరవాసుని చెంత ॥విను॥

వ. ఇదియునుంగాక.

క. ఆయనువున సంకల్పము
జేయక రామేశ్వరంబుఁ జేరదుగంగా
తోయం బది యొకకతమునఁ
బాయక చేరినను బూర్వభవకృతమును యుగా.

వ. ఇది నిశ్చయం బనుచు రామచంద్రుండు పలికె. అచటి కగ స్త్యముని యేతెంచి శివరాఘులకుఁ బ్రణామంబులాచరించి.

తో: కటాక్షమున నీ కాశీశుని నేఁడు గంటి రఘురామా!। నా కొఱంత లే నంటికిఁ దీఱెను. నాకేశ్వరనుత నామా!॥ రామ॥

వ. అని పొగడి శ్రీరామ-శంకరులచే ననుజ్ఞాతుండై యగస్త్యే శ్వర మనుపేర నొకలింగంబునురామేశ్వరలింగంబున కాగ్నేయదిక్కున

స్థాపించి యందుఁ బురాతనముగ నున్న గంధమాదనలింగంబు సుదర్శించి సేవించి వారిచేఁ బూని యగస్త్యుండు నిజాశ్రమంబున కరిగె; అంత —

క. నలుఁడును రామాజ్ఞను దన
దలమోచియు వార్థిగట్టఁ దలపడి కపు లి;
చ్చలు దెచ్చెడు కొండలు వి
చ్చలవిడి చే నంది గర్వసక్తుండగుచున్.

వ. కట్టుచున్న వైఖరిజూచి శ్రీరామచంద్రుండిట్లు మనమునంబున.

తో. తన కొక్కని కీపని నియమించితి నని గర్వంబున నీపు| వనచరావళుల నిర్లక్ష్యముగాఁగని మెలంగుచున్నాఁడు॥ రాము॥

వ. కావున దానినుడుపఁ దగు నని యెంచి,

చ. ఒకశిల నీట నిల్పి, మఱియొక్కటిదెచ్చుచు నంతలోన వి
చిక లటుఁద్రోవఁగాఁ దొలగు జేతికి జిక్కక; యవ్యవస్థచేఁ
గకవికలొంది యానలుఁడు గర్వము సర్వము దక్కి, రాముచెం
తకుఁ జని తత్పదంబులకు దండమువెట్టి వినీతి నిట్లనున్ ;

బిలహరి: రూపకము. (ఏమిసేతును) వలె.

ఏమికారణమో! కామించి కట్టఁ బ్రేమతోఁ గట్ట, స్వామి, నియమించితి॥ రే॥ శిల లిందు వేయ నలల త్రాకు నటునిటు బోవ నలవియే కట్టుట॥ కేమి॥ వార్థి మోసమున వ్యర్థపుచ్చగ నర్థి నెంచెనో! నిర్ధారణ దోపద॥ దేమి॥ తామసింపకయ శ్రీమోటుగుండరామ! యుపాయ మేమైన సెల వొసగుమి॥ దేమికారణమో॥

వ. అని ప్రార్థించిన సంతసించి జానకీపతి యిట్లనియె:

తో. రామనామమును రాతిరాతికిని వ్రాయుచు నతికించినను| క్షేమంబుగ నవి, చెదరకుండునటు చేయు మనుచు చెప్పగను॥ రా॥

వ. నలుండు రామధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠుండయి తదాజ్ఞాప్రకారముండె. అంగద హనుమంత నీల సుషేణ మైంద ద్వివిధ శరభ శతబలి

తార గజగవయ గవాక్ష గంధమాదన దధిముఖ జాంబవంతాదులు లగ్గల కెక్కినట్లు చెలఁగేగి,

రగడ.

వారిధి గట్టగను బూనిరి వానరు లందఱును
వింధ్యపర్వతము వేదాచలమును,
గంధమాదనము గరుడాచలమును,
గాంచనశైలము గైలాసంబును
క్రౌంచాచలమును, రైవతకంబును,
శ్రీగిరివరమును సింహాచలమును,
నాగోవర్ధన మస్తాచలమును,
వరుణపర్వతము నాహిమవంతము,
మరగశైలమును నుదయపర్వతము,
మలయపర్వతము మాల్యవంతమును,
సలరుచున్నద్రోణాద్రి యంజనము,
హేమకూటము మహేంద్రశైలమును,
సామజశైలము సహ్యాభూధరము,
మందరశైలము మాల్యశైలమును,
సుందరమగునా శోభన నగమును,
చిత్రకూటమును క్షీరశైలమును,
చిత్రపునీలక్షితిధరవరమును,
మొదలగు పర్వతముల కేతెంచియు,
వెదకిశిఖరములు వేఁ బెకలించియు,
గొని వచ్చిరి కపికోటులు కొందఱుఁ;
గొని వచ్చిరి మ్రాకులు మఱి కొందఱు;
గొందఱు మూపులఁ గొందఱు శిరములఁ,
గొందఱు భుజములఁ గొందఱు కరముల

నెత్తుక నెగురుచు నెలమిని దెచ్చిరి;
మొత్తము లగుచును మ్రోయుచు వచ్చిరి
చేరువ దిరిగియు, జెచ్చెర దెచ్చిరి,
దూరమునకు జని తొలగక దెచ్చిరి
వంతులు లేకయు వడిగా దెచ్చిరి;
గంతులు వైచుచు గ్రక్కున దెచ్చిరి;
యిటువలె తెచ్చిన యిన్ని కొండలును,
నిటువలె దెచ్చిన యిన్ని మ్రాకులును,
జేరి నలుండును జేతులనందుక,
శ్రీరామునినుతిఁజేయుచు దడయక,
బారావారముపైని పసందుగఁ,
గూరిచి కట్టఁగఁ గూర్మిని బొందుగ,
నాపనితనమ్ము నారసి మెల్లగఁ,
జూపరు లిదె మెచ్చుచు రంజిల్లఁగ
వారిధిగట్టగను బూనిరి వానరు లందఱును.

సీ. మొదటిదినంబునఁ బదునాలుగామడ,
లిరువదియామడ మఱుదినంబు;
నిరువదియొక్కటి మొసఁగమూఁడవనాఁడు,
పిదపదినం బిరువదియు రెండు,
పంచాహ్నమున నిరువదిమూడు,-నిటువలె
శతయోజనంబులు చాపునందు,
దశమాంశము వెడల్పుఁ దగియుండ సేతువు
గట్టె నలుండు లాఘవము మెఱయ;

గీ. నంత రాఘవుఁ డూర్మిళాకాంత రావ
ణానుజార్కజ వాయుసుతాంగదాదు
లనుసరింపుచు రాగ హర్షాబ్ధిఁ దేలి
గట్టుపై సంచరించెడు కాలమందు.

తో: ఉడుత యొకటి చిన్నవ నేతెంచి మహోదధిలోపల మునిగి తడియారకమును బొడిఇసుకను దాఁబడిపొర్లాడియు జెలఁగి॥ రా॥ కట్ట పయికి జనిగ్రక్కున రాల్చియుఁ గ్రమ్మట నటులనె సలుప। నట్టె కాంచి సీతాపతి యారవిపట్టిలోడ నది దెలుప॥ రామ॥

క. ఇంత బలవంతులకు నిది
యెంతయు దుస్తరము కార్య మిట్లుండగనీ
జంతువు స్వల్పం బయ్యును
జింతింపగ భక్తిచేతఁ జేయుచు నుండెన్.

వ. అంతియేకాని యీమహాకార్యంబున నిది చేయుసహాయం బెంత! దేవర వారియం దింతభక్తి దీనికిఁ గలుగుట జన్మాంతర సుకృతంబుగాదా! శ్రీరామభద్రా! అనంతదయాసముద్రా! యని కొని యాడిన రాముఁ డలరి, సుగ్రీవా! దాని నిందుఁ గొని రమ్మనుఁడు,

గీ. భానునందనుఁ డరుదెంచి దానిఁదెచ్చి
రామసన్నిధినుంప హర్షమున నతఁడు
మూఁడు వ్రేళుల దానివీఁపునను నిమిరె;
రమ్యముగను త్రిరేఖ లేర్పడియె నంత.

వ. చందన మందార పనసామ్రాదిదివ్యతరుశోభితం బగు నొక్క-వనమధ్యంబున విడిపించు సత్ప్రాజ్ఞలిచ్చి పిమ్మట శ్రీరాముండు—

క. మునివేషమ్ముల సమర
మ్మునకరుగుట యొప్పదని సముద్రుఁడు, మణిహా
రనికర మంబరములు నిడ
ఘనముగ నవి దాల్చి వెడలెఁ గదనంబునకున్.

కాంభోజి: రూపకము. (భూమిపాలనము) వలె.

దండు వెడలె లంకపయి కోదండరాముడు సానుజుడై॥దండు॥
నిండిడెబ్బది రెండువెల్వల దండికపులు దండములై తనుగొల్వగ

॥దండు॥ భటులచటులార్భటులకు దిక్తటము లదరగ దశవదనుని పుట భేదనమున ననేక కుటిలభయోత్కటవిపరీతములు గలుగ॥ దండు॥ శరణు మోతుగుండనిలయ శరణురాఘవా! జయజయయని సురకిన్నరవరు లంబర చరులై సుమభరితంబుగ వర్షింప॥ దండు॥

వ. ఇట్లు సేతువుమీఁదుగాఁ నడిచి మనుకులుండు సువేలాద్రికిఁ జేరి సైన్యంబుల నక్కడ విడియించె.

తో: అంతట కపుల మహారావములు దిగంతంబులు భేదించెన్; బంతితలలదౌర బాగుగ విని తన మంత్రులతో యోజించెన్॥ రామ॥ కట్టా! రాముడు గపికోటులతో ముట్టడించె మనపురము! । నెట్టుల జేయుద మిక ననుచుండగ నింతలోన వేగిరము॥ రామ॥

వ. రావణునితల్లి కైకసి తనతండ్రియగు మాల్యవంతునితోఁ గూడి రావణుని కొలువుకూటంబునకు వచ్చి వానిచే సత్కరింపబడి యుచితాసనంబునఁ గూర్చుండి యిటు లనుచున్నది.

జంఝూటి: త్రిశజాతి.

నామాట మీఁఱవద్దు । నాపట్టియనుచు బుద్ధు లీమాడ్కి దెలుపగాను నిదె వచ్చియున్నాను మానుః నీమేలు గోరెదను ॥నామాట॥ రామునిదేవిఁ దెచ్చి కామించి చెఱలోనుంచి, సామాన్యు లనుచు నెంచి. సాధింపగను దలచినావు నెమ్మదియోజించి॥ నామాట॥ రాముడు మోతుగుండ శ్రీమాధవుడు గాడా! భూమిజ కమలగాదా! ఏమియు నెఱుకలేదా! వాడా! భామను విడరాదా!॥ నామాట॥

క. సీదాడికోర్వఁ జాలక
యాదేవత లాశ్రయింప, నభయకరం బా
శ్రీదయితుఁ డొసఁగి, నరుఁడై
మేదిని జన్మించె నిన్ను మృతినొందింపన్.

వ. జగదీశుని యానతిచే దేవతాంశంబులఁ గపిసైన్యంబులు గలిగెగాక ఇంత బలపరాక్రమంబులు గల కోఁతుల నెన్నఁడయినఁ గంటివా! కుమారా!

తో: మనుజు డనుచు నీమది నిర్లక్ష్యముగను భావింపకు వినుము। నిను గెల్చిన వాలినిజంపిన శూరునిగా నెఱఁగనుఁ గొనుము॥ రా॥

వ. ఆ మేటి సామర్థ్యంబునకన్న నీవుగంటిమే యెక్కుడయిన నామనుజుని భామినినిఁ దెచ్చుటకు నెదిరించి పోఁగూడదా! యేమఱించి తెచ్చుట భయపడికాదా! పుత్రా! దేవతామిత్రా! రాక్షసకుల పవిత్రా!

తో: ఏటికి జెడియెద విక నయినను నామాటను ద్రోయకు నేడు। తాటకహారునకుఁ దరుణి నొసంగుము దనుజులను బ్రోచును జూడు॥

వ. ఆదయానిధి శరణాగతులఁ గాపాడు బిరుదు గలవాడు కాన నీయం దసూయనొందక జేరఁదీయు. అతని సేవకన్న శుభావహంబు లొండు లేవు: పొ మ్మనుడు, నవ్వి యతం డిట్లనియె:

కమాచ్: రూపకము.

మాటాడకుమీ నాతో॥ మాటా॥ హాటకచేలుడు రాముండు డయ్యెను సేవింపు మనుచు మాటికి బోధించెను నీమాత్రము నేనెఱుఁగ నేమో!॥ మాటా॥ హేయం బగు నీతనువున నాయన నర్చింపజాల; బాయకయని జేసి యొడలువాసి పరమునందు గొలుతు ॥మాట॥ ధారుణిలో మోక్షగుండ శ్రీరాముని నీపిన్న కుమారునితో జేరి కొలిచి మని యుండుము చిరకాలము॥ మాటాడ॥

వ. దిగ్విజయుండనయి బహుకాలం బిహలోకసౌఖ్యంబు లనుభవించితి. ఒకరికి వెఱచి శరణుజొచ్చి యెఱుఁగఁ దురంబున నతని బొరిగొన లేకున్న నాశరీరంబు ద్రోఁచిఁగి పరంబు గాంచెద. స్థిరంబుగ ధరాతలంబు విభీషణుని చేత నేలింపుము. తల్లీ! మఱల నాతో తెలుపకు.

తో: అనవుడు, విధికృత మనుభవింపు మని చనైగైకశితన యిచ్చె,మనుమని గని యమ్మాల్యవంతు డిట్లని బోధింపగ జొచ్చె.
రా॥ సామాన్యునిగా రాముని గని తద్భామిని జేరబట్టితివి! నేమముగల రజనీచరకులమును ఏరుచేయ బూనితివి॥ రామ॥

క. నారాయణుఁడే రాముండగు;
శ్రీరమణియె సీతయగు; ధరిత్రినివారల్
కారణజన్ములు; నిర్జర
వైరులఁ దునుముటయె వారి వ్రతమనుమా రా!

కీర్తన: ఏకతాళము.

నిర్నిమిత్తవైర మేల నీకు రావణా! దుర్నిమిత్తములు జాల దోఁచె రావణా! ॥ నిర్ని॥ సామజాళిసత్వములు సడలె రావణా! హోమధూమములు గ్రుంగె నేమొ రావణా! ॥నిర్ని॥ గుంపులై వరళ్ళుగవిసి కూసె రావణా! సొంపుపెంపు లడగె రాక్షసులకు రావణా! ॥నిర్నిమి॥ నేడిమి నెత్తురులు గురిసె వేగ రావణా! జూడ నుల్కలెల్ల రాలఁ జొచ్చె రావణా ॥నిర్ని॥ మోతుకుండశౌరిమీద ముట్టి రావణా! రాక్షసులు జెదుదురు దిరంబు రావణా ॥నిర్ని॥

గీ. 'సీత నర్పించి రాముని సేవజేసి
లంకఁ బాలింపు మెల్లకాలంబుఁ జెలఁగి,'
యనిన నమ్మాల్యవంతున కాగ్రహించి
పటుభయంకర మూర్తియై పలికెనిట్లు:

కీర్తన: ఆదితాళము.

మాతామహు డని నిన్ను మర్యాదగ జూచుచుండ నీతిమాలి మాటలాడేవు॥ ఓమాల్యవంత॥ భీతి దెల్పి బెదరించేవు! హీనమానవుని సేవ కేను పోవుదునె కులస్థానపౌరుషముల నెంచవు॥ ఓమాల్యవంత॥ కానిపోని వెల్ల నెంచేవు! నన్ను జంప మోతుకుండనాథుఁ డవతరించి

శరణన్న నెటులఁ జంపకుండును॥ ఓమాల్యవంత॥ ఉన్న శర్మ మెటుల మాను ను॥

వ. కాఁబోవునది కాక మానదు. క్షణభంగుర దేహమును శాశ్వతముగా నమ్మి కానిపోనిపనులకు నే నేల చొత్తు! పలు పలుకులుడుగు తాతా! దానవకుల ప్రదాతా! అనుచుండ.

క. దానవపతి యానతిచే
భానుజుకడ కేగి శుకుఁడు పరువడి మగుడన్
దా నరుగుదెంచి మ్రొక్కిడ
శాసనుతో నిటుల; బలికె నతిమోదమునన్.

తో: విను రావణ నేఁ జనిన విభీషణుఁ డనువుగ దెలుపుట చేత। నను జంపగ వానరులు జతనపడ మనుకులుండు దయచేత॥ రామ॥ దూతను జంపినదోష మెంచు న న్నాతఁడె విడిపింపఁగను భీతిలేక నే నేతెంచితి గడు నీతితోడ నిను గనను॥ రామ॥

వ. అనంతసత్త్వసంపన్నులగు కపిసైన్యంబులచే వారిధి గట్టించి దాని మీఁదుగా వచ్చి సువేలాద్రిమీఁద రాముండు సేనాపరివృతుండై యున్నవాఁ డనిన, నాశ్చర్యపడి రావణుండు—

క. శుకుఁడును సచివులు గొలువగ
నొకప్రాసాదాగ్ర మెక్కి యురువడిఁ గని హో!
శుక! నీవెఱుగుదువు గదా!
ప్రకటంబుగఁ దెలుపుశత్రుబలములవరుసన్.

రావణ-శుకసంవాదము : కీర్తన.

॥రా॥ మేలైనచూపుల మిఱుమిట్లుగొలుపు నాసీలాంగు డెవరుశుకా!
॥శు॥ ఆలలితాంగుడే యసురేంద్ర! రామభూపాలు డగును దేవరా!
॥రా॥ పొందుగా నాతని ముందర నిలిచిన మగు రెవ్వరోయి శుకా!
॥శు॥ విందుగ విను రవినందన లక్ష్మణ విభీషణులు దేవరా!

॥రా॥ మోక్షగుండేశుని మొనలను పేర్కొని ముందమున జూపు శుకా!
॥శు॥ అక్షయమైనట్టి యవి యెన్నదరమె బ్రిహ్మాదులకును దేవరా!

వ. అయిన నే నెఱిఁగినమట్టుకుఁ బ్రధానకపుల వివరించెద రావణా!

గీ. లక్షమర్కటు లెపుడుఁ జెలంగి గొలువ
ఘనపుళిందానదీతీరమున వసించి
యుండుమేటిబలుండు నీలుం డతండె
సవితృసుతుదళవాయి నిర్జరవిరోధి.

తో: వేయికోట్లకపివీరులు గొలువగ వేగనంతు డనువాడు। పాయకయుద్ధము చేయయత్నపరుఁడై యున్నాఁ డదే చూడు ॥రా॥

క. గురుతరవింధ్య సుదర్శన
గిరులకు నాథుండు ఘనుఁడు గిరీశసఖుం
డురురణకౌతుకవిపులో
గ్రరణసమారంభుడతఁడు రంభుఁడు గనుమా!॥

హిం॰ కాఫి: ఆదితాళము. (రామనంపిన) వలె.

వాఁడే కను మంగదుడు। వాలినందను డల్లవాఁడే॥ వీడు వాలికన్న మొనగాడు! పనివాడు గద॥ వాఁడే॥ ఏకాదశశతపద్మప్రకట మర్కటు లతిభీకరముగను గొల్వఁ దోఁక గదలించుచున్న॥ వాఁడే॥ తానొక్కడేమోక్షగుండధాముకార్యము దీర్చువానివలె నుత్సాహము బూనియుప్పొంగుచున్న॥ వాఁడే॥

చ. ఘనముగఁ జందనాద్రికిని గాంతుఁ డనం దగి వేయికోట్లపై
నెనుబదిలక్షసంఖ్యగల యెల్లకపుల్ దను నాశ్రయింపఁగాఁ
దనరి, ఖరారియానతిని దా దఁగ గట్టెను నిన్నసేతువుల్:
కనుగొను మాతఁడే నలు! డ ఖండబలుండు! సురారిశేఖరా!

తో. నలువదిలక్షల నాల్గువేల వానరులు గొల్వగాఁ దెలపు। బలమును జూపుచు బరగెను శరభుం డలవాఁడే పరికింపు॥ రామ॥

క. కుముదుని శాత్రవమానస
కుముదుని దశకోటి ప్లవగ గురుసరససరః
కుముదుని రాఘవకార్య
ప్రముదుని సంకోచనాద్రి పతినిం గనుమా!

తో: కోరి యెప్పుడు బదికోట్లమర్కటులు గొలుచుచుండగా నెగడు! । పారియాత్రగిరిభర్త యగును నాపనసుని గను మల్లతఁడు॥ రా॥

గీ. కోటిభల్లూకవర్యులుఁ గొలుచుచుండ
దమ్ముఁ డగుధూమ్రుఁ డత్యంత ధైర్యశాలి
తనకుఁ దోడ్పడ మనదిక్కు గనుచునుండు
జాంబవంతుని జూడు రాక్షసవరేణ్య!

క. డెబ్బది డెబ్బది లక్షల
నిబ్బరపుంగపులుగొలువ నేర్పరులై తా
ముబ్బెదు కోటిధనగనయుల
నబ్బా కనుఁగొంటె! రాక్షసాధిప వారిన్!

వ. మఱియు నింద్రజాల గజ గంధమాదన గవాక్ష శతబలి మైంద ద్వివిద సుషేణ దధిముఖ సుముఖ విముఖులు లోనుగాఁగ పీంద్రు లనంతబలసమన్వితులగు మర్కటబలంబు లసంఖ్యాకంబుగాఁ గొలువ యుద్ధసన్నద్ధులయి కాలు ద్రవ్వుచున్నారు. చూడుము నిశాచరేంద్ర!

కేదారః ఆదితాళము. (కోరియుం) దరు.

చూడు! మారుతని౯ । దనుజేశా! చూడుమారుతని౯ । నాడు లంక జొచ్చినాడు నగరము గాల్చినాడు! యోడక దిరిగినాడు! చనినాడు మొనగాడుగద నేడు॥ చూడు॥ మేరుభూధరసమధీరుని౯ మారుతవర కుమారుని౯ సారపిశంగాకారుని౯ రణశూరుని౯ మణిహారుని౯ కపివీరుని౯ ॥జూడు॥ మోక్షగుండ పురాధ్యక్షుని౯ దీక్షతో గొలుచుదక్షుని౯ యక్షగజహర్యక్షుని౯ బృహద్వక్షుని౯ రిపుశిక్షుని౯ ఫలభక్షుని౯॥ జూడు॥

సీ. వేయికోట్లొకసంఖ్య వెలయఁగనవిలక్ష
కోట్లు మహాసంఖ్య కొమరుమిగుల
నవిలక్షయగుబృంద; మవిలక్షయగు పద్మ
మవిమహాపద్మాఖ్య యగును లక్ష
యవి లక్షయగు ఖర్వ; మవిలక్షయగు మహా
ఖర్వ; మవియు లక్ష కడుసముద్ర
మవిలక్షయయిన మహాసముద్రం బగు
నవిలక్షయగు మహాదాఖ్యయవియు

గీ. నూఱులక్షలు గలవు భానుజునిముఖ్య
సేనకడమవి చెప్పఁగాఁ జేతగాదు;
ఇట్టిసేనలఁ గూడుచు నినకులుండు
లంకపయి దండు వెడలె నిశ్శంకతోడ.

వ. ఇంకొక విధంబు వినుము.

సీ. పదివేలకోట్ల ప్లవంగము లొకగంతు;
గంతులు సాహస్రగణనము గమి;
యాగమికోటి కోట్లగు నొకమొత్తంబు;
శతకోట్ల మొత్తంబు జగతి పీడు;
వెలయ లక్షక్షోణి పీడులైనను సాదు;
సాదుద్విసప్తకసంఖ్య మూక;
శతకోటిమూకలు సంగడినాఁజెల్లు;
నవియును నూరుకోట్లగును దట్టు;

గీ. దట్ట లొకయాఱు గూడినఁ దగును వెల్వ
నిండివెల్వలు డెబ్బదిరెండు గొల్వ
రామచంద్రుండు సీతోడ రణ మొనర్ప
నరుగుదెంచి సువేలాద్రి యందు విడిసె.

తో॥ రావణుఁ డాతనిఁ గదిసి ఘోర శక్యముగా దో యను కొందా! నాపవనసుతుని సమ్మూర్ఛితునిఁ జేసి ఘనంబుగ మనమున జితేందా!
॥ రా॥

క. జగములకుఁ దల్లిదండ్రుల
సగఁ దగువారపుడు వెలుఁగ న్యాయం బగునా!
జగతీశుఁడు రఘువరుఁడుఁ
దగ రాముని శరణు జొచ్చె దయ మన్నించుక్.

జంగ్లాటి: అటతాళము.

దేహాభిమానము సమ్మబోకు! మనమున నింక నేమటికి యుండబోకు॥ దే॥ మలమూత్రములకొంప, మలినయుతంబు, మజ్జాస్థి శోణితమాంసపూరంబు॥ దే॥ మఱి యిట్టి దేహాభిమాన మేమిటికి! మఱచి నీ వెలుఁగగ ముక్తి విప్పుటకి॥ దే॥ ధర మోక్షగుండేను దరిఁజేరి సేవింపఁ బరమాత్మునిఁ బట్టి భవమును దీర్చును॥ దే॥

వ. అని సుగ్రీవుఁడు బోధించినఁ గుపితస్వాంతుండయి చుఱు జూచుఁ బామరుఁడు,

తో॥ సుగ్రీవాత్మజా, రావణుఁడు పని నిన్నుఁ గోరి నేను పంపగను। వారికి శాత్రవ వీరులు యుగాంతులు బలికెద నగును॥ రామ॥ నిన్నిప్పుడు మన్నింపను జంపగ నేనుమది నీ దలంచియును। గ్రన్నన నీ పూర్వపు దోసములు గాన సహించితిని నేను॥ రామ॥

వ. అని పలికి మాన్యమును సాంత్వము చేసియు. పూర్వంబున శుకుండను మర్త్యసురులు గీర్వాణులు వృద్ధి మానుటమిఁ బూర్వగీర్వాణుల గర్వంబు నశింపుటకు సంకల్పించి సుకృత క్రతువులు చేయుచున్నంత—

తో॥ వజ్రదంష్ట్రుఁడను వాఁడు మోసగింపగను। విఘ్నములొసఁగి విమానము నెక్కి నేచియుండు ముదమునను॥ రామ॥

వ. కుంభసంభవుండు సనుదెంచి యన్నం బడిగి స్నానంబున కరిగిన రాక్షసుం డగస్త్యుని రూపంబున వచ్చి,

మత్తకోకిల-'మేకమాంసము బెట్టు నాకును మేదినీసుర' యన్న, నేఁ
గాక నా శుకభార్యరూపము గ్రక్కునన్ ధరియించియుం
బాక మొప్పుగఁ జేసి యమ్మని వచ్చినంతనె పెట్టి దా
జోఁకతో నరమాంస మన్నముసూపశాకపదార్థముల్.

వ. భుజించి శుకునిపైఁ గనలి యయోగ్యం బగు నరమాంసంబు నాకుఁ బెట్టించితివి! నీవు రాక్షసుండవు కమ్మని శపించిన, నతండు నేను నిరపరాధి నని వేఁడె. దివ్యదృష్టిచేత నది రాక్షసకృత్యం బని తెలిసి,

సురటః ఆదితాళము.

సరే సరే నిను శపించితిని నిరపరాధి వనుకోక, మదిలోఁ బరం బెఱుగ లేక॥ మదీయవాక్యము వృథాపోదు; నెమ్మదిన్ దెలిసి కొమ్మా! ఇదితప్పదంచు ననుకొమ్మా॥

సురారిరూపము ధరించి దశకంధరున్ గొలుచుచుండు; మిఁక ముందరన్ మేలు గూడు। ధరన్ మోక్షగుండరాఘవుని సోదరాన్వితంబుగను గాంచిన హరించు శాపమును॥

ఉ. వానరసేనఁ గూడిరఘువర్యుఁడు తమ్మునితోడ లంకపై
దా నరుదెంచినప్డు సముదారత వారినిఁ జూచి వచ్చి యా
దానవ భర్తకున్ దెలిపి తత్త్వవిచారము బోధచేసినన్
మానెడు శాపమంచుఁ గరుణన్ గలశోద్భవుఁ డానతిచ్చినన్.

వ. ఆప్రకార మాచరించి శుకుండు శాపవిముక్తుండై చనియెఁ బార్వతీ! యంత రావణుం డెప్పటిచోటఁ గొలువు దీరియుండె. అక్కడ రాముండు లంక చతుర్ద్వారంబులఁ గపులు ముట్టడించునట్లు చేసి యుద్ధమునకు ముందొక్క బుద్ధిమంతుని సంధికిం బంపినబాగని యెంచి నీతికుశలుండగు నంగదుని గని యందఱు విన నిట్లనియె:

క. అంగద, రయమున రావణు
చెంగటికిం బోయి భీతిచెందక నీవు

పొంగుచును గొన్నికొన్ని ప్ర
సంగంబులు జేసి రమ్ము సత్వరయుక్తిన్.

హిం. కాఫి: అటతాళము.

ఇనకులుండగు రాముఁడిదె దండెత్తినాఁడను మంగదా! నిను సుత్రామాత్మ్యాళితోఁడను దునుము గలడను మంగదా! ॥ ఇనకు॥

ధాతచేఁ గొన్నట్టివరములు దప్పెనను మోయంగదా! సీత నిచ్చియు శరణుజొచ్చిన జెఱుపురాదను మంగదా!॥ ఇనకు॥

పోరి తఱుమఁగ దేవమానులు గారటంచను మంగదా! గారవించి విభీషణునకుఁ గట్టలంకను మంగదా!॥ ఇనకు॥

మోక్షగుండపురీశుతోఁ ప్రతికక్ష వద్దను మంగదా! దీక్షతోఁ గార్యాంతమున జింతింపవద్దను మంగదా॥ ఇనకు॥

అంగదుని రాయబారము.

వ. ఇట్లు తెల్పిన నంగదుఁడత్యానందభరితుండయి శ్రీరామునకు నమస్కరించి సుగ్రీవాదుల యనుమతంబు వడసి పర్వతాకారుండై లంకఁ బ్రవేశించి పురశృంగారంబు దిలకించుచుఁ బోయిపోయి రావణుని గొలువుకూటంబుఁ జేరినఁ గాంచి.

క. ఎవ్వరివాడవు వానర?
యెవ్వరు పంపంగ వచ్చితివ్వాకునీ? విం
దెవ్వరితోఁ బనియున్నది?
యెవ్వరు నీతల్లిదండ్రులెఱిఁగింపుడు తగన్.

వ. అనిన, నంత డిట్లనియె:

కళ్యాణి: రూపకము.

వినర రావణా! రఘువీరుఁడంపినట్టి భటుఁడను నే॥ వినర॥ నినుఁ జలంబుమీఱ వాలమున నను గట్టి వార్ధులందు ఘనత ముంచినట్టి వాలికిని సుతుండనౌదు; । నంగదుడను॥ వినర॥ గట్టిగా నినున్ జయించి

నట్టికార్త వీర్యుజంపినట్టి పరశురాము గెల్చినట్టి మేటిశూరు డగు రఘుపతి॥ వినర॥ మోక్షగుండ దేవునాజ్ఞ దీక్షనీతో మాటలాడ రాక్షసుండ వచ్చినాడ రాజసంబుతోడ దెలుపుదు నిక ॥వినర॥

వ. అని పలికిన విని రావణుఁడు దురాగ్రహుండై యిట్లనియె:

చ. మును పౌక కోఁతిఁ వచ్చి తనముచ్చట లెల్లను జూపి తానున
మ్మనుకులదూత నంచు హనుమంతుఁడ నంచు వచించి మేనుదం
డన మొనరింప సిగ్గుపడి నాటికి బోయెను; నేఁడు నీవు రా
మునకును దూతనంచు ఘనముగ్ దలపోయుచు వచ్చితో బళీ!

క. ఆకోఁతికి శుభమే! గద!
నీకథ లేవియొ వచింపు నేర్పుగ నిచటన్
మేకొని దూతలఁ జంపఁగ
రాకునికిన్ బ్రేలెదరు పరాకున మీరల్.

వ. అనిన నవ్వి యంగదుం డిట్లనియె:

తో: రావణునకు నోడి రయమున వచ్చితి వీ వని కపులందఱును। నావనచరు నపహాస్యము జేయఁగ నతఁడు చనియెఁదందరను॥ రా॥ వానిని నన్నును భానువంశజుని సేనలలో నినజుండు। హీనబలుల మని యెంచి యిట్టిపను లైనఁ జేయుడనుచుండు॥

వ. కాఁబట్టి వచ్చుచున్నాను. తక్కిన విషయము నీ కేల! వచ్చిన ముచ్చట యుచ్చరించెదఁ జెచ్చెర వినరా! రావణా!

తోడి: ఆదితాళము.

ఓరి రావణ! చూడుమురా! ప్రియమున నాలింపర॥ యోరి॥
లోకంబులకును దల్లి జనకసుత నీకు దల్లిగా దటర దురాత్మక! ప్రాకటముగ నీకులము జెఱచుటకు చేకొని వచ్చియు జెఱఁబెట్టితివట ॥ఓరి॥
నీదు పుత్రమిత్రాది బలంబులు నీల్గకముందే యొఱుకగలిగి యమ్మోదినిసుతనిడి మోక్షగుండపతి పాదపద్మముల ప్రాపున జేరుము!॥ ఓరి॥

తో. బలవద్వైరము బాగుగాదు చలపాదితనంబును మాను। అలవిభీషణునివలెనే రాముని నాశ్రయింపు మే లౌను॥ రామ॥ విను నాబుద్ధిని; వినకుండిన నీవు మనుట యబద్ధము ధరను। అనుఁగు జెలులఁ జుట్టాలఁ జూచికొను ఋణము బాయుసుందరను॥

వ. శ్రీరాముని కోపాగ్నికి నెదురు లేదు. నిర్భయంబున నుండకు రా దౌర్భాగ్యా! కార్యాంతమునఁ జింతించి ప్రయోజనము లేదు. అని నుడివిన, నంగదునిపయి నలిగి రావణుం డిట్లనియె:

కీర్తన: అటతాళము. (కలియుగ) వలె.

త్రిజగద్భయంకరు డని, తెలియ వేమిర నన్ను॥ త్రిజగ॥
నిజముగ నిర్భయముగ నిలిచి మాట్లాడెదవు॥ త్రిజగ॥
కైలాస మగలించితి! దిక్పాలకుల జయించితి!
పాలించితి బహుకాల మెను రేమి లేక॥ త్రిజగ॥
వేధోదత్త వరమున సాధించితి లోకములు!
బాధించితి మునుల; నరాధము లెంతటివారు॥ త్రిజగ॥
జానకి సీతం డ్రిపగ నైన దలంపక నీవు
వానిఁ గూడినావు! నిను నే నటుల జేయుదునె!॥ త్రిజగ॥
అంగదా, నాయుందర బొంగి మోక్షగుండరఘు
పుంగవుని భట్టువలెఁ బొగడెదవు సిగ్గుమాలి॥ త్రిజగ॥

క. పగవాఁడు దండువెడలిన
జగడమునకు దీడుకొనుట చదురగు; నిటులన్
జగతీశులెల్ల నవ్వఁగ
మగఁటిమిచెడ సంధిసేత మగతనమగునే.

తో: నగుబాటని యెన్నక నాతమ్ముఁడు నాకునలిగి యటు బోయి। బెగడున రాముని శరణుజొచ్చెఁ నీతగవుచాలుఁ బోవోయి!॥ రా॥

అంగద-రావణసంవాదము.

సురటః అటతాళము.

అం- రామప్రతాపము రాక్షస యిసుమంత నీమది దెలియ వే మది ॥
రా- రాముసామర్థ్యము నాముందు వర్ణింపరాకుము పలుక బోకుము॥
అం-వేడుకతో చిన్ననాఁడె తాటకఁ జంపినాఁడురా! వినుమ బోడురా ॥
రా-అడుదానిని జంపినట్టిశూరత్వము బాడకు యిచట నేడకు ॥
అం-నీ వెత్తలేనట్టి నిటలాక్షువిల్లుద్రుంచె నేర్పుగ కడునోర్పుగ॥
రా-ఆవిల్లు మోపెట్టు టదియెంత! ప్రాతది యగానుగా విరిగిపోవుగా॥
అం-పరశురాముని బాహుబల మడగించిన బంటురా! యేల కంటురా ॥
రా-ధరణీసురుని ద్రుంచుదర్పము జెప్పకు ! తాళురా యికఁ జాలురా॥
అం.మోతుకుండేశుఁడే ముదమున నిను జంపఁ బుట్టెను బడగొట్టును!॥
రా-ఈక్షితి నెటులైన మోక్షము దప్పదిం కేటికి దెలుప మాటికి॥

క. బలవంతుఁడైన వాలికిఁ
గలిగిన నీయంతవాఁడు కడునీచముగా
బలహీను లయిన నరులను
గొలువఁగ ఫల మేదిరోరి కులనాశకుఁడా!

తో: వైరి దప్పనెవ్వారు దొరలు భువి లేరా! కొలువొనరింప। నేరవు రాముని నేను విడిచి యిఁక రారా నను సేవింప ॥రామ॥ వచ్చిన నీకును వానరరాజ్యం బిచ్చెద వారినిఁ గెలిచి; ఇచ్చుగ సుఖ మ్ముగ నిరువుర ముందము; ఎఱిఁగించితి దయఁదలఁచి॥ రామ॥

వ. అనిన, నంగదుండు—

కీర్తనః అటతాళము, (రామక్రి) వరె.

చాలురచాలురచాలుర రావణ! మేలుగ నీ యనుకూలము నాకిక ॥చా॥ కాలము దీఱెను గావున నీ విటు పేలెద వి న్నవి, వి నుకొనక; ॥చాలుర॥ తల్లియుఁ దండ్రియు దాతయు దైవము నెల్లరు

శ్రీరఘువల్లభుఁడే యగు॥ జా॥ మోక్షగుండేశునిచే క్షణమందున రాక్షస చెడెదవురా ముమ్మాటికి! ॥జాలుర॥

వ. అనిన రావణుండు కోపోద్దీపితమానసుండయి రాక్షసులం గని యీపరపక్షపాతి నీక్షణంబున బట్టి కట్టుండని యాన తిచ్చినవారు జెలరేగి మూఁగిన దనలావు గనఁబఱచుటకయి యంగదుండు జిక్కి పిమ్మట—

తో॥ ఆకాశంబున కప్పుడె యెగసియు నటు నిటు విద లింపగను, వేఁగూలిరి పదివేలరాక్షసులు విగతాసువులై ధరను॥ రా॥

గీ. రావణుని కొలువ్వచవిక వేరమునఁగూలఁ
దన్న నది శిథిలంబయి ధరణిఁగూలె;
నలిగి దశకంఠుఁ డంపగా నసురవరులు
నరి మురిల వాని ముట్టి మట్టాడఁ దొడఁగ.

వ. వారి నందఱిని గ్రమ్మఱంబుగ జముమందిరమునకుఁ జేర్చి వేగంబున రామచంద్రునిం జేరి నమస్కరించి యిట్లనియె:

బేహాగ్ రాగము: ఆదితాళము.

రఘువంశశేఖరా! రణరంగభీకరా! యఘుదూర! శ్రీకరా! యమి తకృపాకరా!॥ ర॥ మీయాజ్ఞనెఱవేర్పఁ బోయితి; నాతడు వేయేల సంధి కీయకొననని॥ర॥ చావఁగఁదెంపుగావించి సొంపు జేసయు జెడడు; చెప్పినవినఁడు॥ ర॥ శ్రీమోక్షగుండధామ కోదండరామాయతఁడు రాజికి రాడు॥ రాము॥

వ. అంత సువేలవిభుదలలందు యుద్ధసన్నాహంబు చుఱుకుగ సాగుచుండె. అక్కడ రాక్షసభటులు రావణుని జూచి,

ఉ. దేవ ! పరాకు! వానరుఁడు తేఁకువ దానవసేనఁ దూఁటె తాఁ
బోవఁగ మిన్నకుండితివి; పొమ్మని మాకు ననుజ్ఞ యిచ్చినన్
లావు జవంబు మీఱఁ గపులన్ మనుపంశ్యులఁ గూల్చి వత్తుమో
రావణ! పంపు మంచు విపరంబుగఁ బల్కిన నాతఁ డంతటన్—

వ. తన వైభవంబు రామునకు, గనఁబఱుపఁదలఁచి దివ్యవస్త్రాభరణంబులు ధరించి సమస్తపరిచారకు లుపచరింప రాక్షస గణపరివృతుండై చని యుత్తరగోపురంబునఁ గొలువుదీరినఁ గాంచి విభీషణుని వల్లన రావణుఁగా నెఱిఁగి రాముండు వాని గర్వం బడంచువాఁడై.

తో: అనుజునిచే విల్లంది దానియం దర్ధచంద్రబాణమ్ము। ఘనముగ దొడిగియు గడఁగి విడువ నది చని కిరీటదశకమ్ము॥ రా॥ క్షితిఁగూల్చియు బోదిఁ జేర, రావణుఁడు, సిగ్గుబొంది కడుసోలి। యతివేగంబున నాత్మభవనమున కప్పుడె చనె ధృతిదూలి॥ రామ॥

వ. ఇట్లింటికిఁ బోయి రావణుండు మరలఁ గొలువుఁదీరి రాక్షసులంగని రాముని బలంబులు నాల్గుద్వారంబులఁ గవిసి పురంబుఁ బ్రవేశించుచున్నవి కాఁబట్టి, యీక్షణంబున—

పూరికళ్యాణి : ఏకతాళము - (అమితోగ)వలె.

అసురేంద్రులారా ! యాజికి మీర లతి శౌర్యమొప్ప నడుగు డింపారఁ జేర॥ నసు॥ అరులను ముట్టి, యురికినబట్టి, ధరఁ బడగొట్టి, నుఱుముడు మట్టి మట్టి॥ యసు॥ పగవారిమూఁక భయమేమిలేక దగ వచ్చెఁగాక తఱుమనో గాక పీక॥యసు॥ ధర మోక్షగుండ వరునికోదండ హరుని రాకుండ నాగుడు కెండ పొండ॥ యసు॥

వ. అని పురిగొలిపిన నపక్రమపరాక్రమంబులు మీఱ వీరావేశంబునఁ గ్రూరరాక్షసులు లెక్కకు మిక్కుటంబుగా సమరసన్నాహకుతూహలులయి భేరీభాంకారరవంబులుఁ, గరులఘీంకారంబులు, ధనుష్టంకారంబులు దిగంతంబులు ప్రతిధ్వనులీయఁ గదలి భుజాస్ఫాలనంబులు చేయుచు,

—♦ యుద్ధారంభము. ♦—

తో: నాలుగువాకిండ్లను మూఁగిన యానగచరసేనల దగిలి, ఛాలుగ యుద్ధము, సలుపగ బూనిరి సమరశూరులై మిగిలి॥ రా॥

వ. మేఘనాథుఁ డంగదుని, ప్రజంఘుఁడు సంపాతిని, అతికాయుండు వినతరంభులను, మహోదరుఁడు సుషేణుని, మకరాక్షుండు జాంబవంతుని, విద్యుజ్జిహ్వుండు శతబలిని, విక్రమధనుండు గజుని, కుంభుండు ధూమ్రుని, దేవాంతకుండు గవాక్షుని, సారణుండు ఋషభుని, త్రిశిరుండు శరభుని, నరాంతకుఁడు పనసుని, అకంపనుండు కుముదుని, ధూమ్రాక్షుండు కేసరిని, మహాపార్శ్వుండు గంధమాదనుని, కంపనుండు నలుని, జంబుమాలి హనుమంతుని, మిత్రఘ్నుఁడు విభీషణుని, ప్రహస్తుండు సుగ్రీవుని, వజ్రముష్టి మైందుని, అశనిప్రభుండు ద్వివిదుని, నికుంభుండు నీలుని, విరూపాక్షుండు లక్ష్మణుని, సుప్తఘ్న-రశ్మికేతువులు, యజ్ఞ-కోపాగ్నికేతువులు నలుగురు శ్రీరాముని, మఱియు ననేక వానరయోధులతోఁ ననేక దానవదళంబులు దలపడి ప్రథమ యుద్ధంబున శరవర్షంబులు గురిపించుచుఁ, దరుశైలపాషాణాదులు వైచికొనుచుఁ ముష్టియుద్ధంబులకుఁ జొచ్చుచు, ముసల ముద్గర ప్రాస పరశు భిండివాల తోమరంబులచే నడిచికొనుచు సంకులయుద్ధంబునకుఁ దగుల్పడిరి. ఘోర ఘోరం బయ్యె! నప్పుడు—

తో: రాముని భటుల పరాక్రమమున కల రావణాసైన్యము లాఁగి। యేమాత్రము సహింపఁగజాలక భూమిని గూలిరిలోఁగి॥ రా॥ కొందఱుదగ్గిరి; కొందఱు జచ్చిరి; కొందఱు భయపడి చనిరి; కొందఱు సందుల గొందుల దూఱిరి; కొంద ఱిమురలే మనిరి॥ రా॥

వ. తన బలంబులు నశించి పరబలంబులకు జయము గలుగుటఁ గాంచి యింద్రజిత్తు యుద్ధంబు మాని సనసశాల కరగి హోమంబు జేసి యజ్ఞేశ్వరునివలన దివ్యరథ-రథ్యంబులును దివ్యాస్త్రకవచ-కిరీటాదులును గ్రహించి యుద్ధమునకు వెడలె. ఇక్కడ రాక్షసకాంతలు—

జంఝూటి : త్రిశజాతి.

ఇఁక నేమిచేయుదమమ్మ! ఇఁక దేమికాలమమ్మ! యీ ఘోరు మానరైరి! యిలమీఁద మనవారి బ్రతుకు లేమో నిజము లేదు!

ఎవరు దెలిపిన నెంతమాత్ర మెఱుగ నొల్లడే! యెంతమూర్ఖుఁడే!॥ఇ॥
చలపాదిదశకంఠుడు గెలువగ దలచినాఁడు! అలమోక్షగుండవిభుని బల
విక్రమము గానఁడు! అకటా! కులనాశకుడు వీడు నిలుపరైరిగా! జల
జమిత్రుఁ డస్తమించిన గాని మానరు॥ ఇ॥

వ. ఇట్లు చింతించుచునంతలో నస్తమించి చీఁకట్లు గ్రమ్మిన నింద్ర
జిత్తు మేఘంబుల చాటున నిలిచి మాయాయుద్ధంబుఁ జేయుచునొరుల
కగపడకుండనున్న నతనిఁ గనుఁగొని యుద్ధంబు జేయ వానరులు సమ
ర్థులు గారైరి.

గీ. వానరుల నెల్లఁ బటుబాణవర్షమునను
ముంచి నాగపాశముల బంధించె నపుడు
రామలక్ష్మణులను బరాక్రమము మెఱయ
నింద్రజిత్తు మహాగ్రహం బినుమడింప.

వ. శరీరంబు ధరించినపుడు హరిహరాదులకయినఁ బురాకృతం
బనుభవింపక పోవునా! ముందు బలిని బంధించిన కారణంబునరాముండు
నాగపాశబద్ధుండయ్యె. అంత నింద్రజిత్తు తన విజయంబుఁ దండ్రి కెఱిం
గించిన సంతసించి రావణుండు త్రిజటను బిలిపించి,

కీర్తన: త్రిశతాతి–(వనమును) వలె.

సమరము జూపు రమణీ! కమలాక్షీ! సీతకు నేఁడు ॥సమర॥
క్రమముగఁ గపులు రాక్షసానీకము జేయు ॥సమరము॥ ఒడబడదామె
దరుణి గడువేడ్క నాతోడఁ గూడ! నొడబడ! వడినాగపాశబద్ధుడై
శ్రీరాముఁడున్న ॥సమ॥ ధర మోక్షగుండవిభుడు దనుజుల గెల్వలేడు!
ధరనో విరిబోణీ యాసవిడు మంచు బోధింపుము ॥సమరము॥

వ. అంతట,

గీ. త్రిజట లోనగు రాక్షసస్త్రీలు సీత
నొక్క పుష్పక మెక్కించి యుక్కు మెఱసి

సంగరస్థలిఁ జేర్చి ప్లవంగవిభుల
రామలక్ష్మణులను జూప రమణి గాంచి.

వ. కాంచి జానకీదేవి ఇట్లు వగచుచున్నది.

ముఖారి: ఆదితాళము.

నీకు బ్రహ్మ యిటుల వ్రాసెనేమో! శోకము నిలుపఁజాలను రాఘవ! ॥నీకు॥ ప్రాకటశల్యము - పాపమని యందురు! నీకుబంధక మాయెను! రాఘవ! ॥నీకు బ్ర॥ వెలయగ గాన్మకవిద్య యేమాయె! దైత్యులకు లోఁబడవలసెను! రాఘవ! ॥నీకు॥ దనుజులఁ బోరిగోని నను వెఱబాపెద ననియుంటి నది తప్పెను! రాఘవ! ॥నీకు॥ అంత మెవరు మోక్షగుండ నాయక! నే నకటా దురదృష్టురాలను! రాఘవ ॥నీకు బ్రహ్మ॥

వ. అని బహుభంగుల విలపించు సీతను గాంచి త్రిజట యిట్లనియె:

చ. భయపడనేల నీపతికిఁ బ్రాణభయం బిసుమంత లేదు; ని
శ్చయముగ రాక్షసాధములఁ జంపగఁ బుట్టినవాఁటి యెవ్వ రెం
తయు, జెనకంగఁ జాల్వడరు! దానవమాయలు మాపి నిన్ను నీ
ప్రియుఁ డనురక్తిఁ గౌఁగిట భరించుఁ; జింతపడకు తల్లి! మేలగున్.

వ. ప్రాణంబులు వాసిన వనచరు లింత చింతదక్కియుందురా! కర్మసంచిత మిట్లుండి కొంచెము చిక్కువడిరి! కాని వెఱవవలదు. అని సీత నశోకవనమునకుఁ జేర్చె. నిక్కడ రాముండు గొంతవడికు గన్నులు దెఱచి పాశబద్ధుఁ డయియున్న తమ్ముని విగతజీవునిఁగా నెంచి.

అసావేరి: అటతాళము.

కొమ్మను సాధించుకొన వచ్చి సుగ్రీవ! తమ్ముని గోల్పోవలసెఁగా! నే నిచట సమ్మతి నాసేవ సలుపుచు జనువెంచె! సౌమిత్రి గుణ మెన్నఁజాలా యీవేళ॥కొమ్మను॥ తల్లి సుమిత్ర నాతనయు డేడని

యడుగ నల్లన నాడు కేశవుండను ! నలుఁగండను । నల్లనొంటిగుండువల్లభు నాజ్ఞను నల్లమనుచుఁ ద్రోయువారు ధర లేరు॥కొమ్మను॥

తో: లక్షణయుతుఁడగు లక్ష్మణుఁ బాసి యూరకుండ నుండఁగ జాల !! సీతనమ్మనే విడచినానుదాని ఇహము పోలంగని మేల॥రా॥

వ. అనంతరము రాముఁడు మిక్కిలి బాధపడుచుండఁగాను, నారద యుతంబుగా నీవు కిష్కింధకుఁ జనుము సుగ్రీవా ! యనుచుండెను—

తో: వనచరయూథము నగన విభీషణుఁ డదియేమనుమ్మనఁ గాంచి। అని మొన మార్కొని వెనుకకుఁ దగ్గుటయును వ్యర్థగర్వమనుచుఁ జెంచి॥రా॥

వ. ఇది యుద్ధకాలంబుగాని శోకకాలంబుగాదు. అపజయ జయంబులు దైవాధీనంబులు అగును అగును ! మేము సాహసంబున నేఁడు యుద్ధంబునకు వచ్చియున్నాము. అనవుడు, వాయుపుత్రుఁడను—

తో: ఔను మిత్రా! నీ వన్నమాట సత్యమున్నది రాముని లక్ష్మణుల। బూని యేమఱక బ్రోవుఁడు; నే జని పోగొట్టెద నీ రాక్షసుల ॥రా॥

వ. రాక్షసక్షయంబు సేసి యాంజనేయుఁడు ప్రొసిపి కౌషధంబునఁ దెచ్చి రామునకు ఇచ్చెద. అటుగాదని ప్రాణంబులు దానవుల కెరఁజేసి లక్ష్మణుని వెంటఁ బోనొద నను నంతట, సుషేణుండు—

క. వెఱవకుఁడు నాగపాశము
నురలఁగ ద్రోణాద్రియందు నున్నవి మందుల్!
గరువలిసుతుఁ డంపుఁడు వే
గిరమున నవి దెచ్చి మనకుఁ గీడు తొలఁగున్.

వ. అనుమంత నింతలో పిడుగు దిక్కదంచి నారాయణధ్యానంబు జేయుచు నారదమౌని వచ్చె. ఎటులనిన—

హంసధ్వని: ఆదితాళము.

కోదండధృతకరమ్ భజమానం ॥కో॥ వేదవేద్యము విరాధహరమ్ శ్రీకో॥ వాగీశహృత్పంకజసదనము వరశశాంకసన్నిభ మృదువదనమ్

యోగిపాలనమ్ భోగిశాయినమ్ నాగపోషణమ్ నతజనావనమ్॥ కో॥
ధారాధరశ్యామలగాత్రమ్ నారాయణకవివినుత చరిత్రమ్ సారస
నేత్రమ్ సజ్జనమిత్రమ్ ధరాస్తోత్రమ్ దితిసుతజైత్రమ్॥ కోదండ॥ పక్షీంద్ర
గమనమ్ సురపాలమ్। మోక్షగుండసత్పురవర ఖేలమ్ అక్షరశీలమ్
ఆశ్రితజాలమ్ అనుపమఫాలమ్ అబ్జాలోలమ్॥ కోదండ॥

ద్విపద: అని యిట్లు చనుదెంచి యానారదుండు
మనుకులపతికి నమస్కృతిఁ జేసి,
దేవర వారికి దెలియనిదేది!
రావణు జంపు కారణమున ధరణి
నరుఁడవై పుట్టిన నారాయణుఁడవు
కర మర్థి సజ్ఞానికరణి బల్కెదవు!
లోకుల చిక్కులలోఁ జిక్కు బాపు
నీకు జిక్కులు గల్గునే యేటిమాట!
అదె చూడ నీయవయవములయందు
పదునాల్గు భువనముల్ ప్రబలియున్నయవి!
సర్వంబునీవె నిశ్చయ మగుసుమ్ము!
పూర్వపువాహనంబును స్మరియింపు
వైనతేయుఁడు దాను వచ్చినంతటనె
యీనాగపాశం బు లెల్లను వదలు
నటుచేయు మని చతురాస్య నందనుఁడు
పటుమతి దీవించి పాఱెను దివికిఁ
బిమ్మట రాముఁడు వెనుకటిమాపు
నెమ్మదిఁదలపోసి నిక్క మూహించి, —

తో: గరుడుని దలచిన క్షణమాత్రములో నరుదెంచియు వాఁ
లను। స్థిరముగ బంధించిన యురగంబులఁ దఱిమి వాఁడె మేనలను॥ రా

క. అంతట వానరు లెల్లను
సంతసమున మేను మఱచి చారులవలనన్
వింతగవిని దశకంఠుఁడు
పంతంబున ధూమ్రనయనుఁ బంపెఁ గలనికిన్.

వ. రాక్షసభటులు లక్షోపలక్షలు గొలువ ధూమ్రాక్షుండు తత్క్షణంబున రావణానుజ్ఞచే యుద్ధంబునకు వెడలి.

ధూమ్రాక్షయుద్ధము.

తో: పటపటార్భటులదిక్తటములు బెటిలి పడఁగ నరదంబుఁ! దటుకునఁ బఱపుచు బటహాభేరికామ్మటమృదంగరావంబు! రా॥

వ. చెవులు బీటలువాఱ మ్రోయుచుండ రణభూమికిఁ జేరి వానరులఁబొదివి,

కీర్తన: ఆదితాళము. (మాతావ) వరె.

మానవుల గూడి మీరు మమ్ము గెలువ వచ్చినారు! కానిలే చూతము రండిక॥ ఓకోతులారా!॥ మానుగ నాపైకి లెండికఁ, గొండలు నడవులు దిరిగి పండ్లుకాయలను దిని యుండినట్టి పనులు గావివి! ఓకోతులారా॥ గుండెపగులు యుద్ధభూమిది॥ మోక్షగుండదేవుడైన ముట్టడింపఁగలడె మమ్ము! రాక్షసు లనుచు దెలియరో! ఓకోతులారా! యిూక్షితిగూలుట గానరో.

వ. అని పలికి శరపరంపరలు పఱపినఁ, దరుచరులు సరకుగొనక దరుగిరులచే వానిని విరిగింపుచు పీచు వారుఁ లోపచుండిరి. అంత హనుమంతుండు ధూమ్రాక్షుని గదిసి శంకరధనుష్టంకార మొనర్చినఁ, బంకజాప్తకులుని కింకరులగు మావంకకు నిశ్శంకుఁడ వయి వచ్చి పెంకెతనంపు టంకెలేల? బింకంబు మాని లంకకుఁ జేరుము. వంకరటింకరమాటలాడిన నీతల పెంకులు పెంకులు చేయుదునురా కుంక! యోరోరి! నీ కింతమంకా! అనియొక్క మొత్తుమొత్తినఁ దత్తరంబు నొందక—

తో: గదచే మోదిన జెదరక మారుతి కరమున నొకగిరి బూని। గదిసి వైవ రాక్షసునిమస్తకము పిగిలి కూలె ధరపైని॥ రా॥

వ. అంతకుముందే వానిభటులు వానరులచేతc జచ్చిరి. హతశేషులవల్లన నీవార్త విని రావణుం డకంపనుని బంపిన,

అకంపనయుద్ధము.

తో: విలయకాలుcడో! యిత డని వానరవీరుల గనుచుండ గను। బలముల గూడుక పరతెంచె నకంపనుడు రణముచేయగను॥ రా॥ వచ్చిననాతని భటవర్గంబులు చచ్చి పడగ వానరులు । చెచ్చెర మూcకొని వచ్చియు వైచిరి హెచ్చుగ దరువులు గిరులు॥ రా॥

క. ఉప్పరవీథికి నెగియుచు
నప్పు డకంపనునిపయికి హనుమంతుcడు దాc
గుప్పించి దుమికి పోడిగా
గుప్పున రథరథ్యములను గూలిచి పలికెన్.

వ. నిలింపులగుంపులు గుంపులుగాc దఱిమినట్టి తెంపుc జూపింప నంపులుచేయుచు వచ్చితివి. నీసొంపు వదలించి నిన్నుc జంపి దక్షిణంపు సామి కొంపc జేరc బంపనా! నీకుంప దెంపనా! యోరి యకంపనా! యని యొక్కకొండతో మోదిన, గుండె పగిలి యాతండు గూలె. ఆ సంగతి యెఱింగి దశముఖుcడు—

మహాకాయుని యుద్ధము.

క. తనతనయు మహాకాయుని
నని కేగు మటంచుc బంప, నాతcడురోషా
ననుc డగుచు భటులు మంత్రులుc
దనవెంబడిc గొలిచి రా నుదగ్రత వెడలెన్.

వ. ఇట్లు వెడలి మహాకాయుని మంత్రులగు రుధిరాశన వజ్ర నాభ కాలదంష్ట్ర కాలకల్ప పాపక శతమాయు ధూమ్ర దుర్ధరులను

వారు క్రమంబున బృథు పనస మేఘపుష్ప గవాక్ష ఋషభ గజ క్రోధన శతబలి తారులఁ బొదివి,—

తో: శరవర్షంబులు గురిపించుచు భీకరముగ సమరము జేయ। నరిమురి నవి లక్ష్యము జేయక తరుచరులు గిరులు గొని వేసి॥రా॥

వ. రాక్షస మంత్రులు బీరంబులు సెడి యిలఁ గూలిరి. తక్కిన భటులు వానరసేనల నెదిరించి హతులయిరి. అది గని మహాకాయుని తమ్ముఁడు మహానాథుఁ డట్టహాసంబుఁ జేసిన, వానిదెబ్బలకు వానరులు భీతిల్లిరి, అప్పుడు నంగదుం డెదిరించి,

కమాచ్: రూపకము. (వేటాడెడు.)వలె.

వడి జూపకుమా నీదు వడి॥ వడిజూపకు మల్లదె మీవారలగతి జూచుచుండి మిడుతలు బావకునిమీద నడచినగతి నరుదెంచితి॥ వడి॥ శిక్షింపగనూ మీచేగా దికను; మోక్షగుండదేవు కృపావీక్షణమున సంతత రణదక్షుల మగుదుము; బోరగ రాక్షస, నీ వెంతర! నీ॥ వడి॥

వ. అని పలికి భీకరముగు నొకమారికు చేకొని యొక్క దెబ్బ దీసినం గేకవేసి యతండు కూలె. అంత మహాకాయుండు దమ్ముని చావుఁ గని రోషానల జాజ్వల్యమాన మానసుండయి కపిసేనపయి రథమును బఱపె.

పంచచామరము.

అరణ్యభూములందుఁ గాయ లాకు లారగించుచున్
జరించువానరుల్ నరుల్ ప్రశస్తవీరు లట్ల దీ
పరంబుగా రణంబుఁ జేయ వచ్చినారు మేలునా
శరాళికోర్చి యుండు డంతె చాలు మెత్తు మిమ్ములన్.

వ. అనినఁ వానరులు—

ఉత్సాహ.

మిట్టిపడ్డ సోదరుండు మృత్యువాతఁ జిక్కెఁడే!
వట్టిపొట్ట క్రొవ్వుమాట వాఁగ వీరధర్మమా!

గట్టివాఁడ వయిన నిలువు కదన రంగమందు నిక్క
మట్టిసేతు మొక్కసారి మర్మముల్ గలంచుచున్.

వ. అనిన వాఁడు మహోగ్రహ సమగ్ర విగ్రహుండయి పెక్కు మ్రుల్లు ప్రయోగించె. కొంచెము సే పోర్చియు సైరింపలేని వానరుల నిలువరించి యంగదుం డొక్కగ్రుద్దు గుద్ది,—

కీర్తన: ఆదితాళము - (నీ వను) వలె.

నిను మడియించెద నిలువుము! ఘనముగ నావడిఁ గనుము కనుము॥ నిను॥ దనుజుడ మీతండ్రినిమాజనకుడు మును వార్ధులలో ముంచెను గదరా॥ నిను॥ అటువలె నావాలాగ్రంబున ని న్నిటు బంధించెద నిలవయి మోది॥ నిను॥ మోతుగుండపతి ముఖ్యభటుల మని। లక్షింపక యేలర చెడిపోవ॥ నిను॥

వ. అనిన దానవుం డాగ్రహించి గదతో బాడిచిన గదాయుద్ధంబునఁ గొంతవడిఁదమలాఘవంబులు సూపి యాతటఁ బోక మల్లయుద్ధంబునకుఁ జొచ్చి పెనంగుచు దానవుం డెన్నిమాయలు సేసినను లోఁబడక వాలినందనుండు—

తో: కడుబెట్టుదముగఁ బిడికిటఁ బెడతల నడిచినమాత్రమె యపుడు।దడయక దల బద్దలుగా బగిలినఁ బడియెను నారకసుఁడు॥ రా॥

వ. అనంతరము వానరులు జయజయశబ్దంబుల నంగదు నగ్గించి రామునిఁ జేరి నమస్కరించిరి. రాముండు గౌగిలించుకొని దీవించె. అంత హతశేషులవల్ల విని కొడుకుల మరణమునకు రావణుండు గొంత చింతించి ధైర్యంబుబూనియేగినపిదపఁ బ్రహస్తుని బిలిపించి యిట్లనియె;

కీర్తన:ఆటతాళము.

రాముని సేనల రణమున నెదిరించి రార్తెరి మనవారలు! యేమి యోజించెద! నిక మీద యుద్ధమున కేతెంచె దేశూరులు॥ కలన నీవును నేనుఘట కర్ణుడును దక్క నిలిచేవా రెవరూ సఖా! నెలకొని తమ్ముడు

నిద్ర లేవడాయె! నీవు నే నున్నామిక॥ దీక్షతో నీ వేగు దెంచెదవో! నే నేతెంతునో! తెలుపు మిక మోతుగుండేశుని మొనఁతో బోనీక శిక్షించి వత్తామిదె.!

—♦ ప్రహస్తునియుద్ధము.

వ. అనిన నతం డిట్లనియె:

శా. నే నేతెంచి విరోధియూథముల భంజింతుఁ విచారింపఁగా;
దైనన్ నే నొకనీతిఁ దెల్పెదను నీ వాలింపు మే తాత! వి
చ్చో నాజానకి నిచ్చి తేని గణించుఁ రాముఁ డ! ట్లొప్పదే
నా, నాతం డని కాహవో న్ముఖుఁ; బ్రయాణంబై బ్రహస్తుండొగిఁ.

వ. ప్రచండవేగంబున వేదండ తురంగ తండంబులతోఁ గదలి కోదండంబునఁ గాండంబు లఖండంబుగాఁ దాల్చి సముద్దండ దండధరుం డునుంబోలె భండనమండలంబుఁ జొచ్చి కపిదండుల బెండువడఁజేయు చుండ నీదండిమగం డెవ్వం డని కోదండరాముం డడుగ విభీషణుం డిట్లనియె:

తో: రావణుమాతులుఁ డీవచ్చెడివాడు! రామ! ప్రహస్తుం డితడే!। వావిరి దద్భటవర్గమునకు దళవాయి యగును నీఘనుఁడే॥రా॥

వ. అని తెలుపుచుండ నతండు వానరసేనలను మార్కొని తన మంత్రులు భటులు మృతినొందుటఁ గాంచి యలిగి యందఱపైని గ్రమంబున బాణంబులు పఱపి పేర్చియార్చుచు,

పంచచామరము.

ఆహా !రణంబులందు శాత్రవాళి దాకి పోరుచో
సహింపలేని పిన్నవారిఁ జంపి పెంపుఁ జూపుచుఁ
అహంకరించియున్నవార లట్లుగాదు శూరుఁడౌ
ప్రహస్తుఁ డీతఁ డడ్డగించి పాఱిపోక నిల్వుఁడీ.

వ. అనిన సత్యాగ్రహంబున నీలుం డెదిరించి యిట్లనియె:

పంచచామరము.

అరే ప్రహస్త! నిన్ను నీవె యాత్మ మెచ్చుకొంచు భీ
కరంబుగాఁ గరంబు నీ ప్రగల్భ జాల మాపు! నీ
తరంబుగాదు! రమ్ము నీ ప్రతాపమెల్ల నొంచి సు
స్థిరంబుగా యమాంతికంబుఁ జేర్తు నోర్తు నేఁ డిటన్.

వ. అనవుడు వాఁడు వాఁడిగల బాణంబులు ప్రయోగించె. వానిఁ ౨చే- కొని.

తో: నీలుఁడు రక్కసునెత్తిన బడ నొక శైల మెత్తి వేయగను।
కె.ను ధరపంచు గూతలు సేయుచు మే లని సురలెన్నగను॥ రాము॥ అది
రావణుఁడద్భుతపడి తనమదిలో వగచి యు దెలిసి। కదనమునకు నేఁ
మానవుల మద మడగించెదఁ గడిసి॥ రామ॥

వ. అని సర్వాభరణభూషితుండయి ప్రయాణం బగుచుండ ోదరి కొలువుకూటంబునకు వచ్చిభర్తకు నమస్కరించియిట్లనియె

జంఝూటి: త్రిశ్రజాతి. (ఎవ్వాడు కాని) వలె.

నీ కింతపంత మేల నో కాంత! రఘువరుఁ జాల శ్రీకాంతు
కో వేల; యేకాంతమున మేల జానకీకాంత జెరబట్టుట! ఇటుల నా
కులు ద్రెళ్ళి రక్కటా! భూమిపై నికు నిల్వ జాలగా ॥నీకింత॥
ెంచి చసినవారు నొకరైన దిరిగి రారు! ఇక బోయి బ్రతుకువార
లెవ్వరును, లేరు! చెప్పుటకు భయపడుచుంటిని! మనసు వికల
మొందింపబోకుము; తిన్నగా యోజించి చూడుము॥ నీకింత॥ ధర
త్మజుగుండవిభుడు నరుడెన్నటికి గాఁడు; పరమాత్ముఁడనుచు జూడు?
కజ నిడి వేడు నీవు శరణన్న రక్షించును. జెడినతరువాత బాగానె
ను! ఇప్పుడే శోక మార్పుము॥ నీకింత॥

వ. అని బహుభంగులఁ బ్రార్థించిన వినక కోపించిరావణుండు-

గీ. కోఁతులను గూడి వచ్చిన రోతనరుని
గొలువఁగాఁబొమ్ము పొమ్మని పలుకు లింత
పలుచదన మగు! నా నేర్పు దెలిసియు నిటు
పరుల నామ్రోల గణియించి పలికె దహహా!

చ. సురలను గెల్చినట్టి రణశూరుని నన్ బెదరింప నేల! నా
నరుల విభీషణున్ దరణినందను మర్కటులన్ జయించెదన్
వెఱవకు! గెల్వలేని యెడ వీరరణంబునఁ బోరి చచ్చి యా
పరమపదంబుఁ జూఱఁగొని ధన్యయశంబు గడింతు భామినీ!

వ. అనిన, నతని నిశ్చయంబు దెలిసి విధికృతంబని యెంచి, అంతఃపురమున కేఁగుచుఁ దోడిసఖులతో నిట్లనుచున్నది.

హిం. తోడి: అటతాళము.

ఏమని పలుకుదు! నిన్నేమి సేయుదు! కామిని! చెడిపోవు కాలము వచ్చెను॥ నే॥ సామజగామిని, సైపఁజాల తొలి బాముల నోచిన నోము ఫలంబున॥ కేను॥ తగ మోతుకుగుండధాముని తోడఁ బగ బూనినాఁడు బ్రతుకఁగ నౌనటే!

వ. అంత రావణుండు యుద్ధసన్నద్ధుండయి,—

రావణప్రథమయుద్ధము.

క. పదితలలఁ గిరీటంబులు
పొదలఁగ శస్త్రాస్త్రసమితి పొందుగఁ దనయి
ర్వదికరములందుఁ దాలిచి
యుదయార్క ప్రభల వెలుఁగు నొకరథ మెక్కెన్.

వ. ఇట్లు లెక్కి చతురంగబలసమన్వితుండయి చనుచుండ,

తో: కరిబృంహితములు తురగ ఘోషములు నరదంబుల రావములు। మురజపటహాభీకర కాహళరవములు సద్భటరావములు॥ రా॥ కలిసి దిగంతంబులు భేదించియుఁ గమలభవాండము పగిలి। చెలఁగ రణస్థలిఁ జేరి రావణుఁడు నిలిచెను ధైర్యము మిగిలి॥ రా॥

వ. అతని విభవంబుఁ గని యాశ్చర్యంబున నితఁడెవ్వఁ డని యడిగిన విభీషణుండు రాముని కిట్లనియె:

హిం—కాఫీ: రూపకతాళము. (ఇంతిరో విన) వలె.

రావణుఁ డతఁడే! రాఘవ! మాయన్నయయిన॥ రావ॥ దేవతలను బాధించుచు దిగ్విజయము గావించిన॥ రావ॥ పాతకుఁ డతఁడు; నీతి యింతయెఱుఁగలేఁడు; ఖ్యాతిగ మి మ్మేమరించి సీతను చెఱబెట్టినట్టి॥ రావ॥ ఈక్షితి వీని శిక్షించిన వెనుకను గాని మోక్షగుండవాస లోకములకు మేలుగలుగదయ్యా॥ రావ॥

వ. అని తెలుపుచుండునంతలో రావణుండు వానరసైన్యంబుల పయిఁ దీక్ష్ణబాణంబులు నెడపక వేసి చిందరవందర చేయుచుండ, సుగ్రీవుండు రోషించి,

క. ఒకకొండయెత్తివైచినఁ
బ్రకటితముగ దాని నతఁడు బాణంబులచేఁ
శకలములుచేసి మఱి వే
ఱొకశరమున నినజు మూర్ఛ నొందఁగ జేసెన్.

వ. అది గని హనుమంతుండు రోషతామ్రాక్షుండయి రథంబు పయికి లంఘించి,

పంచచామరము.

ధరాకుమారిఁ జూచి క్రూరదానవాళిఁ ద్రుంచినీ
పురంబుగాల్చి నిన్నుఁ జంపఁ బూని నాఁడుమానితిన్
శిరంబులెల్లడుల్ల నేఁడు చేతు బ్రహ్మదత్తమౌ
వరంబులెల్ల నీదినంబె వాఁగుపాలు గావలెన్.

వ. అని బెదరించి పటుతరముష్టిచే వక్షంబున నొక్కపెట్టునఁ బొడిచిన రథంబుపయి మూర్ఛిల్లి వెంటనే తెప్పిరిల్లి చుఱచుఱఁ జూచుచు,

తో: కడువడి మెచ్చితి గదరా బలవంతుఁడ వని దశముఖుం డడవఁ। బెడిదంబగు తన పిడికిటిపోటునఁ బడి రెమను మూర్ఛిలి దిగువ॥ రా॥

వ. హనుమంతుండు మూర్ఛఁబోయిన రావణుఁడు నీలునిమీఁదికి రథంబుఁ బో నిచ్చి,

పంచచామరము.

తటాన నన్ను దాకిపోర దర్పకారి వైన ము
ర్కటాధమా! తరంబుగాదు రమ్ము నా పాటవంబు కసి
పటుత్వ మెల్ల గాంచి రామభద్రుఁ జేరఁ బోయి ది
క్తటంబు లార్వ నేఁడు మత్ప్రతాపఁ మెల్ల జూపెదన్.

వ. అనిన,

తో: నీలుడు కోపాన్వితుఁడై యొకనగశైలశృంగమును వేయఁ। బోలఁగ నాదశ ముఖుఁడు నడుమనె పొడియఁ జేసె పంపుఁడాయ.

వ. పిమ్మట నీలుండు రావణురథంబుపయి కెగిరి మకుటంబులు జెదరున ట్లాడి ఛత్రచామరంబులు చూర్ణంబుఁ జేసి హారంబులు దెగఁదీసి రథంబు విఱుఁగునట్లు గదిలించి, యనేక విధంబుల భంగపఱిచి నఁగోపించి,

తో: అనలబాణమున నాతని వైచిన నదియగిలిన మాత్రమున! మునుకొని నీలుఁడు మూర్ఛిల్లుటఁ గని కనలి లక్ష్మణుఁడు కలన॥ రా॥

లక్ష్మణ-రావణ సంవాదము పాట: రూపకము.

ల॥ నన్ను గెలిచి పోవరా! దానవకులాధమా! పన్నుగ నా బాహు బలము బరగఁజూడుమా॥ నన్ను॥

రావ॥ పిన్న వాఁడ వెదుర లేవు బీర మేలరా! అన్న మఱుఁగు జేరుము నీ కంతె చాలురా॥ పిన్నవాఁడ॥

ల॥ వాడిగలుగు బాణములు వచ్చె నిలువుమా! వెనుదీసిపోక నిబ్బరముగ నుండ శక్యమా॥ నన్ను గెలిచి॥

రావ॥ నేఁడు మోతుకుండవిభుఁడు చూడ జూసెదన్ నూడిచేసి బాణవహ్ని ముంచి వేసెదన్ ॥పిన్నవాఁడ'' ॥

వ. అనినఁ, గోపోద్దీపితుండయి లక్ష్మణుండు నిలువరింప నశక్యం
బులగు బాణంబులు రావణుపయి వైచిన, నతడు వెఱఁగంది బ్రహ్మద
త్తం బయిన యొక్క-బాణం బెక్కు-వెట్టె.

తో: ఉరము దాకునటు గురిగా వైచిన నరిగి తగుల లక్ష్మ
ణుఁడు। సొరిగి లేచి బిరబిర రావణు విలు నఱికి భయదమై నెగడు॥ రా॥
మూఁడమ్ములు దశముఖుని వక్షమున గాఢ నేయ మూర్ఛిల్లి ।
వాఁడు దెలిసి తీవ్రంబగు శక్తిని వైచెలక్ష్మణుని మళ్ళి ॥ రా॥

గీ. శక్తిదాకి మూర్ఛ సౌమిత్రి మునిఁగిన
నెత్తఁబూని దనుజుఁ డెత్తలేక
యద్భుతంబు నొంది యట నున్న హనుమంతుఁ
డంతమూర్ఛ దెలసి యాగ్రహించి.

తో: వచ్చి రావణుని వక్షము పగులగ వడిగాఁ గుద్దుటవల్ల।
జెచ్చెఱ నటుమూర్ఛిల్లి పడియె సుర లచ్చెరు వందిరి మెల్ల॥ రా॥

వ. ఆంజనేయుండు రామభక్తుండు గాన జులుకనగా లక్ష్మణు
నెత్తుకొని పోయి రామునిముందటఁ బెట్టె రాముని తేజః ప్రభావము
నకుఁ బరాజితమై శక్తి దొలంగె. లక్ష్మణుఁడు మూర్ఛదేఱె మఱియు;

క. రావణుఁడు మూర్ఛదెలిసియు
వేవేగము కపులపైకి వెడలఁగ, వారల్
చేవచెడి యురకఁ గని సీ
తావిభుఁ డదలించి పలికె దశముఖుతోడన్.

రామ- రావణుల ప్రథమయుద్ధము.

రామ- కీర్తన: ఆదితాళము. (భీకరగతి.) వలె.

ఓరోరి రారా కోరికదీర దీరుగ నినుబోర నేరుపుమీఱగ నే
టికి సమకూరె। బోరున ముట్టి ధీరతబట్టి సారెకు గొట్టి చంపుదు జలప
ట్టి॥ యో॥ భండననిపుణ కోదండాదిదీక్ష పండితుం డను, మోక్షగుండ

విభుండను, దండిగ నీతలల్ ఖండింతు; నసురుల దండింతు, గండలు జెండింతు; రణభూమి నిండింతు రక్తము॥ ఓరోరి॥

వ. అనుచున్న సమయంబున హనుమంతుండు గరంబులు ముకుళించి,

తో॥ రాఘవ! దనుజుడు రథము నెక్కియు రణ మొనరింపను రాగ। లాఘవమున గాల్నడ నుండుట పోలదు నన్నెక్కుము వేగ॥ రా॥

వ. అనిన హనుమంతునిపై నెక్కి రామ-రావణులు గోపాటోపంబునం బరస్పరబాణప్రయోగంబులం దమ నేర్పులు గనంబఱచుచున్నంత,

తో॥ ఒక్కబాణమున రక్కసువిల్లు బుటుక్కున విఱువగ నతడు ॥ దక్కిక మఱియొకధనువున శరసంధానము జేసియునపుడు॥ రా॥ లటుకున ననిలజు నిటలము దాకగ దద్దయు వైచిన గాంచి । చటులాగ్రహమున జానకీశు డొకశరమును నడి సంధించి॥ రా॥

వ. రావణు కోదండంబు ఖండించి రథంబు నుగ్గుసేసి రథ్యంబులం జంపి సారథిని గూర్చి,

తో॥ అనువుజూచి శరమను సంధింపగ నతనిమకుటములు విఱిగి । తునిఁగి కిరీట స్థగితమణులు ధరఁదొరగిన నాతఁడు గలఁగి॥ రా॥

వ. అప్పుడు రామచంద్రుం డనుచున్నాఁడు:

క. రావణ, నీ విక నింటికిఁ
బోవుము! వానరులతోడఁ బోరి బడలియు
న్నావటు గావునఁ, జంపక
వే విడిచితి నన్ను, నతఁడు విన్నఁదనమునన్.

వ. పాదచారియై వానరులు నవ్వుచుండఁ దలలు వంచుకొని గరుడునిచే విడువఁబడిన యురగేంద్రుని పగిది లంకలోనికిఁజని కొలువుకూటంబుఁజేరి ఖేదమందుచు రాక్షసుల కిట్లనుచున్నాఁడు:

హిం. తోడి. రూపకము.

ఏమిచేయుదు నకటా! యెటులనోర్తును రాముని వశముగాదు ! తలఁపగ॥ యేమి॥ వన్నెగాంచితి ప్రాభవమున మించితి ! నన్ను నెదురలేరు త్రిభువనములు వెదకిన॥ నేమి॥ నాదుశౌర్యము నేఁడు నాదుధైర్యము మేదిని బడిపోయె దెలుపరాదు నిక్కము॥ ఏమి॥ ఒక్క నరునిచే నయ్యో! చిక్కగవలసె! నెక్కడినరుఁడు మోక్షగుండాధీశుఁడు! దెలిసె!॥ నేమి॥

వ. బలవంతులయిన ప్రహస్తాదులు మడిసిరి! ఇంక నామానవుల నెదిరించువా రెవ్వరు? కుంభకర్ణుండు తొమ్మిది దినంబులనాఁడు లేచి నాతోఁ గొంత ప్రసంగించి మరల నిదురించినాఁడు. మీ రతని లేపు కొని రండు! నాతమ్ముఁడుగాని వారల జయింపఁడు పొండుఅనవుడు,

తో: కుంభపుగూళ్ళను గుసుమగంధములు గొనిరాక్షసు లరుదెంచి। కుంభశ్రవణుఁడు గూరికియుండిన గుహలోన బ్రవేశించి॥ రా॥

వ. గంధపుష్పాక్షతలచే నతనిఁ బూజించి ధూపదీపంబు లిచ్చి, తాము గొనిపోయిన వరాహమహిషాది మాంసంబులును షడ్రసోపేతాన్నంబును రాసులుగాఁ బోసి, యింద్రాదుల నెల్లఁ బొలియించుచున్నట్టు గలకని కలవరించుచు మహత్తరమైన యుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసంబులతో భయంకరాకారుఁడై పడియున్న నతనిగాంచి, యక్కటా! యింతబలవంతున కిట్టి నిద్రావస్థచే మునుంగవలసినట్టు విధాత లిఖించెగదా! ఎంతయన్యాయ మని దూఱుచు జయజయశబ్దంబుల నగ్గించుచు నందఱొక్కపెట్టున జగంబులు దల్లడిల్లునంత ధ్వనులు గలుగ నఱచుచు,—

కీర్తన: ఆదితాళము—(ఓరామరామ) వలె.

లే లెమ్ముకుంభకర్ణ లెమ్ముదేవరా! నిద్ర॥ లేలె॥ ఆలమ్ములో నమరాళి దిక్కులఁ దోలి కలఁచియు। సోలించునంతటి మేటిశూరవరుడవు॥ లే॥ అన్న రావణుఁడు బిలువు మన్నవచ్చినాము; లేచి పన్నుగ

నాస్థానమునకు బదుముదేవరా! ॥లే॥మోక్షగుండస్వామి పురము ముట్టడించియున్నవాఁడు! దక్షుఁడవై పోలు వానిఁ దఱుము దేవరా!॥ లేలెమ్ము॥

వ. అని వేఁడిన మిన్నకుండి,

తో: సారమైన నిస్సాణపటహములు భేరులు గడు వాయించి।
చారుతరం బగు శంఖంబులును దుత్తూర లెలమి బూరించి॥రా॥

వ. నిద్దుర లేవకుండినఁ బట్టిస భిండివాల గదా ముసల ముద్గరాదులు గొని యందఱు మూఁగి యొక్కపరి విసరి వేయుచుఁ, బది వేల కుంతములచేతఁ బఱులకు బట్టించి పోడుచుచు, గొప్పకొండ లనేకములఁ దెచ్చి వైచుచు, మీఁది కెక్కి సత్వంబు మెఱయఁ గాళ్ళతోఁ ద్రొక్కుచు, వేధించియు మేలుకొలుపలేక, పిమ్మట—

తో: సింహనాదములు సేసి బిట్టుగాఁ జెవులు పగులగా నఱచి।
సింహగజాదులచేఁ ద్రొక్కించియు జందఱవందఱ బఱచి॥రా॥

వ. కోలాహలంబు గావించిన నాధ్వనికి లంకగగ్గోలు పడెను. వానరు లందఱు దివిని భయభ్రాంతచిత్తులై యుండిరి. అప్పటికిని లేవకుండిన——

తో: కొందఱు గర్ణములందు దూఱి చని గూబలఁ బండ్లను గఱచి । కొందఱు గరములఁ గురులు పట్టి లాగుచు గాల్సేతులు విఱచి॥రా॥

వ. అమితముగా బాధించిన నట్టకేలకు గొంచెము కదలి యావులించిన మహాగ్నికణంబు లపరిమితంబుగా వాగ్ద్వారంబున వెడలె. నది గని రక్కసు లొక్కరితో నొక్క రిక్కరణి ననుకొనిరి.

కమాచ్: ఆదితాళము.

చాలింపఁ బోకుడు సారించి లేపుడు॥

మించి మనము బోర్లించి లేపి కదలించుటచే నావులించినాడు॥
చాలింప॥ క్రమ్మఱ నిద్దుర గ్రమ్మిన లేపఁ దరముగాదు కార్యమ్ము

చెడుదు॥ చాలింప॥ ఈతని లేపక యేగితేని నునయాతుధానపతి చేత మాట॥ చాలింప॥ కదనంబున నీఘనుఁడు మోక్షపురసదను నెదురఁ గలఁ డిది నిక్కము॥ చాలింప॥

వ. అని చెప్పుకొనుచు నలసటలేక యినుపమోకులుఁ దెచ్చి కీళ్ళు కీళ్ళు విఱచికట్టి,

క. వేయిఘటంబుల తైలముఁ
బోయక దొరలంగఁ గాచి పటుకారులచే
నాయతబలులై పట్టుక
పోయియుఁ జెవిగూబలందుఁ బోసిరి సరగన్.

వ. ఇనుపగడ్డపారలు వెగఁ గాల్చి ముక్కురంధ్రంబులఁ జొప్పించిరి. ఢణంఢణధ్వనులతో ననేక భేరులు వాయించిరి. కల్లోలంబు గావించిరి. అతండు శేషాహిసమానోగ్రకరంబులు సాచి సిలిగి వికృతంబుగా నోరుదెఱచి యావులించి,

క. ఈనిద్ర యేల రాముని
నే నెదిరించినను దీర్ఘనిద్రాసుఖమున్
దానుభవింపఁ దలఁచే
మో నా, నన్నాఁడు నిదుర ముదమున లేచెన్.

వ. ఇట్టు లేచి కూర్చొని ప్రళయకాలాగ్నితో సమముగా నేత్రంబులయందుఁ గెంపుగదుర నిట్టూర్పులు విడుచుచు దానవులఁ గాంచి,

కీర్తన: ఆదితాళము-(ఏదిరాజూరి) వలె.

ఎవరు లేపిరి! నన్నెవరు లేపిరి! దివిజపివనగుల దిక్కులువొగల, చెవిగూబలగల రవములు మిగుల॥ నెవరు॥ మున్న నే లేచి యూరకున్నను జూచి, మన్నన వడసి మఱినిద్రమురిసి పన్నుగ నచ్చి పండితి సొలసి॥ యెవరు॥ ఏమి కార్యము మీకెంత ధైర్యము! శ్రీమోక్షపురస్వామితో వైరమేమాయెఁ జీర నేటికి? వైర॥ ఎవరు॥

వ. ఇనిన రాక్షసు లకుంఠితరణోత్కంఠ రిపుగజ లుంఠ నాద్యుత్కంఠీరవుండగు దశకంఠుండు దోడుకొని రమ్మన లేపితిమి. కుంభకర్ణా! అనంత ధైర్యసంపూర్ణా! యనిన, మంచి దని యావిష్కారకాంతితోఁ బాఱఁ జూచిన నాక్షణంబున—

క. ఎనుమన్నూరజముల మఱి
యెనుబది మహిషములఁ నింక నిరువది యొకరన్
మనుజులను వేవరాహము
లను నాలుగువేల శశములను వేర్వేఱన్.

వ. ఖండించి పాకముఁజేసి తెచ్చి రాసులుగాఁ బోసిరి. అమాంసంబుఁ గడుపాఱం దిని రెండువేలకుండల మద్యంబుఁ బానంబు జేసి,

తో: పటపట దిక్కులు బగులునట్లుగా పండ్లుగీటి తీవ్రమున, దిటవుగ జుట్టున దీర్ఘశ్మశ్రులు, దిద్దివికృతరూపమున॥ రా॥

వ. వెడలివచ్చి రావణుని కొలువుకూటంబుఁ జేరె. రావణుఁడును సంతోషించి హేమపీఠంబునఁ గూర్చుండ నియమించి యిట్లనియె:

హిం. కాఫి: రూపకము. (శివశివ వినుమా) వలె.

సోదర, వినుమా మేదిని శ్రీరాముఁ డను రాజు గలఁడు॥ సోదర॥ సోదర మర్కటయుతముగ మోదంబున మననగరము ముట్టడివేసె నతండును॥ సోదర॥ వారల నెదిరి, వారక మనవారలు బహుమంది చెడిరి! వారల॥ లేరు సోదర నీవు దక్క! శూరు లెవరు మోటుగుండ శ్రీరాముని నెదిరింపగ॥ సోదర॥

వ. కాఁబట్టి నిన్ను లేవఁ గొట్టించితి. యుద్ధయాత్రకు వెడలుము. అనుడు నవ్వి యతం డిట్లనియె:

ఉ. నారదమౌని తెల్ప విని నాఁడ రమాపతి రాముఁడై ధరా
భారముఁ బాప సూర్యకులపావనుఁడై యుదయించు నంచు నా
తీరునఁ బట్టియుండ నగు! దేవమయుం డతనిన్ భరించు నా
శేరి! జగత్త్రయంబున జయింపఁగ నాతర మౌనె యగ్రజా!

తో: మనచేఁ గాఁగల పనిగాదిది; నీవు మనవలె నని తలఁచి నను। జనకజ నిచ్చియు శరణుజొచ్చు రాముని కన గనలుచు ననెను॥ రా॥

కానడ: రూపకము.

పోరా యీరోతకూత లేర చాలురా! విన నొల్లర!॥ పో॥ ఆరాముఁ డబ్జనాభుఁడైన నేమి! మర్కటులు సురారులైన నేమి! వారు శూరులే! సెబాసు మనకన్నను॥ పోరా। యుద్ధం బొనరింపఁగ సన్నద్ధుడవై పోక నాకు బుద్ధులు గఱపెద వెంతటి బుద్ధిశాలి వంచు నన వచ్చును॥ పో॥ ఈలాగునఁ బగరబొగడి పేలరీతి లోఁబడెదవు। నీలావు గణింపలేవు; నిద్రపోతు కేటి రణరంగము!॥ పో॥ రాముడిల మోక్షగుండ ధాము డనుచు నే నెఱుగనె నీమాత్రము! వానిచే హతుండనైన ముక్తి యలవడదే!॥ పోరా యీ॥

వ. అనిన వినియన్న మనోనిశ్చయంబు నెఱింగియిది గోచనుచుచున్నా నని ప్రళయకాలాభీలవిజృంభిత మహాంభోధరంబు చందంబున కుంభకర్ణుండు గర్జించుచు యుద్ధసన్నద్ధుండై,

కుంభకర్ణుని యుద్ధము.

క. శూలి త్రిశూలముకన్నను
మే లగుశూలంబుఁ గేల మెఱయఁగ గీలా
భీలముగా నార్చుచు రణకేళికిఁ
జా వెడలె నపుడు క్షితి యదరంగన్.

తో: టెక్కుకు మీరిన రక్కసు లెల్లను నుక్కున నెక్కొని రాగా। జక్కగ బటునిస్సాణ పటహావిస్తారరవంబులు మ్రోగ॥ రా॥ వెడలగ బిడుగులు బడె నుడుగణములు బుడమిని జలజల రాలెన్। కడువడి నిప్పులజడి గురిసెను దిక్కరులు భయంపడి పోలెన్॥ రామ॥

వ ఇటువలెఁ ద్రిజగద్భయంకరాకారుండై యుద్ధభూమిఁ జొచ్చి వానర సైన్యంబుపైకి నడచు కుంభకర్ణుని వికృతాకృతికి నివ్వెఱఁగంది రాముండు విభీషణునితో—

క. దేవారి కేమిగావల
నావచ్చెడి శూరుడెవ్వ? డాశ్చర్యకరం
బౌ వాని రూపుగాంచిన
వేవేగమె తెలుపు మన విభీషణుఁ డనియెన్.

జంఝూటి అటతాళము.

రణరంగశూరుఁడు కుంభకర్ణుఁడు, రామ, యీఘనుఁడు; రఘు రామ, యీఘనుఁడు; అలరావణానుజుఁడు॥ రణ॥ జనియించినప్పుడె దేవతలను జయించితో లెను జయించి మర్దింపబూనెను॥ రణరంగ॥ అది గాంచి నిద్రమునుంగుసటు శపియించె పద్మజుఁడు; శపియించె పద్మజుఁడు; నిద్రించునీతండు॥ రణ॥ శ్రీమోతుగుంటపురీశ, యేసుర కీక్షితిని వీని, నీ వీక్షితిని వీని, బాలింపుము దయామూలి॥ రణ॥

వ. రావణునికిగల బలంబులలో ముఖ్యుం డితం డొక్కండే! ఇతఁడు నశించిన వానిబలంబుగ్రాశంబు వెగి సట్లగు. నిద్రావ్యాజంబు లేనిచో వీనిదాడికి లోకంబులు భరింతునా! యింద్రజిత్సామాన్యుఁడా! మౌని హృదంతర్యామీ!

వ. అనుచుండ,

క. రాక్షసమూకలు వడిగా
వృక్షచరుల ముట్టడించి భీకరవృత్తిన్
లక్షింపుచు శిక్షింపుచుఁ
భక్షింపుచు బెక్కుగతుల బాధించి రొగిన్.

వ. అప్పుడు వనచరులు తమ ప్రతాపంబులు వెల్లివిరియ భుజాస్ఫాలనంబులు చేయుచు.

తో: కొండలు దరువులు గొని తెచ్చియు నాకు మీఁద రాక్షసుల నొడిచి। పెండియుఁ బునుకలు పెంకులుగాఁ దమపిడికిటిపోటుల బొడిచి ॥రాము॥

వ. మహాద్భుతంబుగాఁ బెనంగుచుండ నప్పటిసమరంబు దేవతలకు గూడఁ దేరిచూడరాని దయ్యె. అప్పుడు—

తో: కూలెను నేతలు, సోలెను రౌతులు, వ్రాలెను గజయూథములు। దూలెను వీరులు, దొరలెను శూరులు, దునిసెను రథరథ్యములు॥ రా॥

వ. ఈ రీతి రభసంబయినఁ దదీయశోణిత మేదో మాంస మజ్జంబులు తృప్తిగా నారగించి భూత ప్రేత పిశాచ కాక ఘూక చయంబులు విఱ్ఱవీగుచుండె. అంతఁ గుంభకర్ణుండు వానరులపంక్తిఁ గదిసి,

కీర్తన: ఆదితాళము.

నన్నోర్చి నన్నోర్చి నిలువుఁడీ! మీరు నన్నోర్చి॥ నిన్నమొన్న రక్కసుల నిక్కి త్రొక్కినట్లుగాదు॥ నన్నోర్చి॥ అంభోజసంభవదత్త శుంభద్వరబలముచే విజృంభించి జంభారిముఖులదంభము సంరంభ ముడిపి కుంభిని బేరొక్కన్నయట్టి కుంభకర్ణుడను నేను॥ నన్నోర్చి॥ అక్షీణ బలదర్పితరణదక్షులౌ రాక్షసనన్య లక్ష్యముగఁ గొల్వ మిమ్ము శిక్షింపగ వచ్చినాడ! మోక్షగుండస్వామికి మీ క్షితి సేవకులైన॥ నన్నోర్చి।

వ. అనిన, నప్పుడు వానరులు రోషానలనయనులయి.

తో: పటుసత్వంబునఁ బాతివృక్షములు పర్వతములుగొని తెచ్చి కుటిలుండగు నలకుంభకర్ణుపయి దటుకున వైచిరి హెచ్చి। రా॥ శూలముచేతను సోలయక యాతడు జూర్ణముగా నొనరించి, । కేలన గదగొని కీశవర్యులను గీటడంప లంఘించి॥ రా॥

క. కోటానకోటి వానర
కోటుల గదచేత మోది కూలిచి పిదపన్
నోట గబళించి కొందఱ
వాటంబుగ మ్రింగె దనుజవల్లభుఁ డలుకన్.

వ. ఇట్లు విజృంభించి మ్రింగుచుఁ బెల్లార్చుచుండె. వాని నాసా కర్ణరంధ్రంబులనుండియు నోటినుండియు మ్రింగఁబడిన వానరులు వెడలి వచ్చిరి. కూలిన వానరులును మూర్ఛదేఱికవిసిరి. అప్పుడు హనుమంతుడు,

తో. ఒక మహాద్రిగొని యురువడి వచ్చి మహోగ్రంబుగ వేయ గను। బ్రకటితముగ నది పైదాకిన నిలబడి తెప్పిరిలి సొంపుగను॥ రా॥

వ. కోలాహలంబుగా గాలానలానేక కీలాభీలంబుచేసి, తాకిమిని దానవపాళిని నవలీల దూలించి, వాలంబు వ్రేలాడించుచుఁ జేరి లెదవు చాలుచాలు! నీఁగావును నీలాఘువంబును గాలదండాభమగు నాశూలం బుచే నేల పాలు చేసెద రారా వానరవీరా! యని శూలంబున మోదిన నాతాఁకునకు హనుమంతుడు మూర్ఛిల్లె. పిమ్మట నీల ద్వివిద శరభ గజ గవాక్షాదిప్లవంగపుంగవుల శూలంబువ్రేసి కసిమ సంగుచున్న, సుగ్రీవుండు పైకొని,

ఖ్యాండుస్వరము: ఏకతాళము.

నిను వధింతు దానవా! యిక నిలువు నిలువు దానవా! యిన సుతుండ దానవా! నన్నెదురలేవు దానవా! మును వాలి నీయన్న నొంచెగదా! నిను బట్టి నేనిపుడు విదలించెదరా॥ నిను॥ శిక్షచేతు దానవా! నీ సిగ్గుదీతు దానవా! ఈఁటెఁ ణాముస దానవా! నీవింటికి కేగు దానవా! మోతుకుగుండేశుని దయచేతను నీత్రిభుతాళి కేర జేతును॥ నిను వధింతు దానవా!॥

వ. అనినఁ, గుంభకర్ణుండు,—

పంచచామరము.

పరాక్రమంబుఁ జూపునట్టి బల్లిదుల్ ప్రగల్భముల్
దురాత్మ, నీబలెన్ వచింత్రె! దుష్టచిత్త, వాగకే
పరారిగమ్ము! జీవనమ్ముపైఁ బ్రియమ్ము గల్గినన్!
పురారినో మురారినో మొగానసల్పఁ గెల్చెదన్,

వ. అనిన నాగ్రహించి సుగ్రీవుండు——

గీ. పెద్దకొండ యొకటి పెకలించుకొని వచ్చి
యెత్తి వైచె దనుజు నెత్తిమీఁద
నదియు వానివక్షమటు దాఁకి చూర్ణమై
రాలె; నంత నలిగి రాక్షసుండు——

తో: శూలము గొని చుఱచుఱఁ జూచుచు సుగ్రీవుని వ్రేయగను। జాల మంట లుజ్జ్వలముగఁ గ్రక్కుచజను దెఱగఁగనితగను॥ రా॥

తో: హనుమంతుఁడు నడుమనె దానిని వ్రయ్యలుగా ద్రుంచిన గనలి। దనుజుఁడు మలయాద్రిని గొని సుగ్రీవునిపై వ్రేసిన దవిలి॥ రా॥

వ. ఆదెబ్బకు సొమ్మసిల్లి సుగ్రీవుండు మూర్ఛ మునింగినఁ గని, కుంభకర్ణుండు రావణునకుఁ గనఁబఱుచుటకు లంకలోనికిం గొని పోవుచుండ విడిపించుటకు నోపక వానరులు హాహారవంబులు చేయుచుండిరి. అంత సుగ్రీవుండు మూర్ఛ దెలిసి వాని యకృత్యమునకుఁ గోపించి,

గీ. పైకి నెగఁబ్రాకి జీకాకు పఱచి ముక్కుఁ
జెవులు దెగఁ బీఁకి రక్తంబుఁ జిల్క నోడ్చి
వికృతరూపుని గావింప, వీఁక నాతఁ
డఱ్ఱజునిబట్టి నేలపై నట్టివైచె.

వ. అప్పుడు సుగ్రీవుండు క్రిందఁ బడక లాఘవంబున రామచంద్రుని కడకు నుఱికె. పిమ్మట గుంభకర్ణుండు——

ఫీల్ రాగము—అటతాళము.

అకటా! నేటికి నింత యాపద లొదవె। వికృతాకారముతోడ వెలయగ వలసె॥ న॥ చెలియలిగతి నాకు సిద్ధించె నౌరా! తలఁపఁ బురాకృతము తప్పిపో దౌరా॥ య॥ ఈరూపమున నన్నుఁ జేరగఁ జాల! బోరికి గ్రమ్మఱఁ బోదు నీవేళ॥ నక॥ వెలయ మోక్షగుండవిభునితోఁ బోరి తలఁగక దాఁ జెడఁ దలఁచెనా కారి॥

వ. ఇట్లు పరిభవపడి కుంభకర్ణుండు లంకలోనికిఁ బోనొల్లక యకాలమహాగ్ని చందంబున మండిపడుచు రణరంగంబునకు వచ్చి దెబ్బకుఁ దబ్బిబ్బు నొందుచున్న వనచరులఁ జుట్టుకొని,

తో: కొందఱ బట్టుక గుంభిని మోదెను! గొందఱ నదుఁ దోసెన్! గొందఱ నూకెను గుధరంబులపైఁ!-గొందఱ బైకెగవైచె

గొందఱ దిక్కులకును బడ మీటెను గొందఱ లంకకు రేఁ!! తుదుడుకొప్పగఁ గొందఱ మ్రింగెను వింధుపొందుగాఁ గొసరేఁ

వ ఇట్లు భయంకరంబుగా శంక లేక పోరుచున్నంత.

క. కూతలు గూసెడుకపులును,
భీతిని బరతెంచు కపులు, భిన్నాంగులు నై
రోతపడు కపులు దనుజుని
వాతను బడుకపులు నై విపద్దశఁగలఁగెన్.

తో: తగ్గెను నినజుఁడు; దగ్గె నంగదుఁడు, దగ్గె గవాక్షుఁడు గజుడు, దగ్గెను నీలుడు దగ్గెను, శరభుడుదగ్గెను ధూమ్రుడు, నలుడు॥ ర

వ. తక్కిన జాంబవదాదులు భయపడి యురుకుచుండ లక్ష్మణుం డెదిరి,—

తో: కుంభకర్ణుపైఁ గొన్ని బాణములు గోపముతోడను బఱపె సంభృతధీరుఁడు సరకుగొనక దాఁ జనుచుండగఁ బురికొలుప॥ రా॥

వ. వానరులు వాని పయికి నగణితంబుగా నెగ్రబ్రాకి

తో: తోకల జుట్టియుఁ గేకల వెట్టియు, దోలువట్టి నఖములన బీకుచు సంధులు బిగియఁబట్టుచును బీడింపక జులుకగను॥ రా॥

వ. వారి నందఱను విదళించిన మేఘమండలమునుండి చుక్కల రాలినట్లు గ్రిందరాలిరి. ఇట్లు నలుపు కుంభకర్ణుని పరాక్రమునకు నద్భుతం బంది,

క. రాముఁడు నిర్జితభార్గవ
రాముఁడు సద్గుణగుణాభిరాముఁడు నుత
సుత్రాముఁడుఁ దాటకగర్వ వి
రాముఁడు దా నెదిరె నపుడు రాక్షసుని పయిన్.

వ. ఇటువలెఁ గదిసి రాముండు ధనుష్టంకారంబు జేసిన, నాధ్వనికి జతుర్దశభువనంబులు గడగడ వడంకె. అప్పుడు విభీషణుండు రామునకు ముందుగా నడచి కుంభకర్ణుని ముందర గదాధరుండై నిలిచినఁ గాంచి నవ్వుచు,—

కాఫి: అటతాళము. (సాయనయా) వలె.

ఓరి విభీషణ, యుక్తమె యాగదా! పో రొనరింపగఁ జేరినవాడవు॥ ఓ॥ అన్నదమ్ముల మని యెన్నగ బోలను ని; న్నేలు వానికి న్నెప్పుగ నుండుము ॥ ఓ॥ చాలగ నిన్నిటు జంపిన లంకను నేలువారేరా దరికనీవుగాక ॥ యో॥ రాక్షసరాజ్యము రయమున నిచ్చును॥ ఓ॥

వ. అనిన; విభీషణుండు కుంభకర్ణునకు మ్రొక్కి—;

తో: రామునితో వైరము వల దని నే రావణునకుఁ జెప్పినను
నామాటలను మనంబున నొప్పక నను దన్నియుఁ బొమ్మనెను॥ రా॥
కావున, రాముని కరుణకు బాత్రుఁడ నై వచ్చితి నే ననుచు,
సేవలముగ దుఃఖించుచుఁ దలగియు నావల బోయెను గనుచు॥ రా॥

వ. అప్పుడు రాముండు లక్ష్మణ సహితంబుగాఁ గుంభకర్ణుని సమీపించి యిట్లనియె.

సురటి: ఆదితాళము.

దురంబునను నను భరింపగను నీతరంబుగా రారా! ఇక గుర్తెఱింగి యిటు బోరా ! సరోజసంభవు వరంబులెల్లను దొలంగు గను గొనరా! ఇదె నా శరాగ్నిగాల్చునురా॥ దురం॥ త్రిమూర్తులును నీకు మేలుగా నడ్డమైన విడిచెదనా! నీవిక్రమంబు గనుగొననా॥ దురం॥

జగంబునను మోతుకుండపతి నెదురగఁ నెవరికైన బాణములఁగూడి పోనగునా !

ఉ. అంతట వాఁడు రౌద్రరస మావహింపఁ బ్రళయ మానసానకా లాంతకుఁ బోలె మండిపడి యార్చుచుఁ బేర్చును బంప్పుగిటుమఁ గంతులు వైచి మర్కటుల గంపము నొందుచుఁ బాఱఁజేసితాఁ బంతముమీఱ రామనరపాలునితో సరియెఁ జలంబునన్.

కీర్తన: అటతాళము (కేదారైన) వరుస.

మాయలు పన్నిన మాయలుంచి చంపగ । మారీచు గాను సుమా! పాయక బాహులు భంజించి కూల్చఁగ బాహువు గాను సుమా॥

పోలగ విల్లిచ్చి భువి భంగపడ భృగుపుత్రుఁడ గాను సుమా వాలాయముగ నొకకోలను గూల్చగ వాలిని గాను సుమా॥ రాక్ష సేశ్వరుడ! రావణానుజుఁడ! రణవిక్రముఁడను సుమా! మోతుకుండే శ్వర, ముల్లోకముల యందు మొనగాడ నేను సుమా!

సీ. ఘనమైన కటకు రక్కసుల పలుకులు గాని
సనకాది యోగి సంస్తవము గాదు,
పటహాతమ్మట భేరి భాంకారములు గాని,
నారదమౌని గానంబు గాదు;
ఆర్చుచుఁ జనుదెంచు నసురయోధులు గాని;
యర్చింప వచ్చు భక్తాళి గాదు;
కఠినతరం బగు కదనరంగము గాని,
కర మొప్పు క్షీరసాగరము గాదు;

గీ. అచట సుఖమును మేలు నీకిచటఁ గలదె!
యెందుకు జనించితివి భూమియందు నీవు?
వెఱ్ఱి బ్రహ్మయు నిర్మించు వేడగాని?
యయిన నను జూకి బ్రతికి పొమ్మంతె చాలు.

వ. అని పలికినఁ గోదండరాముండు గోపాన్వితుండయి యనేక సహస్రకాండంబు లఖండంబులుగాఁ గోదండంబున నెక్కువెట్టి ప్రేసిన నవి తప్పించుకొని,

తో: గదఁ ద్రిప్పుచుఁ భీకరముగ రా గను గని వాయవ్యాస్త్రమున।
గదతోఁ గూడఁ గరమునుదునిమెను గాకుత్స్థుఁడు బీరమున॥ రా॥
కడమచేత రాక్షసుఁడు వృక్షమును గైకొని మీఁదికి రాఁగా
దడయక నిందాస్త్రమ్మున రాముఁడు దానినిఁదుమ్రించెను వేగ॥ రా॥

వ. రెండుహస్తంబులు దెగి క్రిందఁ బడిన, వానిక్రిందఁబడి కొందఱు వానరులు మడిసిరి. అనంతరంబ కుంభకర్ణుండు వికృతంబుగా నోరుఁ దెఱచుకొని,

కీర్తన: రూపకము. (మంగళమగు) వలె.

నిను మ్రింగెద నిను మ్రింగెద నిను మ్రింగెదఁ గనుమా! యినవంశజ యిఁక నిల్వక యెందైనను జనుమ॥ నిను॥ నాబాహుల నఱుకంగనె నేఁ జోదునె కనుమా నీబంటుల దాకియు నిను నేనోర్తును నిలుమా॥ నిను॥ నరభోజనులకు వానర నరు లడ్డమె కనుమా! ధరణిని శ్రీమోక్షగుండపురరాఘవ! నిలుమా॥ నిను॥

వ. ముక్కు సెవులును జేతులును దెగినను సిగ్గులేక వికారంబుగా నోరుఁ దెఱచుకొని పయికిఁ గదిసిన రాముం డలుక రెట్టింప,

తో: అగణితబలుఁడై యర్ధచంద్రశరయుగము వింట సంధించి।
తగ బిగించి తత్పదయుగ్మంబును దెగ ఖండించెను మించి॥ రా॥

క. కరచరణంబులు దెగినను
ధరపై దొర్లాడుకొనుచు దైత్యుఁడు కవియన్
శరజాలంబులు నోటను
జొర వైచెను రాఘవుండు సురలు నుతింపన్.

వ. సింహనాదంబుఁ జేయుటకు వీలులేక వికారముగాఁ గేకలు వేయుచు వేడిచూపులఁ జూచుచున్న దానవునివక్షంబున గుఱిగాంచి,

తో: ఇంద్రాస్త్రము సంధించి వేయ నది యేగి యురము భేదించి। సాంద్రంబున భూస్థలిలో దూరెను నరగ రాముఁ డదలించి॥రా॥

అంతకశర మత్యంతవేగమున నపుడు వ్రేయ బెల్లడరి। పంతము తోఁగుంభశ్రవణునిశిర మెంతయు ద్రుంచెను దొడరి॥రా॥

వ. ఇట్లు శ్రీరామ కర నిర్ముక్తదివ్యాస్త్రంబుచేఁ గుంభకర్ణుని తలదెగి లంకలో సగంబును సముద్రములో సగంబును బడియె. గోపుర ప్రాకారాదులు చూర్ణంబులయ్యె. దానిక్రిందఁబడి పదికోట్ల వనచరులు మృతినొందిరి; జలచరంబులు ద్రుగ్గె. కులగిరులు వ్రొగ్గె. దేవతలానందించి రాముని నభినందించుచు బుష్పవృష్టిఁ గురియించిరి. అనంతరంబు హతశేషులు కుంభకర్ణుని మరణవృత్తాంతంబుఁ జెప్పిన రావణాసురుండు మూర్ఛవోయి కొంతవడికి లేచి విలపింపఁ దొడంగె.

ఫీలురాగము: అటతాళము.

అకటా! కుంభకర్ణ యని ద్రెళ్ళినావా! యిక గెలు పేది! నాకేదిర త్రోవ॥యక॥ కులిశధారకునైనఁ గూలనిమేను యిల నరునేటున నిటుగూలెనా నె!॥ య॥ మనవిభీషణునిమాట గైకొనక నినుగోలు పోయితి నీబుద్ధి వినక॥యక॥ నీబలమును నమ్మి నేఁడింతపనికి నేఁబూనితి నిక నేర్పేది యనికి॥ నక॥ మోతుగుండేశుని ముదమున నెదుర నీక్షితి నాపని యింతే యాఁగదర॥యక॥

వ. కుంభకర్ణునిగూర్చి రావణుం డీలీల విలపించుచుండ, నతని కుమారులగు నతికాయ దేవాంతక నరాంతక త్రిశిరులును దమ్ములగు మహోదర మహాపార్శ్వులును, రావణునితో ననుచున్నారు.

క. మీ రేల చింత నొందఁగ!
నో రావణ, యుమ్మఁబంపు! మురువడఁ గపులన్
శ్రీరామ-లక్ష్మణులఁ గని
డీకొఁగ వధియించి జయముఁదెత్తుము వేఁకన్.

వ. కాలము దీఱినప్పు డెంతవారయినఁ జావకుందురా! యుద్ధకాలంబున దుఃఖించుచుండిన జయము కలుగునా! లెమ్ము లెమ్ము మమ్ముఁ బ్రయాణమ్ము జేసి పంపు మనవుడు, రావణుండు ధైర్యంబు నొంది,

అతికాయాదులయుద్ధము.

రావణుని వచనము:—

తోహా: మిం కడ్డంబే లోకత్రయమున! భీకరశస్త్రాస్త్రములు! చేకొని యుద్ధముఁ జేయఁగఁ బొమ్మనఁ, జెలఁగి జోదు మొత్తములు॥ రామ॥

వ. అనంతంబులుగా నేల యీనినట్లు కదలి రాఁ గాంచనరథంబు లెక్కి ధనుర్బాణధరులయి భేరీభాంకారంబులు భూనభోంతరాళంబులు నిండ వెడలి యుద్ధభూమిఁ జేరి ముట్టడించిరి.

తో: కపులును డీకొని కరములఁ బొడుచుచుఁ గాళ్ళఁ గట్టిలన్ దన్నుచును! విపుల శైలములు వృక్షచయమ్ములు విఱిచి తెచ్చి వ్రేయుచును॥ తురగంబులచేఁ దురగంబుల రథకరులచేత రథకరుల,! స్థిరముగనసురులచే నసురుల మోదిరి పోడిమై ధర నురుల॥ రా॥

వ. మర్కటులు మాఱులేక వైరులహతంబు సేయుచుండ రాక్షసదళంబులు బెండువడి యుఱుకుచుండ నిలువరించి నరాంతకుండు వనచరులపయి ననేక బాణంబులు వైచి తనలావుఁ జూపుచుఁ జఁ యంగదుని డాఁకి యిట్లనుచున్నాఁడు:

కమాచ్: రూపకము.

ఇంత గర్వ మేల నిల్వరా ప్లవగాధమ! నీ॥ కింతగర్వ॥ అంతకని భుఁడను నేను; నరాంతకుఁడను. మంతనమున॥ నింత॥ దిక్కులు నేఁదిరిగి నానురా! మానవులఁ బట్టి చక్కడంచి మట్టినానురా! డొక్కఁదరఁగఁ ద్రొక్కెద! నే, మొక్కెద నిఁకది క్కెవ్వరు!॥ ఇంత॥ శిక్ష జేతు నొక్క

వ్రేటునఁ బరుగెత్తు మిపుడు మోతుగుండవిభుని చాటుకు! అతుయరణ దక్షుల మగు రాక్షసులకు రా కెదురుగ॥ నింత॥

వ. అనిన, నంగదుండు జానకీజాని యానతిచే నేను వచ్చి మీనాయనతో భాషించి నానిపుణత్వంబు మెఱయ ఖరసూనుఁడు లోనగు దానవుల వేన వేలం జంపి మేనుపొదల మానవేశుకడకుఁ బూనికతోవచ్చితి. ఆనాఁడు నీయానన మయినఁ గానరాదయ్యె! దక్క కనె నుంటివిరా! యీవేళ వచ్చితివా! నిన్నుజంపక విడుతునా!

వ. అనిన వాఁ డలిగి,

తో. గదఁ జేకొని యంగదుని వ్రేయగాఁ గదిసి యురమ్మును దాచి,। యది విరిగిన గని యసురుఁడు బిడికిట నడిచిన మూర్ఛిలి లేచి॥ రా॥ఒక్క గుద్దుతా గుద్దిన గక్కున నోరిగెను నాతనివాజి। జక్కగ నింకొకసారి గుద్దగను రక్కసుఁ డీల్గెనుఁ నాజి॥ రాను॥

వ. అంత నరాంతకుని చావుగని కినిసి, మహోదర-దేవాంతక-త్రిశిరు లొక్కసారి యంగదునిపయికి నడచి యనేకశిలీముఖంబుల నొప్పించుచుండిరి. అతండును వేనుదీయక పర్వతవృక్షాదులచే మోదుచుండె. ఇంతలో నీలుండును హనుమంతుఁడును నంగదునకు దోడు పడిరి. అప్పు డయ్యిరుదెగలవారును గదిసి,

పంచచామరము.

అరే దురాత్ములార! మీర లాహవంబుఁ జేయఁగా
బిరాన వచ్చినారె! మీదుబింకముల్ గలంచిన
త్వరంబుగా శిరంబు లూడఁ దన్ని శ్రాద్ధదేవతా
పురంబుఁ జేర్తు మింకఁ బాఱిపోక యింక నిల్వుఁడీ!

వ. అనినఁ గోపించి దేవాంతకుండు హనుమంతుని దూఱుచు,

తో. పరిఘ త్రిప్పుచును బైకిదుముకఁ గని పవనజుఁ డలిగియు హెచ్చి। శిరమ్మును బిడికిట జిత్తుక భూమువఁగా తిప్పెఁగూలెను జచ్చి॥ రా॥

వ. అది గని మహోదరుఁ డొక్క మదగజము నెక్కి నీలుని జేరి యుద్ధములలో సమర్థుల మని యుద్ధరిత్రిని సిద్ధంబుగఁ బ్రసిద్ధిని గన్న మాపంటికి నాటోపంబుఁ జూప వచ్చెదము. సెభాసు కోపాగ్ని దీపింపఁగ నీప్రాట నీరూపు మాపి మాపెద్దఋణంబుఁ బాపెద పోపోరా నీలా! నీముఖంబుఁ జూడఁ జాల! దుర్గుణజాలా! యని యనేక బాణంబులు వైచిన సరకుగొనక నీలుండు—

తో: గిరి చేకొని యంబరమున కెగిరియు గుఱిగా వైచినఁ దగిలి
కరియును రాక్షసవరుఁడు నొక్కపరి ధరఁ గూలిరి తల పగిలి॥ రా॥

వ. పిమ్మటఁ ద్రిశిరుండు హనుమంతుని పయికి దుమికి,

త్రిశిర - హనుమత్సంవాదము.

కమాచ్: ఆదితాళము. (అట డెవరో) దరు.

త్రి॥ తొలఁగకురా వానరా॥ త్రి॥ ప్రకటితముగ నా బాణాగ్నికి॥ దల॥ హ॥ వ్రేలకురా దానవా! త్రి॥ ఒక వ్రేటుకు నీ యుక్కడంతు॥ వ్రేల॥ త్రి॥ మించితివిరా వానరా! హ॥ నుదుటను చెదర మోదెద గదతో॥ దలఁగ॥ హ॥ గెల్చెదవా దానవా॥ త్రి॥ ఇదిగో మోక్ష పురికి సనెదవు॥ వ్రేలకురా॥

క. అసిదముఁ గొని త్రిశిరుండు పై
కడరిన, హనుమంతుఁ డతని యసిదంబును తా
నొడిసి కొని దానిచేతనె
నడిచిన నసురుండు చచ్చి యవనిం బడియెన్.

వ. అంతట మహాపార్శ్వుం డుగ్రుండై హనుమంతుని బైకొని

భుజంగ ప్రయాతము.

మహాపార్శ్వుఁడన్ నన్ను మార్కొన్న వారల్
మహిన్ లేరు; నీ వెంత! మర్దింతు రారా!
ప్రహస్తాదులన్ బట్టి భంజించినట్లా!
దహింతున్ భవద్గర్వ దర్పంబు లెల్లన్.

వ. అని పలుకుచుండ, ఋషభుం డొక్క వృక్షంబు రాక్షసునిమీఁ వైచె. వాఁడు దాని సరకు గొనక,

తో: తనగద చేతను దనుజు డు వేసిన, దప్పించుక ఋషభుండ గినిసి తనచఁపిడికిట బొడిచిన గిజగిజ దన్నుక దనుజుండు॥ రావ చచ్చిన నాతనిచావు జూచి రోషంబున నతికాయుండు! వచ్చెను వాన వర్యులఁ జంపెద వడిగా నని ధీరుండు॥ రామ॥

అతికాయయుద్ధము.

వ. సహస్రసూర్యప్రభాభాసమగు రథ మెక్కి మహాటోః బున వచ్చు నతికాయునిం గని కుంభకర్ణుండు పునర్జీవితుఁడయి వచ చున్నాఁడేమో ! యని వనచరులు భయభ్రాంతులయి యుండఁ గ రాముండు వీఁడెవ్వ డని యడుగ విభీషణుండు—

గీ. ధాన్యమాలియందు దశకంధరుఁడు గన్న
సుతుఁడు వీఁడు; యుద్ధశూరుఁ డరయ;
నతిబలాఢ్యుఁ డయ్య! యతికాయు డనువాఁడు!
వీనిఁ జంప దగును వేగమునను.

వ. అని తెలుపుచుండె నప్పుడు—

క. హనుమంతుండు లోనగున
వ్వనచరు లవనీరుహములు వసుధాధరముల్
గొని మొదిరించిన నవ్వుచు
దనుజుండిటు బల్కె మిగుల దర్పోద్ధతుఁడై.

పీల్ రాగము: ఆదితాళము. (తల్లిభ)వలె.

ఏడీ యేడి! రఘువరు డేడీ! కపులార యేడీ! కనబడ డేడీ! యేడీ! వాడిశరంబున వారిరాశి గర్వంబును బాపియు బంధించిన డేడీ॥ సురరిపుతనయుఁడు జులుకఁగఁగట్టిన యురగపాశముల నూడ కొన్నవాఁ డేడీ॥ ఘటకర్ణుని నొకగడియలోన దిక్తటములు చెదర

ఖండించినవాఁ॥ డేడీ॥ రావణు నిక జూర్ణంబు జేతు నని లావున లంకకుఁ దా వచ్చినవా॥ డేడీ॥ మానుగ నాతని పైనగాని నామానితశరములు మరి వేయిగ రాముఁ॥ డేడీ॥ దక్షుఁ డనై యాతని తమ్మునితో శిక్ష జేతు నలమోక్షగుండవిభుఁ॥ డేడీ॥

వ. అని గర్వంబునఁ బలికిన యతికాయునిపైఁ గోపించి,

తో. కపులుగిరులు వృక్షంబులుగొని యతికాయునిపైఁ వేయగను। నపుడు వాఁడు దివ్యాంబకములచే నవియు(దుంచి నేర్పు గను॥రా॥ గురుతరాస్త్రములఁ గుములఁడు లోనగు కోతుల బిట్టుగ నైచి। స్థిరముగమూర్ఛిలఁ జేసి రాఘవునిఁ జేరి సర్వమును జూచి॥ రా॥

వ. ఇట్లనుచున్నాఁడు;

సీ. నీ వెంతవాఁడవో! నే నెన్నఁ డెఱుఁగను
నింతవాఁడవని నిన్నెఱుఁగ రెవరు!
దిక్పాలకులలోనఁ దెలియఁ గానఁగ రావు
మానాభిమానముల్ మహిని లేవు!
జాతివర్ణాశ్రమాచారనీతులు లేవు;
గుణహీనుఁడవు నిల్వఁ గొంప లేదు;
భువిలోన నొంటిగాఁ బోదలుచుండెడు నీకు
గపికోటిసైన్యంబు గలిగె నిపుడు;

గీ. దిక్కు లేనట్టి నీకును దిక్కుగాఁగ
నినజుఁ డేర్పడె నాతోడ నెదుర లేవు;
వనములందును గొండల మునులయాశ్ర
మముల వర్తింపు; కాదేని మఱియు వినుము.

మధ్యమావతి : ఆదితాళము.

విడిచేనా రఘురామ! నిన్ను॥ విడి॥ వేదదమీనమై జడనిధి జొచ్చిన, గడుఁ గమఠంబైఁ గట్టుమోచినను, వడి సూకరమై పుడమి

దూఱినను, వడిగ వెదకెదం గాని॥ విడిచేనా!॥ పందిరికంబమునందు బుట్టినను, విందుగ పటువై భిక్షమెత్తినను బొందుగ రాజుల ముందజేసినను నందే కనుగొందు గాని॥ విడిచే॥ రాక్షసవరులతోఁ గక్షకట్టుకొని ఈ క్షితిఁ బోరఁగ నేతెంచితి విటు మోక్షగుండసత్పురవల్లభ నిను దీక్ష సాధింతుఁ గాని ॥ విడిచేనా॥

తో: అని జేయఁగ రమ్మని యతికాయుం డగ్రజు జీరఁగఁ గాంచి। విని లక్ష్మణుఁ డతివేగ గనని యిట్లని పలికెను నదలించి॥ రా॥

క. ఓరీ రాక్షస! రాముని
తో రణ మొనరించునంత దోర్బలుఁడవెనీ
శూరత్వంబును గాంచెద
రా రా నేనుండ రాము రమ్మనవలెనా!

వ. అని యుద్దండంబుగా నిలిచి గుణధ్వని చేసిన, వాఁడు దురాగ్రహవిగ్రహుండయి యొక్క క్రూరాస్త్రంబు వింట సంధించి లక్ష్మణుని దిక్కు నభిముఖుండయి,

కీర్తన: ఆదితాళము,-(తంగిరిమెట్టు) వలె.

నీవు బాలుఁడవు నిలువఁగ జాలవు పోవోయి పో రుషిగి లక్ష్మణా! నా వాక్యములు విని మీ యన్న రాముఁడు, మేదిని హిమగిరి, యాయమరాద్రి దక్క, యితరులు నాయంబులకు నోర్తురా! ॥నీవు॥ మోక్షగుండేశుని నీక్షణమున బట్టి, శిక్షింతు నీ కేలను లక్ష్మణా! వీక్షించుచును నిల్వుము॥ నీ॥

వ. అని తూలనాడిన సౌమిత్రి యిట్లనియె:

తో: దురహంకారముతో బలికిన లేదుర క్రియ! శూరుఁడవయినన్। సుర లరయఁగ నీశరలాఘవమును జూపింపర నాపైనన్॥ రా॥

వ. అని పలికిన నతికాయుం డంతకాకారుం డయి యత్యంత వేగంబునఁ బ్రయోగించియున్న పటుసాయకంబు వైచిన లక్ష్మణుం డర్ధచంద్రబాణంబునఁ ద్రుంచి,

తో: ఆగ్నేయాస్త్రము నసురుని వేసిన, నాతఁడు సౌరాస్త్ర మున। భగ్నం బయి యిలఁ బడఁగా నేసియు, బదపడి లక్ష్మణుతోన॥ రా॥ ఐషీకబాణం బదిగో వచ్చెను! నాగెదవా, సౌమిత్రి! భాషింపక నీవిఁక బాఱిపొమ్ము నినుఁ బడఁగూల్చును నీధాత్రి॥ రా॥

వ. దోషాచరులపయి ద్వేషించి మానుషవేషంబున దూషించుచు వచ్చితివి. నీరోషంబునకు నీపన్మాత్రంబు వెఱవ! ఐషిక బాణంబున నీభీషణంబు బాపెద! సౌమిత్రీ ఇది నిన్నుఁ గూల్చును! ధాత్రి నని వైచిన గోపించి,

తో: ఐంద్రబాణమున నది పొడిజేసెద! నార్భాటముఁ జాలించు! సాంద్రబలుఁడవై శౌర్యంబున నీశరవిద్యను జూపించు॥ రా॥

వ. మున్నెరన్నగు నైంద్రాస్త్రమ్మున నీయమ్ము వమ్ము జేసెద! మమ్ము బెదరించు సామర్థ్యమ్ము నీకుఁ గలదా? రమ్ము నీతల దిమ్ము నీదినమ్మునఁ బాపెద నతికాయా! అని వాని బాణంబుదునిచిన నతండు మరల,—

తో: యామ్యాస్త్రంబును నదరకవైచితి నాప్పుము నిదిగో వచ్చె! సౌమ్యం బనుమనుసరగునఁ జూడకు! చంపును నీయెదఁ జొచ్చె॥ రా॥

వ. పాత్రతాపాత్రత నెఱుంగక శాత్రవుల పయి స్తోత్రంబుఁ జూపెదు నీగాత్రంబు ధరిత్రి గూల్పఁజాలు యామ్యాస్త్రంబు వైచితి. సైరింపుము క్షత్రియాధమా! యసుర యోధులతో వాదమా!

వ. అనిన, లక్ష్మణుండు,—

తో: వచ్చెను జూడర వాయవ్యాస్త్రము; వడిగల యామ్యాస్త్ర మును! జెచ్చెర నీక్షితి జీలిచి వేయును జేయుము మఱి యుద్ధమును॥ రా॥

వ. వాయవ్యాస్త్రమున నీయామ్యసాయకముఁ బాయఁ జేసెద! నీకడనున్న యస్త్రంబుల నన్నిటిని వైపుము రా. మాయకాఁడా! నీ

యుత్తమాంగంబు వీడఁ జేసెదఁ జూడరా! అనియాబాణమున్నె
మఱికొన్ని దివ్యాస్త్రంబులు లక్ష్మణుండు బ్రయోగించిన, నః
కవచంబును భేదింపఁజాలకఁ జూర్ణంబులయిన, సౌమిత్రి యా
నొందుచున్న నామర్మంబు దెలుప గోరి వాయుదేవుండు వచ్చి

గీ. వజ్రకవచంబుఁ గొన్నాఁడు బ్రహ్మవలన
శరములెవ్వియు భేదింపఁ జాలవయ్య!
కడఁగి, బ్రహ్మాస్త్ర మేసినఁ గాని తెగఁడు!
చేయుమ ట్లన మోదించి శీఘ్రముగను.

కీర్తన: రూపకము. (ప్రథమోగ్ర) వలె.

విపులాగ్రహోగ్రోదగ్రుఁడై బ్రహ్మాస్త్రము దొడిగి సః
నిగ్రహమున వైచె నగ్రజునడిగి ॥విపు॥ దశదిక్కు లుకుం-
గ్రుక్కె మిక్కిలి సోలెఁ! సుర లక్కజంబు నొందఁ జుక్క-
రాలెఁ!॥విపు॥ కులపర్వతంబు లెల్లదుల్లె! వార్ధులు నిండెఁ! రిష
నుర్వి వెల్లగిల్లె! నరుఁడు గ్రుంకెఁ॥ విపు॥ బ్రహ్మాండ మెల్ల
వడిమె నద్భుతముగను! మోక్షగుండ శ్రీకోదండపాణి కూర్మి
గను॥ ॥విపు॥

వ. ఇట్లు బ్రయోగించిన బ్రహ్మాస్త్రంబును దప్పిం
టకయి,

తో: పరిఘయు శూలముఁ బటుశక్తియు గద సరగ
గించినను, । సరకుగొనక యది చని కిరీటయుతశిరమును ద్రెం
జనెను॥ రా॥

వ. ఈలీల బ్రహ్మాస్త్రం బతికాయుని వధించి పోవ దేవ
తలు లక్ష్మణుని గొనియాడిరి. లక్ష్మణుం డన్నను జేరి నమస్క-
దీవించి కౌఁగిలించుకొనియె. అనంతరంబ.—

...ు దశముఖునకు
...డు లోనుగాఁగ నార్వురచావుల్
...చుఁ జని తెలిపిన,
...యు మూర్ఛనొంది తెప్పిరి వగచెన్.

...తఘనః ఏకతాళము. (నలరాజ) వలె.

యేమిరా! గతి యేది చూపరా! బ్రతుకజాల॥గతి॥
...ం, చిరకాలమునుండుదువు; నీ వనుకొంటి॥ గతి॥ భయ
జయమెట్లుగల్గును! దిక్కు-లేదు॥ అతికా॥ కడు
...పె మనలను! బలుకవేమి॥ అతికా॥ అలమోక్షు
...నితో వైర మింత చేసె॥ గతి॥

...నయుఁ ద్రుంచిన
...ష్మని వధించు రణశూరుఁడు లేఁ
విధికృత...బున
...గ వారుగెల్చుటెంక సంశయమే!
...ముని పటుశూరత్వమునకు మేరలేదు తలపోయఁ।
...తురు వోయెడు వారిగాన ననిఁ జేయ॥ శా॥

బహువిధచింతాకాంతుడయియున్న తండ్రిని జేరి
...ద్రజిత్తు పలుకుచున్నాఁడు:

...ంఝూటః త్రిపుటజాతి.—(నామాట) వలె.

శంకింపగ నీ కేల శోకింపగ! మానుగ నని సల్పగ!
జనక, పూనుము ధృతి బాగ॥ నే నుండ॥ వానరు
...వు లనగ నెంత! నే నరుదెంచినంత। నిలుతురే యిసు
మెదు బహువింత॥ నే నుండ॥ నను దేరిచూడలేడు!
లేడు! ఘనమోక్షగుండవిభుడు గావున జని నేడు
...ె నీతోడు॥ నేను॥

వ. అని ధైర్యంబు దెలిపి యతని యనుమతి వడసి వేగంబున నింద్రజిత్తు ప్రయాణంబై,—

ఇంద్రజిత్తు రెండవ యుద్ధము.

క. చతురంగబలము లత్య
ద్భుతవిక్రమ మొప్పఁ గొలిచి తోఁ నరుదేరన్
బ్రతిపక్ష భయావహముగ
నతులితరణభేరి మొఱయ నని మొనఁ జొచ్చెన్.

వ. ఇట్లు చొచ్చి,

గీ. అగ్నిహోత్రుని బ్రార్థించి యతనివలనఁ
గాంచి బ్రహ్మాస్త్ర-రథ-ధనుః కవచములను,
నభమునం దాఁగి యతఁడు వానరుల నెల్ల
నడపగొని వాఱముంచెఁ బెల్లంపవాన.

గీ. అలబలము సేసి చెట్టుగట్టులు పెకల్చి
ఇంద్రజిత్తును మొత్తఁ బై కెగచి యెగచి,
వాఁ డదృశ్యుండుగాఁ జూచి వానరపతి
విసివి పుడమికిఁ దిగి వాని వెదక గడఁగె.

క. అన్నా! బ్రహ్మాస్త్రంబున
ని న్నీచుని ద్రుంచివైతు నిమ్మానతి నా
కన్నను, నొకఁ-నికొఱకయి
పన్నగ లోకములఁ జెఱుపఁ బాడియె యనుజా!

వ. బ్రహ్మాస్త్రంబు వాడు కనబడకుండిన లోకంబుల భస్మంబు జేయు నొకఁ-ని కొఱకయి లోకము నేల బాధింతువు? మాను మని యతని యుద్యోగంబు నివారించె; నంత,

గీ. ఇంద్రజిత్తు కపుల నినకులజాతుల
బ్రహ్మశరము చేతఁ బరఁగ మూర్ఛ

నొందజేసి లంక కొయ్యనఁ జేరెను;
నరుఁడ స్తమించె; నంతమీఁద.

వ. వనచరులకు రామలక్ష్మణులకుఁ గలిగిన విపత్తును గూర్చి విభీషణుండుఁ గొంతయోజించి యిట్లనుచున్నాఁడు:

తో: బ్రహ్మవరముచేఁ బ్రబలి దనుజు డీటు వాడిజూప రాఘవుడు బ్రహ్మాస్త్రంబును బహుమానించుట భవ్యమంచు నాఘుచుడు॥ రా॥

వ. ఊఱకున్నాడు. కానిచో నీనీచునికి లోఁబడునా! యనిన హనుమంతుండు బ్రహ్మాస్త్రమునఁ జెడకుండ వరము గొనియున్నాఁడు. గాన మూర్ఛబోకుండుటచే లేచి విభీషణునితోఁ గలసి కొఱవులు చేకొని రణమందుఁ గూలిన వారినిఁ గని వగచుచు,

వసంత – అటతాళము.

ఇంతవారికిని నీవెత గలిగె॥ నింత॥ పంతముతో జని పటుసత్వవంతులై యెంతెంతపనులైన జింతింపకను జేయు॥ నింత॥ శూరులైన నవతారములైనను బ్రారబ్ధకర్మానుభవము దప్పి చనునె॥ ఇంత మోక్షగుండమందు ముదమున వెలసిన సాక్షాన్నారాయణస్వావి యీరాముడు॥ ఇంతవారి॥

వ. వీరికి గలుగు నాపదదీర్పు నుపాయంబు మనకు దోపలేద జాంబవంతుం డున్న దెలుపఁగలఁడు; చూతము రమ్మని యొక్కచో నంపశయ్యమీఁద జీవచ్ఛవముగాఁ బడియున్న యాతనిఁగాంచి,

తో. బ్రతికియుంటివా భల్లుకోత్తమ, పలుకగలవె మాతోడ ధృతిమీఱఁగ గుర్తించినావె మముఁ దెలుపుమనగ వగతోడ॥ ఎలుగుబట్టి నిన్నిప్పు డెఱింగితి నింతెకాని నాకనుల । నలుగుఁ నాటుట నవశంబైయిటు నవనిఁ బడితివని మొనల!॥

వ. రామలక్ష్మణులు వానరులు నేటికిట్లులెరి. అయిన హనుమంతుఁడు జీవములతో నున్నాఁడే! యనవుఁడు, హనుమంతుఁడు నమస్కరించి.

తో: నే హనుమంతుడ నీదయచేతను నెమ్మది మనియున్నాడ। సాహసమున నే సలుపఁ దగినపని నూహదెల్పు ధృతి తోడ॥ రా॥

వ. జాంబవంతుండు కౌఁగిలించుకొని యిట్లనుచున్నాఁడు:

శంకరాభరణము: ఆదితాళము-(జౌనానుమీ) వలె.

హనుమంత, నీవుదక్క వనచరులకు దిక్కు గనుగొన నెవ్వారు గల రింక బ్రతికింప॥ హను॥ పాలసముద్రము కూలము దాటిన మేలుగ నటు ద్రోణశైల మున్నది యందు॥ హను॥ సంజీవవిశల్యసంధానసౌవర్ణ మంజులకరణులు మనకుఁ బ్రాప్తించెడి॥ హను॥ అవి దెచ్చి యీవానరావళి కిచ్చిన భువి మోతుగుండరాఘవుప్రోల బ్రదుకుదురు॥ హను॥

వ. ఇట్లు చెప్పి ద్రోణాద్రికి మార్గంబు సెప్పిన నుప్పొంగి కుప్పించి సముద్రంబుఁ దాటి శీఘ్రయానంబున క్షీరాద్రి కవల నున్న ద్రోణాద్రిఁ జేరి అందు విమర్శించినఁ, గామరూపులయిన యా యోషధులు గానరావయ్యె. అంత నా పర్వతంబు బెఱికి నెత్తిన బెట్టుకొని వాయు వేగంబున వచ్చుచుండిన,—

గీ. ఆమహౌషధీ సమాగత పరిమళ
కలన వానరాళి తెలివినొందె
చచ్చియున్న రాక్షసవ్రాతములఁ బట్టి
యబ్ధి బడఁగ వైచె నతిముదమున.

వ. అంతలో హనుమంతుండు మందులకొండఁ దెచ్చి వానరుల నడుమ నుంచె అప్పుడు సంధానకరణివల్ల విఱిగిన యవయవము లతుకు కొనియె. విశల్యకరణివల్ల శరీరముననాఁటిన యస్త్రంబు లూడిపోయెను. సౌవర్ణకరణిచే శరీరములు సువర్ణకాంతి వంతములయ్యె. సంజీవకరణిచే శోషించిన ప్రాణములకు స్ఫుటంబు గలిగె. ఇట్లు వానరుల బ్రతికించి యాంజనేయుఁడు,

తో: సరగ రామలక్ష్మణులకు మ్రొక్కిన సంతసించి దీవించి ।
యురువడి గిరి మున్నున్నచోటనె యుంచి రమ్మనఁగ నుంచి॥ రా॥

వ. ద్రోణాద్రి యెప్పటిచోట నుంచి వచ్చె. అంత సూర్యోదయంబాయె. అప్పుడు సుగ్రీవుండు రాఘవునను మతంబునఁ గపులను గని,

కాఫిరాగము: ఏకతాళము. (ఈశరాసనంబ సా) వలె.

రావణుఁడు గడఁగి రాఁడు రణము సేయఁగా లాఁవుమీఁద లగ్గలెక్కి లంక గాల్పుఁడు॥ రావ॥ అడ్డమైన దానవుల నప్పుడె ద్రుంపుఁడు; చెడ్డకార్యము మాను మతి జాతమానుఁడు॥ రావ॥ అటుల చేయు కూరకున్న నాజ్ఞఁ గొందును; నిటుల మోక్షగుండ విభుఁడె యిపుడు దెల్పెను॥ రావ॥

వ. అని ఖండితంబుగా సుగ్రీవుండు పలికిన వానరులు మంచిదని సాయంకాలము వఱకు వేచియుండి, రాత్రి గాఁగానే కొఱవులు సేకొని లంక కరిగి ప్రతిగృహంబును గాల్చి మసిచేసి,

తో: బాలుర వృద్ధుల బట్టి మంటలోపల బడగా వైచుచును ।
జాలగ నడ్డము జనుదెంచిన రాక్షసుల బట్టి త్రుంచుచును॥ రామ॥

వ. బహుఘోరకృత్యంబుల జేసి వచ్చి రణభూమి బ్రవేశించిరి. అంత రావణుండు కోపించి,

—♦ కుంభ-నికుంభాదుల యుద్ధము ♦—

తో: కుంభ-నికుంభుల ఘోరవిక్రములఁ గుంభకర్ణుకొడుకులను
గంభీరముగాఁ గదనమునకు దశకంఠుడు బొమ్మని యనెను॥ రామ॥

వ. మఱియు శోణితాక్ష యూపాక్ష కంపన ప్రజంఘులను గూడఁ బంపిన నీయార్గురుఁ గదలి రణస్థలిఁ జేరి,

దానవ-వానరసంవాదము.

కీర్తన: ఆదితాళము. (మాతవ) వలె.

దా-ముదమున మాబలము మీఁదమదికి దెలియక యమ్మమ్మ ।
నెదురు వచ్చినారె! మంచిది! వానరులార! గుదిమి పట్టెదము నిల్వుఁడి॥

వా- వదరుచు మీవలె ముందు వచ్చిన వా రొక్కరయిన| సదనములకు మరలఁ జేరిరే! దానవులారా! కదనమునఁ జావకుండిరే!

దా- వా రివలె గాదు; మేము బేరుగొన్న శూరులము! లేరు మము గెలు మధీరులు! వానరులార! దూరముగఁ బొండు మీరలు!

వా- ధారుణిని మోతుకుగుండ శ్రీరాముఁడు నూరు నిముసమున మీ యూపులు నీరు జేతుము! దానవులారా! మృత్యువాత బడఁగఁ జేతుము!

వ. అని సింహనాదంబుఁ జేసి యార్చి పేర్చి రాక్షసుల లక్ష్యపెట్టక విజృంభించి క్షణమాత్రంబున నంగదుండు కంపనుని, మైందుండు ప్రజంఘ-యూపాక్షులను,- ద్వివిదుండు శోణితాక్షుని, సుగ్రీవుండు కుంభుని, హనుమంతుండు నికుంభుని సంహరించిరి. ఆ వార్త విని రావణుండు మకరాక్షుని బంపిన వాఁడు నుగ్రుండయి,

మకరాక్షయుద్ధము.

తో: ఒక్కరథమ్మును నెక్కి యుక్కుగలగక్కను నుద్ధతిఁజూప, నక్కజముగ మకరాక్షుఁడు వెడలెను నాజికి నిది ప్రేరేప|| రా||

వ. ఖరాసురుని కొడుకగు మకరాక్షుండు యుద్ధభూమిం జేరి మిన్ను మన్ను దగుల సింహనాద భుజాస్ఫాలనంబులు జేసి యదిరించిన, వానరుల నొప్పించుచు రామమూర్తి సమీపంబునకు నరిగి,

కీర్తన : త్రిశ్రజాతి - (వనమూను) వలె.

రణమును జేయు మిపుడు రఘురామ! నాతోడ గదిసి|| రణ|| క్షణములో నిన్ను సమయించి లంకకు బోదు|| రణ|| ఖరసూనుఁడను గనుము! వరమకరాక్షుఁడ వినుము|| ఖర|| పరగ మాతండ్రి పగదీర్ప నేటికి గలిగె ||రణ|| కరవాలమున నయిన, గద నైన, విలుబాణమ్ములనైన|| కర|| వరమోతుకుగుండవాసుఁడ, యేలీల నయిన|| రణమును||

వ. అనిన, రాముండు గోపంబు దీపింప,——

తో: దబ్బరగాదుర దైత్యాధము నాదెబ్బ తగిలినంతటను।
నిబ్బర మెడలియు దబ్బిబ్బున నీయబ్బకడకు జనవలెను॥ రా॥

వ. అనిన,

క. మకరాక్షుఁ డరిగిపలు నా
యకములు మై గాడ నేయ, నవి నఱుకునె త
ప్పక దునిమి వాని రథ-ర
థ్య కేతు చాపములఁ ద్రుంచె దాశరథి తగన్.

వ. అప్పుడు,

క. విరథుండయి శూలము గొని
వెఱవక దనుజుండు వ్రేయ, వేగమె దానిన్
విఱుగంగఁ జేయ, నాతఁడు
కఱకగు పిడికిటను బొడువఁగా నే తేఱన్.

తో. అనలాస్త్రంబున నతనియురమ్మున నా రాముఁడు వ్రేయగను,। ననిమొన నమ్మకరాక్షుఁడు ద్రెళ్ళెను నమరులెల్లఁ జెలగగను॥ రా॥

వ. అంత, సూర్యోదయం బాయె. మకరాక్షుని మరణవార్త రావణుండు విని దుఃఖరోషంబులు పెనఁగొని తన్నులయింప, నింద్రజిత్తుని బిలిచి యిట్లనియె.

కేదారగౌళ : ఆదితాళము.

కుమారకా! వినరా! అయ్యో! విమర్శగను నే వివరించెదనో॥
కు॥ అతికాయుడు మొదలై సవీరు లుద్ధతి గూలిరి యుద్ధమునోన! గతి నీవేయిఁక! గదనము జేయుఁగ॥ కుమా॥ సురలను దఱిమిన జోదువు నీ కీనరుల గెలుచు టెంతటిపని యహా. దురమునందు నీతో సరిగలరా॥
కుమా॥ మోహరుండ రాముని లక్ష్మణుని లక్షింపుచు గె, ల్పొగనీవు ఈక్షణమునరథ, మెక్కి-కదలుము॥ కుమారకా॥

ఇంద్రజిత్తు మూడవసారి యుద్ధము.

వ. అని వీడ్కొలిపిన నత్యుగ్రమూర్తియై లేచి కాంచనరథారూఢుండయి,

క. అరదము లరువదికోట్లును,
గరులును బదుమూఁడుకోట్లు, కడునడిగల మేల్
దురగములు నూటుకోట్లును
వరభటు లగణితముగాఁగ వచ్చుచు నుండన్.

వ. ఒక్కకోటి చతుర్దంతదంతావళములు, నాలుగుకోట్ల నిలుక వన్నెగల గుఱ్ఱములును గూడ బలిసి యేతేఱ, నిస్సాణాది బహువిధ వాద్యంబులు - మ్రోయ నుత్తరద్వారంబున వెడలి యుద్ధభూమిఁ బ్రవేశించి,

గీ. రథము డిగ్గి చుట్టు రాక్షసదళములఁ
గాపువెట్టి కాటికాఱునిచ్చు
దెచ్చి వేదియొకటి దీర్పించి యందుంచి
జ్వాలను నింధనముల వెలుఁగఁజేసె.

వ. సమంత్రణ పూర్వకంబుగా హోమంబుఁ జేసి ఆ యగ్ని నుండి.

అఠాణా : ఆదితాళము.

కృత్తి.యవతరించెను; పెద్దసత్తి యవతరించెను। కృత్తియనెడు పెద్దసత్తి లోకములకు మిత్తి యనగ మోర మెత్తి యార్భటించుచు॥ కృ॥ చాలభయదమౌ కపాలపాత్రయు, నస్థిమాలలు భీకరకరాల కేశము లలర॥ కృ॥ మోతుగుండేశునిపైఁ గసు గట్టినయట్టి రాక్షసవరునకు ప్రత్యక్షమై పనులు సేయ॥ కృ॥

వ. ఇట్లు ప్రసన్నయయిన కృత్తి యింద్రజిత్తుఁ గాంచి,

తో: పంపుమునన్నే పనికైనను నా సొంపు పెంపుజూపెదను। సొంపుగనను చును రంపులు చేయఁగఁ జూచిసంతసింపుదును.

వ ఆకృత్తినడిగి దివ్యశస్త్రాస్త్రరథరథ్యంబులు గయికొని కృత్తి సహితంబుగా నంబరంబున కెగిరి, కృత్తిమహత్తుచే నెవరికిఁ గానరాకుండ నదృశ్యుండయి,

తో: ఉగ్రబాణముల నురువడి వానరయోధుల పయిఁ బఱపుచును । నాగ్రహమునఁ జెల్లాచ్చుచు మెలఁగెనునంబరమండలమునను ॥ రా॥

వ. పిమ్మటవానిసైన్యంబులుదిరిగిలంకలోనికి జనియె. అక్కడ,

తో: గజుఁడు గవాక్షుఁడు గంధమాదనుడువిజయుఁడు లోనగు కపులు గజిబిజి నొందుచు గదియుచు వైచిరి కడగి గిరులు వృక్షములు ॥ రా॥

సుగటు: ఆదితాళము.

శిలీముఖంబులు వలీముఖులపయి చలంబు మెయినేసెన్ ! వారలఁ బలాయనుల జేసెన్॥ శిలీ॥ పటుత్వ మొప్పగఁ బదికోటుల మర్కటోత్తముల గూల్చెన్! బలముత్కటంబుగాఁ బొల్చెన్॥ శిలీ॥ అనంతరము నెమ్మనంబులను భయమునన్ వడంకుచునణంగి చూచుచునుండెన్॥ మెటో యటంచును మోక్షగుండపతి మఱుంగునకు జనిరి; మమ్మొద్ధరింపు మని యనఁగా॥ శిలీ॥

వ. అప్పుడు లక్ష్మణుం డన్నకు నమస్కరించి,

ఉ. రామ, యిదేమి చూచెదవు ! రావణి మర్కటసేన ద్రుంపఁగా!
నే మన కూరకున్న మన నిచ్చునె ! కార్యము తప్పివచ్చెడున్ !
భీమబలంబుతో నతని బట్టుగఁ దాఁకి శరాగ్నిఁ గాల్చెదన్
వేమఱు నాజ్ఞ యిమ్మనుచు వేడినఁ దమ్ముని గాంచి యిట్లనెన్:

తో: వినుమిదె లక్ష్మణ! వీ డసాధ్యుడగు వనజభవుని వరము నను । ఘనముగఁ బ్రబలియుఁ గనబడకయ మగతనముఁ జూపు దురమునను॥

వ. కాఁబట్టి వీనిమీఁద బాణంబులు వైచిన నాయమ్ములు చెడి పోవును గాని నిలువవు. సైరింపుము. అనుచుండ నగ్నిహోత్రుండునచ్చి,

తో: కనదాగ్నేయం బనుమంత్రంబును మనుకుల, జపియించు చును| ఘనబాణం బొక్కటి వేసిన దనుజునిబాయును కృత్తియును॥ రా॥

వ. అప్పుడు వాఁడగుపడు నని చెప్పి యగ్నిభట్టారకుం డదృశ్యుం డయిన, రాముండు శీఘ్రంబున,—

గీ. అగ్నిమంత్రంబు జపియించి యమ్మువైవఁ
గృత్తి యెడవాసిపోయె పెంద త్తెఱ మునఁ
దిన్నఁగా మేఘనాథుండు దిగి పుడమికి
దశదిశలు వ్రయ్య సింహనాదమ్ముసేసె.

తో: వానరు లప్పుడు|వడిగా దరువులువసుధాధరములుగొనుచు| వానిపైన బడవైచి రొక్కపరి బంధురనైరము కొఱలి॥ రా॥ రాముఁడు నూఱుశరంబులు మఱి యూరామునితమ్ముఁడు మూఁడు| భీమశరంబులు వేయఁగ; నన్నిటిఁ బిండిజేసి యనె వాఁడు॥ రా॥

పూరికళ్యాణి: ఏకతాళము.

ఎదిరింపలేరు! ఇఁకజాలు పోరు! అదలింపరారు! అంతటివారు గారు॥యెది॥ అనిమిషులను అనిఁ గెల్చినాను! నను గెల్వఁబూను నరు డెంతమాత్రుఁ డౌను॥ ఎ॥ బలవద్విరోధ మిల జేటుగాదా! తెలియఁగ లేదా! తలగఁగరాద వాద॥ యె॥ మురిసేరు కాండములు మోతుగుండ వరు దూఱుచుండ బఱపెద నుండ కుండ॥ నె॥

వ. అని పలికి చండకాండంబు లెక్కుపెట్టి స్వాతీగతశుక్రుండు వర్షించిన చందంబునఁ గపిప్రవరులపై నెడములేక ప్రయోగించి నొప్పించి లక్ష్మణుని విల్లు విఱిచి రాముని కభిముఖుండయి యను చున్నాఁడు:

క. నీకుఁ సాయము వచ్చిన
యీ కపులను గెల్చినాఁడ! నిఁక న న్నెటులన్
దాఁకి జయింతువు! తొలఁగుము
నా కడ్డము గలదె త్రిభువనంబులలోనన్.

వ. అని పలికి మఱియు ననేక సాయకంబు లందఱపై వైచుచుఁ దాను గెలిచిన ట్లూహించి వేగంబున లంక కరిగి యావార్త దండ్రికిఁ దెల్పిన, సంతోషించి, రావణుండు,—

కీర్తన: త్రి° జాతి-(ఇంతైన) వలె.

నీవంటికొడుకుండఁగ నీవారెపగ దీర్పగ నీవేళ కొనగూడె గా! ఇక వెండియు జను వడిగ॥ ననిలో నీవిక్రమము సరగ తీవిగుల్కఁగ; దేవపాళి బెదరి చూడఁగఁ జూపి రమ్మిక॥ నీవంటి॥ శ్రీమోత్కుగుండ విభుని రాముని లక్ష్మణుని వానరకోటులను దాఁకి యందున్న సోదరుని మొనసి మోమోటమిని మాని తామసంబునఁ దలలు ద్రుంచి వేసి రమ్మిక సీత యబ్బను॥ నీ॥

వ. అనిన, దండ్రిని వీడ్కొని మహోత్సాహంబునఁ బురోహిత యుతంబుగా రణభూమిఁ జేరి యొక్క హోమంబుఁ జేసి నగ్ని దేవుని సహాయంబువలన నాలుగుగుఱ్ఱములతో రథమును నమోఘాస్త్రంబులుఁ గైకొని.

ఇంద్రజిత్తునాల్గవయుద్ధము.

క. రథ మెక్కి యాతఁ డంబర
పథమునకును నెగిరి కానఁబడక యె కపులన్
వధియించుచు సాయకముల
వ్యధ నొందఁగఁ జేయుచున్ భయంకరుఁ డగుచున్.

వ. దక్షిణదిక్కునకువచ్చి యిట్లనుచున్నాఁడు:

కీర్తన: ఆదితాళము (నీ దనువా) వలె.

రణ మొనరింపుము రామా రామా! రయమున గూల్చెద రమ్మా! ॥రామా॥ అణుమాత్రంబుగ నసురుల ద్రుంచిన రణశూరుఁడవుగా రామా రామా! ॥రణ మొ॥ కోఁతుల బలగముఁ గూడి వచ్చితివి యాతుధాన కుల మలరెను రామా! ॥రణ॥ మోతుగుండవరా! ముఖ్యంబుగ నీవీక్షితి నన్ను జయింపుము రామా! ॥రణ॥

వ. అని మఱియు,

తో: పడమటిదిక్కునఁ బలికెను: మీ రెక్కడ బోదురు ది క్కెవ్వరు! కడివలెఁ జిక్కితి రెడపక మిము జక్కడఁతు! లేను నా కెదురు ॥రాను॥

వ. అని కొన్ని బాణంబులు వైచి యింతలో —

తో: ఉత్తరదిక్కున నురికి పలికె: మిమ్ముక్కడంచి మీఁదటను, ఉత్తది యనకుఁ డయోధ్యకుఁ జని మీ కున్నవారిఁ జంపెదను॥ రా॥

వ. అని కొన్ని శరంబులు పఱపి వారి నేచుటించి తూర్పు దిక్కున కరిగి,

తో: మదిని విభీషణుమాటలు నమ్మియు మఱియోటికిఁ జెడి మెదరు? పొదలుచు మీ రిప్పుడె యెటకయినను బోయిన మని యుండెదరు॥ రా॥

వ. ఈప్రకారంబుగఁ జతుర్దిక్కులయందుఁ దిరిగి ప్రగల్భంబు లాడుచు నదృశ్యంబుగా బహుబాణంబులు ప్రయోగించి వానరుల నశింపఁ జేయుచుండినఁ గాంచి, కోపించి లక్ష్మణుండు రాముని కిట్లనియె.

కేదార: రూపకము.(సాటి)వలె.

వీనిపైనిఁ గోపమురాని హేతు వేమొ! రఘుకులవర॥ వీని వానరాళి నెల్లఁ బొలియింపఁగ దీనతతో నీనామము నె దలతురు॥ వీని॥ మేనులు దాఁపక వీరు నీనిమిత్త మింత పనిచేయఁగ, దానవుని వాత

దగఁ ద్రోయఁగ నౌనె యిది మానవపతులకు ధర్మమె॥ వీ॥ దండిగ మధ్యాదినచండకిరణురీతి వడిఁ జూపుదు నుఁడు॥వీని॥ మోక్షగుండాధిప, కండలుగాఁ జెండఁగ నాకు సెలవొసఁగుము॥ వీని॥

వ. అనిన శ్రీరాముం డిట్లనియె.

చ. కనఁ బడకుండయుద్ధమును గ్రక్కున నీఁ వొనరింప, వీనికై
కినిసిన లోకముల్ చెడవె! గీష్పతిరుద్రబిడౌజులైన నీ
తనిఁ జెనకంగఁ జాల! రటుఁ దాఁ గొనినాఁడు వరంబు బ్రహ్మచేఁ!
గనుక సహించినాఁడ; నిఁక గాతునె కాలము మూడి వచ్చెడిన్.

తో: నేన ల్గినయెడ వీని ప్రతాపము నీరుగఁ జేయుదు వినుమూ! మానుగ పారబ్రహ్మములు గాచిన నైన విడుతునే కనుమూ॥ రా॥

వ. అని పలికిన రామునకుఁ గలిగిన మాగ్రహంబు వాఁ డెఱిఁగి యుద్ధంబుఁ జేయఁ జాలక లంకలోనికిఁ జని తండ్రి కిట్లనియె:

క. కట్టల్కతోడ నేఁ జని
మట్టితిఁ గపికోటినెల్ల మనుకులవరులన్
ధట్టించి మానములు గొని
నెట్టనఁ జనుదెంచినాఁడ నీ కెఱిగింపన్.

వ. అని యధికప్రసంగంబుఁ జేసిన నింద్రజిత్తుపై రావణుండు గోపించి, —

జంఝూటి: అటతాళము.

ఇది యేమిటిపోక! యిది యేమిరాక! యదరి యే తెంచి యిల్లాడెదుగాక॥ యి॥ పగవారి నెదిరి చంపఁగఁ జేతగాక, మగఁటిమిని జెప్పెదవు! మఱిసిగ్గులేక॥ యి॥ దిక్కుల జయించి తిరిగియీదినము వక్కక నరులకు డాఁగుటే ఘనము॥ యిది। మోక్షగుండేను దమ్ముని కోడ బట్టి శిక్షింప కిక నన్నుఁ జేరకు పట్టి॥ యి॥

వ. అనిన మంచి దని వాఁడు సీతవంటి యాకృతిగల నాతి నొక్క తెను దన మాయచేత నిర్మించి రథంబుపయిన నుంచుకొని పడమటి దెసను వచ్చుచుండె; అప్పుడు—

ఇంద్రజిత్తు పంచమయుద్ధము.

క. ఏతట్టు వచ్చునో యని
నాతని దశదిక్కులందు నరయుచుఁ గపులున్
భీతాత్ములగుచు నుండఁగ
నాతఁడె వాతూలతనయుఁ డద్రిశిఖరమున్—

వ. నెత్తిన మోచుకొని పడమటిదిక్కునకుఁ బోవుచు.

తో: అరదముపై మాయాసీతను గని 'యకటా! పాపాత్ముండు ధరణిజ దెచ్చెను దా నేమి చేయునో! తగవిధికృత మగుమోసము॥ రా॥

వ. 'దైవమా! యిట్టిదీనదశఁ జూడఁ గలిగె! అయ్యో! సీని నేమిచేయును! నెటుల నోర్తు'నని కపికోటులం గూర్చుకొని యట్ట హాసంబునఁ బయికడరె హనుమంతునితో నింద్రజిత్తు పలుకుచున్నాఁడు:

తో: ఏటికి వచ్చెద పీసేనలతో? నిదిగో! సీతను గనరా! ధాటిగ నీసతి తల దరిగెద ముమ్మాటికి నిజ మిక జనరా! ॥రా॥

వ. ఈసీతకొఱకే కదా మీ రింతశ్రమించుట. మీశ్రమ నివారించితిఁ జోరా! వాయుకుమారా! అనిన, నాంజనేయుం డిట్లనియె:

తో: దనుజుండ వయినను ధరణి విశ్రవసు మునినందనుఁడ వగు నీకు దగునా! మునుకొని సీతను ముందలబట్టుక కొనకొని చంపఁగ నగునా!॥ రామ॥

వ. అని పలుకుచుండ వాఁ డత్యుగ్రకర్మమునకు నొడఁబడి,

క. మాయాసీతను బట్టుక
కో యని యేడ్చినను వినక, కోపము గదురన్
ఆయెడఁ గరవాలంబునఁ
బాయకఁ దలదఱిగి యాతఁడు పలికెఁ గడిమిన్:

కీర్తన: రూపకము. (కేటాడు) వరాళి.

ఇంకేటికిరా రణము॥ ఇం॥ పంకజగంధిని సీతను బట్టుక గరవాలంబున శోకింపక దలఁదుంచితి! బింకంబులు బొంకంబులు॥ ఇంకే॥ ఈ జానకికొఱకే కద యాజికి మీ రేతెంచుట! మీజాడలు నాముందఱ గాఁ జాలవు రాఁజాలవు॥ ఇంకే॥ ఈసంగతి మోక్షగుండవాసునితో నెఱిఁగించియు, నాస లుడిగి పొంగుచుండిన రోషంబున మోసం బగు ॥ ఇంకేటికి॥

ద్విపద: వాఁడిట్లు పలికిన వాయుసుతుండు
పోడిమిచెడి దుఃఖపూరితుం డగుచు
'వనచరులార, దైవము దప్పదీసె!
మనయుద్యమం బేది మఱిసాగదయ్యె!
నేమఱియుండకుఁ డీతని మీరు!
రామున కీవార్త రయమునఁ జెప్పి
యమ్మహానీయుని యాజ్ఞానుసరణి
నెమ్మదితో వత్తు నే' డంచుఁ గదలి
పోవు; నాపిదప నుప్పొంగుచు దనుజ
నాయకసుతుండు మనంబునఁ దలఁచె.

క. 'ఇక్కడ హనుమంతుఁడు లేఁ
డొక్కండను జలధిపలేగ హోమ మొనర్తున్
గ్రక్కున' ననుచు నికుంభిళ
దిక్కున కరుదెంచి యతఁడు దృఢనిశ్చయుఁడై.

శ్లో: కల్లు పాలు రక్తంబు దేనె తుంగకాయలు గంధసుమములు। బల్లులు పిల్లులు పాములు మొదలగు బహుమృగాళిమాంసములు॥ రా॥

వ. అమితంబుగా దెప్పించి కాత్యాయనీదేవిని నిలిపి పైవస్తువులచే మంత్రపూర్వకంబుగా నగ్నియందు హోమంబుఁ జేసి తనువుచుండె. ఇక్కడ హనుమంతుండు శోకాతురుం డగుచు వచ్చి రాఘవునకు నమస్కరించి యిట్లనుచున్నాఁడు.

ఫిల్ రాగము: ఆదితాళము. (గురుమహా)వలె.

మనుకులవర్యా మనుకులవర్యా! మన కార్యము జెడె॥ మనుకు॥ రామ! మీరామను రావణి దెచ్చియుఁ గోమలిశిరమును గోసినాడ కట! ॥మనుకు॥ ఒప్పుగ నందఱు నుండియు సీతను దప్పింపఁగ శక్తత లే దాయెను॥మ॥ తక్కక నీనిసదాఁకఁగాపాడియు నక్క కిచ్చిన చందంబుగ నాయెను॥ మ॥ మోక్షగుండాధిప, ముందుగ మీకును నీక్షణమున దెల్ప నేతెంచితిని॥ మనుకుల॥

వ. అనిన హనుమంతుని పలుకులు ములుకులై చెవిసోఁకిన నిశ్చేష్టితుండై రాముఁడు,—

క. జనకజను మదిని దలఁచుచుఁ
జెనుగాలిని నేలఁ గూలు వృక్షము రీతిన్
ఇనకులుఁడు మూర్ఛనొందినఁ
గని వగచిరి చుట్టునున్న కపిపుంగవులున్.

వ. అప్పుడు—

శ్లో: కన్నీరేలుగఁ గారఁగ లక్ష్మణుఁ డన్నకడకుఁ దా నరిగి। పన్నుగ నూరులపయికిఁ జేర్చుకొని నున్నుగుడిచి మది గరగి॥ రా॥

ముఖారి: ఆదితాళము.

అకటా! రఘువీరా! జానకి కింత యెడలవలసె నౌరా॥ ప్రకటముగ దశకంఠుఁ గూల్పఁగ రాజ్యమును విడనాడి వచ్చితి! యొకటి మన మెంచినను దైవం బొకటి నెంచెను! విధికృతంబకు॥ నకటా॥ రణశూరుఁడగు నీవు గలిగియు ధరాకుమారికి జాప్య క్షణముగాఁ పలఁ వచ్చె నీశోకమున కెయ్యదిమేర! సుర రక్షణమునకు జనియించితిమి మోక్షపుర నాథ యదెట్లు జేసెద॥ మకటా॥

శ్లో: జానకిమరణము సైపజాల! నేశరవహ్నుల ముంచెదను। దానవులను! లంకానగరంబును దగ్ధము గావించెదను॥ రా॥

వ. అని లక్ష్మణుండు శోకించుచుఁ బలుకు పలుకులు విని విభీష ణుం డిట్లనియె:

శ్లో: ఎక్కడిమాటలు ఇంద్రజిత్తు దానికడ గపటముచేత గ్రక్కున సీతను గల్పించియు మఱి చక్కాడెను గసిచేత॥ రా॥

వ. ఇందులకు నగనవలదు నేను రామునకు సీత నిమ్మని చెప్పిన వినని రావణుండు కొఱకు సీతను జంపఁ బోయినఁ జంప నిచ్చునా! అమ్మహాపతివ్రత చచ్చిన లోకంబులు నిలిచి యుండునా! నేను నిజముం గాంచి వచ్చెద నని యింతలో రాముండు మూర్ఛఁ దేఱియున్న, —

గీ. రామునాజ్ఞను గైకొని భ్రమర మగుచు
రావణోద్యానవనముఁ జేరంగఁబోయి
శింశుపాక్రింద నున్నట్టి సీతఁగాంచి
మరలి యేతెంచి తెలిపె దాశరథులకును.

వ. ఇట్లు సీతాదేవి క్షేమవార్త రామలక్ష్మణులకుఁ దెలిపి విభీష ణుం డిట్లను చున్నాఁడు:

శ్లో: రామ నికుంభిళ హోమము జేసి శరంబులు రథమును బడయ। దా మది యెంచియు దరుచరు లది యెంతయు జెఱతురో యని తెలియ॥ రా॥

వ. ఇంద్రజిత్తు కపటంబున నిదియొక సందడిచేసి యందఱు నిర్విణ్ణులయి యుండ, నెమ్మదిగా నికుంభిళకుఁ బోయి హోమంబుఁ జేయు చున్నాఁడు.

క. హోమము సాంగంబయినను
నా మేటిని గెలువలేరు హరిహరు లయినన్;
ధీమతితోఁ గపియుతముగ
సౌమిత్రిని బంపు మతనిఁ జంపుటకొఱకై.

వ. పదునాలుగు సంవత్సరములు నిద్రాహారములు వర్జించిన వానిచేఁ జచ్చున ట్లతనికి వర మున్నది. అట్టివ్రతము మన లక్ష్మణుం డాచరించియున్నవాఁడు గావున, వానిం జంపును. వాఁడు మడిసిన రావణుఁడును జచ్చినట్లుగాఁ దలఁపుఁ డనిన, రాముం డాశ్చర్యచిత్తుండై లక్ష్మణునిఁ జూచి॥

జంఝూటి: త్రిశ్రజాతి (ఏకతాళము) ఏక.

సౌమిత్రి, యికను లెమ్మా! సమరము జేయ బొమ్మా! ఆ మేఘ నాథుగమ్మా! అమ్మల బడ గ్రుమ్మా! గెలిచి క్షేమముగను జేరుము! వాని హోమము విఘ్నము జేయుము! ఆజిలో మోమోట ముడుగుము! సౌ॥ మదిమోక్షగుండవిభుని మటిచక తలంచుకొని పదజయ మయ్యెడిని! భల్లూకవల్లభుని వేగఁ బవమానవరపుత్త్రుని వెంటఁ బలిమిగా గొల్చి రమ్మని ప్రీతితో ధమరత్త్ర ములఁ బూని॥ సౌమిత్రి॥

వ. అని యిట్లు తెలిపి, సముద్రుం డిచ్చిన వజ్రకవచంబును ఖడ్గంబును ధనుర్బాణంబులును ఇచ్చి దీవించి పంపిన, సౌమిత్రి రాముని నమస్కరించి జాంబవంతుం కు కోట్లకొలఁది భల్లూకంబులతోడ వెడలి విభీషణయుతంబుగా హనుమంతుని నారోహించి యిరుపంకల గపిసేనలు బలిసి యే తేరఁ గదిలి,

తో: ముప్పదియోజనములదూరంబున నొప్పు నికుంభిళ కేగి,। గొప్పబలంబులు గోట్లర్బుదములు గూడి చుట్టినను మూఁగి॥ రామ॥

వ. సందడి లేక నిస్తరంగసముద్రంబుఁబోలె నలరుచున్న మేఘ నాథుని సేనలం గాంచి లక్ష్మణుఁ డాశ్చర్యంబు నొందె. అప్పుడు విభీషణుండు,——

గౌళబంగాళ: అటతాళము.

చూడుమా సేనల రామానుజ! చూడు॥ ఏడఁజూచిన గాని మొదము సందు లేదు॥ చూడు॥ సేనల గ్రమ్మించినఁ గాని లేవఁడు వాఁడు ॥చూ॥ హోమవిఘ్నము జేయ నురుబలముల జంపు॥ చూడు॥ బాణ

పరంపరఁ బట్టి చంపుము వాని॥ జూడు॥ మోక్షగుండేశుని ముద్దుల తమ్ముఁడ॥ చూడు॥

వ. అనిన, లక్ష్మణుండు రాక్షసదళంబుల రూక్షేక్షణంబుల వీక్షించి బ్రహ్మాండ మదరునట్లు జ్యానినదంబుఁ జేసి శరవర్షంబులు గురి పింపుచుండె,

తో: రాక్షససేనలు నాక్షణము న నారాముసోదరుని గదిసి। యక్షీణంబుగ నలుజడి బెట్టిరి యంబులు బెక్కులువేసి॥ రాము॥

వ. అది గని మహోగ్రసాహసవ్యగ్రుఁడై,

క. భల్లూకవరులు మర్కట
వల్లభులును గిరులు దరులు వడి వైచును రం
జిల్లఁగ రాక్షససేనల
నెల్లను భంజింపుచుండి రెంతయు దెగువన్.

వ. లక్ష్మణుండును బాణప్రయోగంబుల ననేకుల మడియింపు చుండ దదీయాటోపంబునకు సైరింపనోపక రక్కసు లుక్కుచెడి హాహాకారంబుచేయు నింద్రజిత్తు మఱుఁగునకు జని బహువిధంబుల మొఱ పెట్టుకొనిరి. అప్పుడు—

ఇన్నూటపదియాహుతులు వేల్వవలసియుండెను. అందు నూట తొమ్మిది మాత్రమే వేల్వఁబడియె. ఇంతలో—

క. దనుజులు హాహారవములఁ
దనమఱుఁగునఁ జేరుటయును, దరుచరులెల్లన్
వెనుకొని తఱుముటయుంగని
పనివడి సవనంబుమాని పటురోషమునన్.

గీ. కేలనుండిన యాహుతుల్ నేలవైచి
రథముపై నెక్కి చాపశరంబు లూని
దండధరుఁడునుబోలె నుద్దండు డగుచు
శరసహస్రమునించె వానరులమేన

వ. ఇట్లతండు వానరుల నొప్పించుచుండ, విభీషణుండు లక్ష్మణునిఁ జూచి యిట్లనియె:

కాంభోజి. అటతాళము (నిన్ను నమ్మి) వలె.

దానవునిచేత గాన నవ్వుగదా! వానరుల గెల్చి వచ్చును గ్రమ్మఱ॥దాన॥ మానుగ నాయత్రినూను క్రింద హోమము మానందముగ జేయ బూనును సత్యము.॥దా॥ హోమము సాంగమైన, నా మీఁటి గెల్వ సుత్రామాదు లయినను దా మోహఁ జాలరు॥దా॥ దండిగ శ్రీమోక్షగుండేశు సోదర, చెండుము వాఁ డింకఁ జేరకమునుపే!॥ దాన॥

వ. అని యిట్లు ప్రేరేప లక్ష్మణుం డతివేగంబున వానరులఁ గలిసి సంగు నింద్రజిత్తునకు నభిముఖుండయి చని యంభోధరసమానగంభీర వాక్యంబుల నిట్లనియె:

తో: మాయలు చేసిన నేటి క్రియ లేమర మగవాఁడవు నీ వయినఁ। నా యెదుటికి దిన్నఁగ జేరియుఁ గదనము చేయుమురా! రాన॥ రా॥ ఆలములో వీరాదులఁ జూడఁగ, నను రాఘవు, నినుగూల్చి కాలుని ప్రోలికిఁ దోలి గొంగు జయశీలతనేఁ బొల్చు ॥రా॥

వ. అనిన వాఁ డదరిపడి యిట్లనుచున్నాఁడు;

కల్యాణి: రూపకము.

అంతవాఁడవా! నాయంతవాని తోడ నని సలిపెదు! ॥నంత॥ అంతకాభుఁడంచు నన్నుఁ గాంతు రాశాకాంతులకు వింతగా! నిసుంత లేవు వంతగించి వచ్చి బెదరించెదు॥నంత॥ మున్ను నాగపాశముల నిన్ను గట్టి వచ్చితిఁగా! నన్ను నింతలోనే మఱచినావ మానవుండ ననుమార్కొను ॥నంత॥ మోక్షగుండవాసుని తమ్ముండ వయిన నేమి నిన్నిక్షణమ్ము శిక్షజేతు రాక్షసాళిపైని నడిజూపెదు॥ నంత॥

వ. అని రోషకషాయితాక్షుండయి విభీషణుని గని యిట్లనియె:

తో: పిన్నతండ్రి వని నినుఁ జూడఁ దగ; దన్నిట రోసితి వీవు;। నన్నుగ శత్రులపంచ గామకాని తిన్నగఁ బడియున్నావు॥ రా॥

ధర్మహీన, పాపకర్మంబులు శాత్రవులకు బ్రబోధించితివి! దుర్మతి స్వకుల ద్రోహము జేయగ గూర్మితోడఁ దలచితివి॥ రా॥

వ. ఎంత నీచుండయినను ఎంతమాట వచ్చినను బాంధవుల విడనాడి పగవారి శరణు జొచ్చువారు గలరా! నీసహాయంబుచేతనే రావణుండు దేవతల గెలిచెనా! ఇప్పుడు నీవు తలఁగిన మాకు లోపమా! యని తూలనాడినఁ గలుషించి విభీషణుం డనుచున్నాఁడు.

దర్బారు: (ఏకతాళం) వరె.

మీమేలు చాల్ చాలు! నాకుందర బలుకకు నిలు॥ మీమేలు॥ నామాటలు వినరైతిరి! యీమాడ్కిని మీమూర్ఖమె మిముఁజెఱచెను నోరున్న దనుచు జాల దూఱకు దుశ్చారిత్రులఁ గూరిమిబంధువులైనను సారజ్ఞులు దూరముగా దొలగందగు॥మీ॥ నీతండ్రియును నీవునీతిలేని నీవారలు, ఘాతుక, విను మోతుగుండనేతచేత భూతలమునఁ బొలియఁ గలరు॥ మీమేలు॥

వ. అని విభీషణుండు పలికిన, నతండు ప్రళయకాల రుద్రుని భంగి రౌద్రాకారుండయి హనుమంతునిపయి నెక్కివచ్చుచున్న లక్ష్మణుని దిక్కుఁ దనరథంబు బోనిచ్చి పలుకుచున్నాఁడు:

పంచచామరము.

వనాంతరంబులందు నుండి వంటకంబుఁ గాన కే
యనాదృతిం గృశించినావహో నరాధమా!
ఘనాంగులన్ మముఁ జయింపఁగాఁ దరంబెఁ యీసదీ
య నాజిమాని లేచి పొమ్ము రాముఁ జేర నుర్విడిన్.

వ. అటుల పోక నెదిరించితివేని వినుము.

తో: పటువిశిఖంబుల పాలుజేసి నినుఁ బడఁగొట్టుదు భూస్థలిని।
గటకటబడి రాఘవుఁడు బడిన నినుఁ గనునటు జేతును లలిని॥ రా॥

వ. అనిన లక్ష్మణుం డిట్లనియె:

పంచచామరము.

అలంప నిర్జరాళిఁ దోలినట్లుఁ గాదు నిల్చిదో
ర్బలంబు జూపు నిన్ను నీవె ప్రస్తుతించు కొంటచే
ఫలంబు లేదు! నాదు బాణపఙ్క్తి కోర్చి నిల్చినన్
బలాబలంబు లెల్లఁ గానవచ్చుఁ జూచు వారికిన్.

వ. అనిన వాఁడు రోషించి,—

ఇంద్రజిత్తు-లక్ష్మణ సంవాదము.

ఇంద్రజిత్తు-జంఝూటి : రూపకము.

వచ్చెను నా బాణముల వాఁడి జూడుమా! ॥వచ్చె॥ చచ్చెర నీవక్షమ్మవియఁగఁ గ్రుచ్చును లోఁజొచ్చును సుఖమున్ను లుగా విచ్చలుగను॥ వచ్చె॥

వ. అని పెక్కు సాయకమ్ము లెక్కువెట్టి పుంఖానుపుంఖంబుగా లక్ష్మణుని ముంచి యార్చిన, నతండు లక్ష్యపెట్టక,—

లక్ష్మణ-జంఝూటి : రూపకము.

మ్రుచ్చిలి యీవలను బోరి మూఁడుసారులు! వచ్చితి వీసారి! మిడుత జిచ్చునఁబడి చచ్చెడుగతిఁ జచ్చెద విపు డిచ్చటనే॥ మ్రుచ్చి॥

వ. అని పలికి యాశరంబులు తననిశితసాయకమ్ములచే రూపుమాపిన, వాఁడు ఘోరనారాచంబులు దొడిగి,

ఇంద్రజిత్తు-జంఝూటి : రూపకము.

వక్షము లక్షించినాను వ్రయ్యు లయ్యెడుఁ! ఈక్షితి బ్రతుకంగ దరమె యక్షయరణదక్షునిగా! నీక్షణమున వీక్షింపుము॥వచ్చెను॥

వ. లక్ష్మణుని యురంబు గుఱిజూచి వైచిన నవి నుగ్గునుగ్గై చి సౌమిత్రి కోపోద్రేకంబున భయంకరముగు నొక్క బాణంబుఁ గార్ముకంబున నెక్కువెట్టి,—

జంఝూటి-రూపకము.

మోతుగుండదేవునికటాక్షమున్నను దీక్షతో నీ బాణమునఁ బరీక్షగ నోరాక్షస! ప్రత్యక్షంబుగ శిక్షించెద॥ మ్రుచ్చిలి యీ॥

వ. అని యాకర్ణాంతముఁ దిగిచివైచిన, నాయేటునకు రాక్షసుండు మూర్ఛిల్లి మరలలేచి యెదిరించె. గాలూన నియ్యకుండ లక్ష్మణుండు బాణంబులు వేయుచుండె. అపుడు దానవుఁడు దనమనంబున—

తో: అబ్బా! దేవతలందఱఁ గెల్చితి నాయాసము లే దాయె! । గొబ్బున నరుచే గూలుకాల మొనఁ గూడెనేమొ వడిబోయె ॥ రాము॥

వ. పరాక్రమవంతులగు దానవు లందఱు వీరిచేత నుడిసిరి. నేను బ్రదికి ప్రయోజనమేమి ? శరీరము దాఁపక యుద్ధంబుఁ జేయుద నని యెంచి భూకంపంబు గలుగఁగ సింహనాదంబుఁ జేసి,

తో: పిన్నతండ్రిపైఁ గొన్ని బాణములు, భీకరముగ లక్ష్మణుని । గొన్ని బాణములు, గురుతుగ వాయుజుఁ గొన్ని బాణములు విడిచి॥ రా॥

వ. నొప్పించిన, రోషించి విభీషణుండు——

తో: విల్లు గుణధ్వని వేగచేసి పటువిశిఖంబులు సంధించి । కొల్లగ నగ్రజుకొడుకుమేనిపైఁ గోపంబున దా ముంచి॥ రాము॥

వ. మఱియు ననేక మార్గణంబులు రాక్షసానీకంబుపై వైచి బాధింపుచు వానరసేనలం గాంచి విభీషణుం డిట్లనియె:

బేహాగ్-ఆదితాళము : (పోనియ్య) వలె.

మీరు తగ్గక తగ్గక గ్రమ్ముఁడు! ॥ మీరు దగ్గ॥ నిగ్గుగ బగవారి మూఁక మొగ్గ వచ్చె లగ్గలెక్క— ॥ త॥ దీక్ష లక్ష్మణునిచేత నీక్షణమె చంపించెద; । రాక్షసమూఁకల మీరు శిక్షింపుడు; పిమ్మటను మోక్షగుండవాసునిచే రక్షోవిభు డీల్గినట్టి॥ తగ్గక॥

వ. అని కపియించిన, మహారోషాయత్తచిత్తులై జాంబవంతాది వీరులు పర్వత వృక్షాదులచే మోదుచు,

అర్ధకందము: వ్రేటుకు వ్రేటుకు రాక్షస

కోటులఁ బెక్కండ్ర నవనిఁ గూల్చిరి కడిమిన్.

వ. ఇంతలో హనుమంతుండు లక్ష్మణుని దించి రాక్షసులపైఁబడి

అర్ధకందము: వాటుకు వాటుకు నొక్కొక

మా టసురుల బెక్కుమంది మహిపయిఁ గూల్చెఁ.

వ. ఇట్లుపోరు ఘోరం బయిన సహింపలేక ఇంద్రజిత్తు ప్రతాపం బిగురొత్త విభీషణుండు లోనగువీరులపయి దారుణాస్త్రంబులు వేయుచుండఁ గని లక్ష్మణుండు గోపించి యాంజనేయు నెక్కి యొక్క యర్ధచంద్ర బాణంబున—

తో: సారథిఁగూల్చిన సారథికము రాక్షసుఁడు దానసల్పుచును బోరొనరింపఁ గపులు గొందఱు వాని తేరు హయులఁ గూల్పగను ॥రా

వ. విరథుం డయ్యు వాఁడు నడిచెడన సింహనాదంబుసేసి,

తో: అదరుచు నాగ్నేయాస్త్రము వింటను దొడిగి విభీషణునేయ।నడుమవరుణబాణమున లక్ష్మణుఁడునలికి తుంపులుగఁ జేయుఁ॥రా।

వ. రాక్షసుండు లక్ష్మణునకు సభిముఖుం డయ్యె. నప్పుడు—

భైరవి. అటతాళము (సమీలాంశి)) వరె.

వారు బ్రయోగసంహారములతో బోర, బోరు ఘోరం బాయెను శూరుఁడు రావణసుతుఁడు మోక్షగుండేశుని ప్రియసోదరుఁడు చూడఁ జూడ॥ వా॥ ఘననాగశరము రావణి వేయు, సౌమిత్రి గరుడాస్త్రమున ద్రుంచెను. ధనదాస్త్రము వాఁ డుద్ధతి వేయు. లక్ష్మణుఁడును యామ్యమున ద్రుంచెను. చూడ జూడ॥ వారు॥ అరసి వాయవ్యాస్త్ర మత డేయ, సౌమిత్రి యైంద్రాస్త్రమునఁ ద్రుంచెను. సురవైరి గంధర్వశర మేయ రామానుజుఁడు రౌద్రమున ద్రుంచెను. చూడఁ జూడ॥ వారు॥

వ. ఇట్లుఁ గొంతవడికుఁ బోరిన పిమ్మట లక్ష్మణుఁడు యింక వీనిఁ బరిమార్చుట కర్తవ్యం బని యెంచి దిశాభాగంబులు వగులఁ గార్ముక జ్యానినాదం బొనర్చి యుగ్రదృష్టిచేత నింద్రజిత్తును వీక్షించి,

ఇంద్రజిత్తు మరణము.

తో: ఇంద్రాస్త్రంబును వింట దొడిగి రామచంద్రుఁడు ధార్మికుఁడైన। నింద్రాదుల కిది హితమైనను నాయిలసుత పతిహితమైన ॥ రా॥

ఈయస్త్రము జని యింద్రజిత్తుతల యిలఁ గూల్చును గా కనుచు। నా యెడ నాకర్ణాంతము దిగిచి రయంబునఁ ద్రేయ గనలుచు॥ రా॥ ప్రళయ కాలవై శ్వానరుగతి దాఁ బ్రబలుచు నదియే తెంచెఁ। వలగొని మణి కుండలయుతముగ రావణిమ స్తకమును ద్రుంచెఁ॥ రా॥

వ. అప్పుడు—

క. తుంబురులు పాడి; రచ్చర
లంబరమున నిలిచి వేడ్కఁ నాడిరి; సుమవ
ర్షంబులు గురిపించిరి మో
దంబున లక్ష్మణునిపైనిఁ దగనిర్జరులున్.

వ. ఇంద్రజిత్తు మరణంబు గాంచి లక్ష్మణుండు శంఖంబుపూరించి సింహనాదంబుఁ జేసె. అప్పుడు విభీషణుండు లక్ష్మణుని గౌగిలించుకొని యగ్గించె. వానరులు జయజయశబ్దంబులఁ బొగడిరి. తరువాత రాముఁ డున్నయెడ కందఱుఁ జేరి మ్రొక్కిరి. ఇంద్రజిత్తుమరణవార్తకు రాముండు సంతోషించుచు,—

కీర్తన: ఆదితాళము.

భయముడంగెను మనకు జయమెసంగెను! రయమున నాయింద్ర జిత్తు రణమున డెగెను॥ భయ॥ కొడుకు లీల్గిరి; హితులు గూలిపోయిరి కడకు రావణుండు వచ్చుఁ గదనమునకును॥ భయ॥ దీక్ష; బూనెద వానిఁ శిక్షఁ జేసెద! మోక్షగుండమందు వెలసి మోద మందెద॥ భయ॥

వ. అని బహుభంగులఁ దమ్ముని శ్లాఘించె. అనంతరంబ—

ద్వి. ఇంద్రజిత్తిటువలె నిలఁగూలుటయును
దంద్ర నొందుచు లేచి దానవభటులు
దరుచరుల్ దమ్మునుదగ్రులై దఱుమ
బరువడి నఱుకుచు బలహీను లగుచుఁ
గొందఱుపాఱికిరి కొండలపయికి;
గొందఱు దూఱిరి గుహలలోపలికి;

గొందలు వసధిలోఁ గొబ్బునఁ బడిరి;
గొందలు లంక గ్రక్కునఁ బ్రవేశించి
వదనంబులను దీనభావంబు దోపఁ
బదముల గడుఁదొట్రుపాటు జనింప
రావణుకొలువు జేరఁగ వచ్చి మ్రొక్కి-
దేవఁ పరాకు! తా దిగ్విజయంబు
చేసిన మనయింద్రజిత్తు యుద్ధంబు
చేసి రామానుజు చేతను గూలె
నని తెల్ప; నాలించి యధికశోకమున
మునిఁగి కొండొకసేపు మూర్ఛిల్లి తెలిసి,—

-హిం-తోడి : ఆటతాళము-(దేహిశ) వత.

హా కుమార ! గుణాకరా ! యోర! హా కదనపటుభీకరా! నాకదిక్కిక నెవరురా! యీశోక మాపఁగఁ జాలరా॥ హా॥ గరుడఖేచర కిన్నరాసుల సురగణంబుల గెలిచిన వరబలం బేమాయెనో! యొకనరనిచేఁ బడుటాయెనా॥ హా॥ మోతుగుండపురీశుని వెనుముట్టి చంపుదవనుకొని యాక్షణంబున బంపితి నది యంతపోయెను జెడితిని॥హా॥

తేవారము. కొడుకులనందఱఁ బోసి కడకు నే నిన్నుఁజూచి
యొడలఁ బ్రాణములు నిలిపియుంటి! నిపు డీవు బోలిసి!
తిడుములకు నేను లోఁగి! తికను బ్రతికేమి సాగి!
చెడెను నాకీర్తి యెల్ల! జిక్కితిని నరులవల్ల!

తో: నాకు నీవు పరలోకకృత్యములు నాయన, చేయఁగవలయు నీకాలంబున విపరీతంబుగ నీకుఁ జేయగావలయు ॥ రా॥

వ. ఇట్టి కాలవిపర్యాసమున కేమి చేయుదురా ! కుమారా సుకుమారా ! యని బహుభంగుల వగచి యెట్టకేలకు ధైర్యంబునొంది కోపాగ్ని మానసంబున అవులుకొని వృద్ధిపొంద,

తో॥ అటు నిటుఁ జూచుచు నగ్నికణంబులు బొటబొటఁ గన్నుల రాలఁ। బటపటఁబటపటపండ్లు గీటుచుఁ బలికె మంత్రులకుఁ జాల॥ రా॥ మున్ను బ్రహ్మవరమున నేఁ గొన్న మహోన్నతధనురస్త్రములఁ బన్నుగఁ దెండిక బవరమునకుఁ జని పరిమార్తును శత్రువుల॥ రా॥

వ. అని పలికి బ్రహ్మాండంబుఁ బగుల భుజాస్ఫాలనంబు చేసి,

తో॥ నాతమ్ముల బాంధవుల భటుల మఱి నాతనయుల రాముండు। సీతకొఱకుగద చీల్చెను, నేఁ జని సీతను జంపెద సుండు॥ రా॥

వ. అని కరవాలంబుఁ గొని కోలాహలంబుగా నార్చుచుఁ బ్రిపురంబులు గాల్పం బోవు ప్రళయకాలరుద్రునివలెఁ దీవ్రతమై నశోకవనంబుఁ జేరె; తన్నుఁ జంపఁ బైకొనివచ్చు రావణుని తెంపుఁ గని కంపంబు నొందుచు సీత విలపించుచున్నది.

హిందూస్థానిరాగము : అటతాళము–(ప్రాణనాథునెటు) వలె.

వీని చేతఁ జావు నాకు విధి లిఖించె నేమొకో! పాణియందుఁ గత్తిఁ బూని పయికి వచ్చె నేలొకో॥ వీని॥ ఇంద్రజిత్తు చావువలసి యీసుచేతనూ, ఇంద్రవైరి నన్నుఁ జంప నిపుడు వచ్చె నేమొకో॥ వీని॥ మోక్షగుండేశుని జయించి మోద మందుచు నీక్షణంబు నన్నుఁ జంప నిటకు వచ్చె నేమొకో॥ వీని॥

వ. అని విలపించి రామమూర్తిని తనహృదయారవిందంబున నిలిపికొని మూర్ఛిల్లి ధరణిజ ధరణిపయి నొరగె. అప్పు డతని రౌద్రరసంబును గని సుపార్శ్వుం డనువాఁడు హితంబుఁ దెలుపఁగోరి,

క. నీపైకి నెత్తి వచ్చిన
యాపగతురఁ జంపు టర్హ మగు; నదిగాకీ
పాపమునకు నొడిగట్టకు!
క్షాపదఁతినిఁ జంపుటుచితమే దనుజేశా!

వ. బ్రహ్మవంశభవుండవయి నీతి విడిచి స్త్రీహత్యచేయ న తంబేనా! చేత నయిన రామలక్ష్మణులఁ జంపు పొమ్మన, నియ్యక తిరిగివచ్చి యాస్థానంబుఁ జేరి కొలువు దీరి,

తో: తనయునిశౌర్యము తన్మృతివిధమును దనవారికిఁ జె చును। మనమున శోకసముద్రుండై యాదనుజు డుండె నంతటను॥ ౧

వ. ఇంద్రజిత్తు మరణసమాచార మంతఃపురకాంతలు చె తోడఁ జెప్పుకొనుచుండ విని యతనిభార్య సులోచన లోచనంబ నీరుగార మూర్ఛనొంది చెలులు బోధింపఁ గొంతవడికిఁ దెలిసి నాథు గూర్చి—

ముఖారి : ఆదితాళము.

నాకు నీకు ఋణము తీఱెఁగదా ప్రాకటముగ నేటితోఁ బ్రాణే నాకనివాసుల నాకుల మేపిన లోకభీకరుఁడ వయ్యయ్యో ప్రాణే ఎప్పటికి నాతోఁ జెప్పి పోవుదు! నేఁడు చెప్పక పోతి వయ్యయ్యో ॥ప్రాణేశ॥ కొఱకులఁ గాకుల కొల్ల జేసియు నీవువిడిచి పోతివయ్యయ్యో ॥ప్రాణేశ॥నాకు॥ ఈక్షితి మోతుగుండేశుఁడు మానసపై నిటు దయతో నయ్యయ్యో! ప్రాణేశ॥నాకు॥

క. ఉరగేశుఁడు మజ్జనకుఁడు
సరగున నన్నిచ్చి పెండ్లి సలిపెడివేళన్
వరరత్న మొకఁటి ప్రాణే
శ్వర నా కిడి యిట్లు పలికె వాత్సల్యమునన్.

తో: జయకాంక్షను నీప్రియుఁ డని కేగెడుసమయంబునఁ ద యుందు। నయముగ నీరత్నమును నివాళించియుఁ బంపుము జం మొందు॥ మఱువకు మనుచును మఱి నీతో ననె దూరమున కేగ వేళ। స్థిరముగ భార్యకుఁ జెప్పి పొమ్మనుచు జెప్పియుండె నావేళ॥ ౨

వ. మీమామమాటలు మఱచితివే! నాతోఁ జెప్పిపోఁ నిట్టి మరణంబు సంభవించునా! మనోనాయకా! అనిదుఃఖించి పిమ్మట దనతనయులఁ జూచి యిట్లనియె:

సులోచనాసహగమనము.

ముఖారి: అటతాళము.

ఏల యీలీల వగవఁ దనయులారా!॥ యేల॥ ఏల వగచి ఫలమేమిరా! కాలము గడవ। నెంతవారికి జాలును దనయులారా!॥ ఏల॥ భీతి నొందకుఁడు! విభీషణు డున్నాఁడు! ప్రీతితో మన్నించును దనయులారా॥ యేల॥ ఘనమోక్షగుండేశుకరుణచే నే సహగమనము జేయుదును తనయులారా॥ యేల॥

వ. అని యూరార్చి విన్నదనంబుతో దశకంఠుని యాస్థానంబు జేరి పతివియోగదుఃఖమునఁ గన్నీరు మున్నీరుగాఁ గార వగచి మామతో నిట్లనియె:

తేవారము: పతివియోగంబు గలిగె! బ్రతికియుం కేమిఫలము!
బతిని వెన్నంటి చనుట పరమధర్మంబు గానఁ
బతిశరీరంబు మామా! పరగ దెప్పించి యిమ్మా!
సతులు మెచ్చంగ వేగ సహగమన మేనొనర్తు.

వ. అనిన, నతండు దుఃఖాక్రాంతుండై—

తో: ఆహవమునఁ బడినట్టి నీమగని యడిగినవా రిచ్చెదరా! ఆహా నాచే నది గా దనఁగా నామె వలికె మదిచెదర॥ రా॥

హిందూస్థాని తోడి: అటతాళము.

ఎక్కడికాలము గ్రక్కున వచ్చెను అక్కట! నామది కద్భుతమాయెను॥ ఎ॥ గాలిని బట్టిన కీలినిముట్టిన కైలాస మెత్తిన నీలావు దూలెను॥ యె॥ సురపతి గెల్చిన శూరున కిప్పుడు నరులకు వానరవరులకు లోఁగుట॥ కె॥ మోక్షగుండేశుని మ్రోలకు నే నేగి దీక్షతో నావిభు దెచ్చుకొనెద నిక॥ నెక్క॥

వ. అని నిశ్చయించి మామకు నమస్కరించి యతనిసమ్మతంబున—

చ. అరదము నెక్కి తోడిచెలు లందఱు సన్నుతి సేయుచుండఁగా
బరువడి దీనభావమున భండనభూమినిఁ జేరి తేరు తీ
వరమున డిగ్గి కాల్నడను వచ్చి విస్రుసోఁ సోఁచ నార్తివా
నరు లరుదంది చూడ, రఘునందను జేరి నమస్కరించుచున్.

వ. సులోచన కరకమలంబులు ముకుళించి వినుతించుచున్నది.

శంకరాభరణము: రూపకము.

రామ! కదనభీమా! జయ॥ రామ॥ ప్రేమతో నామనంబు నందుఁ గొలుతు॥ రా॥ సామనుత, స్మరారిహిత, సుదారహిత॥ రామ॥ కామనిభామలకాయా, సామజసన్నుత, భార్గవరామగర్వభంగ, పూర్ణసోమదివ్యవదనా, తామసాదిగుణవర్జిత, భూమిజవర, మోతుకుగుండధామ, శుభద, నారాయణనామకవిస్తుత, సుందర॥ రామ॥

వ. అని నుతించిన, రాము నానతి సుగ్రీవుఁడు తత్తరుణింగాంచి,

తో: ఎవ్వరిదానవమ్మా! యెవరు తండ్రి నీ కెందుకు వచ్చితి విపుడు? ఎవ్వఁడు నీపతి? యెఱిగింపుము మా; కవ్వధువన, నని యపుడు ॥ రా॥ వెలయ సులోచన; నింద్రజిత్తు నావిభుఁ డగు; శేషుని సుతను; నలరఁగ రావణు ననుఁగుఁగోడలను నని రామునితో ననెను॥ రా॥

క. రామ, దయాకర పటురణ
భీముం డగు నాపెనిమిటిఁ బృథివిని గూల్పం
గా మంచి దగునె! యకటా!
ఈమెయి వైధవ్యమెటు సహింతును దేవా!

పున్నాగవరాళి: ఏకతాళము.

రఘురామచంద్రమా! యఘహారి! బ్రోవుమా!॥ మ్రొక్కెదను॥ పతిభిక్ష బెట్టుమా! వెతలెల్ల బాపుమా! పరమపురుష! ॥ ర॥ నీప్రాపు జొచ్చితి గాపాడ వేడితి దీనురాల॥ ర॥ పెడనాడఁ బోకుము చెడఁజూడ బోకుము మోతుకుగుండ॥ రఘురామ॥

వ. అని ప్రార్థించిన రాముండు పరమదయాపరమూర్తి గాన, గరుణించి మేఘనాథుని బ్రతికింప నెంచె; అది యూహించి హనుమంతుం డిట్లనియె:

తో: ఏమి రామ నీవెఱుంగని యున్నదె! హేమగర్భవరములను। నీమదిలో మానింప దగదె యన, నెలంతకు రాముం డనెను॥ రా॥

క. భామిని, యిం కొక భవమున
నీమగండును, నీవుం గలిసి నిత్యసుఖంబుల్
ప్రేమాను భోగపరతం
గామించి మదీయపదముం గాంతురు పిదపన్.

వ. అని పలికిన నానందించి యామె యిట్లనియె:

తో: దీనదయాపర, దేవదేవ, యట్లైనను నాపతిమేను। బూనిక నిప్పింపుము నేం జేతును మానుగ సహగమనమును॥ రా॥

వ. అనునంతలో సుగ్రీవుండు నీవు పతివ్రతవేని నీపతితోం గొంత ముచ్చటింపు మనియె. ఆమె మంచి దని రణమధ్యమందుం బడియున్న పతి శరీరంబుంజూచి దుఃఖించి,

తో: పతియె దైవ మని, ప్రతిదినమును నే వ్రతముగ సలుపుదు నేని। క్షితిపంయి నాపతిజీవసహితుండై చెలిమింబలికెడునుబూని ॥ రా॥

వ. అనిన, ఇంద్రజిత్తు గనులు విచ్చి చూచి యందఱు విన సులోచన కిట్లనియె:

హిం. తోడి: ఆదితాళము. (కరిరాజ)వలె.

ననబోణిం వగపగను బనిలేదు పోగదే! నను దాకి పోరువాండు నహి జగమునం జూడు॥ మన॥ ఆతండు శేషుం డగు నీతండ్రి యగును గాన నాతోడ గెల్చినాండు; నాతిరో, యిచట నేండు॥ ననబో॥ వడిగను మోక్షగుండవరపుత్రు నానతి గడువగ శక్యమె! కాలము దీఱెను ॥ ననబోణి॥

వ. ఇట్లు పలికి యింద్రజిత్తు కనుంగుమూసి పలుకకున్న దుఃఖించి లేచి వచ్చి రాముని కెఱగిన సంతసించి రాముం డానతియ్య నంగదుం

డింద్రజిత్తు కళేబరంబు సులోచనకుఁ దెచ్చి యిచ్చె. దాని నామె మీఁద నుంచుకొని రాముని వీడ్కొని కదిలి,

తో: కాంచనాంగి లంకాపురికిని వేగంబున నపు డరుదెంచి యుంచఁ దగినతావున బతిదేహము నుంచి భటులఁ గాపుంచి॥ రా॥

ఉ. మామను జేరి మ్రొక్కి రణమధ్యముఁ జేరఁగ వేగఁ బోయి శ్రీ
రాముని నాశ్రయించి సుకరంబుగ భర్తృకళేబరంబు దా
ధీమతిఁ దెచ్చుకొన్న కథ తెల్లముగా వివరించి నేఁడు నే
నామగ డేగుత్రోవను జనన్ దయనాకు ననుజ్ఞ నిమ్మనన్.

వ. రావణుండు మిగులఁ జింతాక్రాంతుండై కోడలి ధైర్య స ణంబులకు నద్భుతంబంది కొండొకకాలంబునకు నిట్లనియె:

క. భామిని నీ వెఱుఁగనిపని
యేమున్నది! దుఃఖవార్ధి నీఁగుడు నాకున్
ఏమియును దోఁప దాయెను
నీమదిలో దోఁచునట్లు నెఱపుము సాధ్వీ!

వ. అనిన, నతని వీడ్కొని స్వగృహంబున కరిగి చింతనూరియు తన తనయులం గుఱిచ్చి లేవ నెత్తి శిరంబు మూర్కొని యిట్లు చున్నది:

పీలు రాగము: అటతాళము.

నాముద్దుసుతులారా! నాయన్నలారా! భామిని నా
బుట్టితిరౌర॥ నా॥ మీముద్దు జూడ నే నోముగ నైతి! నేనువిధిక
మెఱుఁగకపోతి॥ నా॥ మహిమీఁద నుండ ధర్మముగాదు; నేను స
గమనముచేతు క్షణమాత్రమునను॥ నా॥ ఇందుండఁ దగదీర లిప్పు
డెందు! ముందుగఁ బాతాళమునకుఁ జనుండు॥ నా॥ వాసి మోతుకుం
వాసునిదయను శేషునియింటను జేరిన సుఖము॥ నా॥

వ. ఇట్లు కుమారులను శేషునియింటికిఁ బంపి సులోచన యిం విషయములయందు విరక్తిఁ జెంది,

ఉ. తానును భర్తదేహ సహితంబుగ స్నాన మొనర్చి దివ్య భూ
షానికరంబుఁ దాల్చి నిజసంస్మృతి బంధమెడల్చి పుష్పవై
మానికరత్నమంచుఁ దన మన్మథునుంచి వధూవరాళికిం
దానములిచ్చు రాజని యుదగ్రశిఖయందున నిల్చియంతటన్.

తో: చితిపైఁ బ్రాణేశ్వరుఁ జేర్పించియుఁ జిఱునగవాలయుఁగఁ
జేరి। పతితో సహగమనం బొనర్చి నచ్యుతపదంబు నెదఁగోరి॥ రామ॥

వ. అంత దానవు లనలంబు రవులు కొలిపి యుద్ధకుఁ జనిరి.
తదనంతరంబ—

తో: సతియుం బతియున్ సంతోషముతో సౌర విమానము
నెక్కి। యతులితముగ సద్గతికిఁ జేరి సౌఖ్యంబుగ నుండిరి చొక్కి॥రామ॥

మూలబలయుద్ధము.

ద్విపద: అప్పుడు రావణుం డధికరోషమునఁ
గుప్పలై నిప్పుకల్ గురియ నేత్రముల
మూలబలంబుల మొనఁగట్టి యుఱికి
యాలంబునకు నేగి యగచరాధముల
రాముఁ లక్ష్మణులను రయమునఁ జంపి
మీమీ పరితాపముల్ మేవడిఁజూపి
వేగంబ రండిక వెడలిపొం డనిన
త్యాగశీలత దెచ్చి దానవభటులు
పరిఘన కేళికిఁ బ్రాభవం బొప్పనుఱికి
రథములు- తురగ వారణములు భటులు
లెక్కకుమీఱి బల్మిని కేక లిడుచు
దిక్కులు నగుల విద్విషకోటినొగుల
సింహనాదంబులు సేయుచు వెడలి
రంహాసంరంభులై రణమునఁ జొచ్చి,—

క. కేకల గొట్టుచుఁ గోతుల
మూఁకలవాకట్టి మట్టి మొనసిపగతురన్
లోకంబులుఁ గంపింపఁగఁ
జీకాకుగ సంపవానచే ముంచి రొగిన్.

తో: అప్పుడు వానరు లధికాగ్రహమున సప్తములు మార్కుచు
గొనుచు! గుప్పలుగా ధరఁగూలునట్లుగా గ్రుమ్మిరతి యసురులగనుచు

వ. ఇట్టిరువాఁగువారును ఘోరమంబుచే పెల్లు రేఁగి విసువకపోర
చుండిరి. అప్పుడు వానరబలంబులు రాక్షసబలంబుల లక్ష్యపెట్టక,

తో: కరులను దోలిన గరులచేతనే గరుల మోది చంపుచును
దురగంబులపైఁదోల వానిచేఁ దురగంబుల మోదుచును॥ రామ
పటుతర రథములు బఱప వానిచేఁ బటురథములు గూల్చుచును
భటులుగదిసినను భటులచేతనే భటుల మోది చంపుచును॥ రామ
కాలఁ గొందఱిని, కేలఁ గొందఱిని, వాలంబుల గొందఱిని కూలిచి
పొదవిరి కో యని దనుజులుగూలి విడఁగ సత్తరసు॥ రా॥

వ. ఇట్టి భయంకరరణంబునఁ బెక్కండ్రు రక్కసులు నోర్చి వానరులు పేర్చి యార్చుచుండిన నారంభసంబు గని సహింపక,

రగడ. మూలబలము లడరె కోఁతులమూకపంబునఁ బడిరి
వికృతగాత్రులును, వికృతనేత్రులును,
వికృతహాసులును, వికృతనాసులును,
వికృతవక్త్రులును, వికృతకర్ణులును,
వికృతపాదులును వికృతనాదులును,
వికృతపుఁగరులును వికృతాధరులును,
॥మూ॥ కరపత్రింబులు, క్రకచముసలములు,
కరవాలంబులు, గదలు జక్రములు,
పరిఘులు శూలలు, ప్రాస పట్టిసలు,

పరశు-ముద్గరలు, బటుతోమరములు,
మొదలగు నాయుధములు గదను బూనుచు,
వదరక బెదరక నని వెనుదీయక,
మూ॥ కడువడి జగములు గడగడఁ వడకగ,
సుడివడి జలజలఁ జుక్కలు రాలఁగ,
జలనిధు లింకగఁ గులగిరు లదరఁగ,
గలవరమున దిగ్గజములు బెదరఁగ,
బలువడి శేషుఁడు ఫణములు ముడువఁగ,
బలుమఱు గ్రహములుఁ బథములు దప్పగఁ,
మూలబలము లడరి కోతుఁల మూకపఱుపబడిరి.

వ. ఇట్లు క్రమ్ముకొని నిలుపోపనీక వానరులఁ జెల్లాచెదరు చేసిన వారిదాడికి భయభ్రాంతులై వానరులుఁ దరులు గిరులుఁ గ్రిందవైచి తమలోఁ దా మి ట్లనుకొనిరి:

కీర్తన, చాపుతాళము: (సీతారామ) వలె.

రాముఁడేలా! యినజుఁడేలా! యుద్ధమేల! జాలును! ఆలమును మాని పోవు టదియె పోలును॥ రాము॥ కడుపు, నిండఁగాయపండ్లాకులు గొండవనముల దండిగ దినుచుండక దఱిలి రా నేల॥ రాము॥ పెంకె రాక్షసుల నీక్షణమె శిక్షసేయగ మోక్షగుండాధ్యక్షు డిది యే మో కనడాయెగా॥ రాము॥

వ. ఇప్పుడు వీరిచేత జావ నేల నూపిరి యుండిన ను ప్పుమ్మ కొని బ్రదుకుదుము రం డని, సేతువుమీఁదుగాఁ బోవు కపుల నడ్డగించి నీల - హనుమంతాంగదులు మరలించిన వచ్చి; భయభ్రాంతచిత్తులై రాముని మఱుంగునకుఁ జనిరి. దయారసంబునఁ గని రాముండు,

శ్లో: దానవు లడరఁగ వానరు లలరఁగ ధనువు గుణధ్వనిఁ జేసి। భానుదీప్తశరవర్షం బసురులపఱు గురిపించెను డాసి॥ రా॥ దనుజులు

వోవఁగదారి గాన కనురణములోన దిరుగుచును। వెనుకొని రాముఁడు విశిఖంబులు వడి వేయ దాఁకి కూలుచును॥ రామ॥

న. ఉండుట గని రాముండు మఱియు,

క. చరణంబులు వదనంబులు
కరములు శిరములును వ్రేళ్ళు గాత్రంబులు న
త్తురు లురులఁగఁ దెగనేసిన
ధరఁ ద్రెల్లిరి పెక్కుమంది దానవవీరుల్.

వ. అంత మిగిలిన రక్కసులు భయభ్రాంతులయి.

తో. అదిగో రాముం డదిగో వేసెను! యిదిగో రాముఁడు వేసె। నదిగో వేసెను నిదిగో వేసెను! యదెపోసెను నిదె డాసె॥ రా॥

వ. అని తిరిగి తిరిగి చూచుచుఁ బాఱుచుండగా రాముండలుక రెట్టింప,

తో: నెమ్మిఁ దొడిగి సమ్మోహనాస్త్రమును నేర్పుమెఱయ వడి విడువఁగను। వమ్ముఁ దా మెఱుఁగక దనుజులు భ్రమపడి తబ్బిబ్బుగఁ దిరుగఁగను॥ రా॥ ఒక్క రాముఁడే పెక్కు రాములయి యెక్కడఁ జూచినఁ దోఁచె; । అక్కజముగఁ గన, సంతోరామమయంబై వైరుల నేచె॥ రామ॥

వ. ఇ ట్లాజిమధ్యంబున ననంతరూపులుగా దోఁచి రాముండు గసిమసంగిన నెక్కడివా రక్కడనే సోలసిరి. చావఁగాఁ జిక్కినవారు తప్పించుకొని లంకలోని కరగిరి.

క. పదివేలుగరులు, హాగు లిరు
పదివేలును, భటులు నొక్కపద్మము, రథముల్
బదిపదులు గూలెనేనియుఁ
బదపడి యొకయుట్ట లేచి పరువడి నాడున్.

ఉ. అట్టులు నూటుకోట్లుగసియాడిన మస్తక మొందు నార్చుచున్
దట్టనలేచుఁ గోటి యవి తప్పక లేచిన రామువింటికిన్
గట్టినగంట మ్రోగుఁ బదునాలుగుగంటలు నర్ధయామమున్
గట్టిగ మ్రోఁగె నౌర దశకంఠుని మూలబలంబు గూలఁగన్.

వ. ఇట్లు కోదండ దీక్షాగురుండగు రాముండు దేవతల కభేద్యంబయిన రావణుమూలబలంబుల భేదించి సుగ్రీవ విభీషణుల దిక్కుఁజూచి యిట్లనియె:

కీర్తన: ఆదితాళము-(కనలి) వలె.

ఇలలోఁ గలబాణముల కిది మేటిగా అలగాధినందనుఁడు చెలిమి నా కిచ్చినాడు; బలమైన కలహమునఁ బఱప మే లౌనుగా॥ యిల॥
రిపులను వ్రేయ, నుపశాంతి జేయఁ; ద్రిపురారి నేను దక్కఁ దెలియ రన్యులు నిక్క; మిపుఁ డెంత నిపుణత్వ మిది జూపెఁ గంటిరే॥ యిల॥
సమ్మోహన మను శర మిది యౌను; అమ్మౌక్షగుండపతి నైన నా యనుమతి సమ్మోహితులఁ జేసె నిమ్మూలబలమును॥ యిల॥

వ. అనిన, వారు సంతోషించి శ్రీరాముని గీర్తించిరి. అపుడు విభీషణుండు—

తో: దేవతలను దొలిదేవతలను భేదింపలేని సైన్యమును।
దేవదేవ సాధించితి! విక దెగు రావణుండు రణమునను॥ రా॥

వ. అని పొగడుచుండె. అనంతరము మూలబలంబు డుల్లిన వార్త విని రావణుండు,—

క. కోపాగ్నిజ్వాలలుగదు
దీపింపఁగ, గొలువు సెదర, దీక్ష బలంబుం
జూపుచు యుద్ధోన్మత్త వి
రూపాక్షాదులకు ననియె రోషముతోడన్:

బేహాగ్ : ఆదితాళము-(పోనియ్య) వలె.

పోదము పోదమురం డిక మనము బోదము॥ మోదమునఁ గపి నృపుల ముట్టడించి చంపఁగను। బోదము॥ అక్షయరణదక్షుల యూపాక్ష

శోణితాక్ష మకరాక్ష దవ ధూమ్రాక్షముఖ రాక్షస యోధుల బట్టి శిక్ష జేసి వెలయుచున్న మోతుగుండ నిలయుపయికి॥ బోదము॥

రావణుని రెండవసారి యుద్ధము.

వ. అని వారిని గూడుకొని రథారూఢుండయి యుత్తరద్వారంబునం జని, యుద్ధభూమికిం జేరినపిమ్మట ముందుగ విరూపాక్ష యుద్ధోన్మత్త సుపార్శ్వులు బహురాక్షసానీకంబులతో నార్భటించుచు వానరానీకంబులపయికిం దొడరి, ——

తో: పరిఘ ఖడ్గ గద పరశు కుంత తోమర ముసలాదుల చేత। నతిసుఖిమోదుచు నార్భటింపవానరు లతికోపము చేత॥ రా॥ క్షితిజాతంబులు క్షితిధరంబులును శిరముల పైంగొని తెచ్చి। ధృతితో వైచుచు దేవారుల బాధింపం దొడంగి రటుపోవ్చి॥ రాను॥

వ. ఇట్లు క్షణమాత్రంబున సుగ్రీవాది వానరయోధులు విరూపాక్షాద్యసుర యోధులం బిలుకుమార్చిన, నది గని రావణుండును గోపోద్దీపితుండయి సారథికి నిట్లనియె:

కీర్తన : ఆదితాళము-(మాతాను) వలె.

రామలక్ష్మణులపయికి రథమును బోనిమ్ము నేను! భీమశరము వెడద గుచ్చెద! సారథి; వినర విలుకుమార్చి మరలి వచ్చెద॥ రా॥ వారుగాలినంత మీద వానరులు చెట్టపాలై పారిపోదు రింక దప్పదు। సారథీ; వినర! వీరితిప్పలిపుడె చెప్పెదు॥ రా॥ రాక్షసాధ్యక్షుల నెల్ల శిక్ష జేసి యుప్పొంగెను! మోతుగుండ జేసుల నుట్టును! సారథి, వినరా! యా క్షితిని బడగొట్టుదు॥ రా॥

వ. అని పలికి తేరుం బరపించి గుణధ్వని జేసి ఎనపయి నెదిరించిన కపిపుంగవులం బరికించి,

తో: అవలీలగ సాయకవృష్టిని అప్లవగనల్లభుల ముంచి। దివిభువి యదరగ దినకరకులు పైం దేరు వేగం బరపించి॥ రా॥

వ. రావణుండుఁ దనయుద్దండంబు జూపుచుఁ గోదండపాణితో భండనం బొనర్ప నెదిరిన యడ్డంబుదూఱి లక్ష్మణుండు—

క. కొన్ని శరంబులఁ వైచిన
నన్నియుఁ దనబాణనిహతి నడరించియుఁ దాఁ
గొన్ని శరంబుల నాతనిఁ
బన్నుగఁ జిక్కంగఁజేసి పఙ్క్తిగళుండున్.

వ. రామునిపైకి నెదిరిన రాముండును నెదిరించి,

తో: రామలక్ష్మణులు రయమున నుభయులు రణరంగంబునదగిలి। భీమబలంబులఁ బెనఁగ జొచ్చి రుద్దామప్రజ్ఞలను మిగిలి॥ కరలాఘవమున శరలాఘవమున సరిసమానముగఁ బెనగ। సురలెల్లను నంబరమున నిలిచియుఁ జూచుచుండి రది సరగ॥ రా॥

కీర్తన: అటతాళము.(మేలైన) వలె.

రౌద్రబాణంబును రావణుఁడేయగ రయమున బైకిరాఁగ, రౌద్ర బాణము చేత రాముఁడు దానిఁ బరాస్తంబొనర్చె వేగ॥ రా॥ ఘనతమిస్ర బాణమున దశకంఠుఁడు గడుఁజీకటులు సేయగ గనుఁగొని రాముఁడు, గర ముగ్రమగు బాణగణములచేఁ బాపెగా॥ రా॥ అక్షయబలుఁడగు నసురవల్లభుఁడు నహిశరములు వేయగా, మోక్షగుండేను డొప్పుగఁ బెక్కుశరముల దీక్షతోఁ ద్రుంచెఁదగ॥ రా॥

తో: అసురసాయక మసురుడు వేయగ నదియు నుష్ట్ర శార్దూల। కేసరి కిటి కరి గృధ్రోరగసమభాసురముఖముల జాల॥ రా॥

వ. బహుసాయకంబులయి కవిసిన రాముం డలుకరెట్టింపఁ దన విలువిద్యాప్రౌఢిమ చేఁ బటాపంచలు చేసి,

తో: దహనాస్త్రము భూధవుఁ డేయ, రవి గ్రహ తటిమల్కల భాతి బహుబాణములయి పయికిరాగ, వే భంజించె సురారాతి॥ రా॥

తో: మయదత్తంబగు మాయాశరమును మఱి యుసు రావణుఁడు బఱప,। రయమున గాంధర్వం బను శరమున రాముఁడు దానిని జెఱుప॥ రా॥

వ. ఇట్లలతివారికి యిరువురుఁ జోరు సవసరంబున లక్ష్మణుం డెదఁ జొచ్చి.

తో: ఏడమ్ముల దనుజేశుని పడగయు విల్లును సారథి నడచి వాడిగల్గుశర పంచక మాతని వక్షము నొవ్వఁగ విడిచి॥ రా॥

వ. సింహనాదంబు జేసిన నంతలో విభీషణుండు——

తో: తురగంబుల దుత్తునియలు సేసిన, విరథుండై రావణుండు॥ ధరణికి దుమికియుఁ దగశక్తిని గొని తమ్మునిపై చదురాగ్రహుండు॥ రా॥

గీ. నడుమ దాని లక్ష్మణస్వామి మూడమ్ము
లేసి తుంచెదానవేశుఁ డంత
మయునిచేతఁ గొన్న మహితశక్తి విభీష
ణాఖ్యుమీఁద వైవ నడుగుటయును.

తో: రామనితమ్ముఁడు రావణుతమ్ముని రయమున వెనుకకుఁ ద్రోసి। తా ముందటఁ బంతమున నిలువ, నగి దశకంఠుడు డాసి॥ రా॥

కీర్తన: అటతాళము. (కాశాంబం) వలె.

ఓర్చియుండు మిక వచ్చెను శక్తి॥ యో॥ కార్చిచ్చువలె మంట గ్రక్కుచు వచ్చెను॥ యో॥ విభీషణుని నీవు వెనుక నుంచుకొంటివి॥ నో॥ మయునిచే గొన్నట్టి మహానీయశక్తిది॥ యో॥ ఉరగేంద్రనిభమైన యుగ్రంపుశక్తిది॥ యో॥ మోటుగుండేశుఁడు ముదమున మెచ్చెను॥ నో॥

లక్ష్మణుని మూర్ఛ.

తో: ఘనముగ నది చిటుగంటలచప్పుడు గణగణ యని మోట యగను। వనధులు గలగఁగ వడిగఁ గులాద్రులు వడకగ దిశ లార్వ గను॥ రా॥ పిడుగులు రాలఁగఁ బుడమి జలింపగ నుడు పంక్తులు జెదర గనుఁ గడువడిఁ జని లక్ష్మణునివక్షమున గాడిన ధరపంయిఁబడెను॥ రామ॥

వ. కాలావసానసమయంబునఁ బెంపుదక్కు కులు మహామేరు వుచందంబున రావణప్రయుక్తశక్తిచే లక్ష్మణుం డిలఁ బడియున్నఁ గాంచి, శోకవ్యాకులితచిత్తుండయ్యెను,

క. సౌమిత్రియురము గాడియు
భూమికి దిగియున్న శక్తిఁ బుచ్చఁగఁ గపులున్
దా మోపరైరి యొకరును;
రాముఁడును బెటికేఁ గడుఁ బరాక్రమ మొదవన్.

వ. ఇట్లు పెటికివైచి సుగ్రీవ హనుమంతాది కపులను గాంచి రాముం డిట్లనియె:

కాపీ: అటతాళము.

ఈదశకంఠుని చే గనుముటకై గాదె జనించుట, కష్టము లొందుట, మేదినిపుత్రి వియోగము సైచుట, గాదిలితమ్మునిఁ గడకుగో ల్పోవుట॥ ఈ॥ చాలపరాక్రమశాలిని వాలిని గూలిచి యాకపికోట్లను గూడుట, యాలవణాంబుధి నటువలె గట్టుట, పోలగ మోక్షగుండ పురపతి నగు నాకు॥ నీద॥

తో: శౌర్యముఁ జూపెను సమయముగా దిది కార్యముజెడ వగచుచును। ధైర్యము దూలెడు తటిగా దిక నా తమ్ముని గాపాడుచును॥ రా॥

వ. మీరేను లెుక యుండు డింకఁ దెలిపెద.

కీర్తన: త్రిశజాతి. (వనమును)వలె.

ప్రతిన దప్పను వినుడు ప్రతిలేదు కపులార నేఁడు॥ ప్రతిన॥ క్షితి బెకెచ్చ కనుబ్రిసుకుతోఁ బో నేను నేను॥ ప్రతి॥ సురవైరి పోక నిల్చి బరిదెగి పోలెసజాలు॥ సుర॥ యిరువురి తెంపు నెఱుఁగుదురు చూడఁగల వారు॥ ప్రతి॥ ధరణి దూలిన విడువఁ దగ వార్ధిఁజొచ్చిన విడువ॥ ధర॥ సురలచాటునఁ జొఱఁబాఱి దాగిన విడువ॥ ప్రతిన॥ తరణివంశజుఁడ నేని, దశరథతనయుఁడ నేని, నరమోక్షగుండవాసుఁడ నైతినేని ॥ ప్రతిన॥

వ. అని ప్రతిజ్ఞగాఁ బలికి కెనలఁ గెంపు లొలుక ధనుష్టంకారంబుఁ జేసి రావణాదిక్కున కభిముఖుండై తండోపతండంబులుగాఁ గాండంబులు పఱపి

క. ప్రతినాయకంబు లేయుచు
నతులితగతిఁ గొంతవడికి నసురేశ్వరుఁ డు
ద్ధతి బోఁటి రామబాణ
క్షతుఁడయి సమరంబుమాని చయ్యన బారెన్.

వ. సింగంబును గని మాతంగంబు పరుఁగు పాలుభంగి రాముని చే భంగపడి యసురపుంగవుండు సంగరరంగంబుమాని స్వాంగవిభులుం దఱుమ లంకఁ జొచ్చి యంతఃపురికిఁ జేరి మందోదరితో నిట్లనియె:

హిం. తోడి: అటతాళము.

రాముని విక్రమము, రమణిరో నిర్వక్రము! ఏమిజెప్పుదు భామినీ! యెటుల గెలుతును గామినీ! ॥రాముని॥ నామదిని భావించిన రామ రూపమే తోచును! లేమరో యెం దున్నది రామమయముగ నున్నది॥ రా॥ మోత్కుగుండేశ్వరుని ముట్టడింపఁగఁ జాలను! త్ర్యక్షుని సేవింతును! దప్పక జయ మొందును ॥రాముని॥

వ. అని పలికిన తత్క్షణంబున,

క. మానుగ సాత్వికవృత్తిని
బూనిశివాలయముఁ జేరి పూజించి మదిన్
ధ్యానముఁ జేయుచునుండిన
దానవపతిఁ జేరి పలికెఁ దన్సతి తెగువన్.

తో: ఇదివఱ కందఱ నెదిరి జయించితి వెన లేరెవ్వరు నీకు; దుద కిటు మగటిమి దూలి పలుకు టిది తోచిన యూహన యన బోకు ॥రామ॥

కల్యాణి ఆదితాళము.

నీకింత భయమునే లేటికి నీకు పంతము వీడి భయపడువాఁడవు? పరకాంత నపుడు దేనేటికి? తేనేటికి? తేనేటికి? ॥నీ కింత॥ తాతయు దమ్ములు దల్లియు నేనును నీతిదెలుప వినకూడ దావిఁక ॥నీ కిం॥ పుత్రులు మిత్రులు బాలిసినపిమ్మట శత్రులకును లొంగవచ్చునా ॥లొం॥ ఈతి

శూరుఁడ వేని మోహగుండేశుని నెదురుము చాలును ॥అంతెచాలు॥సీ॥

వ. అని తూలనాడిన సిగ్గునఁ దలలు వంచుకొని కొంతవడికి భార్యదిక్కుఁ జూచి నిట్టూర్పుఁ బుచ్చుచు నిటు లనుచున్నాఁడు:

తో: అలివేణిరో! నీ వన్నది నిజమే! యయిన రామునకు తెలవ। జెలగి హోమమును జేసి పోయి నేఁ గెలిచెదఁ బొమ్మిఁక తెలవ॥ రాను॥——

వ. అని యిట్లు ధైర్యంబుగఁ బలికి మండోదరిని బంపి తానును హోమంబుఁ జాలించి గృహంబున కరిగి శయనించె- ని క్కడ రాముండును,

క. నెత్తుటఁ దోఁగినతమ్ముని
నొత్తిగిలంబడిన తమ్ము నురువడి గని తా
జిత్తంబు గరఁగి కన్నుల
నత్తఱి బాష్పములు దొరగ హా యని యేడ్చెన్.

ఫీల్ రాగము: అట తాళము.

అయ్యో నాతమ్ముఁడ! యయ్యో! లక్ష్మణ! చయ్యన నను బాసి చనినావదివికి ॥న॥ అడవుల మాతోడ నిడుములు గుడిచి కడకు దైత్యునిచేతఁ బడితివి యిచట ॥న॥ కావలె నన్నరాఁ గల దట్టిభార్య నీవంటితమ్ముని నే నెందుఁ దెత్తు నయ్యో ॥అ॥ పలుమాఱు నే నింత పలవించి పిలువ నెలుగెత్తి యో యన వేమిరా యనుజా! ॥అ॥ ఎల మిని మోహగుండేశుఁడ నినుచుఁ బలుకుచు సేవలు సలుపుదు నాకు ॥నయ్యో॥

తేవారము. నాకు యుద్ధంబి కేల! నాకు రాజ్యంబి కేల!
నాకు జయ మింక నేల! నాకు నీసీత యేల!
నాకు నీసౌఖ్యమేల! నాకు బ్రాణంబు లేల!
నాకు నీతోడిదైవగోక మే యగును జాల.

తో: నాతోఁ గూడి వనంబులకును దిన్నగ వచ్చితి వీ వపుడు। నీతోఁ గూడా నేను దినంబున కేతెంచెద మఱి యిపుడు॥ రా॥ ఇంతె కాని ని న్నెడ బాసియు నే నెంతయు నుండఁగఁ జాల। బంతంబున నీకఁ బ్రత్యర్థులపైఁ బడి చంపుట నా కేల॥ రా॥

వ. అని యనేకవిధంబుల సౌమిత్రిసుగుణంబులు దలఁచుకొని శోకించుచున్న రామచంద్రునిఁ జేరఁబోయి సుషేణుండు ధైర్యవచనంబు లాడుచు నిట్లనియె:

కల్యాణి : రూపకము.

శోక మేలనయ్యా ! వినుము, నీవు మేలుగాదు మాను; ప్రాకటముగ నీతనికిఁ బ్రాణభయము లే దికను॥ శోక॥ మేనునఁ బ్రాణముఁ బాసిన వాననమున గళ లున్నె! మానుగ నిందీవరములమాడ్కి గనులు తెన్నొందునె॥ శోక॥ అందములై యరచేతుల గందా నురలటు లున్నె! తొందరేల! మోక్షగుండనుందిర నీడెందంబున॥ శోక॥

వ. అని పలికి రాముని శోకం బార్చి హనుమంతునిఁ జూచి సుషేణుం డిట్లనియె:

క. మును జాంబవంతు ముఖమున
వినియుంటివి మూలికలను వివరింపంగా,
హనుమంత, ద్రోణగిరి ద
క్షిణంపుశిఖరంబునందుఁ గలవెదుకుమిలన్.

వ. అందు విశల్యకరణి, సౌవర్ణ్యకరణి, సంధానకరణి, సంజీవకరణి, యను నాలుగౌషధలతలు గలవు. వానిని వెదకి తీసికొని వత్తు వేసి ఈలక్ష్మణుని ప్రాణంబులు మరలింపవచ్చును, లేకున్న నొండు సదుపాయంబు లేదు,

కేదారి: చాపుతాళము. (కోరియం) వరి.

పోయి రమ్మిక హనుమంతి॥ పోయి॥ వాయునందన లేవవోయి వేగమునంబరఁ బోయి మందులుగొనిరా వోయి తేవోయీ యీ

పోయీ కాపోయీ॥ పో॥ మించి దోర్బలాదిని శోధించి గంధర్వుల జయించి, రాక్షసులను దునిమించి సాధించి, లక్షించి, కుప్పించి॥ పో॥ చండకిరణుడు పొడువకుండ రావణె మోక్షగుంభరఘుపతి గనుచుండ పొద్దుపొడ నేదండ నిలకుండ॥ పో॥

వ. ఇక్కడికి నాలుగులక్షల యిరువదివేల యిన్నూట పదియోజనంబులదూర మున్నది. పొద్దువొడిచిన నౌషధములు బనిజేయఁ జాలవు. క్షీరాబ్ధిని దాఁటి జవంబునఁ జేరు మనిన, హనుమంతుం డొడఁబడియె. అప్పుడు రాముండు—

క. ఈతమ్ముని బ్రతికించియు
భూతలమున నీవు కీర్తిఁ బొందుము వత్సా!
సీతోఁ గూడఁగ నలువురు
నాతమ్ము లటంచు వాయునందన తలఁతుఁ.

వ. అనిన, విజృంభించి మహానందంబున నాంజనేయుం డిట్లను చున్నాఁడు:

శంకరాభరణము: ఏకతాళము. (అమ్మయ్య) వలె.

నావంటిబంటుండ, నీ వేల వెరగంద! వేవేగ మందులు వెతకి నే దెచ్చెద॥ నా॥ ఆయేడుదీవుల కావల నుండిన, నాయద్రి నేగెడు నంతలోనె దెత్తు॥ నా॥ ఆమిత్తి నదలించి యవనిపై బొలియించి సౌమిత్రి ప్రాణపంచకము మరలింతు॥ నా॥ ఈలోకమునగాదు యేలోకమున నున్న నాలక్ష్మణుని దెచ్చి యర్పింపనా నీకు!॥ నా॥ మోక్షగుండేశ్వర, మొక్కెద దీవించి యాక్షణమే పంపు మేతెంతుఁ దడయక॥ నా॥

వ. అని మొక్కి దీవనలంది సుగ్రీవాంగద జాంబవంత విభీషణుల వీడ్కొని పర్వతాగ్రంబు నెక్కి లంకాపురగోపురంబుఁ గూలునట్లుఁ గుప్పించి యెగసి వియన్మార్గంబున నదీనద పర్వతారణ్య పురంబులఁ బరికించుచుఁ బోవుచుండె. ఇక్కడ—

క. వేఁగులవారలు తెలుపఁగ
వేగంబున రావణుండును విని విహ్వలుఁడై
భోగీంద్రుపగిదిఁ గసలుచు
నేగెను నా కాలనేమి యింటికి వేగన్.

వ. ఇట్లు వచ్చినరావణుని సత్కరించి కాలనేమి యిట్లను చున్నాఁడు.

తో: యేమిపనికి నాయింటికి వచ్చి రీనిశివేళ నుననఁగా। నే మఱు దెలిపెద విను మొకపని, కాలనేమి, సేయవలయు ననగా॥ రామ॥

క. అదియేమి యన్న, నుడివెద
ముదమున నచ్ఛక్తి మూర్ఛ మునిగినయనుజున్
బ్రతికించుకొనుట కనువౌ
సకుపాయం బెంచి రామచంద్రుం డార్తిన్—

క. సంజీవకరణి కొఱకై
యంజని పుత్రకునిఁ బంప నతఁడేఁగె నడిన్
భంజింపుము నీవడ్డము
గం జని యటు చేయఁ జేసి గాకుండిన చోన్.

వ. మాయోపాయంబుచేసి వాని ప్రయాణంబు సాగకుండ నయునఁ జేయుము. ద్రోణగిరి సమీపంబున నొక్క సరోవరమున్నది. దానియం దొక్క మకరియున్నది.

తో: అది దేవాదులనైనను మ్రింగును నగపడుఁడనగాఁ నెంత! । వదలక యచటికి, వాయుజుఁ డేగనుపగిది జేయు మిది వింత॥ రా॥

వ. వేగంబునఁబో మ్మనన, విని కాలనేమి యిట్లనుచున్నాఁడు:

శంకరాభరణము : ఆదితాళము — (మేలైన)గతి.

మాయామృగాకృతి మారీచుఁ డేగియు మాయమైపోఁడె మును
గోయని మూర్ఛునుఁ! గుంభకర్ణాదులు కూలరె చూడు మును! లంక

సీతమ్మ్రఁ జేలగ గట్టి సీతమ్మ నింక రామునకు నిడి । శంకరు గూర్చి నిశ్చ యముగ దపమును సలుపు మేలు గలిగెడి! అదికానిచోఁ బోయి యల మోక్షగుండేశు నెదిరించి వడిఁ బోరుము కదనరంగమునందు ! గడతేరి వైకుంఠ పదమునకును జేరుము॥ మా॥

వ. అంతేకాని యీ మాయలవల్లఁ బ్రయోజనం బేమనఁ, గోపించి దైత్యేశ్వరుఁడు చంద్రహాసంబునఁ గాలనేమి తలతెగ నేయఁ బోయిన, నది యెఱింగి.

తో: ఇదిగో పోయెద నేటికిఁ గనలెద, వింటికి జను మని పలికి। తుది యిది యనుకొని తూణఁంబున వాతూలసుతునిపై నలిగి॥ రా॥

వ కపటముని వేషంబున ననేకశిష్యగణసహితుండయి మనోవే గంబున ద్రోణాద్రిసమీపమందున్న దివ్యవృక్షసహితంబయిన యొక్క వనంబుఁ జేరి యాశ్రమం బేర్పఱచుకొని,

తో: మునివలెఁ గన్నులు మూయుచు గొణుగుచు బూసలు ద్రిప్పుచునుండ, । ననిలజుఁ డంబరమున బోవుచు నది గని యాశ్చర్యము నిండ॥ రా॥

స్రగ్విణి.

ముందు ద్రోణాద్రికిన్ బోవునా డీవనం
బిందులే దింతలో నెట్టులన్ వచ్చెనో!
దారి నే దప్పితిన్! తందరన్ వచ్చుచోనిన్!
విందుగా నీమునిన్ వేఁడి యోజించెదన్!

వ. అని యెంచి తత్క్షణంబునఁ గ్రిందికిఁ జనుదెంచి మునికి నమ స్కరించి యిట్లనుచున్నాఁడు:

తో: రాముని కార్యార్థంబుగ జనియెద; నే మారుతతనయుఁ డను;। ఓ మునివర నాకొదవెను దాహము ! ఉదకము జూపుము తగను॥ రా॥

వ. అనిన, నక్కపట మునీంద్రుం డిట్లనియె:

కం. మా వనమునఁగల ఫలములు
నీవలసినవి యారగింపు; నీర్వట్టఁగన్
ద్రావు కమండలు జలములు;
పావని, నీయుద్యమం బవశ్యము సాగున్.

వ. మా కాగతానాగతములు దెలియును; చెప్పెద వినుము.

కీర్తన : ఆటతాళము - (శంకరశరం)వలె.

వేమఱు దెలిపెద వినవోయీ! నామాటలు గుఱుతింపుమనోయీ! రామునిభామిని రావణాసురుఁడు నేమటించుకొని యేగెను లంకకు॥ వే॥ అది గని రాముం- డలిగి కపులతోఁ గదలి వచ్చి లంకకుఁ జేరిఁ పోరలుచు రావణు పుత్రమిత్రులను జదిపిన, నాదశవదనుఁడు గినలుము॥ వే మోతుపురవరాధ్యక్షుని యనుజుని దీక్షమీఱ శక్తినివైచి, యీక్షితి గూల్చిన, నిపుడు ద్రోణగిరి కతుయోషధులకై వచ్చితి విటు॥ వేమ॥

క. రాముఁడు లోకహితార్థము
గా మహి జన్మించినాఁడు గాన, సహాయం
బేమును జేయుట ధర్మా;
బోమారుతి! మంత్రతతుల నుపదేశింతున్.

వ. అమ్మహామంత్రపునశ్చరణంబున సమస్తకార్యసిద్ధులౌదవు. ఇదియునుంగాక—

తో: సంజీవనిముఖసకలౌషధములు సమృద్ధి మానసమునను; నాంజనేయ, నేనరుక్కఁడు వాడిచిన నవి తెచ్చిచ్చెద వినుము॥ రాము॥

వ. నామంత్రసామర్థ్యంబునఁ గనురెప్పవేయునంతలో లంకకుఁ జేరఁగలవు. లక్ష్మణునకు బాధలేకుండు ననిన, హనుమంతుం డిట్లనియె.

తో. అక్కడ లక్ష్మణు డట్టులుండ నా కిక్కడఁ దడయుట తగదు ;। అక్కఱలేదు ఫలాదులు ; జలమును, జిక్కిన దాగియు జనుదు॥ రా॥

వ. మీా కమండలోదకమ్ములు నాదాహంబు దీఱుసన్ని లేవు. కొలనుగాని, నదిగాని యుండినఁ దెలుపుఁడు. త్రావి పోయెద. అనినఁ గాలనేమి—

తో: ఉన్నది చేరువ నొకకొల; నచటికి జన్న నుదకములు గలవు; పన్నుగ శిష్యులఁ బంపెద వెంబడి బనుము చూపెదరు నెలవు॥ రా॥

వ. ఇట్లు పలికి తన శిష్యులఁగూడ నిచ్చి పంపిన, హనుమంతుండు జని, కలహంస కారండవ చక్రవాక బక పక్షితతులచే నొప్పి కమలకహ్లారసహితంబయి మీన మకర కర్కట జలూక గ్రాహసమన్వితంబయి యలరారు సరోవరంబు మనోహరంబుగాఁ గనుపట్టె. అందు దిగి యుదకంబులు గ్రోలుచుండ, నప్పుడు—

తో: ఒక్క మకరి తనయుగ్రపుకోరల నొడిసి కాలు నమలగను। జక్కగ రౌద్రరసం బొలుకగ దిగఁద్రొక్కె పండ్లు తెమలగను॥ రా॥

వ. ఇట్లు పండ్లూడఁ దన్నిన, బోక యది మహారోషంబున నాంజనేయుని మ్రింగఁ దలపడిన, తన మనంబున—

కీర్తన : ఏకతాళము—(కాలికి) దరు.

అక్కటా ! శ్రీరామకార్య మట్టె నిల్చెను ! జిక్కినాఁడ నిచట మొసలి చిక్కబట్టెను॥ న॥ త్రాణ లేదు ! చత్తునేమొ దైవమా యిక ! ద్రోణశైలమెట్లుఁ దెత్తు ! ద్రోవ తోఁపదు !॥ అ॥ నన్ను నమ్మి మోతు గుండనాథు పంపెను ! బన్నుగా నక్రంబు మధ్యపట్టి జంపెను॥ నక్కడా॥

వ. ఈవిధంబున డోలాయమాన మానసుండయియున్న హనుమంతుని మకరి మ్రింగినఁ, దిన్నఁగా గడుపులోఁ బ్రవేశించి,

తో. దానికడుపు బ్రద్దలు జేసియు బవమానసుతుడు వెలిరాగ మానుగ నది సురమానినియగుచు విమాన మెక్కి పయి కేగ॥ రా॥

వ. ఆంజనేయు డాశ్చర్యకలితచిత్తుండయి వియత్తలంబున నున్న యమ్మత్తకాశిని గనుంగొని, ఇంతకుముం దనంతబలాక్రాంతనక్రంబవై।

పంతంబున నన్ను వంత నొందించితివి! ఇంతలో దేవకాంతవంటి యంత రిక్షమున కెగిరితివి. వింతగానున్నది! నీకథ సవిస్తరం బెఱింగింపుము, అనిన, నాపె యిట్లనియె:

కేదార: రూపకము—(సాటి) దరు.

నేను ధాన్యమాలి యనుదానను; గంధర్వశశివదనను॥ నే॥
గానమభవుచెంత జేయంగ సమ్మానించి-తా నిచ్చె విమానంబును॥ నే॥
ఈవిమాన మెక్కి- నిత్య మీకొలంకుం జేరి క్రీడించుచు బోవ నొక్క-
నాఁడు, శాండిల్యుఁడు భావమునఁ గేనలముగ దా నలచెను॥ నేను॥
కోరి మోతుగుండవిభుని కొఱకు కేళిఁ గూడు మనివేడిన, 'నే రజస్వల
నైతి; మూఁడహములు దీఱినను గూరిమితో గూడు' మంటి॥ నేను॥

ఉ. అంతట గంధమాదనమునందు మునీంద్రుని యింటనుండఁగా
నెంతయు రావణుండు విజయోన్నతు డొకనాఁ డిట నాటినా
యంతనఁ దా విడిచి యచ్చట బాడెఁదు నన్నుఁ జేరి యా
కంతుని కేళి గూడు మనఁగా నను ముట్టఁగ రాదు పొమ్మనన్.

తో. వినక నన్నుఁ బైకొని రమియించిన దనుజుఁ డతి కాయుండు।
ఘనముగ గలిగినఁ, గైకొని లంకకుఁ జనియెను దశకంఠుండు॥ రాము॥

గీ. స్నాన మాడినంత జని మౌనితో ననుఁ
గూడు మన్న, నతఁడు గోపగించి
నాకు మాట యిచ్చి నాయింటిలోనుండి
యన్యుఁగూడినావె హరిణనయన

తో: కావున నిను నేఁ గలయ; మకరివై నీవీకొలకున నిలుము।
పోవును జెడి నినుఁ బొందినయాతఁడు పుత్రమిత్రులతో నిజము॥ రా॥

వ. అని శాపం బిచ్చిన, నేను భయపడి శాండిల్యమహాముని పాదంబులకు నమస్కరించి శాపంబు బాపు మని బహుభంగులఁ బ్రార్థించితి. ఆతఁడు గరుణించి,

తో. 'కొంతకాలమున కా రఘురాముని గొలిచి వచ్చుఁ బవనజుఁడు। చింతిల కాతని చే శాపము చనుజెలి' యనె మునితల్లజుఁడు॥ రా॥

వ. అంత నాముని గంగాయాత్రకుఁ జనియె. నే నీకొలనిలో మకరినంబు పడియుండి బహుకాలంబయ్యె,

జంఝూటి : అటతాళము—(పాలింపరా) వలె.

నేఁటికి శాపము దీఱె! బోఁటినై యిచ్చగఁ బోవఁజేకూరె! మాటికిజిక్కులు బాశె! బాటిగ దాపసి బలికినవిధమున నీటికివచ్చిన నిను బట్టగానే నే నిను॥ నేఁటికి॥ మోక్షగుండేశునిపనికి దీక్షతో నీ వరు దెంచితి విప్పటికి! రక్షించితివి న న్నింతటికి! వృక్షచరాధీశ, వెడలును ద్రోణాద్రి! కక్షయముగ దారి యది యయగు వినుము దారియది ॥ నేఁటికి॥

తో: నిను గొలనుకు బొమ్మని పంచిన యాతని మునియని నమ్మకుము। నినుఁ జూప వశానను డంపగ వచ్చిన దానవుఁ డని కనుము॥ రా॥

వ. ఆకపటాత్ముని శీఘ్రంబున రూపుమాపి ద్రోణాద్రికి బ్రోవని తెరువుఁ జూపి దీవించి హనుమంతుని వీడ్కొని ధాన్యమాలి దివి కరిగె. అంత, హనుమంతుండు గాలనేమి యున్నకడకు శీఘ్రంబున వచ్చి నిలిచిన,

క. కపటాత్ముఁ డతఁడు గదలక
జపతత్పరుఁ డయినవాని చందము దోపన్
దప మొనరించుచుఁ బిమ్మట
నిపుణతతోఁ గనులుదెఱచి నేర్పున బలికెన్.

గీ. ఎంతసేపాయె నీ వేగి! యింత తడవ
యేమి చేయుచు నుంటివి యెఱుఁగ బలుకు!
మఱియు నుపదేశ మొనరింతు మంత్రములను
దెలియ గురుపూజ కేమైనఁ గలదె తెమ్ము.

వ. అనిన, నాంజనేయుండు గుపితుండయి,

తో: ఇదిగో! దక్షిణ యిచ్చెద గురువర ముదమున గైకొమ్మనుచు। వదలక బిడికిట నతుము బొడిచిన, వాఁడు పక్షి యై తఱుచు॥ రా॥ కవిసిన నెఱకలు గమనడి విఱిచిన గంభీరవక్షము తగుల। దివిరి బట్టి తలఁ దెగఁ బొడిచిన నా దేహము మాఱియు మరల॥ రా॥

వ. సుగ్రీవుని రూపుధరించి ఎనుట నిలిచి యిట్లనుచున్నాఁడు:

పూరికళ్యాణి: చాపుతాళము.

ఇది యేమి నీవు యిచటనే యున్నావు! మది దెలియలేవు! మరలియు నచటికి రావు॥ ఇది॥ మనలక్ష్మణుడు మఱి లేచినాడు! మన కేల జూడు మందులు గిందులు నేడు॥ ఇ॥ మందులకొండ మహిమోతుగుండ మందిరు డుండ, నెందుకు నో వాతాత్మజ॥ ఇది॥

వ. అని పలికిన సుగ్రీవుని దని భ్రమచెందియు మరల గాఁ డని నిశ్చయించి కోపంబు నిగుడ విజృంభించి,

తో: బెట్టిద మగు తన పిడికిటిపోటుల భీమం బగు పదహతుల। పట్టి వాని క్షణమాత్రంబున యమునినిఁ జేర్చె బహులగతుల॥ రామ॥

వ. ఇట్లు గాలనేమిని జంపి హనుమంతుఁడు వేగంబున ద్రోణగిరి కరిగి యెంతపరిశీలించినను మందులు దొరకకున్న నిట్లనియె:

తేవారము: రాము డౌషధములకును రయమునను బంపినాఁడు:

నో మహీధరము! నేను నేమమున వచ్చినాను;
ఆమహామహునిపనికి సరకొలలు చేయవలదు;
క్షేమముగ మందులిచ్చి శీఘ్రంబున బంపు మెచ్చి.

వ. అనిన, నతండు వినకున్నఁ గోపించి,

తో: రాలకు గడుదయ రమ్మన వచ్చు నె! చాలును నీతోఁ జెలిమి! కేలఁ బట్టి యవలీలగ నే పెఱికెదను సుమ్మి నాబలిమి॥ రా॥

వ. అని కోపాగ్నులడర విజృంభించి, వాల మంకించి, దశయోజన విస్తీర్ణంబును బంచదశయోజనోన్నతంబును నగు పర్వతం బెల్లగించి, నెత్తినఁ బెట్టికొని పోవ నుద్యుక్తుం డయిన, నా యోషధుల గాపాడుచుండు చిత్రసేనాది గంధర్వులు బహుయూథములు కోట్లనుండి పైబడిపోనీయక యెదిరిరి.

తో: వాలపాశమున వారిని జుట్టియు వడిగా గిరగిర ద్రిప్పి వాలాయంబుగ వార్ధినిబడగా వైచె గొందఱిని గుప్పి॥ రా॥ కొందఱి నేలనుగూలిచె నలుకను గొందఱ నొవ్వగఁ జేసె; గొందఱు బిమ్మటఁ గోపముడిగి గిరిఁ గొనిపొమ్మనగా సైచె॥

వ. గంధర్వుల నిటుల జయించి ధరాధరంబు నెత్తినఁ బెట్టుకొని మారుతి వచ్చుచుండె. ఇక్కడ నందిగ్రామంబున నానిశీథమున భరతునకుఁ గొన్ని దుస్స్వప్నంబులుఁ దోఁచిన, లేచి మోము వెలవెల బాఱ దిక్కులు చూచుచు,

హిం. తోడి: రూపకము.

ఆహా దైవమా! మమ్మాదరింపుమా! దేహము గంపించె నేమో! దిగులు దోచెను॥ ఆహా॥ రామలక్ష్మణు లడవిలో మెలంగుచు నేమిమైరో! భూమిజాత యెటుల నున్నదో॥ ఆహా॥ దుర్నిమిత్తము లిపుడు దోచె! సత్యము కర్ణగోచరంబుఁ జేయుఘనులు గలుగరు॥ఆహా॥ దీక్షతో వారిగడువు దీఱవచ్చెను! మోక్షగుండవిభుని జూచుపుణ్య మెప్పుడో॥ ఆహా॥

వ. అని విలపించుచు వేదపారగులగు బ్రాహ్మణులఁ బిలిపించి హోమాదిశాంతులు చేయించి దానంబు లిచ్చె. ఇంతలో—

తో: హనుమంతుఁడు బాలార్కుని విధమున నంబరవీథినివచ్చి। ఘనముగ నందిగ్రామమ్మున భరతుని గని తలఁచెను మెచ్చి॥ రా॥

క. రాముని వలె నున్నాఁ డితఁ
డేమీ నిశిని నిటకు నేటికి వచ్చెన్!

సౌమిత్రి మృతుండైనను
భూమిజ నటు విడిచి రాగఁ బోలును సుమ్మా!

వ. అయినఁ బ్రాతరు పోయి యడుగుకొనా వలదా యని కొంతఁ జింతించి యంతలోఁ దనమనంబున నిట్లని తలంచు:

హిం-కాఫీ : అటతాళము.

రణనిపుణుం డగు రాముఁడు వచ్చునె! యీ బుద్ధిచేత నిట్లను కొంటి నక్కటా! ॥రణ॥ ప్రాణములతో రావణు విడిచి క్షోణిజ సుమిత్రాసూనుల విడిచి॥ రణ॥ మోక్షగుండాధిపు ప్రముక్కటు లుండఁగ వీక్షించి బ్రమసితి వెఱ్ఱితనంబున॥ రణ॥

వ. తనబుద్ధిభ్రమణమునకుఁ దానే నిందించుకొనుచు వియన్మార్గంబున వచ్చుచుండఁ గని భరతుఁడు—

తో: నే నున్న స్వప్నము నేఁడుగాంచి మదిఖేద మొందుచుండగను। ఈదుర్గ్రహ మిటు లేటికి వచ్చెనో! యిపుడే చంపఁగఁ దగును॥ రా॥

వ. అని కోపాటోపంబున శరచాపంబులు గేలధరించి లేచిన భరతునకు నాకాశవాణి యిట్లనెను:

తో: మీ కార్యంబులు మేకొని చేసెడి మీ బంధుం డితఁడగును; ప్రాకటముగ గోపము జేయకు మన, భరతుఁ డూరకుండగను॥ రా॥

వ. హనుమంతుండంత శీఘ్రయానంబున దక్షిణాంభోనిధి సమీపంబునకు వచ్చిన, రావణుపనుపున సూల్యవంతుండును బదివేలకోట్లరాక్షసులతోఁ గూడ దారి నడ్డగించి,

కీర్తన : అటతాళము - (రామక్రి)వలె.

పోకుర పోకుర పోకుర వానర నిను నాయువు నేటితో దీరెను॥ పో॥ ఒక్కరిద్దరికిని నోంపటగా దిది! పెక్కురచేతను జిక్కితి వెక్కడ॥ పో॥ మమ్మునురంగను మాటలే! యాకుధరమ్ములు వైచి యురమ్ము దురమ్మున॥ పో॥ మోక్షగుండేశుని మాహాపుతమ్మున కీక్షితి ప్రాణము లియ్యఁగఁ బోదువు॥ పోకుర॥

వ. అని భుజబలదర్పితులయి తాఁకి పరశు తోమర ప్రాసపరిఘాదులచే నడంచిన నరకుఁగొనక శైలంబు నెత్తిన దృఢమ్ముగా నిలుపుకొని,

తో: కొందఱ వ్రేసెను; గొందఱ ద్రోసెను; గొందఱఁ జఱచుచుఱ. జూచెన్! గొందఱఁ దోఁకను గ్రుమ్మి చంపె; మఱి గొందఱఁ గాళ్ళను దాచెన్॥

వ. ఇట్లు తనవారందఱు మడిసిన మాల్యవంతుండు గనిసి యాంజనేయుని కిట్లనియె:

క. వననిధిమధ్యంబున నను
వినతాత్మజు నెక్కి వచ్చి విష్ణుఁడు పూర్వం
బున దాఁకి యోడిపోయెను
నిను నోర్చుట యెంత నాకు! నిలువర యనిలోన్.

వ. అని ఖడ్గంబుచేత మోదిన హనుమంతుని వక్షంబుదాఁకి విఱిఁగె; అప్పుడు హనుమంతుండు నొచ్చి,

తో: 'ముదిమివాఁడ వని వదలిన మానక గదిసితి! మంచిది!' యనుచు। జిదుమక వాలముచేఁ జుట్టియు వానిఁ జరజర ద్రిప్పుచు నగుచు॥ రా॥

వ. వనధిలోఁ బడవయిచిన వాఁడు తిన్నగా నా మార్గంబునఁ బాతాళవివరంబుఁ జొచ్చె. హతశేషులు దిక్కులకుం బాఱిరి. అంత హనుమంతుండు సముద్రంబుఁ దాఁటి వచ్చుచున్న నాదీప్తిగని ప్రభాతంబు గావచ్చె నని శంకించి యిక్కడరాముండు విలపింపఁ దొడంగె

ముఖారి : ఆదితాళము.

తోడునీడ వనుచు నుంటి నయో! నేఁడదియెల్ల దీఱెను సోదర! ॥తోడు॥ చూడగ మారుతి రాఁడు మందుఁగొని! వేడివెలుఁగు పొడిచెను! సోదర॥ తోడు॥ భామసుమిత్రకు భరతశత్రుఘ్నుల కేనుని

తెలుపువాఁడను॥ సో॥ అడవులలోపల నాలి గోల్పోయితినని నిను గోల్పోయితి! సోదర॥ తోడు॥ ఈక్షితి మోక్షగుండేశ్వర, నీసేవ యెపుడు జేసెద నంచును ॥సోదర॥

తో: దేనికి నే జింతింపను! మఱియొకదానికి జింతించెదను॥ మానుగ నను మంగవానిగ నెంచెదు దానవానుజుం డెదను॥ రా॥ తనవారల నందఱిని విడిచి నాదాపు జేరినాఁ డితఁడు! నిను లంకకు రాజును జేసెద నని నే నంటిని గద యప్పుడు ॥రా॥

వ. సూర్యోదయంబు గావచ్చె! ఇంక నాతమ్ముఁడు జీవింపఁడు! పిమ్మట నాప్రాణంబులు నిలువవు. నే నితనితోఁ గూడ దినంబున కరగి నచో విభీషణున కిచ్చిన యభయహస్తంబు దీర్చువా రెవ్వరు దైవమా!

తో: శరణార్థుల రక్షణ జేసెద నను బిరుదు పోయె నే దకట! తరణివంశజులు ధర్మచరితులను దారి దొలఁగ నేఁ డిచట॥ రా॥

వ. కాఁబట్టి యీవిభీషణుని యయోధ్యకుఁ గొనిపోయి భరతునకు నొప్పగించి యొక్క-యుపకారంబుఁ గట్టుకొమ్ము సుగ్రీవా!

తో: నేఁ జెప్పితి నని నేఁడు భరతునికి నీవు చెప్పి యీతనికి! నోజను గట్టు మయోధ్యను దొలఁగకు నే జడియను బాపనికి॥ రామ॥

వ. పిమ్మట నీవును గపిసైన్యంబులతోఁ గలిసి కిష్కింధఁ జేరుము. నాతమ్మునితోడ నేను బోయెద ననుజా! సుగ్రీవా! అని దైన్యంబున వగచుచుండిన రాముని గని వగపుఁ జెందుచు సుగ్రీవుం డిట్లనియె.

శుద్ధకాంభోజి : ఆదితాళము.

వగవ వలదు దేవరా! యజ్ఞానిరీతి॥ వగవ॥ తెగువ కార్యంబులందు దిగులు జెందఁగ నగునా॥వగవ॥ ధైర్యమే సర్వసాధన మని తెలుపుచుందు రార్యులు; వైరిసూదన, సూర్యుఁడు వచ్చువేళ చూడఁగ లేదీక్రీల॥ వగవ వలదు దేవరా॥ మూఁడవజాము మీఱఁగ శ్రీమోక్షగుండేశ! మారుతి సేరఁగ వేడుకతోడనచ్చు విమలౌషధములుఁ దెచ్చు॥ వగవ॥

వ. అని ధైర్యవచనంబు లాడుచున్నను దేఱక రాముండు గ్రమ్మఱ ని ట్లనుచున్నాడు:

తేవారము. తమ్ముఁడా! తండ్రి నన్ను దండకాటవుల కంపెఁ
బో మ్మనెనె నిన్ను కూడఁ! బూర్ణమగుభక్తితోడఁ
గ్రిమ్మఱించినను వినకఁ గదలి వచ్చితివిగాక!
నెమ్మదిని మోసపోతి! నిన్ను నే గోలుపోతి!

తో. నన్నా యని యెన్నడుబిలుతువో! యెన్నడు విందునో చెవుల|| చెన్నుగ నాకును సేవలు జేయఁగ నెన్నడు గందునో కనుల||

యదుకులకాంభోజి. అటతాళము:

సీతను జెఱఁగొన్న యాతుధానుల దుంచి వేతు నందువు తమ్ముఁడా!|| నిద్రి గన్నులుఁగని నీకు నేటికి దీర్ఘనిద్రవచ్చెనె! తమ్ముఁడా! ||సీత|| కాఱడవుల నన్నుఁ గాపాడి విడిచితి: ఘోరాజిలోఁ దమ్ముఁడా! మోతుగుణేశ్వర, ముందుగ రిపుల దున్మెద నందువుర తమ్ముఁడా!|| సీ||

వ. అని యిట్లు మితిమీఱినదుఃఖంబుచే వగచి రాముండు మూర్ఛిల్లిన వనచరులు దేర్చిరి. ఇంతలో హనుమంతుండు సమీపించె. అదిసూర్యోదయం బని కపులు తహతహపడిరి. రాముఁడు గన్నులుఁ దెఱచి చూచి,

తో: పగవారికి దోడ్పడుగద సూర్యుఁడు! తెగువతోడ బాడి చెడిని!! తగవా యితనికి దనకులజులపయి దయజూపక వచ్చెడిని|| రామ||

వ. అయిన నేమి! యీచండకిరణుని మత్ప్రచండ చండకాండంబుల పాలుసేసెదఁ జూడుం డని కనుకొలుకులఁ గోపాగ్ని కణంబులు పొటపొట రాల—

తో: బ్రహ్మాండంబులు బ్రద్దలు జేసెడు ప్రళయకాలశివుభంగి బ్రహ్మాది దిశాపతులు వెఱచి గంపంబునొంద నుప్పొంగి|| రామ|| కోదండము చేకొనిరౌద్రాస్త్రము గురుతుగ సంధింపగను! నా దాశరథికి ననిమొ బుత్పతి యతివిసయము దోఁపఁగను|| రా||

నవరోజు: ఆదితాళము.

పగఁ గొన నేటికి రాఘవా! నీకు ॥బగ॥ జగములు నీశరసంధానమునకుఁ దగ వడవడవడకెను గాదె। ॥పగ॥ హనుమంతుఁడు ద్రోణాద్రిని దెచ్చెడు! గనుగొను మర్కటుఁడ గాఁడు! ॥పగ॥ ఓషధీదీధితులొప్పఁగ నెమ్మదిఁ బూషుం డనుకోనేల ॥బగ॥ మోతుకుండవర, యీ క్షణమున గపిముఖ్యుల నెదురుగఁ బంపు॥ పగ॥

వ. అని యిట్లు చెప్పుచున్నంతలో—

క. హనుమంతుఁడు ద్రోణాద్రిని
గొని వచ్చియు మ్రోలనుంచి కూరిమితోడన్
జననాథుఁ జేరి మ్రొక్కియు
వినయంబున నిట్లు పలికె విశదము గాఁగన్.

తో: పోవునప్పుడును పోయివచ్చునపుడు త్రోవను బహువిఘ్నములు।దా వచ్చుటచేఁ దడసితి దప్పు గాచికొనుఁడు దాసుఁడను॥ రా॥

వ. అని పలికిన రాముఁ డానందంబున నిట్లనియె.

క. నీ కేటి తప్పు లున్నవి!
కాకుత్స్థకులాభివృద్ధి గలిగెను నీచే;
నీ కార్య మెవ రొనర్తురు!
నాకూరిమిహితుఁడ వీవు నగచరవర్యా!

వ. అని కొనియాడె. అంత సుగ్రీవుండు సుషేణునిఁ జూచి,

గీ. ఇంక జాగేల కపులు నీ విన్నగంబు
నెక్కి, దివ్యౌషధంబుల నెత్తి తెచ్చి
లక్ష్మణుని కిచ్చి ప్రాణము ల్వడయఁ జేయు
మనఁగ, నాతఁడు కపులతో నద్రి నెక్కి.

వ. కలయం దిరుగుచు నా యౌషధుల విశేషంబు లగచరులకుఁ దెలుపుచు శీఘ్రంబున సుషేణుండు—

తో. స్వచ్ఛౌషధములు దెచ్చి లక్ష్మణున కిచ్చి ప్రయోగింపగను। తచ్ఛక్తిని సత్తతిని ప్రాణములు దనరవచ్చెఁ గ్రమ్మఱను॥ రామ॥
అప్పుడు పావని పాదములు గొలువఁగ నాలక్ష్మణుఁ డలు లేచి। తప్పక రాముని డగ్గరి మ్రొక్కఁ దమ్ముని గరములు సాచి॥ రా॥

వ. లేవనెత్తి యాలింగనము చేసికొని కన్నుల నానందబాష్పంబులు దొరంగ చెంతనున్న హనుమంతునకు శ్రీరాముం డిట్లనియె:

కీర్తన: ఆదితాళము—(గౌళ) వరస.

పావనమూర్తివి పరమబంధుఁడవు, పావని తమ్ముని బ్రతికించి
కేవలసుకృతము కీర్తియు గంటివి; నే వెలసితి ధర నీచెలిమి॥ పావన॥
పాయక నీవలెఁ బరహితకార్యము జేయగ నొరులకు జేతగాదు; నీయు
పకృతికిని నే బ్రత్యుపకృతి జేయుట కేదియు క్షితిలేదు॥ పావ॥
మోక్షపురవరాధ్యక్షుని కరుణా। పేక్షగా గలుగఁగఁ వెలసెదవు; ఈక్షితి
నాపద లేవియు లేక సురక్షితముగ నికఁ బ్రబలెదవు॥ పావ॥

వ. అని శ్లాఘించి యిప్పర్వతం బెప్పటివోటఁ బెట్టి రమ్మని చెప్పి పంచిదని పవమాననందనుండు తత్క్షణంబునఁ గొనిపోవుచుండ జలధిమధ్యంబున రాక్షసులుచూచి పోయి చెప్పిన, రావణుండు కోపించి శంకుకర్ణ నాస్తికర్ణ స్థూలజంఘ మహానాద మహావక్త్ర చతుర్వక్త్ర ముఖరాక్షసులఁ బంపిన వారు గదా ముసలాది సాధనంబులతో నడ్డగించి యిట్లనుచున్నారు:

తో: ఎక్కడి కేగెద వీకొండను గొని! యీవార్ధిని బడవేయు। చిక్కితి వటువలెఁ జేయకున్న నినుఁ జీల్తుము యుద్ధము చేయు॥ రా॥

వ. అని బహువిధంబుల ముసరి నొప్పించినఁ గోపించి యుగ్రాకారుండై,—

తో: కాల దన్నుచును, కేల గ్రుద్దుచును, వాలముతో విసరుచును। వేలసంఖ్యలగు వీరరాక్షసుల నేల గూల్చి నవ్వుచును॥ రా॥

వ. కొండ గోనిపోయి యెప్పటిత్రోవున నుంచి వచ్చి రాముని కు నమస్కరించి పోయివచ్చిన తన సంగతియు రెండుసారులును దనకుఁ గలిగిన యాటంకములు విన్నవించె. పిమ్మట వానరు లందఱు లంకలోనికి జని సింహనాదంబులు చేసిరి. అంత సూర్యోదయంబాయె. అప్పుడు, రాముండు లక్ష్మణున కిట్లనియె :

తో: అనుజ, నాదుభాగ్యంబున జేసియు నిను గ్రమ్మఱఁ బడసితిని । యనిలజుఁ డను ఘనమైన నావచే నాపదబ్ధి గడచితిని॥ రామ॥

వ. అనిన, లక్ష్మణుండిట్లనియె :

హిం. భైరవి : అటతాళము, (నమిలాం) పతి.

ఇక నేటికి జాల యినకులతిలక ! మీ రేల యోజింపగను॥ రామ॥ ఇ॥ సకలము దెలిసిన స్వామి, మీకుఁ దెల్పుటకును శక్తుఁడ నాదు నే॥ రామ॥ ఇ॥ మనుజావతార మెత్తిన కారణంబును మది యోజింపఁదగును॥ మును దండకవనమునుల కిడిన యభయమును దీర్పఁగాఁదగును॥ రామ॥ రామ॥ ఇ॥ ఆక్షీరాబ్ధికడ నమరులతోడ మీ రన్న మాట దీర్పుము ; మోతుకుగుండేశ్వర, దీక్షతో నీవేళ రాక్షసేశ్వరు దుంపుము॥ రామ॥ ఇ॥

మైరావణునికథ.

వ. ఇట్లు పలికిన లక్ష్మణుని వాక్యంబులకు రాముఁడు సమ్మతించియుండె. ఇక్కడ రావణుఁ డాఁ జారులవల్ల నావార్తవిని నివ్వెఱగంది సభాసదుల కిట్లనియె :

క. మూలబలంబు నశించెను
మూలంబుగ నింద్రజిత్తు మొదలగు శూరుల్
గూలిరి ! చిక్కితి నొక్కఁడ !
నేలీల జయింప నగును నిపరులు నింకన్.

వ. మయదత్తంబగు మదీయామోఘశక్తిచేత లక్ష్మణుని బడవైచిన సంజీవని సహాయముచే బునర్జీవితుని జేసికొనిరి. నాచేయు యత్నంబులు విఫలం బగుచున్నవి. మంత్రులారా!

తో: ఐరావణు డన, మైరావణు డన, నారసాతలమునందు! ధీరులు గలరు మదీయబంధువులు వారి బాసిటగ గొందు॥ రా॥

వ. వారు సహాయపడిన రామలక్ష్మణుల నిరాటంకముగా జయింపవచ్చు నని యోజించి తగినదూత నేర్పఱిచి,

కమాచ్: ఏకతాళము. (గంగా)వలె.

మైరావణా! నావార్త మఱి వినదగు ॥మైరావణా॥ ధాగుణిని రాముం డనంగను దగునొక మనుజుడు ॥మైరావణా॥ పూనివానిచెలి దెచ్చితిని॥ మైరా॥ కపుల గలసి సాగరము దాటి లంకకు జేరిరి ॥మైరా॥ నాకన్న సుతుల, నాకున్నహితుల, జేకొన్నభృతుల, లోకార్చ్యయతుల భీకరగతులను బీరము లాడుచు బెదరక నిలిచిరి ॥మైరా॥ బెదరించి ఎదిరినిం, జించి, విదలించి, యెకురించుధీరు లిం దెవరు లేరు ॥మైరా॥ వైరుల గెలువగ వశముగాదు! ముదమార మోక్షపుర శ్రీరామునితోం బోరాడగదే శూరాగ్రేసర! చేరి తోడుపడి పోరం గెల్చికడ తేఱంజేయు ॥మైరా॥

వ. అని సమాచారంబు వ్రాసి యాపత్రికనిచ్చి దూత నొకనిం బాతాళలంక కనిపిన వాండు జని మైరావణ యైరావణులం గని నమస్కరించి యుత్తరం బిచ్చె. వారు దానిం జదువుకొని యాశ్చర్యంబు నొంది ప్రత్యుత్తరం బిట్లని యిచ్చిరి:

క. శ్రీరామలక్ష్మణుల నే
నీ రాతిరిబట్టి తెచ్చి యిచ్చెద బలిదు
ర్వారంబుగం గామాక్షికి;
నో రావణ వెఱపుమాని యుండుము కడిమిన్.

వ. అని వార్త వ్రాసి పంపినఁ జూచుకొని యానందించి రావణుం డుండె. ఇక్కడ విభీషణాదులు.

క. సౌమిత్రి మూర్ఛ వోయిన
రామునిచేఁ గొట్టబడియు రావణుఁ డెగసెన్!
ఏమో క్రిమ్మఱి రాత్రే
దేమాయకుఁ జొచ్చినాఁడో యనుకొని పవనజుఁడున్!

వ. అయిన, నేటిరాత్రి జాగరూకులై యుండవలె నని యెంచి,

తో: హనుమంతుఁడు తోఁకను నాగపాశమువలెను కోటగా గట్టి| యువకులవద్యుల వసివరుల నుంచి తాను గనుపెట్టి ||రా||

వ. జాగరూకుఁడై యుండు విభీషణుండును జుట్టు తిరుగుచుండె. అక్కడ నపరరాత్రియందు దుష్టరావణుండు దసవానుప్పు పంటఁ గూర్చుండి యోజించుచుండె. వాని భార్య యగు మాతంగి యిట్లను చున్నది.

కీర్తన: ఏకతాళము. (సరితం) వరె.

ఏమి యోజనా! యెవ్వరిది యోచనా! ||ఏమి|| స్వామి! సురతముల సరససుఖములను దనిసితి రిది ||ఏమి|| అర్ధరాత్రి నిద్దుర మాని మీరెద్దియో యోజించు చున్నారు ||ఏమి|| ప్రాణపదంబైన భార్యకు చెప్పరాని రహస్యము కలిగి యున్నదేమి ||ఏమి|| పోతుగుండేశుని సాక్షిగ సంకల్ప మొనరించు నదెల్లఁ జేల సందేహ మి ||ఏమి||

వ. అని వేడిన భార్యకు దుష్టరావణుం డిట్లనియె:

సీ. రామచంద్రుం డను రాజభార్యయు దాను
దండకావనములం దుండె నొకటి;
దశకంఠుఁ డేగి యాతని మోసపుచ్చి తత్
ప్రియభార్యను వేగఁ దెచ్చి లంకఁ

జేర్చి; సంతతంబు గపిసేనతోఁ దమ్ముని
తోఁ గూడి రాముండు సాగరమును
గట్టి లంకకు ముట్టి ముట్టి తదామాత్య
పుత్రమిత్రుల నెల్లఁ బొలియఁ జేయు
గీ. నొక్కరుఁడు చిక్కి రావణుం డుక్కు దక్కి
నన్ను బానటగాఁ గోరెఁ దెన్ను లరసి
మాయ సంధించి రామ లక్ష్మణులఁ దెచ్చి
కాళికాంబకు బలియిత్తుఁ గంజనయన.

వ. అనిన, విని యప్పూర్ణనిసీరత్నం బిట్లనియె:

కమాచ్: ఆదితాళము. (త్రిశ్రగతి)

ఇది యేమిపయనము! హృదయేశా మానుము ॥ఇది॥ రాముం డన నారాయణుండు తద్భామ సీత సిరి ధర బుట్టెను॥ ఇది యే॥ దనుజ కులాంతకుఁ డని తెలియక యూరకనె పైకొని చెడ దశకంధరుఁడిది ॥యే॥ తనను గట్టుటకు దారము దా నె చేకొని వచ్చినరీతిని నున్నది: ఇది ॥యే॥ ముందుగ జని నీవు మోడ్చి రఘునందను మనపురి కిందే నేలని ॥దేవి॥

వ. అని ప్రార్థించిన సతిం డు వినక భార్యకిట్లనియె.

క. కాంటీ! శ్రీరాములకే
నాటికి నే వెఱవ: సతఁడు సన్నదిరించే
పాటి బలిష్ఠుఁడు గాఁడిం
కేటికి వగచెదవు! పోయి యిపుడే తెత్తున్.

వ. అని పిర సాహసంబున లేచి తత్క్షణమే లంకాపురమున యుద్ధభూమిఁ జేరి విభీషణ వేషంబున హనుమంతునితోఁ గొంత ముచ్చటించి పిమ్మట హనుమద్వాలనిర్మితమగు కోటలోఁ జొచ్చి.

తో: అచ్చట నొకశిలయందుఁ బండి యున్నట్టి రామలక్ష్మణుల। ముచ్చిలి శిలతో మోసుక నిద్రల మునిఁగియున్న యాఘనుల॥ రా॥

వ. కైకొని బయటవచ్చి యాంజనేయునితో మాటలాడి యతి వేగంబున రసాతలంబున నున్న తనమందిరంబున నాశిల యుంచె. తదనంతరంబ,

తో: మరల విభీషణుఁ డరుగుదెంచి, 'హనుమంత, హెచ్చరిక!' యనఁగ । ద్వారలోఁ గ్రమ్మఱ నచ్చితి వే మన దనుజుఁడు లోఁ జని కనఁగ॥ రా॥

వ. రామలక్ష్మణులు లేకున్న సుగ్రీవాదికపులను లేపి యంద ఱుగలసి వెలుపలికి వచ్చి హనుమంతునిఁ జూచి హాహాకారంబులు చేయుచు——

వసంత : అటతాళము – (మేఁ లేదు)వలె.

లేరు లే రకటా! మనసాములు॥ లేరు॥ లే రెవ్వరును బవ్వళించినచోటికి రా రనుకొంటిమి! రామలక్ష్మణులు॥ లేరు॥ మనము మేలుకువగానె కనుపెట్టియుంటిమి, మనల మాయముంచి కొనిపోయె నెవ్వఁడో॥ లేరు॥ అడుగుజాడ వెంబడి నీవు జనిన నిప్పుడే దాపులో గనుపడగలరు! దారులు॥ లేరు॥ రాక్షసేశ్వరుఁడు రావణాసురుఁడు మోతుగుండేశుని మోసముపుచ్చెనోపు!॥ లేరు॥

వ. కాబట్టి త్వరగా నీవు చని జయముఁ బొంది మనప్రభువుల గొనిరావలసినది యని హెచ్చరిక చేసి సుగ్రీవ జాంబవంతాదులు ప్రేరేపఁ దత్క్షణంబున——

క. హనుమంతుం డుత్సాహము
దనరఁగ నాజాడ వెంట దక్షిణదిశకున్
జనియె; నికుంభిళకును జ
య్యన జేరియు నచట నిలిచి యారయుచుండెన్.

వ. అంత నక్కడ గర్భిణిగానుండిన కపోతపక్షి పురుషపక్షి కిట్లనియె:

తో: నరమాంసము దిన నాకుఁ గోర్కెయున్నది; దెచ్చిమ్మని యడుగ । బురుషపక్షి యప్పుడు ముదమున దనపాలఁతి కిట్లనియె వడిగ॥ రా॥

గీ. నగము రే శిబిరమ్ము మోసమునఁ జొచ్చి
గాఢసుప్తుల రామ-లక్ష్మణులఁ గాంచి
తత్క్షణము చేర్చె నిజ రసాతలగృహమ్ము;
దేవికిం బలివెట్టు మైరావణుండు
అతివ, నీ కబ్బు రేపు మాంసాశనమ్ము.

వ. అనిన కపోత వాక్యంబులు విని యలరి హనుమంతుండు రసాతలమునకుఁ బోవ యత్నించి యుదకమున దిగఁ బోవఁ దత్పాలకుండగు మకరధ్వజుం డిట్లనియె:

సంవాదము - కీర్తన : **అటతాళము** - (మేలయిన)వలె.

మ-ఏమిర పోయెద! వెక్కడ మాయునికి! యెవ్వరివాఁడవుర?
హ-రాముని దూతను; లంకాపురమునుంచి రా నాయె నిటు బోదురా!
మ-ఇక్కడ నీకిపు డెవ్వరితోఁబని యెఱిగింపుము నాతోడను.
హ-రక్కసితేనిని మైరావణుఁ గనుగొనఁ జక్కఁగఁ బోయెదను.
మ-వానితో నేపని వచ్చెను వెనుకొన వానర తెలుపుముర.
హ-మానుగ మారాము మాయచేఁ గొనిపోయె గాన వెదుకబోదును.
మ-శ్రీ మోక్షగుండేశు, సేవించుమాతండ్రి క్షేమమె వాయుజుండు?
హ-ఆమారుతికి భార్య యవనిలో లేదు; నీ వాత్మజుఁ డెట్లయితివి?

వ. అనిన మకరధ్వజుం డిట్లనుచున్నాఁడు:

ద్విపద: ధరణిజకై రఘూద్వహునాజ్ఞఁ బూని
కలువలి కొడుకు లంకకుఁ బోయినపుడు
మొనసి యాలంక నిప్పుల పాలొర్చి
వననిధిలోఁ దనవాలముం దడిపి,

మున్నీటి జలములఁ బుక్కి లించుమియ,
నన్నీట నతని కఫాంశమ్ముఁ బడియెఁ;
బడినంత దాని సాహసౌ నొక్క మకరి;
కడుపడి సద్ద్రవేఁకటిదాల్చి తుదకుఁ
బ్రసవించెనను; మకరధ్వజాహ్వయుఁడు;
మైరావణుని బంటు; మకరాలయంబు
ద్వారంబుఁగాతు నెవ్వరిఁ జొరనీక.

వ. అనిన సంతోషించి ఆంజనేయుం డిట్లనియె.

కళ్యాణి : ఆదితాళము – (మనవిని)వలె.

నేనే ననుకోరా హనుమంతుఁడ॥ నేనే॥ మానసమున ననుమానము వల దిఁక; మకరధ్వజ, కనరా హనుమంతుఁడ॥ నే॥ ఘనముగ నీ చెప్పిన చొప్పున నే మును పోషించితిరా హనుమంతుఁడ॥ నే॥ నా కొమరుఁడవైనను మంచిది! యిఁక నాకు దెలుప్పుజూపు॥ హనుమం॥ నే॥ మోతుకుగుండరాముని గొనిపోయిన రాక్షసుఁగనఁబోను॥ హనుమం॥ నే॥

వ. అని తెలిపిన సంతసించి మకరధ్వజుండు దండ్రికి నమస్కరించి యిట్లనుచున్నాఁడు.

తో: జనకా! మైరావణుఁడు రామలక్ష్మణుల నిటులఁ గొనిపోయెఁ। దననగరంబునను జేర్చెను వారిని దేవికి బలివేయఁ॥రామ॥

వ. సంకల్పించియున్నాఁడు. కాఁబట్టె యీమార్గంబున, సూక్ష్మరూపంబున నీ వేగి కామాక్షిదేవాలయంబునఁ జేరుము సర్వంబును దెలియఁ గల దని తెరువుసూపిన,

క. త్రిసరేణుమాత్రుఁడై సం
తసమున నాదారి దూఱి త్వరగాఁ జని వా
యుసుతుండు చేరెఁ గామా
క్షిసదన మసదృశవివేకశేముషి దనరఁ.

వ. ఇట్లు కామాక్ష్యంబ దేవాలయంబునఁ గవాటంబు బిగించి ధైర్యంబుననుండె. ఇక్కడ మైరావణుండు దనసతితో నిట్లనుచున్నాఁడు.

తో: భామా! వద్దని పలికితివిగదా! రామలక్ష్మణుల జూడు! కామాక్షికి బలిగావించెద నాసామర్థ్యము గను నేఁడు॥ రామ॥

వ. అనిపలికె సమాపించిన నామె కటకటంబడుచు నడ్డముగావచ్చి యిట్లనుచున్నది.

కీర్తన – ఆదితాళము. (ఆహాబాల) వలె.

ఈయన్యాయ మిటులఁ జేయ నేల దోచెను! పాయక నాచేయు మనవి గ్రోయు నేలను॥ ఈ॥ నీ కేమైన నపకారము నెగడఁజేసిరే! చేకొని దండింప నీచేఁ జిక్కువారలే!॥ ఈ॥ రావణునిరీతిగను నీవు జెడగ నీవగ వీరిని దెచ్చినావు వెనటి॥ ఈ॥ జీవితేశ, మోక్షగుండ దేవుఁ డనుచు భావమున నెంచి విడుము! బ్రతుకు నిలుచు॥ ఈ॥

వ. అని మిక్కిలిగాఁ బ్రార్థించిన నామాట నిరాకరించి యనేకరాక్షసవర్గంబులు సాయుధంబులగు గొలువ, మైరావణునితోఁ గూడి శ్రీరామలక్ష్మణు లున్న శిలమెత్తుగొని కామాక్షిగుడిసన్నిధికి వచ్చి నిలిచి,—

తో: రామలక్ష్మణుల రయమున బలియిడఁ గామాక్షి! జగదంబ! మేము దెచ్చితిమి; మఁగొని వీరిని మ్రింగి కావు మమ్మంబ! ॥ రా॥

వ. అనువాక్యంబులు విని హనుమంతుండు దేవి పలికినట్లుగా నిట్లన నిట్లనియె.

క. దేవాలయంబులోపల
రావల దావలనె యుండి రాక్షసులారా
యూపస్తూపాజ నిల్పుము
నీవయుఁ గిటికిలఁగుండఁ జేయుఁడు భక్తిన్.

కీర్తన : ఏకతాళము. రామచంద్రమ)వలె.

రాక్షసేంద్రులారా మనోరంజనంబుజేయు డికను! అక్షయజలములు నన్నమాంసములు దీక్ష నేయుఁడు గవాక్షంబులనే॥ రా॥ రామ

లక్ష్మణులక్ సుమముల నేమంబునను బూజించి ధనుర్ధరులై మెఱయంగ నయంబున నెం డిటు॥ రాక్ష సే॥ ద్వారముక్ సగముక్ దెఱచియు, వారు మోక్షపురవరు లయినను నను జేరఁద్రోసి తుష్టినిఁ జేయగ దగు॥ రా॥

వ. అనంతరము కవాటంబు మూసికొని మీరు దూరంబున నుండుఁడు. సమస్తకార్యంబులుఁ జక్కపడు నని చెప్పిన వారు హర్షించి తత్క్షణంబున—

క. పూజాద్రవ్యంబులు గొని
పూజించి చతుర్విధాన్నమ్ములు రాసులుగా
నోజ గవాక్షంబులనే
యాజగదీశ్వరికి నిడిరి యసురవరేణ్యుల్.

తో: అతులితపంచామృతకలశంబులు నర్పించిరి గొనుకకోటి॥ యతిశయమధురఫలాంచితపేటిక లర్పించిరి గొనుకకోటి॥ రా॥

వ. ఇట్లు వచ్చిన నవియన్నియు నాంజనేయుండు క్షణమాత్రంబున భక్షించి తిరిగి యిట్లనుచున్నాఁడు:

తో: ఏమి గొనసంగుట ఉగ్రాసంబులు! యేమి తృప్తి యగు మాకు! । మామది యలరఁగ నుతిసలుపుట ధర్మముగాదే యిక మీకు!॥ రా॥

వ. అనిన నాశ్చర్యకలితచిత్తులై దానవపుంగవులు భటులం గాంచి,—

పూరికళ్యాణి: ఆదితాళము. (అమితో॥ ౫౨) వరు.

భటులార తెండి! బరువడి పొండి! దృటిలోన వండి దేవికి దిండి తెండి॥ భటు॥ ఆలస్యమైన నలుగు బిరాన నీలలైన సివతె గానదానఁ ।భ॥ మనయిండ్ల యందు గని యున్న దంచుకొని రండి యిందు! దిన తృప్తిజెందు ముందు॥ భటు॥ పోలుపుగ మోక్షపుర రామలక్ష్మణుల వెని రాక్షసుల బో)ము నేకదీక్ష॥ భటు॥

వ. అని వేగంబునఁ దఱిమిన, రాక్షసదూతలు మహాట్టహాసంబునఁ జని రాజగృహము మొదలు ప్రతిగేహంబును బరిశోధించి,

తో: ముగిలిన వస్తువు తెగబెట్టిన యవి మెతుకుమిగులకుండ ।
దగిలి వదకి తొందరగాఁ గొని చని దనుజేశుఁడు గనుమఁడ॥ రా॥

వ. కొండలపోడవు రాసులుగాఁ బోసిన భోజనపదార్థంబులు సోరణగండ్లగుండ దేవికి రాక్షసు లర్పించుచుండిరి. హనుమంతుండు మెక్కుచుండె. ఇక్కడ నగరంబునఁ బ్రతిగృహంబునఁ గలకల ధ్వనులు మెండయ్యె. అందుఁ గొందఱు నారీరత్నంబులు గుమిగూడి ఇట్లనుకొనిరి:

హిం. కాఫి: అటతాళము. (ఏలాగుతా.) వలె.

ఈయాగడంబున కెంతని వగతుమె నేఁడే॥ యాగ॥ నేయిపాల్ పెరుగులఁ బోయమని బాధించిరి॥ నేఁడే యాగ॥ తట్టి పతికసములు జట్టాలపిండిగాను జేసి యుట్టిమీఁద దాచి పీరిపోట్టన బెట్టితిగదె॥ నేఁడే యాగ॥ అన్నిసమర్తకు జేసి చిమ్మిలియుండలనెల్ల దొమ్మిజేసి ఎత్తుకొని అమ్మ పరువెత్తినారు॥ నేఁడే॥ తెల్లవాఱినేప్పు చిన్నిపిల్లకొక్క ముత్తుకైన గల్లగాను లేకుండఁగ గొల్లవెట్టి రిల్లు సొచ్చి॥ నేఁడే॥ పెండ్లికని జేసినట్టి పిండ్లు మాపిల్లవాండ్ర కండ్లబడకుండ దాచి పిండ్ల కర్పించిరిసి॥ నేఁడే॥ ఈ పగిది మనగిములు దోఁచిన పాపాత్ముల రూపుమాప మోక్షుగుండ శ్రీపతిని వేడరమ్మ॥ నేఁడే యాగ॥

వ. అని పెవిధంబులుగా నాక్రందింపుచుండిరి. అంతట హనుమంతుఁడు రాక్షసదత్తపదార్థంబులఁ గడుపార భుజించి సంతుష్టుండై దనుజుల కిట్లనియె:

తో: భక్ష్యభోజ్యములు కుక్షినిండ నే భక్షించితి నికఁ జాలు।
భక్షించెద రామలక్ష్మణులను లోపలికి పంపు డిదిమేలు॥ రామ॥

వ. అనిన, వా రానందించి,

తో: శరచాపంబులు ధరియించిన రామచంద్ర-లక్ష్మణుల లేపి।
సరగున సుమభూషణభూషితులుగఁ జలిపి లోపలికిఁ బంపి॥ రా॥

వ. తలుపు బిగించిరి. అంత హనుమంతుండు నమస్కరించిన, రామ-లక్ష్మణు లాలింగనంబు జేసికొనిరి. ఆమీఁద దలుపు దీసికొని వెలుపలికి వచ్చి గుణధ్వని చేసిన,

తో: దిక్కులనుగం బ్రతిధ్వను లొసఁగెను దిగ్దంతులు భయపడెను। జుక్కలు రాలెను; పర్వతములగుండెలుఁ బక్కున బగిలెను దగను॥ రా॥

వ. ఆధ్వని కదలి సేనలు భయభ్రాంతములయి యురుకుచుండ, మైరావణుండు వారల కిట్లనియె:

కన్నడరాగము: రూపకము. (హరిగేమి) వలె.

పో నేల సేనలార భయమేది॥ పో॥ అనలేల చాల ముట్టె రణ కేళియందుఁ జోకార్పక॥ పో॥ మనుజాశనులకు మనకు మనుజేశులనఁ గ నెంత! రణకౌశలంబు జూపి మానాశ మొంది పోరాడక॥ పో॥ పరిపంథులను వధించి మనబంధుసైన్యమట్టి దశకంధరునకుఁ బ్రీతి సుధ మొంద నేఁడు గావింపక॥ పో॥ ధరమోక్షగాంచుపథము నడచి శిక్ష జేయ లేని మనరాక్షసత్వ మేల దృఢదీక్షబట్టి పోరాడక॥ పో॥

వ. అని వారిని బురికొల్పిన సమ్మోహస్వరూపయి సుసేనానాయకమ్ము లుగ్రముగ్మిన, సమ్మోటబయలు వెడలియుక.

క. ఒక్కొక్క శరము దనువున
నెక్కిడి తెగ నిండ దిగిచి యేద దగులఁగఁ దా
గ్రక్కున నందఱ నైచుచు
నొక్కమ్మడి ద్రుంచె నసురయూథుల నల్లన్.

వ. ఇట్లు క్షణంబులో వారిని నుఱుమాడుచుండఁ గని, మైరావణుండు మేఘవల్లభ ఘటక సంచర్మక భైరవముఖ సింహముఖ సర్పముఖ కర్కోటకముఖ పంచముఖాదిప్రధానుల యుద్ధంబునకుఁ బురికొలుప, వారు సింహనాద భుజాస్ఫాలనంబులుఁ జేయుచు ననేక కోట్ల రాక్షసదళంబులతో వచ్చి తాఁకి,

...గన: రూపకము (జనకనామ) వరుస.

భళిరె మాతోడ కలిసి పోరాడ గలరె మాప్రోడ! గడువడి జూడ బలువైన బాణములు బలుపమీ ప్రాణములు నిలువన్ గలవే కాయంబులలో! నిలలో శూరులె॥ భళిరె॥ ఆరావణాసురు డవనిజనే తెచ్చె; మైరావణుం డన్న మాటి మిమ్మే తెచ్చె; నీ రసాతలము జేరితి రిటనుండి మీ రేరీతిన్ మహికిన్ జేరన్ నేరుతురింకన్॥ భళిరె॥ మాయలు నేర్చిన మాతోడ డీకొన మీ యబ్బతరమా నె మిమ్ము విడుతుమా! కో యని శ్రీమోక్షగుండేశ, రణములోఁ గూయుచు జేయుచు డాయుచు ద్రోయుచు బాయుచు దరమే॥ భళిరే॥

వ. అని ప్రసంగంబులు జేయుచున్న దానవమంత్రులను గద్దించి మరున్నందనుం డుద్దండంబుగా నడ్డంబు వచ్చి,

తో: శ్రీరామునితోఁ బోరు శక్తిగలవారా! దానవులారా మారాడక మీనోరులు మూసుక మరలిరండు నను జేర॥ రా॥ ఒక్క ప్రోక్కుకే యిక్కడఁ గిక్క మీ రుర్విని గూలఁగఁ జేసి । యిక్కడనే దేవికిఁ బలి యిచ్చెద మక్కువ మీరఁగ గోసి॥ రా॥

వ. అనిన, వారిలో వారు నవ్వుకొనుచు నిట్లనుచున్నారు:

పీలురాగము: ఆదితాళము—(తల్లి) వరుస.

అబ్బా యబ్బా కోతిగదబ్బా! పైబడు నబ్బా! తిను నిపుడబ్బా॥ దెబ్బలిపలెఁ బెడ బొబ్బలిడుచు నాదెబ్బఁజూడుమని గొబ్బున వచ్చెగ॥ దబ్బా॥ కోఁతితోడ మార్కొని పోరాడఁగ యాతుధానులకు జేతనౌనె పసి॥ దబ్బా॥ తీయనిఫలములు గాయలు బెట్టుదు! పాయక నిది మనపైకి రాను పసి॥ ద॥ ఘనమోక్షపురీశుని దన వెనుకను నును చుక మనపై దురువడి వచ్చె గ॥ దబ్బా॥

వ. అని యుపహాస్యంబులాడుచు లెక్కపెట్టక ముసల ముద్గర ప్రాస త్రిశూల భిండివాలాది సాధనంబులు పైఁ బఱపి సింహనాదంబు జేసిన యాంజనేయుం డుప్పొంగి,

ఉ. కొందఱిఁ బాదఘట్టనలఁ, గొందఱి వాలముఁ జుట్టి మోదుటన్,
గొందఱి ముష్టిఘాతములఁ, గొందఱి జానులతోడఁ గుమ్మిటన్,
గొందఱి దంతపాటనలఁ గో యని కూయుచు నుండువారలన్,
ద్రుందగఁ జేసె నొక్కక్షణ మాత్రమునన్ హనుమంతుఁడయ్యెడన్.

వ. ఇట్లు హనుమంతుని చేతం దన మంత్రులు సేనాధిపతులు సైన్యంబులు నశించిన నలిగి మైరావణుం డైరావణ సహితంబుగా సహస్రతురంగ విరాజిత దివ్యకనకస్యందనం బెక్కి వచ్చి నారి సారించి మారుతి కిట్లనియె :

కమాచ్ : ఏకతాళము—(రామాభూ) వలె.

రారా ! మాపయిన్ బోరఁగ నేరా శూరుండ వయిన॥ రారా॥ వారు వీరనక మేరు పెంపు లేక మారుతి మారితి వారితి గాటింపఁగగు॥ రారా॥ తోఁక ద్రిప్పుచును, గేక వెట్టుచును, డీకొని చేకొని పైకొని పోకార్చితివి ॥ రా॥ మోతుగుండధపుముఖ్యభక్తుఁడవు ! వీక్షింతు శిక్షింతు భక్షింతు వృక్షాటవర॥ రా॥

వ. అని దట్టించి పలికి కొన్ని బాణంబులు వైచిన నవి రాముండు నడుమనే త్రుంచి యిట్లనియె :

క. నన్నుఁ గదా కొని తెచ్చితి !
విన్నగచరుపయిని శరము లేయఁగ నేలా !
నన్నే వ్రేయుము మారొక్కని !
వన్నెయు వాసియును దెలియ వచ్చును బిదపన్.

వ. అనిన వాఁడు రోషించి నిశితాస్త్రంబులు గణనాతీతంబుగా బ్రయోగించిన రాముం డవి తన శరంబులచే వారించి యొక్కయమోఘాస్త్రంబు వింట సంధించి విడిచిన,

తో: అది చని యాతని రథరథ్యంబులు నవసఁబడఁగఁ వడిఁద్రోసె! కల క మఱియొక కదుపును వ్రేయగ వారి ప్రాణములు దీసె॥ రా॥

వ. ఇట్లు ప్రాణంబులువాసి యవనింబడి యంతలోఁ బునర్జీవితులై కదిసి,

కీర్తన: ఆదితాళము—(ఏదిరా) వరు.

మమ్ము గెలుతురా! సమరమ్ముఁజేతురా॥ అమ్ముల ముంచి, రొమ్ముఁగలించి, మిమ్ముల ద్రుంచి, మ్రింగుచు మెంచి॥ మమ్ము॥ తుక్కు దైత్యులఁ బడఁ గ్రుక్కినట్టుల మక్కువయుంచి, మ మ్మెదిరించి, త్రొక్కి దలంచి, సిక్కెరు మించి॥ మమ్ము॥ మోక్షపురవర, యిక శిక్షయగు ధర రాక్షసులందు లక్ష్యము లేదు; యీక్షణమందు నిలగూల్తు మిందు॥ మమ్ము॥

వ. అని చెప్పుచుఁ గొన్ని మార్గణంబులు వైచిన రాముండు లక్ష్మణునితో.

క. మృతులై వీరు పునర్జీ
వితులయి మనమీఁది కిపుడు వెడలెద రిదియ
ద్భుతముగ నున్నది సోదర
బ్రతుకున కేదయిన మందుఁ బడయుఁగ బోలున్.

వ. ఐనఁ జూత మని యెంచి,

తో: పటుసాయక మొక్కటి యెక్కిడి తప్పక లక్షించియు వేయ। కుటిలరాక్షసులు గూలి లేచి యప్పటివలె దనుపయిడాయ॥రా॥

వ. రాముం డాశ్చర్యపడి మగుడ యుద్ధంబునఁ దగులువడియె. ఇట్లు నూఱుపర్యాయములు విసువులేక రాముండు హతంబు చేసినను పునర్జీవితులై వచ్చుచుండిరి. ఇదిగని యా రహస్యం బెఱుఁగఁగోరి,

తో: హనుమంతుండు పత్తనమునకై జని యందొకనాతినిగాంచి। వినయంబున నామెను లాలింపుచు దనముచ్చట వివరించి॥రా॥

వ. ఇట్లని యడుగుచున్నాఁడు:

కమాచ్: ఆదితాళము-(ఇటురమ్మా) వలె.

ఏ మమ్మా కుటిలకుంతలా! అమ్మైరావణ మైరావణుల నమ్ముల గూల్చిన నపుడు లేతురే॥మమ్మా॥ మృతులగువారు బ్రతుకుట గలదే! క్షితిలో మా కద్భుత మగు నిదియే॥ మమ్మా॥ వారు మగుడ లేవక యుండుటకుఁ గారణ మెఱిగినఁ జేరి తెలుపుమా॥ యమ్మా॥ మోక్ష గుండరాముండు నీకోరిక యీక్షణమున నెఱవేర్పఁగల డదే॥మ॥

వ. అని యడిగిన నామె సంతసించి యిట్లనుచున్నది:

సీ. నాగకన్యను నేను; నన్ను భోగించుట
కై రావణుఁడు దెచ్చె నయ్య యిటకు !
మైరావణుండును మారుకేళినిగూడ
వచ్చునిత్యంబును వలపుగదుర;
వానితోఁ గూడిన వీనికి గోపంబు;
వీనితోఁ గూడిన వానికలుక;
ఇద్దఱితోఁ గూడి యేనుఁ గృశించితి
జవసత్వములు బోయెఁ జాలు! వీండ్రు
జచ్చిపోవుట నాకును సమ్మతంబె !
యైన శ్రీరామచంద్రుఁ డహర్నిశంబు
నన్నుఁ గూడుట కొప్పిన, నగచరేంద్ర,
వాండ్ర గుట్టు దెల్పుదును నవశ్యముగను.

వ. అనిన, నాంజనేయుండు,—

తో: రాముని కడు, భారంబుచేతఁదగ-నీమంచమువిఱుఁగకయ। భామిని యుండిన భ్రాంతిదీఱునితుఁ బరగఁ గూడు దప్పకయ॥రా॥

వ. ఇందుకు సందియంబు లేకఁ దెలుపు మని యడిగిన నామె యిట్లనియె:

శహానరాగము : ఏకతాళము-(ఎంతని నే) వలె.

హనుమంతా, గుణవంతా, వినుపించెద నంత! మైరావణుమర్మం బును॥హ॥ మునుపు దుమ్మొదల ముంటఁ గ్రుచ్చుచుండినఁ గని బాలకు

లను పీ రుడిపిరి॥ హను॥ భ్రమరంబుల్ తమచావుల్ బాపినవారిఁ గని సమరంబున మీకుఁ జావొదవినతఱి॥ భ్రమ॥ అమృతంబును గాయములఁ దెచ్చి యిడి మిముఁ బ్రతికింతుము మే మని యనె నవి॥ హనుమంతా॥ అదిమొదలున్ మొదబొదలన్ యీపట్పదములు వదలకయున్నవి వారిపడకలను; అది వెదకియు వానిని జదుప మోక్షపురసదనుని చేతను జచ్చెద రసురులు॥ హనుమంతా॥

వ. అని తెలిపిన నానందించి హనుమంతుండుఁ దత్క్షణంబున వారినిద్రాస్థానంబునకుఁ జని పానుపు నాశ్రయించియున్న తుమ్మెదలను గాంచి,

గీ. కోటికోటాను సంఖ్యలఁ గూడియున్న
తుమ్మెదల నెల్లఁ బట్టి వాతూలసుతుఁడు
పరగమర్దించు చుండిన భయమునొంది
యొక్క తుమ్మెద యతనికి మ్రొక్కి పలికె.

కీర్తన: ఆదితాళము-(కనలి) వలె.

శరణు తరుచరవర, నన్నుఁ బ్రోవవే! బరువడి మమ్మిఁ జంపు పనిమాని కరుణింపు వెఱచి నీమఱుఁగునఁ జొరితిని గావవే॥శరణు॥ అమృతమువల్ల నసురుల నెల్ల నమృతుల జేయుచుంటి; మది యిఁకఁ జేయమంటి; నమరారు లడఁగెరు; సుకుమార శుభము॥ శరణు॥ వర మోక్షగుండ వాసుఁడు నిశితశరములు వేయ వారుఁ జత్తురు; లేవఁబోరు; మఱిమీరు ధర జేరుదురు ధీరు లగుచు॥శరణు॥

వ. అని బహువిధంబులఁ బ్రార్థించిన నాభ్రమరంబును గటాక్షించి చంపు టుడిగి హనుమంతుం డిట్లనియె:

తో: భ్రమరమ ! నీయిష్టముచొప్పున నిను సమయింపక విడుతుఁ । గ్రమమునఁ బ్రత్యుపకార మొకటి చేయుము లేకున్నను నడతు॥ రా॥

వ. అది యేది యనిన వినుము.

క. ఐరావణభోగాంగన
యారూఢిని బవ్వళించు నామంచంబున్
జేరి యది తొలిచివేయుము
వారణభక్షితకపిత్థఫలభంగి ననన్.

వ. అతు మ్మోద తమజాతి జంతువుల ననంతంబుగాఁ దోడితెచ్చి నాగకన్యయొక్క మంచమును క్షణమాత్రములోఁ దొలిచి తోట్రిఁజేసి యథేచ్ఛాం జనియె. పిమ్మట హనుమంతుఁడు రాముని జేరె. అంతలో_

తో: రాముఁడు దివ్యశరం బొక్కటి బీరంబున నెక్కిడి వైవ, నామైరావణ-మైరావణు లటు హతులయి-పడి రా దిగువ॥ రా॥

వ. అంత జయజయ శబ్దంబుల దేవతలు రాముని నగ్గించిరి. పిదప హనుమంతునితో స్వామి యిట్లనియె:

తో: ఈరాజ్యంబును నెవరికిఁగట్టుద మెవ రయిననునున్నారా॥ మారుతి! యెఱిఁగిన మఱి రప్పింపుము వారి కిత్తు నింపారా॥ రా॥

వ. అనిన, హనుమంతుండు—

హంసధ్వని : ఆదితాళము - (సదాశివ)వలె.

భజే రామచంద్రప్రభో, యవధారు జగద్విభో॥ భజే॥ శూరుఁడు భక్తుఁ డొకఁడు సుగుణుఁడు గల డిచ్చట॥భజే॥ వాఁ డెవఁడన్నను నాఁడు లంక కే నోడక జనినపుడు నొక చిత్రము జరిగెను॥ భజే॥ లంకఁ గాల్చి వాలముఁ జల్లార్పఁగఁ లవణాబ్ధికిఁ జేరి యం దుమిసితిఁ గళ్ళెను ॥భ॥ మకరము మ్రింగిన నది గర్భంబై మకరధ్వజుఁ డనఁగ నొకఁ డుద్భవ మయ్యెను॥ భ॥ మైరావణుకడఁ జేరె నాతఁ; డిడు; మీరాజ్య మతనికిఁ వరమోక్షపురీశ్వర॥ భ॥

వ. అని వేడిన సమ్మతించి మకరధ్వజునిఁ బిలిపించి యతనికి రసాతల లంకారాజ్యం బిచ్చి యభిషేకంబు జేయించె: తర్వాత హనుమంతుం డనుచున్నాఁడు:

తో: ఐరావణుభోగాంగనగల దాయమతో నే నపు డడుగ। ారికేఁగల యాానన్మర్మంబులు వాకుచ్చెను దావడిగా॥రా॥ చెప్పె ప్పాడె మెప్పగ దనతోఁ జెలఁగి నీవు గూడఁగను। దప్పక గోరినఁ దగ ందుకు నే నొప్పితి నోకషరతుగను॥ రా॥

వ. అదియేమి యనిన, దేవరవారిభారంబుచే నామె మంచంబు అంగక భరించినయెడలఁ గూడున ట్లొప్పించినాఁడ గాన, నాయొడం ,డిక ప్రకార మామె యింటికి బోయి రావలె మహాప్రభో అని ార్థించిన సమ్మతించి,

గీ. నాగకన్య గృహంబున కేఁగి యామె
చేత సత్కృతుఁడై తనచేతఁ దత్క
రంబు స్పృశియించి మెక్కి మంచంబుపైకి
నదిపటుకున్న విఱిగె మోయంగలేక.

వ. అప్పుడు రాముఁడు మద్భారంబునకు నీమంచం బోగ్వలే నయ్యె; నింక నిన్నుఁ గలయుట లేదు. అని లేచిన, నాగకన్య రాము నకు నమస్కరించి చేతులు జోడించి యిట్లనియె:

కీ॥ ఏకతాళము-(పగమేశ్వరా) వలె.

రఘునాయకా! శుభదాయకా! నిను బాయలే నిఁక! నన్నుఁ ద్రోయ ధర్మమా! నేఁ జేయుకర్మమా! వృధాయెగా మదీప్సితం బహో తలంపుమా॥ రఘు॥ రతి కేళిగోరితి; ప్రబతిమాలి జేరితి; మొరాలకింపవై తివి! విరాళి ద్రోచితి॥రఘు॥ నీచాత్ము లంటిన పాపాత్మ గావున, మహాత్మ యంటఁ గూడ దంచు నాత్మ దోచెనా॥ రఘు॥ పరిశుద్ధ జేయుమా! నన్నుద్ధరింపుమా! జగద్ధితా! శ్రీమోక్షగుండకాంత పోవుమా!॥

వ. అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించినఁ గరుణాకలితహృదయు డంబు రాముండు——

గీ. తొయ్యలీ, యేకపత్నీవ్రతుండ నగుట,
నంటనిను; నీవు భవాంతరమున
నవనిసురునింటఁబుట్టి, కన్యాకుమారి
పేరఁ బెరుగుచుఁదపముఁ గావింతువేని,
జాంబవంతుని బిడ్డవై జననమగుదు
ద్వాపరమ్మునఁ గృష్ణావతారమందు
ప్రేయసిగ నిన్ను నే స్వీకరింతు!
నమగుము! తపమ్ము సేసి కృతార్థవగుము.

వ. అని రాఘవుఁడు లేచి అమెను వీడ్కొని లంకాప్రయాణోన్ముఖుండయి హనుమంతున కిట్లనియె:

తో: రావణాసురుని లంకాపురమార్గము దుర్గమ మటుగాన। నేవిధమున మన మేగవలయునో యెఱుఁగుదు వే నీ వనిన॥ రా॥

వ. ఆంజనేయుం డిట్లనియె:

కేదార: రూపకము. (అడుదమా) వలె.

శ్రీరఘుకులతిలకా మీ రపుడున్ దీఱని నిద్దుర నుండుటగారణముగ దారెఱుఁగరు॥శ్రీరఘు॥ నేనెఱుఁగుదు గానన్, యానమునైఁ యానిమిషములో నచటికి మానుగ మిము మఱి సేర్తును॥ శ్రీ॥ మన మకరధ్వజునికి ఘనముగ మీయనుజుఁ డెక్కి, ననునీ వెక్కినయపుడే కానిపోదము॥ శ్రీ॥ ఈక్షణమున నరిగి రాక్షసులక్ వీక్షింతువు శిక్షింతువు మోక్షపురాధ్యక్ష లెమ్ము॥ శ్రీరఘు॥

వ. అని పలికిన నానందించిరి. హనుమంతుఁడు రాముని, మకరధ్వజుండు లక్ష్మణుని, మూపుల నెక్కించుకొని వచ్చిన మార్గంబుననే క్షణకాలంబులో లంకానగరంబుఁ జేర్చిరి. మకరధ్వజుండు స్వరాజ్యభారనిర్వహణంబు కొఱకుఁ జనియె; నంత—

క. శ్రీరామలక్ష్మణులఁ గని
యారవినందన-విభీషణాదు లమందా

పారమహానందంబునఁ
దేజ విశేషముగ సన్నుతించిరి భక్తిన్.

వ. రాముండును వారిని మిగుల సమ్మానించి యిట్లనియె:

కమాచ్: ఆదితాళము. (కరుణాల)వలె.

వినినారే మీరు! విననారెమీరే! ఘనులైనవారు ననుఁ జేరినారు! కొనిపోయినారు॥ విని॥ మైరావణుండు మటుమాయకాఁడు! ఐరావణుండు నతివిక్రముండు ॥విని॥ మాతోడఁబోరి మముఁజంపఁ గోరియే తెంచి తమపురి కెత్తుకొని చనిరి ॥విని॥ ఘన మోక్షగుండమున నిల్చియుండ నొనగూడె నండ హనుమంతుడుండ ॥విని॥

వ. లేకున్న దుర్గమమైన పాతాళలంకనుండి యీదుర్మార్గుల నిగ్రహించి క్రమ్మఱ రాఁగలుగుదుమా! అని నాగకన్యావృత్తాంతము మొదలు యావద్వృత్తాంతములు వివరించె. వారందఱు రామునిఁగొని యాడి హనుమంతుని శ్లాఘించిరి: అప్పుడు హనుమంతుండు—

తో॰. అసురులఁ బ్రోవఁగ నసురుల ద్రుంపఁగ నవతరించితిరి స్వామి!తమ కెవ రడ్డము దాకిన విడుతురె! దాసుఁడు సేసినదేమి॥ రా॥

వ. ఆరావణద్వయమును సంహరించిన రీతిగానే యిఁక నీరావణాసురుని రూపుమాపి లోకంబు లుద్ధరింపుము! మహాప్రభో!

క. మైరావణు నైరావణు
శ్రీరాముఁడు చంపి సురలఁ రేగెనని సమా
చారము చారులు దెలిపిన
నారావణుఁ డరిగి శుక్రునారాధింపన్.

వ. దీనాననుం డగుచు రావణుండు కులాచార్యుండగు శుక్రుని చెంతఁ జేరి నమస్కరించి యనుచున్నాఁడు:

తో॰: ఒకదుఃఖము నా కొదవెను మునివర ప్రకటంబుగ రఘువరుచే। సకల బాంధవులు సచివులుఁ బుత్రులు నసమసిరి బలహీనతచే॥ రా॥

క. కావున నాకు జయం బిం
కేవిధమునఁ గలుగుఁ జెప్పవే గురువర్యా!
నావుఁడు శుక్రాచార్యుఁడు
రావణు వీక్షించి కనికరంబునఁ బలికెన్.

జంఝూటి: ఆదితాళము.

హోమముఁ జేయఁగ నీ విపు డోమనుజాశన యురువడిఁ బూనుము నియమముతో క్షేమముతో నే మంత్రము లుపదేశింతు సామగ్రులన్నియుఁ గూర్చి ॥హో॥ దివ్యమౌ రథరథ్యంబులు దివ్యచాపమును దృఢసాయకములు సవ్యముగా సాఁగినను; హవ్యవాహనుఁడు మెచ్చి భవ్యముగ నిచ్చు నీకు ॥హో॥ అంతట నిన్నెదిరించెడు నంతవారు జగమం దెవ రుఁడరు; పంతమున బవరమునఁ గ్రుంతువు శ్రీమోక్షగుండకాంతుని లక్ష్మణుఁ గపుల ॥హో॥

వ. అని తెలిపి హోమమంత్రంబు లుపదేశించి చేయవలయు విధులు తెలిపి శుక్రుండు పొమ్మన రావణుఁడు త్వరగా వచ్చి లంకా ద్వారంబులు దిట్టంబుగా మూయించి,

తో: పాతాళంబును బరువడి బోలిన లోఁతుగల్గు మందిరము యాతుధానపతి యటు నిర్మించియు నందు జేరెఁ దాఁ గరము ॥రా॥

వ. ఇట్లు జేరి గుహాద్వారంబున కొక్క రాయి యడ్డంబు వేయించి లోపల నిష్ఠాగరిష్ఠుండైన వేదోక్త విధిగా ననలుఁ బ్రతిష్ఠించి మధు మాంసాజ్యాది ద్రవ్యములు చేకొని వ్రేల్చుచుండె. నాధూమంబు దివినిండిన గని విభీషణుండు రాముని జూచి,

తో: స్వామి రావణుఁడు హోమము జేసెడు వ్యోమవీధి నాలీల। ధూమము లేచెను! దురమున వాని నెదుర్కొన లేరఁటపోల॥రా॥

వ. కాఁబట్టి యది సాంగంబుగా కముందే వానరులచేత హోమంబుఁ జెఱిపింపు మన రాముండు మంచి దని యాజ్ఞ వెట్టిన,

క. పదికోట్ల వానరులు స
మ్మదమున నటులంకఁజేరి మూసిన తలుపుల్
బదములను బగులఁదన్నియు
వదలక లోపలికి నేగి వారనియలుకన్.

తో. తురగశాలలను దూఱి కూల్చి రౌతులను గుఱ్ఱములఁ బొడిచి। కరిశాలలకును నరిగి మావటులఁ గరులను క్షణమునఁ బడఁచి ॥రా॥

వ. ఇట్లు కపులు లంకాపురంబునఁ దిరిగి బహుభంగుల భంగ పఱుచుచు వెదకుచున్న రావణుని పోఁబడి దొరకకున్న విభీషణుని భార్య సరమ హస్తసంజ్ఞచేఁ జూపినఁ దత్ప్రదేశంబెఱిఁగి యంగదుండు,

తో: గుహాకడ్డముగాఁ గూడియున్న శిలఁ గూల దన్నెఁ జూర్ణ ముగ। బహువేగంబున వానరాళి లోపలఁ జొచ్చిరి మొత్తముగ ॥రా॥

వ. ఇట్లు గుహాలోఁ బ్రవేశించి కన్నులు మూసికొని హోమంబు వేల్చుచున్న రావణుఁగని యంగదుని యనుమతిని వానరులుఁ జెలఁ రేఁగిరి.

చేగడ: ఏకతాళము.

చెఱిచివేసిరి చెలఁగి హోమమును॥ జెఱిచి॥ తరుచరు లందఱు దానవేంద్రు మ్రొట్టి॥ చెఱిచి॥ రావణాసురుఁడు రయమున వేల్వఁగ నావేళఁ జేకొన్న యాహుతులను లాఁగి॥ చెఱిచి॥ హోమగుండమున నున్న యజ్ఞేశుని దానుసమున వేతే తలగించి చల్లార్చి॥ చెఱిచి॥ ధర మోఱఁగుండేసు దాసులు రావణుఁ గరముల గ్రుద్దుచుఁ గాళ్ళతోఁ దన్నుచు॥ జెఱిచి॥

వ. బహుప్రయత్నంబులు సేసినను వాఁడు జలింపక నిష్ఠాగరి ష్ఠుఁడైయున్న నంగదుం డప్పుడు,

తో: మందోదరి వరమందిరమునకుఁ బురందరుమనుమండేగి। తొందర నొందుచు సుందరి వగవగ ముందలఁ బట్టుక లాఁగి॥ రా॥

వ. రాక్షసస్త్రీ లందఱుఁ బెల్లుగా నేడ్చుచు మొఱపెట్టుకొనినను బోనీక మహాట్టహాసంబున గుహాలోపలి కీడిచికొనిపోయి రావణుని ముందరఁ జేర్చి యిట్లనుచున్నాఁడు :

గీ. రాముసతిఁ జెఱబట్టిన్న రాతువుగద!
రావణా, తెచ్చితిని నీదు రాణివాస
మిదిగో! విడిపించుకొనుము నీయేపుఁజూపి!
మఱుఁగు దఱుగులఁ దాఁగుట మగతనంబె !

వ. అని తూలనాడి పలుకుచు మందోదరిని విడువక వేధించుచున్న నాఘె భర్తను నాలింగనంబుఁ జేసికొని,

తోడిరాగము : ఆదితాళము.

దనుజేంద్ర, దిక్కు లేనిదాన నే నైతిని! వనచరుఁ డీడువఁగ వ్రాసె నానుదుట బ్రహ్మ॥ దను॥ నాకూర్మిసుతుఁ డుండిన నాకింత వెత గల్గునా! నాకేశవైరి, మనల లోకులు నవ్వ నాయె॥ దనుజేంద్ర॥ చిచ్చొడి గట్టుకొన్న చెన్నున సీత నిటు దెచ్చిన పాప మురకదీఱునె వేధింపక॥ దను॥ శ్రీమోతుగుండదేవు చేతను నోడి నీవు హోమము జేసి గెల్వఁగా మించి వచ్చినావా॥ దనుజేంద్ర॥

తో : మాయలు మంత్రము లాయగ్రజుతోఁ బోవెను సాగవుచాలు !! నీయుపాయములు నిలిపి రణంబును జేయఁ బొమ్మ కడుమేలు॥ రా॥

క. ఈహోమ మేల యిఁకఁ జనిఁ
యాహవమున రాముసాయకాగ్నులకును బూ
ర్ణాహుతి వగు ; మధవా వై
దేహిం నొసఁగి శరణుఁజొరుము దినకరకులునిన్.

వ. అని కఠోరంబుగాఁ బలికిన విని దశాననుండు రోషదందహ్యమాన మానసుండయి దీర్ఘనిశ్వాసంబులు వెడలఁ గన్నులు దెఱచి

భార్య పడిన బరిభవంబు జూచి చేతియాహుతులుఁ గ్రిందివైచి ఖడ్గంబు బూని,

తో: అట్టహాసమున నంగదుహస్తము నదరంటఁగ వ్రేయఁగను। దట్టున మందోదరిని విడిచి యాతఁడు మూర్ఛిలి యిలఁబడెను॥ రా॥

వ. అంత హనుమంతుండు కోపాగ్నులొలుక లేచి,

తో: కులిశనిభం బగు బలుముష్టిని పదితలలు నొవ్వఁ బొడువఁగను,। అలిగి వాఁడు బయి కడరు నంతలోఁ, నంగదుండు దెలిసియును॥ రావణు తలలదరఁగ బొడువఁగ బీరమున వాఁడు ఖడ్గమున। నావాయుజ మఱి యంగదు గదతో నపుడు మోఁదె రోషమున॥ రా॥

వ. నల నీల గజ శతబలి మైంద ద్వివిద గవాక్ష గంధమాదనాదుల బరిఘ ముస లాంకుశ శక్తి ముద్గర తోమర గదా కుంతాది సాధనంబులఁ బొడువ, వారును రోషతామ్రాక్షులయి కాళ్లఁదన్ని, బిడికిళ్లఁ బొడిచి, పండ్లతోఁ గఱచి, గోళ్ళతో బఱికి వాలంబుతో విసరి వ్రేసి వానిని నొప్పించి వేగంబున రామునిఁ జేరి యీవార్త దెలిపిరి. అంత—

క. భార్యకు నని దశకంఠుఁడు
శౌర్యంబున నేను బోయి సమరములోనన్
సూర్యకులులఁ బ్లవగేంద్రులఁ
గ్రౌర్యము బుటమార్చివత్తుఁ గమలదళాక్షీ!

వ. అట్లుకా నినాఁడు—

తో: రామునిచే రణరంగహతుఁడనైన రమణి మోక్షముం గందు। బాములఁబడుట స్వభావము పాపికి పలుగుమానుమీకుందు!॥ రామ॥

వ. సీతను బోరిగొని నీ వగ్నిప్రవేశంబు చేయు మనిన, మందోదరి యిట్లనియె:

జంఝూటి: త్రిశజాతి.

బల వద్విరోధ మేల? పయిఁబడి పోవ మేల? బాలిసిరి పుత్రులెల్లఁ! బాలిసిరి హితులెల్లఁ! గల్ల గెలు పొందు టేక జెల్లి॥ బలవద్వి॥ శ్రీమోక్షగుండవిభుఁడు శ్రీపతి యగును జూడు! మా మేటిదోడ నూడు వేసుఱు గడుగీడు మూడు! నామాట వినవేఁడు॥ బల॥

వ. నిన్ను వధించునిమిత్తమై యిప్పుడు దశరథసుతుఁడయి యయోధ్యయందు శ్రీరాముం డన నవతరించె. ఇది నిశ్చయంబు; కాదేని త్రిలోకవాసుల నొక్కపెట్టున మార్కొనఁ జాలినయింద్రజిత్తు లోనగు శూరుల జయింపఁగలుగునా! నీకును జయింపరాదు. వినుము—

తోడిరాగము: ఆదితాళము-(ధరణు)వలె.

శ్రీరామునితో సరివా రెవ్వరు ధర॥ శ్రీ॥ దోరెను దాటకి; దోర్లెవిరాధుఁడు; మారీచుండును మ్రగ్గిస్రగ్గెధర॥ శ్రీ॥ ఖరదూషణు లే గతిఁ బట్టిరో! సోదరిపరిభవమును బరికింపు ధర॥ శ్రీ॥ అతికాయుఁడు మొదలైనకుమారుల గతి యేమైనది! కనుపడదా! ధర॥ శ్రీ॥ ఎవరిని బెట్టుక యేగెద వని కిఁక నవని మోక్షగుండాధిపుపై ధర॥ శ్రీ॥

వ. ఈ సారిపోయిన నీకు మరణంబు దప్పదు జరామరణంబులు లేకుండ మాతండ్రి నాకు వరం బిచ్చెను గాన, నేను సహగమనంబుఁ జేయ ననువుగాదు. వ్యర్థముగాఁ బగఁ బూని చచ్చుటకంటె—

తో: మనవిభీషణుని మర్యాదగ రమ్మని నీరాజ్యము గట్టు॥ చనువున సీత నొసంగి రాఘవుని శరణు జొరుము; చేపట్టు॥ రా॥

వ. అనుమానీయుని కొలువుచేయుటకంటె పరం బేదిగలదు. నిరుపాధికశాశ్వతమై కుంతసామ్రాజ్యం బేల వచ్చునని బోధించిన, భామినికి రావణుఁ డిట్లనియె:

క. నాకొడుకు లెల్లఁ గూలిరి!
నా కిరాజ్యం బి కేల? నగరంబేలా?
రాకొమరు శరణుఁ జొచ్చిన
నాకస్థులు నన్నుఁజూచి నవ్వరె చెలియా!

వ. కాఁబట్టి నేను సీత నిచ్చి శరణుఁ జొచ్చుటలేదు. యుద్ధంబుఁ జేసి గెలిచెద. గెలుపు లేకున్న రామునిచేఁ జచ్చి ముక్తిని బడసెద. నీవు జింతింపకుము! తలఁగు మని రావణుండు యుద్ధసన్నద్ధుఁడై, —

రావణుని మూఁడవయుద్ధము.

తో: ఇరువది కన్నుల నురుకోపాగ్ను లనేకకణములై రాల। చరణ ఘట్టనను ధరణి యదుర దిక్కరులు బెదరి కదు సోల॥ రా॥

వ. ప్రస్థాన భేరి వేయించి సకలాభరణభూషితుండై కోటిధ్వజఘంటికాసంభరిత దివ్యస్యందనారూఢుండై బరశు ముద్గర ప్రాస భిండివాల గదా పరిఘాది సాధనంబులు ధరియించి యసంఖ్యాత రాక్షస దళంబులు నేల యీనినట్లుభయపార్శ్వంబుల నడవఁగదలి రణభూమిఁ బ్రవేశించె. అయ్యవసరంబున—

తో: భూమీధ్రంబులు భూమీరుహములు బూని వానరులు దెచ్చి। తామసమున నాదానవసేనల తలలు వగులఁగా వైచి॥ రా॥

వ. గర్జించి మిన్ను బ్రద్దలగునట్లు కేకలు వేయుచున్న వానరుల పయికిఁ గదిసి, ఖడ్గరోమ సర్పరోమ వృశ్చికరోమాగ్నివర్ణులను రాక్షసులు నలుగురు భీకరంబుగా నూరొక్కని,

కమాచ్ రాగము : రూపకము.

ఎందుఁ బోక నిందు నిల్వుడీ! ముందర రిపుసందోహములం దోలిన చందముగా॥ ఎందు॥ పొందుగ మాముందర మీపందెంబులు పనికిరావు! చిందర వందరఁ జేసి పురందరముఖులందఱుఁ గన, మ్రుందింతుము నిందింతుము॥ఎందు॥ మోక్షగుండపతితోఁడను ఱాక్షసులు గెల్చుటకై యీక్షణమున వచ్చినార! రూక్షాక్షుల వీక్షింతుము శిక్షింతుము భక్షింతుము॥ ఎందు॥

వ. అని పలికి కసిమసఁగి బాధించుచుండిన, నాంజనేయుండు ఖడ్గరోముని, నంగదుండు సర్పరోముని, నీలుండు వృశ్చికరోమునిం దాఁకి,

తో: కడుభయంకరముగా యుద్ధంబును గావించి యనంతరము। వడిఁ జెడఁ జేసి ధ్రువంబుగ దనుజుల మడియించిరి తీవరము॥ రా॥

వ. తదనంతరము పంద్రెండుమూర్తు లేకీభవించిన మార్తాండు భంగి మండిపడుచు నగ్నివర్ణుండు నిజశరీరజనితాగ్నికణంబులచే వానరాటవుల దహించి మట్టుముచుండినఁ గోపించి రాముఁడు——

తో: వరుణబాణమును వడిసంధించిన వాడియుడిగి దానవుఁడు, ధరణినిఁ గూలెను; దానిఁ గనుంగొని తామసమున రావణుఁడు॥ రా॥ దశవదనస్థితదంతఘట్టనముఁ దగ సలిపినమాత్రమున। దశదిశలు ప్రతిధ్వని లిచ్చె వసుంధర గంపించె భయమున॥ రామ॥

వ. ఇట్లు తన ప్రతాపంబు జూపి సింహనాదంబుఁ జేయుచు, రామున కభిముఖుంబుగాఁ దనరథంబును బఱపించి రావణుం డిట్లను చున్నాఁడు.

సావ—కీర్తన: రూపకము—(వేటాడు) వరె.

నాసరి యెవరు వోర॥ నాసరి॥ నాసరివా రెవ్వరు విను: నాకమర్త్య పాతాళము లీసున నే విహరించితి; వేసరకయ వీక్షించితి॥ నాసరి॥ గరుడోరగ విద్యాధర గంధర్వాప్సర చారణ సుర గుహ్యకయక్ష నిశాచర కిన్నరవరులందును॥ నాసరి॥ కైలాసాచలమెత్తితి! శూలిని నే మెప్పించితి! పాలించితి లంకను బహుకాలం బజువరబలమున। నాసరి॥ మానవమాత్రుఁడ వీ వసమానబలుని నన్నెనురఁగ బూనుదువే! మోక్షగుండపురవల్లభ! వివరించిన॥ నాసరి॥

వ. అనిన, వానియవలక్షణ ప్రసంగంబునకు రాముం డేవగించి నవ్వుచు నిట్లనియె:

క. నేవినియే! యుంటిని మును
నావాలినిఁ గార్తవీర్యు నాహవమందుబలు
నీ వెదిరినట్టివిధమును
రావణ, చెప్పంగ వలెనె! రమ్మిఁక ననికిన్.

వ. అనినమాటలను రావణుండత్యంతరోషసంభరితస్వాంతుండయి,

తో: భానుపంఙ్కికి జను స్వర్భానునిగతి భానుకులుని పయి కడ రి। దానవనాథుఁ డుదగ్రబాణములు దలగఁక వైచెను దొడరి॥ రా॥ అందుకుఁ బ్రతిసాయకములు శ్రీరఘునందనుఁ డటు వేయఁగను। జిందర వందరఁ జేయుచు దనుజుఁడుఁ జెలఁగుచు బైకొనఁ దగును॥ రా॥

వ. అప్పుడు దేవసారథిని మాతలినిఁ జూచి ఇంద్రుఁ డిట్లనియె:

హిం- కాఫి- రూపకము- (శివశివవి) వలె.

మాతలి! గనుమా! సీతాపతి యాతుధానపతిపోరుట॥ మాతలి॥ భూతలమున రాము డుండ, నాతఁడు రథమం దుండుట, నీతిగాదు నిశ్చయముగ॥ మాతలి॥ వినుమా యదనుస మన మలరఁగ మనరథమును గొనిచనుమా! మనకులుఁడగు మోక్షగుండ ఘనుఁ డల్లదె మనకొఱకై దనుజేంద్రుని దాఁకి పోరె॥ మాతలి॥

వ. అని తెలిపిన, మంచి దని యతండు దివ్యరథం బాయత్తంబు చేసికొని వాయువేగంబున్మించు తురంగంబులఁ బూన్చి, శీఘ్రంబున భూస్థలికి వచ్చి రాముఁ జేరి రథంబు దిగి నమస్కరించి యిట్లనియె:

తో: దేవరథం బిది దేవర, మీకై దేవేంద్రుఁడు బంపఁగను। దీవరమున నేఁ దెచ్చితి నిప్పుడె దీని నెక్కు డింపుగను॥ రా॥

వ. దానవాధముండు రథస్థుఁడై యుండ దేవరవారు దిగువ నుండ ధర్మంబుగాదు. నేసారథినయ్యెద. దయచేసి యీరథం బెక్కి యా దుర్మార్గునిఁ దెగటార్చి లోకంబు లుద్ధరింపుము. దేవా! మహానుభావా! అని వేడిన, శ్రీరాముండు —

తో: అలవిభీషణుని ననుమతిఁగైకొని వలఁగొని యీరథ మెక్కె। జెలగుచు నుదయాచలమెక్కిన రవివలె నేకడుఁ బెంపెక్కెన్.

వ. ఇట్లు దేవేంద్ర ప్రేరిత రథంబుపై శ్రీరాముం డెక్కి యుద్ధారంభ కుతూహలచేతస్కుండయి వింటనారిసారించిన నారవంబు

నకు జగంబులు గంపంబునొందె. అంత రామ-రావణ సంగ్రామరంగంబు దిలకించు తలంపున దేవ గంధర్వ కిన్నరాప్సరఃపన్నగ చారణ విద్యాధర కింపురుషయక్షగణంబులు విమానారూఢులై విలోకించుచుండిరి. అయ్యవసరంబున-

క. కరియును గరియును, వరకే
సరియును గేసరియు, జలధి జలధియు, మఱియున్
గిరియును గిరియును, దాఁకిన
కరణి నసదుగాక పోరఁ గడఁగిరి బలిమిన్.

కీర్తన: రూపకము. (వినుడిభూప) వలె.

రామ- రావణుల రణంబు భీమమై వేమఱుజూపట్టె! విభ్రాంతి నట్టె తామసములను నిద్దఱు సమబలముల నేమఱి జయకాంక్షలతో నెసఁగెన్ నిలువకఁ బెనఁగెన్॥రా॥

రాక్షసాస్త్రము రావణుఁడు వేయ, రాముని నది రయమునఁ గదియ, నక్షయ మగువైష్ణవాస్త్రముచే దానిఁ దత్క్షణమునందున్ ద్రుంచెన్; దశరథ తనయుఁడు మించెన్ ॥రాము॥ అంతవాఁ డురగాస్త్రము దొడిగి పంతమున నేయ, బరువడి గదియ, వింతగ శ్రీరఘువీరుఁడు గరుడాస్త్ర మెంతయు నెక్కిడి వేసి వధించెన్, బీరమడంచెన్ ॥రామరా॥ కరిముఖాస్త్ర మాసురుఁడు సంధించి కర మొప్ప వేయఁగా నది గదియ, వరమోక్షగుండనివాసుఁడు రాముఁడు నరసింహశరంబునుదాఁ బఱపెన్, దానిని జదిపెన్ ॥రామరావణుల॥

వ. కల్పాంత సమయమహాగ్ని చందంబున మంటలు మండుచు భయంకరాకారంబుగాఁ దనరు శూలంబుఁ గేల ధరించి గిరగిరఁద్రిప్పి రాముని జుఱ జుఱఁ జూచుచు,

తో: శూలము వైచితిఁ జూడుము వచ్చెను గాలాగ్నులు గ్రక్కుచును । యాలములో నీయనుజుని నిన్నును నేలను గూలుతు నికను ॥రా॥

వ. అని పలికి శూలంబు వేసి సింహనాదంబుసేసె. అంత నా శూలం బగ్నికీలలఁ జిమ్ముచుఁ బైకి వచ్చుటం గాంచి రాఘవుం డఖండ రణపాండిత్యంబు మెఱయ,

శ్లో: పాకశాసనుఁడు బఱపిన శక్తిని భీకరముగ వేయగను
ప్రాకటముగఁ జని పటుశూలంబును బ్రద్దలు సేసెను దగను ॥రా॥

వ. అప్పుడు రావణుండు గనులయందు విస్ఫులింగంబులు రాల వింశతిభుజంబులుఁ జఱచుచు మహోగ్రసాయకంబులు పెక్కులు వైచి సారథిని హయంబుల నొప్పించి కేతనంబు ఖండించి మఱికొన్ని బాణంబులు రామునిపయి వైచిన వాని ధనుర్విద్యాసామర్థ్యంబునకు రాముం డచ్చెరు వొందుచుండ, నింతలో నగస్త్యమహాముని వచ్చె. ఎటులనిన,-

సురటురాగము: ఆదితాళము.

భజామి శ్రీరామమ్ మనసా భజామిరామ్ భణ్డన భీమమ్ ॥
భజామి ॥ నిజదాసమనోమ్బుజవరధామమ్ సుజనజపిత భాసురనామమ్
అజ రుద్రార్చిత మసురవిరామమ్ ॥భజా॥ అక్షయ మమలమనాద్యమ్
నారాయణకవిరక్షమ్ మతిపక్షమ్ మోక్షగుణ్డసత్పుర వరదక్షమ్॥భజామి॥

వ. ఇట్లరుదెంచి యగస్త్యుండు శ్రీరాముని గాంచి యిట్లనుచున్నాఁడు.

క. విజయార్థియైన మనుజుఁడు
నిజముగ నాదిత్యహృదయ నిర్మల మంత్రం
బు జపించి యని యొనర్చిన
సుజనావన జయముగల్గుసూ ! నిక్కముగన్.

శ్లో: కావున నీ వటు గావించినయెడ, రావణుఁ డని మొనఁ
దెగును; ఆవల కార్యము లన్నిదీఱు భువనావళికిని మే లగును ॥రామ

వ. అని పలికి శ్రీరామమూర్తికి సౌరమంత్రం బుపదేశించి తదనుష్ఠానవిధానంబులెల్ల బోధించికుంభజుండు యథేచ్ఛం జనియె. అంత

తో: ఆయగస్త్యముని యుపదేశంబున నర్క-మంత్రరాజమును।
బాయక మదిని జపంబుఁజేసి రామభద్రుఁ డొందె దేజమును॥రా॥

వ. అంత రాముం డత్యంతపరితాపంబునఁ బ్రళయకాలాభీల జాజ్వల్యమానమహానలంబు చందంబున వేఁడి చూపుచుఁ బ్రచండ మార్తాండమండలమయూఖకాండోపమకాండమ్ము లఖండమ్ముగా బఱపినఁ, బ్రతివేయ నోపక నిర్విణ్ణుండగుచు యున్న రావణుఁ గాంచి రాముం డిట్లనియె:

బేహాగ్ : ఆదితాళము - (పోనియ్య)వలె.

చూపుము చూపుము నీవడి। యింకఁ జూపుము! ఓపికతో ఘోరరణనైపుణిగలవాఁడ వయినఁ॥ జూపు॥ బాపురె నీపురాకృత పాపము నాదృష్టిపథము దాపున జేరిచె నిన్నుఁ బాపము! వేవేగ మత్పరితాపము గోపము నీదురూపము మాపెదఁగాక॥ చూపు॥ బెంకువడి చేష్టలుడిగి యుండనేల? గుండెగల మగండ వయిన, రమ్ము తీవ్రకాండములు పఱపి తలపండు దుల్పకున్న మోతుగుండవాసుఁడను గాను॥ జూపుము॥

తో: వారిని వీరిని వడిగెల్చితి నని వదరుచునుంటివి గదరా!।
యూరక నిటు నిట్టూర్పులు బుచ్చుచు నుండ నేల బైకొనరా॥ రా॥

క. మము డాగురించి సీతను
బ్రమదంబునఁ దెచ్చినట్టి పందెంబులుని
త్యము బచరించిన ఫలమే!
సమయం బిది! చూపు నీదు శౌర్యము నాపై.

శంకరాభరణము : చాపుతాళము - (మేలైన)వలె.

ఉండు నీకండలుఁ జెండి భూతములకుఁ బండుగఁ జేసెదను ! నం డగఁ! దిమూర్తు లనడ్డమగుచునిలిచిన నైన విడువను నిను॥ ఉం॥ ఆయజు మెప్పించి యధికమౌ బలమును నాయువుఁ బడసినావు! మాయావిధం

బులు మఱి నేర్చి దిక్కులు మూర్కొని గెలిచినావు॥ ఉ॥ రమ్ము మోక్ష గుండరనుణుఁడ నగు నేను రణమున నిను మ్రింతును! సమ్మతిగాకున్న జనకజ దెచ్చి శరణుఁజొరుము కాతును॥ ఉ॥

వ. యుద్ధంబుఁ జేసి జయించుట యొండె, చచ్చుటయొండె కాక, యిట్లలతిం బోలె నిర్విణ్ణుఁడ వయియుండుట రణధర్మంబా! ప్రాణంబుల పయి యాసయున్న త్వరగా సీతను దెచ్చి నా కిచ్చి శరణుజొచ్చును. రక్షింతు. అని పలికిన వాక్యము లగ్నిసమంబులై తనను గాల్చిన మహా గ్రహంబునొంది పదఘట్టనంబుఁ జేసి యాడుఁ గఱచుచు రావణుఁ డిట్లనియె;

కీర్తన : ఆదితాళము - (మాతామహు)వలె.

బలహీనుల రాక్షసులఁ బట్టి కొందఱను ద్రుంచి గెలిచితి నను కో బోకుము! ఓరామచంద్ర, తెలిసి వచ్చి నన్నుఁ దాకుము॥ బల॥ లావున గంధర్వ యక్ష దేవతాదిక్పాలకుల చేవ జెడఁగొట్టినాఁడను; ఓరామచంద్ర నీ వనఁగ నెంత నాకును॥ బల॥ మోక్షగుండవాస, సీత మ్మని నిన్నుఁజంపి గాని దీక్షతో లంకకుఁ జేరను; ఓరామచంద్ర, యీ, క్షితిఁ గూల్పక మానను॥ బల॥

వ. అని పలికి దిగంతంబు లల్లాడునట్లు పెల్లున నార్చి పెక్కుసా యకమ్ముల రఘురాముని బొదివిన రాముండుఁ గోపించి,

పంచచామరము.

సురాదులన్ జయించినట్టి చొప్పుగాదు నిన్ను నీ
ధరిత్రిఁ గూల్పఁ బుట్టినాఁడ; ధాత యిచ్చి నట్టి యా
వరంబులెల్ల నీ రొనర్తు నచ్చె నాదు బాణముల్!
భరించి నిల్వు పాఱి పోక, పజ్తికంఠ, మెచ్చెదన్.

వ. అని పలికి, తాటకమథనకాలమందు విశ్వామిత్రుం డిచ్చిన సాయకంబులు దలంచి పుంఖానుపుంఖంబులుగా బ్రయోగించిన నిలుప రింపలేక రావణుండు మూర్ఛిల్లినఁ గని,

తో: వారక సుర లంబరమున నవ్వుచు సారెకు హేళన సేయన్।
సారథి రథమును సమరభూమికిని దూరముగాఁ గొనిపోయెన్॥ రామ॥

వ అంత గొంతవడికి రావణుండు మూర్ఛదేఱి సారథిం గని యిట్లనియె:

తో: 'ఓరీ! రాముం డురువడి నవ్వఁగ సారయశము కొఱవడఁగా।
తేరుదూరముగఁ దెత్తురె!' యనవుఁడు, తెలిపె సారథి వినయముగా॥ రా॥

క. రథి సంకటంబుఁ గని సా
రథి రథము మరల్చు టెల్ల రణధర్మం; బా
విధ మనుసరించితిని; న
న్నధిపా, రిపు పక్షపాతి ననితలపకుమా!

న. అనిన, వాని వివేకంబునకు మెచ్చి, మరల రథంబును రాముని పైఁ బఱపించి, త్రిలోకకంటకుండు విశేష భయంకరంబుగ—

అరభిరాగము : ఆదితాళము – (కొలువైయు)వలె.

విడిచెఁ బాణములు! శ్రీరామునిపయి॥విడిచె॥కడుకొని పొగ్నులు వెడలిజగంబుల కుడుకు బుట్టింపఁగఁ జిడుముడిపాటుతో॥ విడిచెన్॥
ప్రధనరంగమున బలముకు గణియించి వివిధంబు లయినపృథుశరములు ధనువున సంధించి, యాకర్ణాంతం బధికబలంబున నల్లెబిగియించి పేరుగ్గడించి, రథ హయ సారథులను గుఱిగాంచి, రౌద్రము మించి॥విడి॥
శివిని దిశలఁ బ్రతిధ్వను లీన, నంతకుఁడో యనఁ, దావెలసియుఁ గోదండము ద్రెవ్వ, శ్రీమోతుకుండదేవుని దేహము గడువడి నొవ్వఁ, దనసారథియు 'రావణ సై' యని రయమున దువ్వఁ, బగవారు గ్రువ్వ విడిచెఁ!

న. ఇట్లు విజృంభించి రావణుండు బాణవృష్టిని ముంచిన, రాముం డతిరోష కషాయితాక్షుండయి,

తో: ఇంద్రుని పంపినవింట సాయకములెక్కు-వెట్టి వ్రేయుచును।
నింద్రవైరియే పెల్ల నడఁచె నాయినకులుండు డాయుచును॥ రా॥

వ. వీరరసావేశంబు వెల్లివిరియ రావణుం డిట్లనియె:

పంచచామరము.

పరాక్రమంబుఁ జూపునంత బంటువా! నిలింపులక్ష
దారంబులందుఁ దోలినట్టి దోర్బలుండ రావణా
సుపుండ సన్నిఖుంగ వే మొచూపి చెప్పినాఁడ నీ
తరంబుగాదు యుద్ధమందుఁ దాఁకలేవు మానవా!

వ. అని పలికి,

త్రో: కరవాలంబులు గదలు జక్రములుఁ బరిఘలు ప్రాసాదులును। వరశక్తులు రావణుఁడు వైచెఁగా వచ్చెజపుమోహితులును॥ రా॥

రామ-రావణసంవాదము.

జంఝూటి: రూపకము.

రామ-అర్ధచంద్రబాణ మిదో వ్యర్థముగాదు! సార్థకముగుఁగాక నిన్నుఁ జంపకపోదు॥ అర్ధ।

వ. అని ప్రయోగించిన యర్ధచంద్రబాణంబు జని రావణుని రథకేతు విలఁ గూలిచె. (అంత రావణుండు గనలి.)

రావ-పార్థివేశ, నాదు బాణపఙ్క్తి కోర్వుమా! స్పర్థమాని యొచటి కయిన సరగ బోకుమా! ॥ పార్థి॥

వ. అని పలికి కొన్ని ఘోరనారాచంబుల రథరథ్యసారథులపై వైచిన, నవి ప్రయోజనంబులు గాకపోయె నప్పుడు.

రామ-రాక్షసేంద్ర! వట్టిమాలురజ్జులేలరా! కక్షమాని శరణు జొరుము కాతుఁ గరుణతో! రాక్ష॥

రావ-మోక్షగుండ నగరవాస కక్షతోడను ఈక్షితిపై నిన్నుఁ గూల్చకేను విడను॥ మోక్షగుండ।

వ. అని పలికి రావణుం డుద్దండకాండంబు లఖండంబుగాఁ బఱపినఁ జూచువారికి నద్భుతంబుగాఁ దోఁచె. అంత రాముం డలుకరెట్టింపఁ బ్రళయకాలరుద్ర-నిభంగి పొంగి యానీచుని దెగటార్చువాఁడై.—

తో: నిశితసాయకము నేర్పున నటుసంధించి వేడ్క గురిగాంచి। దశకంఠంబులుఁ దద్వింశతిహ- స్తములు ద్రుంచె మోదించి॥ రా॥

క. శరచాపముసల ముద్గర
కరవాలచయంబు లమరఁగా నటు వింశ
త్కరములు గిరీటయుతముగ
శిరములు పది మొలిచె మగుడఁ జిత్రముగాఁగన్.

వ. అప్పుడు రాముం డద్భుత వీరరసంబులు బెల్లుబ్బ పాఱ శరసంధానంబుఁజేసి మరలఁ గర-శిరంబులు ద్రుంచె. అవి క్రమ్మఱ మొలిచె. అంతట రాముండు కోపించి నిలుపోపనీక,

తో: కరములు శిరములు గడుఁదీవ్రభయంకరముగ నగణితము గను। అతిమతి ద్రుంచిన నవి యెప్పటివలె మరల మొలుచుచుండ గను॥ రా॥

వ. రావణుని తెగిన కరశిరంబులు మెండుగా భూనభోమధ్యభాగంబు నిండె. అప్పుడు——

తో: రామబాణహతి రాలుతలలు బీరము విడనలయవు చెడవు। వేమరు వాఁడవు విన్నవోవు కడువిలపింపవు వెతపడవు॥ రా॥

వ. ఇట్లు శరపరంపరలు పఱపి రాముండు కరశిరంబులు దెగ వ్రేయుటయు, నవి క్రమ్మఱ మొలచుటయు, నేర్పరింపరాక చూపరుల చూపులు మిఱుమిట్లు గొలుపుచుండ, రామ-రావణయుద్ధంబునకు రామరావణయుద్ధంబే సమంబుగాని యన్యంబు సరిపోల దని దేవతలు ఆనందించిరి. రాముండు రణంబు నిలిపి తనమనంబున——

గీ. ఏ డహోరాత్రములు వీనితోడఁ గదిసి
యుద్ధ మొనరించినాఁడఁ బ్రసిద్ధముగను
జావఁడేయుక్తి చేతను! జేవఁ జెడడు!
తలలు ద్రుంచినఁ గ్రమ్మఱ మొలచునకట!

కీర్తన: రూపకము—(కాలికి) వలె.

ఈతని ఖండించుమార్గ మేది తోఁపదు! యీతఁడెంతశూరుఁడో యిఁకేమి చేయుదు॥ నీతని॥ చేతులు ఖండంబులుగఁ, జేసి రోసితిఁ! గోతగా శిరంబు లెల్లఁ గోసి రోసితి॥ నీతని॥ ఈసుతో మర్మంబులెల్ల జేసి రోసితి! గాసినొంద బాణపఙ్క్తి లేసి రోసితి॥ నీతని॥ మోక్షగుండ నేత నయ్యె రాక్షసేంద్రుని కక్షగట్టి త్రుంప జేతఁగాకయుంటిని॥ ఈతని॥

వ. అనితలపోయుచుండినరాఘవేంద్రునిఁ గనివిభీషణుండిట్లనియె:

తో: నలినగర్భువరబలమున నీతని నాభియందు నమృతంబు। గలదు కుండలా కారంబుగ నది పొలియకున్న నిక్కంబు॥ రా॥

క. రావణుఁడు బొలియకుండును
గావున, దన్నాభియందుఁ గలయమృతంబున్
బావకశరమున నేయుము
తీవరమున నతఁడు జిక్కి తెగుఁ దత్క్షణమున్.

శహాన: ఆదితాళము—(తలపైని) వలె.

మనుకులాంబుధిసోమ, రణరంగభీమ, పావనసురవినుతనామ, రామరామ, దనుజగర్వవిరామ, అనలాస్త్రమున నాభి। యమృతంబు నింకించి వెనుక నాతని కరములు। రామ రామ! దునుము వాని శిరములు॥ మను॥ పదపడి నూటతొమ్మిదిమాఱు లారీతిఁ జిదిమి వేసిన మీఁదను రామరామ। యుదయింపకయమానును॥ పిదప మోక్షగుండసదన, నీచే దశ। వదనుఁడు ధరగూలును రామరామ! ఇది వాని మర్మమగును॥ మనుకులాంబుధి॥

వ. అని తెలిపిన రాముండు దేటి విభీషణుని వినయవిజ్ఞానవిశ్వాసభక్తిభావంబులకు నాత్మ మెచ్చి విల్లు సారించి,

తో: అడరుచు నాగ్నేయాస్త్రము వింటను దొడగి లాగి విడువగను। గడువడి నాభినిఁగలయమృతంబునుగ్రాగించెను వేగడవఁగను॥

రా॥ పిదప నూటతొొమ్మిది సారులుగా జిదిమెను గర శిరము
తదనంతర మొకతలయు రెండు హస్తములుఁ దక్క నన్నియును

వ. మరల మొలవకుండ నిలిచి పోయె. తెగిన తల
కాళు రక్తంబుచేఁ దడిసి రక్తసిక్త శరీరుండయి రావణుండు
అరుణుని యరుణచ్ఛాయచే నావరింపఁబడిన యస్తాద్రిపయిఁ
భానుబింబంబురీతి రావణదేహంబుమీద నొంటితలయొప్పె.
రావణుండు రోషభీషణుండయి విభీషణుని జూచి యిట్లనియె :

నాటకురంజి : రూపకము—(సీతజాడ) వలె.

ఓరి ద్రోహి! యోరి పాపి! యోరి నీచాత్మక! యేరా
క్రూరకర్మములఁ జేయ ధారుణి బుట్టితివిర॥ యో॥ కోరి పగ
మఱుఁగుఁ జేరి కొల్చుచుంటి వధమ! యేరికెఱుక లేనికుర్మ
జేయ నిది ఘనము॥ యో॥ మంచిది శ్రీమోక్షగుండ! మా
వెంట నిను దుంచివేతు రణములోన దోర్బలమునఁ గనుము
నోరీ॥

వ. అని నిష్ఠురంబులాడి భయంకరాకారంబగు శక్తిని వి
షయి వైచిన, నదియుఁ గాలాగ్ని చందంబున మంటలు గ్ర
వచ్చుచున్నఁ గని రాఘవుండు,—

తో: నడుమనె బహుబాణముల నేసి తానడఁచెను
రాముండు। గడువడి నడిగని కనలుననార్చుచు గదిసెను దశకంఠుం

వ. అన్ని శరశిరంబులుగల లావెల్ల రెండుకరంబులు
శిరంబునందు నిండి తనరారఁ బ్రళయగాల విజృంభిత విలయకా
నుంబోలె మండిపడుచు రాముని పైఁ గవిసి,

క. శరములఁ బ్రాసంబుల ము
ద్గరముల ముసలములఁ గదల ఖడ్గంబులఁ దో
మరముల శక్తులఁ బరిఘుల
నఱుముచు వ్రేయుచును బొడుచు చొప్పున నడరెన్

వ. ఇట్లుడరి రామ-లక్ష్మణ-విభీషణులను దోఃకమూఃకలను బహువిధంబులఁ గాటించుచు ససాధ్యుండయియున్న రావణుని యాటోపంబునకు భయపడి మాతలి రామున కిట్లనియె :

కాఫి : ఏకతాళము—(ఈశరాసనం బసా) వలె.

ఇంతసేపు వీని నిల్ప నేల రాఘవా! పంతమునఁ జంపి వేయ వలదె రాఘవా!॥ ఇంత॥ మొలచునేమొ మగుడ వీనితలలు రాఘవా! చలమున నీవంతలోనె చంపు రాఘవా॥ ఇంత॥ ఈకిరాతకుండు దెగిన నింక రాఘవా, లోకములకు మేలు గలుగు గాక రాఘవా॥ ఇంత॥ చెందుము బ్రిహ్మాస్త్ర మేసి చెలగు రాఘవా! యుండఁదగడు వీడు మోక్షగుండ రాఘవా!॥

వ. అని మాతలి పలికిన జగదభిరాముండగు రాముండు శస్త్రాస్త్ర విద్యావిశారదుండు కావునఁ బ్రహ్మాస్త్రంబు సంధించుట కిదియ సమయంబని తలఁచి గాధేయ సవనసంరక్షణకాలంబున నతం డిచ్చిన యక్షయ బ్రిహ్మాస్త్రంబును దలంచి తదావాహనంబుఁ జేసికొని మంత్రపూర్వకంబుగా వింటను సంధించి ప్రత్యాలీఢ పాదుండయి నిలిచి నిండార దిగిచి విడచె. అది చని,

సురటరాగము: ఆదితాళము.

స్ఫుటంబుగను బెటపెటార్భటుల దిక్తటంబు లార్వగను దన యుత్కటంబు జూపుచును ॥స్ఫు॥ కులాచలంబులు జలింప జలధులు గలంగి కడు సోలఁగ దహనస్ఫులింగములు రాలఁగ ॥స్ఫు॥ మహోల్కలాదవఁగ గ్రహంబు లురులఁగ విహాయసము వగులన్ బెల్లుగ మహీతలం బగలన్ ॥స్ఫు॥ జగత్కంటకునిఁ దెగించు మని సురలగణ్యముగ వేడన్ శ్రీ మోక్షగుండపతి సూడన్ ॥స్ఫు॥

తో: రావణ దనుజుని ప్రాణంబులు గొని రయమున భూమికిఁ జొచ్చి। శ్రీవెలయఁగ రంజిల్లి రాము పొదిఁ జేరెను గ్రమ్మఱ వచ్చి ॥ రా॥

వ. ఈ ప్రకారంబున శ్రీరామకర నిర్ముక్తామోఘ బ్రహ్మాస్త్రంబు ఇంద్ర యమ వరుణ కుబేరాదులకైన భేదింపరాని రావణుని మర్మంబులు భేదించి ప్రాణంబు లాహుతి వేసికొని నీకూతుఁ జెఱగొన్న వానిఁ జంపినా నని భూదేవికి చెప్పబోవుచున్నదో యనునట్లు భూమిం దూటి మరలి రాముని తూణీరంబు జొచ్చె. ఇట్లు కులిశధారాహతిం గూలుకుల శైలంబుం బోలె రావణుని దేహంబు భూమిపయిఁ బడిన మాత్రంబున,

తో: క్రుంగె దిక్కరులు క్రుంగె కూర్మపతి క్రుంగె భుజంగ విభుండు। క్రుంగెఁ జరాచరకోట్లతోడ నీకుంభిని యెల్లను మెండు॥ రా॥

కీర్తన: ఏకతాళము (ముకుగు) వలె.

రావణుండు రణములో ధరాతలింబడ దేవతూర్యరవము లలరె దెసలఁ బనువడ బోరున ॥రా॥ అసదుగాక రాముమీఁద నాటరంబున గుసుమవర్షములు సురలు గురిసి రింపున ॥రావ॥ తెలివినొంది దిక్కులెల్లఁ జెలఁగుచుండెను! మలయవాయు వీచెను బరిమళము నిండను ॥రా॥ దీక్షతోఁ త్రైలోక్యవాసు లక్షయముగను మోతుకుండవాసు నకును మొ్రక్కిలిడఁగ ॥రా॥

వ. అంత శ్రీరాముండు విల్లెక్కుడించి సౌమిత్రిచేతి కిచ్చి దేహ పరిశ్రాంతికొఱకు నొక్కచో విశ్రమించె. అప్పుడు రణభూమిని పడి యున్న రావణుని కళేబరంబుఁ గని విభీషణుండు దగ్గరి చింతాక్రాంతు డగుచు,

తో: ఆహవముల దేవారులకును భయ మావహింపఁగాఁజేసి। బాహుశాలివగు నీవు ఘూకముల పాలైతివిగా రోసి ॥ రా॥ కుసుమతల్పమునఁ గూర్మి బండునీ కోమల మగు దేహంబు। అసువు లెడలి యీ మసనపు టాలను నడలి బడితె నిక్కంబు ॥ రా॥

క. నవరత్న స్థగితంబై
రవికోటిసమప్రభా విరాజిత మగుచున్

శవణించు దశకిరీటము
లవనీతలమందు బడఁగ నాయె నయారే!

ముఖారి: ఆటతాళము (అయ్యో మీా) వలె.

అన్నా విన వైతి వన్నా! నాహితములు ॥అన్నా వినవైతివి॥ యెన్నో విధముల నే విన్న వించుచునుండిన నాహితములు ॥ అన్నా॥ సీతను దెచ్చుట చేటుతప్పదని సీతోను వివరించిన నాహితములు ॥అన్నా॥ వలదు రామునితోడ వైరమనుచు మును పలుమాఱు బోధించిన నా హితములు ॥అన్నా॥ నీమనోగర్వంబు నీకిట్టిగతిఁ దెచ్చె! నే మని శోకింతును! నాహితములు ॥అ॥ మోక్షగుండేసుఁడు సాక్షా ద్విష్ణుం డగు వీక్షింపు మని తెల్పిన నా హితములు ॥అన్నా॥

వ. ఇట్లు విభీషణుండు శోకించుచుండ హతశేషరాక్షసులవలన నీవార్త దెలిసి మందోదరి మొదలగు దనుజకాంతలు శోకావేశంబు వెల్లివిరియ వేగంబునఁ బానుపుపయినుండి దుమికి,

తో: అడుగులుఁ దడబడ హారములూడఁగ నడుములు వడి గసి యాడ। జడ లూడి శిరోజములు మూపుపయిఁ బడి యట్టు నిటు వ్రేలాడ ॥రా॥

వ. కరమ్ముల ఱొమ్ముమోదుకొనుచు నేడ్పుల రవంబులు నింగి ముట్ట లంకాపురంబు వెడలి శకలంబులయిన రథంబులును, భిన్నంబు లయిపడిన మదదంతావళంబులును, దెగిపడిన తురంగంబులును, జూర్ణంబులయిన గదా ముసల ముద్గర ప్రాసాద్యాయుధచయంబులును, తెగినచేతులును, నొగిలిన మూతులును, ఖండంబులయిన శిరంబులును, దునకలయిన పదంబులును, దుండెంబులయిన మాంసపిండంబులును, గలిగి తోలఁగఁ ద్రోయ రాకుండ భూత బేతాళ ప్రేత పిశాచ శాకినీ ఢాకినీ కాక ఘూక శ్వాన జంబుకాదులు, రక్త మాంస మేదో మజ్జా దుల నిండార యారగించి తృప్తిబొంది, రాము నగ్గించుచు నృత్యంబా

ర్పుచుండ భయావహంబై యున్న రణరంగంబుఁ జొచ్చి, క్రమంబున రావణుం డున్న దెసకుఁ జేరి, నిశ్చేష్టితుండై యిలఁగూలిన జీవితేశ్వ రుని పయిబడి, మందోదరి—

ఫీల్: అటతాళము.

హా రాక్షసేశ్వర ! హా జీవితేశా ! హా రణాలంకార ! హా వీర వర్యా!॥హా॥ గడగడ నినుఁ జూచి వడకు దిశాపతు లుడువీధి నుబ్బుచు నున్నారు నేఁడు॥ హా॥ కట్టా! యుద్ధములకుఁ గాలుద్రవ్వెదు నీకిట్టిదుర్దశ వచ్చె నేమందు విధిని॥ హా॥ అతులితభోగము లందించి యిపుడు వెతల పాలు జేసి విడిచి పోయితివా॥ హా॥ మోతుకుండేశుని ముట్టడింపకుము; కక్ష వద్దని తెల్పఁగా లేదా నేను॥ హా॥

తో: నరుడు గాఁడు శ్రీధరుఁడు రాము డని, నయముగఁ దెలిపిన వినక। దురమున నాతనితోఁ బోరియు నీ ధరణి దుల్లితివిగాక॥ రా॥

వ. సురల కయిన దేఱిచూడరాని లంకకు హనుమంతుం డొక్కఁడు ప్రవేశించి, జనకజను గాంచి, వనంబు వెఱికి, లంకఁ గాలిచి చనుచున్న నేమిచేయ నేరక పోయితివే! యంతట నైనఁ దెలియవైతివి గదా! ప్రాణేశ్వరా !

క. ఖరదూషణాదిరాక్షస
వరులను ఖండించినట్టి వార్త దెలిసి నే
వెఱతు నది మొదలుగా మది
వెఱవక ధరఁ గూలి తీవు విక్రమధుర్యా !

వ. పతివ్రతాశిరోమణియగు సీతను చెఱఁ దెచ్చిన పాపంబు నిన్నింతచేసె. చేసినకర్మ మనుభవింపక నెంతవారి కయినఁ దప్పునా ! మనోహరా !

ముఖారి : ఆదితాళము—(నేమముం) వలె.

దిక్కు లేనిదాన నైతిని హా! యెక్కడఁ బోదు నింకను! రావణ!॥ అక్కడ పుత్రకు లందఱు డొల్లిరి! గ్రక్కున నీవు బడితివి! రావణ! ॥

మయుండను నాజామాతుండను, మగడవు నీ వని మది గర్వమొందు చుంటిని ! రావణా! ॥ మృత్యువునకు నీవు మృత్యువై యుండి, యిపుడు మృత్యువు వాతం బడితివి ! రావణా!॥ ధారుణి మోక్షగుండధాముని పైనం గొన్న వైరమునాతనుం దెచ్చెను! రావణా! ॥

శ్లో: అనుపమహరుం డగువిభీషణున కతులసౌఖ్యములు గలిగె !! వనితామాత్సర్యదుర్వ్యసనమిది నీ ట్లువని వైళ్యంగాం గలిగె॥ రా॥

వ. "నీ కామాంధకారంబు నీకన్నులం గప్పె ! నిన్ను గట్టుటకుం దాళ్ళు నిచె త్రెచ్చుకొన్నట్లు సీతను దెచ్చితివే ! కాని కుల దాక్షిణ్య సౌశీల్య గుణగణశోభితమానంబుల సీత నాతోం సరిబోలునా ! ప్రాణ నాయకా," అని బహువిధంబుల విలపించుచు వదనని నదంబులవాలి కన్నీరు మున్నీరుగాం గారనీచుచు విభీషణుండు —

కీం. తోడి : రూపకము.

రాముని సుణి, కాలకర్మ మీ మని వేమరు దుఃఖింతు నింక వెలసె వైరాన॥ రా॥ ఎన్నిగతుల నుడిప్ప, నెఱుంగ డాయెను! నన్ను గాలు లాడి సభలోం దన్నినాడెను॥ రామునీ॥ దండి వీరుండై రణోద్దండశూరుండై యుండు నాతండు గూలె మోక్షగుండ దేవ చే॥ రామునీ॥

వ. అని బహువిధంబుల దుఃఖించుచున్న విభీషణునకు రాముం డిట్లనియె:

శ్లో: వలదు విభీషణా, నిజువుము దుఃఖము! వనితలశోకము మాన్పు!। వలదింటి మేటి చేం ఫల మేమున్నది తలంపున ధైర్యము బూనుము॥ రా॥

వ. రావణుండు సామాన్యుండు గాండు. సురాసురుల కజేయుండై సకల సౌఖ్యంబులు బాహుకాలం బనుభవించె. కొదవ యేమి ! కీర్తిశరీరంబు స్థిరంబుగా నుండునా! యతండు కృతార్థుండు! గాన ధైర్యం బవలంబించి యితని కుమారులందఱు సశించిరి గాన నీవే యగ్నిసంస్కారాది విధులాచరింపుము న విభీషణుండదరిపడి యిట్లనుచున్నాండు.

తో: ఈ కష్టాత్మ్ముం డెక్కడిమ న్నగజుఁ డెక్కడికమ్ముడనేను! । ఈకలుషాత్మ్ముని కేటి విధులు! వీనిఁ దాఁకిన దోషం బగును॥ రా।

వ. మీభార్యను జెఱదెచ్చిన దుర్మార్గునకు సంస్కారంబు గావలెనా! కంకగృధ్రాదులు బీఁకి భక్షించుటయే సంస్కార మనిన, రాముడునవ్వి యిట్లనియె,

తో: పూర్వవైరములు బొలిసిన పిమ్మటఁ బూన దగదు; రణమందు। నుర్విని గూలుట నొప్పి ననఘుఁడై యొనరజేయు విధు లిందు॥

వ. అని యాజ్ఞాపించినఁ జిత్తమని లేచి విభీషణుండు వనితల నూరడించి, యగ్రజాదుల కగ్ని సంస్కారంబులుసేసి, స్నానం బాడి, తిలోదకంబులు విడిచి శుద్ధుండై వచ్చె. అంత రాముండు లక్ష్మణున కిట్లనియె:

కీర్తన: ఏకతాళము. (రామమంత్ర) వలె.

వినుము సోదరా! నీవుఁ జనుము సోదరా! మనవిభీషణునకు లంకఁగట్టు సోదరా! ॥ విను॥ అన్న తఱిమిన, నితఁడు నన్నుఁ జేరినఁ, బన్నగ శరణంబొసంగియున్న విధమున॥ విను॥ సరసుఁ డగుటను మన శరణు జొరుటను, ధర మోక్షగుండదేవు కరుణ గలిగెను॥ వినుము॥

వ. అని రాముం డనుజ్ఞ యిచ్చిన మంచి దని లక్ష్మణుండు విభీషణునిఁ దోడ్కొని లంకకుఁజని వనచరులచేత సముద్రోదకంబు దెప్పించి శుభకాలంబున,

విభీషణు బట్టాభిషేకము.

తో: వారిమంత్రులును వారిబంధులును వారిపురోహితవరులు। జేరి చూడ నభిషేకము జేయించెను విభీషణున కపుడు॥ రా॥

వ. ఇట్లభిషేకము జేయించి, సింహాసనాసీనుం జేసిలక్ష్మణుండు,

క. శ్రీరఘురాముని చరితము
సారసహిత కైరవాప్తసమ్యగ్గతులీ

ధారుణి వఱలెడు నంతకు
వారక నేలుదువుగాతఁ బౌరహితముగా.

వ. అని దీవింప విభీషణుం డమందానందకందళితహృదయారవిందుండై లక్ష్మణునకు సభవారికి నమస్కరించి, దివ్యాంబరాభరణాదులు మంగళద్రవ్యపురస్సరంబుగాఁ గొని లక్ష్మణుని వెంటవచ్చి రామునిం జేరి సమర్పించి నమస్కరించె—

తో: అని మాతలి కిడి యటుపీడ్కొలిపిన, నారాముని యనుమతిచే। దివమున కేఁగెను- తేరిఁదోలుకొనియే తెంచెనతఁడుసమ్మతిచే॥ రా॥

వ. పిమ్మట రాముండు హనుమంతునిఁ గాంచి యిట్లనియె.

బేహాగ్ : అటతాళము (రాజ రంగేలి) వలె.

లంకకు నేతెంచుమా కేసరిపుత్ర! ॥లం॥ శంకలు దీఱె జానకి నెమ్మది; సంకటములు దీర్పఁగఁ గేసరిపుత్ర! ॥లం॥ మనవిజయంబు జనకతనూజకు వినిపించి ముదము జేయఁ గేసరీ! ॥లంక॥ ఇప్పటిరాజగు విభీషణునకుఁ జెప్పి వానిమనుమతిఁ గేసరిపుత్ర! ॥లంక॥ శ్రీమోక్షగుండ స్వామికార్యంబుఁ జేయుభక్తుఁడవీ వగు గేసరిపుత్ర! ॥లంక॥

వ. అని పలికిన రాముని వీడ్కొని హనుమంతుండు వేగంబున నశోకవనంబున కరిగి జానకీదేవిని గని నమస్కరించి,

తో: తల్లి! నీమనోధవుఁడు రాఘవుండు దశకంఠుని దునుమాడె। నెల్లకష్టములు దుల్లె నేటితో నీప్సితములు జేకూరె॥ రా॥

వ. రాముని విజయప్రభావంబు నీకుఁ జెప్ప వచ్చితి. ఏమియాజ్ఞ? యనవుఁడు నామె యానందబాష్పంబులు రాల నిట్లనియె:

క. జగదీశ్వరుఁ డగు రాముఁడు
మగఁడై యుండంగ, సుగుణమాన్యులు మీరల్
దగినట్టిభక్తులై యుం
డఁగ లోపము గలదె పవననందన నాకున్!

వ. ఆపన్నివారక మగు నిట్టిమేలువార్త నా కెఱిఁగించినందు
నకు నేనే వచ్చి నీ ఋణంబుఁ దీర్చుకొందు నాంజనేయా! రామకార్య
సహాయా!

వ. అనిన, నతండిట్లనియె.

గీ. అమ్మ! మీకృపకలిమియ యంతె! చాలుఁ
గడమవస్తువు లిచ్చినఁ గార్యమేమి?
యనిన దీవించి పలికె నా యన్న! రాముఁ
జూతు నట్లుగఁ జేయుము శుభము లొదవ.

వ. అనిన, మంచి దని మహానందభరితుఁడయి పునఃపునరభివంద
నంబు లాచరించి కదలి వచ్చి రామునకు సర్వంబు నెఱిఁగించిన
రాముఁడు విభీషణు నవలోకించి,

బేహాగ్ : ఆదితాళము.

దనుజాధినాయక, తడవీఁకఁ జేయక జనకజఁ బాయక కొనిర
మ్మికపక॥ దను॥ వడి జలకమార్చి వలువలు దాల్చి నొడవులుదీర్చి
తో డ్తెమ్ము దేర్చి॥ దను॥ తగ మోక్షగుండనగేశ్వరుండ నగునాదు
దండ కతిభక్తినిండ॥ దను॥

వ. అని యనుజ్ఞ యిచ్చిన సంతసించి హనుమంతయుతంబుగా
విభీషణుండు సని జనకజాతకు—

తో: సరమ మొదలు రాక్షసకాంతలచే జలకములార్పించి,।
సురుచిరదివ్యాంబరభూషణములు సరగునఁ గైసేయించి॥ రా॥

క. బంగరు పల్లకిలో సీ
తాంగన నెక్కించుకొని మహాగోప్యముగాఁ
గంగంచుకంబు గప్పి త
రంగించు ముదంబుగొలుప రామునికడకున్.

వ. ఇట్లు రామునకుఁ గొంతదూరమునఁ బల్లకియుండఁగానే వాన
రు లత్యంతకుతూహలంబున సీతాన్వేషణంబు చేయుఁగోరి చుట్టుకొని

బెత్తముచే మోఁది యందఱిని తఱుముచుండిరి. అది గని రాముండు విభీషణున కిట్లనియె,

శంకరాభరణం : ఆదితాళం - (తాపసేం)వలె.

వలదు నిలువు విభీషణ, వానరులం దఱుముంగ ఫలమేమి? మనవారిమీఁద బంటుతనముఁజూపఁగ॥ వలదు॥ ధారుణీసుతనుజూడఁ గోరి చేరినారుగ! వారిలోప మేమున్నది నేరములు గానఁగ॥ వలదు॥ అల్లమోక్షగుండవిభుఁడ నైన నాయిల్లాలిని దల్లిగా భావించి చూడ దాపుఁ జేరి రోలిస॥ వలదు॥

వ. వివాహమున, రణరంగమున, మహోత్సవమున, దుఃఖసమయమున రాణివాసం బక్కఱలేదు. ఇది రణరంగమై యుండి పతినైన నేను సమీపమం దున్నప్పుడు లోపంబు లేదు. కాన సీతను శిబికనుండి దించి యందఱుఁ జూచుచుండఁ గాలినడకతో నాసన్నిధికి వచ్చునట్లు చేయు మన, నతం[illegible]ని యామెకుఁ దెలిపిన సిబికలోనుండి దిగి,

తో: నలిననయన కాల్నడకఁతోడఁ దిన్నగఁ రాముని జేరఁగను। చెలి యగ్నిని దాఁచిన నిజరూపము చేకొను మని తెలుపఁగను॥ రా॥

వ. లక్ష్మణునిఁ గని రాముఁడ కపవాదము లేకుండునట్లు వహ్ని యొందు జొచ్చి వచ్చెద. జితిఁబేర్చి యగ్ని రవులుకొలుపు మనిన, లక్ష్మణుం డట్లఁ జేసె. అంత—

ఉ. రాముని నెమ్మదిన్ నిలిపి రాక్షసకాంతలు వానరుల్ సుర
స్తోమములెల్లఁ జోద్యముగఁ జూడ ధరామరదేవపాళికిన్
వేమరు మ్రొక్కి పావకుని వేఁడి హుతాశన, రామునిన్ సదా
నామదిఁ గొల్చుదాన నగుదున్ ద్రిజగంబులవారు జూడ న
న్నీ మెయిఁ బ్రోతుగాక యని యేర్పడ జొచ్చెను నగ్నిగర్భమున్.

వ. ఇట్లగ్నిం బ్రవేశించిన, నందఱు నద్భుతం బొందిరి. అంతఁ గమలాసన గౌరీశ్వర దిక్పాలకాదులు విమానారూఢులయి వచ్చిజయ

జయశబ్దంబుల రాముని గొనియాడిరి. రక్తమాల్యాంబరాభరణ భూషి తయగు సీత స్వాంకతలంబున వెలయ నగ్నిహోత్రుండుం బ్రసన్నుండయి రామున కిట్లనియె,

కీర్తన : ఆదితాళము - (నీవసు)వరె.

జయజయ రఘురామ! జయజయ రామ! జయజయ శాంకరీ జపవరనామ! ॥ జయ॥ నియతురాల మన్నింపఁగఁ దగునీ ప్రియురా లిని గొను రయమున రామ॥ జయ॥ మును నాలో దాచిననిజరూప ముఁగొనివచ్చితి గైకొను మిదె రామ॥ జయ॥ దంభం బగు ప్రతిబింబ ముడఁగె నిజబింబం బిదిగో నిజంబుగ రామ॥ జయ॥ తవిలి చతుర్దశ భువనము లేలితివి వరమోక్షగుండాధిప రామ॥ జయ॥

వ. అని యప్పగించి సీతను రాముని యంకతలంబున వసింపఁ జేసె. అప్పుడు శంకరుండు రామున కిట్లనియె:

తో: శ్రీరామా! శ్రీమీఱ నయోధ్యకుఁ జేరిరాజ్యమును జేయు కోరినకార్యము కొనసాగెను నిఁక గొదవలేదు దయచేయు ॥రా॥

వ. అనునంతలో విమానారూఢుండయి స్వర్గంబునుండి దశర థుండు వచ్చినఁ, గాంచి సీతారామలక్ష్మణులు మ్రొక్కిరి. వారిని దీవించి యాలింగనంబు జేసికొని దశరథుం డిట్లనియె:

తో: నినునమ్మినవారిని సంసారాబ్ధిని దరింపఁ జేయుదువు। తనయ, యయోధ్యకుఁ జని రాజ్యముగొని తగఁ బాలింపుమునీవు॥రా॥

వ. వంశాభివృద్ధియగు నని దీవించి వీడ్కొనియె. అంత రాముం డిందుని్రఁ జూచి,—

తో! నాకృతముగఁ బడి-నా రగణితముగ నగచరు లో సుర వీరా !। చేకొని వారి సజీవులఁ జేయుము చిలికి యమృతధారా॥రా॥

వ. అనిన, నతం డమృతంబుఁ దెప్పించి పోసి మృతులయిన వానరుల జీవింపఁ జేసె. అప్పుడు విభీషణుండు రామునకు నమస్కరించి యిట్లనియె:

గీ. అంగనయు లక్ష్మణుండు మీరు సతిముదముగ
మంగళస్నాన మొనరించి మాల్యగంధ
భూషణాంబరములుఁ దాల్చి పోవు టొప్పు
భక్తుఁడను దోఁ్రియవలదు నా ప్రార్థనంబు.
వ. అనిన, రాముండు.—

కీర్తన: అటతాళము—(వినుఁ డిది) వలె.

వరసుకుమారులు సరసులు దమ్ములుఁ బోరి జటావల్కలములు పరిలుంచి, సరగున నం దుండ మఱియు నే నిచ్చట సరియగు నా పులంకరణముఁ జేయఁగ॥ వర॥ గన మోక్షగుం డేను కరుణ విభీషణా! వనచరులకు నిదె సలుపు సత్కృతులు; మనమున సంతోషమగ్నుఁడ గాదును; అనుమాన ముంపకు! పాటుఁ జేయఁగాఁ దగు॥ వరసు॥

వ. అని రాముండు నియమించిన మంచిదని విభీషణ్ణుఁడు,—

తో: నవరత్నాభరణములు వస్త్రములు నవిరళముగఁ దెప్పించి। విజాదుల కలరాక్షసవర్యుఁడు ప్రమదమెసఁగ నర్పించి॥ రాము॥

వ. అనంతరంబు విమానంబుఁ దెప్పించి నిలిపిన, రాముండు సీతాలక్ష్మణయుతంబుగా నారోహించి యందరిని గాంచి యిట్లనియె,

జంఝూటి: అటతాళము—(ఒకదివ్య) వలె.

పోయి వచ్చెద మేము పుణ్యాత్ములారా! మాయయోధ్యకుఁ జేర మర్యాదమీఱ!॥ కపులను దోడ్కొని కదలి సుగ్రీవా! యిపుడే కిష్కింధకు నేగు మీతోఁ్రివా॥ బో॥ దేవతలను గూడి, దేవతావర్య! యీవేళ దివమున కేగు గుణధుర్య!॥ పో॥ రాక్షసేశ్వర! లంకా రాజ్యంబునేలు మోక్షగుండేశునకు మొ్రక్కుచుఁ జాలు॥ పోయి॥

వ. అని పలికిన, రాముని గనుంగొని, విభీషణాద్యసురులును సుగ్రీవాది వనచరులు నిట్లనుచున్నారు:

తో: మే మయోధ్యకును మీతోఁ గూఁడా మిత్రకులజ! వచ్చెదము!। క్షేమంబుగ మీకుఁ జేసెడిపట్టాభిషేకోత్సవ మరసెదము॥ రా॥

వ. భరత శత్రుఘ్నులను, కౌసల్యాదిమాతలను, చూచి వత్తుము; దయానిధీ! నిరాకరింపవలదు. వచ్చుట కంగీకరింపవలయు నని వేఁడిన, సమ్మతించె. అందుమీఁద,—

తో: వానరు లందఱు దానవు లందఱు మానితపుష్పక మెక్కి—। మానవనాథుని యానతిచేఁదను మనికి కరిగి రాచక్కి॥ రా॥

వ. ఇట్లు కదలి వియన్మార్గంబున పుష్పకంబుఁ బఱపి, దృష్టి గోచరంబులగు విషయంబులు రాముండు సీత కెఱిఁగించుచుఁ బోయి సేతువుఁ జేరవచ్చి,

మధ్యమావతి: రూపకము.

సేతుబంధనంబు జూడు ప్రీతితోడ, సీత, నేఁడు! ఖ్యాతిగఁ గపి నిర్మిత మిది! పాతకంబులెల్ల వీఁడు॥ సేతుబం॥ రామేశ్వరుఁడనులింగము నే మును స్థాపించి తిందు! భామ, సేతుదర్శనంబుఁ గామించిన యా మనుజుం డీమహి జనియింపఁబోఁడు॥ సేతు॥ ఇందుఁ బితృతర్పణంబు విడుచువారుఁ బితృయుతము గం దగ శ్రీమోతుకుండ మందిరు కరుణను ముక్తినిఁ బొందుదు రానందంబుగ॥ సేతు॥

వ. ఇట్లు సేతుమహాత్మ్యంబు సీతకుఁ జెప్పి, యనంతరము, విమానంబు నడపించుచు శీఘ్రంబునఁ గిష్కింధా సమీపంబునకు వచ్చిరి. అంత, రాముని యాజ్ఞానుసారంబుగా,—

తో: తారాముఖకాంతలు వేగంబునఁ దరలివచ్చి జానకిని। సారెకుఁ గనుగొని సలిపిరి సకలోప చారమ్ములు నెమ్మదిని॥ రా॥

వ. పిమ్మట వారితోఁగూడ విమానం బెక్కించుకొని క్రమంబున బంచవటి దండకావనంబులు గడచి శరభంగ గాగస్త్య సుతీక్ష్ణాత్రి వాల్మీక్యాద్యాశ్రమంబులు గనుచు బదునాలుగు సంవత్సరములు పూర్తి యయిన పంచమీదివసంబున భరద్వాజాశ్రమంబుఁ జేరి యాతనిచే సత్కరింపఁబడి రాముం డిట్లనుచున్నాఁడు:

తో. భరతునకును గడపటిశత్రుఘ్నునకును భద్రంబే మునివర్యా!
ముగ రాజ్యముం జేయుచుం దల్లుల సేవింతురె యోయార్యా॥ రా॥

వ. అనిన మునివర్యుం డిట్లనియె:

తో: మీరాకను మదిం గోరుచు జడలును నారచీరెలు ధరించి।
రుణిభారము దనుపాదుకలం దారోహించి సహించి॥ రా॥

వ. నందిగ్రామంబున సుఖంబుగ నున్నారు. రావణాది రాక్షస
నసంబులు గాల్చి సుఖంబుగ మీవచ్చినవార్త యుష్మత్కటాక్షంబున
ిగిన దివ్యజ్ఞానంబున నెఱుంగుదు. రామా! త్రిలోకాభిరామా!

కీర్తన : ఆదితాళము - (ఓ రామ)వలె.

ఓదేవదేవ! నిన్ను యోగు లందఱు నాదిమధ్యాంతరహితుం
చుచుం గందురు! ఆదివిష్ణుండవు నీవె! శ్రీదేవి జానకిదేవి! యాదిశేషు
లక్ష్మణుం డగుచు సత్య ॥ఓదేవ॥ నీమాయచేం త్రిగుణములు నెగడి
సృష్టిస్థితిలయోద్ధామక్రియలుం జేయుచుండు దగులవు నిన్ను॥ ఓదేవ॥
జ్ఞులకు వేరై యుందు! వరయ మోక్షగుండ వుందు విజ్ఞులకు దోచి
ల వెలుంగుచుందువు ॥ ఓదేవ॥ నారాయణశర్మవినుత నాయింట
నాండు నిలిచి నన్ను ధన్యు జేయ గదవే! నతజనావన! ॥ఓదేవ॥

వ. అని వేఁడిన సమ్మతించి యందు వసించి హనుమంతుం
చి రాముం డిట్లనియె:

తో: గంగాతటమునం గల దొకనగరము శృంగిబేరమున; నందు।
ంగుగం జెంచులరాజు గుహుండను ప్రాజ్ఞభక్తుం డింపొందు॥ రామ॥

వ. అతనితో మదాగమనవార్త యెఱింగింపుము. పిమ్మట,
యోధ్యకుం గ్రోశమాత్రదూరంబున నందిగ్రామము గలదు. అందు-

క. భరతుం డున్నాఁ; డాతని
సరసకుం జని జనకజాత సౌమిత్రులతో
నరుదెంచె రాముం డని స
త్వరముగ మత్కుశలవార్త పలుకుము వేగన్.

వ. ఆతండు మునిఁబోలె జటావల్కలధారుండయి నావలనే యున్నాఁడు. రయంబునఁ బోయి ర మ్మన, నుప్పొంగి మనుష్యాకారంబున బయలు దేరి వాయునందనుండు వాయు వేగంబునఁ జని.

తో: గుహుని గనుంగొని కుశలంబుగ నినకులుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు। సహసీతాలక్ష్మణుఁడై; యెదురుగఁ జనికాంచుము నీవు నేఁడు॥

వ. అని పలికిన, నతం డానందభరితుండై కాచుకొని యుండె. అంత హనుమంతుండు నందిగ్రామంబుఁ జేరి,

గీ. పాదుకలయందుఁ దనరాజ్యభార ముంచి
జడలు ధరియించి శత్రుఘ్నసహితముగను
రాముఁ డేమాయెనో యింక రాఁ డటంచు
నెంచుచున్నట్టి భరతునిఁ గాంచి పలికె:

కీర్తన : ఆదితాళము – (శంకరసం)వలె.

రామునిదూతను రాజవరా, స్వామి కార్యరత, సత్యధరా! క్షేమంబున శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణ-భూమిజయుతముగఁ బొలుపుగ వచ్చెను ॥రా॥ రావణుండు దనదేవినిఁ జెరగొనఁగా వానినిఁ దగ ఖండించి వే వైదేహిని విడిపించుక సుగ్రీవాదులతోఁ దా వచ్చెను వినుము॥ రా॥ రాముం డిపుడు భరద్వాజాశ్రమభూమి నిల్చె నను బుత్తెంచె; భూమీవర, సొంపుగను మోక్షపురధాముని కెదురుగఁ ద్వరగా నేగుము॥ రా॥

వ. అను పలుకులు విని భరతుండు హర్షసముద్రంబున నోలలాడి మైమఱచి కొంతసేపుండి పిమ్మట లేచి, హనుమంతుని గౌఁగిలించుకొని యానందాశ్రుకణంబులచే నభిషిక్తుఁ జేసి యిట్లనియె:

తో: ననుఁదేర్చితి విటు నాప్రియాగ్రజుని ఘనశుభవార్తను దెలిపి!। మనుజుడవో సురమాన్యుఁడవో నామది నెఱుఁగనుగుఱినిల్పి॥

క. వరలక్షధేనువులు, శత
పురములు సకలాభరణసుభూషిత లగు సుం
దరకన్యలఁ బదియాఱ్వుర
గురుభక్తిని నిచ్చినాఁడఁ గొను నీకొఱకున్.

వ. అని ప్రశంసించి శత్రుఘ్నునితో నిట్లనియె:

హిం-కాఫీ : ఆదితాళము.

పోదాము ర మ్మనుజా మనము॥పో॥ మోదమున మోక్షగుండ
కండపాణికి నెదురుగ॥ పో॥ పురిని గై సేయుంపుము! రాజతరుణుల
ంపుము! కరిరథహయములు రాగ వరతూర్యరవములు మ్రోగ॥
। వారకామినులాడఁగ, జటులవందిబృందము గూడఁగ, నారా
ణశర్మ హృద్విహారున కెదురుగ మనము॥ పో॥

వ. అని చెప్పిన శత్రుఘ్నుం డాక్షణంబున నన్ని యేర్పాటులుఁ
. అంత, సామంత పౌరజన వందిమాగధ వారకాంతాదులుఁ బరివే
చికొలువ, బ్రాహ్మణు లాశీర్వదింప, భేరీమృదంగకాహళాదిమంగ
రావంబు లలర, రాజకామినులు బల్లకులయందురా రాముపాదు
ద్వయంబు శిరసావహించి తమ్మునితోఁ గూడఁ బాదచారియైకొంత
రంబు జని యప్పుడు —

తో: కాంచెను భరతుఁడక్కజముగ రవిసంకాశము విధికల్పితము।
చితశశినిభ మతిసుందరమును నయిన దివ్యపుష్పకము॥ రా॥

వ. ఇట్లు గాంచి యానందభరితుండై యుండ, నాంజనేయుం
నియె:

హిం-కాఫి: అటతాళము. (మెంత్రిక్క-న) వలె.

కనుఁగొను భూవర! కను లలరార! యొనర విమానము జను
చుచున్నది ॥కను॥ అందు శ్రీరాముఁడు నవనిజ-సుమిత్రానందన-
గ్రీవనగచరు లున్నారు॥ కను॥ వరమోక్షగుండనివాసునిఁ గొలు
చు సరగ విభీషణుఁ డరుదెంచుచున్నాఁడు॥ కను॥

వ. అని పలుకునంతలో విమానంబు సమీపించె. రాజకాంతలు
ుదలయినవారు శిబికాదులనుండి క్రింద దిగి నిలువంబడి చేతు లెత్తి
ాపుచు,

తో: అదుగో! రాముం డదుగో! లక్ష్మణుం డదిగో! సీతాదేవి।
కడువడి గన్నులకలవు దీఱంగ గాంచుడు వారలనీవి॥ రా॥

వ. బహువిధంబుల యెలుగెత్తి పెద్దగాం జెప్పుకొనుచుండిరి.

వ. భరతుండును రాముని జూచి క్రిందనుండి చేతులు ముకుళించి మ్రొక్కినం, గాంచి రాముండు మహానందంబున విమానంబుం గ్రిందికిం బఱపించి,

తో: తమ్ములం బౌరులం దల్లుల దాదులం దక్కిన పరిజనము లను। సమ్మదమునం బుష్పక మెక్కుడునటుసలిపి పఱపె గ్రమ్మరను॥

వ. అని బహుకాలంబునకుం జూచిన మక్కువచే రాముండు భరతుని దనయంకతలంబునం గూర్చుండంబెట్టుకొని కుశలం బడిగె. భరతుండును సీతాలక్ష్మణుల నాదరించి సుగ్రీవాంగద నల నీల జాంబవంత సుషేణ ప్రముఖవానరులం జిత్రంబుగా నవలోకించి క్షేమంబడిగి సుగ్రీవునిం గౌగిలించుకొని యిట్లనియె:

గీ. నీసహాయంబుచే రావణాసురాది
శత్రులను గెల్చెమాయన్న మిత్రతనయ!
నలువురము సుమ్మి యన్నదమ్ములము మేము!
ప్రీతి నీతోడ నేవుర మైతి మిపుడు.

వ. అని శ్లాఘించె. అప్పుడు శత్రుఘ్నుండు రామ లక్ష్మణ సీతా దేవులకు నమస్కరించిన, దీవించిరి. అంత రాముండు—

తో: తల్లులకును బ్రణమిల్లిన వారలు దనయుని లేవగ నెత్తి। యుల్లంబున వగనొందిన పిమ్మటను నుబ్బిరి యక్కున నొత్తి॥ రా॥

వ. అప్పుడు భరతుండు—

తో: తారమొాధ్య కీర్తులం జేరంగ, సందర్శన భాగ్యముగాంచె। శ్రీరఘురామా॥ రా॥

జంఝూటి—అటతాళము. (ఆదిమారుని) వలె.

ఇఁక రాజ్యము నీవే యేలుము రామా! యొకనాఁటికి నాచేతఁ
పరంధామ! ॥ఇఁక॥ పదిమడుఁగులు మునుపటికంటె ధనము
యె ఖజానాకొట్టుగో! వినుము॥ ఇఁక॥ పాదుకలను రాజ్యభార
తి; నీపాదుకలను నీ కర్పణ జేసితిని॥ ఇఁక॥ నీపంపుఁజేయుచునిను
నను నేపట్ల మోక్షగుండేశ్వర నేను॥ ఇఁక॥

వ. అని యిట్లు పలికిన వనచరులు మోదించిరి. అంతలో విమా
నందిగ్రామంబు సమీపించె. అప్పుడు రామానుమతంబున నందఱు
నతునియాశ్రమంబుఁ జేరిరి. అప్పుడు—

తో: ధనదునిఁ జేరఁగ బనివినియెద నేనని పీఠ్యా—ని పై కెగిరి।
విమానము వినువీధిని వైశ్రవణునినగరము దారి॥ రా॥

వ. రాముండు కులగురువగు వసిష్ఠమహామునికి నమస్కరించి
ంది యామునయనుమతిచే సర్వాసనంబునఁ గూర్చుండె. అనంత
భరతుండు—

తో: తల్లి నాకు దత్తంబుసేసె; నే దత్తము చేసితి నీకు వల్లభు
మావదారిజ్యమునకుఁ బాలింపుము దయ విడకు॥ రా॥

వ. అని పాదంబులకు సాగిలిపడి, వేఁడుకొనియె. ఇంతలోఁగైక

తో: నాతప్పిదము మనంబున నుంపక నాయన్నాదయయుంచి।
డ నవనీతలమెల్లను నీ వేలుము సైరించి॥ రా॥

వ. అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించె. అప్పుడు వసిష్ఠుండు లేచి
భిమతప్రకారము సమ్మతింపు మని చెప్పిన రాముఁడు నియ్యా
ం. అంత రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులకు క్షురకర్మంబులు
చి సుగ్రీవ విభీషణాదులు గూడి తైలంబుఁ బూసి,

జడ లూడఁదీసి స్నానము
గడువడిఁ జేయించి వస్త్ర-గంధంబులు మేల్

దొడవులు నలంకరించిరి
పుడమీసుత కపుడు దారముఖచెలు లెల్లన్.

వ. అభ్యంగనస్నానంబుఁ జేయించి సర్వమాల్యాభరణాదులచే నలంకరించిరి. అప్పుడు కౌసల్య కొడుకును జూచి యానందించె. శత్రుఘ్నునియనుమతిచే సుమంత్రుండు రథం బాయితంబుజేసిఁ దెచ్చిన, రాముం డారోహించి,

రగడ: సాకేతము జేరెన్ రాముఁడు సకుటుంబముగాఁగన్
సౌమిత్రియు మఱి శత్రుఘ్నుండును జామరలు వీవఁగ
భరతుండును శ్వేతచ్ఛత్రము వెలగబట్టఁగఁ గోతులమూఁకలు
గూడను ముట్టగ, భానుజయువరాట్ప్రముఖవానరులు
దానవపతియు రథద్విపార్శ్వముల రామునియానతి రయమున నెక్కియు,
వేమఱు రాగను, వెంబడిజొక్కియు, సాకేతము జేరెన్.
ఇంద్రుడు తనరథ మెక్కియు రాగను, జంద్రములు ధరజాతను
వేగను, కైకసుమిత్రా కౌసల్యాదులఁ బ్రకటతారాప్రముఖ భామినుల
శిబికారూఢులఁ జేసుక నడవఁగఁ బ్రబలివాద్యములు బరువడి మ్రోయఁగ
సాకేతముచేరెన్ రాముఁడు సకుటుంబముగాఁగన్.
నందిబృందకైవారము లలరగఁ ముందాభటులుసమ్మోదమునఁ గొలువఁగ
వారకామినులు వరుసగనాడగ వారకగాయకవర్యులు బాడఁగఁ
పౌరులు గుములై బరువడిఁ జూడఁగఁ గూరిమి నర్థులు గొబ్బున వేడఁగఁ
బురిశృంగారముఁ బొసఁగఁగఁ గాంచుచు నరుదగు నాశ్చర్యంబునఁ దేలుచు
సాకేతముఁజేరెన్ రాముఁడు సకుటుంబముగాఁగన్.

వ. ఇట్లయోధ్యఁ జేరిరి. అవ్వార్తవిని రామసందర్శనకుతూహల మానసలై పౌరకాంతలు భర్మహర్మ్యాగ్రంబుల పయి కెక్కి సేసలు చల్లుచు శరీరంబులు పులకాంకురములు నెంద నిట్లనుచున్నారు.

కీర్తన : ఏకతాళము-(సైరంధ్రి) వలె.

పట్టాభిరాముఁ జూడరే! పట్టాభిరామునకు నిపుడు పట్టాభిషేక మగును! బట్టపుదేవి జనకపట్టియె యగు నౌర॥ పట్టా॥ నీలాబ్దగాత్రుఁడగు నితఁడు, నీరజనేత్రుఁ డగు లీలావతారుఁడగు బాలించి మాడ నగు॥ పట్టాభి॥ శ్రీమోక్షగుండేశుని నేఁడు సీతాసమన్వితుని శ్రీమీరఁ గాంచితిమి యేమి సుదిన మగు॥ పట్టాభి॥

వ. ఇంతసురూపవంతుండగు ననంత తేజోభిరాముని రామునిఁ గాంతాయుతంబుగఁ గాంతారమునకుఁ బంపి దురంతచింతాక్రాంతులఁ జేసెఁగదా! కైక యత్యంత కఠినాత్మురాలుగాక,

తో: కైక ననఁగ నక్కఱలే దెంతటి ఘనులైనను లోకమునఁ। బ్రాతకర్మము పగిదిని నడతురు గాక యన్య మొకటగునా! ॥రా॥

వ. కైకప్రేరణ లేకున్న లోకకంటకులగు కైకసి సుతప్రముఖానేక రాకాసిమూక లేకరణిని జెడుదురు! పాకారి ముఖ్యదివౌకసుల కే కరణిని మేలుచేకూఱు. ఇది యవశ్యంబు గాఁదగిన కార్యమే! సరి యనుకొనుచుండు నంతలో—

తో: నిజభవనము సన్నిధికిఁ జేరి మానితరథ మవరోహించి। నిజమాతలకు ననేక దండములు నేర్పుతోడ నర్పించి॥రా॥ కొలువుకూటమునకును జని రత్నోజ్జ్వలసింహాసనమునను। గొలువుదీరి తనుఁ గొలుచు మముందట నిలిచిన భరతుని కనెను॥ రా॥

హంసధ్వని : ఆదితాళము-(సరోజాప) వలె.

మదాజ్ఞానుసారుండవై ప్రాజ్ఞతతో నడపుము॥ మదా॥ సంజ్ఞను నెల్లపనులుసరగున నెఱవేర్పుము॥ మదా॥ దానవభర్తకు వానరభర్తకు వేరువేరుగను విడుదులు జత పరుపుము॥ మదా॥ రాజకాంతలను

రయమున నంతిపురంబులకును బంపు! ఘనముగ సురవరుగను॥ మదా॥ అభిషేకార్థము యత్నము సలుపుము! శుభముగ మోతుకపురవిభుమదిఁ దలఁచుచు వడి॥ మదా॥

వ. తదాజ్ఞను శిరసావహించి భరతుండు సర్వము నెఱవేర్చి యన్నకు నిట్లనియె:

క. రవితనయ విభీషణ సుర
ధవ యువరాజాదులకును దగ వేర్వేఱన్
నివసింపఁగఁ దావులు మ
ద్భవనంబున నేర్పఱిచితిఁ బరమదయాళూ.

వ. అని విన్నవించి పిమ్మట సుగ్రీవుని చేరంబోయి యిట్లనియె:

తో: శ్రీరామున కభిషేకము చేయగ సింధుజలము కావలెను ;। మారుతమునకు సమానంబుగ జను వారిని బంపఁగవలెను॥ రా॥

వ. అని తెలిపిన సుగ్రీవుండు మంచిదని గవాక్ష నీల నలాంజనేయుల చేరం బిలిచి క్రమంబున నిట్లనియె :

కీర్తన: త్రిశ్రిజాతి—(సంతతంబున) వలె.

పోయి రాఁ దగు వాయుజవముతోఁ॥ బోయిరా॥ తోయధుల జలముఁ దూర్ణంబునఁగొని తెచ్చుటకు॥ బోయి॥ ఓగవాక్షనీవుఁ బ్రాగబ్ధిజలమును వేగమెక్కకొని యేగెదులోపల॥ బోయి॥ నీల, దక్షిణాబ్ధి నీరము ముహూర్త కాలమునకుఁ జేర్పఁగా వలెఁ గావునఁ॥ బో॥ ఓనలుఁడా! పశ్చి మోదధిజలము లానందముగఁ దెచ్చి యర్పింపఁగా నీవు॥ బోయి॥ పావని, యుత్తర పాథోధిసలిలంబున్న। పావనతీర్థము వేవేగఁ దేవడి॥ బో॥ శ్రీమోతుగుండ శ్రీరామాభిషేకార్థమై మీరు మోదాబ్ధి యం దోలలాడుచు॥ బోయిరాఁదగు।

వ. మఱియు సమస్త పుణ్యనదీతీర్థంబులు తెచ్చుటకు సుషేణ-జాంబవంతుల నియమించిన వారందఱును గనకకలశంబులు ధరించి వారివారి నియామక స్థలములనుగూర్చి యరిగిరి. అనంతరంబు,

తో: భరతుని పంపున దేశమంతటను భటతండమ్ములు జాట।
పురజనులెల్ల రలంకరణమ్ములు మురువుగఁ దీర్చిరి వీటఁ॥

శహానరాగము: ఏకతాళము—(ఎంతని వే) వలె.

పురము నలం కరణము జే సిరి పురుషులు జెలులుఁ।శోభా కరముగ సొగసుగఁ॥ బురము॥ పరిమళఘనసారమృగమద। భరితచందనంబుఁ బరగఁ గూర్చి యలికిరి॥పురము॥ గోడలపై మేడలపైఁ జూడఁగఁ జిత్తరువుల్ వేడుకలర వ్రాసిరి నాడెముగను ॥ గో ॥ యీడులేని మాడువుల ధ్వజములను బైడికలశములు బాగుగ నెత్తిరి॥ పురము॥ ముఁగిళులఁ ముత్యముల రంగవల్లు లలరఁ, మంగళముగ భర్మ స్తంభమ్ముల ముంగి॥ రంగుమీఱఁ బచ్చలు గూర్చినతోరణములు శుభమా రంగ నటు గట్టిరి॥ పురము॥ చల్లనిపందిళ్ళు దగఁ గొల్లఁగ నెల్లెడలఁ నల్లలితాగరు సౌరభధూమము జల్లని వెల్లివిరియ మోక్షగుండ శ్రీరఘు! వల్లభుఁడు రంజిల్లి మెచ్చగను॥ బురము॥

వ. ఇటువలె నారాత్రి నాలుగుయామంబులు నిద్రాహారంబులు వర్జించి సమస్తజనంబులు పురము శృంగారించుట లోనగు కార్యములఁ బ్రవర్తించిరి. అంతఁ దెల్లవాఱిన వసిష్ఠుండు సనుదెంచి,

క. పట్టాభి రాముమూర్తికిఁ
బట్టము గట్టంగ నేఁడు భవ్యదినం; బీ
పట్టున రామునకున్ ధర
పట్టికిఁ గైసేయవలయుఁ బదిలముగాఁగఁ.

తో: అంత వసిష్ఠుని యానతిఁ దలకొని కాంతలు బురుషులు గలిసి। వంతులు వేసి వసంతము లాడిరి వావివరుసలను దెలిసి॥ రా॥

వ. ఇట్లు శ్రీసీతారామసహితంబుగా సకల పురుషులు స్త్రీలును జేరి మంగళవాద్యంబులు మ్రోయుచుండఁ జెలరేగి,

కీర్తన: ఏకతాళము—(దారిజా) వలె.

ఎంతో వైభవ మొదవఁ జెలఁగుచు, వసంతోత్సవము వేడ్క సలుప దొడగిరి॥ యెంతో॥ తరుణులుఁ బురుషులుఁ మురువుగఁ

వరుసలఁ సరగ దెలిసి చల్లుకొనుచును॥ జన మెంతో॥ ఇతరేతరంబు దఱుముచుఁ జేతః ప్రీతిఁ ఖ్యాతి నెన్నుచుఁ ॥ జన మెంతో॥ బీరమ్ము జేయుచుఁ, బేరమ్ము దీయుచుఁ వదనమ్ము లలర సరసమ్ముల నిమ్ముల నమ్మించి చిమ్మించి చల్లుచు॥ నెంతో॥ రారాదా చల్లగా రాదా! యని చీరుచు మూరము బారుచుచు॥ జనమెం॥ మంచిపసుపు నీరు సున్నము నిం పెసఁగగఁ, గుసుగుస దర్పముతో బిసికి చల్లులాడుచు॥ జనమెం॥ వర మోక్షగుండ రాఘవుని కటాక్షము గాంచుటఁ, బరీక్ష బట్టుచును దీక్షతో వంతులాడుచును॥ జన మెంతో॥

వ. ఇట్లు కొంతవడవు వసంతంబులు మెఱయ వసంతంబు లాడి శ్రీరామచంద్రమహాప్రభువును జాయాయుతంబుగఁ బీఠంబులపయిఁ గూర్చుండఁ జేసి సువాసినులు నివాళు లిచ్చిరి. ఎట్లనిన,

ఉశేని రాగము: ఆదితాళము. (ఈరాజా) వలె.

సీతారామునకుఁ బ్రీతిగను హారతు లొసగరె ॥సీతా॥ యాతుధానులఁ గోత గోయఁగ, భూతలంబునం దుదయించిన ॥సీతా॥ మేలుగ ధరాపాలు రరయఁగ నోలి శూలిచాపము విఱిచిన ॥సీతా॥ దండిగను మోక్షగుండపురమున నింపు వేడ్కతో నివసించిన ॥సీతా॥ శ్రేయముగ నారాయణార్చితుఁడై యనంతముగ విలసిల్లెడు ॥సీతా॥

వ. ఇట్లు హారతు లిచ్చి యామీఁదఁ శోభనంబులు పాడిరి. ఎటులనిన:

కళ్యాణి: ఆదితాళము. (మనవి)వలె.

శోభన మనియనదే సుదతులార ॥శోభన॥ ప్రాభవమున సీతా భగవతితో శోభిలురామునకు సుదతులారా ॥శో॥ భూతావళులను బ్రోచుచునుండెడు సీతారామునకు సుదతు ॥శో॥ భానువంశసంభవుడయి వెలసిన జానకిరామునకు సుదతు ॥శో॥ దశకంఠుని శపథముగొని కూల్చిన దశరథరామునకు సుదతు॥శో॥ మోక్షగుండమున ముదమున

వెలసిన మోహనరామునకు సుదతు ||శో|| సరగ నారాయణశర్మను
బ్రోచిన ధరణిజరామునకు సుదతు ||శోభన||

వ. ఇట్లు శోభనంబులు పాడుచు సంపెంగతైలంబునఁ దల లంటి యనంతరంబున నలుగుబెట్టు విధం బెట్లన్నను,

నలుగుపాట : రూపకము (దాసిక్) వలె.

రామల్ నలుగు లొసగిరి విరాజితకరులై యా ||రామల్||
రామున కరిభీమునకు భూమిజాతనయమునకుఁ దగఁ గామితములు జెలువార ||అలరామల్|| మోముల దరహాసములు బేర్మిం జిగురింపఁగఁ గోమలతనువుల జిగి గలుగఁగ నాఁ ||రా|| ఈదంపలను గొలువ నీనాటికి గలిగెను మోదం బరుచుచు విశదముగా నా || రా|| మోక్షగుండమున వెలసిన మోక్షాంగనను గలసి సాక్షిగఁ జెలువొందిన రామున కా||రామల్ నలుగు లొసఁగిరి||

వ. అటుపిమ్మట,

గీ. మంగళస్నాన మాడించి మధుపతులిత
చికురమును గూర్చి తడి దూర్చి చిక్కుదీసి
కీలుగంటులు ఘటియించి పూలు ముడిచి
పరగ సాంబ్రాణి నవ్యధూపములు వేసి.

తో. శ్రీరామునకును సీతాదేవికిఁ జీనాంబరములు గట్టి| హార మకుట కేయూర కంకణా ద్యాభరణంబులు వెట్టి ||రా||

వగలడేలు నగుమొగముల సొగసుగ మృగమదతిలకము దిద్ది | దగ బరిమళయుత మగుచందన మింపుగ నెమ్మేనుల నద్ది ||రామ||

వ. ఇట్లు శృంగారించి సకల జనులు స్నానంబు లొనరించి శుచిర్భూతులయి నవీనాంబరములు ధరించిరి. అంత—

బేహాగ్ : ఆదితాళము. (నిదురలేక)వలె.

సభామండపము జేరెను శ్రీరాముండు పట్టాభిరాముఁడు వేడ్క||సభా|| వాసవ నీలప్రభాసములంకృత భాసురనవ్య సోపానరంజిత

॥సభా॥ ధర్మమయస్తంభభరితమై శశికాంతనిర్మలవేదికానిర్మాణ మగు॥
సభా॥ ఖ్యాతిగ దనయనుజాతులు వెనువెంట నేతేర సీతాసమేతుఁడై
దివ్య ॥సభా॥ కరుణాకటాక్షవీక్షణమున బ్రజలను నరయుచు మోతు
గుండాధిపుఁ డపుడు ॥సభామండపము॥

సీ. బిరుదరాజనులు వెవ్వేలు నెన్నుచు బట్టు
లోలసి కైవారముల్ బలుకుచుండ
సస్వరమ్ముగ యజుస్సామాదు లాశీఃపు
రస్కృతి భూసురాగ్రిణులు సెప్ప
శ్రుతిహితగాన సంగతి భావమొనరించి
నట్టువచెలు ఽభినయము సూప
ఐదువుల్ కర్పూర హారతుల్ గైసేసి
పాడుచు మ్రోల నివాళియొసఁగ

గీ. జనకనందన వామాంకమున రహింప
భరత శత్రుఘ్ను లోలి వీవనలు వీవఁ
గోరి సౌమిత్రి వెలిపట్టుగొడుగు పట్ట,
ననిల తనయుఁడు చరణ పంకజము లొత్త
కొలు వమరె సింహాపీఠి రఘూద్వహుండు.

వ. ఇట్లు కొలువుదీఱియున్న కాలంబున,

రగడ: వచ్చిరి సీతాపతి వైభవమును
ముచ్చటగాఁగని మోదమందుటకు
గౌతమ సంయమి గర్గుఁడు శల్యుఁడు
శతానందుఁడును శాండిల్యుండును
యాజ్ఞవల్క్యుఁడును అగస్త్యపాదుఁడు
భరద్వాజుఁడును భర్గుఁడు హారితుఁడు
ఆపస్తంబుఁడు నత్రి శుకుండును

మౌద్గల్యుండును మాండవ్యుండును
రేణుకాత్మజుఁడు ఋశ్యశృంగముని
కౌండిన్యుండును గాలవ శౌనక
సాలంకాయన వాలఖిల్యులును
మైత్రావరుణ మరీచులు వ్యాసుఁడు
కణ్వ పరాశర కౌశిక నారద
వాల్మీక్యాది తపస్వులు పనివడి॥ వచ్చి॥
నరు లురగులు కిన్నరులు చారణులు
సురలు గరుడ యక్షులు గంధర్వులు
సాధ్య సిద్ధ ఖేచరవర్గంబులు
విద్యాధరులును విశ్వేదేవత
లష్టదిగీశులు అష్టవసువులు
అప్సరోంగనలు నలకింపురుషులు॥ వచ్చి॥

వ. ఇట్లువచ్చిన ఋష్యాదుల కెదురేఁగి తోడితెచ్చి సిద్ధాసనంబులఁ గూర్చుండఁ బెట్టి పూజించె. వారి యనుమతంబున సింహాసనాసీనుఁడైన రామునకు వా రిట్లనిరి:

సురట : ఆదితాళము – (మాతులమునకీ)వలె.

శ్రీరామపట్టాభిషేకలగ్నము సమకూరెను ప్రొద్దు మీఱెను; ఈ రాజ్యభారము వారక నీవు భరింపుము పరిపాలింపుము॥ శ్రీ॥ నీయవతారముచే సాధువులకు మేలాయెను! వెతలు వోయెను! శ్రీయుత మోక్షపురీశ్వర యందఱుఁ జేరిరి! చూడఁ గోరిరి!

వ. అని ప్రశంస చేయుచున్న సమయంబున—

తో: హనుమంతుఁడులోనగు ప్లవగులు జతురబ్ధుల జలములు గొనుచు । జనుదెంచియు రాముని ముందఱ నుంచిన వారినతఁడుదయ గనుచు॥ రా॥

వ. వారి నెల్ల సమ్మానించె. అంత వారు రామునకు నమస్కరించి, యవ్వల నిలిచి చూచుచుండిరి. అప్పుడు వసిష్ఠ వామదేవాది ఋషులు పట్టాభిషేకం బొనర్చుటకు సంకల్పించిరి.

శ్రీ రామ పట్టాభిషేకము.

కళ్యాణి : అటతాళము.

శ్రీరామపట్టాభిషేకమహోత్సవ మారూఢిఁ గనఁగ నేత్రానంద కరము! చారుతులసీకుశవిరాజితమై వరకుసుమ కస్తురిసారమిళిత సుగంధపూరితమై ప్రియమై జయమై తనరారుసింధుజలంబుతో మనసార నభిషేకం బొనర్చిరి॥ శ్రీరామ॥

భరతశత్రుఘ్ను లుభయపార్శ్వంబుల, సీత సరి యెడమదిక్కున లక్ష్మణుఁడు పడమటను, వరుస గరువలిపట్టి తూర్పునను, యువరాజ జాంబవంత రవిజ విభీషణులుఁ దగను గిలిమూల మొద లొరసి కోణములందు నిలిచి దృగుత్సవంబుగఁ గొలువ నలరెను॥ శ్రీరామ॥

నవరత్నమయభూషణములు హారంబులు దివిజవల్లభుఁడు దెచ్చి యియ్యఁగను, వివిధవాద్యమ్ములు మొఱయఁగను, ఖేచరులు గూడి యవిరళంబుగ కుసుమవర్షమును గురియ మెఱయఁ గోటిభాను కాంతులు గలకిరీటము రమ్యముగ ధరియింప నలరెను॥ శ్రీరామ॥

వారల వసిష్ఠ వాల్మీకి జాబాలి వామదేవాదులు వైభోగమున,గ సారెకు నాశీర్వదింపఁగను, వారాంగనలు నొయ్యారముగ

మోదించి యాడఁగను, గరము ధరను దాభ్యారినారాయణమనోబ్జ విహారుఁడగు శ్రీమోక్షగుండ॥ శ్రీరాము॥

తో. వామభాగమున వైభోగంబుగ భూమీపుత్రిక మెలఁగ। క్షేమంబుగ మణిసింహాసనమున శ్రీరఘురాముఁడు వెలుగ॥రా॥

క. కనుఁగొని శంకర ఫణిపతు
లనిమిషపతి నిర్జరౌఘ యక్షాదులు శో
భనముగఁ గరములు మోడిచి
కొనియాడిరి రాము నసురకోటివిరామున్.

శంకరుడు: కేదారరూపకము. (సాటి) వలె.

రామ! సీతారామ! పరంధామ! భక్తకామ! జయసుందర రామ॥ సోమ సూర్య వహ్నిమండలగత! నీమహిమల్ సామాన్యమె రూపింపఁగ ॥రా॥ భూతలాదిభూతకోశాతీత! మోక్షగుండపుర రాజిత! వీతరాగ! నారాయణకవివర చేతః కంజాతస్థిత! ధాతృస్తుత!॥ రామసీత॥

తేవారము. నీమహామహిమఁ దెలియనేర లోకాభిరామా!
భూమి భారంబు వాపి ప్రోచితివి రిపులజోపి!
క్షేమముగ దేవతాళి చిక్కులను బాసిహాయి
వేమరుఁజరింపఁ గలరు విశ్రమింపంగఁ గలరు.

శేషుఁడు: శంకరాభరణము—ఆదితాళము. (కరివరదా) వలె.

నినుఁ దెలిసి పొగడఁద రమా శ్రీరామా॥ నినుఁ దెలిసి॥ సులభముగాను సుషుమ్నానాడియందలరుచు వెలిగెఁడు నాత్మమయుని నినుఁ దె॥ అణువులో నణువువై, ఘనములో ఘనమువై యణిమాదులకును నందరాని॥ నినుఁ దెలి॥ అక్షయముగ నారాయణవరకవి మోక్షగుండమున వీక్షించెను॥ నినుఁ దెలి॥

తో: నిరతము మమ్మేల నిలువ నీకఁ గడు వెలపించెడు రావణుని। బోరిగొంటివి మా పుణ్యంబున సుఖముగ నుండెద మిఁకభువిని॥

క. తనముందటఁ సంగీతము
మన మలరఁగఁ బాడు మనుచు మమ్మేచెడు నా
దనుజేంద్రునిఁ గ్రూరాత్ముని
నునిమితి వీఁక నిన్నుఁ బాడుదుము శ్రీరామా!

తో: వెనుకొని యాగహావిస్సులు దానే గొనుచుండును దానవుఁడు। దునిసెను నీచే దురమునఁ గమ్మఁట దొరకెను మా కవి యిపుడు॥ రా॥

క. కడువడి నరులు గయాదుల
నిడుపిండంబులను జెంద నియ్యఁడు మాకున్
వెడరక్కసుఁ డీల్గిన ని
ప్పుడు మా కవి దొరకె నీదు భూరికరుణచేఁ

వ. అనియిట్లు యక్ష కిన్నర కింపురుష విద్యాధరాదులు వేర్వేఱ బొగడి రామునిచే ననుజ్ఞాతులై స్వస్థానంబులకుం జనిరి. అంతరాముండు వేదపారగులగు బ్రాహ్మణులకు లక్షగోదానంబులు లక్షతురంగదానంబులు జేసి, పిమ్మట వస్త్రాభరణసువర్ణదానంబు లమితంబుగా నొనర్చె.

తో: పొంగుచు సుగ్రీవునకును దానవపుంగవునకు హారములు,। నంగదునకు మణియంగదములుఁ, గపు లందఱికిని బహుమతులు॥ రా॥ సమ్మోదమున నిడి సత్కరించి తన సన్నిధిఁ గొల్చుచు నున్న యమ్మారుతిఁ గనియడుగు వరముకోయన్నా! యిచ్చెదనన్న॥ రా॥ నామదిలో నీనామస్మరణ మనారతమును జేయుచును నేమారక నే నెనఁగుభక్తి నాకిమ్ము పూర్ణ మగుదయను॥ రా॥

గీ. ఎంతదాఁక భవన్నామ మెంతదాఁక
నీదుస్మరణము భూమిపై నిలువఁగలదో
యంతదాఁకను నాదేహ మవనియందు
నిలిచియుండఁగ వర మిమ్ము కలుషహరణ.

వ. అనిన, రాముం డానందించి,

తో: చక్కఁగ నీయిష్టంబు లొసంగితిఁ జయ్యన నినుమెచ్చితిని। తక్కఁగఁ గల్పాంతమున నిన్ను ధాతను జేసెద సమ్మతిని॥ రాను॥

వ. అటుమీఁద మత్పదంబు నొందఁగలవు. అని రాముండు వరంబు లిచ్చిన విని సీతాదేవి తానిట్లనియె:

తో: ఇలమీఁదను నీ వెచటనున్న నందిష్టమయిన భోగములు। గలిగి సుఖింతువుగాక! నీకు నిఁక గలుగవు మఱి శోపనులు॥ రా॥

వ. అని యాపురాణదంపతులు తత్త్వం బుపదేశించి మహాశీర్వాదపూర్వకంబుగా ననుగ్రహించిరి. వరంబులకు హనుమంతుండు బ్రహ్మానందంబు నొంది, పునః పునఃప్రణామంబు లాచరించి,

కళ్యాణి : ఆదితాళము – (సీతాధిపతీ)వలె.

జయ రమారమణ! గోవిందా! హరీ! జయ సుమాస్త్రశోభిత సముజ్జ్వలాంగా! తనుకుమారిమనోహరా! ॥జయ! అరుణసితాసిత వరకృష్ణస్ఫటికాంచితవర్ణవిలక్షణా! విల॥ జయ॥ అమలమోక్షగుండాధిప, నారాయణకవిహృదయ విరాజితా॥ జయ॥

వ. అని పొగడుచు యథేచ్ఛఁగా జని హిమవత్పర్వతంబున హనుమంతుండు దపంబు జేయుచుండె. సుగ్రీవుండు గపికోటులుగొల్వ గిష్కింధ కరిగె. విభీషణుండు లంకఁ బ్రవేశించి రాజ్యం బేలుచుండె. రాముండు దన్నాశ్రయించి కరుణాపాత్రుండైన గుహునిఁ గని,

తో: మంతనమ్మనం జింతించుచు నీమహిని భోగమున బ్రబలి యంతమందు నాయం దైక్యంబై యలరెదుపొమ్మిక గదలి॥ రా॥

వ. అని సెలవిచ్చి యనేకరత్నాభరణాదులచే సత్కరించె. గుహుండానందించి రామధ్యానంబుఁ జేయుచు శృంగిబేరమునకుఁ జనియె. పిమ్మట సాయంకాలం బయిన,

ఏకాంతసేవ ప్రారంభము.

తో: అంత రామ-సీతాంగనలకు నేకాంత సేవ సలుపఁగను। నంతరంగమున నలరి సువాసిను లాలోచనఁ జేయుచును॥ రా॥

వ. అన్యోన్యాహ్వయమానలైరి. ఎట్లనిన —

చెలుల కీర్తన : ఆటతాళము – (ఒకదివ్య) వలె.

శ్రీరామునికొలువుఁ జేయ రారమ్మ! కోరిక లెల్లఁ జేకూరుగద మ్మ! ॥శ్రీ॥ భవబంధభయములు బాయు గదమ్మ! యవిరళముక్తి కరామలక మమ్మ॥శ్రీ॥ నారాయణశర్మాధారుఁ డోయమ్మ! ధారుణి మోక్షప్రదాత గదమ్మ!॥ శ్రీ॥ మన పురాకృతములు మంచివోయమ్మ! ఘనమోక్షగుండేశుఁ గన గలిగె నమ్మ! ॥శ్రీ॥

వ. అని పిలుచుకొనుచు నాక్షణంబున,

క. బంగారుసరిగచీరెలు
రంగుగఁ బట్టుచు బొగడ రవికలు మాణి
క్యాంగద భూషణములు మెఱ
యంగను ధరియించి వచ్చి రంగనలెల్లన్.

వ. ఇట్లు వచ్చి యత్యద్భుత జగన్మోహన దివ్యమంగళవిగ్రహుం డగు శ్రీరామచంద్రమహాప్రభువును వీక్షించి,

కీర్తన : ఆదితాళము-(నీతితో) వలె.

అంద మౌరాముని సుందరము జూడరే॥ యంద॥ కందర్పసహస్రదివ్యాకారుఁడని తెలియరే॥ యంద॥ వామభాగమున వేడ్కభూమి తనయ నిల్వఁగ, సామీప్యముం దాశ్రితులు సంతసమునఁ గొల్వగ, సౌమిత్రి లోనైన యనుజన్ములతోఁ జెల్వగ॥ నందమౌ॥ హారకేయూరాదిభూషణావళి ధరించెనే! ధారుణి శ్రీమోక్షగుండ ధాముఁ డన మించెనే! నారాయణశర్మ హృదయసారసమున నిలిచెనే! ॥యంద॥

గీ. అనుచు నభివర్ణనము జేసి యంతమీఁద
రామచంద్రుని యంతఃపురంబునందు
స్ఫటికమయహంసతూలికా శయ్యపైకి
వేడ్కతోఁ జేర్చి యిట్లని వేడి రపుడు.

కీర్తన : ఆదితాళము-(రామమంత్రం) వలె.

పవ్వళింపుము రామ॥ పవ్వ॥ జవ్వను లనురించినట్టి పువ్వుపాన్పుపై ॥ జయ॥ వివిధకాంతుల నలరు విపులవసతుల కవల శుద్ధస్ఫటిక మయమాగేహంబు గోపల॥ బవ్వ॥ ప్రీతినెకొ్కన భూజాత సంగతి భాతిగ నారాయణహృత్పద్మశయ్యను॥ బవ్వ॥ బల్పసం దగు స్వయంకల్పితం బగు తల్పమునకు మోక్షగుండధామశుభ మగు॥ బవ్వ॥

తో: ఆవిధమున నాత్మారాము సుషుమ్నాంతఃపుర వరమునను। బావన మగు హృత్పద్మతల్పమునఁ బవ్వళింపఁ జేసియును॥ రా॥

వ. తిన్నగా సీతాదేవి తాపునకు వెళ్ళి యిట్లనుచున్నారు:

కీర్తన : అటతాళము-(నమిలాం) వలె.

పతిసంగతిఁ వేడ్కఁ బవ్వళింతువుగాని పదవమ్మ పడకింటికి; పతి వియోగంబునఁ బడినయలజడులెల్లఁ బాసె; సుఖ ఉమ్మన వఱలుము దేవి॥ నారాయణార్చితుని సూరిజనస్తుతు శ్రీరఘునాయకునిఁ జేరితివమ్మ॥ పతి॥

వ. అని చెలులు జానకినిఁ బానుపుఁ జేర్చి ఇట్లు బాడిరి.

కీర్తన: అటతాళము (కాంతుఁడు)వలె.

చల్లగను శ్రీరామునిపైఁ జల్లరే విరజాజులు మల్లెమొల్లలు సంపెగలు చేమంతివిరులు లాజలు॥జల్లగను॥ అందముగఁ జెలువొందు లసదరవిందములు జెంగలువలు బొందుగను దాసానకుసుమములు బాగడలును గురువకములు ॥జల్ల॥ పారిజాతప్రసూనములు మందారములు సురపొన్నలుఁ గోరి నారాయణ మనోజ్ఞవిహారుని పయిఁ గన్నెలు జల్లగను శ్రీరామునిపై ॥జల్లరే విరజాజులు॥

తో: కమ్మనితావులు ఘుమ్మని దెసలను గ్రమ్ముసుగంధముఁ దీసి। కొమ్మలు బంగరు గురిగల ముత్తముఁగొని దంపతులను డాసి॥ రా॥

హంసధ్వని: ఆదితాళము. (రవికుల) వలె.

పరిమళకలిత గంధము బూయరే॥ పరిమళ కలిత-లలితాతులిత॥ భరిత పరిమళకలిత॥ సారతర మగు మృగమదసారవిరచిత ఘనకచోర

సురజోయుతఘనసారపూరిత పరిమళ॥ కలిత॥ ప్రీతియారీతిగా, గీతికల్ బాడుచున్, సీతాసమేతుండై చెలంగిన రాముని చేతను రంజిలం జేరియుం బరిమళ॥కలిత॥ భూమిమోక్షగుండంబున వేడ్క వసించి వేసుసు నారాయణశర్మను మన్నించి కామితముల్ గడు నొసంగి ప్రేమ నెగడు రామునకును బరిమళకలితగంధము॥

వ. ఈ విధంబున సుగంధంబు లలంకారంబుగా నలంది,

క. మధురంబులైన ఫలములు
మధురాపూపములుగొన్ని మఱిపళ్ళెములన్
మధుకర వేణులమర్చిరి
పృథివిజమున్ రామునకును బ్రియము దలిర్పన్.

కళ్యాణి: రూపకము. (పరమ) వలె.

ఆరగింపుము ముదమార జనకజాతసహితంబుగ॥ నా॥ నారికేళ కదలికా ఖర్జూర దాడిమంబులున్, జంబీర చూత ద్రాక్షలున్, సుసార పుష్పసార మిళితంబుగ॥ నార॥ మేలుగన్ జిలేబి మణుగుబూలు కర్జకాయలున్ బూరీలు నామవడలు నతిరసాలు బూందిలాడు సుసు చిరముగ॥ నార॥ చారపప్పు నెయ్యి పంచదార గూర్చి యుంచిరి తాళ్లూరి శ్రీనారాయణాఖ్యచారుహృత్విహార! మధురంబుగ॥ నార॥

వ. ఇట్లు సమస్తమైన ఉపాహారంబులు సమర్పించి, యనంతరంబు—

గీ. పసిడిం దాపిన రత్నాల పళ్ళెరమునం
గప్పురపు పీడియములు బొంకముగం గూర్చి
నేర్పునన్ జానకీరామ నృపులమ్రోల
నుంచి సౌభాగ్యవతులు ప్రార్థించి రిట్లు:

బ్యాండుస్వరము—ఆదితాళము.

విడెము సేయు రఘువరా! కడు వేడుకలర నఘహరా! పుడమికుమారి నేర్పునం జుట్టి యిచ్చిన మడుపులు ముసిపంట మఱి యందుకొని వేగ॥ వి॥

సత్యాభిషిక్తుండవై బలువేడ్కతోడ జనకపుత్త్రిని గూడుకొని పవ
ళించితివి రామా! రామా! పార్వతీమనోనామా! ॥శ్రీరామ॥

నీ మహామాయ సంగతిని గని, మాయవలన గుణము లాయెను;
నామరూపముల నానావిధ భూతములు; నాదే యీయఖిలం బాయెను॥
శ్రీరామ॥

శక్తిత్రయము నీవే; శబ్దత్రయము నీవే; ముక్తిత్రయము నీవే;॥
మూర్తిత్రయము నీవే; నీవే భక్తిత్రయము నీవే॥ శ్రీరామ॥

కాలత్రయము నీవే; కర్తృత్రయము నీవే; కర్మత్రయము నీవే;
కాయత్రయము నీవే; నీవే కళాత్రయము నీవే॥ శ్రీరామ॥

దీక్షాత్రయము నీవే; దేహత్రయము నీవే; చతుస్త్రయము నీవే;
జగత్త్రయము నీవే; నీవే లక్ష్యత్రయము నీవే॥ శ్రీరామ॥

జ్ఞానత్రయము నీవే; నాడీత్రయము నీవే; స్థానత్రయము నీవే;
లోకత్రయము నీవే; నీవే త్రివర్గములు నీవే॥ శ్రీరామ॥

గుణగణ సమూహము నీవే; ఘనములలో ఘనము నీవే; సనకాది
యోగిహృదయసంచారుడవు నీవే; సచరాచరరూపములు నీవే॥
శ్రీరామ॥

ప్రళయకాలమునందు ప్రపంచము నీయందుఁ బ్రభవించి వృద్ధి
నొందును; ప్రళయకాలమునందు మఱలఁ బవళించు నీయందు॥ శ్రీరామ॥

లోకములు సృజియించు నాకాలమున నంగరూకుండ వగుదు నీవు
జోకతో నుండుదువు; నన్ను జోకొట్టువా రెవరు॥ శ్రీరామ॥

బంగారు ముకుటంబు బహుభూషణంబు లయిన భంగి నీ
వొకండ వయ్యు బహునామరూపములఁ బరగి ప్రబలితి విటువలెను॥
శ్రీరామ॥

బహుభిన్నభాండస్థితమహాదీపవతు దేహముల బహిరంతరింద్రియ
ముల భాసిల్లఁజేయుచును మిగుల విహరించుచుందువు॥ శ్రీరామ॥

శ్రీరామ చిద్విలాస! శ్రీమోతుగుండవాస! నారాయణాఖ్య దాసాధారామితోల్లాస! చంద్రికారమ్యదరహాస! ॥ శ్రీరామచంద్ర లాలీ! సీతాసమేతలాలి! కారుణ్యసాంద్ర లాలీ! కల్యాణమయ లాలీ! లాలి! కలుషాపహార లాలీ.

ఇట్లు లాలిపాటఁబాడి వారు నిద్రాముద్రితులైన పిమ్మట—

శహన: ఏకతాళము-(ఎంతని నే నం) వలె.

సందడిఁ జేయం దగ దింపొందఁగ జనరమ్మా! మీమీమందిరము లకును॥సందడి॥ పొందుగ నిద్రానందంబుల రఘునందన-సీతాసుందరు లుండిరి॥ సందడి॥ కానల సన్మునులసాంగత్యము సలుపుచును, దానవు లను వెనుదవిలి చంపుచును॥ కానల॥ మానుగ నిద్రలు మాని యుండి రటు గాన, సుప్తులై మేనులు మఱచిరి॥సందడి॥ ఈ రేయిఁ మీరెల్లఁ గూరికి వేగినను గూరిమితో సింగారము లలరఁగ॥ ఈరే॥ కోరి మోతు పుర శ్రీరఘువీరుని జేరి యాకొలువు జేతురుగా కిఁక॥ సందడి॥

వ. అని చెప్పుకొనుచుఁ దమ యిరవులకుఁ జని నిద్రించి వేకువ జామున లేచి,

క. అమ్మా! శ్రీరాముఁడు సీ
తమ్మయు మేల్కొనఁగ లేదు; త్వరగాఁ జని మో
దమ్మున మేల్కొల్పఁగ రా
రమ్మా! యని లేచి వచ్చి రామామణులున్.

వ. చనుదెంచి ద్వారంబున నిలిచి సీతారాము ననంత రాము నిగా భావించి.

మేలుకొలుపు: అటతాళము.

శ్రీరామ! రామ! సీతారామ! యిదె తెల్లవాఱవచ్చె నిద్ర మేలుకో॥ పౌరులు సకలోపచారము లొనరింపఁ గోరి వచ్చినారు మేలుకో॥ రామా! మేలుకొనుమా ॥

దశవిధప్రణవనాదములనే కుక్కుటధ్వనులు మొండయ్యెను మేలుకో ! దిశలెల్ల వెలుఁగ దేదీప్యమానజ్ఞాన దినకరుఁ డుదయించె మేలుకో॥ రామ॥

రమణ నిక్షేపావరణశక్తు లనునట్టి కుముదములు ముకుళించె మేలుకో॥ విమలమైనజ్ఞాన-విజ్ఞానము లను కమలముల్ వికసించె మేలుకో॥ రామ॥ పలుపలురంగుల భాసిల్లుచున్నది కొలువుకూటముఁ జేర మేలుకో॥ అలరు నాపోజ్యోతి యనుసింహాసనమున నాసీనుఁడ వగుదువు మేలుకో॥ రామ॥

అనుపమావస్థాత్రయం బనునట్టి సీయనుజులు జేరిరి మేలుకో ! ఘనముగఁ దదవస్థాకార్యము లొనరింపఁగను నియమింతువు మేలుకో॥ రామ॥

అంచితసద్బోధ మనెడు బురోహితుఁ డరుదెంచియున్నాఁ డదె మేలుకో॥ పంచాంగమందలి భావమెల్ల విమర్శించి బోధించును మేలుకో॥ రామ॥

కనఁ జతుర్వాక్యమాగధవందిగాయక కవులు వచ్చినారు మేలుకో ! అనయము నీ కన్న నన్య మొక్కటియు లే దని పల్కుచున్నారు మేలుకో॥ రామ॥

అంతరాంతరత్రిపుటి యను నంతఃపురములో నవనీజతోఁగూడ మేలుకో॥ కాంత నం దుంచి యొక్కఁడ వేగి కడు రాజకార్యములను దీర్చ మేలుకో॥ రామ॥

అష్టవిధప్రకృతు లను సచివులు బరివేష్టింప వచ్చిరి మేలుకో ! స్పష్టముగా నన్నిపనులను నియమించి ద్రష్టవై యుందువు మేలుకో॥ రామ॥

అతులితకోటిసూర్యప్రభాభాసిత మగు కిరీటము దాల్తు మేలకో ! ప్రతి లేనిబ్రహ్మాండభాండసామ్రాజ్యముఁ బాలన సేతువు మేలుకో॥ రామ॥

కామాదిచోరవర్గము జ్ఞానధనమును గైకొనఁ బూనిరి మేలుకో! యేమరకయ వారిఁ బోవిడిచిర తద్ధన మింక సద్ధతుల మేలుకో॥ రామ॥

సాక్షాన్నారాయణస్వాంతవారిజసీను లక్షించి యున్నాఁడు మేలుకో! అక్షయమైన స్వయంప్రభ జూపఁగ మోతుగుండేశ్వర మేలుకో॥ రామా మేలుకొనుమా॥

వ. ఇట్లు మేలుకొలిపిన నిద్రలేచి రాముండు కాలోచితకృత్యంబులు దీర్చుకొని మజ్జనంబాడి సీతాసహితంబుగా సమస్తాలంకారంబులు చేసికొని భోజనంబొనర్చి మహావిభవంబుగా గొలువుకూటంబుఁ జేరి లక్ష్మణునకు యువరాజ్యం బిచ్చి తాను లోకాతీతపరమాత్ముండయ్యును లోకవిడంబనార్థ మవతరించెఁ గాన, దుష్టనిగ్రహ శిష్టానుగ్రహంబులు సేయుచుఁ బదునొకండువేలసంవత్సరములు ధర్మంబుగా రాజ్యపరిపాలనంబుఁ జేయుచు సుఖంబుండె. అట్టికాలంబున—

తో: జనులకు దుర్భిక్షభయంబులు విషసర్పచోరభయములును। ననువుదప్పు రోగాదిభయంబుల నందక భోగము లొందుచును॥ రా॥

వ. సంతోషంబున నలరారుచుండిరి. పృథివి సర్వసస్యసంపూర్ణంబయ్యెప్పె. వృక్షంబులుఁ గుసుమఫలభరితంబులై యుండెల్లె. పార్వతీ! యిట్టి మహనీయచరిత్రం బాద్యంతంబుఁ గర్ణరసాయనంబుగా నీకొఱకు వివరించితిఁ గదా! యట్టి రామమూర్తి కృపాప్రసాదం బనుభవించి ముక్తురాలవుగమ్మా!

క. నాచేసీనుపదిష్టం
బై చెల్లిన మోతుగుండహరిచారిత్రం
బాచంద్రార్కంబుగనీ
భూచక్రమునందు నలరుఁ బూర్ణేందుముఖీ!

వ. అని బోధించిన పార్వతీదేవి బ్రహ్మానందవారాశియందోలలాడి శంకరగురుపదారవిందంబులకు వందనంబు లాచరించె. అనంతరం బయ్యాదిమదంపతులనుఁ గూర్చి మంగళంబు బాడె నెట్టులనిన:

మంగళ: ఆటతాళము. (కమలాంబ) వలె.

నిత్యమంగళం నిత్యానందునకు॥ నిత్య॥ అత్యంతజగదాకారి ణికి॥ నిత్యమంగ॥ సత్యజ్ఞానానంతసాక్షిరూపునకు నిత్యానపాయిని యగు సీతకు॥ నిత్యమంగ॥ సాక్షాన్నారాయణసరసహృద్గోచర మోక్షగుండ రామమూర్తికి సీతకు॥ నిత్యమంగ॥

వ. ఇట్లు మంగళముం బాడి శ్రీ సీతారామబ్రహ్మప్రతిఫలితదివ్యాపోజ్యోతిస్స్వరూపంబుఁ దనహృత్కమలకర్ణికాంతరంబున సూక్ష్మంబుగాఁ గనుచు నిజానందంబునఁ దేలుచు గైలాసంబున నుండె.

ఆశ్వాసాంతము.

తో. అని తాళ్ళూరి నారాయణకవి రామాయణమును హరికథను । ఘనముగఁ జెప్పెను గథయాం దిది రణకాండము చిలుకును సుధను॥ రా॥

ఇది వినువారలఁ కిహసౌఖ్యంబులు గొదువలేక చేకురును। ముదమునఁ దుదకట ముక్తిలభించును మోక్షగుండహరికృపను॥ రా॥

రామ రామ యనవే - శ్రీరామాయణకథ వినవే॥ పార్వతీ॥

గీ. మొదలి కావ్యమ్ము వాల్మీకిమునికృతమ్ము
రామచరితమ్ము భక్తలోకామృతమ్ము
హరికథగఁ గూర్చె రక్తి నారాయణుండు
వసుధ వెలయుత మాశశి భాస్కరముగ.

మోక్షగుండరామాయణము.

సంపూర్ణము.